

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

18 N. 105

Don de M

Geschonken door

Prof. H LOGEMAN

1907

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

29052

Digitized by Google

9

28.

36
C / 1

N I E U W E B Y D R A G E N

T O T

O P B O U W

D E R

V A D E R L A N D S C H E L E T T E R K U N D E, T W E E D E D E E L,

T E L E Y D E N,
By P I E T E R V A N D E R E Y K,
M D C C L X V L

I N H O U D.

- I. *Aenmerkingen op Clais Colijn* door Z. H. A.
bl. 1 — 58
- II. *Verhandeling over de Steenboeten*, uit het
Utrechtsch gezelschap MUSAE NOSTER
AMOR, W. 59 — 76
- III. *Verhandeling over de voortreffelijkheid der ou-
de en hedendaegsche Poëten*, door J. MAC-
QUET. 77 — 150
- IIII. *De Vleijery gevolgd naer het Fransch*, door
L. M. 151 — 160
- V. *Naspeuring der oorspronkelyke beteekenis van
sommige Duitse Woorden*, DULCES AN-
TE OMNIA MUSAE. 161 — 184
- VI. *Onderzoek of het gebruik der Letteren oudtijds
den Germanen onbekend geweest zy*, door
H. V. W. 185 — 228
- VII. *Vrymoedige bedenkingen over de vergelyking der
Oude Dichteren met de Hedendaegschen*,
door den PHILOSOPHE SANS FARD.
228 — 268
- met een *Bylage over het gebruik der Oude Fa-
bel-historie in de Dichtstukken der beden-
daegschen.* 269 — 308
- VIII. *Gedichten van A, W. V. H. M. en L.*
309 — 336

VIII.

I N H O U D.

- VIII. *Verdediging van den Nominativus absolutus met verwerping van den Ablativus*, door Z. H. A. bl. 337 — 372
- X. *Proeve van tael en oudheidkundige Mengelaenmerkingen*, door C. A. V. W. 373 — 398
- XI. *Vergelykinge der beide beryminge van den Telemachus, (tweede proeve)* door A. V. Z. 399 — 452
- XII. *Bedenkingen van den PHILOSOPHE SANS FARD over den staet der Letteren in Nederland, en ontwerp ener noodzakelyke vermeerdering van zyne Nederduitsche Boeken-kas.* 453 — 506
- XIII. *De Visschers, gevolgd naer Theocritus*, door V. D. B. 507 — 512
- XIII. *Verhandeling over Veede en oorveede, onder de zinspreuk FERIS VACO LITTERIS.* 513 — 546
- XV. *Proeven uit den Dichtkuudigen Ligger van den PHILOSOPHE SANS FARD.* 547 — 666
- XVI. *Gedichten van I. D. K. en HENRICUS BOLT.* 667 — 680.

NIEU-

AANMERKINGEN

OP

CLAVIS COLIJN.

AAN COLIJNS SCHIM.

Strekt vader Ennius tot glorie
Van Roomes lang verfmolten schaar;
Wy roemen steeds op uwe snaar,
COLIJN, die Nederlands historie
Van de overoudste tyden af
Zo trouw beschreeft, wiens nyvre veder
Aan schier verfmoorde zaken weder
Op nieuws en licht en leven gaf.
Dan, laas! hoe is uw dicht mishandeld!
Uw kroost heeft ook den haat gevoeld
Der Tyd, die eeuwig waalt en woelt.
Zie, in hoe flordig kleed het wandelt.
Ik heb 't wel hier en daar geplooid,
En kladde en modder uitgewreven,
Of, zo my dunkt, de mot verdreven:
Maar, ach! 't is ver van *net* getooid.
Een ander sla bekwamer handen
Eerlang aan 't werk met meerder vlijt.
Intusfchen wensche ik, dat noch Nijd
Noch Misverstand u aan zal randen.
Geen Epaphus bezwalke uw licht,
Noch trachte u (want ik hoore iets momplen)
Met schijn van reden te overromplen,
Als ware uw werk een onecht wicht.
Vaar wel, **COLIJN**: en, zo de schimmen
Oit acht op iemands weldaad slaan,
Lach my met vrolijk wezen aan.
Zo moete uw glorie eindloos klimmen!

AANMERKINGEN

OP

CLAIS COLIJN.

Het is zeker een slecht heelmeester, die altijd zachte middelen wil gebruiken, hoe bedorven ook een lid zy: maar vry slechter noch is zulk een, die, om een ongemak, welk met een gering middel kon genezen worden, terstond aan 't snyden wil, of het lid afzetten. Het geene ik hier zegge van de heelmeesteren, is ook waar van de *critici*. Die eene bedorvene lezingé altijd door uitleggingen, hoe gedrongen die ook zijn mogen, wil goed maken, is een slecht *criticus*: maar noch slechter, die dan, wanneer hy de woorden niet verstaat, terstond verandering begeert, en in de plaatze der oude lezing zyne gissingen op wil dringen. Het gebruik der *critica* is zekerlijk niet af te keuren, zelfs in schryvers, die in onze taal *geschreven* hebben: maar noit dient men hier toe te komen, dan door dringende noodzakelijkheid. Gelukkig is in dezen opzichte de groote HUYDECOOPER geslaagd, de bedorve lezing aldus verbeterende, en de ware herstellende, in M. STOKER, VAN VELTHEM, en de *rederykers van Audenaerde* (a), ja zelfs in schryvers van jongere eeuwe, als

VON-

(a) In zyne *proeve van taal- en dichtkunde*, bl. 122³
508. 598.

6 AANMERKINGEN OP GOLIJN.

VONDEL, VISSCHER, MENAGE, HUYGENS, MEYER, DE LA RUE", en uit een eigen handschrift in BROEKHUIZEN (*b*). Diergelyke veranderingen in schryvers van latere eeuw zijn van meer anderen, niet ongelukkig, gemaakt, gelijk dus geschied is van D. V. HOOGSTRATEN in ANTONIDES (*c*), en van WAGENAAR en KLUIT in VONDELS gedichten (*d*). Meest evenwel komt de *critica* in de alouden te pas: waarom dan ook de Heer Mr. GERARD VAN LOON in de letterkundige aanmerkingen, welke hy op CLAIS COLIJN gemaakt heeft, verscheidene veranderingen in dien schryver ter neder stelt, onder welke 'er zekerlijk zijn, die doel treffen; doch, om alle voor goed aan te nemen, kunnen wy van ons niet verkrygen. Van deze laatste soort willen wy eenige staaltjens opgeven, terwijl wy hier en daar tusfschen beiden onze eigene gisfingen zullen voordragen.

't Zal, denke ik, niet noodig zijn hier ter plaatze aan te toonen, hoe veel invloeds het rechte verftand der alouden op taal- en gefchichtkunde hebbe, en hoe noodzakelyk de ware lezing tot het recht verftaan dier schryveren zy. Ik kan niet gelooven, dat dit van iemand, die eenige ervarenheid in de letterkunde heeft, zal ontkend worden. Zo 'er evenwel iemand aan twy-

(*b*) Bl. 3, 129, 138, en 589. 368. 307. 486. 153. 598. 379, en 380.

(*c*) Zie D. V. H. VOOR. VOOR FEDRUS in ND. dicht.

(*d*) Z. WAGENAARS *Amft. gefchied.* D. II. B. XIV. bl. 508. dr. in fol. KLUIT op HOOGSTR., bl. 38. op 't einde.

AANMERKINGEN OP COLIJN.

twyfelen mogt, die bedenke maar eens, hoe de woorden *oetspel* by MELIJS STOKÉ (e), kwalijk te zamen gevoegd zijnde, denkelyk gelegenheid gegeven hebben tot bevestiging van een verdichtzel, t. w. dat graaf Floris met Gerard van Velzens huisvrouw e-
verspel zou bedreven hebben. Dat dit een verdicht-
zel is, en wel waarschijnlijk zijn oorsprong heeft uit de voorgemelde kwalijk te zamen gevoegde woorden, is van velen reeds genoeg bewezen (f).

Wat voords deze myne aanmerkingen op COLIJN aangaat, niemand verwondere zich, dat hy, behalve COLIJN zelf, meest al geene schryvers aangehaald zal vinden, dan KILIANUS. Wat den eersten betreft, 't is ongetwyfeld de veiligste weg een' schryver uit hem zelf op te helderen. En om den laatsten als getuige te gebruiken, meene ik even veel recht te hebben, als VAN LOON, die niet alleen KILIAAN, maar zelfs MEYERS *woordenschat* ter bevestiginge aanhaalt. Behalve dat by KILIAAN zo wel overoude woorden, als zulke, die in zyne tijd in gebruik waren, te vinden zijn. Ook verbiedt my, zo de oudheid van onzen Schryver, die, voor zo veel ik wete,

(e) In Flor. de V. bl. 122. van de uitgave van c. v. ALKEMADE.

(f) Zie P. SCRIVERIUS in zyne beschryv. van oud Bat. bl. 273 - 275. wiens woorden ook te vinden zijn achter VAN ALKEMADES uitgave van M. STOKÉ, fol. e e e. Zie ook FR. VAN MIERIS in de aant. op den CLERCK *uyten laegen landen by der zee*, bl. 170 en LUD. SMIDS *Sebatamer der Nederlandsse oudheden*, bl. 353. en 354.

3 AANMERKINGEN OP COLIJN.

te, geen' tijdgenoot in wezen heeft, als de vereischte korthed, vele andere schryvers by te brengen.

Eindelijk gelieve 't den lezer op te merken, dat, niet tegenstaande, de heer DUMBAR, in het eerste deel zyner *analecta* onzen schryver uitgevende, nader aan 't oude handschrift schijnt gebleven te zijn, dan VAN LOON in zyne uitgave (*g*), wy echter in 't uitschryven van COLIJNS woorden meest al VAN LOON zullen volgen, om reden, dat wy met hem meest te doen hebben: daar wy van dezen afgaan, en de lezing van DUMBAR verkiesen boven die van VAN LOON, zal men eene D. tuschen de woorden in geplaatst vinden.

Dit oordeelden wy noodig voor af te melden. Nu ter zake.

§. I. VAN LOON in zijn *voorbericht* voor CL. COLIJN, bl. VIII. schrijft aldus:

„ De Leezer echter gelieve hier gewaarschouwd te
„ zyn, dat ik nogthans eenige regels dezer Rymchro-
„ nyke, zonder ergens aan de woorden zelf eenige
„ merkelyke verandering toe te brengen, verplaatst
„ heb; om het verhaal der Historische geschiedenissen
„ met het beloop der jaaren, in welken zy zyn voor-
„ gevallen, te doen overeenkomen. Dewyl het niet
„ te denken is dat een Schryver, welke in de ande-
„ re door hem verhaalde zaaken zoo omzigtig ge-
„ weest,

(*g*) Dit zal men bevinden, wanneer men die twee uitgaven vergelijkt, en dan in aanmerking neemt, 't geene VAN LOON in zijn *voorberichts* schrijft, bl. V-VIII.

AANMERKINGEN OP COLIJN. 9

„ weest is, op zoo grove wyze tegen de tydreken-
„ kunde anders zoude gezondigd hebben”: e. z. v.

Deze onderstelling, dat die regels verplaatst moeten worden, bouwt die uitgever weder op eene andere vooronderstelling, te weten dat twee bladen in 't oude handschrift zouden los gegaan zijn, vervolgens op verkeerde plaatzen gelegd, en daarna in die verkeerde orde afgeschreven. Dit is niet onaardig verzonnen, en, zo 't schijnt, ontleend uit het geene 't Florentijnsche handschrift der *Pandecten* overkomen is (b); maar by my noch niet bewezen.

Daarenboven steunt deze redekaveling, gelijk ieder merken kan, op noch eene andere vooronderstelling, namelijk, dat COLIJN onfeilbaar was. Wonderlyke eeuw, welke wy beleven! De achtting, welke men thands voor oude schryveren heeft, is zo groot, dat zy eene gedaante van Godsdienstigheid heeft. Alle oudheid heeft zekerlijk, vooral by iemand die niet doordent, een zweemzel van eeuwigheid; en deze is niet bestaanbaar met de feilbaarheid. Maar, dat oud is, is daarom niet eeuwig. Deze twee verschillen hemels breedde. Gelukkige ouden ondertusfchen, die zo zeer geëerd zyt, dat al het goede voor uw werk gehouden, alle misflag den uitschryveren aangewreven wordt!

Wat nu verder onzen COLIJN betreft, wy zullen hier niet beproeven, of wy hem van de onderstelde

(b) v. BRENCMANNI *bijfor. pandect.* lib. II. c. I. p. 102, 103. & lib. III. c. 2. p. 218, 219.

10 AANMERKINGEN OP COLIJN.

de dwalinge in tijdrekening vry kunnen pleiten met behoudenis van de orde der verzen., zo als die in 't handschrift gevonden wierd; 't geene echter mischien wel zou kunnen geschieden, indien men stelde, dat COLIJN meer op den samenhang der soortgelyke zaken, dan op dien der tijd gelet hebbe, 't welke by geschichtschryvers zeer gemeen is (i). Ook zullen wy hier niet melden, hoe VAN LOON de verzen verhaspeld heeft. De lezer zal dit zelf dienen na te zoeken. Met korte woorden teekenen wy alleenlijk maar aan, dat v. L. onder andere tusfchen de verzen.

„ *tuſte*

(i) Dit behoeft geen bewijs. Alleenlijk merke ik aan, dat velen, door op dit gebruik der gefchiedfchryveren geen acht te slaan, in jammerlyke dwalingen in de tijdrekening vervallen zijn. Ketura, dat my nu juist inſchiet, ſtrekke hier ten voorbeelde. Deze wordt gemeenlijk gehouden voor Abrahams tweede vrouw, en aan hem gehuwd te zijn na de dood van Sara. Zie HOOGVLIETS *Abraham de Aartsvader*, B. XI. op 't einde. Ik voot my denke liever dat zy Abrahams bywif geweest is, *Genef. XXV. 6. 1 Chron. I. 32.* en dat de aartsvader de kinderen, *Gen. XXV. 2.* vermeld, reeds voor Iſaacs geboorte gewonnen heeft. Want wie kan denken, dat, daar Abrahams lichaam voor Iſaacs geboorte reeds verſtorven was, *Genef. XVII. 17. br. aan de Rom. III. 19.* hy daar na noch zo vele kinderen geteeld zoude hebben? tenzy men de gedrongene uitleggingen der kanteekeningen op *Gen. XXV. 2.* en op den *brief aan de Hebr. XI. 12.* aanneme. Dat Ketura *Gen. XXV. 1.* *vrouwe* genoemd wordt, werpt ons gevoelen niet om, want Hagar wordt ook zo genoemd, *Gen. XVI. 3.* Wy denken dan, dat de heilige ſchryver van het boek der ſcheppinge eerst het verhaal van Sara tot aan hare dood, en van Iſaacs geboorte en huwelyk heeft willen afhandelen, eer hy aan Ketura kwam.

„Kuste Emmingen te bestriden” (k),
 en

„Meretwals tot andere tyden” (l),

zeven en twintig regels ingooit, op deze wyze,

„Kuste Emmingen te bestriden. —

„Kosts dar na sien wedercomen”, e. 3. v.

„*

„Bleven in ti weer ti gone. —

„Meretwals tot andere tyden”, e. 3. v.

Dus handelt v. L. hier mede; doch, zo my voorkomt, tegen alle waarschijnlijkheid aan. Leeren ons de slotklanken, bestriden en tyden, zelve niet, dat die twee regels onafscheidelijk zijn? Dit bewijs, dunkt my, is geenerhande uitzonderinge onderworpen. En let nu eens, bidde ik, op het sprookjen der kwalijk geplaatste bladen: juist werden die zo gelegd, dat bestriden en tyden, welke te voren niet op elkander sloegen, door dat verleggen op elkander begonnen te slaan: dit gebeurde juist, by geval; want het geschiedde „door iemand, zich des niet verstaande”, gelijk v. L. zegt. Of zouden deze slotklanken ook oorzaak geweest zijn van 't verkeerd plaatzen der los gegane bladen? Te weten, dit ontbreekt noch aan dat fraaie verdichtzel!

Ondertusfchen, schoon wy, gelijk gezegd is, van oordeel zijn, dat 'er geene regels van plaats verwarden

(k) By v. L. bl. 108. in *DUMBAR'S analecta*, to. I. p. 254.

(l) By v. L. bl. 118, by D. d. l.

12. AANMERKINGEN OP COLIJN:

delen moeten, zullen we echter, om 't gemak, de orde en getalen der verzen van v. LOONS uitgave volgen, met byvoeginge evenwel der bladzyden van die van DUMBAR.

§. II. Vf. 64. (DUMBAR, *analector.* to. I. p. 249.)

„Katenwald, die metten eyser
„Dan Romen Billig eerste Keyser
„Maecte daingh —”

VAN LOON: „Metten eyser, Met den yzeren, geharnasten, gewapenden Keyzer; mids hy in volle wapenrusting op de grenzen der Batavieren verscheen.” Het sta my vry te zeggen, dat COLIJN om deze beteekenis, die VAN LOON aan eyser hegt, noit gedagt heeft. *Eyser* staat hier voor *eyscher*. De zin is deze: „Katenwald, die met Julius, eerste Keyzer van Roome, die deze landen *opeischte*, een verdrag maakte.”

§. III. Vf. 122—124. (DUMB. p. 251.)

„Die, gelijk een eubel orse,
„Al die Byzittense serjanten
„*
„Traunede tot irren onbzomen.”

V. LOON wil, dat men *Traunede* leze, en meent, dat in de verlorene regels van het huwelijk tuschen den Britschen Koning en de dochter van Hengist gehandeld is. My komt het wegens den samenhang met

met de voorgaande en volgende verzen (*m*) gevoeglyker voor, dat daar de vervolging der Britten door de Engelschen en Saxen (*n*) is beschreven geweest: en dus komt taunede hier zeer wel te pas, t. w. in de beteekenis van *vervolgde*. KILIAAN: *Toutwen, premere, presfare, agitare, subigere*. Ja, 't schijnt my toe, dat 'er maar één regel, welke niets tot den zin doet, verloreu is; want het hangt zeer wel aan een, „Die, gelijk een kwaad paard, alle de Britsche „rijksvorsten tot hun ongeluk mishandelde (of ver- „volgde).”

Van het woord serjant z. F. BURMANS *nieuws aenm., de ND. taal en versch. oudb. aeng.*, bl. 453-457. Van toutwen z. ook HUYDECOPERS *proeve van taal- en dichtk.* bl. 225—227.

§. III. Vl. 164—166. (D. p. 252.)

„ Ende baden om te blijven
 „ Wonen onder Battenenwierden:
 „ Mer ein ander tiel begierden.”

De eerste woorden legt VAN LOON aldus uit: „En „baden, om te blyven wonen onder de Batavie- „ren.” Zo zegt hy ook in zyne *letterkund. aant.*: *Batenewierden, Batavieren*; dat woord vervolgens afleidende van *Batene*; dat by hem *Batavia* of *Be- taw*; en van *wieren*, dat, zo hy meent, *bewooners* be-

(*m*) t. w. vl. 113—119, 125. & 126.

(*n*) Van welke z. COLIJN; vl. 113—119. en v. L. *bijb.* aant. op vl. 118, 123, 125.

14 AANMERKINGEN OP COLIJN.

beteekent. Deze afleiding late ik voor zyne rekening: dit is zeker, dat dit alles hier niet te passe komt, alzo COLIJN niet van **Batenuieren**, maar van **Battenenwieren** spreekt, welk laatste woord eene r, n, en d meer heeft, dan 't eerste. Ik voor my denke liever dat men lezen moet,

„ **Wonen onder Battenen wieren,**”

„ **woonen onder (in) Batavische waarden**”: 't zy dat *wierden* dan genomen werde voor *eiland*; 't zy voor *burgt, sterkte, verschansing*, dat men dan gemaklijkst overdragtig opneemt voor *bescherming*; 't zy zondet eenige overdragt voor *bescherming*. KILIAAN: **Weerd, weert, weert, weerder, vetus. Insula: insula amnica. & Propugnaculum.** — *Hinc Hesperg-weert, Bomels-weert q. d. Caesaris insula, Bomeli insula*; en, **Waerde, wardē. vetus. Custodia & Vigilia.** Zo ook by den zelfden, **waerden. vetus. j. waeren. Custodire.** Dat de ee in te, **weerden** in **wierden** verandert is, doet niets ter zake: dit is gemeen by onzen schryver. Dus lezen wy by hem *tiel* voor *deel*, *krieg* voor *keeg*, *twote* voor *twee*, *te lien* voor *te leen*, *ien* voor *gen*, *blick* voor *bleek* van *blyken* (o), en zo voor der.

Battenen beteekent de *Batavieren*, gelijk vf. 27. (D. p. 248.) **Adebatten, Waterbatavieren**, en vf. 31. (D. ib.)

„ **Met**

(o) Vf. 166, 214, 335, 589, 629, 822. (D. p. 252, 254, 258, 266, 267, 274.)

„ **Met die aldel Batte scharen;** „

't zy **Battenen** dan een byvoegelijk naamwoord zy, 't zy een zelfstandig naamwoord in den tweeden naamval van 't meervoud met uitlating van *der*. Op deze twyfelachtige wyze zegt ook onze schryver, vf. 190. (D. p. 253.)

„ **En de Francken naem ontfingen;** „

en vf. 197. (D. ib.)

„ **Dan den Batengewieren bloede;** „

Om v. l. voor te spreken, zal mischien iemand inbrengen, dat COLIJN het woord *Batavieren* meest malen misvormt, gelijk vf. 145. (D. p. 252.)

„ — **den aar der Baterawieren;** „

en vf. 177. (D. p. 253.)

„ **Battengewiren en tie Friesen;** „

en op gelyke wyze byna vf. 170. en 197. (D. p. 252. & 253.) Doch deze misvorming, zo de zelve misvorming heten mag, 't welke wy nu onbeslist laten, verschilt noch zeer veel van **Battentewierden** met eene ingevoegde *d*. Daarenboven mag men niet stellen, dat een dichter ten gevalle der slotklanken eene hem geoorlofde vryheid gebruikt hebbe, indien men hem gemaklyk uit kan leggen, zonder op die vryheid acht te slaan.

Ik

Ik moete hier noch met een woord iets by voegen.
De opgegevene gisfing, dat men

„Wonen onder Battenen wierden”

moet lezen, bevalt my best. Wil echter iemand liever lezen

„Wonen on der Battenen wierden,”

van twee woorden vier makende; en on door *in* uitleggen, 't staat hem vry. Zeker, KILIAAN heeft: *On-bijt*. on. j. in *apud veteres flandros. hinc on-bijt*. j. in-bijt. on-twee byken. j. in twee byken. on-stucken trecken. j. in stucken trecken. Evenwel komt my voor, dat on in on-twee en on-stucken eerder *aan* dan *in* beteekent: en wat on-bijt aangaat, dit schijnt eigenlijk ont-bijt te zijn, schoon beide wyzen van schryven by KILIAAN op hunne plaatzen voorkomen; maar PLANTIJN verzendt ons van on-bijten naar ont-bijten. Evenwel kan ik niet ontkennen, dat by beide ook in-bijt als een woord, dat toen in gebruik was, op zyne plaatze onder de letter I gevonden wordt. Voords wete ik niet oit anders on voor in gelezen te hebben.

Na dit alles reeds geschreven te hebben, komt my in gedachten, of men ook lezen moete,

„Wonen onder Batten en wierden.”

Batten ~~en~~ wierden zal dan in beteekenis by na 't zelfde zijn als te Batenewierden ~~en~~ ti landten, waar

VAN

AANMERKINGEN OP COLIJN. 17

van wy handelen moeten in de volgende afdeeling, welke men hier mede vergelyke.

§. V. Vf. 169--171. (D. p. 252.)

„ **En ti Salers hadden gieren**

„ **Overmaet te Batenewieren**

„ **En ti landen ingehouden.** ”

Voor **Overmaet**, meent VAN LOON, dat COLIJN **Overmaet**, d. i. *overmagt*, zoude geschreven hebben, eene c stellende voor eene g. Doch my komt voor, dat **overmaet** hier *uit der mate* beteekent, op welke wyze DUMBAR het ook schijnt begrepen te hebben, **over** en **maet** van een scheidende; en dat te **Batenewieren** **En ti landen** hier, door eene zegswyze, welke men *is die duos* noemt, gesteld is voor *Batavische landen*. Op de zelfde wyze byna beneden vf. 199. (D. p. 253.)

„ 't Wapenschilt **EN** rood Libere; ”

en dus mogelijk vf. 165. (D. p. 252.)

„ **Wonen onder Batten EN** wierden,

gelijk wy zo even zagen op 't einde der voorgaande afdeeling (g).

De zin derhalve is deze: „ En de Salers hadden uit „ der mate gerne de Batavische landen ingehouden. ”

§. VI.

(g) Andere voorbeelden zullen wy beneden zien §. XIII. op 't einde.

Hlde DEEL.

B

18 AANMERKINGEN OP COLIJN.

§. VI. Vc. 235—238. (D. p. 255.)

„ — sprak i, mijn
 „ Zeg m' al weer min alteren zijn,
 „ In ti himmelum, of weder
 „ In ti hol gebaren neder.”

Dus heeft v. L. uitgegeven, voegende in eene *letterk. aanm.* daar by, *Weet, waar, —*. De Heer KLUIT op HOOGSTR. in *vont*, bl. 467. wil *alweer* aan één gelezen hebben. Geen' van beiden kan ik myne toestemming geven. Het voorbeeld van *weer* voor *waar*, welk v. L. aanhaalt, bewijst niets. Van *alweer* voor *abi* wete ik ook geen voorbeeld. Let ondertusfchen wel, dat dit *alweer* dus, niet *relative*, „De plaats, „ *alwaar* myne voorouders zijn”, maar *subjunctive*, „Zeg my, *alwaar* hy is”, genomen zou worden; hoedanig gebruik van *alwaar* denkelyk noch minder met voorbeelden kan gestaafd worden. Daarenboven schijnt *alwaar* oulings eigenlyk *langs welken weg* be- teikend te hebben, 't welke hier geheel niet te pas komt. PLANTIYN: *Al waer, lanckis waer? Par on? Quà?* KILIAAN: *Al hier, al daer, al waer. Hac; illac, quâ.*

Dies denke ik liever, dat men de gewoone lezing moet behouden, alleenlyk het scheiteeken achter ziju weg werpende, en door *weer werum*, door *weder contra* verstaan. z. KILIAAN. De zin dan is deze: „Hy „ sprak, zeg my toch, of (*utrum*) myne ouders in „ den hemel zijn, of *daarentegen* in de hel nederge- „ varen.” Zo ook by M. STOKÉ, in de inleid., bl. 5.

„ **Dot**

- „ Doe braghedi eerhi boozt gine bat,
 „ Weder dat syne bozders waren
 „ Meer onder die salighe scaren,
 „ So in der hellen gheballen neder:”

in welke regels achter waren verkeerdelyk een schei-
 teeken geplaatst wordt. Hier lezen wy, niet **weer**,
 maar **weder**. Kan dit ook *waar* beteekenen? v. l.
 meende zo in zyne *bist. aant.* op COLIJN vf. 233.:
 doch waar is voorbeeld? De zin is: „Toen vraagde
 „ hy, eer hy verder voord ging, of (*utrum*) zyne
 „ voorouders meerder waren onder de zalige scharen,
 „ of in de hel nedergevallen.” **Weder** in voorn. zin
 voor *utrum* bezigt onze schryver ook vf. 678. (D.
 p. 269.)

- „ — datze zich beraen
 „ Weder iem (D.) hulden wouden of slaen,

en M. STOKER in Flor. de V., bl. 105.

- „ Ic ne weet hoe ic 't versta
 „ Weder voren ofte na
 „ 't hups te Medemelec was ghemaect.”

Dit's alles wel, zegt mogelijk iemand, maar wat
 zal dan van dat al worden? Ik andwoorde, dat het
 overtollig is, gelijk dikwijls. COLIJN, vf. 461.
 (D. p. 262.)

- „ — het kersten gelobe
 „ Doer te staen al mit macht;”

20 AANMERKINGEN OP COLIJN.

en vf. 1160. (D. p. 285.)

„ Cuffen ti Bifcop al t' Nutricht

„ En di Geyva: — ”

STOKE, in Flor. de V., bl. 99.

„ Dit gebel al ober waer, ” e. 3. v.;

bl. 103.

„ Dat hups ded' i (r) doe besetten

„ T' finen wille al sonder letten; ”

bl. 104.

„ Pochtan pynnen fi al alle wegghen; ”

bl. 109.

„ Ende maecte bozwaerde al hier af; ”

en' op honderd andere plaatzen.

§. VII. Vf. 255 — 260. (D. p. 254.)

„ Als Koninch was zekerliche

„ Karel de groote van Frankriche,

„ Quamen ti Doren by gelepde

„ Dan iren man Gottric, beyde

„ Mit scuten CC in onse vele,

„ Hoefden Frieslant an drie delen, ” e. 3. v.

In onse vele verklaart VAN LOON in onse velden:

maar

(r) Liever dedt, gelijk in 't zo even opgegeven voor-
beeld uit de inleid. braggedt.

maar ik wilde wel eens een voorbeeld zien van *bele* voor *veld* of *velden*.

Een goed vriend gaf my in bedenkinge, of men de woorden niet dus zoude kunnen uitleggen, dat de Noormannen *bele*, d. i. in grooten getale, kwamen mit scuten *CC* in *onse*, d. i. in het onze, in onze landen, in onze gewesten. Zeker, deze uitlegging is vry beter, dan die van VAN LOON. Evenwel, in dien ik mijn gevoelen recht uit mag zeggen, komt zy my wat gedrongen voor.

Maar, zoude *bele* ook gesteld zijn voor *Veluw*? Dan zoude de meening van COLIJN zijn, dat de Noormannen in dat deel van Friesland vielen, dat thands *onze Veluw* is, dat by ons thands *Veluw* heet. Zulks is niet geheel van waarschijnlijkheid ontbloomt. Dus schijnt hy de *Betuw*, vf. 299. (D. p. 254.) *Beten* te noemen:

„ — ende *matiers*

„ *Beten en Wyke te Quirstede zamen.*”

Dus leestmen ook *scade* voor *schaduw* by M. STOKER in Flor. de I., bl. 30.

„ Ende soude onder enen boem

„ *Te Hamert onder die scade rusten.*”

De vrage is maar, of de *Veluw* by de ouden onder Friesland begrepen zy geweest. CLUVERIUS (s) meent,

(s) *Germ. antiq.* l. III, c. 17. Vergelijk *Hoogd. oudh.* bl. 145. aant. c, d.

meent, dat tot het zelve onder anderen ook behoord heeft een klein gedeelte van Gelderland, alwaar nu Harderwijk en Elburg, welke steden tot de Veluw behooren, gelegen zijn. Volgens WAGENAAR (t) zouden de bewooners der thands vereenigde Nederlanden, in de schriften der achtste, negende, en eenige volgende eeuwen, naauwlijks by eenen anderen naam, dan dien van *Friesen*, beteekend worden. In de oude Friescbe wetten wordt Friesland in drie deelen gedeeld, tusschen de Wezer en de Lauwers, tusschen de Lauwers en het Vlie, en tusschen het Vlie en Zindval (u), anders ook genoemd Sincfala, de Sine, de Seyne, 't Suin (v). Hier onder moet de Veluw zekerlijk ook behoord hebben.

Dus, naar my voorkomt, klaar genoeg betoogd zijnde, dat, en *Weste* voor *Veluw* kan gesteld zijn, en

(t) *Vaderl. bist.* D. II. bl. 4. *Vergel. ALTING. notit. Germ. inf.* to. II. pag. 61. in pr., en den *Clerck vyten laegen landen by der zee*, in zyne *chron. van Holl.*, bl. 4. en aldaar de aantek. *Add. OTTONIS notit. rerumpubl.* c. VI. §. 3. cum scholiis.

(u) H. DE GROOT, *inl. tot de Holl. rechts-geleertb.* B. II. D. 28. bl. 170.

(v) Volgens ALTING. *notit. Germ. inf.*, to. II. is vocibus *Fresia*, & *Sincfala*. Ik twyfele nochthands, of het woord *Weste* by M. STOKER wel in drie deelen gesplitst moet worden, gelijk ALTING onderstelt, schryvende,

„ De *Schelt* was dat *Weste*, en de *SINE*
„ Alzo als si *VALT*, in de zee.”

Liever houde ik de gewoone lezing van *Weste sine*, d. i. zijn *Westeinde*. Doch 't is hier de plaats niet, om over zulks breed uit te weiden.

en de Veluw eertijds ook onder Friesland behoord heeft, schijnt de zaak voldongen. Evenwel doen 'er zich twee zwarigheden op, die ons, vreeze ik, noodzaken zullen, om, niet alleen dit gevoelen te verlaten, maar zelfs noch verandering te maken in de lezing.

De eerste zwarigheid is, dat in plaatze van het woordjen in by DUMBAR in gevonden wordt: de tweede is in het woord *bejde*. Beide deze woorden, vooral het laatste, geven te kennen, dat de Noormannen niet alleen met schuiten, maar met noch iets anders dan schuiten, in Friesland gekomen zijn. Hierom make ik voor my geene zwarigheid van te denken, dat men lezen moet,

„ — *bejde*
„ *Mit scuten CC en orse vele,*”

d. i. „beide met tweehonderd schuiten en vele paarden,” of, zo als men nu zoude sijn, „beide te water en te land.” *Orse* voor *paard* leest men ook vf. 122. (D. p. 251.)

„ — *gelyck een eubel orse.*”

Wat is 'er toch waarschijnlyker, dan dat een gedeelte der Noormannen ook te paard gekomen is, daar zy Friesland an drie delen, d. i. van drie kanten, beroofden? Hier tegen strijdt niet het geene men vf. 268-270. (D. p. 256,) leest;

„ **Kortz dar na sien wedercomen**
 „ **Over zee die sel ontzome**
 „ **En torede Noeren — :**”

want daar uit, dat zy naderhand over zee wederkwamen, volgt niet, dat zy voorheen ook *alle over zee* gekomen zijn. Die redening sluit niet. Wil iemand echter volstrekt hebben, dat zy, niet voor een gedeelte over land, maar alle over zee gekomen zijn, dit kan onze verandering van *onse in orse* niet om verwerpen, mits men stelle, dat de Noormannen in hunne schuiten paarden hebben medegevoerd. By de Romeinen was dit in deze oorden al kort na Christus geboorte in gebruik. TACITUS (x) teekent aan, dat Germanicus, eene vloot van omtrend duizend schepen hebbende doen bouwen, onder de zelve vele hadde, die met bruggen gevloerd waren, om schietgevaartens, *paarden*, en lijftogt te kunnen dragen; gelijk hy dan ook (z) by het landen der vloot gewag maakt van het ontschepen der *ruitery*. Hierna (a) verhaalt die zelfde schryver, hoe het leger, door Germanicus ingescheept zijnde, van een' storm beloopt werd, en genoodzaakt was, wilden zy schipbreuk verhoeden, *paarden* en *vee* in zee te werpen. Dus voer ook graaf Willem de II. met zijn paard in een schip uit Brabant naar Walcheren. M. STOKÉ, bl. 86.

„ **Die**

(x) *Annal.* II. c. 6. Vergel. *vaderl. bist.* D. I. bl. 73.

(z) *Ibid.* c. 8. Vergel. *vaderl. bist.* ib. bl. 74.

(a) c. 23. Verg. *vad. bist.* bl. 77.

„ Die Coninc selve quam met desen,
 „ Die in Braband had getwefen,
 „ Tot Arnemuden mit haesten groet,
 „ Ende floech sijn paert ut' en (b) boet,”

d. i. „en jaagde zijn paard uit de schuit.” KILIAAN:
It - slaen — , *verberibus exigere. & Expellere.*
 Voorbeelden van de Noormannen zelve zijn my niet
 voorgekomen (c), doch stel maer eens, dat ieder
 schuit der Noormannen, zo als die van graaf Wil-
 lem, één paard inhadde, voord waren 'er tweehon-
 derd ruiters op de been, dewijl 'er tweehonderd sche-
 pen waren. Dan, wy zijn tegen wil en dank reeds
 lang genoeg geweest.

§. VIII. V. 354. (p. p. 258.)

„ **Ti irren Mouderes zusteren Nijke**
 „ **Damese to si ouden ti franken.**”

Voor *irren* wil v. L. *irret* gelezen hebben, het zelve
 dan voor den tweeden naamval des meervouds van
ir nemende. Maar wat zal dit *ir* zijn? een:zelfstan-
 dig naamwoord? of eenbyvoegelijk? Indien 't eerste,
 dan komt het by hem in zyne *letterk. Kant.* gange-
 haalde voorbeeld daar niet te pas: indien 't laatste,
 dan kan hier geen meervoud komen, gelijk hy heb-
 ben

(b) Liever *uten*.

(c) dan ruim tweehonderd jaren later, gelijk mogelijk
 op te maken is uit de duistere woorden by GIBSON, *chron.*
Saxon., ad annum MLXXVI. p. 183.

ben wil. En dat hy it voor een byvoegelijk naamwoord, gelijk het hier wezenlijk is, zelf gehouden heeft, blijkt uit zyne *letterk. aant.* op vf. 51. v. L. is geweldig in de weer, met de R overal in te dringen. Wy hebben boven, §. III., al een voorbeeld gehad; beneden (d) zullen wy 'er noch vier ontmoeten. Maar laten wy wederkeeren tot *ixen*.

Dit kan hier zeer wel geleden worden. Dat *mieder* van 't vrouwelyke geslacht zy, doet niets ter zake: een byvoegelijk naamwoord, geplaatst by een zelfstandig van 't vr. gesl., wordt in de buiginge elders op de zelfde wyze op en eindigende by onzen schryver gevonden, gelijk vf. 494. (D. p. 263.)

- „ Ant (D.) jaer der geboreneg
 „ Ons Heren hoig verwondert
 „ Wut einen Maghet negenhondert
 „ Ende ~~###~~ bat.”

Voorbeelden uit schryvers van latere eeuw late ik op hunne plaats: alleenlijk zy 't my geoorlofd een uit MARNIX by te brengen, om de wonderlyke overeenkomst met de boven uitgeschreven woorden van vf. 354. Deze schrijft in zijn *byen-korf*, fo. 65 b.:

„ — na de uytlegginghe onses lieve Moeders der H.
 „ Kercken.”

Het lust my geenszins hier breedvoerig aan te toonen, hoe in deze eeuw de tweede naamval van een by-

(d) t. w. §. XIII, XV, XVIII, en XXIII.

byvoegelijk naamwoord, in 't enkelvoudige van 'e vrouwelyke, meer malen een steen van aanstoot is; maar ik kan echter niet onaangeroerd laten, hoe, dat licht der vaderlandsche geschichtkunde, de groote WAGENAAR, hier in eens ellendig misgetast heeft. In het XXXII. boek (e) der *vaderl. historie* lezen we aldus: „Hy, in 't jaar 1558, overleeden zynde, „werdt zijn boedel bezwaard gevonden met zo veel „le schulden, dat *zyner zusters zoon*, Maximiliaan, „— niet aan de erfenis geraaken kon.” Uit den zamenhang der woorden ziet ieder lichtelijk, dat *zyner zusters zoon suae sororis filius* beteekent: maar neem die woorden eens onafhankelijk van de overige, dan beteekenen zy *suarum sororum filius*, even of twee zusters zamen één en den zelfden tot haren zoon konden hebben. Ondertuschen, (om my te bedienen van de woorden van een' onzer dichteren,)

„ Het moeit me in 't herte, als Hoofd en Vondel som-
„ tijds misfen.”

§. VIII. V. 358 — 363. (D. p. 258.)

„ Dese Walger t' eender wazake
„ Dede boet sin vader smaken
„ Erhaude ten Poerman ti doet,
„ Die er uitten . . . zaden (koes
„ Op ti jachte onder 't jagen.
„ Ende wurt oic zelve slagen.”

Voor

(e) D. VIII., bl. 455.

Voor Erhaude wil v. LOON Erharde gelezen hebben. Te recht. Maar wat die drie stippen, en by v. L., en by DUMBAR, beduiden, bekenne ik niet te weten; want het vers is zo volkomen, als het zijn kan. Ik gisfe; dat in het oudste handschrift het pergament op die plaats wat smeurig geweest is, waarom daar eene opening gebleven is, maar dat de affchryvers gemeind hebben, dat 'er iets was uitgelaten, waarom zy ook eene opening gelaten hebben. Wy zullen 't dan daar voor houden, dat die stippen 'er niet noodig zijn.

Dit vers vertaalt VAN LOON, „Die daar uyt . . . „zaad sproot,” en verwondert zich in zyne *bijst.* aant. over „deze vreemde afkomst van een volk, „door 't welke Walgers vader was omgekomen.” Zeker, eene vreemde afkomst, wanneer menschen als koren groeien! maar de vrage is, of COLIJN dit te kennen geeft. Ik voor my geloove 't niet. Wie verhaalt dit meer? of brengt de orde der woorden dit mede? Liever denke ik, dat zaden hier gesteld zy voor zadel, gelijk men dus oulings *sepsfen* en *sepsfel* schreef. *Pasquill* was by de ouden ook *pasquin*. Z. KILIAAN, bl. 481. en 713. Te vergeefsch zoude men ook, en by hem, en by PLANTIYN, naar korel zoeken, daar men by den eersten echter vindt, *Storen soutz*. *Mica salis*. Andere woorden, die in oulings onverfchillig aannamen, sta ik willends over, als hier min te pas komende.

Wien deze uitlegging niet behaagt, die schryve gerust zadel; dan is alle verdorvenheid, van welke

WA-

WAGENAAR (f) deze verzen verdenkt, geheel weggenomen.

De zin is deze: „Deze Walger, om wraak te nemen over zijns vaders dood, dede Everhard den Noorman de dood smaken, by gelegenheid, dat deze (Everhard) op de jagt onder 't jagen uit het zadel schoot (van 't zadel, van 't paard viel). Doch Walger werd ook zelf geflagen.”

§. X. VI. 375. (D. p. 259.)

„ Op dus aller ierst berochte
 „ Ederike te geven in handen
 „ Si bardare van den landen.”

v. L. meent, *berochte beraakte* beteekent, dat geen' zin heeft, en wil daarom *bedochte* gelezen hebben. Maar *berochte* kan zeer wel blijven; en dan beteekent het *berokte*, dat wel altijd een oogmerk insluit, welk voor een' ander' nadeelig is, (z. PLANTIEN EN KILIAAM) maar ook even daarom hier zeer wel te passe komt, dewijl koning Karel de invallen der Noormannen in Friesland zogt tegen te gaan met aan Dirk het grave-lyke bewind op te dragen.

Wat de meening van v. L. betreft, dat *berochte* eigenlijk *beraakte* beteekent, ik wete niet, dat ik ergens in COLIJN 0 voor *ae* gevonden hebbe. Te vergeefs zoude men my tegenwerpen vf. 1013. daar *tochte* maar de verklaring van v. L. voor *raakte* staat:
 maar

(f) *Vaderk. bijl.*, II. D. bl. 95.

30 AANMERKINGEN OP COLIJN.

maar hoe verkeerd deze uitlegging zy, zullen wy daar ter plaatze zien, t. w. in de XXII. afdeeling, welke de lezer met deze gelieve te vergelyken.

§. XI. Vf. 537 — 542. (D. p. 264.)

- „ In dese Edericks tiden
 „ Waren vele wichen en strident
 „ Metten Friesen, ti ne hulden
 „ Woude nochte billic hulden. (D.)
 „ Toch zi worden wale gedwongen
 „ Dat ze iem (D.) over heare hulden.”

Het tweede hulden is zekerlijk door de uitschryveren, dien het woord hulden van vf. 540. noch in de gedachten lag, verkeerdelyk gesteld in plaatze van ontsongen. Want niet hulden maar ontfongen slaat in slotklank op gedwongen (g). In den zelfden zin gebruikt COLIJN *ontvangen* vf. 675. (D. p. 269.)

„ Here-

(g) Dat zulke feilen licht in kunnen sluipen, behoeft geen bewijs: en vooral in zulke oude handschriften, in welke de uitschryvers de mislagen veel liever lieten blyven, dan dat zy door eene kladder de fraaiheid van 't schrift schonden. Maar hoe is het mogelijk, zou men zeggen, in gedrukte schriften, van welke men gemeenlijk meer dan één proef naziet? En evenwel vindt men eene soortgelijke feil in de vertaling van LEIBNITZS *proeven van Gods goedheid*, e. z. v., door JO. PETSCH, D. II. bl. 329. alwaar uit den weg te rukken op gestapen slaat, welk zinnen zekerlijk verkeerdelyk gezet is voor rapen. Dit in de plaatze van 't eerste gesteld zijnde, is alles in orde. Ondertusschen zet deze feil in LEIBNITZ. *geene kleine waarschijnlijkheid* by

- „ **Aerenonts outste zoene, tie**
 „ **Te riese Friesen al zo mie**
 „ **Wilten ontfaen wie zin fader,**”

welk ontfaen daar insgelijks verwisfeld wordt met hulden v. 678. (D. ib.)

- „ **Weder iem (D.) hulden wouden of slaen.**”

Dus vindt men die twee woorden ook by een in **VEL-DENAERS chronijk**, bl. 115.: „In den selven jaer van „ 18. lach Hertoech Ian van Beyeren in Dordrecht, „ ende die van Dordrecht hadden hem ingehaelt ende „ gehult ende ontfangen voer enen lantsheer.”

§. XII. V. 555—560. (D. p. 265.)

- „ **Ende gaf den Monniken goet**
 „ **Jesten vele in overbloet.**
 „ **Zin wijf Hildegart mede**
 „ **Gaf in vele dingen met rede :**
 „ **Tafel schoene zonder joek**
 „ **En fiere Evangelieboek.**”

Voor jesten wil v. l. giften, voor in en, voor fiere diere, gelezen hebben. Alles buiten noodzaak.

In jesten is de j voor eene g gebezigd, gelijk **COLIJN** dus ook jesten voor gesten schrijft, v. 1194.;
 (D.)

by aan onze gedachten over **COLIJNS** woorden: want, kunnen zulke mislagen in gedrukte schriften insluipen, hoe veel te meer in geschrevene.

32 AANMERKINGEN OP COLIJN.

(D. p. 286.) en de E voor I, gelijk zo vf. 404. (D. p. 260.) schreften voor schriften staat. Dat meer is, het woord *jesten* zelf komt ook voor in vf. 1080. (D. p. 282.)

„ *Ente gaf em, als wy bermunden,*
„ *Jesten vele tier stont:”*

by welke gelegenheid v. L. zelf in zyne *letterk. aant.* zegt: „ *Jesten, Gisten.* c. s. beschrijving van Friesl. „ pag. 41. *Dit dijs konieghes jesta.*”

„ In behoeft ook niet in en veranderd: het beteekent hier *hun*, gelijk beneden vf. 905. (D. p. 276.)

„ — *griben*
„ *In doer groete lasten zwaer,*”

alwaar v. L. weder kwalijk verandering begeert. Even als dit in in 't meervoud, gebruikt COLIJN in in 't enkelvoud, vf. 649. (D. p. 268.)

„ *Ier toe gaf im himlic recht*
„ *Zoo 't scheen ti Biscop t' Uutrecht.*”

Voor 't meervoudige in gebruikt hy elders *ien*, (i en te verwisfelende, waar van wy beneden, §. XV., meer voorbeelden zullen opgeven.) gelijk dus *ien* voorkomt vf. 1147. (D. p. 284.)

„ — *dat ien (D.) vil bange,*”

en 1193. (D. p. 286.)

„ *Batet ni, ten zal ien (D.) ni scaden.*

El-

Elders vindt men ook en, gelijk vf. 730. (D. p. 270, 271.)

„ En trock mette Friesen oppe
 „ En te besfatten, — ” (b)

d. i. „ om *ben* te bezetten.”

Eindelijk, *fierē* is ook onvervalscht. Maar, zegt v. L., „welke overeenkomst heeft de Fierheyd met een Evangeliboek?” *Fiere* is *fraai*. z. KILIAAN. Ook MELIJS STOKER in 't verhaal dezer zelfde geschiedenis gebruikt genoegzaam de zelfde spreekwyze, zeggende, bl. 16.

„ Oec gaf si doer sine minne
 „ Eenen Euangeliboec daer mede
 „ Ghemaect met groter fierhede.”

§. XIII.

(b) Terwijl ik dit schryve, komt my in gedachten, of by COLIJN misfchien ook het zelfde onderscheid te zoeken *zy tusfchen in of ten en en, als by ons tusfchen bun en ben*, van welk laatste z. HUYDEC. *proeve v. taal- en. dichtk.*, bl. 105. Ten minfte, 't is aanmerkelijk, dat in de opgegevene voorbeelden in *en ten* de derde, maar *en* de vierde naamval is. Meer voorbeelden komen my nu niet voor. Die COLIJN doorleest, lette hier eens op. Want ons lust het niet hem geheel weder na te lezen, alleen om te onderzoeken, of dit onderscheid volftandig zy; gelijk dus, zo ik meene, iemand een' oud' Latijnsch' fchryver geheel nalas, om één woord, *impraesentiarum*, op te zoeken. Onder tusfchen begrype men my wel, dat ik van 't meervoud spreke, en niet van 't enkelvoud, in 't welke en zekerlijk ook fomtijds de derde naamval is.

IIde DEEL.

C

34 AANMERKINGEN OP COLIJN.

§. XIII. Vf. 658, 659. (D. p. 268.)

„ Hier bleef verflagen, dat
„ Zy 't gewis, ti jonge Here.”

Liever zijt, gelijk vf. 1117. (D. p. 283.)

„ Gaven broeder, zijt zeker& dag,
„ Ti ter ere was genegen,
„ Florens genant, had ter degen
„ Gunste overalle genoech.”

§. XIII. Vf. 708—715. (D. p. 270.)

„ Dit was Eideric gront:
„ Des i zik opmaekte en werpen
„ Daerop ien veste en terpe,
„ En nanden 't Doertricht.
„ Dat men voet hive, op licht
„ En zwaer mangelinch en brachte;
„ Ti bi dage of bi nachte
„ Die ade op - e neder vaer.”

Dus leest men in de uitgave van VAN LOON. Better vindt men by DUMBAR het laatste vers aldus;

„ Die ade ope of neder vaer:

en zo haalt v. l. het zelf aan in zyne *letterk. aant.* op vf. 27. Dan, ware dit alles, dat de moeilijkheid in deze regels veroorzaakt! Dat de zin duister is, ziet ieder, maar niemand weet behoorlyke hulp by te brengen.

gen. VAN LOON ten minste voert weinig uit, wanneer hy voor **voet** wil **voert** gelezen hebben, en de woorden **Dat** men **voert** **hijve** uitlegt door „**Dat** „men **voordaan** **hefte**.” Waarop zal dat **Dat** toch slaan?

Mijn waarde vriend F. v. C. in zyne verhandeling over de *terpen* schijnt te meenen, dat COLIJN hier het woord *Dordrecht* afleidt van *Durfes* (i), doch ik voor my kan dat noch niet zien.

Evenwel heeft hy in zo verre gelijk, dat hier in de woorden van onzen schryver eene afleiding van *Dordrecht* moet gezogt worden. Want dat **Dat** moet iets beteekenen; en, als het iets beteekenen zal, kan het niet wel anders, dan door *omdat* uitgelegd worden: Dus vindt men dat voor *omdat* ook v. 873. (D. p. 275.)

„ **Dat** begaffen (D.) de kause,

„ **Dat** ti Hertoge van Baban

„ **Dan** ten zinen himble zan,” e. 3. v.,

en

(i) *Nieuwe Bydr.* D I. bl. 152. aant. w. Immers, van dezelve afleiding handelende haalt hy deze plaats van COLIJN aan, en WAGENAARS *vaderl. hist.* D. II. bl. 101.; doch die WAGENAAR opslaat; en COLIJN naauwkeurig naleest, zal bevinden, dat hy denkelyk iets anders heeft willen schryven. By deze gelegenheid moet ik in 't voorbygaan aanmerken, dat sommigen *Dordrecht* ook afleiden van *Diderichs drecht*, omdat graaf Dirk die vesting gebouwd heeft: v. MATTH. *sykl. epistolar.*, epist. XLVIII. p. m. 137. Vergel. OUDENHOVEN'S *oudt en nieuw Dordrecht*, bl. 7, 8. Andere afleidingen vindt men by ALTING, *not. Germ. inf.*, to. II. voce *Tburedrecht*, SCHOOCK, *Belg. foeder.* l. XIII. cap. 1. p. m. 301, JAC. v. OUIJENHOVEN, *oudt - Handb.*, bl. 153, 154. EN LUD. SMIDS, *schatk. der Nederl. oudh. op Dordrecht*,

36 AANMERKINGEN OP COLIJN.

en by MELIJS STOKER in Flor. de V., bl. 120.

„ Onse Here ne heeft se te leder niet,
„ Dat den anderen dat is gesbiet.”

Maar wat is nu boet hibe? Mijn voornemen is maar kortelijk voor te dragen, 't geene my 't waarschijnlijkste voorkomt; want, indien ik te boek wilde slaan alles, wat ik en anderen hier over gedacht hebben, zoude deze aanmerkinge al te zeer uitdygen.

My heugt uit den mond van een' der geleerdste mannen dezer eeuwe, den grooten WESSELING, nu onlangs, helaas! schoon in hoogen ouderdom, echter veel te vroeg voor de minnaren der geschicht- en letterkunde, overleden; my heugt, zegge ik, uit dezes mond te hebben opgeteekend, dat COLIJN Doertricht op deze plaats zoude afleiden van *doer*, *aqua* (*k*), en tricht, *trajectus*. Laten wy nu eens onderstellen, 't geene wy straks hopen te betoogen, dat men voor boet lezen moet boet; en dat dit boet *tol* beteekent, zo is de zin dadelijk klaar; „ En noemde 't Doertricht, om dat men daar *tol* (*l*) hief op zware en
„ lich-

(*k*). Vid. ALTING. *notit. Germ. infer. to. I. p. 17. & to. II. p. 174.* WESSELING ad ANTON. *itiner.*, p. 361 voce *Austefiodorum*, JAC. V. OUDENHOVENS *out-Hollandt*, bl. 153, 154. en LUD. SMIDS *schatkamer der Nederlandsche oudheden, in Dordrecht*.

(*l*) Deze tolvordering is niet een en 't zelfde met het stapelrecht, zo als VAN LOON meent, *bist. aamt.* bl. 287. welk laatste eerst door Graaf Jan den I. aan Dordrecht geschonken is. z. v. BALENS *beschr. v. Dordr.*, bl. 77, 441. Want, dat Eduard de I. koning van Engeland, den stapel der

„ lichte ruilinge en vraagt , die by dag en nacht dat
 „ *water* op of neder voer:” korter ; „ En noemde
 „ ’t *Doertricht*, omdat men daar *watertol* hief.” Zo
 dat dan de reden van ’t eerste deel der benaming niet
 in *boet* [*boet*] hève, maar in *ade*; niet in het tol hef-
 fen, maar in het heffen van *watertol* moet gezogt
 worden.

Wat nu *boet* aangaat, *bote*, *boete*, *boet*, schijnt in
 zy-

der Engelsche wollen te Dordrecht deed leggen, onder de
 gravelyke regering van Floris de V., was van korten duur,
Vaderl. bist. D. III. bl. 53, 58. en geen wonder,

„ Want het was *Engelsche hoozboerde*,”

gelijk M. STOKER zegt, bl. III. Verg. met dit alles NIC.
 LOBEDANII *disfert. jur. publ. foed Belg inaug. de jure stapu-
 lae*, (Traj. ad Rh. 1757.) cap. III. p. 15. sqq. die aldaar
 over deze plaats van COLIJN handelt, en ook, pag. 16. n.
 I. tegen v. L., *hist. aant.*, bl. 289. beweert, dat het vor-
 deren van voorn. tol grave Dirk geoorlofd geweest is.
 Voords, dat COLIJN hier op tol, en niet op eenig stapel-
 recht opgt, schijnt op te maken uit vf. 901 - 906. (D. p.
 376.)

„ ——— *stede*

- „ Op grebe *Florens*, omdat
- „ I in zin gewout besaf
- „ Ente, als zin Vorders, hiebe
- „ Het tricht op ti *Mertwa*, griven
- „ In *doer groete lasten zwaer*.”

Dit alles erkenne ik voor een groot deel schuldig te zijn
 aan de mededeelzaamheid van een' goed vriend, en groot
 minnaar van vaderlandsche ouden.

38 AANMERKINGEN OP COLIJN.

zyné oorspronklyke beteekenisfe allerleie vrucht, allerlei voordeel, te kennen te geven. Dus leest men in 't *glosarium Gothicum* van JUNIUS, botan, *proficere, prodesse, juvare*. Dus vinde ik beneden, v. 769. (D. p. 272.)

„Met grote bote — ,”

d. i. „met groot voordeel.” Dus vinde ik by KILIAAN, *boete, baete*; welk *baete* hy bl. 24. uitlegt door *Viilitas, commodum, fructus, lucrum, profectus, emolumentum*. Wat verhindert ons nu te denken, dat dat *boete* of *boet*, ook niet in bepaalder zin zoude gebezigd zijn, voor eene zekere soort van voordeel of vrucht, t. w. voor tol, vooral daar *boete* by ons ook in bepaalder' zin gebruikt wordt, t. w. voor *multa*?

Zie daar het beste, dat wy hebben kunnen uitvinden. Weet iemand beter, het zal ons altijd aangenaam zijn bescheidenlijk onderricht te worden. Ondertusfchen zoude men met v. L. ook *boett* kunnen lezen, mids men door *hijbe* dan maar *tol bief* vertiia, blyvende de uitlegginge der woorden, boven opgegeven, de zelfde.

Ik kan niet wel nalaten by deze gelegenheid myne eigene dwalinge aan te toonen. Nader onderzoek leert dikwijls, dat men mis getast heeft. In myne *tegenbedenkingen over de terpen* gaf ik aan 't woord *terpe* by COLIJN in de boven uitgeschrevene plaatze eene oneigenlyke beteekenis van eene hoogte van aarde,

de, voor, by, of binnen in de vestinge (m), en aan begravinge, in de woorden van PICARDT, aldaar (n) uitgeschreven, gaf ik de beteekenis van allerlei gravinge. Naderhand hebbe ik bevonden, dat ik gedwaald had: welke dwalinge echter niets doet tot de afleiding van *terp*, maar invloed heeft op de tweede beteekenis van dat woord.

Begravinge beteekent by PICARDT het zelfde als *verschanfing, schans*. Dat deze de meening van dien schryver geweest zy, blijkt klaar genoeg uit zyne volgende woorden: „alwaer eenige wallen of grachten gegraven, en eenige hoogten op-geworpen zijn.” In dien zelfden zin leest men het werkwoord *be-grauen* by KILIAAN, die het uitlegt door *be-schantfen: Munire fossa, vallo*. Dus ook by jonger schryvers, als by WAGENAAR: „’t Leger der algemeene Staa- ten — had zig hierom *begraaben* by Mechelen,” en elders „Ook lag ’s Prinsfen leger — zo sterk „ *begraaben*, dat het bezwaarlyk zou hebben kunnen „ aangetast worden” (o). Het naamwoord in die beteekenis komt voor in onze nederduitsche bybelvertaling, LUC., b. XIX. v. 43. „Want daer sullen dagen „ over u komen, dat uwe vyanden een *begravinge* „ rontom u sullen opwerpen.” Alwaar in de kant- teeke-

(m) *N. Bydr.*, D. I., bl. 396, 397.

(n) bl. 394.

(o) *Vaderl. bist.* D. VII. bl. 224, 225, D. VIII. bl. 376. En dus ook D. VI. bl. 287. en elders.

49 AANMERKINGEN OP COLIJN.

teekening gezegd wordt; „Of, wal van uitgegrave
„ aarde opgeworpen.”

Hierom is 't, dat ik nu van oordeel ben, dat de tweede beteekenis van *terp*, niet die van allerlei hoogte, door menschenhanden gemaakt, gelijk ik toen ter tijd meende (*p*), maar die van schans of verschansing is. En dus zullen *veste en terpe* by COLIJN beteekenen *vesting en schans*.

Die twee woorden verschillen dus wel niet veel in beteekenis; en zo zoude hy tweemaal het zelfde zeggen: maar welke zwaarigheid ligt hier in? Op de zelfde wyze zegt hy *vf. 538.* (D. p. 264.)

„ In dese Eidericks tiden
„ Waren vele wichen en striden.”

Dikwijls doet hy dit in de *adjectiva*, gelijk by voorbeeld *vf. 752.* (D. p. 271.)

„ Ei wieg word harde en quaet,”

en *vf. 760.* (D. *ibid.*)

„ Dat krigen word fel en zwaer.”

Ook kan *veste en terpe* genomen worden voor eene schansvesting, om zo te spreken, in tegenstelling van eene stadsvesting, één zaak dus door twee woorden wordende uitgedrukt; van welke wyze van zeggen, die men gemeenlijk hierom *is da-duan* noemt, COLIJN zich ook elders bedient, gelijk *vf. 328.* (D. p. 257.)

„ Met

(*p*) Z. voorn. *tegenbed*, §. V., *N. Bydr.* D. I. bl. 396.

„ **Mette** (D.) zegelijc EN briven, ”

d. i. „met zegelbrieven, met gezegelde brieven” (q).

§. XV. Vf. 716—719. (D. p. 270.)

„ **Dit** nam (D.) ti **Biskop** zwaer
 „ **Dan** **Crichte**, en klaegden 't ti **Keyzer**
 „ **Henrike**, ofte ien weyzer
 „ **Zinde onrecht adde gedaen.** ”

Hierop teikent v. L. aan : „ **Weyzer**, een die *meer*
 „ *kennis*, dan zy, van hun visferyrecht en jacht, voor-
 „ gaf te hebben, ” en „ **Zinde**, is door het uitschry-
 „ ven bedorven, en moet zyn **zunder**, dat is *aan*
 „ *bem.* ”

Ik voor my ben van gantsch andere gedachten, mee-
 nende, om maar te beginnen met het geene klaar is,
 dat **zinde zijnde** beduidt :

„ **Aldus** gedaen ziende op heden ”

zegt COLIJN vf. 485. (D. p. 262.) Dat op de ee-
 ne plaats **zinde**, op de andere **ziende** staat, doet niets
 ter zake, dewijl onze fchryver meer malen i en te
 onverschillig gebruikt ; als **fin** en **flen**, *fun* ; **hi** en
hie, *hier* ; **in** en **ten**, *bin* ; **is** en **tes**, *is* ; **min** en
mien, *mijn* ; **twi** en **twie**, *twec* ; **ti** en **tie**, *die* (r).

Maar

(q) Vergelijk hier mede de laatste woorden van den
 brief, aldaar, bl. 133, in VAN LOONS *bist. aant.* te vinden.
 Andere voorbeelden uit COLIJN zagen wy boven, §. V.

(r) Vf. 479 en 233, 143 en 442, 906 en 1147, 366

42 AANMERKINGEN OP COLIJN.

Maar wat zal *wyzer* zijn? Om ons niet lange op te houden met al wat wy 'er wel over gedacht hebben, zo verzoeke ik maar verlos om *wyzer*. in des zelfs plaats te mogen stellen, en van ten twee woorden te maken, aldus:

„ — ofte i en wyzer
 „ Zinde onrecht adde gedaen”

Dit *wyzer* kan dan tweezins genomen worden: of voor iemand, die meer kennis van visch- en jachtrecht heeft; en dan neme ik en voor *hem*, gelijk dikwijls, onder andere vf. 1123. (D. p. 283.)

„ — des hi en spoede voirtware.”

Dus is de zin: „En bischop Adelbold klaagde 't den „ Keizer Henrik, als of hy, graaf Dirk, hem, bischop Adelbold, die meer kennis had van visch- en „ jachtrechten, onrecht gedaan hadde.” Of *wyzer* kan ook genomen worden voor *rechter*: KILIAAN; *wijffer* — *Iudex*, en wijssen. *Iudicare*. Maar dan beteekent en niet *hem* maar *een*, gelijk vf. 1003. (D. p. 279.)

„ Biscop Willem hadde gebout
 „ En vaste burge te Ijsfelmonde.”

De zin der woorden, op deze wyze genomen, is de-

en 1178, 1050 en 244, 836 en 335, 716 en 1047. (D. p. 262. & 255, 251 & 261, 276 & 284, 259 & 285, 281 & 256, 274 & 258, 270 & 281.)

deze: „En bisfchop Adelbold klaagde aan Keizer Hen-
 „ rik , dat hy , graaf Dirk , een richter zijnde , en
 „ wiens ambt het in zonderheid medebragt , als door
 „ den Keizer daar toe gësteld ; om een voerftander
 „ der gerechtigheid te zijn , onrecht gedaan hadde ; ja
 „ Adelbold vertoonde den Keizer , dat graaf Dirk , als
 „ een richter zijnde , en dus verplicht het onrecht te
 „ straffen , door zelf onrecht te plegen zich dies te
 „ strafwaardiger gemaakt hadde. ” Deze laatste uit-
 legginge ben ik verschuldigd aan een' der grootste min-
 naren van vaderlandsche oudheid- en gefchichtkunde :
 ook bevalt zy my best ; en , mag ik myne gedachten
 rond uit zeggen , komt my voor de ware meening
 van COLIJN te zijn.

Niemand werpe my tegen , dat ~~Keizer~~ in slotklank
 eigenlijk niet staat op ~~wyzer~~. Hedendaags , bekenne
 ik , wordt het voor ongeoorloofd gerekend et op p of
 fj te doen slaan : maar de ouden waren zo kiesch niet ;
 want dus lezen wy by COLIJN vf. 88—92. (D.
 p. 250.)

„ Op tie brugge van die nau Wale
 „ Wurt gedainget van den peyfe.
 „ Waer hy sturf en op wat wyze
 „ Adel grebe Glaude Schevelen ,
 „ Dint ik ne in geene Velen , ”

en zo ook mogelijk vf. 261 , 262. (D. p. 254.)

„ Ende floegen ti Friesen beyde (D.)
 „ Harde in die staende striden. ”

By

44 AANMERKINGEN OP COLIJN.

By STROKE vindt men het zelfde, in Ada, bl. 75.

„ De Heere Hsebzant, ende Heere Alein,
„ Her Hernout en Tie Broeder sijn.”

§. XVI. Vf. 746, 747. (D. p. 271.)

„ Hoetwel zi vele searen
„ Zint, eunc onser kurte getal”

Voor eunc lees enne, d. i. *ende*, waar voor hy vf.
1162. (D. p. 285.) anne gebruikt,

„ — Anne
„ Herebzrecht dzeigden metten banne,”

en an vf. 899. (D. p. 276.)

„ — ti Hertoge van Braban,
„ Ti Biscop van Keulene, an
„ Ti Heare van Cuuk mede:

und vf. 24. (D. p. 248.)

„ Dit der Hassen und gebuuren,”

en unde vf. 126. (D. p. 251.)

„ Unde slopen huus en habe.”

Dat enne lichtelijk in enne kan verbasterd zijn, be-
grijpt ieder gemaklijk, die de overeenkomst van n en u
gade slaat.

§. XVII.

§. XVII. Vf. 768, 769. (D. p. 272.)

„ **Dus hild Gzeba Tieric dat belt**
 „ **Met grote bote — .**”

v. l. wil bote gelezen hebben ; of anders geeft hy in bedenkinge, of niet door bote de veroverde schuiten verstaan worden. Dit laatste komt niet waarschijnlijk voor, als ieder merken zal, die COLIJN inziet. Verandering van lezing is hier ook niet noodig. Bote is het zelfde met boete, welk laatste KILIAAN onder andere uitlegt door baete. Dus zagen wy reeds boven, §. XIII., bl. 38., dat botan, by de MG. gebruikt wierd voor baten, prodesse. Ook is de verwisseling van oe en o niet ongewoon aan oude schryveren, gelijk COLIJN dus onverschillig zegt, godin ghen en goeden, zonen en zoene, boder en boeder (s). En, gelijk hier bote voor boete, dus vindt men boke voor boeke by M. STOKÉ, bl. 17.

„ **Ende ander goede boke daer met,**
 „ **Ende d'oude en die nyetwe wet ;**”

en nomen voor noemen in Willem de I., bl. 77.

„ **Die men Florens nomen hoert:**”

zo ook in Flor. de V., bl. 104. op 't einde, twee maal. Eindelijk, zo als hier bote voor boete in de betee-

(s) Vf. 7 en 567, 1040 en 563, 790 en 1117. (D. pag. 247 & 265, 281 & 265, 272 & 283.)

40 AANMERKINGEN OP COLIJN:

beteekenis van *voordeel* gebruikt is, dus noemt de AS. ~~baet~~ (t) 't geene wy boete of *bekeering* noemen.

§. XVIII. Vf. 793 -- 795. (D. p. 272, 273.)

„ Na tem (D.) hielt Eideric weder
 „ Kemhem ave, en vil neder
 „ In krancheden —.”

Wat zal *ave* hier beteekenen? Dat woord wordt by de ouden wel meer eens wat wonderlijk en overtol-
 lig gebruikt, by voorbeeld, van onzen schryver, vf.
 598. (D. p. 266.)

„ God heeft vider de zielen ave,
 en noch wonderlyker by M. STORKE, in Flor. de V.,
 bl. 109. op 't einde,

„ Ende maecten paps jeghen den grabe,
 „ Die 't al te gader doet liet ave:

evenwel geye ik in bedenking, of men ook *Kenhe-*
maue, (d. i. de *ouwe*, het land, dat zijn' naam heeft
 van 't water de *Kinnem*;) of *Kenhemare*, moet le-
 zen, daar toch Kennemerland op verscheidene wyzen
 benoemd is geweest, als blijkt uit de oude schryveren,
 by welke het *Kinnim* (u), *Kinnin*, *Kinhem* (v),
Kin-

(t) Z. de AS. euangelien, door JUNIUS uitgegeven,
 MATTH. III. 8.

(u) v. LOON, *bist. aant.* op CL. COL. vf. 484.

(v) *Vad. bist.* D. II. bl. 49 en 126,

Kinheim (w), *Kinheym*, *Kanemerlaingt* (x), *Kenemaer* en *Kenemare* (z) wordt betyeld.

§. XVIII. Vl. 872—876. (D. p. 275.)

„ Daer begaff em de kause,
 „ Dat ti hertoge van Braban
 „ Van ten zinen himble zan
 „ Te Doertrecht ave den boom, datze
 „ Ti adel Gzeva Tierick bezrafte, —”

Abe wil VAN LOON in *aber*, d. i. *over*, veranderd hebben: dat slaat hy *over* in zyne verklaring. Dat is hier omdat: z. boven §. XIII. bl. 35, 36. Abe zou misfchien noch kunnen verdedigd worden, wanneer men 't uitleide door *van*, en *ave den boom* door *van de zyde des booms*, *van den boomkant*. Evenwel, dewijl dit *van* daar wat gedrongen voorkomt, denke ik liever dat *abe* bedorven is, en dat het zelve in *ave* moet hersteld worden: welk *ave* zo veel vooruit heeft boven *aber*, als 't waarsfchijnlyker is, dat de uitschryvers u en ii, *ave* en *ane*, zullen vermengd hebben, dan eene t achteraf gelaten. Dus zagen wy boven oek *eune* voor *enne*, §. XVI. Doch waar-

(w) VELDENAER, *chron. v. Holl.*, bl. 6.

(x) CL. COLIJN, v. 590, 630. (D. p. 266 & 267.)

(z) M. STOKER, in *Dirk de III.*, bl. 25. in *Ada*, bl. 68, 70, 71. ALTING, *not. Germ. infer to II.* p. 106. maakt onderscheid tusfchen *Kinheim* en *Kinnemaria*: om welke reden, kan ik tot hier toe niet vinden.

48. AANMERKINGEN OP COLIJN.

waartoe meer woorden, daar de vermenging van *tu* en *ii* gemeen, en lichtelijk te begrypen is?

Voor *begaff em* zage ik liever *begaffen*, gelijk *DUMBAR* heeft: niet, dat dit iets tot den zin doet; maar deze was de schrijfwyze der ouden, die de woordjens, *en*, *bem*, *ben*, *et*, *bet*, *tu*, *gy*, en diergelyke, aan het werkwoord vast koppelden, en, die twee woorden als een aanmerkende, dan somtijds eene klinkletter van het werkwoord uitlieten, somtijds den laastten medeklinker van het werkwoord verdubbelden: *liten*, *liet bem* of *ben*, *gaffet*, *gaf bet*, *moghestu*, *moogt gy*. Voorbeelden by te brengen zoude overtoellig wezen, dewijl die overal te vinden zijn; maar hoor, wat *HUYDECOPER* zegt (a): „Ik vind in „den eersten druk ook, de woorden, *moghest tu* en „*ontsaghest tu*, aan een gevoegd, *moghestu*! en „*ontsaghestu*: hoedanige schrijfwijzen der Ouden men „niet behoorde te veranderen.” Dewijl dan de ouden zo zeer gezet waren op het samenhechten dier kleine woordjens met de werkwoorden, zo is 't, dat wy die zamenvoeginge ook gerne zagen by *COLIJN* in *vf.* 989. (D. p. 279.)

„*Ente lieten (D.) t'Utrechtse dragen;*”

(wy bepalen ons nu alleen maar tot *en*, *bem*.) *vf.* 1058. (D. p. 281.)

„*En spraken (D.) ane in azren moede;*”

vf.

(a) *Proeve v. taal- en dichtk.*, bl. 122.

vf. 1068. (D. p. 282.)

„ **Ente kwetsten (D.) in den arm;**”

en vf. 1164. (D. p. 285.)

„ **Ende dwancken — (b).**

Dit voor eene proeve: want alles aan te teikenen is onmogelijk. Vooral nu is de noodzakelijkheid dierzamenvoeginge klaar in de twee volgende voorbeelden uit STROKE in Flor. de III., bl. 55.

„ **Om dit hadden Saladijn leet;**”

en bl. 58.

„ **Hebetten met hem vercoren.**”

Had den, en hebet ten, van een gescheiden zijnde, gelijk in de uitgave van V. ALKEMADE gevonden wordt, maakt zelfs den zin in den eersten opslag duister.

§. XX. Vf. 902—905. (D. p. 276.)

„ — omdat

„ **I in zin gewout besat,**

„ **Ente, als zin vorders, hieve**

„ **Het tricht op ti Merba, griven**

„ **In doer grote lasten zwaer.**”

Gzie.

(b) Het geene wy hier zeggen, strijdt niet met onze gedachten over werpen in het eerste deel dezer *N. Bydragen*, bl. 396. aantek. o, schoon we ons daar mischien wat duister hebben uitgedrukt: want wy zeiden niet, dat men werpen in twee deelen moest deelen, maar dat men het, voor zo veel den zin betreft, voor twee woorden hadde op te vatten.

Ilde DEEL.

D

50. AANMERKINGEN OF COLIJN.

Gibben legt v. l. uit door *zwaare*, aanzahlende KILIAAN, pag. 160. Voor *In* doet wil de zelfde *Inde* 'er gelezen hebben, dat verklarende door *inde* *daar*. My komt voor, dat deze plaats geene verandering noodig heeft. *In* is *hun*, gelijk wy boven, §. XII, meenen betoogd te hebben. Gibben, dat hier *benadeelen*, *beschadigen*, beteekent, (KILIAAN bl. 161. *grievu*, *Nocere*.) is gesteld voor *grievende* of *griefde*, om dat de wet der slotklanken zulks vorderde. De onbepaalde wyze van een werkwoord wordt zo meer malen in plaatze van het deelwoord of van de onvolmaakte tijd gevonden, somtijds met, somtijds zonder koppelwoord. Dus vs. 291.

„ *Ente spotten onsen Here*

„ *Alle zere, em onthoven:*”

zo staat 'er by v. l., maar D. p. 257. heeft „ende „ *onthoven*,” dat echter op een uitkomt. Op de zelfde wyze vs. 400. (D. p. 260.)

„ *t' Utrecht en i liet*

„ *Zynen stoel, ende bekeren (D.)*

„ *Dele luden t' onsen Here.*”

Andere voorbeelden schieten my nu niet in. Ondertuschen geve ik in bedenkinge, hoe men de volg. woorden by M. STOKER, in Flor. de III. bl. 53. moete opvatten: hy zegt,

„ *Als*

„ Als tachtich ende twee was ghescreben,
 „ Nam Diederic, die Grabe van Cleben,
 „ Grabe Florens dochter vrou aven
 „ Met groter feesten, met groter haben.”

Is dit *aven* af, gelijk op den kant staat? of is *aven*,
buwen, in de onbepaalde wyze gesteld voor *aeste*,
buwde, *trouwde*, of voor *abende*, *buwende*, *trou-*
wende? gelijk *aeste* voor *buwde* by COLIJN vf.
 776. (D. p. 272.) voorkomt,

„ Aeste ien wijf schoen en rich.”

§. XXI. Vf. 1002, 1003. (D. p. 279.)

„ Biscop Willem hadde gebout
 „ En vaste burge t' Aisfelmonde.”

Voor *en*, dat hier *een* beteekent, meent v. l. dat men
een of *ien* moet lezen. Maar waarom toch zal men
 stellen, dat COLIJN *i en ei* zo wel niet verwisseld
 heeft in *en en ien* als in *es en tes*? van welke woord-
 jens 't eerste vf. 77. (D. p. 249.) voorkomt,

„ Tus es heret hair ti goutwe,”

't andere vf. 1178. (D. p. 285.)

„ Dese Greba ics in vrede

„ Gerastet: —”

ja, zo 'k my niet geheel bedriege, vindt men *ve*

72 AANMERKINGEN OP COLIJN,

718. (D. p. 270.) het zelfde en, gelijk ik boven,
§. XV, reeds heb aangetekend;

„ — ofte i, en wyzer

„ Zinde, onrecht adde gedaen.”

§. XXII. Vf. 1011 — 1013. (D. p. 280.)

Ende stormede opt (D.) slot,

Ende scoter oppe, tot

Iet in den brande rochte.

Het verklaart VAN LOON door *bet*, rochte door
raakte. De uitlegging van *iet* door *bet* konde goed
zijn, also COLIJN dat woord zo vf. 822, (D. p.
274.) gebruikt,

„ Als iet wale blick daer naer:”

maar van rochte voor *raakte* in een' lydelyken of
liever onoverganklyken zin wete ik geen voorbeeld.
Lees derhalve,

„ — tot

„ I et in den brande rochte.”

De zin is, „tot dat *hy bet* in den brand *rokte*, tot
„ dat hy het in den brand kreeg.” Vergel. PLAN-
TIJN en KILIAAN op rocken, als ook het gee-
ne wy boven, §. X, hebben aangetekend.

Maar, denkt misschien iemand, rocht in de betee-
kenis van *raakt* hebbe ik evenwel by M. STOKER ge-
vonden, die in Willem de II., bl. 87. schreef,

„ Het

„ **Hem ne rocht, in wat plaghē**
 „ **Si de ghene mochten bzinghen,**
 „ **Bi wien si daden hare dinghen.**”

Ik bekenne, rocht is daar raakt: maar dit helpt v. l. niets; want hy neemt *raken* in een' lydelyken, of liever niet overganklyken, zin, „Het slot raakte in „brand,” maar in dit voorbeeld van STROKE staat het in een' dadelyken of overganklyken zin, „Die „zaak raakt my niet.” Dit gaat dan by my vast, dat rochte by COLIJN van rochen komt: maar rocht by STROKE komt van rochten. En dit laatste wordt op tweederhande wyze gebezigd. Hoor, wat KILIAAN zegt: *Roechen, rochten, tuchten. Curare, attendere, perpendere, considerare, aestimare.* Hem en roecht niet wat hy seyd. *Non curat, non attendit, non cogitat, quid dicat.* Het komt my voor der moeite wel waardig te zijn deze twee wyzen van zeggen met eenige voorbeelden uit M. STROKE te staven. Tot de laatste wyze behoort de plaatze uit den zo genoemden schyver, even te voren uitgeschreven. Doe 'er by, 't geene op de zelfde 87ste bl. staat,

„ **Hem ne roecht, hoe grote scande**
 „ **Dat ander lude daer of ontfinghen.**”

zo ook in Flor. de V., bl. 105.

„ **Ende ic weet, dat si noch daer staen,**
 „ **Bi ne roeke welc after of boren.**”

Das verre rochten en roechen met den derden naam-

§. AANMERKINGEN OP COLIJN.

val: maar, gelijk wy uit KILIAAN zagen, men zeide ook *ik rochte, hi roechte*. Hier van zijn ook voorbeelden by den zelfden geschiedschryver, als in Dirk de I. bl. 12.

„ In Droevle gaf hi hem rentende dinge,
„ In Almaer ende in Hallinge,
„ Daer si mede leven mochten,
„ Ende Gode dienen op dat sy 'g rochten.”

d. i. „opdat zy, nonnen, voor den kost dus niet be-
„ hoevende te zorgen, dies te gemaklyker op den
„ Godsdienst mogten *acht nemen*, den Godsdienst
„ waarnemen.” Zo ook in Flor. de III., bl. 51.

„ D'onse, die des niet en rochten,
„ Pendsen al om haren roef,
„ Ende om die byant die vezre stoef,”

alwaar op den kant te recht staat „Daar op niet *le-
teden*.” in Jan de I., bl. 141.

„ Ic wane hi harde cleene rochte
„ Op Ghypote sinen nebe,
„ Dat hy langher daer om blebe,”

d. i. „Ik meene, dat hy weinig *acht nam* op Guido
„ zynen neef, dat hy daarom langer buiten (c) Zee-
„ land bleef:” in Willem de II., bl. 91.

„ — hi

(c) *Buiten*, niet *in*, gelijk op den kant staat. Die
leert ons de zamenhang der voorgaande en volgende ver-
zen.

„ — hi ne wil 'g niet roeken, ”

d. i. „hy wil dat niet *in aanmerkinge nemen*:” eindelijk in de opdracht, of 't besluit, (hoe moete ik 't noemen?) bl. 263.

„ Roeke 'g niet wat men claghet. ”

§. XXIII. Vl. 1102—1104. (D. p. 283.)

„ Ende laghet te Rinsboezch begraven;

„ Date zi vele gaven

„ In hoire tiden ane gaf. ”

Date moet naar v. LOONS meeninge in date veranderd worden. My komt voor, dat zulks onnoodig is. Ware ane uitgelaten, de zin was volkomen; maar nu staat het 'er overtollig, gelijk het ook overtollig voorkomt by M. STOKK, in Flor. de V. bl. 117.

„ Ende du Gheraet, felle man,

„ Droechs oec sine cleder an; ”

en bl. 119.

„ Ende wie hem volghede met herten ane;

„ Die onefinghen sine ghebane:

of mogelijk is anegaf eigenlijk maar één, doch aas mengesteld woord, gelijk by M. STOKK andagghen en anevolghen.

Dir hadde ik reeds geschreven, toen ik by geval

36 AANMERKINGEN OP COLIJN.

M. STORKE noch eens opslaande, aldaar in de *inleid.*, bl. 3. vond;

„ **Wiltensburch hiet haer hoeft-stat,**
 „ **Dat 't volc menich jaer in sat.**”

Komt dit voorbeeld niet volmaaktelijk overeen met COLIJNS woorden? eerst het voornaamwoord, of liever steêwoord, (*pronomens*,) afhankelijk van 't volgende voorzetzal, dan eenige woorden tuschen beide, dan het voorzetzal, en eindelijk 't werkwoord.

§. XXIIII. VL 1160—1162. (D. p. 285.)

„ **Tussen ti Biscep al 't Utricht**
 „ **En di Geva; datte men Sticht**
 „ **Hoef en struet bepdene. —**”

v. L. wil Utricht gelezen hebben. Deze verandering is van weinig belang. Die oude schriften behandeld hebben, weten, hoemen in de zelve uut, uyt, uit, but, bpt, bit, bbt, wt, ja zelfs buyt en buyt vindt.

Van meerder gewigt is het woord struet. v. L. leidt het af van struwieren, *verstroien*, of liever van *struëren*, *verwoesten*. Maar zal struet eene afstamming zijn van een van beide opgegevene woorden, dient het noodwendig ten minste noch eene r in te nemen, en geschreven te worden struert, dat ons echter niet zeer behaagt. Mag ik rond uit zeggen, 't geene ik denke? 't Komt my zeer waarschijnlijk voor, dat men lezen moet

hoef en di noot

„ **Hoef**

„Roef ente ruct bepdene —,”

Rooven en ruiten vindt men dikwijls zamen gevoegd.

KILIAAN: Rupten ende roouen. *Praedari, populari, grasfari, vastare, expilare, diripere*. En dus ook by jonger. schryvers: OUDAAN in zyne *Roomse moogentheit*, bl. 23.; „de Deenen —, die rooben-
„de en ruptende, — alles ter aarde worpen, wat
„hen tegenstond.”

§. XXV. Vf. 1178—1180. (D. p. 285.)

„Dese Gzeba ies in vrede
„Gerastet, en ligget ter stede
„t' Egmond bezaben —.”

v. l. wil Gerustet voor Gerastet gelezen hebben; doch vergeefsch. KILIAAN: tafe. j. ruste — *parsons*. rasten. j. rusten. *Quiescere. paronsien*. rustigh. *Quietus*.

Zie daar, lezer, onze aanmerkingen op COLIJN ten einde. Vele andere zouden hier by gevoegd kunnen worden: maar tijd en bestek laten zulks niet toe. Vierig wensche ik ondertusfchen, dat de eene of andere geschicht- en letterkundige door deze onze geringe poogingen worde opgewekt, om dien ouden schryver onzer landgeschiedenissen te eeniger tijd in beter gedaante, dan waar in hy tot hier toe omgevoerd wordt, te doen in 't licht komen. In welken

D 5

ge-

18 AANMERKINGEN OP COLIJN.

gevalle een oud handschrift zekerlijk van veel nut zoude zijn. VAN LOON schijnt 'er van twee te gewagen (in zijn *voorbericht* bl. iv, v.), van welke 'er ten minste wel één hier te lande noch schuilen zal. Die 'er een bezit, zal met het zelve aan den dag te brengen den minnaren van vaderlandsche geschicht- en letterkunde treffelyken dienst doen, en by de geleerde wereld grooten dank behalen.

Hage, 1764.

Z. H. A.

VER.

VERHANDELING
OVER DE
STEENBOETEN.

VERHANDLING

OVER DE

STEENBOETEN.

Het kan niemand, die in de gewoonten en geschiedenisfen onzes vaderlands geen volslagen vreemdeling is, onbekend zijn, dat van ouds her de *boeten* (a), in welken de bewoners dezer gewesten, om het bedrijven van eveldaden, verwezen werden, een aanzienlijk gedeelte der inkomsten van de Heeren dezer landen hebben uitgemaakt. „Het is opmerkelijk,” zegt zeker voornaam oudheidkundige (b), „dat de vergunninge dezer boeten ten voordeele van den „ Gra-

(a) Naar de leere van den hooggeleerden Heere c. H. TROTZ *Jur. Agr. Belg.* T. I. p. 302, T. II. p. 161, 162. zoude de benaming van *breuken* hier ligtelijk beter stroken, omdat, volgens zijn edelheid, *breuke* eigenlijk zou betekenen, 't geen de misdadige verwezen wordt aan den Rechter of Landheer te betalen: *boete*, 't geen hem aan bezondere personen, ter vergoedinge van schade, opgelegd wordt te voldoen. Wij weeten, dat ook vondaer deze woorden onderscheidt in zijne *Poezy* II. deel bl. 203.:

*En sprak ik klaerder spraek, ik zorg zy zaume dreigen
Met breuk en boeten, of te leuren aen den beul.*

Doch KILIAAN op *boete* en *broeke* schijnt dezelve voor *Synonyma* te houden; en de Hr. TROTZ zelf, op de laatstgen. plaatze, erkent, datze verwisfeld worden, 't welk niet moelijk ware, met veele voorbeelden te bewijzen. Wij matigen derhalven ons deze vrijheid ook onbeschroomdelijk aan,

(b) ALKEMADE *Kampregt* bl. 21.

62 OVER DE STEENBOETEN.

„ Grave ... zoo oud is, dat deszelfs begin geheel on-
 „ naaspoorlijk is.” Immers is het buiten kijf, dat Dirk,
 gewoonlijk, schoon ten onrechte, voor den eersten
 der Hollandfche Graven gehouden, niet lang na het
 begin der tiende eeuw, dit recht reeds bezeten
 heeft (c).

Doch gelijk het volkomen zeker is, dat de Lands-
 heeren hunne fchatkisten uit de breuken der misdadi-
 gen geweldig vermeerderden (d), zo is het niet min-
 der zeker, dat deze boeten juist niet altijd in geld
 bestaan hebben. TACITUS (e) getuigt, dat onze
 voorouders, ten zijnen tijde, gewoon waren, dezelve
 met paarden of ander vee te voldoen. Zeer ge-
 grond is derhalven ook het vermoeden van den kun-
 digen en nooit volprezen fchrijver der *Vadertandsche*
Historie (f). dat, gelijk men van de oude Saxers
 vindt aangeteekend, dat zij hunne breuken in rundvee,
 in granen, in honig, of in andere inkomsten hunner
 landerijen betaalden, de Friezen hen hierin op 't fpoor
 zullen gevolgd hebben.

Het

(c) *Vad. Hift.* II. deel bl. 107.

(d) Verg. *rorz ad privil. Mariae* th. L. p. 20. en de
Erfgrav. bedieninge bl. 123. fomtijds echter hebben de Gra-
 ven goedgevonden zekere foort van boeten aan hunne be-
 dienden geheel af te staan. Dus b. v. werd in den jare
 1437. door Filips van Bourgondië aan zijnen Opperhout-
 wester, Frank van Borfelen, *quyt gefcholden te rekenen van*
de Boeten ende Breucken; ende hem toegelaten, die te houden
tot zijnen profijte ende oirbaer; gelijk MERULA fchrijft van de
Wilderniffen bl. 2, 3.

(e) *De Morib. Germ.* c. 12.

(f) II. deel bl. 27.

OVER DE STEENBOETEN. 63

Het zoude een werk van niet geringen omflag zijn, de veelerhande soorten van boeten, welken, in vroeger eeuwen, op verschillende misdaden in ons vaderland stonden, en hoe dezelve van tijd tot tijd veranderd, vermeerderd of verminderd zijn, te betogen. Wij zijn voornemens, nu en dan, het een of ander gedeelte dezer stoffe te overwegen, zullende ons, voor het tegenwoordige, met eene verhandeling over de *Steenboeten*, welke in de veertiende, vijftiende en zestiende eeuw (g) inzonderheid hebben plaats gehad, onledig houden.

- Deze *Steenboeten* waren eigenlijk *boeten van eene zekere hoeveelheid steenen*, en wel doorgaands *zichelsteenen* (h), oudtijds ook *baksteenen* genaamd (i); in welke misdadigen, naar mate dezelve wanbedrijf grover of minder was, 't zij volgens het bepaalde

(g) Het vroegste voorbeeld van *beboetinge in Steen*, dat wij ons thands erinneren, is in de *keuren der Stad Grave* van den jare 1320. by *PARINGET. beschr. van Grave* bl. 922. Het laatste, dat ons te binnen schiet is van den jare 1582. bij *WAGENAAR Amsterd.* II. deel X. boek bl. 33. (8vo), alwaar men gewaagd vindt van eene boete van *tiendaizend dubbelden Leidschen steen*. Wij willen echter niet inslaan, dat er geen vroeger, noch later voorbeelden van zouden gevonden worden. Doch dit is zeker, dat, noch voor, noch na dien tijd, deze boeten zeer algemeen geweest zijn.

(h) *BURM. Utr. jaarb.* III. deel bl. 216. *taak 7.*

(i) Dus wordenze genaamd in den *zilveren S. Joris- of Schuttersbrief* van 18. Mei 1418. bij s. LOIS *beschr. van Rotterdam.* bl. 295. z. ook *KILIAAN* op *baksteen*. somtijds echter schijnt de boete in *straat- of reissteenen* bestaan te hebben, waarvan nog let in het vervolg, 2. bl. 67.

64 OVER DE STEENBOETEN.

voorschrift der wetten, 't zij, wanneer de wetten of geheel zweegen, of geene juiste bepaling der boeten inhielden, overeenkomstig de middelen van den schuldigen verwezen werden: welke steenen vervolgends ter opmetzeling van der steden openbare gebouwen, muren, enz. dienden (k).

Niemand verwondere zich, dat, voornaamlijk in het eind der veertiende eeuw, de geheele vijftiende door, en in het begin der zestiende eeuw, deze soort van boeten zo algemeen in ons vaderland hebbe stal gegrepen.

Het is bekend, dat de koophandel, omtrent dien tijd, in deze gewesten het hoofd begon op te beuren (l); maar vooral ook, dat de pracht en praal in dit gedeelte van Europe toen merkkelijk is ten top gesteigerd. De bloeiende koophandel lokte vreemdelingen, door winzucht gedreven, uit alle landen herwaards; en noodzaakte dus onze vaderlander, om het uitleggen hunner steden, ter bekwame huisvesting van telkens toevloeiende inwoners, te denken; onbeuurde vlekken met steenen muren, ter verzekering tegen uitheemsch geweld, te omringelen; en vervallen muren behoorlijk te herstellen, en weder op te bouwen. De vermeerderde praal en klimmende grootscheit

(k) *Erfgrav. bedien.* bl. 99, 100. WAGENAAR *Amst. II.* deel IV. boek bl. 383, 384. verg. den straks aangetogen *S. Jurisbrief*, en *keure van Leiden* van 23. Decemb. 1445. bij ALKEMADE *Nederl. Displ.* I. deel bl. 244.

(l) *Erfgrav. bedien.* bl. 110. WAGENAAR *Vad. Hist.* III. deel bl. 249. e. v.

heid gaf oorzaak tot het sichten van prachtige kerken, hoge torens, deftige raadhuizen, aanzienlijke poorten en andere openbare gebouwen, ten luister der dagelijks toenemende steden. Tot dit al was veel steens nodig. Geen wonder derhalven! dat men deze soort van boeten, in die tijden, zo algemeen hebbe ingevoerd.

ABR. VAN BEMMEL (m) teekent aan, dat te Amersfoort, bij gelegenheid eener nieuwe bemuringe van die stad, welke voor het jaar 1388 reeds begonnen, doch eerst in 1450. voltooid werd, de *Steenboete* allereerst is ingevoerd. Ook getuigt de naaukeurige WAGENAAR (n), dat te Amsterdam, sedérd de bemuringe dier stad, in den jare 1481. begonnen (o), het opbrengen van eene zekere hoeveelheid Leidsehen of anderen steen zeer gemeen was geworden.

De grootte dezer boeten was zeer verschillende, doch gewoonlijk evenredig met de gepleegde misdrijven, en de middelen van den misdadigen. THEOD. VELIUS (p) schrijft, dat Schepenen van Hoorn niet gewoon waren, immers voor 't jaar 1396., iemand in zwarer boete dan van drie- of vierduizend *Steenen* te verwijzen. En VAN BEMMEL (q) meent, dat de geringste dezer boeten in 't gemeen

was

(m) *Beschr. van Amersfoort* I. deel bl. 25.

(n) *Amsterd.* II. deel IV. boek 383.

(o) *Z. ald.* bl. 357.

(p) *Chron. van Hoorn* bl. 23. der uitgave van S. GENTEN.

(q) Op de bovengen. plaatze.

was *tweeduizend*, en de grootste *vijf-en-twintigduizend Steens*. Doch 't blijkt uit eene overdragt van den Amersfoortschen Raad des jaars 1444. (r), en 't zal nader blijken uit verscheiden straks bijtebrenge voorbeelden, dat de boete wel zelden kleiner dan *tweeduizend*, doch veeltijds groter dan *vijf-en-twintigduizend* geweest zij.

Somtjids echter werd de breukige niet in een bepaald getal van *steen* verwezen, maar alleen veroordeeld, eene halve, eene of meer roeden muurs van de stad, ten zijnen koste, te doen maken. Drie dergelijke vonnissen van Schepenen te Dordrecht, in de jaren 1468. en 1470., zijn bij M. BALEN (s) voor handen. Ook treft men in zekere afkondiging van 1543., bij die van Dordrecht gedaan (t), eene boete aan van *een halve roede muyren sonder verdrach af te nemen*, d. i. *aftebreken*; doch wie twijfelt, of het herstellen van zulk een gedeelte van den muur moet er onder begrepen worden? Dus vindt men ook, dat misdadigen oudtijds verwezen zijn, om ettelijke roeden van 's Heeren straten met *steen* te doen bedekken (u); 't welk men echter niet van *tichelsteenen* of

(r) Z. dezelve bij VAN BEMMEL bl. 26.

(s) Dordrecht bl. 780.

(t) Z. dezelve bij J. VAN DER EYCK *Zuidboll.* bl. 386. en J. VAN OUDENHOVEN *Zuidboll.* bl. 126. verg. TROTZ *Jur. Agr. Belg.* T. II. p. 297.

(u) BOXHORN op REIGERSB. *Cbron.* I. deel bl. 182, 183. SMALLEGANGE *Cbron. van Zeel.* bl. 552.

of *klinkerts*, maar van gewone *straat-* of *keisteenen* te begrijpen heeft (v).

Na dit vooraf gezegd te hebben, gaan wij over tot voorbeelden van *beboetingen in een zeker bepaald gezal van steenen*, en wel voornaamlijk tot voorbeelden, die onze eigen stad hiervan oplevert.

Van dezen geven ons de *Utrechtsche Jaarboeken* van den Heere KASPAR BURMAN, een treffelijk werk, en van weinigen op rechten prijs geschat, verscheiden aan de hand. Volgens dezelve, werden binnen de stad Utrecht wonende burgers, die eenen doodslag begaan hadden, daarvoor doorgaands in eene breuke van *vijf-en-twintigduizend steenen* verwezen (w). Die, door eenen heerschzuchtigen geest gedreven, tegen de gewone veranderinge van de regeeringe, in eenige gelagen of gildevergaderinge, op eene onbehoorlijke wijze, de stemmen zijner gildebroeders voor zich zelve, of zijne gunstelingen bekuipte, verbeurde „ tien dusent steens, ende di soude hi brengen bloets „ hoefte voer den Rade, ende dair toe twee jaer uten „ Rade wesen, ” volgens slijtinge van den jare

1443.

(v) Ook wordenze uitdrukkelijk *straatsteenen* genaamd in de keuren van *Vlissingen* by GARGON *Walcb. Arcad.* I. deel bl. 172. aant. 2. Dus verstaan wij ook door *dusent steens* eigenlijk *keisteenen*, wanneer dezelve onderscheiden worden van *dusent tegellen* in de keuren van 1342. bij J. VAN DE WATER *Utr. Plakaatb.* III. deel bl. 280. s. verg. boven aant. (i).

(w) *Utr. Jaarb.* I. deel bl. 122. in de aant.

1443. (z). Een gelijk getal *steen*en verbeurde, die by geestelijken, geen volle gildebreeders zijnde, eenig werk te maken bestelde, 't welk eigenlijk tot het een of ander gild behoorde, en kwam, in dit geval, van deze breuke „die eene helft tot onser Stat behoefte van „ Utrecht, ende dander helft tot behoefte der gilden, „ die by dit voirscreve werk vercort ende veraftert „ waer, „ volgens overdragt van den Raad in 1452. (a).

Wanneer de een den ander voor den Utrechtschen Raad aanklaagde wegens gepleegd geweld, moest de aanklager de wettigheid van zijn beklag binnen zes weken bewijzen, op verbeurte van *vijf-en-twintigduizend steenen*; en indien hij zulks bewees, verbeurde de beschuldigde ten minsten een gelijk getal, 't en ware het geweld zo groot was, dat het aan den lijve strafbaar was: ook mogt niemand van den Raad den schuldigen voorstaan, om deze breuken te verminderen of kwijt te schelden, op verbeurte van *vijftigduizend steenen* (b).

Doch wanneer op de begane misdaad geene bepaalde boete door de wetten gesteld was (c), kwam, ge-

(z) *Utr. jaarb.* II. deel bl. 27.

(a) Ald. bl. 207.

(b) Ald. bl. 401. Uit welk voorbeeld onder anderen blijkt, dat, ook hier te Utrecht, deze soort van breuke niet slechts over gemeene burgers ging, maar dat die van den Raad, in hun amt, aan dezelve insgelijks onderhevig waren, gelijk dit van den Amersfoortschen Raad is aangeetekend door VAN BEMMEL *Amersf.* I. deel bl. 25, 26.

(c) Schoon dezelve voormaals, in dien gevalle, hier ter stede, geene *tienduizend steenen* (den doodslag alleen uit-

gelijk reeds gezegd is, by het misdrijf doorgaands in aanmerkinge het vermogen en rijkdom des geenens, die het gepleegd had. Dus werd *Beernt Proeys*, wiens geslacht van ouds onder de aanzienlijksten en vermogendsten dezer stad gerekend werd, over het opkopen van koorn tegen het uitdrukkelijk verbod van den Raad, in den jare 1408. veroordeeld, de stad ter betteringe te geven een getal van *honderdduizend steenen* (d). En dezès vader, zijnde hoofdschout der stad, werd, in het zelfde jaar, in eene boete van *tweehonderd-en-vijftigduizend steenen* verwezen, „om „ dat hi gebruect had boven 's Raets verbod in den „ sake tusschen Gaesbeec ende Brederode (e).”

Dus verre uit de *Utrechtsche Jaarboeken*; Wij zullen hier echter nog eenige voorbeelden, tot onze stad

uitgezonderd) mogt te boven gaan, volgens eene buursprake van 1379. §. 2. by J. VAN DE WATER *Utr. Plakaatsb.* III. deel bl. 70. „Ende enighe broeken daer der Stat boeke nyet of en houden, dat mach de nywe Raat rechten „ tot 10000. steens toe, ten ware of yemant enen doot- „ slach dede, die mach die nywe Raat rechten tot 50000. „ steens toe.” Doch deze naauwe bepaling heeft waarschijnlijk niet lang stand gehouden.

(d) *Utr. jaarb.* I. deel bl. 85.

(e) Ald. bl. 85, 86. Deze twee *Proeysen*, vader en zoon, schijnen beiden onrustige geesten geweest te zijn; want, behalven nog eene zware straffe, den zoon opgelegd, in den jare 1412. Z. *BURM.* I. deel bl. 116. zijn zij beiden in 1413 gebannen. Z. ald. bl. 129, en het Raadsbesluit hieromtrent bij *MATTH. de Nobil.* l. II. c. 27. p. 468. doch met Paaschen 1416. wederom ter stad ingelaten. *BURM.* I. deel bl. 183. alwaar *Proeys*, de vader, krank liggende, jammerlijk in zijn bed vermoord is, in het jaar 1425. ald. bl. 315. e. v.

stad betrekking hebbende, uit anderen bijvoegen. Volgens *keuren* van 1342. (f) moest ieder, die steenen van den stadsmuur brak, de breuke doen herstellen, en daarboven *tweeduizend steenen* boeten. In het jaar 1382. werd te Utrecht het dubbelen verboden, op straffe, dat de dobbelaar een maand uit de stad zoude moeten blijven, of aan de stad *vijsduizend steenen* geven; en de waard, in wiens huis gedobbeld was, twee maanden de stad verlaten, of *zienduizend steenen* betalen (g). Zekere *Pier Poppenzoen*, om dat hij in Holland valschelijk eenige goederen, als aan Utrechtsche burgers toebehorende, had aangegeven, en dus den tol ontgaan, moest, in het jaar 1385., om dit gepleegde onrecht, „in hemde ende in broecke „ter kloeken” komen, en „den Rade bidden verghif- „fenisse ende gheven der Stat te beteringhe III. M. „steens (h).” Wanneer de stad, in den jare 1447. besloten had, „dat vreemde volck, datmen Dravan- „ten (i) heet, te helpen wederstaen,” moest elk ingezeten, door de Oversten daartoe ontboden, mede te velde trekken; die onwillig was, „die soude vyff „jaer uter stat wesen, ende daer toe de Stat ter be- „teringe geven L. m. steens (k).” In 1448. werd

ze-

(f) Bij VAN DE WATER *Utr. Plakaatb.* III. deel bl. 279. a.

(g) A. MATTH. *de Nobil.* l. II. c. 27. p. 471.

(h) MATTH. *ibid.* l. II. c. 14. p. 311.

(i) Elders ook *Dreyvanten* genaamd. Z. van dezelve *BURM. Utr. jaarb.* II. deel bl. 113.

(k) MATTH. *de fund. Ecclesj.* p. 317.

zeker vrouwspersoon, genaamd *Lyse mit den lappen*, verwezen in eene boete van xv *dusent steens*, te betalen aan *der Oversten Capelle tot Buerkerck*, omdat zij, zonder waarlijk arm te zijn, liep beedelen (1). Volgens zeker Raadsbesluit (m), doch waarvan het jaargetal verloren is, mogt niemand eenen Utrechtschen burger voor eenen vreemden rechter aanspreken „van trouwe oft van echtschap buyten oorlof des „Raets van onser Stadt;” en bestond iemand zulks, „die selmen de Stadt uytlyuden met die clock C jaer „ende enen dach, ende daer en tende (n) sel hy „onse Stadt geven hondert duyzent steens, ende „waer hy onse Burger, so waer hy ontburgert.” Eene straffe waarlijk streng genoeg! doch uit welke de zonderlinge waakzaamheid der Regeerders van dien tijd, ter handhavinge van een der voortrefflijkste voorrechten hunner burgerije, op eene uitmuntende wijze doorstraalt.

Maar veelligt houden wij ons te lang met Utrechtsche voorbeelden op; laten wij ook eenigen uit veelen in het naburig Holland te berde brengen; zullende, voor het tegenwoordige, geen der overige gewesten intreden.

Te

(1) MATTH. *de fund. Eccles.* p. 163.

(m) Bij MATTH. *Analect.* T. VI. p. 525. (8vo)

(n) d. i. *daarenboven*; want verstond men er door, dat hij deze breuke eerst ten einde zijner ballingschap van honderd jaren en eenen dag moest voldoen, wat zou er ongerijmder zijn, dan dit vonnis?

Te Haarlem mogt oudtijds eene kraamvrouw, die haren kerkgang deed, bij die gelegenheid niet meer gasten hebben, „dan vier naaste buuren ende die vroede vrouwe, ende die Amme (o),” op verbeurte van „tien schellingen ende een duyfent stiens (p).” Te Leiden mogten insgelijks geene kraammalen gehouden worden met meer personen, „dan die vader, die moeder, die zuster of broeder, ende die twee naaste buuren. Ende wie bruckig hier inne bevonden werde, die soude elks verbueren drie pont en 3000 stiens (q).” Te Amsterdam vindt men in den jare 1492. twee ingezetenen, welken zich verftout hadden Burgemeesteren, op eene onbehoorlijke wijze, te dreigen en te smaden, ieder verwezen, behalven andere straffe, in eene boete van *bonderdduizend Vegt-schen steen* (r). Dus vindt men ook, in en omtrent het jaar 1534., wanneer de hervorming te Amsterdam begon doortebreken, verscheiden personen, om zogenaamde nieuwigheden in het stuk van den Godsdienst,

in

(o) d. i. de *voedster*, *minnemoeder*. z. KILIAAN op Amme.

(p) *Keuren van Haarlem van 1390.*, by ALKEMADE *Nederl. Displ.* I deel bl. 250. Uit welk voorbeeld blijkt, dat (gelijk boven reeds gezegd is) de *steenboeten* somtijds minder dan van 2000 geweest zijn. Dus vindt men eene boete van *duizend baksteenen* bij s. LOIS *Rotterd.* bl. 295. Dus ook in de *keuren van Grave van 1320*, bij PARINGET *beschr. van Grave* bl. 922. „die imant met eenige wapens anders „als met bloote handen naejaegt of aenveert verbeurt de „Stat 1000. steen en boven dien 3. pont.”

(q) *Keure van Leiden van 23. Decemb. 1445*, bij ALKEMADE *Nederl. Displ.* I. deel bl. 244.

(r) WAGENAAR *Amsterd.* II. deel IV. boek bl. 383.

in breuken van *eenige duizend Leidsche steenen*, aldaar verwezen (s). Dus — doch wij schromen het geduld van den lezer, door het vermenigvuldigen dezer voorbeelden te misbruiken, en stappen er daarom liefst af.

Ondertusfchen werden deze boeten in het algemeen zeer fcherpelijk ingevorderd, en den gebrekigen in het opbrengen derzelve door pandinge afgehaald; terwijl onvermogenen voor eenen zekeren tijd uitgebannen werden (t). Het stond echter den bekeurden gewoonlijk vrij, in plaats van steen, de waarde daarvan in geld te voldoen (u). Te Utrecht vindt men, bij overdrage van den Raad in 1390. (v), uitdrukkelijk befloten, dat die in deze breuke verwezen was, zoude „voer elc M steens de Stat gheven alzo veel „gheits, daer zi hoeren steen om verdinghen weder „der Stat Tychelaers (w).” De bekeurde moest der-

(s) WAGENAAR *Amstcrd.* II.° deel VI. boek bl. 11, 12, 13.

(t) VAN BEMMEL *Amersf.* I. deel bl. 26, 27.

(u) Verg. WAGENAAR *Vaderl. Hist.* IV. deel bl. 127. en *Amstcrd.* II. deel IV. boek bl. 383.

(v) Z. dezelve bij BURM. *Utr. Jaarb.* III. deel bl. 216. aant. 1.

(w) d. i. *Tichelbakkers*. z. KILIAAN op *Ticheler*. Van deze stads *Tychelaers* schijnen onderscheiden te zijn geweest de stads *Tichelmeesters*, van welken men gewaagd vindt in de keuren van 1342. by J. VAN DE WATER *Utr. Plakaatb.* III. deel bl. 280. a. „De TICHELMESTERS van der Stat „de zellen hebben van elken dufent steens tue penninge, „ninge, ende van elken dufent tegellen tue penninge.”

derhalven, wilde hij zijne breuke niet in steen voldoen, zo veel, in plaats van denzelfven, betalen, als de stad daarvoor, in dien tijd, gewoon was te geven. Doch om de onzekerheid van den prijs, welke nu hoger, dan lager was, heeft de Raad, in het jaar 1478., goedgevonden, dat voor *ieder duizend steenen*, in welker voldoening iemand veroordeeld was, zouden betaald worden *vijf stads ponden* (z). Welke *stads ponden* eigenlijk geene vaste muntpenningen waren, doch werd derzelve bepaalde waarde jaarlijks, na het veranderen der regeeringe, openlijk der gemeente bekend gemaakt, en vervolgens, op een uithangend bordjen, aan het raadhuis op papier aangeplakt (a). Die nieuwsgierig is de verschillende waarde dezer *stads ponden*, op verschillende tijden, te onderzoeken, kan dezelve uit de plaatzen, welken wij hier beneden (b) korthedshalven slechts aantekenen, om dat het buiten ons bestek is, hiervan thands te handelen, breeder nagaan.

Te Utrecht werden voormaals ook jaarlijks leden
uit

't Komt ons voor, dat men door dezen zulke personen verstaan moet, die door den Raad oudtijds werden aangesteld, om de nodige tichel- en andere steenen, tot der stede behoef, ten profijtelijksten te kopen en te bezorgen. Veelligt heeft de stad in vervolg van tijd hare vaste *Tichelaars* gehad.

(z) BURM. *Jaarb.* III. deel bl. 216. aant. 1.

(a) BURM. II. deel bl. 154. aant. 2.

(b) BURM. II. deel bl. 236, 420, 444. aant. 2. Doch vooraf III. deel bl. 139. c. v. bl. 438. aant. 2.

uit den Raad benoemd tot het bekeuren en ontvangen van deze *Steenboeten*, immers, gelijk de lijst der anten van 1402. (c) zegt, „totte steen van de nieu-
„ we vechtkeuren.” En schijnen dezelve, voor het ontvangen van den steen, een zeker gedeelte daarvan voor zich genoten te hebben (d); of ook wel een bepaald getal steens voor elken breukschuldigen, dien zij bekeurden (e).

Eindelijk moeten wij hier nog bijvoegen, dat de Heer BURMAN (f) gist, dat de naam van *Steenwaarder*, beteekenende iemand, die het opzicht over de gevangenissen had, (thands *Gippier*,) zijnen oorsprong zoude hebben van deze soort van boeten. Doch, dewijl tot dezer bediening noch het ontvangen, noch het *waren*, d. i. *bewaren* van de *Steenboeten* behoorde, komt ons de afleiding van dit woord bij den gelcerden ANT. MATTHAEUS (g), door zijn ed. aangetogen, veel waarschijnlyker voor. *Steen* of *stein* werd oudtijds voor een gevangenhuis genomen. Dit blijkt, onder anderen, uit de benaminge van 's *Gravensteen*, 't welk de Gravelijke gevangenis in de steden beteekende (b). En dus is *Steen-
waar-*

(c) Bij BURM. *Jaarb.* I. deel Voorr. bl. 25. indien menze telt.

(d) Z. overdragt des Raads van 1478. §. 1., bij VAN DE WATER *Utr. Plakaatb.* III. deel bl. 256.

(e) Z. een Raadsbesluit van 1382., bij MATTH. *de Nobil.* l. IV. c. 30. p. 1131.

(f) *Jaarb.* I. deel bl. 451.

(g) *De Nobil.* l. IV. c. 34. p. 1141.

waarder 't zelfde als *gevangeniswaarder*. Hiervan ook *steengeld*, 't welk zo veel is als fluitgeld, dat aan den *Steenwaarder* voor het bewaren en verzorgen der gevangenen betaald werd (*i*). Hiervan eindelijk, om andere voorbeelden nu verbij te gaan, *steenrecht*, d. i. het recht, om onvermogenende schuldenaars elders, dan in de gemeene gevangenisfen, vast te zetten (*k*).

Uit het Utrechtsch gezelschap,

MUSAE NOSTER AMOR.

W.

(*b*) *Z. de Erfgräv. bedien.* bl. 71, 94. ROXHORN OP REI-
 SERSB. I. deel bl. 77.

(*i*) BURM. op de laatstgen. plaatze. Eene andere be-
 teekenis van 't woord *steengeld* bij de Oost-Indische maat-
 schappijc. z. bij C. DE BRUIN *Reize door Moskovie* bl. 358.

(*k*) Volgens WAGENAAR *Amstcrd.* II. deel IV. boek
 bl. 418.

V E R.

VERHANDELING
OVER DE
VOORTREFFELIJKHEIT
DER
OUDE EN HEDENDAEGSCHE
P O Ë T E N.

VERHANDELING
OVER DE
VOORTREFFELIJKHEIT
DER
OUDE EN HEDENDAEGSCHE
P O Ë T E N ;

*Of 'er eenige dingen dezelve verhinderen, en onze
Dichters ver voor de Ouden wyken.*

Het is moeilijk in de meeste zaken de middelmaet te houden, en niet tot het een of ander uiterste te vervallen. Dit is een groot gebrek in kunsten en wetenschappen. Het belet, dat men de zaken met een onzydig oog, gelijk het voegt, beschouwt, en geeft aen het vooroordeel eene schone kans om veld te winnen. De voortgang der fraeie wetenschappen en kunsten wordt dus verhinderd, en velen lust het niet een naeuwkeuriger onderzoek te doen om hunne begunstigde gevoelens niet tegentegaen. De Godgeleerdheit, Natuur- en Geneeskunde hebben eeuwen lang onder dit juk gezocht, en zy, noch de fraeie letteren zijn 'er tot nog toe niet vry van. Velen, te weten, hebben een' heiligen eerbied en diep ont-

ontzag voor de oudheit. Alles, wat deze heeft voortgebracht, schijnt hun Delfische orakels, en uit den drievoet van Apollo gekomen. Men geloofst, dat de ouden bykans onfeilbaer waren, en schoon H O R A T I U S het reeds gezegd heeft, dat de goede H O M E E R somtijds slaept, zoude men liever alles beproeven, dan toestemmen, dat 'er eenigen zyner Vaerzen, eenige woorden kwalijk waren, en met styve kaken verzekeren, dat men eer Herkules zijn knods zoude ontrukken, dan een slegt Vers in H O M E R U S aentoonen. Hedendaegsche Scaligers, vinden zy al, wat M A R O zingt, goddelijk, en zien alle de vaderlandsche Dichters, wie zy onmagtig rekenen iet goeds voortebrengen, met verachtende oogen aen. Wat niet in den smaek der Oudheit is, wordt door hen verworpen, en zy zijn volmaekt gelijk aen den Itaeljaenschen Geneesheer, die betuigde liever met G A L E N U S te willen dwalen, dan met de Hedendaegschen wijs te zijn. Wat H O M E E R of M A R O niet gezegd hebben, is niet goed, en de Vaderlandsche Schryvers mogen het zich eene eere rekenen, als men hen met een' glimlach gelieft te zeggen, dat zy dien of dezen ouden Poëet wel hebben nagevolgd. Anderen daerentegen achten het zich naeuwlijks der moeite waerdig de schriften der Ouden te lezen, en geloven, dat onze eeuwe al te verlicht en Filozofisch is om zich met de eenvoudige oudheit optehouden. H O M E E R schijnt hun een verhaler van kinderachtige sprookjes en vertellingen van oude wyven, en dus vol belachlyke zaken. Zy verachten alles, wat
in

in de tegenwoordige talen niet geschreven is, en houden zulken, die eenig werk van de Oudheid maken, voor Letterzifters en lastige Pedanten, die met geringe beuzelingen den tijd verkwisten.

Tot nog toe hebbe ik niemand gevonden, die een van deze uitersten op billyke gronden onder ons be-
wezen heeft, en het schijnt my, dat ieder alleen naer zijn' smaek, drift of vooroordeel spreekt. De Liefhebbers der Oudheid lezen schier niets dan Grieksch en Latijn, en besteden al hunnen tijd aen deze talen. Gemeenlijk kennen zy de Schryvers van hunne eigen moedersprake naeuwlijks, en sommigen zijn schier onbekwaem om in deze iets op het papier te zetten. Wat zy derhalven over de Hedendaegschen zeggen, mag men zuiver voor vooroordeel houden. Somtijds is aen zulk een' aanbieder der Oudheid dees of die Vaderlandsche Dichter in handen gevallen; als deze het ongeluk getroffen heeft van hun niet te behagen, oordeelen zy naer dezen eenen alle de anderen. Uit het doorlezen der Schriften der Oudheidkundigen hebbe ik doorgaends opgemerkt, dat zy meer belezenheid dan oordeel, meer geleerdheid dan verstand toonen. Zy kunnen naeuwlijks tegenspraek velen. Hunne letteroeffening stort hen in eene zekere somberheid, die ik niet wil storen. In het voorbygaen, verzoeke ik, dat men my niet verdenke, als of ik een' haet hadde tegen alle zoogenaemde *Critici*. Ik hebbe eene hoog-
achting voor de Heinzen, Scriveriusen, Francius-
sen, Broekhuizens, en diergelyke doorluchtige man-

nen, die de fraeie letteren oneindig bevorderd hebben, en de eeuwige eer van hun Vaderland, in welks tale en Dichtkunde zy geene vreemdelingen waren, zullen blyven.

Hedendaegschen, die de Ouden geheel verachten, kennen hen doorgaens alleen oppervlakkig, en somtijds enkel uit Vertalingen, en zijn zoo onbedreven in de oude Talen, als de Latijnsche *Litteratores* in de Vaderlandsche. Zy verachten de geleerde talen, en kunnen naeuwliks begrypen, hoe 'er menschen zoo dwaes kunnen wezen, in zulke talen te schryven, ja dat verder gaet Verzen te maken, in welke zy niet kunnen spreken. Dit laetste schijnt eenigszins gegrond, en de meeste Latijnsche dichters van onze tyden, zijn véelal niet meer dan zwakke navolgers der ouden. Onder deze begunstigers der hedendaegschen vindt men 'er velen, die oordeel en geest bezitten, en beter redeneren dan de anderen, schoon hunne berispingen dikwerf te algemeen, driftig en te veel naer den sinaek van hunne eeuw en Vaderland geschikt zijn. Om kort te gaen, ik hebbe tot nog toe niemand aengetroffen, die op goede gronden getoond heeft, waarom hy den voorrang aen Ouden of Hedendaegschen geeft en in welke gevallen; ten minsten wete ik niet, dat iemand eenige gelykenisfen tussfen onze Vaderlanders en de Latynen op het papier gebragt heeft, om dit stuk te onderzoeken, en den onpartydigen te laten beoordeelen.

Mijns oordeels hebbe men hier een' middenweg te kiezen. Men moet de Oudheid geven, wat haer toekomst,

komt, zonder de Hedendaegschen hunne verdiensten te ontnemen. De Oudheid heeft uitmuntende vernuftten voortgebracht, die hun eeuw en Vaderland vermaakt en geleerd hebben, en allen lof der nakomelingen verdienen. Onze eeuwen hebben echter ook doorluchtige verstanden in alle wetenschappen voortgebracht, mannen, die hun' tijd en Vaderland tot eeuwige eere zullen strekken. De Ouden muntten vooral uit in de fraeie wetenschappen. Poëzye en welsprekendheid waren de twee begunstigde oefeningen te Athene en Rome. Hunne schriften zijn vol schoonheden. Wy kunnen 'er met groot voordeel ons nut uit trekken, en zy zijn voortreflyke leermeesters. Belachlyk zoude het echter wezen hen onseilbaer te willen noemen, en zulken voor los en verwaend te houden, die hunne gebreken aantoonden, en niet alles voor best wilden aannemen, wat de Ouden schreven. Niemand, die vry zijn oordeel durft gebruiken, zal ligt tot deze dwaesheid vervallen, en elk zal gaeg toestemmen, dat men de Ouden niet altijd volmaakt bevindt, en de Hedendaegschen ook fraeie zaken hebben, en 'er uit hun voordeel te trekken is. Zy hebben hunne gebreken, ik bekenne 't, en mogelijk grooter dan de Ouden; maer, mijns bedunkens, heeft men tot nog toe te weinig werks van onze Poëten gemaakt, en zonder hen met de Ouden te vergelyken, al te los op het vooroordeel van eenige Leermeesters, wien zy onbekend waren, geloofd, ver voor Grieken en Latynen te wyken. Fraeie vernuftten,

84. OVER DE VOORTREFFEL. DER OUDE

wier gedachten ik hier over wete , geven my aenleiding om dit te besluiten , en daer zijn 'er zelfs , die de reden , waerom men thans zulke geestige Dichters als by Grieken en Romeinen niet vindt , toeschryven aen de Rijkklanken , opgeblazendheid der woorden , en kieschheid van uiterlyke kleinheden (a). Wy zullen dit nader zien , en , zoo we meenen , klaer toonen , dat deze slegts toevallige en geene wezenlyke redenen eener voortreffelyke Dichtkunde kunnen wezen . Ik zal zoo onpartydig en kort , als 't my mogelijk is , onderzoeken , of onze Dichters waerlijk zoo ver voor de Ouden wyken , als men denkt , en waerin het voordeel kan gelegen wezen . Door Heden-daegschen versta ik hier alleen onze Vaderlandsche Dichters , die in deze en de vorige eeuw gezongen hebben , zonder my met die van andere volkeren te bemoeien . Ik zal voldaan zijn over myne pogingen , zoo zy slegts mogen strekken om gelukkiger verstanden tot nader beschouwing dezer aengename stoffe aentesporen . Mogelijk hebbe ik dikwerf verkeerde gelykenissen gemaakt ; mogelijk in myne verkiezing een kwaden smaek getoond . Heeren , die my bescheiden iet beters kunnen toonen , zal ik graeg volgen .

Om iets in ons geval met voordeel te kunnen besluiten , zal men eerst dienen te onderzoeken , waerin de voordeelen eener fraeie Dichtkunde bestaen ; of om klarer te spreken : welke gesteldheden worden 'er vereischt

(a) Maend. Bydragen No. 41.

eischt om een' goed Poëet te wezen, en een fraef Vers te maken? Naer mijn gedagten deze volgende.

I. *Eene naturelyke, geestige, ryke Dichtader.* Die byzondere gesteldheid, door welke iemand als gedroeven wordt tot de Poëzy, en daer toe boven alles een' zekeren trek en vaerdigheid heeft. Dit is 't, dat de Ouden het Godlyk in ons noemden, waer door wy gloeien, en Verzen maken. In de meeste menschen is een zekere trek aangeboren naer die of deze wetenschap, waervan de kundigste Filozofen tot nog toe geene reden hebben gegeven. Deze trek is een voorname oorzaak, dat men in eenige zaek vordert, en uitmunt. Het was te wenschen, dat elk dien aangeboren trek volgde, en altijd zich daer op toeleide, waer toe zyne nature neigt. Waerschijnlijk zoude men dan in wetenschappen en kunsten groter vorderingen maken, schoner stukken aen het licht brengen, dan men nu doet, om dat 'er velen zaken beginnen, daer zy niet toe geboren zijn, en nimmer met vermaek hun tijd aen kunnen besteden. Men zag het voordeel van dezen naturelyken trek te volgen nimmer klarer dan in twee der vermaerdste mannen van ons Vaderland, den doorluchtigen President VAN BYNKERSHOEK, en den schranderen BOERHAVE. Beiden door hunne ouders tot de Godgeleerdheid geschikt, kwijnden die edele vernuften; maer zoo dra de een zyn naturelyken trek tot de Rechten; de ander zyn aangeboren lust, de oefening der Geneeskunde, mogt volgen, zag men haest die edle vernuften in hun ele-

ment, en tot den hoogsten trap in hunne wetenschap, pen ryzen. Die aengeboren trek, die Poëtische geest wordt nog zoo wel thans, als in de bloeiendste tyden van Athene en Rome door de Godheid aen de stervelingen geschonken. Thans worden 'er, zoo wel in kouder als heeter streken van Europa zulke menschen gevonden, die men waerlijk Poëten kan noemen. Niemand kan hier met reden aen twyfelen, die de schriften van VONDEL, ANTONIDES, POOT enz. gelezen heeft. Wy hebben deze gunst zoo wel, als de Ouden, en het zal 'er alleen op aenkomen, of die trek, die geest, welke een Poëet maekt, in onze kouder Noordsche gewesten wel zoo groot, zoo fijn is, als hy by de Ouden was, die warmer streken bewoonden. Indien men overweegt, dat tot de Dichtkunde eene sterke verbeeldingskragt, veel vuer vereischt wordt, zal men schier besluiten, dat deze Poëtische geest zeker vlugger, fyner, groter was in de warmer en gematigder gewesten van Griekenland en Italie, dan in onze Noordsche streken; waer de Ligchamen gemeenlijk phlegmaticker en trager zijn, en dus ruim zoo geschikt voor Natuerkundige naersporingen, en zulke wetenschappen, die veel vlyt en bedaerdheid vereischen, als voor de werken van den geest en het vernuft, die meer levendigheid en vuer, kolerieker ligchamen vereischen. Indien zulk eene gesteldheid de Dichtkunde veel begunstigt, dan hebben de Ouden hier groot voordeel; maar de ondervinding leert ons, dat 'er in verscheiden landen verscheiden Temperamenten, naer de gesteldheid van de lucht, de overhand heb-

hebben, doch ook, dat 'er meest altijd eene mengeling van Temperamenten in de verscheiden luchtstrekken gevonden wordt. Ook is het geen gevolg, dat die lichamen, welke het meeste vuer, de grootste levendigheid hebben, met een' Poëtischen geest begaafd zijn. Te groot eene levendigheid van geest is zoop schadelijk als het tegendeel. Dit ziet men in de Oosterlingen en Aziaensche schryveren. Zy hebben veel hette, sterke verbeeldingskracht, doch hunne Verzen zijn veel al gezwollen, meer glimperig dan natuurlijk, en op verre na zoo net niet uitgewerkt, als die der Europeërs. Wy zien niet, dat 'er iemand van de Ouden groter dichtgeest bezeten heeft dan HOOFT, en na hem VONDEL, ANTONIDES, POOT. In deze was de Dichtkunde waerlijk aengeboren; en POOT hadt zulk een welige, ryke, naturelyke ader, als OVIDIUS, die van zich zelve getuigt, dat hem de Verzen van zelf uit de penne rolden, en al wat hy schreef een vers was: vooral schijnt die gemakkelijheid om Verzen te maken aen KATS eigen geweest te zijn. Men moet zich verwonderen over de ryke dichtader van dien doorluchtigen Staetsman, die alles bykans zoo gemaklijk in een gebonden als vryen stijl schreef. Men ziet die gemaklijkheid in alle zyne Gedichten; welken zeer zagt vloeien, en zelfs eene te grote harmony hebben, waer door zy eentoonig worden. Wy durven gerust genoeg onderstellen, dat de Nederlanders zoo wel een ryken, goeden Poëtischen geest bezitten als de Ouden, en zeer bekwaem zijn, met dezen vervuld, Verzen te maken. En zoo 'er iemand

wilde stellen, dat het vuer in hun zoo groot niet was, zonden wy hem kunnen antwoorden, dat zy ook voor koeler lezers zingen, wie de bloeiende slij der Azianen zoude mishagen, en geheel gezwollen en buitensporig schynen. Als men hen met Grieken en Romeinen vergelijkt, zal het verschil zoo groot niet wezen.

II. *Eene schone, vloeiende, ryke, verheven Taek.*
 Al hadt iemand den Poëtischen Geest van den grootsten dichter, wien 't u lust te noemen, en alle andere vereischten voor de Poëzye, zoude hy echter nimmer wel slagen, zoo hy in eene ruwe, arme, harde, onbeschaefde Tael moest zingen. Het werktuiglyke van eene Tale doet zeer veel tot de schoonheid der Verzen, en zulke Talen, die zich gemakkelijk schikken, veel verplætzingen van woorden lyden, rustig klinken, gunnen een oneindig voordeel aen de Poëzy. Schoon men twee Dichters van dezelfde bekwaemheid heeft, zal dees echter voortreffelyker Verzen maken, die in eene verhevener, ryker, schooner tale schrijft. Even eens als twee Hoveniers, schoon van dezelfde vlijt en bekwaemheid, U echter geen even goede vruchten zullen leveren, als de een in een' weligen, ryken, vetten grond zaeit, en de ander in een schralen, mageren, ongeschikten akker. Wy geloven, dat de Grieken en Romeinen ons hier overtreffen, en een zeer groot voordeel hadden boven de hedendaegsche Talen van Europa. Als men de rykheit der Grieksche beschouwt, wier Dichters verscheiden Dialekten, Attiesch, Doriesch, Ioniesch konden

den gebruiken, en die eene verhevenheid, vloeiendheid bezat. Als men de schoonheid, kragt en verhevenheid der Latijnsche naergaet, dan zal men zien, dat 'er de hedendaegsche Talen voor wyken. In die oude Talen is eene klinkende verhevenheid en zangerige harmonye in de Verzen, die wy thans missen (b). Vooral heeft de Latijnsche Tale eene vryheid en gemaklykheid, waer door zy de woorden voor, agter, in het midden kan plaetzen naer men wil, en de harmony het vereischt. Schoon onze Tale rijk en vloeiend is, missen wy dit echter, en hier door wint de Latijnsche een oneindig voordeel in de Poëzye. On-

ze

(b) Ik zegge die wy thans missen, om dat het mogelijk meer toevallig en een smaak van onzen tijd en der voornaemste Poëten is, dan de schuld der tale. Wy kunnen in onze Poëzy door het gebruik der *Dactyli* die *cadans* der Latynen zeer nakomen, en zelfs uitdrukken. Wy kunnen zoo wel als zy huppelende Verzen maken. Zie de *Maendel. Bydr.* I, D bl. 174 - 188. In de vorige eeuw was zulk een Latijnsch *metrum* gemeener. By voorbeeld in een dichtstuk van BARLEUS aen *Tesfelfchaes*:

Gelukkige Zale, daar 't weeutjen in spookt,
 Gelukkige Schouw, daar 't selden in rookt.
 Wie Schildert u dus, wie stelt U te pronk?
 Wie maakt u dus kruidig, dus aardig, dus jonk?
 Is Flora gevallen uit Junoos paleis?
 Is Pallas in aentocht? Is Ceres op reis?

Een nieuw voorbeeld van Trochaïsche Verzen, hebben wy in de Vertaling van *HICHTS Lentezang* door BAKKER, en dat wy ook de *Hexameters* der Grieken en Latynen kunnen navolgen, is meer dan eens getoond. Zie *REITZ Belga Grac.* bl. 564. GODEUS heeft, gelijk men weet, zijn werk gemaakt om in Duitfche Verzen proeven van allerloie soorte der Latijnsche maet te geven.

F 5

ze nette en bepaelde rangschikking der woorden maakt zeker een groter netheid en klaerheid van den zin en gedachten, maer in de Poëzye eene minder vryheid, en groter moeilijkheid. De Lidwoorden zetten onze Tale eene uitmuntende klaerheid en naeuwkeurigheid by; doch zy verwekken eene langdradigheid en moeilijkheid in de dichtkunde, gelijk de hulpwoorden ook doen. Men kan hen vergelyken by den sleep, die een leger volgt, en wel zeer noodzakelyk maer ook teffens lastig is, waerom de Latynen hem *Impedimenta*, beletzels, noemen. Wy besluiten, dat de Ouden hier voordeel op ons hebben.

III. *Eene kennis in de fraeie wetenschappen, Historien en vooral in de Natuerkunde.* Door het beschouwen der dingen, in wier midden wy verkeeren, maken wy ons denkbeelden. Deze voegen wy te samen; deze beredeneeren wy; over deze vellen wy ons oordeel. Wanneer men zich valsche denkbeelden van deze zaken maakt, of niet in staet is om 'er eenige over te maken, of ten minsten niet dan verwarde, moet noodzakelyk alles, waer over wy in 't vervolg redeneeren of vonnis stryken, valsch, verward, onnatuurlyk zijn. Een Dichter heeft in zyne kunst eene uitgestrekte kennis der naturelyke zaken noodig. Hy moet 'er gedurige beschryvingen van doen, gedurige schilderyen 'er van trekken, gelykenissen ontleenen enz. Zoo hy nu geene kennis van alle deze zaken heeft, niets dan verwarde denkbeelden kan maken, zal hy ook niets dan slegte, verwarde beschryvingen doen,

doen, onnatuurlijk zaken en beelden vertonen, en in plaetse van de bevallige, eenvoudige nature te schilderen, valsche, gezwollen, verwarde schetzen trekken. Het grootste vuer van den dichtgeest maekt de grootste wanorder zoo het niet geholpen wordt door eene behorelyke kennis der wetenschappen, en een beschaefd oordeel, dat alleen door oefening in deze zaken verkregen wordt. Een Dichter moet kundigheid van de Historien, Aerdrijkskunde, Natuerkunde, en andere wetenschappen hebben, en vooral de menschelyke nature bestudeeren, de hartstogten waernemen, wil hy met eenig voordeel zyne kunst oefenen. Zeker is 't, dat de oude Dichters de schone Nature aendagtig beschouwden, haere uitwerkingen waarnamen, naer deze hunne schilderyen trokken. Zy bespiegelden de menschelyke hartstogten, vormden naer deze kunstige beelden, en malen daerom in hunne Verzen zulke verrukkende Schilderyen. Zy volgden daer in hunne Beeldhouwers en Schilders, wier nagelaten stukken nog verwondering baren. Als men in acht neemt, hoe schoon, hoe naeuwkeurig zy de werkende spieren in byzondere houdingen des Ligchaems uitdrukten; dan moet men verbaesd staen, en kan die kragt, die gezwollenheid der spieren, welke men in sterke Laomedonnen en worstelende Herkulesen der ouden ziet, niet genoeg roemen. In tegendeel bekoeren U de zagtheid, en poezelheid, en gladheid in de beelden van eene schone Venus. De oude Dichters verstonden ook die kunst, en wisten somtijds met eenen trek de Hartstogten uittebeelden. HOMERUS vindt

92 OVER DE VOORTREFFEL. DER OUDE

vindt niemand zijns gelijk in deze kunst. Wanneer iemand gram is, dan is het wezen gezwollen; de oogen gloeien, en zien 'er vreeslijk uit. Men ziet 'er als stralen en vonken uitvliegen. Het wezen is norsch; men voelt eene aendoening aen het harte. Hoor HOMEEER dit met woorden afbeelden. Een gloed brandt in de oogen des vergramden Agamemnon:

— Ὅσσι δὲ οἱ πυρὶ λαμπυρόντι ἱέκη
 κάλχανω πρότιστα κακ' ἰσσομένο· προσίειπε (c).

*En zyne oogen waren gelijk gloeiend vuur,
 Toen hy, Kalchas norsch beschouwende, hem aansprak.*

De gramschap van Achilles over het schaken zynes Bruid ziet ge dooft dezen korten trek naturelijk:

— δεινὸν δὲ οἱ Ὅσσι φάειεν (d).

En zyne oogen zagen 'er afgryselijk uit.

Allerkragtigst ziet ge den vergramden Achilles afge-
 maeld, toen hy van toorne zwol, wanneer hy de wa-
 pens, hem door zyne moeder Thetys gebragt be-
 schouwde: *zyne oogen, onder de wenkbraeuwen vrees-
 lijk verborgen, schoten een' gloed uit.*

— Ἄνταρ Ἀχιλλεύς

ὦς ἴδ' ὅς μιν μᾶλλον ἔδου χόλον· ἐν δὲ οἱ ὄσσι
 Δεινὸν ὑπὸ βλεφάρων ὡσεὶ εἴλας ἐξεφαάνθη· (e).

Achil-

(c) *Iliad*. I. v. 104.

(d) *Iliad*. I. v. 200.

(e) *Iliad*. XIX. v. 15.

Achilles geeft aan Ajax, die hem riedt tot het aen-
vaerden der wapenen, dit antwoord:

Ἄλλὰ μοι διδάσκειται καρδίη χόλην ὀψάτ' ἰκόνω
Μήτορμα, ὅς μ' ἀστυφύλος ἐν Ἀργείοισιν ἔριξεν (f).

Maer my zwelt het harte van gramschap, zoo vaak
ik aan hem denke, die my veracht onder de Grieken
gemaekt heeft.

Wy zouden meer diergelyke voorbeelden kunnen
bybrengen uit HOMERUS, zoo wy wilden. VIR-
GILIUS zal 'et ons ook geven. Toen Turnus,
voor Eneas voeten geknield, nederig om vergiffenisse
badt, en het harte diens Trojaens begon te buigen tot
mededogen, zag Eneas de wapens van Pallas, door
Turnus omgebragt. Zeer naturelijk prikkelde hem de
wraek aen om het leet diens dapperen Jongeling, hem
zoo dierbaer aenbevolen door deszelve ouden Vader,
zijn' bondgenoot te wreken, en doofde het mededo-
gen. Maro's Held gloeit van toorne:

— Furiis accensus & ira

Terribilis: Tunc hinc spoliis indute meorum

Eripere mihi? Pallas te hoc vulnere Pallas

Immolat, & penam scelerato ex sanguine poscit (g).

Begon zijn moedt te ontsteeken,
En dol van grimmigheid: meent gy ons noch door smeucken
t' On-

(f) Iliad. IX. vl. 642.

(g) Æneidos XII. vl. 946.

t'Ontglippen met den roof der mijnen aen uw lijf?
 Prins Pallas, Pallas wijdt u om dit snoodt bedrijf,
 En offert u hier op met deze wonde, eischt wraecke
 Van u al t'eerloos bloet.

dit *terribilis*, *verschriklijk*, geeft hier een kragtig denkbeeld des vergramden, en alle zyne woorden aemen niets dan wraek. VIRGILIUS is alom groot en treflijk in het beschryven der Nature. Men behoeft alleen zyne landgedichten te lezen, om te zien, dat hy zoo wel de grootste Natuerkenner als Poët van zyn' tijd was. Geene tael heeft iet diergelijks. Maer toonen onze Vaderlanders ook geen blyken hunner kennisse in de Natuerkunde? Hebben zy in het beschryven der hartstogten niet iets, dat wy tegen Athene en Rome kunnen zetten? Laten wy onze Dichters hooren. Schandelijk was 't een' Vaderlander onverhoord te veroordeelen. Wanneer de overmatige blijdschap een' mensch bevangt; dan verliest hy zyne kragten, het hart bezwijmt, de mensch valt van zich zelve, en wordt als ontbonden. Allengs bekomt hy weder. Zie dit keurlijk by VONDEL, waer de verheugde Filopae hare uiterste blijdschap verhaelt:

Iedien dit vrou van blyschap sterven kon,
 Is 't wonder, dat ick levendigh de zon
 Verwacht: zoo hadt de blyschap al de geesten
 Van 't hart gezet: toen ick op d'eer der feesten,
 Mijn lief in zijn triomfe, na den slag,
 En Ammons val, verwellekomde, en zag
 Hem heerlijck hier te Masfe 't hof opvaeren.

Ick

Ick zeegh, op dat gezicht ter aerde in 't stof.
De hofstoet droegh my, als een lijck op 't hof,
Tot dat mijn hart bequam, natuur zich redde.

— — — — —
De vader sprack: nu, moeder is niet doot.
Zy krijght haer verf, toen kusteze mijn wangen,
En bleecken mont, uit hartelijk verlangen.
Ick quam, gelijk de zon uit eene wolck,
Te voorschijn (b).

Hoe naturelijk en allengs valt Filopaie in flaeuwte;
hoe zagt en naturelijk komt zy allengs weder by;
die gelykenis van de kwynende zon van achter een
wolk komende is hier keurlijk.

Als iemand schrikt, beangst is, dan sluit een kramp
de oppervlakte des Lichaems. De mensch worde
bleek, koud. Hy beeft, het haer rijst op; het zweet
breekt uit. Dikwerf wordt hy nu bleek, dan rood by
de ontroering. Zie onze Dichters dezen hartstocht
schilderen. Badeloch verhaelt haren angst in den
droom aen haren man:

Mijn hair dat rees te bergh, en aen een yder hing
Een droppel nats: het zweet begost my uit tebrecken,
Mijn lijf wert kil als ys, ick wou en kost niet spreken,
En schoot uit mynen droom, al bevende en bevreest (i).

De benaeuwde graef Floris by HOORT:

Ay my! wat schrik is dit, die my de stem besluit?
Mijn hairen staen te bergh, het zweet dat breekt my uit.

Was

(b) *Jephtha* 1ste Bedr. 1. Toneel.
(i) *Gysbr. van Amstel* 3de Bedr. 1. Ton.

96 OVER DE VOORTREFFEL. DER OUDE

Wat ankst beklem't my 't hart och wat is my verscheenen ;
Mijn' tijdt naaby ? o ramp ! hoe wroeght mijn' borst — (k).

Overfchoon HOOGVLIET van de beangste Sara :

Op yder woort verschoot de schoone Vrouw van verven,
Nu bloosde zy, dan schein ze, als marmer, te besterven :
Nu zag men versche sineu, dan gloeiend inkarnaat :
Nu was het zomer, dan weer winter op 't gelaat (l).

Een edelheid, wien een heilige wrack bezielt, toont
een fier en verheven gelaet. Een gloed brandt in zy-
ne oogen. Zaegt ge ooit eene schoner schildery van
zulken Oorlogsman dan die HOOGVLIET maect
van Abraham, toen hy de tyding kreeg, dat Lot door
Kedor Laomer was weggevoerd :

Dus bidt hy, en begint te blozen in 't gelaet
Van eedel vuur, gelyk de gloeiende granaat.
Een andre trek komt in het edelmoedigh wezen :
Zyn gryze hairen staan te bergen opgerezen :
Zyne oogen branden met een levendiger licht.
Elk staet verbaast om zyn verheven aangezicht,
—————
Nu zwelt zijn borst, ——— (m).

Wilt ge eene dolle wrack en schrikkelijke woede,
zie haer in het wezen der moordenaren van den on-
gelukkigen Palamedes :

— Zy

(k) In *Velzen* 4de Bedr. 1. Ton.

(l) *Abrab.* II. Boek.

(m) *Abrab.* V. B. aen 't begin.

— Zy knarften op de tanden.

Men zagh de gramschap uit hun dreigende oogen branden,
 Die gloeiden vreesfelijck als gloënden koolen viers:
 En nu verkropt van toorne, ontzinnigh, vol getiers,
 En vloeckens, als de haet hun krachten had geslepen,
 De vadermoordenaers en vloecken steenen greepen,
 En blixemden met maght op dien manhaften vorst (n).

Men kan een woedend volk niet sterker afgebeeld zien. Die onpartydig kan oordeelen, zal, denke ik, zeggen, dat deze schilderyen voor die van HOMERUS noch VIRGILIUS niet wyken, eer schoner dan minder zijn, en waer zult ge schoner stukken by de ouden vinden dan by HOMEER en MARO? In VONDELS, HOOGVLIETS, POOTS, enz. gedichten vindt men, alomme blyken van kennis der Natuerkunde. Om de voorbeelden niet te vermeenigvuldigen, zullen wy slegts deze twee plaetzen uit VONDEL aenhalen, waer hy door eene kunstige gelykenis de rustelooze zorgen afmaelt in de eene:

Gelyck een uurwerckwight het sneckradt omedrijft,
 Het sneck- het- bodemrádt; het bodemradt, gestijft
 In zijne sneller vaert, het kroonradt komt beroeren;
 Het kroonradt door zijn drift het stryckradt om komt voeren,
 En 't stryckradt d' onrust drijft geduurigh heene en weér:
 Zoo houdt de staetzorgh nu den koninglijcken heer,
 En 't priesterlijcke hoeft in onrust — (o).

In

(n) *Palamedes* 5de Bedr. 1. Toneel.

(o) *Joannes de Boeges*. bl. 68.

In de andere maekt hy eene zeer fraeie overdragt van de Onrust:

Och welck een onrust kraeck en knerst geduurigh binnen
In mijnen boezem! hoor, hoe giert het heene en weêr,
Getrocken van 't gewicht der misdaet, keer om keer (p).

Hier ziet men eene juiste kennis in de werktuigkunde. Wy zien niet, dat onze beste Dichters hier by de Ouden te kort schieten. Indien men de Natuerkunde, die thans zulke fraeie vorderingen en ontdekkingen gemaekt heeft, vlytig beoefent, en hare schoone Uitvindingen, daer het pas geeft, aen zoete Verzen huwt, zal men dagelijks bevalliger en nuttiger Dichtstukken aen het licht zien komen. Dit wordt door velen niet te wel betragt, en die het verwaerlozen, kunnen nooit hopen op onsterfelyke Laurieren. Ons verwondert, dat de aanbidders der Oudheid zich in de Natuerkunde niet wat meer oefenen, daer zy haer gedurig zoo bevallig zien schilderen. Zy, die hun tijd aen het uitgeven en verklaren der Grieksche en Latijnsche Dichteren besteden, zijn doorgaens weinig in die fraeie wetenschap, (eenige kennis der Aristoteliefche dromen uitgezonderd) bedreven. Zy verklaren eenigszins de woorden van hunnen Dichter, even of zy gestaeg voor schooljongens schreven; brengen verscheiden lezingen by; halen vele plaetzen by een, waer zulk een woord gevonden wordt, en houden zich tot walgens met het verklaren

(p) *Adam in ballingsch. 5de Bedr. 2. Toneel.*

ren der oude Fabelen op. Maer als men naer andere zaken zoekt, vindt men niets, en onze Vaderlandsche Dichters, wy zeggen het onbescroomd, verdienen hier meer lof dan eenige van die aenteekenaren. Wat wy hier van de Natuerkunde gezegd hebben, moet men ook overbrengen tot andere fraeie wetenschappen en kunsten, waer in onze beste Dichters zoo wel bedreven zijn als de Ouden.

IV. *Eene aangename ruste.*

OVIDIUS zong reeds:

Carmina proveniunt animo deducta sereno (q).

Gedichten vloeien uit een neveltoos gemoed.

Hier hadden de oude Latynen veel voor. VIRGILIUS, HORATIUS, TIBULLUS, PROPERTIUS, OVIDIUS, LUKANUS en anderen der besten van de Romeinsche Poëten waren lieden van geboorte, rang, middelen, of begunstigd door voorname Mecenasen, Pollioos, Augusten. Zy behoefden zich om de noodzakelijkheden des levens weinig te bekommeren, en konden hunnen heelen leeftijd aen de zoete Poëzye wyden. Hoe veel dit doet om schone Verzen te maken, begrijpt elk, die weet, hoe veel 'er vereischt wordt om een goed Dichtstuk voort te brengen, en wat een Poëet al moet weten. De Dichtkunde vereischt wel een' geheelen mensch. Zy dient om te vermaken, en behoort derhalven alom

(q) *Trist.* lib. I. Eleg' 1.

om blyken van een blyen, vryen geest te dragen. Gelyk in andere wetenschappen en kunsten ziet men ook in de Poëzye de uitmuntendste vernuften onder lieden van een middelmatigen staet. Dezen schijnt de Godlyke Voorzienigheid het meeste te begunstigen. Hier komt echter iets by, dat de kunsten en wetenschappen benadeelt. Zulke menschen, te weten, zijn gemeenlijk genoodzaekt zich aen moeilyke en vele bezigheden overtegeven om de noodzakelijkheden des levens te bezorgen. Schoon dit een eerlijk gemoed vermaakt, ontsteelt het echter vele ueren aen de fraeie wetenschappen. Onze Poëten zijn meest allen in dit geval, en zijn genoodzaekt geweest, en nog, om eenige bezigheden te oefenen. **HOOFT, HUIGENS, KATS**, en andere voorname Personaedjen, die onze vaderlandsche Poëzy beoefenden, behoefden om de noodzakelijkheden des levens zich niet afstemmen. Zy bekleedden echter wigtige amten, en moesten hunnen tijd aen veelerhande Staetszaken besteden, die vaekmael de ledige ueren zelve ontstelen, en voor de **Dichtkunde** niets overlaten. 't Is waer, **HOMERUS**, zégt men, was arm, en **POOT** met arbeid beladen. Van **HOMERUS** toestand weten wy niets zekers. **POOT** strekt tot verwondering. Doch zyne bezigheden waren in den besten tijd zijns levens zonder zorgen. Hy oefende den akkerbouw, dien aengename arbeid, die **U** gedurig, zoo ge oplettend zijt, de schone Nature en hare bevallige werkingen voor oogen houdt; **U** op de lagchende velden voert; en van alle de menschelyke bezigheden de streeleendste en zor-

gelooste is. Ik denke ook, dat niemand zal ontkennen, of POOT hadt nog schoner Verzen gezongen, zoo hy niets hadt te verrigten gehad, en als VIRGILIUS, HORATIUS, PROPERTIUS, TIBULLUS, OVIDIUS in zoete ruste op een aengename buitenplaetze hadt kunnen leven. Dan zoude hy niemand hebben behoeven te vleien; den tijd, dien hy nu voor zyne begunstigers aen Bruilofts- en Lijkzangen, Geboorte- en Verjaerdichten, alle vervelende en afgezongen stoffen, moest besteden, aen gewigtiger en nuttiger werk hebben te kost gelegd. Ik gelove, dat deze regel van meer gewigt is dan men denkt. Hoe vele menschen van een edel vernuft, en als geboren voor sommige wetenschappen worden belet eenige vorderingen te maken, omdat het hun aen middelen en tijd ontbreekt. Wy hebben schier geen Dichter, die zich volstrekt alleen op de Poëzye kan toelleggen, gelijk by de Ouden de beste Dichters deden, die in dit geval een merkelyk voordeel op ons hebben.

V. Men moet zyne Verzen lang beschaven, kundige vrienden laten zien, niet te veel en te schielijk uitgeven.

De Ouden namen dit waer. VIRGILIUS beschafte zynen *Eneas* twaelf jaren. Hy zal waerschijnlijk met VARUS, POLLIO, GALLUS en andere Liefhebberen raed gepleegd hebben, hun oordeel ingenomen. HORATIUS, TIBULLUS, PROPERTIUS, OVIDIUS, PONTIKUS, BASJUS waren vrinden, toetsten, verbeterden elkanders wer-

ken. VONDEL, 't is waer, heeft een hogen ouderdom bereikt, maer echter te veel geschreven, ten minsten zyne Schriften niet beschaefd, gelijk hy hadt kunnen doen. Zoo hy wat minder geschreven, en zyne Verzen wat beter beschaefd hadt, zouden zyne uitmuntende werken nog heerlyker wezen. Hy heeft zeker voorname mannen, HUIG DE GROOT, HOOFT, VOSSIUS enz. raad gepleegd, doch niet altijd, en meest alles te schielijk uitgegeven. Velen zyner Treurspelen, en de vertaelde *Ovidius* toonen klaer, dat hy zich te veel gehaest heeft. Hierom zijn 'er vele feilen in, die VONDEL gemaklyk zoude verbeterd hebben, die kundige vrinden, zoo hy haer niet zag, noodzakelyk moesten gezien hebben, indien hy hen zyne Verzen hadt laten lezen, zoo hy zich behoorlyken tijd gegund hadt. Men moet hier ons echter zoo verstaen, dat we in het beschaven ook eene maet stellen (r). Door beschaven verstaen wy somnige uitdrukkingen, in den dichtyver de penne ontrold, en somtijds ruw en onnaturelyk, te verbeteren, glad-

(r) In den *Denker*, een aengenaem en geestig werkje, bevat het 63ste verhoog eenige aenmerkingen over de vertaelde *Olimpia* van VOLTAIRE. Het Kunstgenoodschap, waeruit het koomt, bedient zich van een' aerdigen Tytel, *al likkende likt men de Ziel uit een Vers*. 't Is zoo, als men gladdes verzen, klinkende woorden voor de ziel houdt. Doch als men vinding, zielroerendheid, kragt van redenering, mannelijke welsprekendheid door de ziel van een vers met deze kunstgenooten verstaet, zal men 'er de ziel, zoo ze 'er eens in geweest is, niet uitlikke. Zoo zy 'er nooit in is gebragt, zal men vergeefs likken en beschaven om 'er haer in te brengen.

gladder en schoner te maken, het harde te verzagten; kunstige bywoorden, overdragten, gelykenissen en andere dichtfieraden, die naderhand invallen, 'er by te voegen, of sommigen, die kwalijk geplaetst zijn, wegnemen. Als men zijn afgezongen gedicht eenigen tijd laet rusten, komt 'er ons dikmalen een gelukkige gedachte te binnen, een fraeie regel, die het stuk nieuwen zwier by zet. Zoo doende maekt men zijn werk netter. Doch het is ook somtijds waer, dat men door het beschaven het Vers styver, en de uitdrukkingen minder los en stout maekt, dan zy in den dichtyver de penne ontrolden. Des moet men in het beschaven omzigtig zijn. Indien men begint te zien, dat in een stuk van langen adem het geheele plan niet goed is, zal men grote moeite hebben om het te verschikken; en ik voor my zoude 't liever verbranden. Doch om dit voor te komen en in het grootste vuer van zijn dichten geen grove feilen te begaen, die men naderhand moeilijk verbetert, vinde ik het van een groot voordeel als men eerst zyne verkozen stoffe in proza op het papier zet, en de Bouwkundigen volgt, die hun werk naer eene gemaekte teekening richten. Dan weet men, wat men werkt. Men weet, waer men eindigen moet; men merkt, of de stof gelukkig is voor de Poëzye. Men heeft een voorbeeld voor zich, dat men altijd raed pleegt. 'Er steekt een dubbeld nut in. Eerst zet men bedaerd zyne gedagten op het papier, verandert en schikt haer naer zijn welbehagen gemaklijk. Men voegt 'er by, neemt 'er af zonder moeite. Men krijgt ook by de reedsgemaek-

te gedagten nieuwe gedagten in den dichtyver. Men is dus gelukkiger dan wanneer men zonder schetse in 't wilde gaet beginnen. Ik hebbe in myne geringe kunst dit van veel voordeel gevonden, en durve het veilig aenraden. My dunkt, dat de Ouden hier ook ons overtreffen. Zy waren daerenboven of luiden van geboorte, of verkeerden onder de voornaemste mannen, zagen de wereld, verstonden hunne Vaderlandfche Tael en de wellprekendheid grondig, alle zaken, die vaekmael by ons ontbreken, schoon zy der Poëzye veel voordeel aenbrengen, en verwaerloosd alomme blyken van haer ongeluk dragen.

Deze zijn de vereifchten, die een' Poëet maken; zonder de drie eerste kan men volstrekt geen Dichter wezen, en de twee laetsten helpen zeer veel om voortreffelyker verzen te maken. In een' gelukkigen Dichtgeest en kennisfe der fraeie wetenschappen evennaerden de Ouden ons, zoo ze ons niet overtroffen. In hunne Tael, zoete ruste, beschaven hunner werken gingen zy ons te boven. Uit dit alles blijkt, indien onze stellingen eenigen grond hebben, dat zy gelukkiger waren dan wy, en de Dichtkunde tot een' hoger en volmaekter trap konden voeren. Daer en tegen moet men zich verwonderen, dat onze Dichters, die zoo vele voordeelen niet hebben, het echter zoo ver brengen, dat zy de Latynen naby komen, en dikwerf overtreffen. Dit zullen wy straks door voorbeelden tragten te toonen, door de Dichters met elkanderen te vergelyken, nadat we onderzocht hebben of

of de Rijkklanken, Winderigheid, en Kiescheid in uiterlijke kleinheden het verval der Dichtkunde maken, en of de Ouden daer door eenig voordeel boven ons verkrygen. Dit zal het tweede deel van onze verhandeling kunnen bevatten.

De Rijkklanken vallen in onze Tale, gelijk in alle anderen, die hen nodig hebben, een' Dichter lastig, en belemmeren hem. Maer hadden de Ouden ook geene moeilijkheid, die naer de onze zweemt? Laten wy hun Heldendicht, of Verzen van zes voeten en hunne *Elegien* beschouwen. In de eerste verzen moeten de twee laetste voeten uit een' *Dactylus* en *Spondeus* bestaen. De *dactylus* moet een' langen en twee korte, en de *spondeus* twee lange greepen hebben. Zoo moet ook de voetmaat van het *Hexameter* der *Elegien* zijn, in welken het *Pentameter* in de laetste helft uit twee korte voeten of *dactyli* en een *Sillabe* op het einde moet bestaen. Dit heeft een' Latijnschen Dichter geen mindere moeite gekost dan ons om een' rijkklank te vinden. Zy werden hier door niet minder dan wy door ons Rijk belemmerd en bepaeld. Wy hebben ook voor de korthed en langheid onzer voeten en den zang in onze Verzen te zorgen; doch iemand, die maer eenigen Geest heeft voor de Poëzye, vindt zich hiermede niet verlegen, alzo min als een Grieksch of Latijnsch Dichter om de vier eerste voeten van zijn *Vers*. Dat die bepaelde laetste voeten een' Latijnschen Dichter zwaer drukten, blijkt uit *VIRGILIUS*, die om deze reden dikmael niet

G f

meer dan halve regels heeft, omdat hy de andere voeten niet behoorlijk kon vinden. Hoe dikwerven gebruiken zy stopwoorden om dien laetsten staert te maken. *Miserabile visu*, *miserabile dictu* komen by MARO voor zonder grote noodzake en kragt. Hoe dikwerf gebruiken zy *semper* zonder veel nnt. Zulke woorden staen 'er om den laetsten *Dactylus* en *Spondeus* te vinden, even eens als men by onze Dichters sommige staertwoorden vindt om het rijm. Ik kan nog niet zien, dat de Rijkklanken in onze Tale overtollig zijn, maer het schijnt my, dat ze waerlijk tot onze Verzen behooren, en dat zy zoo min in onze Poëzy te ontbeeren zijn, als het koloriet in de schilderkunst. Indien men voor Filozofen of eene verstandige ziele alleen schreef, zoude men het Rijm wel kunnen misfen, dat tot de gedagten, en voornaemste schoonheden der Poëzye niets doet, en al zoo min een volmaekt Vers kan maken als de laetste *Dactylus* en *Spondeus* der ouden. Maer een Poëet schildert ook voor de oogen, en vooral voor de ooren. Deze moeten ook voldaan wezen; om deze te behagen moet hy een koloriet hebben. Indien deze geene gelijkkluidende, overeenstemmende slotklanken vinden, zijn zy niet voldaan. Deze slotklanken brengen eene zekere harmony, eene gelijkkluidendheid aen, die de ooren niet alleen, maer de ziele zelve bekoort, waer in zy iet streelend, zoet vindt. Zy wordt 'er door verrukt, luistert 'er met aëndagt na, en overdenkt haer. Laet een kind Verzen leeren, die rymen, het zal hen gemaklijk leeren, door de overeenstemmen-

de

de slotklanken te onthouden. Dit zal het kind veel moeilyker doen als zy niet rymen. Welke is 'er de reden van? Omdat de ziel in de laetste die bekorelyke harmony, die zoete overeenstemming niet vindt. Men zoude eenigszins die slotklanken kunnen missen, in Verzen van zes voeten, vooral die over 's hand rymen, in verheven stoffen, gelijk de Engelschen in hun Heldendicht en sommige Treurspelen doen. Doch daer is in een Dicht van langen adem geene stof zoo verheven, dat men altijd even hoog en deftig kan zingen. Soms moet men ook gemeene zaken behandelen; zoo de Verzen niet rymen, valt men straks in Proze, als men maer een weinig daelt. Het Rym onderschraegt een Vers eenigszins: het maekt, dat 'er altijd eenige welluidendheid, iet zoets en zangerigs in is. Zoo men niet rijmt, hebben de meesten onzer Lierzangen, Saffische Verzen, Herderszangen, Liederen geen aerdigheid, geen harmony, zijn stijf en zonder zwier. Indien men zegt, dat wy de slotklanken zoo wel kunnen missen als de Latynen, moet men eerst aentoonen, dat alle onze Verzen iet gemeens hebben ten opzichte van het werktuiglyke met de Latijnsche. De Kadans onzer meeste Verzen verscheelt veel van dien der Latynen. Wy missen dat zingend in onze gemeenste Verzen, en vergoeden het eenigszins door het Rym. De geestige Schryver van de Historie der *Severamben* vergelijkt de slotklanken by klinkende klokjes aen de ronde Kevien der Eekhoornen (1). Doch wat zijn de laetste *Dabylis* en

Spon-

(1) Bladz. 328.

Spondei in de Griekſche en Latijnsche Verzen anders dan zulke klokjes. Lees den geheelen *Ilias* en *Eneas*, en gy zult alle de Verzen op dezelfde wijs zien eindigen. In onze ſlotklanken is veel meer verſcheidenheid. Het ſlepend en ſtaande Rijm vermeerdert deze, en de eindigende klanken onzer verzen hoort men maer tweemaal dezelfde. En in allen geval, zoo men het rijm by klokjes wilde vergelyken, zoude men het by aengename ſpeelklokjes moeten doen, die niet zonder vermaek gehoord worden. Alle Poëzy kan men anders een' kwaden naem geven, zoo men de zoetheid der harmonye uit het oog verliest, en niet let op het oogmerk der kunst. Ik achte deze berispinge niet gegronder dan eene andere van denzelfden Schryver, gemaakt op de Treurspelen, die hy niet in Verzen wil hebben, omdat het hem belachlijk ſchijnt, dat een Perſonaedje, die men zoo kers vers op het toneel voert, een ander, die bezig is met ſpreken, in Rijm en gelijkkluidende ſlotklanken, ſtaande op die van den vorigen moet antwoorden. Indien men zoo wilde redeneren, zoude men kunnen zeggen dat zulk een inkomend Perſonaedje nimmer een ſprekend Perſoon kan vervangen in eene goede orde, omdat hy onderſfeld wordt niets van zyne reden te weten; men kan zeggen, dat een Perſonaedje nooit eenig geheim op het Toneel kan brengen, en in zyne alleenspraak overwegen, omdat alle de anderen en zelfs de aenſchouwers hem hooren. Doch alle deze zwarigheid verdwijnt, als men weet, dat de Poëzy eene

na-

108 (3)

navolging der Nature is, op eene kunstige wyze uitgewerkt. 't Zoude ook wat in hebben een achtbaer gebruik, waeraen **VONDEL** en **HOOGVLIET**, **MÖNEN** en **POOT** en zoo vele andere fraeie veruften zich gebonden hebben; waerin onze voorouders zekerlijk een vermaek en voordeel gevonden hebben, afteschaffen. Een waer Dichter is ook zoo zeer om het Rijm niet verlegen; dit vloeit by een goeden luim gemeenlijk van zelf, en kost doorgaens minder moeite dan men denkt. Zelfs brengt het Rijm somtijds fraeie gedagten aen, doet U dingen invallen, waer aen ge in Proza niet dagt; het brengt sommige stoute verheven uitdrukkingen voort, die omdat ze in bepaelde perken en slotklanken besloten zijn, des te kragtiger aendoen, en behagen; niet zeldzaam maekt het rijm de schoonheid van een Vers. Wy denken, dat het ten minsten geen oorzaak is, die de Dichtkunst in verval brengt, en zien niet, waerom wy, schoon we 't Rijm hebben, zulke goede Verzen niet zouden maken, als de Latynen. Een Poëet is toch overal aen vele moeilijkheden gebonden. Die maken zelfs zijn kunst des te waardiger. Wat scheelt het, of hy door het een of ander gebonden wordt?

De Opgeblazenheid of winderigheid is een toeval, dat van den kwaden smaak afhangt, en by de beschaefde volkeren van Europa vry gemeen is. De beste Latijnsche Poëten zijn 'er doorgaens vry van. **VIRGILIUS**, **HORATIUS**, **TIBULLUS**, **PROPERTIUS** hebben het verheven van het gezwollen, het
ware

ware goud van het klatergoud wel onderscheiden, doch of zy 'er wel altijd vry van zijn twyfele ik. Tegen dit klein getal echter kan men den groten hoop der andere Latijnſche Poëten ſtellen, die op verre na die bekorelyke eenvoudigheid niet hebben bereikt. OVIDIUS op vele plaetzen, LUKANUS, SILIUS, STATIUS, KLAUDIANS hebben zulke gezwollen Verzen, als onze ANTONIDES. Men kan haer echter onze beste Dichteren niet verwyten. VONDEL in zyne beste werken, MONEN, POOT, HOOGVLIET, DE HAES zijn niet winderig, en ik kan niet zien, dat deze meer over dit gebrek te beschuldigen zijn dan de beste Dichters der oudheid.

Kieschheid in uiterlyke kleenheden zal waerſchijnlijk by Grieken en Romeinen in hunne bloeiendſte tyden zeer gemeen geweest zijn. Men hadt in de gouden eeuwen van Athene en Rome zeer vele keurige liefhebbers der Poëzye, en onder deze ſchrandere Ariſtarchen, die zeer wel over Verzen konden oordeelen, en dezelve naeuwkeurig zullen getoetst hebben. Dit is een goed teeken, een blyk van aengename beſchaeftheid, als 'er vele keurige kenners, en kieſche beoordeelers der werken van het Vernuft zijn, in ſtaet om de ſchriften hunner Tijdgenoten te toetzen. In zulke tyden is de Poëzy op haren hoogſten trap, en het ſtrekt fraeie Vernuft tot eere en aenmoediging, als hunne werken op eene beſcheiden en vriendelyke wijs beoordeeld worden. Maer deze kenners hielden zich met geene kleenheden op; zy berispten geene geringe

ringe feilen. Dit laet zich zeggen. Wy staen 't eens voor een oogenblik toe. Zult ge echter gelooven, dat 'er onder de Spraekkunstenaers, of zoogenaemde *Grammatici*, die men te Athene en Rome in meenigte hadt, geene kiesche vitters en zifters der Poëtische werken hunner tijdgenoten zullen geweest zijn? Zouden deze, die voor wetgevers der geleerdheid willen gehouden worden, de Verzen hunner Landgenoten niet naeuwkeurig gezeit hebben? Ik besluite, dat 'er zulken geweest zijn, die op alle kleinheden acht gaven, naerdemael het my toeschijnt, dat HORATIUS zich tegen deze verzet:

*Verum ubi plura nitent in Carmine, non ego paucis
Offendas maculis, Quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura (t).*

Maer is het wel waer dat de strenge kieschheid van ware kenneren der fraeie Wetenschappen, eene oorzaak van haer verval kan wezen? dit gelove ik tot nóg toe niet. Een Poët heeft zyne vryheden. Zoo deze niet tegen de gezonde reden, fraeie kunst, zuiverheid van de Tale sryden, worden zy niet berispt. Een Poët wordt in alle Talen de vryheid gelaten sommige woorden in een te trekken; hier en daer een letter wegteneemen, bytevoegen, zoo 'er de zuiverheid en welluidendheid der Tale geen geweld doorlijdt. Een Dichter mag wel eenige gelijkkluidende woorden, *Synonyma* by de Grieken genoemd, gebruiken;

(t) *De Arte Poetica* N. 351.

ken; maer alle andere vryheden moet men myden. 't Is zelfs best van de geoorloofde zich zoo weinig te bedienen, als men kan. Vryheden, wat verre getrokken, wat te veel gebruikt, worden feilen. Een waer beminnaer en beoordeeler der werken van het Vernuft slaet op alles acht. De minste vlek loopt hem in het oog. Een Dichter moet zich aen de regelen onderwerpen, die vastgesteld zijn, en mag geenszins zijn wispelturigen zin opvolgen. Met hoe kiescher oog een Dichtstuk beschouwd wordt, als het vriendelyk en zonder haet geschiedt, hoe voordeelig het voor een Dichter is. Hem worden dus zyne feilen getoond, en hy leert haer verbeteren. Als men weet, dat 'er in het land kundige menschen zijn, die op alles naeuw letten, dan doet men zoo veel te meer zijn best om alle feilen te myden. Men zoekt zoo zuiver te wezen, als men kan, alle valsche klanken te weren. Verzenmakers en Rymelaers worden door die kiesche beminnaers geweerd, de ware verdiensten op den troon gezet. Zy zijn het, en zy alleen, die den waren smaek bevorderen, de liefde van fraeie vernuften en schrik van armhartige Rymelaren zijn. Men moet een groot onderscheid maken tusen ware beminnaers en vriendelyke berispers, die op alles naeuwkeurig acht slaen, en tusen beschimpende verachters, die zonder oordeel, zonder liefde voor de kunst, uit louter vooroordeel en nydige bedilzucht iets verachten. Deze bederven den smaek, even als vleierende pluimstrykers, die alles met eene wonderly-

ke

ke goedkeuringe pryzen en verheffen, 't zy het goed of kwaed is. Men weet wel, dat men geen volmaakt Dichtstuk kan voortbrengen; waerom zal men dan eene vriendelyke berisping, waeruit men kan leeren, verachten. Ik denke, dat het waerlijk tot voordeel der Dichtkunde strekt, als 'er kiefche beminnaers zijn, die alles naeuwkeurig toetzen, en het komt my onmogelyk voor dat de Poëzy hier iets door zoude lyden.

Nu gaen wy over tot het derde deel dezer verhandeling, in het welke wy eenige schoonheden der Latijnsche en Nederlandsche Dichteren met elkanderen zullen vergelyken. Door dit te doen, zullen wy trachten te toonen, dat onze Poëten niet verre voor de Ouden wyken. Als men de Vaderlandsche Dichters met aendagt gelieft te lezen, zal men met vermaak bevinden, dat wy in alle stoffen bykans meesters hebben, wier verzen zoo wel stichten als vermaken. Wilt ge eenvoudige, schone Harderszangen, MOONEN, WELLEKENS, SCHERMER zullen U die voordringen. VIRGILIUS alleen zal met hun in aenmerkinge kunnen komen. Vindt ge smaek in geestige, aerdige Puntdichten, DEKKER, maer vooral KONSTANTYN HUYGENS, wien ik schier den geestigsten aller Poëten zoude durven noemen, zal U deze opdisen, zoo aengenaem dat ge de lekkernyen van MARTIAEL, somtijds voor kuische monden te walglijk, graeg 'er voor zoudt misfen. HOOF T zingt zoete, overaer-

Ijde DEEL. H dige

dige zangen, vol geest en losfen zwier. Men kan nauwliks iet fraaiers verbeelden. CATULLUS alleen zoude men 'er tegen moeten stellen, zoo 'er een der Latynen by te vergelyken is. Wilt ge gewyde en ongewyde stoffen van verscheiden aerd en smæk, FONDEL, VOLLENHOVE, BRAND, SMITS, DE HAESENZ. gunnen U deze. Geestige invallende gedagten, Zinnebeelden, vermakelyke, leerzame Historien zult ge in vloeiende Verzen by CATS vinden. Ik wete niet, dat 'er in eenige Tale een Dichter is, die zoo algemeen behaegt, en zoo vele vermakelyke mengelstoffen behandelt als CATS. Gemeenlijk moet men eenige kennis van de Historien, Oudheden, Fabelkunde hebben om Poëten te lezen, en de Latijnse Dichters zijn om deze reden, al verstaet men de taal, moeilijk, en voor de meesten onverstaenbaer. Maer CATS heeft voor alle menschen, jong, oud, rijk, arm, verstandigen, gemeene lieden geschreven, en dat alles zoo eenvoudig, zoo naturelijk, dat men zich 'er over moet verwonderen. Hierom kan ik tot nog toe geene gegronde reden vinden, waerom CATS van sommigen als een veracht Dichter, zonder zwier wordt aengezien. Eenige feilen van zijn' tijd, eenige stopwoorden hem eigen, kunnen nimmer in aenmerkinge komen, als men alle de goede, geestige en nuttige zaken 'er tegen opweegt. Het zelfde moet men zeggen van SPIEGEL, DANIEL HEINS, HUIG DE GROOT, drie overvliegende vernuften. Niemand zal gemaklyk grooter Dichtgeest aentoonen dan men

men in de twee eersten vindt, wier gedagten alom verheven zijn. Welke kragtige bewyzen zijn 'er in dat overheerlijk Dichtstuk van de GROOT *Bewijs van den Kristelyken Godsdienst*. Dit werk is ook door den doorluchtigen Schryver in Proza wijdlopijger uitgegeven, en in de meeste talen overgezet. De beroemde Fransche Kancelier D'AGESJEAU raedt zynen zoon dit werk boven alle anderen, naest den Bybel aan. Alles, wat de grootste Filozofen over die stofte geschreven hebben wijkt verre in kragt en fraeheid by dat voortreffelyke werk. VONDELS Treurspelen zijn voor een goed gedeelte schone stukken. Hier en daer vindt men wel wat op het beloop, de karakters der Personaedjen enz. te zeggen. Doch wat het geheel aengaet, wat de Poëzy betreft, hebben de Romeinen niets om 'er tegen te zetten. De *Scilla van ROTGANS*; de *Arzaces* van den Heer HUYDECOOPER en eenige anderen onzer Treurspelen mogen wel gelezen worden. De lastige Treurspelen, die op den naem van SENEKA gaen, zijn niet der moeite waardig om hier by te noemen. Als gy voor het Heldenicht by de Ouden HOMERUS en VIRGILIUS genoemd hebt, is 'er al genoemd, wat Grieken en Romeinen voor de bloem hunner schriften houden. De eerste is in vinding, verhevenheid en stoute gedagten; de andere in orde, beschaefdheid, en nauwkeurigheid uitmuntend. In beiden mist men echter de volmaektheid. In beiden is 't niet moeilijk verscheiden gebreken aentewyzen. Nederland heeft hier ook iets, waerop het roem mag dragen. De *Aertsvaader*

van HOOGVLIET verdient aller hoogachting, en heeft de vereischten van een' waren Held, die de verwondering van elk naer zich trekt, elk aanzet om hem na te streven, daer zyne gevallen waer zijn, en des te kragtiger indruk maken. HOOGVLIETS *Abraham* wijkt in kragt en schoonheid der Poëzye voor VONDELS *Joannes den Boetgezant*, die echter wat het geheele plan belangt, eer den zweem van een' Heldendicht, dan het volmaekt karakter heeft, waer in de *Aertsvader* den *Boetgezant* ver overtreft. Voor MARO wijkt HOOGVLIET in schoonheid van Dichtkunde, maer wat het verheven, wonderbare en hartroerende aengaet, overtreft hy MARO en zelfs HOMERUS, die beiden in het wonderbare somtijds tot belagchlijkheden overflaen. Nergens vindt ge zulk een wonderbaer, zulk eene verhevenheid der hoogdravende Poëzye als in het Tweede Boek van den *Aertsvader*. Niets haelt 'er by de teerheid en hartroerendheid van het Tiende Boek. Men begrijpt, dat deze verhandeling te lang zoude worden, indien wy hier vergelykingen wilden aenhalen. Mogelijk toonen wy haer wel eens nader. Zoo gy eene naturelyke teerheid, eenvoudigheid, zoetvloeiendheid wilt vinden, moet ge PROPERTIUS en vooral TIBULLUS lezen, en hunne Verzen met de Minnezangen van POOT vergelyken. Dan zult gy twyfelen, wien gy de voorkeur wilt geven. FRANCIUS *lijkzang op Antonides* overtreft naer myn' smaek dien van OVIDIUS *op Tibyllus*. Maer mogelijk zal 'er ons by

geval

geval iemand in 't oor byten, dat wy wel eenige goede Dichters hebben, doch daer tegen ook eene magtige schaer arme Rymelaren, waer van de besten by geen der minsten van de Latynen te noemen zijn. Niets is zekerer. Maer zal men durven zeggen, dat de Ouden geen slegte Poëten hadden? Als men dit zegt, moet men vergeten wezen, dat Rome zyne Baviusfen, Meviusfen, Bathyllusfen hadt; dan moet men niet denken aan de *Theseis* van den schorren KODRUS, die de Romeinsche ooren geweldig verveelde. Tot geluk voor de Oudheid zijn die slegte schriften verloren, en zoo zal het ook met de kwade Verzen der Nederlanderen gaen, terwijl onze goede Dichters, zoo lang men kunsten en wetenschappen in ons Vaderland bemint, geacht zullen blyven: Laten wy nu eens eenige schoonheden der Poëzye van verscheiden soorte beschouwen, en eenige Tafrelen van de oude Latynen en tegenwoordige Nederlanders, die ons schoon schynen, naest elkander hangen. Wy zullen zulke naeuwgelykende, als wy hebben kunnen vinden, uitkiezen.

De eenvoudige verhevenheid is een kostelyk sieraed der Dichtkunde, het ware goud der Poëzye. MARIO verstondt de kunst om haer meesterlyk te schilderen. Wy zullen 'er eene schets van voorstellen uit zynen vijfden Harderszang, in welken hy de vergoding van Julius Cezar onder den naem van Dafnis zingt. Omdat we hier VONDELS vertaling hebben,

118 OVER DE VOORTREFFEL. DER OUDE

ben, zullen wy het Latijn niet afschryven. Die 't
verfaen zullen de goedheid gelieven te hebben MA-
RO opteslaet. Hoor, hoe schoon hy zingt:

De blancke Dafnis ziet (het geene hy voor dezen
Niet was gewoon) de poort des blijden hemels aen,
En star, en wolcken, die beneën hem ommegeen;
Dies bosch, en beemt, en Goën van herderen en wouden
Nu blijde en vrolijk zijn. De wolf, in toom gehouden,
Beloert geen schaep. men spant geen netten voor het hart.
d'Oprechte Dafnis mint de vrede, vry van smart:
Zelf d'ongefchore kruin der bergen, reede aen. 't dansen
Van blijdschap, wort gehoord tot aen de hemeltransen.
Zelfs klip en boongaert weckt een' weërgalm op dien toon.
Menalk, hy is een godt, een godt op 's hemels troon.
Nu begunadigh toch, ô Dafnis, die u eeren.
Daer staen vier outers, twee, die wy voor u stoffeeren.

Indien ik my niet bedriege, kan men de volgende
trekken uit MOONENS Herderszang, *Goël verbeer-
lijke*, naest deze plaetzen

— Goël, door het hemelsblauw gewelf
Gestegen, meester van ontelbre onzigtbre transen
En hemelronden, en bestraelt van zonneglansen
Of met de zon bekleedt, de wisselbaere maen
En alle starren nu zagh op en ondergaen. (ten
Hy zong, hoe 't hemelsch heir zijn' veltheer quam ontmoec-
En met een' hemelzang zyn zegekoets begroeten.

— — — — —
Verhoogde Goël maekt altoos zyn paert en wagen
Van wolken. In een wolk wordt Goël omgedragen.

— — — — —
Hy

Hy slaet uwe akkers gâ; gy moogt ze, naer uw' lust
 Gehavent, met goet zaedt bezaeien, en gerust
 Den oogst verwachten, uit de zwangre wolk gezegent,
 Als 't honigh in de bloem, melk in de klaver regent.
 Wie is het, die voortaan naer starren ommeziet,
 Naer op en ondergang der manē, nu 't gebied
 Van maene en starren slaet by Goël in den hogen?
 Nu pronkt uw boomgaert, met de takken neêrgebogen,
 Uw akker, ryk verguldt van koren. nu verflindt
 Geen felle storm de hoop des akkermans, geen wint
 Of hagelbui, die uit de Westzee op komt donderen.
 Geen kever zal voortaan de weelige oogsten plonderen;
 Geen springkhaen 't eiken loof affcheren met zyn' bek,
 Geen rusp het jeugdig kruit; de bloemkoolplant geen flek.
 Nu zal van melk en room uw koeienquier zwellen,
 De wynpers vloeien met meer saps van muskadellen.

MARO zingt den zoon van Burgermeester *Polliot* ter eere
 op zulk een' heereyken toon, als zyne fluit toeliet:

Maer daetlijk, als gy komt der helden deught te lezen,
 En 's vaders dapperheit, ten hemel toe geprezen,
 Zo dra gy rieckt, wat deught en eer daer boven gelt;
 Zal d'eedle korenair allengs het korenvelt
 Vergulden, en de druif, zoo blaeu en rijp geboren,
 Afhangen van de nooit besnoeide hagedoren:
 De harde en heilige eick zweet zoeten honighdouw.

O lieve spruit der Goôn, door wien men met verblijden
 Zal d'afkomst van Jupijn zien groeien, en bestaen,
 Neem flux, het wort nu tijt, uw hooge titels aen.
 Aenschou de weeret eens, hoe d'aerde, en 'shemels rijcken,
 En lucht, en oceach van grooten last bezwijkē.

Hoe alle dingen nu verheugt zijn, en verblijt,
 Om 't naecken van uwe eeuwe, en dien aenstaenden tijt.
 Och, leefde ick noch zoo lang, en wasme een' geest bescheiden
 Om uwe dappelheer en daeden uit te breiden;
 De Thracische Orfeus, noch oock Linus zouden my
 Verdooven met gezangh —

— — — — —
 O kleene knaep, begin te groeien, en te leven,
 En lach uw moeder toe met kennis. —

MOONEN zingt de geboorte van Kristus in zyne Herderszangen op eene verrukkende wijs:

Wat ryst 'er een gejuich, leeft gy uw' jaeren uit,
 Volfschoone knaep, die al de jongkvroufschap vrybuit
 Door uwen leest; waerby de jeugt zoo min kan haelen,
 Als maen en starren by de goude zonnestraelen!
 Asyrische bloemen, die in onze daelen groeit,
 En met verschiet van verwe en geuren lieflyk bloeit,
 Kruipt in uw bollen; krimpt; duikt schaemroot Sarons rozen,
 Dit kint braveert u al met pürperverwig bloozen.
 Gelyk in 't voorjaer zich al 't aerdryk met een draght
 Van bloemwerk kleedt, het wout met loof, en alles lacht
 In beemd en weiden, zoo bekoorlyk lacht de hoeder
 Van Bethlem, lonkende op zyn minnezieke moeder.
 Spreidt d' eedle marjolein, op Gennezarschen grondt
 In overvloet gegroeit, haer' waesfem wydt in 't rönt,
 Terwyl ze groeit, uw deugt, o Goël, niet te kreuken,
 Spreidt ook al groeiende haer weergaloze reuken.
 Groei op dan, kleene knaep: elk zet ter goeder ty
 Uw zeden boven star en bloemwerk in waerdy.
 Groeit ge op met liefde, geen gezang zal u ontbreeken,
 Noch kromme dwarsfluit, om van uwen lof te spreeken.

Ver-

Verhoorde Goël ons, geen Buzies zoon zou my
 Verdooven met gezang, al quam 'er David by;
 Geen englen zelfs, gewoon met hun gewyde keelen,
 Den goeden Godt ten prys voor zynen troon te speelen.
 Het hemelsch leger, dat zich onlangs in den ban
 Van Bethlem hooren liet, en spyt den rykstieran,
 Messias menscheit zong, tot troost van al zyn neven,
 Die zangers moeten 't my met recht gewonnen geeven.

Zullen de Dichters, uit welken wy deze twee proe-
 ven getrokken hebben, zoo na overeenkomstig, als de
 verscheidenheid van stoffe het toeliet, en wy konden
 vinden, elkaer niet op zyde zweven? zal deze plaet-
 ze geen overtuigenden blijk uitleveren van de bekwaem-
 heid eens Nederlandschen Harderszangers? En zoo ge
 al wilt besluiten, dat MARO het wint, zult ge even-
 wel moeten bekennen, dat de nederlaeg van onzen
 Dichter doorluchtig is, die zulk eene edle party op
 weinig na evenaerde. Als men VIRGILIUS noemt,
 noemt men een' Prins der Dichteren. Een Feniks op
 zyde te zweven, al is de vlucht een weinig lager, is
 ook iets.

Een verstandig Dichter stelt zich voor om de schoon-
 heden der Nature aftemalen; haer door eene zoete
 kunst bevallig na te bootzen. 't Is des eene byzon-
 dere fraeiheid, als hy zyne woorden en Verzen naer
 den aerd der zaken, die hy behandelt kan doen gaen;
 wanneer hy zyne Verzen snel, waer snelheid; traeg,
 waer traegheid; wrang, waer wrangheid enz. ver-
 eischt wordt, weet te doen rollen. De Latynen heb-

ben dit wonderlijk gedaen. Bekend is dit Vers van VIRGILIUS, waer hy de zwaerte der grove hame- ren van de smedende Cyklopen, door trage voetmaet, uitdrukt :

Illi inter sese magna vi brachia tollunt.

In tegendeel de rasheid van dravende klepperen :

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula Campum.

OVIDIUS van het haestende gezelschap van *Callisimus* :

Nox superest; tollamur equis, urbemque petamus.

Diſta placent; fraenis impediuntur equi.

Pertulerunt dominos; regalia protinus ipſi

Teſta petunt; Custos in fore nullus erat (u).

Naeuwlijks zoude een paerd sneller lopen dan deze Verzen, die de gedagten schier voorbyvliegen. Wanneer men onze Dichters leest, zal men dit in verſcheiden gevallen keurlijk zien waergenomen.

Traegheid. MOONEN :

Gy ſpelt met lust het heil der traegaenſtappende eeuwen (v).

Dezelfde :

Nu d'oudſte van uw ſtam naer 't Leeuwenbergſche graf
Gevoert wordt, als een leeu, met traegſlepende raden (w).

De

(u) *Faſtor.* lib. II. vſ. 735.

(v) *Herdersz.* bladz. 148.

(w) *Lijkdich.* bladz. 338.

De netheid der Profodie is hier kunstig veranderd ;
men zegt *traegslēpēnde*, en niet *traegslēyēnde*. Doch
dit zijn kunstgrepen, die Meesters vermogen.

J. DE HAES :

En driemaal wordt hy wederhouden in zijn tredt (z).

Snelheid. VOND. *Enes* bl. 460. door verdubbeling
der woorden :

Het is hoogh tijt, hoogh tijt den oorelogh te staecken.

En bl. 519. :

Ras heen: zegh Turnus, voor het leste dat ik leve,
Dat hy terstont terstont zich in den slag begeve.

Wangeluid hebt ge naturelijk in deze Verzen van
VONDEL :

De krijghbazuin klinckt op van overal.
Zy stooten toe met schrickkelijk geschal.
De bodem dreunt op 't ysfelijk ontmoeten
Van zeisenradt, en hoeve, en paerdevoeten.
Geschrey, gebriesch, de stofwolck, het gerucht;
't Geklickklack van het harnas, aen de lucht
Gestegen, mengt zich naer in drizendt nooden,
En jammeren van levenden, en dooden (a).

Wrang-

(z) *Judas de Verr.* bl. 22.

(a) *Jeptha* 1ste Bedr. 2. Ton;

Wrangheid hoort ge in dit van POOT:

Ulises zworf weleer op wilde woeste baeren,
Neptunus wreedten wrok en wrange wraek ten doel (b).

En in dit:

Te rug, te rug, eer rug en harsfenbekken kraken.

Verontwaerdiging en barschheid.

VONDEL:

Mijn heer, ick heb uw' raet voor dees tijt niet van doen (e).

Wilt ge in het tegendeel zagtheid en vergenoëging, hoor
de vrolyke Filopaie by onzen Dichter:

Maer nu, Godt lof, komt mijn geluck al teffens
My thuis; 'k verwacht mijn dochter t' huis van daegh,
Van 't hoogh geberghte, en hoor de nederlaegh
Van Efraim. God zegende 'slands hoeder.
Hoe weeligh valt de dochter haere moeder,
De brave helt zijn blijde bedtgenoot

In d'armen, als een daeu in 'saerdtrijcks schoot!
Hoe vrolijck zal ickze alle bey bejegenen!

Geen vloecken schaën, als Godt dit hof wil zegenen (d).

Hoor de tael eener gelovige, vergenoegde ziele, die
naer den Hemel verlangt in deze keurelyke woorden
der vrome Ifis:

Maer

(b) *Ged.* 1ste D. bl. 422.

(c) *Gysbr. van Aemstel* V. Bedr. 3. Ton.

(d) *Jephta* 1ste Bedr. 1. Ton.

En nu, Godt lof! aenvaerde ick mijne reis.
 Vaer eeuwigh wel, ó vaderlijk paleis,
 Daer ick geteelt, en opgevoedt in weelde,
 My zoo veel staets en ydelheit verbeelde.
 Aertsvaders, noemt als een danckofferpant,
 Ontfangt mijn ziel, tot heil van 't vaderlant.
 Zy raecht geen aerde, en zweeft u vrolijk tegen (e).

Naturelijk hebt ge 't geluid der Byen in deze Verzen
 van ANTONIDES:

Al 't honigleger zweeft in eenen drom van huis,
 En mort en dommelt met een mommement gedruis (f).

Het gekraek des donders.

DE HAES:

Men hoort gekraek, gedreun als van een groven donder,
 Die brommend', stommelende, en vreeslijk romm'lend onder,
 Den grond, zoo ver het oor kan reiken, henen rolt (g).

Keurlijk ziet ge het dal van Siddim al zinkende met
 de woorden zich bewegen by HOOGVLIET:

De steden waggelen; de torens sulfebollen;
 Het dal begint, gelyk een bare zee, te rollen
 Met holle golven; all' de dalen ryzen op;
 De heuvels zinken, en verbergen hunnen top (b).

Indien men de moeite gelieft te nemen by de Laty-
 nen

(e) *Septem.* IV. Bedr. I. Ton.

(f) *Ibr.* I. B.

(g) *Portug.* II. B.

(b) *Abrab.* bl. 173.

nen naer schoner regels ten dezen gevalle te zoeken, durve ik my verzekeren, dat ge 'er geen naturelyker zult vinden. Zou 'er zijn die de aengehaelde evenaren, zal hun getal klein wezen.

Een der voorhaefte oogmerken der Dichtkunde befaet in den Lezer aendoen, het harte te raken. Hoe meer een Dichter zynen Lezer in de personen of zaken van zijn Dichtstuk deel kan doen nemen, hoe kunstiger hy geoordeeld wordt. Teer en aendoentlijk is de tael, die Febus tegen Facton voert om dien onbedagten zoon van zyne vaderlyke genegenheid te overtuigen, by OVIDIUS:

*Pignora certa petis; do pignora certa timendâ;
Et patrio pater esse metu probor; aspice vultus
Ecce meos; utinamque oculos in pectore posses
Inferere, & patrias intus depredere Curas (i).*

Begeertge een zeker pant, dat is mijn zorgh en hoede,
En vaders zorgh getuight, gy zijt mijn eigen kint.
Bezie hem stijf en sterck, die uwe welvaart mint,
Eens onder d' oogen: och of gy dobr 't oogh de smârte
Van uwen vader zaeght in 't vaderlijke harte. VOND.

Hoor echter ook de teere vermaning van een liefde-
ryken Vader tegen zyn' stuggen zoon by FR. DE
HAES:

Gygaet nu heên, myn Zoon; ligt zien we elkaër nooit weêr:
Is, is 'er dan by u iet van geloof en eet

Voor

(i) *Metam.* lib. II. v. 91.

Voor mynen ouderdomm' nog overig gebleven?
 Onthoud het geen ik sprak zoolang u God laet leven.
 Och! valt myn laetst bevel, helaes! u reeds te lang!
 Hoe! lang, och, och! myn Zoon, helaes! hoe lang en bang
 Wil uwe henenreis my vallen! hoe veel zuchten
 En tranen, nacht en dag, en smert en ongenuchten
 My kosten. Gaet gy heen? ei zie, hoe schreit, hoe weent
 Al 't huisgezin om u! och is uw hart versteent?
 Toef; laet ons nog een kus van uwen mond' gebeuren.
 Och! och! ik voel myn hart, myn ingewanden scheuren!
 Myn Zoon, myn lieve Zoon! daer gaet hy! och hy scheid!
 Vaerwel, myn hoop, myn troost, vaerwel in eeuwigheit (k).

Niet minder aendoenlijk zijn de woorden van den vro-
 men Izaak ; gereed door 's vaders hand te ster-
 ven :

Myn Vader, (sprak de Heldt,) welaen : ik ben bereidt
 Om uwen wil te doen, tot Godtgehoorzaamheit.
 Welaen, myn Vader, laat de liefde u niet verschrikken;
 Spaer vry uw tranen, 'k zal in weinige oogenblikken
 Op starren treden, van dit sterfelyk deel ontlast,
 Kom, bind myn voeten; kom, bind bei myn handen vast,
 Opdat geen ydle schrik het offer doe mislukken:
 Maer neen. laet my uweerst in bei myne armen drukken.
 Vaar wel, myn Vader, zeg myn Moeder ook vaar wel.
 Zeg, dat ik willig sterve op 't goddelyk bevel,
 En bidd', dat ze allen rou om Gods wil, dok laet varen.
 Vaar wel, myn Vader, Godt wil u in 't leven sparen,
 Ik ga, dus jong, u voor, naar dien volmaakten staat (l).

In

(k) Forter. Zoon bl. 15.

(l) Adrab. bl. 238.

Indien het een der voornaemste sieraden der verheven Poëzye is het harte te raken, tranen te wekken, en den lezer op de sprekende Personen, in weerwil van alles, te doen verlieven; dan zullen de twee aengehaelde plaetzen voor geene andere zwichten by menschen, die een gevoelig harte hebben. De tael van Izaak is zoo aendoenlijk, dat ik niet wete hartroender verzen ergens gelezen te hebben. Die 'er my konde toonen, zoude my verplichten. Een van de schoonste plaetzen in den *Eneas* is de klagt van den ouden Evander over zynen zoon Pallas. Indien 't U lust, kunt ge deze lezen in het Elfde Boek van den *Eneas*, vers 152. Met deze moet ge vergelyken de klagt van Koning David over zyn' beminden Abfalon, in het Treurspel *Koning David hersteld*, en dan zult ge bekennen, dat VONDELS kunst niet voor MARO's wijkt. Alles wijkt echter, mijns bedunkens, voor Izaaks woorden (*m*).

Fraeie

(*m*) Een myner waerdste vrienden verscheelt hier met my, en vindt VONDELS verzen schoner dan HOOGVLIETS:

Och Abfalon, mijn zoon, hoe vreesde ick voor dien toght!

Och Abfalon, och of ick voor u sterven moght!

Och Abfalon, mijn zoon, de waerdste van myne erven,

Gaf Godt, och Abfalon, dat ick voor U moght sterven!

Natuer, hoe pijnige ons hart! geweld, geweld, geweld.

Afgebroken woorden, herhalingen, alles is hartstogt wat men hoort. Izaaks woorden schynen hem te bedaerd, te beredeneerd, het geen hy een voornaem gebrek in onze Dichters noemt, die als ze iets willen fraeie maken, het uit-

Fraeie beschryvingen van Personaedjen , hartstog-
ten , landen enz. maken eene groote bevalligheid der
Verzen , en toonen eene ryke en sterke verbeeldings-
kragt. Verschriklijk is de beschryving van Alekto by
VIRGILIUS :

*Hæc ubi dicta dedit , terras borrenda petivit
Luctificam Alekto Dirarum ab sede sororum
Infernisque ciet tenebris : cui tristia bella ,
Iraeque , insidiaque , & crimina noxia cordi.
Odit & ipse pater Pluton , odere sorores
Tartarea monstrum : tot sese vertit in ora ,*

Tam

uitbreiden , maer door het rekken , 't ongelukkig beder-
ven. Dit laetste is dikwerf waer , doch HOOGVLIETS Izaäk
schijnt my niet in dit geval. Uit MOZES historie zal men
bevinden , dat Izaäk een zeer goedaerdig en zagt man ge-
weest is , en dserom vooral als een voorbeeld van het
Lam , voor de zonde der waereld geslacht , gehouden.
Die zagmoedige jongeling wordt by HOOGVLIET door zijn
weergaloozen Vader kragtig tot een standvastigen en God-
vruchtigen dood bereid. Men heeft Izaäk hier des te be-
schouwen als een Geloofsheld , die den dood met verlan-
gen te gemoete ziet , door zijn eigen geloof , en de krag-
tige tael zijns vaders gesterkt , bereid om met bedaerden
geest een gewillig offer te strekken. In zulk een staet kan
men wel degelijk bedaerd spreken en alles wat Izaäk zegt
beredeneren. David daerentegen was van een ongerustiger
karakter. 't Verlies van Absalon smarte hem geweldig ,
stortte hem in eene diepe droefenis , die in de oogen van
Joab schier tot wanhoop oversloeg. Deze staet voert dien
Koning naturelijk tot geweldige , afgebroken , herhaelde
klagten. David raekt het harte door zijn vaderlyken
rouw , en zware droefheid ; Izaäk door eene bedaerde
Godvrucht , stille gelatenheid , en gelovige bereidwillig-
heid , die niet minder treft , en , zoo 't my schijnt , hier
niet kwalijk geplaetst is.

II. DEEL

I

Tam saevae facies, tot pullulat atra colubris.

Quam Juno bis acuit verbis — (n).

Zoo schudtze haeren krop van wraeck en gramschap uit,
 En daelt verbolgen neêr op d'aerde, om stof te zoeken.
 Zy daghvaert, uit het hol der zustren, een der Vloecken,
 De helsche Alekto hier uit 's afgronts duistre kraeck,
 Die bloedige ooreloge, en laegen, schennis, wraeck,
 En lasterstuken dicht. de vader van den Tarter,
 En 'safgronts zusters zelfs verschrickten noit voor zwarter
 Gedroght of spoock, dat met meer grijzen u ontmoet,
 Zoo byster, grimt en zoo veel zwarte slangen broet.

De wrockster Juno wet haer boosheit met dees rede. vond.

Ruin zoo schriklijk is de wraek des Hemels by onze
 Dichters afgebeeld.

HOOGVLIET:

Thans daalt de Wraak van Godt, op zyne dondêrstem,

Zy aasemt hemelvuur, dat naar en yslyk brant;
 De bliksemflitsen draagt ze in hare rechterhant,
 En in de linker torst zy zwarte donderklooten.
 De schrikflool, met wee, en plagen volgegoten,
 Hangt, als een kokor, aan den gordel, op haar zij' (o).

Keurlijk schildert DE HAES haer Paleis en haer
 zelve:

Haer aenschijn schittert, als de middagzonnegloed,
 Doch is van hooger verw en donkerrood als bloed.

Haer

(n) *Aeneidos* lib. VII. vl. 323.

(o) *Abrab.* bl. 169.

Haer' oogen blikkeren als vuur en bliksemstralen.
 Geen stormwind kan, in kracht', by haren adem halen;
 Die hooge Rotzen si'gt, en Berregen vergruist.
 Zy zwaelt een vlammeud zwaerd met hare rechter yuist'.
 Haer flinke omvat een schild, uit diamant geklonken.
 Gods Naem, in 't middenpunt, als in een' kring van vonken,
 Gedreven, schittert uit het blinkende Rondas.

De Dienaers, die haer zy' getrouwelijk bekleeden,
 Zijn Honger, Oorlog, Pest en andre Afgrijslijkheden
 Van Aerdschok, Hagel, Vuur, Orkanen, Waternoed,
 En 't schrikkelijkst van al, den barelyken Dood (p).

By OVIDIUS vindt men eene zeer fraeie beschry-
 ving van de Nijd (q) van wie VONDEL ook eene
 schets trekt, in welke echter eene navolginge schijnt,
 doch die het Origineel in sommige trekken overtreft.
 Men zie haer in *Jozef in Doiban*.

Eene zwierige en keurlyke beschryving van den Fe-
 niks vindt men by VONDEL:

Ick hael mijn Vogels roem in top.

Hy voert op zijn gekruifden kop

(Om wien een glans zijn stralen spreit)

Een heldre star: de majesteit

Ziet hem ten klaren oogen uit.

De goude halsbant hanght en sluit

Om zynen geschakeerden hals;

Een rechte zonnespiegel, als

(p) *Portugal* II. B.

(q) *Metam.* lib. 3.

De zon zich blind ziet in dien gloet (r).

Natuur heeft met haer eigen bloedt

Zijn wiecken kostelijk bekladt (s);

Trots purper, trots scharlaken, dat

Den

(r) Een myner kunstgenooten vindt in deze Uitdrukking eene tegenstrydigheid, omdat men zich niet kan spiegelen in een gloed, waer in men zich blind ziet. Hier van ben ik nog niet volkomen overtuigd. Zoude men in een helderen spiegel, door lang zien, het gezicht zich allengs vermoeiende, zich niet poetiesch blind kunnen zien? Door het lang staren op iets wordt het gezicht altijd verblind en moede. Deze bedenking brengt my hier een andre te binnen, of men wel iets kan doen spiegelen in een gloed? Iets, waer in men zich wil spiegelen, moet eene gladde, stille oppervlakte hebben. Een gloed is te sterk. Doch de Dichter maekt dien gloed van den Feniks tot een spiegel voor de Zonne, die wat heerlijks moet hebben om het goddelijk lichaam, vol gloed, te spiegelen, een sterker spiegel kan verdragen. Eveneens, bekleedden de Oude Dichters hunne godheden met gouden wolken, schoon deze voor het sterfelijk lichaam te sterk zouden wezen, en in de Nature niet zijn, alleen om de majesteit en heerlijkheid te vergrooten.

(s) Ik hebbe hooren aenmerken, dat dit bekladt hier te verachtelijk en onachtzaam was. Bekladden neemt men voor iets zonder orde, zonder omzigtigheid, zonder kunst met vlekken onachtzaam bedekken. Doch voegt het de Nature niet eenige onachtzaamheid te gebruiken? ziet men deze niet in hare meeste werken, die de kunst bezwaerlijk kan navolgen? De Nature gebruikt geene Symmetrye, geene evenredigheid. In het schilderen der pennen van vogelen en vagen der dieren. De schoonste, gloeiendste enz. kleuren zijn onachtzaam op veeren en huiden gestort. Beschouw de pluimaedje van vogelen, de vagt van een Tyger, gy zult 'er de veelerhande vlakken als op geklad zien, niet in order; niet evenredig gerangeerd. My dunkt dat VONDEL dit woord hier keurlijk van de Nature gebruikt.

Den koning of aertspreester kleet.
 De blaauwe staet, zoo lang, zoo breed,
 Hangt geborduurt met roos by roos.
 Robynen schittren op Turkois.
 Aldus, gevoedt van hemelsch vier,
 En zon en dauw, bereickt mijn dier
 Zoo meenige eeuw van hondert jaer,
 Tot dat het smelt op 't zonaltaer;
 En uit zijn asch een jonge swelt;
 Die 't vaderlijke lijck bestelt
 Ten grave, met een staetsie van
 Meer voglen, als ick schiffren kan (†).

By de Latijnsche Dichters vindt men ook gewag van den Feniks. OVIDIUS spreekt 'er ter loops van, hoe hy zijn eigen nest maekt, en uit de asch van den ouden een jonge Feniks rijst (u). Doch OVIDIUS beschryving komt hier in geen aanmerkinge, en is by VONDELS schildery niet te noemen. CLAUDIANUS geeft 'er ons eene zwierige beschryvinge van, die VONDEL mogelijk gelezen heeft, omdat 'er hier en daer eene flaeuwe navolginge schijnt. Doch deze doet hem geen nadeel, en is zoo groot niet, dat men haer geen origineel zoude noemen.

CLAUDIANUS zingt (v):

(†) *Joseph in Dothan*, in de Rei van 't IVde Bedr. Par

(u) *Metam.* XV. vl. 392.

(v) *Eidilya* aen't begin. Wy hebben het voor de Nederlanders, die 't Latijn niet verstaen, dus gevolgd:

Een Vogel, die gestarnte en Goôn kan evenaren
 In duerzaam levensvuer, en tast het woën der jaren.

*Par volucer Superis: Stellas qui vividas aequas
 Durando, membrisque terit reduntibus aevum,
 Non epulis faturare famem, non fontibus ullis
 Asuetus prohibere sitim: sed purior illum
 Solis fervor alit, ventosaeque pabula libat
 Tetbyos, innocui carpens alimenta vaporis.
 Arcanum radiant oculi jubar. igneus ora
 Cingit honos. rutilo cognatum vertice sidus
 Atollit cristatus apex, tenebrasque serena
 Luce secat: Tyrio pinguntur crura venena.
 Antevolant Zephyros pennae, quas coeruleus ambit
 Flore color, sparsoque super ditescit in aura.*

Hic

Door steeds vernieuwde leên, wien kruid noch bloem verzaedt,
 Noch die uit frische bron en beek den dorst verflaet,
 Maer wien een zuivrer geest der zonne, en damp der vlooden
 Met keur van lekkerny, die nooit beschadigt, voeden.
 Een onbekende glans straelt uit zijn oog; een gloed
 Omringt den mond; een kuif, die naeuwlijks zwichten moet
 Voor starren, op de kruin, kan nacht in dag herscheppen.
 Zijn voeten zijn geverfd in purper. By het reppen
 Der vlogelen, met goud op hemelsblaeuw getoold,
 Vliegt hy den wind voorby. Dees Vogel stoort zich nooit
 Aen nest, noch rijst uit zaed; maer is zijn eigen Vader
 En kroost. Wanneer hy sterft, schept hy in harte en ader
 Een jeugdelyke kragt en frische vaeg; herleeft,
 In heerejlyker staet; zoo meenigmael hy sneeft.

*Hic neque concepto fetu, nec semine surgit:
Sed pater est prolesque sui, nulloque creatis
Emeritos artus fecunda morte reformat,
Et petit alternam totidem per funera vitam.*

Kenners mogen over deze beschryvingen oordeelen
De geestige TIBULLUS geeft eene zwierige beschry-
vinge van Apollo:

*Hic juvenis casta redimitus tempora lauru
Est visus nostra ponere sede pedem.
Non illo quidquam formosius ulla priorum
Aetas, humanum nec videt illud opus.
Intonsi crines longa cervice fluebant:
Stillabat Syrio myrtea rore coma.
Candor erat, qualem praefert Latonia Luna:
Et color in niveo corpore purpureus.
Ut juveni primum virgo deducta marito
Inficitur teneras ore rubente genas.
Ut quum contextunt amaranthis alba puellae
Lilia: ut Autumno candida mala rubent.
Ima videbatur talis includere palla,
Namque haec in nitido corpore vestris erat.
Artis opus rarae fulgens testudine & auro
Pendebat laeva garrula parte lyra.
Hanc primum veniens plectro modulatus eburne
Felices cantus ore sonante dedit.*

Sed postquam fuerant digiti cum voce locuti,

Edidit haec dulci tristia verba modo. (w)

Daer is by geene Poëten schoner en zwieriger beschryving te vinden. Zoo men 'er iets by kan vergelyken, is het de beschryving, die VONDEL van Jozef geeft. In den Rei van het 3de bedrijf van *Jozeph in Dothan* zingen de Engelen van Jozefs zwieren:

Zijn mont verstrecke een nieuwe maen:

Zijn oogen op den gront gezoncken

Twee starren, die den nacht ontvoncken:

Het

(w) *Eleg.* IV. lib. III. vf. 23. Zie hier den zin:

Een jongling, om de kruin met kuische lauerblaën
 Omschaduwde, scheen 'er voor mijn ledekant te staen.
 Geene eeuw der Ouderen, noch kunst van vroeger jaren,
 Toonde eenig schoon om met dit puikschoon te evenaren.
 Zyne ongeschoren lok, van eene myrthen kleur,
 Vloeit langs den langen hals, en daeuwt een ambergeur.
 Een blankheid, als de Maen vertoont, lag op de kaken,
 Doormengeld met den gloed van kostelijk scharlaken.
 Gelijk men op de wang van een Bekoorlijkheid
 Gestort ziet, als zy naer het Bruidsbed wordt geleid.
 Gelijk op de appels bloost, of als men dien ziet mengen,
 Wen meisjes lelien en amaranthen strengelen
 Tot ruijkers. Een gewaed van zy vloeit van de leën.
 Zoo toonde Febus my zijn schone aenvalligheën.
 De schelle lier, een werk van zeldzaam kunstvermogen,
 Uit blinkend goud, gelegd in schildpad, trok myne oogen
 Naer zyne linkerhand. Hy streelde in 't eerst mijn oor
 Met liefelyken klank van 't lelieblank ivoor.
 Maer toen zijn vingeren en tong aen 't spreken gingen,
 Hoorde ik, op droeven toon, deez zoete woorden zingen.

Het voorhoofd, daar de lock om zweift,
 Een zon, gekrult met majesteit
 Van zyzacht hair en blonde stralen:
 Wat schemering kan 't hier by haelen,
 Des morgens vroeg, of 's avonts laet?
 Wat avontfont, wat dageraet
 Beschaemt die winckbraeuw, deze wangen,
 Nu met een' dunnen mist behangen?
 Als met een' sluier fijn van draet,
 En bruin van verf, daer vier door slaet,
 En speelt en schijnt op 't zwart te zweven,
 Te zoet gedommelt en verdreven.
 Laet d'oogen weiden in die kunst:
 Dees schaduw geeft dit licht een gunst.

Men moet onder 't oog houden, dat de Engelen hier Jozefs aengezicht beschouwen, met een mist van droefheid betrokken, die hem de barbaersheid zyner Broederen in den put hadt aengebragt. Deze plaets is in een blakenden Dichtyver der penne ontrolt, en naderhand niet bedaerd nagezien, hierom is zy wel welig en los, maer ook duister en onnauwkeurig; doch men moet ook de volgende hooren, waer de verliefde Jemfar Jozef beschrijft (x).

Bezie den Jongeling, van boven tot beneden,
 Hoe vrouw Natuur aen hem te kost leide al haer' schaa.
 Wat wraeckt uw oordeel hier? wat wenscht gy anders, dat
 Niet

(x) *Joseph in Egypten*. 2de Bedr.

Niet strax tot misfal streekt? wat rots wort niet bewogen?
 Noit zagh een valck in 't hof zoo wacker uit zyn oogen,
 Die oogen, daer de min, gezeten op zijn' stoel,
 Het alles brant en blaecht, en blijft zelf koudt en koel.
 Het hooge voorhoofd schijnt een glans van zich te spreien.
 Men ziet het blonde hair, zijn locken, aertigh zweien
 En zwieten over neck en over schouders heên.
 In 't aenzicht gloeit de verf, wie zagh ter werelt leên
 Wat maeckfel zoo volmaect, zoo net, zoo evenmatigh?
 De mont (die 't zeggen dorst) te stemmigh, en te statigh,
 Zou yet vrypostigers verelschen, 'tgeen een mensch
 Van zulcke jaeren voeght, —

Gelijck langs eene beeck de bloemen schooner schijnen,
 Daer 't water over drijft, zoo schijnt zijn edlegeest (leest
 Zijn ziel wel ruim zoo schoon, door 't lichaem, schoon van
 Waerin met overlegh dees kiesche geest quam dalen,
 En flickren, eveneens gelijk verdroncke straelen,
 In mynen, en gelaet, en voeghlijckheit —.

Deze laetste schets van Jozef is ook zeer schoon. De vertoning van dien schonen geest in het schone lichaem vergelijkt hy overaerdig by bloemen, die schooner schijnen als 'er water over vloeit. In TIBULLUS beschryvinge van Apollo zet de gelykenis van de beschaemde Maegd, en de lelien met Amaranthen gestrengeld veel bekoorlijkheid by het werk. Die gelykenissen zijn van eene aengename teerheid. Doch slaet deze, als men den persoon van Febus beschouwt niet wat over tot het lage? Ik durve het niet zeggen; maer VONDELS gelykenis is mannelyker. VON-

DEL

DEL heeft ook een schone schildery van den Zalig-
maker getrokken, die men moet nazien (a). Indien
zijn Jozef voor TIBULLUS Apollo wijkt, wordt ons
die overwinning vergoed, door de schildery, die hy
van Venus maelt, zoo schoon, zoo naturelyk, dat de
oudheid 'er niets tegen te zetten heeft (b).

Schone beschryvingen van Landstreken verfracien
niet minder een Gedicht. De Elyzeefche velden be-
zaten by de oude Poëten alle de aengenæmheden,
die zy konden schilderen.

Hoor TIBULLUS (c):

Sed

(a) *Joannes VI. B.*

(b) *Salomon 1ste Bedr.*

(c) Liefhebbers der Latijnsche Poëzye zullen waer-
schijnlijk zeggen, gelijk my een vernuftig Vriend gedaen
heeft, dat VONDEL'S Verzen schoner en uitgebreider zijn,
dan die van TIBULLUS, omdat onze Dichter zyne Denk-
beelden uit den Bybël genomen heeft, en dus sierlyker
nagechilderd. Haet TIBULLUS even eens eene schildery
van zyne Elyzeefche Velden gevonden, waerschijnlijk wa-
ren zy schoner gecopieerd. Dit zoude waer kunnen we-
zen, doch uit de mogelijkheid valt geen vast besluit tot
de waarheid. VONDEL heeft juist ook zyne fraicste trek-
ken niet van het Goud, den Onyks en Bdellion ontleend.
Zijn Paradijs zoude even schoon wezen, al waren 'er de-
ze kostlijkheden niet in. Maer VONDEL hadt de schrift
te baet, ik bekenne 't, doch bezat TIBULLUS ook niet
iets, dat VONDEL niet bezat? TIBULLUS woonde in
de schoone streken van het gelukkig Itale, door èene
zachte lieve lucht gekoesterd; een aerdsch Paradijs by
onze Noordsche landstreek. Hy zag 'er de Nature de
schoonste beemden tooien; hy beschouwd 'er de heer-
lijkste buitenplaetzen. VONDEL leefde in een land, dat
ten dien opzichte ver voor Italie wijkt, en hadt dus dat
voor.

*Sed me, quod facilis tenero sum semper Amori,
 Ipsa Venus campos ducet in Elysios.
 Hic choreae, cantusque vigent, passimque vagantes
 Dulce sonant tenui gutture carmen aves.
 Fert castam non culta seges, totosque per agras
 Floret odoratis terra benigna rosis.
 Hic juvenum series teneris inmixta puellis
 Ludit, & asidue praelia miscet Amor.
 Illic est cuicumque rapax mors venit amanti,
 Et gerit insigni myrtea ferta coma. (d).*

CLAUDIANUS trekt 'er ook eene schets van (e).

— Nec

voordeel niet. TIBULLUS en VONDEL staen des gelijk, en de overwinning van onzen dichter blijft dus volkomen en dezelfde.

(d) *Eleg.* III. lib. I. vf. 57. Wy volgen deze Verzen dus:

Maer my, wiens teere ziel de Liefde ligt kan leiden,
 Voert blanke Venus zelf naer de Elyzeesche weiden.
 Daer zingt men aen den rei, en streelt by wylen 't oor
 Door zoete melody van 't schoongevederd koor.
 't Van zelfs gewasfen graen spreidt lekkre kaffigeuren.
 De beemden zijn getooid met frische rozènkleuren.
 De jeugd en vrysterschap speelt in het lentegroen,
 En voert gedurig krijg met lach en lonk en zoen.
 Een minnaer, wien de dood in 's levens lentejaeren
 Verraste, leeft en tooit met myrthen hier zijn haren.

(e) *De Raptu Proserpinae*, Lib. II. De Heer MARMONTEL in zyne *Poësique Française*, onlangs te Parijs uitgekomen, prijst vooral PROPERTIUS, om dat hy eene schone schildery van de Elyzeesche Velden maelt. De gedagten der Fransche Filozofen zijn doorgaens al te vlug om zich met het aenhalen der plaetzen te bemoeien. Dit zoude hun' yver te veel doven. Ik kan die schone schildery by PROPERTIUS

— *Nec mollia defunt*
Prata tibi. Zepbyris illic melloribus balans
Perpetui flores, quos nec tua protulit Henna.
Est etiam lucis arbor praedives opacis,
Fulgentes viridi ramos curvata metallo.
Haec tibi sacra datur. fortunatumque tenebis
Autumnum, & fulvis semper ditabere pomis (f).

Doch

TIUS niet vinden. Waerschijnlijk heeft MARMONTEL by eenigen Latijnschen schryver, die over de Poëzy handelt, zonder hem volgens zyne gewoonte te noemen, eene plaets uit de VIIde Elegie van het IVde B. v. 95. geprezen, gezien:

Ecce coronato pars altera vesta phaselo,
Mulcet ubi Elystias aura beata rosas.
Qua numerosa fides, quaque aera rotunda Cybebes,
Mitratisque sonant Lydia pleetra choris.
Andromedeque, & Hypermnestre sine fraude maritae
Narrant historiae pectora nota juae.

My dunkt, dat een Schryver, wien men als een model in iets voorstelt, door geen anderen moet overtroffen noch geëvenaerd worden in die zaak. PROPERTIUS wijkt ver voor TIBULLUS deorgaens en vooral hier; en MARMONTEL toont klaer, dat hy die twee Poëten niet gelezen heeft.

(f) De zin van CLAUDIANUS komt hier op uit:

— In deze schone streken

Zal 't in geen jaersaeizoen aen beemden U ontbreken;
 Een eeuwig bloemtapijt, waer langs de Zefier zweeft,
 En frische luchten aëmt, als nooit uw Henna heeft
 Zoo schoon voor U gespreid, zult gy gestaeg betreden.
 Daer zult ge in koel boschaedje op keur van zaligheden,

L

Doch al wat de oude Poëten van deze Elyzeefche velden gezegd hebben is koud, en niet te vergelyken by het Paradys van VONDEL:

De hof valt ront, gelijk de kloot der weerelt is.
 In 't midden rijst de bergh, waer uit de hoofbrôn klatert,
 Die zich in vieren deelt en al het landt bewatert,
 Geboönte en beemden laeft, en levert beecken uit,
 Zoo klaer gelijk kristal, daer geen gezicht op stuit.
 De stromen geven slob, en köesteren de gronden.
 Hier worden Onixsteen en Bdellion gevonden.
 Hoe klaer de hemel oock van starren blinckt en barnt;
 Hier zaeide vrouw Natuur in steenen een gesternt,
 Dat onze starren dooft. hier blinckt het gout in d' aderen.
 Hier wou Natuur haer' schat in eenen schoot vergaderen.

Geen Engel, onder ons, zoo zoet een' adem heeft,
 Gelijk de frisksche geest, die hier den mensch bejengt,
 Het aengezicht verquikt, en alles streelt en zegent:
 Dan zwelt de boezem der landdouw' van kruit, en kleur,
 En knöp, en telg, en bloem, en allerhanden geur.
 De dau ververschize 's nachts. het rijzen en het daelen
 Der zonne weet zijn maet, en matight zoo haar straelen
 Naer eisch van elke plant, dat allerhande groen
 En vrucht gevonden wort in eenerley safoen (g).

Nie-

In schaduw van den boom, wiens takken zijn belaen
 Met blinkend oest, gestaeg verheugd te gaste gaen;
 Die wordt U toegewijd, en zal gedurig prijken
 In zynen herste, en U met gouden vrucht verrijken.
 (g) Lucifer, iste Bedr.

26

Niemand zal twyfelen, welken Dichter hy de voorkeur wil geven. My dunkt, dat de Latijnsche beschryvingen slegts eene flaeuwe schets by eene schoone schildery zijn. By FR. DE HAES vindt men de beschryving van den Honger (*b*), die echter voot die van OVIDIUS wijkt (*i*). Onze Dichters hebben meer beschryvingen van Landen, Gevechten, die de Latijnsche overtreffen, gelijk wy gemaklyk zouden kunnen toonen.

Onder de Schoonheden van een Gedicht behooren ook de Gelykenissen, die de zaken ophelderen, en de gedagten zwier en schoonheid byzetten. Zy worden vooral uit naturelyke zaken en verschijnselen genomen, en het oordeel van een' Dichter blijkt 'er uit. Het zoude onnodig zijn te zeggen, dat de Ouden fraeie gelykenissen gemaakt hebben. Men behoeft hunne schriften maer te lezen om 'er van overtuigd te zijn. Onze Dichters wyken hen weinig, Zoo men den eenigen *Joannes den Boetgezant* gelieft te doorbladeren, zal men in dat kleine Dichtstuk zoo veele en zulke schone Gelykenissen vinden, als men by eenigen Poët zoude wenschen. Wy zullen 'er slegts eene aenhalen. VONDEL vergelijkt de blijdschap en beweging der zalige Zielen op de kómst van Joannes dus:

Ge-

(*b*) *Verloren Zoon*, bladz. 25.

(*i*) *Metam. lib. VIII. xl. 300.*

Gelijk des morgens, als de dagh begint te kriecken,
 De nachtegaelen voort, die 's levens voorzon riecken,
 Uit hunnen droom geweekt, aen 't zingen slaen in 't woudt,
 Van zilvren druppelen, als perlen, versch bedout.
 De zang begint door 't oor ter zielen in te dringen.
 Men zietze in laeuwrentack en mirtetelgen springen.
 De vogelvlucht, verliest op vrolijk boschgeschal
 En haeren eigen zangk, loopt groot gevaer, en zal,
 Ten zyze zich betoomt, in 't schichtige verblijden,
 In eene zoete zee van galmen schipbreuk liiden (k).

Toen Eneas in de Elyzeefche Velden kwam, zag
 hy ontelbare zielen in een lustig dal zweven. Deze
 vergelijkt VIRGILIUS by de Byen:

*Ac veluti in pratis, ubi apes aestate serena
 Floribus insidunt variis, & candida circum
 Lilia funduntur: strepit omnis murmure campus. (l).*

Gelijk de byen, die des zomers, drom by drom,
 Langs groene beemden, op verscheiden bloemen zitten,
 Op blanke leliën aenvallen, en verhitten,
 En brommen op het velt. VOND.

Wat valt dat zweven en brommen der Byen (m) af
 by

(k) *Joannes*, bl. 110.

(l) *Aeneid.* lib. VI. vs. 707.

(m) Een myner Kunstgenooten, wiens vernuft ik hoog
 waerdere, heeft my de volgende aenmerking hier ge-
 maekt. De Ouden, zegt hy, waren niet in die gedach-
 ten, dat de zielen in de Elyzeefche Velden der Goden
 lof zongen, maer wel, dat ieder zich op het aengepaem-
 ste vermaekte met die bezigheid, welke hem op de aerde
 het liefst geweest was. Zy leefden juist als de Byen,
 wa-

by dien Hemelschen zang der Nachtegalen, die van tak in tak dansen. Overschoon is de gelykenisse van VIRGILIUS in de beschryvinge der beschaemde Lavinia:

*Accepta vocem lacrimis Lavinia matris;
 Flagrantis perfusa genas: Cui plurimus ignem
 Subjecit rabor, & calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur, aut mixta rubens ubi lilia multa
 Alba rosa: talis virgo dabat ore colares (n).*

De maeght Lavini hoort de moeder deerlijk kermen.
 De traenen biggelen en daeuwen uit ontfermen

Langs

waren wel te vreên, en puerden vermaek elk uit zyne bezigheên, gelijk de Byen elk uit een bloem naer haer verkiezing. VIRGILIUS kon des geen beter vergelyking maken om een juist denkbeeld te doen hebben van het geen 'er in de Elyzeesche Velden naer de stelling der Ouden omging, en VONDEL ook geen fraeier vergelyking voorstellen van het geen 'er naer onze verlichter begrippen de vreugde en blijdschap der zalige zielen in den Hemel maekt. Deze aenmerking vinde ik zeer fraei en zoude 'er ook niets tegen hebben, zoo ik klaer zag, dat VIRGILIUS de bezigbeden der zielen in zyne Elyzeesche Velden by het werk der Byen vergeleek. Zyne gedachten loopen daer niet heen, maer hy vergelijkt die oneindige meenigte van zielen, door elkanderen zwervende, by een zwerm van brommende Byen, die door elkaer en langs het veld op bloemen vliegen. Het zingen der zielen van VONDEL staet dus niet tegen het werken en honigpueren der Byen over, maer veelteer tegen de meenigte Byen, die brommende door elkaer zwermen, en op de bloemen zitten.

(n.) *Æneid.* lib. XII. vs. 64.

IIde DEEL.

K

Langs 't blaecken van de wang, door zedigheid gepraeamt,
 'z' Ontsteekt zoo root als vier, en 't aenschijn gloeit van
 Als spierwitte Indiaensche yvooren, overtreven (schaemt
 Met bloetroot purper: of als roode roozen zweven
 Met haeren wederfchijn in blancke lillieblaen:
 Zoo bloosde 't aenzicht van de mueghs: —

Met deze regels dingen om den prijs de schone Verzen van DANIEL HEINS, waer hy, van de beschaemde Manadus zingt:

Haer oogen vallen neer, de schaemte komter by,
 En maect in haer gesicht een soete schildery:
 Komt staecten hare vreucht, gaet dadelijken manen
 En halen voor den dagh de maeghdelyke tranen;
 De dochters van de vrees en van de nederbeyt,
 Die dickwils in de vreugt en in de blyschap schreyt.
 Gelijk de schoone sterr' die 's morgens laet aenschouwen
 Haer purpuren gesicht en doet den Hemel douwen
 Met haer vergulden oog: gelijk in een rivier
 De roode morgen-son komt spelen met haer vier:
 Of als een roode roos, noch teer en eerst onsloten,
 Wort van de kouwe nacht met witten dou begoten:
 Soo sat sy vol van glans van heerlijkheyt en licht,
 Soo liep het witte nat van haer root aengesicht (a).

Wat zegt ge kunstgenoten? Heest dit ver voor de
 ouden wyken? Men tone my eens eene plaetze be-
 halven deze van MARO, die hier by evenaert. Fraei
 zingt

(a) Lofz. van Jezus Christus-bladz. 34. de druck in 4.

zingt ook HOEFT de schaeite van zekere Bruid,
 ter trouwen gaende (*Gedichten* in 8vo. 1668. bl.
 332.)

Zy gaet. Hoe klopt nu 't hart den heeten lieveloozen?
 Zy reist. Haer aenschijn bloost, en schuilt heel in de rozen,
 Haer hemelsche gezicht zweeft by der aerde heen.

Figurelyke en overdragtige spreekwyzen zetten een
 Vers schonen laister by, zoo zy wel gebruikt wor-
 den. Wy hebben in de *Bydragen* gezien, hoe schoon
 zich onze Dichters van *smelten* en andere woorden
 bedienen; wy zullen hierom weinige woorden hier
 over zeggen, en alleen aenmerken, dat wy in dit
 geval weinig voor de ouden wyken. Een woord uit
 velen zullen wy maer aenhalen.

Likken beteekent eigenlijk met de tonge zagt over
 iets sryken. Overdragtig wordt het fraei by de Dich-
 ters genomen.

M A R O van de vlamme:

Ecce levis summa de vertice visus Iulii

Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli

Lambere flamma comas — (p).

Van den Rook van Etna:

Attollitque globos flammarum, & sidera lambit (q).

By

(p) *Aeneid.* lib. II. vf. 682.

(q) *Aeneid.* lib. III. vf. 574.

128: OVER DE VOORTREFFEL. DER OUDE

By onze Dichters vindt men het niet minder fraai.
VONDEL:

— Haer diamanten kroon
Verlichte straet en wal door 't schitteren der steenen,
En 't kronengout gelicht en goddelijk beschenen
Van eenig godlijk licht — (r).

Dezelfde:

Mijn schicht zal die het bloedt der overschone licken (s).
Van een' stroom:

Die de oevers lieflijk plaght te lekken (t).
Van den wind:

— zoo lang tot dat men, na' het tollen
Der maenden, zoetelijk den boezem zagh gezwollen:
Gelijk een korenair van westewint gelect (u).

Zie, zoo 't U lust, meer voorbeelden in de *Maend.*
Bydragen. Iste Deel, bl. 33.

Schone Bywoorden zijn, wel gebruikt, van eene groote
kragt en sieraed in een Vers. Onze Vaderlanders
hebben deze zoo keurlijk als eenige andere Tael. Zy
heeft, even als de Grieksche, deze fraeiheid, dat zy
de woorden kragtig kan koppelen. Hier van kan men
ontelbare voorbeelden vinden. Vooral by HOOFT.

Neem

(r) *Maegdenbr.*

(s) *Maegdenbr.*

(t) *Gebroeders.*

(u) VONDELS *Poezy* Iste deel bl. 131.

z H

Neem de beste Bywoorden der Latynen, en gy zult 'er geene kragtiger vinden, dan wy hebben. By voorbeeld

Haveloze Armoede, MONEN:

— En geene vuile stanken
Ontziet, noch haevlooze arremoe (u).

Drukkende, FR. DE HAES:

Maer op een Vorsten troon voegt drukkende armoe niet (w).

Droevige, POOT:

De droevige armoe kwam u onverwagt bezoeken (x).

Magere, HOOGVLIET:

De magere armoe, die uit nood en onvermogen
Den mensch zijns ondanks slegts vernedert in zyne oogen,
Vlucht voor Abraham — (a).

Meer zouden wy kunnen aenhaelen, om de kunst onzer Dichteren te toonen; doch dit zal genoeg zijn, en een klaer bewijs opgeven, dat onze Vaderlanders niet in eene, maer in zeer vele, en de voornaemste fraaiheden der dichtkunde de Ouden evenaren, of ten minsten niet ver wyken (b). Heeft my de Liefde

voor

(u) *Lijkd.*

(w) *Verloren Zoon.*

(x) *Mengeid.*

(a) *Abrab. IV. B.*

(b) Men zoude met recht kunnen eischen, dat wy voortgaen moesten, en verder stuk tegen stuk zetten, by voorbeeld den *Aeneas* tegen den *Aertsvader*, wanneer men beter zoude kunnen besluiten tot voordeel van den eenen

voor myne Landsgenoten somtijds te verre vervoerd, en in hun zaken doen zien, die 'er mogelijk niet in zijn, voor dit verzoek ik verschoning, en betuige, dat zy niet uit haet tegen de Ouden voortgekomen zijn. Ik achte hen hoog, en bekenne dankbaer, dat ik veel van hun geleerd hebbe, doch om dezelfde reden eere ik ook myne Landsgenoten, die my meenig uer gesticht en vermaekt hebben. Hunne lof wordt grooter, omdat zy zeldzaam onkuischheid leeren, maer meest altijd goede zeden aenpryzen, en nimmer iets tegen onzen Heiligen Godsdienst ondernemen; voordeelen, die de schriften der Ouden en onzer Naburen meenigwerf misfen, wier grootste geestigheid dikwerf in de oneerlijkheid en 't verachten van 't eerwaardigste bestaet. Indien men myne feilen gunstig verschoont, en my, wanneer ik dwale, vriendelijk onderricht, zal ik over myn' arbeid my niet beklagen.

J. MACQUET.

Zierikzee 1764.

of anderen dichter, dan uit enkele trekken, die schoon zeer fraei; mischien op de plaetzen, daer zy staen, niet voegen, kwalijk geplactst zijn, en by de andere omstandigheden en niet het heele werk beschouwd, niet voldoen. Doch zulks zoude een veel groter werk vereischen, en de palen van ons bestek en eene diergelyke verhandeling te buiten gaen. Mischien zouden wy by verderen lust en gelegenheid wel eens beproeven, hoe verre het onze dichters ook hier brengen. 't Schijnt my ondertuschen dat men uit zoo vele schoonheden, waerin onze Poëten met de Ouden gelijk staen, gevoeglijk over hunne verdiensten kan oordeelen.

DE

D E

V L E I J E R Y.

D E

V L E I J E R Y ,

Gevolgt naer het Fransch.

Wat Godheid blaest my aen? wat vier
Ontsteekt, bemagtigt myne zinnen?
Koom Zangnimf, dael van Pindus tinnen,
Ik sla de hand weêr aen de lier.
Alcides wil my onderschragen,
Gy, deugdrijk Held, wiens sterke vuist,
Wiens knods, van stof en bloed begruist,
Veel wreede monsters heeft verslagen;
Aertswreker, 'k moet als gy, nog meer,
Nog snooder monsters gaen te keer.

I

K 5

Het

Het onweér, dat zoo meenig fchip,
 En stout peiloot in zee doet fmooren,
 Daer goed en leven gaen verlooren,
 Door fchipbreuk op een bank of klip:
 En d'adem van befmette luchten,
 Die 't land verwoest, dat in dien nood,
 Een ysfelijk fchoufpiel van den Dood
 Vertoont, zijn minder hier te duchten
 Dan vleijers, wier gehuurde tong
 Het hart bederft van oud en jong.

De aenlokkelyke vleijery
 Is van de vuile baetzucht dochter,
 De looze fchijndengd voedt ze, en brocht 'er
 Tot fleun een' grooten voorraed by.
 Zy voegt zich altyds by den zetel
 Der Koningen; den Vorst en 't Hof
 Bedwelmt ze door haer' ydlen lof.
 Een grijns van heuschheid dekt vermetel
 Haer eere loos en flaefsch gemoed,
 Dat kruipend brengt een valsche groet.

Een

Een looze slang, die onder 't kruid
Gedraeit in bogten ligt verschoolen,
Houdt haeren trotschen kop verhoolen
Voor d'Afrikaner heet op buit;
Zy kruipt dus om hem te verschalken,
Den strik, die voor hem open staet,
Verbergt zy onder bloemsieraed.
Dus kan een ligte damp bezwalken
't Gezicht eens Reizigers, zoo dat
Hy yllinks dwael' van 't rechte pad.

Een listig vleijer dekt, door schijn
Van aengenaeme zoetigheden,
En lofspraek vol vergulden reden,
Den toestel van zijn boos venijn.
Zijn mond is vol bedriegeryen,
Zijn tong een moortpijl, waer ze snelt,
En tref en boort met zacht geweld,
Als een fireen, die, door haer vryen
En toverzang elk vriendlijk noodt,
Maer door 't vermaek verschaft den dood.

o Hemel! wat herfschepping! hier
Verandert riet in eenen ceder!

De distel wordt een roos! en weder
Een kleene worm een groote stier!

* Hoor Mevius een' Maro heeten,
Thersites heeft Achilles hart!

't Is alles onder een verwart.

o Vorsten! wilt u niet vergeeten;
Merkt hoe een vleijer, valsch van schijn,
Zegt dat uw misdæen deugden zijn.

Vaek eert die snoode, trotsch te moe,
De Wreedaerts vol van dwinglandyen,
En keurt voor goeð hun schelmeryen,
Maer zwacit hun duur dien wierook toe,

't Verwaent geluk; de vuilste streken,
Stout uitgevoert; 't verraed, hoe boos,

't Vindt al zijn vleijers, arg en loos.

't Zou nooit een' Catilijn ontbreken
Aen vleijers, zat hy op den troon,
Of droeg Cartouche een konings kroon.

Als

Als 't ziedend bloed wordt omgevoert,
 En door myne aderen gedreven,
 Mijn kloppend hart, die bron van 't leven,
 Door zyne snelle vlamme ontroert;
 Zoo dat reeds myne ontsteeken zinnen
 Aen 't hollen zijn, en wijd verspreidt;
 Vergeefsch zal de welsprekendheid
 Des vleijers, vol bedrog, beginnen
 Te roemen op mijn frisch gelaet,
 Te pryzen mijn' gezonden staet.

Wel verr' dat laffe vleijery
 Onze euveldaeden zou verschoonen;
 Deeze afgodsdienst, dien 'k steeds zal hoonen;
 Krenkt de eer der Helden, waer 't ook zy.
 Van 't volk gelastert of geprezen,
 We blyven echter zoo we zijn,
 Gezond, ziek, rad, lam, of met pijn.
 't Zal uw welsprekendheid niet wezen,
 Neen Vleijer, neen, 't is mijn gemoed,
 Dat keurt mijn' handel kwaed of goed.

Louis,

130 DE VLEIJER W

Louis, elks vrees en schrik voorheen,
Dees Koning, die af de aerd' deed seven,
Was groot in oorlog, hoog verheven,
En by toncelgevele zeer klein.

Een Vorst, die voor zyne oorlogsdaden
Eene eerzuil sticht, besmet veel meer
Hier door zijn krijgstrofeen en eer.

Moet Alexander zelf versmaden,
Wen dees Verwinnaer van den troon
Der Perzen, zich noemt Jovis soofn.

Ontwackt o Koningen, ontwackt
Geleerden, Prinsen, Oorlogslieden,
Wilt geen een zwakheid weêrstand bieden
Die uw laurieren gansch mismackt:
Befchouwt den Oceaen der loogen,
Waer in ge blind van liefde zinkt,
Door losen waen u zelfs verdrinkt:
Verbreekt den spiegel die uwe oogen
Verleidt, de waerheid houdt bedekt,
En vleijend al uw' roem bevlckt.

On

Onsterfelyke Hemelspruit!

o Zuivre Waerheid! hoog te loven!

Koom met uw helder licht van boven

Tot ons, en wisch die smet eens uit:

Verdrijf dees wolk, die, zwart en duister

En vol van waen, door bovaerdij

De reden dekt, en maak ons vry;

Gelijk Auroor, die met haer' luister

En bloozend aenschijn, als het daagt,

De nevels van de kimmén jaegt.

Gy staetsbedienaers, die Mornei

En Cineas volgt op den drempel,

Gy, gy alleen verdient een' tempel,

Geschikt voor de eerste lién; gevele,

Arglistigheid en kunstig liegen

Gaet gy met oordeel streng te keer;

Ge zijt recht vrienden. Vleijers, 'k weer

U af, gy zult me niet bedriegen;

Gelooft niet dat ik vatbaer ben

Voor uwe strecken, die ik ken.

Gez.

Cezario, getrouwe vriend,
 Voor wien Pirithoüs moet wyken,
 Uw deugdzzaam voorbeeld geeft me blyken,
 Waer in ik de oude trou weêr vind:
 Dat onze vriendschap, zonder beiden,
 Ons met vrymoedigheid ontdekk'
 't Zy misgreep, dwaling, of gebrek.
 Dus wordt het slecht met aet gefcheiden
 Van 't edel goud, dat zijn natuur
 Van smetten zuivert door het vuur.

L. M.

N A S P E U R I N G
DER
O O R S P R O N K E L Y K E B E T E E K E N I S
V A N S O M M I G E
D U I T S C H E W O O R D E N .

N A S P E U R I N G
D E R
O O R S P R O N K E L Y K E B E T E E K E N I S
V A N S O M M I G E
D U I T S C H E W O O R D E N .

I.

§. I. **D**at het onfcheidbaar voorzetsel **a** eene berovende kracht heeft, leert ons **KILIAAN** in het begin van zijn *Etymologicon*. Dit blijkt in de woorden **awijß**, **amachtig**, waar van **Z. HUYDE-COPER (a)**, **amacht**, **amachtigheid**, en anderen by hem te vinden, als **awoord**, **awoordig**, **aweg**, **awegig**, verder wordt dit bewezen en uitgehaald door den kundigen **ECKHARD (b)** en blijkt ook nog uit het **Longobardsche amond**, dat men vindt onder anderen in de *Leges Longobard (c)*, alwaar gezegd wordt, dat „in-
„ dien iemand zijn slaaf of slavine naar de Roomsche
„ wijs by den altaar in de kerke vrygelaten heeft,
„ die slaaf of slave in diervoegen vrygelaten blyven
„ zal, *sicut ille, qui fulfreal X-mond factus est.*

§. 2. **Fulfreal** wordt anders ook geschreven **fulfrea**
of

(a) *Proeve* bl. 20, 21.

(b) *In not. ad Cateches. Theotisc.* p. III.

(c) *L. II. T. XXXV. §. 5.*

of *fulfreat*, en door MURATORIUS (d) afgeleid van het Engelsche *fulfree*. Ik twyfele geensins, of dit woord is te zaamgesteld uit twee woorden *ful* en *frea*: welke wy beiden ligtelijk zullen kunnen opsporen. *Ful* is *vol*, ook *vul* by de Vlamingen, gelijk *bul quicks*, dat is vol vee, in M. VAN VAERNEWIJCK (e), hier van *bullen*; *bulte*, *plenitudo*, by KILIAAN, en anderen. Dit *bul*, *ful*, of *vol* geeft in saamkoppeling eene voltooijing, volmaking, of ten minsten eene overklimmende mate van iets te kennen: ook wanneer het by byvoegnaamwoorden gedaan wordt, als in *voldurig*, *bolherdig* *perseverans*, *affiduus*, *constans*: *bol-hoog*, *omnino altus*, kwalijk menigmaal gezegd *vol en hoog*: *boljarig*, *integer atate*: *bolhjuig*, *obesus corpore*: *bol-swart*, *per-niger*: enz.

§. 3. *Frea* is *vry*, in 't Hoogd. *frey*, in 't Engelsch *free*, 't geen by hun op dezelfde wijs uitgesproken wordt als of zy *frea* schreven, beide te weten als *frie*: Dit wordt ligt veranderd in *freat*, *vyjer*, *vyjert*, *vyjaart*, welk woord, indien het by ons gebruik was, niet anders dan *iemand die vry is* zoude te kennen geven, gelijk wy van andere byvoeglyke naamwoorden diergelyke zelfstandige vormen, gelijk *my schynen* te zijn de beteekenis hebbende eigen namen *Dromert*, *Edelert*, doorgaans geschreven *Vroomhart*, *Edelhart*, of *Eelhart*, ook wel *Eeldert* of *Eldert*,
doch

(d) Tom. I. *Antiq. Ital.* Diff. XV. p. 368.

(e) *Vlaemsche Oudvreemdicheyt* bl. 3.

doch in zynen oorsprong , naar myne gedachten **edeler** : en mogelijk is ook deze de oorsprong van ons **adeler**, een arend (*aquila*), zijnde voorzeker *de edele* (ja de Koning) onder de vogelen. Dus is dan **fulfreat** gemakkelijk veranderd in **fulfreal**, dewijl de *l* en *r*, als zijnde beide tongletters, ligt met den anderen kunnen verwisseld worden : En beteekent **fulfreal**, **fulfreat**, **fulfrea** niet anders, dan **volblyf**, volkomen vry, zonder eenigfins meer onder zynen vrylater te staan (*f*).

§. 4. **Mond** is te saam gesteld uit het beroofvoorzetsel **a**, waar van ik gesproken heb, en **mond**, *verbum*. De mond is de oorsprong der woorden, uitspraak, gezegden (*g*). Hierom wordt *mondelyk* of *by monde* gezegd te geschieden, dat geene, 't welk met *woorden* uitgebracht wordt : hier van het oude **monden**, (*loqui, fari*) waar van **bermonden**, *loqui, narrare*, by VAN GHISTELEN (*b*) en elders, waar van ook **mondig** (*pubes, qui extra tutelam est,*) als zijnde iemand, die nu zelf een *mond* heeft, spreken kan, voor zig zelf spre-

(*f*) R. A. VAN BEEM *Diff. de Manumissionibus in S. S. Eccles. C. II. §. 14. p. 59.*

(*g*) **Mund**, *verbum, sermo, eloquium*, Exeodem fonte, quia sermo est index animi. Convenit Gr. $\mu\acute{o}\nu\delta$, *sermo, oratio*. WACHTERUS *Gloss.* 1097.

(*b*) In *Terent. Andr. A. I. sc. 1. bl. 2. en sc. 3. bl. 15.* Zie ook HOUWAERT, *hebr. amb.* bl. 52. 55. SCHRIECK *v. Rodorne* bl. 4. *Nederd. Helicon* bl. 41. *Const. Juw. van Haarlem* bl. 35. en 57. *die blaauwe Acoleykens te Rotterdam* 1599. *Spiegel Historiael* fol. 38. vl. 30. KLAIS COLIJN vl. 192. en 1079.

spreken, zijn eigen *woord* doen moet (*i*). Men zeide in de middel-eeuwen *in verbo Regis, in alicujus verbo positum esse*, voor onder iemands bescherming staan (*k*) dat is *in iemands woord zijn*; dus zoude men dan immers ook zeggen kunnen *in iemands mond zijn*, en waarlijk ik geloof, dat zy toen zoo gezegd of ten minsten gedacht hebben, en dat men om die reden vervolgens *mond, mund, mundium* voor *tutela*, bescherming, gebruikt hebbe van *mundium* gelijk het in 't later Latijn is overgenomen (*l*). Van dit *mond*, of *mund* is ons oud Saxifsch en Geldersch *vermondſchap*, (*tutela, tutela administratio*) by KILIAAN: *mundman* (*m*), een, die zig eens anders bescherming toevertrouwd heeft (*n*), en ook *amond*, dat derhalven niets anders zegt dan *vry van de beheerſching*, en *voogdy* van een ander (*o*), ook *mundualdi* of *mundualdy* (*mond-holders-balters*) *tutores* (*p*).

§. 5. Eindelijk ook hier van *mondbaar*, dat is, iemand, die de *voogdy* van een ander *draagt*, of op zyne ſchouderen heeft, een *voogd*, beheerſcher, zelfs ook

(*i*) Ook nog wordt *mond* en *woorden* met den anderen verwisfeld in het N. T. *Matth. XII. vf. 37. Luc. XIX. vf. 22. Luc. XXI. vf. 15. Matth. X. vf. 19.*

(*k*) ECCARD. *ad Leg. Salic.* p. 36

(*l*) DU CANGE *Glosſar. med. & inf. Latin.* en ECCARD *ad Leges Salic.* p. 190.

(*m*) Zie hier over POTGIESSER *de Statu Servorum L. I. C. 4 §. 69.* p. 256. seqq.

(*n*) By ECCARD *ad Leg. Sal.* p. 32.

(*o*) Zie VAN BEEM l. l.

(*p*) Zie KILIAAN in *Momboorſchap.*

ook een Landvoogd : zoo zegt BRANDT (q) *geduurende zijn (Maximiliaans) regeering als voocht of mombaar (r)*. Zeer verscheidenlijk wordt dit woord geschreven, *mondbooꝝ, mombooꝝ, momber, mamboer (s)*, doch geen beter spelling, dan *mondbaar*; dan heeft het woord zin en afleiding (t), hier van *mombooꝝschap (mondbaarſchap) mombooꝝdijje, mondbooꝝdijje (tutela)* by KILIAAN. In later Latijn *mundeburdis (gelijk mondboor) mundiburdis (u)*, en *mundeburdium (v)*.

(q) Kort verbaal der Reform. bl. 79.

(r) Zie ook HOOFTS *Histor. B. XII. bl. 517.* en BAETA 3de bedr. *VONDELS Inwyd. van 't Stadb. Titius Livius Roomſche Histor. fol. 142.*

(s) Zie KILIAAN, en BURMANS *Eerste aanmerk. bl. 126.* en *nieuwe aanmerkin, bl. 85.*

(t) Eene andere afleiding geeft GROTIUS op, *Inl. tot de Holl. rechtsgel. B. I. 4. D. — Voogdie, 't welck oock Mondborgſchap werd ghenoemt, om dat de voogd den onmondigen als verborgt, waer voor men nu zeit Momberſchap, ende voor mondborgen, momboirs.* Men kan hier over ook naſlaan TEN KATE 2de *proeve in Mein.*

(u) ECCARD *ad Leg. Sal. p. 31. & ad Leg. Ripuar. p. 223.*

(v) VAN BEEM *Diff. Ct. C. II. §. 17. p. 65.*

I I.

H O E F , H O E F T Z E R .

Te vergeefs wordt dit woord by TEN KATE gezocht, deszelfs wortel dient gesteld te worden in *hoef*, *hief*, *hof*, *hoof*: en zie daar eene gepaste afleiding: in deelen wortel ligt de beteekenis van *ele- vare*, *sustollere*; hier van *hobel*, *hoebel*, *heubel*; om dat die als 't ware iet *verbevens*, iet *hoogs* is, by TEN KATE II. D. bl. 213. Hoe gemakkelijk nu mag langs dien zelfden weg *hoef* van deelen wortel worden afgeleid? *hoef* is dat *nitwas*, dat *bultige*, die *uitstekende knobbel* aan den voet van een paard, die zig als *iet heuvelachtigs uitsteekt* en doet zien: en komt dus in die zelfde gedaante voor aan den voet eens paards, als een heuvel op het vlakke veld. De gelykenis is wel ongemeen, doch ligt evenwel in de natuur der zaake: alleenlijk dat men het denkbeeld van *uitstekend*, dat het eenvoudige schijnt, niet verwarre met dat van *hoog*: het geen wel als van zelfs aan het eerste verknocht, maar als een tweede nochthands daar van onderscheiden is. Dit is dan het besluit, om dat van een *heuvel* kan gezegd worden, dat hy zig *uitsteekt en zijn kruin verheft*, en van eenen *hoef*, insgelijks, dat hy zig door een bultigen knobbel *verheft en uitsteekt*; dat daarom ook, gelijk *heuvel* van den wortel *hoef*, *hief*, *hof*, *hoof* wordt afgeleid, *hoef*, waarschijnlijk van dien zelfden wortel afkomstig zy.

I I I.

W I L.

In de rede van HOOFT ter verwelkoming van Prins Fredrik Henrik vindt men eene spreekwijs: *de mildtheid der wille* (a), de aartigheid van dit zeggen mag ons tot nadenken brengen, of niet mischien de Ridder, gelijk veelmalen, op den natuurlyken zin der woorden gezinspeeld hebbe; en zoo deeze gisfing niet van waarschijnlijkheid ontbloot is, zoude de gelegenheid daar toe niet ongefhikt zijn geweest. De naburige wortelwoorden van het woord *wil* fhynen mede te brengen, eene zekere ongedwongene beweging, vooral van driftige wateren, die van zelfs in eene ongestadige fhudding hunne effene oppervlakten rimpelen. De Heer TEN KATE II. Pr. in *Weel.* bl. 723. en *wel.* bl. 734. stelt, dat de woorden *walen*, *wellen* enz. hunne eerste beteekenis in *wentelen* of *omlopen* hebben, dat daar van ook *wil*, als omloop van gedachten zyne benaming heeft: Dan, behoudends de waarde der fraaie aanmerkingen over deeze wortelwoorden, fhijnt dit, zoo men niet vooral om eene van zelfsheid, onbedwongenheid, en als wispelturigheid van dien omloop denke, voor het gebruik daar van min te voldoen. eenige voorbeelden zullen genoeg zijn om dat aantetonen:

(a) Zie deze rede achter HOOFTS *Brieven* bl. 583. der uitgave van HUYDEC. van het gebruiken onder tufchen van het woord *wil*, in het vrouwl. geflacht, door HOOFT hier en op andere plaatzen. Z. KLUIT op HOOGSTR. bl. 501, 502.

nen: Niet is er gemeener in deezen zin , dan **wel** en **wellen**. Hier vertoont zig duidelijk die onbedwongene en natuurlyke drift, die men in wateren bespeurt. Het wordt daarom ook voor *zieden*, *spuiten* gebruikt, zie TEN KATE bl. 727. Men heeft hier voor ook gezegd **wielen**, van waar **wieling**, *een kolk*, ab *astuando*. De Friezen noemen nog een zeker meir de **wielingen**. Het drukt eigenaartig de kabbeling der korte golven uit, die men in de meiren bespeurt. Uit de voorbeelden by HUYDEG. bl. 407, 408. kan men dit klaar opmaken (b). En hoe vinden we dit denkbeeld in **woelen** en **weelde**? hier doet zig een natuurlyke wisselvalligheid op, die van de draajing en beweging niet af te scheiden is. Men zou ook hieruit **woud** of **wold** kunnen afleiden, zoo niet om het ruischend bewegen der bomen, ten minsten om de van zelfsheid, waar door ze als uit den grond opdryven en opwellen: dit is toch in het denkbeeld van **woud** begrepen, en onderscheidt het van *bosch*. Althands het schijnt wel zo gevoeglijk te geschieden, dan dat het zelve met TEN KATE van **wild** wordt afgeleid, ten ware ook dit *wild* zynen oorsprong aan eene ongedwongen drift verschuldigd zy. De Hebreuwen (om een vreemd, echter van eene taal ontleend, voorbeeld te geven) hebben dus **רץ** een *woud* ge-

(b) Hier by behoort de naem der rivier de *waet*, *Vahais*, waer van zie H. JUNII *Batavia* C. 8. §. 55. Overdrachtelijk noemt MELIS STOKER het harte van 's Graven Moeder Sophia

— een grondeloos waet
Van miltheit ende van ontfarme.
fol. 15b.

genoemd *ab estuando*. Zoude *in* ook niet kunnen zijn van *in fluo*? Doch dit daer gelaten, walen moet nog worden aangevoerd: dat schijnt vooral van eene wispelturige en van zelfliche beweging gebruikt te zijn, als van iet, dat zig niet op kan houden, maar gedurig heen en weder waalt *Baeto* bl. 17, by voorb. van het ebben en vloeien van het ty, HOOFT *Histor.* B. I. bl. 12. als mede B. IX. bl. 348. „alzo 't getyde verlagh, „ dat reeds begon te *waalen*,” voeg hier by „ het *walen* „ van de naald aan 't luisternaauw kompas” *Geer. v. Velf.* bl. 55. en VONDEL *Batav. Gebr.* III. Bedr. 2. Ton.

De naelt van 't staetkompas wel uit haar streeck verdwaelt.
Zoo volgh een vaste star, en geene *waelbre* naelt.

En ook in een ruimer beteekenis voor *waggelen*, *wankelen*, HOOFT *Baeto* II. Bedr.

Zoo kan 't geloof des volks, gegrondt op wankle waan,
Wel lichtlijk *walen*, en geraken om te slaan.

VONDEL *Geneesdr. der geestdr.*

Het brein dat suft en *waalt*.

Noch eens HOOFT *Histor.* bl. 722. „Een teeken van „ 't wonderlijk *waalen* en flodd'ren des menschely- „ ken gemoeds.” dus ook *voorr. voor de minne Zinneb.*

Daer nae de strenge Mars, dien zy zijn' kroeze zinnen,
In 't branden van den strijdt, en dulle lust van 't winnen,
In 't jaeghen van 't gefcheurt en overrompelt heir,
Alzo 't ontlaeten weet, dat toom en glatte speir,
Doot 't *walen* van zijn' moedt hem uit zijn handen druipen:

En

En meer algemeen voor veranderen, VONDEL *Altaergeb.*
B. I. bl. 39. en op de Letterkunst van A. L. KOK.

Waalt Laurier van óoreloghs gbelukken
In Lauwer van vernuft. —

P. SCRIVERIUS *voorr. der ged. van D. Heinsius.*

Zy dencken niet waer haer de naem komt van de Walen.
Ist niet, om dat haer spraeck by minsten ende meest
Gewisfelt en *verwaelt* wel eertijds is geweest?

En in de *Tweesprake der Nederd. Letterk.* worden
de *trops*, by ons woordwifelingen, genoemd *woord-*
waling. Waaruit dan blijkt dat het opgegeven denk-
beeld onder deze wortelwoorden bevat zy; en waer-
om zou dan ook *wil* niet van die zelffche onbedwon-
gene beweging der wateren kunnen benoemd zijn?
niets is 'er gemeener in talen dan watervloei tot der
menschen neigingen overtebrengen;

I V.

Z W I N G E N.

Deftig en roemwaardig dunken my de pogingen
dier Dichters, welke geene echtduitsche woor-
den veronachtzamen, en al zijnze wat door nalatig-
heid in onbruik geraakt, echter niet schromen dezel-
ve wederom ter tale in te voeren, en dus te herstel-
len: dus bevordert men den rijkdom der sprake, en
deze is haar voornaam sieraad. Dusdanige zijn de
WOOR-

woorden *am*, *ontpluiken*, *vanden*, en diergelyke. Ook vooral het werkwoord *Zwingen*, het welk my krachtig en natuurlijk voorkomt, om gebruikt te worden voor *vibrare*, *librare*, *quater*, gelijk het KILIAAN uitlegt.

Men vindt het in de gemeene Overzetting van het 3de *B. der Machabeen*. Zie hoofdst. II. vers 16. alwaar van den Koning *Ptolomeus Philopater* gezegd wordt, „ Ende (God) heeft hem ghegeesfelt, die hem selven met smaet ende trotsheydt grotelijks verheven hadde, *hem aan* alle zyden *Swingende* ghelijck „ het riet van den wint, soo dat hy nu op den vloer „ lagh, machteloos ende ook lam aan zyne leden.” Niet beter hadt men kunnen uitdrukken dat 'er in 't Grieksch staat, *ἔθεν καὶ ἔθεν κραδάντας αὐτὸν ὡς κάλαμον ἐπὶ ἀνέμῳ*. Hier van zijn ook nog by KILIAAN *Swinghe*, *Swinghel* (nu *zwengel*) *Swinghelen*, *Swinghschijve*.

V.

Verdediging van het woord

O U D E R W E T S

uit den aart onzer taale opgemaakt:

Er is voor eenigen tijd uitgekomen zeker maandelijksch werkjen, tot opschrift hebbende: *Het groot Magazijn der loffelyke Wetenschappen*, onder de zinspreuk: *nobis & aliis*, waar van eenige stukjens
ver-

vervolgens het licht gezien hebben : In het eerste Deel deszelven n°. 2. bl. 113. wordt eene korte verhandeling gevonden *over het byvoeglijk woordt OUDERWETS*, en wel, gelijk op het buitenblad staat, *aan de Heeren schryveren van de Nieuwe Bydragen* : De schryvers namelijk van dit Magaziin, hebbende hunne aandacht geslagen op een zeker byvoeglijk woord, in de Nieuwe Bydragen gespeld *oudertwets*, trachten den Bydrageren onder het oog te brengen eene andere spelling, door iemand hunner by zekeren dichter van onze eeuw voor eenige jaren gevonden, te weten *oudweitsch*, gelijk zy dat vervolgens opgeven.

Om redenen van zulk eene verandering te geven, merken die schryvers aan, dat „ *oudertwets*, zoo als „ die Heeren (Bydragers) spelden, is een samengesteld „ woordt uit een comparativus van een byvoeglijk „ en den tweeden naamval van een zelfstandig woordt, „ het geen van het vrouwelijk geslacht is, en beteekent „ zoo veel, als : *naar de oude wet*”. Uit welke aanmerking voords de volgende bedenkingen tegen die spelling worden gemaakt : 1. Dat men nooit een zelfstandig aan een byvoeglijk woord koppelen moet, als het anders wezen kan, het welk nochtans hier geschiedt. 2. Dat een vrouwlijk zelfstandig woord hier eenen manlyken uitgang heeft, terwijl men nooit zegt *des wets*, maar *der wet*. 3. Dat men om het woord uitteleggen eene omschryving moet te hulpe roepen, zonder een gelijkluidend te kunnen leveren. Allen, zwaarigheden, die door hunne spelling zijn weggenomen : 1. *Weitsch* is in onze taal een byvoeglijk woord,

beteek

beteekenende *zwierig* of *modisch*, het welk, aan *oud* gekoppeld zijnde, eene samenstelling uit twee byvoeglyke woorden oplevert. Ook is het dus onnoodig eenen *comparativus* te gebruiken in de samenstelling.

2. Men mijdt dus een woord van het vrouwlijk geslacht in den tweeden naamval eenen mannelyken uitgang te geven. 3. Men heeft niets ter uitlegginge te hulp te roepen, dewijl men van zelfs ziet, dat het is *oudmodisch*, *oudzwierig*.

Deezen zijn de redenen voor zulke veranderde spelling; welke de schryvers van dat *Magazijn* opgeven: Zy voegen er vervolgens nog dit by, dat indien *wetg* een byvoeglijk woord ware, het zelve dan niet *wetg*, maar *wettisch*, of ten minsten *wetsch* moest geschreven zijn: Voor 't overige is in deeze verhandeling niets te vinden, dat tot het tegenwoordig oogmerk zoude dienen.

Wat dan hunne spelling aangaat: men behoeft *oudwetsch* geensins te laken; maar denke teffens, dat het een geheel ander woord is, dan *oudertwetg*, zoo niet in afkomst, (dat niet schijnt) ten minsten in gebruik en samenstelling, en houde het dus daar voor, dat indien men geene andere reden hebbe om *oudertwetg* af te keuren, dan dat ook by latere schryvers het woord *oudwetsch* gevonden wordt, men het zelve dan veel eer, als door de oudheid gewettigd moet aanzien.

Het zal derhalven hier op aankomen, niet of ook *oudwetsch* een goed woord is, en gebruikt mag worden; maar of de redenen, tegen *oudertwetg* ingebracht, genoegzaam zijn om die oude spelling, of liever dat oude woord te laken: Wy zullen dan deeze redenen vooraf moeten beoordeelen, eer wy iet besluiten.

IIde DEEL.

M

Als

Alles wat tegen het woord *ouderwetsch* is ingebracht, komt uit op deeze volgende zwaarigheden : 1. Het is geen byvoeglijk woord , immers heeft geenen uitgang van een byvoeglijk woord. 2. Het is uit een byvoeglijk en zelfstandig woord gekoppeld. 3. Een vrouwl. zelfstandig woord heeft hier eenen manlyken uitgang. 4. Er wordt een *comparativus* in de koppeling gebruikt. 5. Men kan het niet zonder omschryving uitleggen.

Men zoude hier vooraf kunnen opmerken eene zekere strydigheid , welke in het bybrengen deezer redenen plaats heeft : want toch wordt *ouderwets* aangemerkt als voorkomende in het gebruik voor een byvoeglijk woord , hoe kan men dan daar op vallen , dat *wets* een manlyken uitgang heeft , daar het vrouwlijk zy ? wederom , is het samengesteld uit eenen *comparativus* , hoe moet het dan slechts *naar de OUDE* , en niet de *oudere* , wet beteekenen. Doch dit voorby gaande, zullen wy de opgegevene redenen afzonderlijk overwegen.

1. „ *Ouderwets* is geen byvoeglijk woord, immers „ heeft geenen uitgang van een byvoeglijk woord. „ Dat staan wy eens toe, *ouderwets* vertoont ons eigenlijk geen byvoeglijk woord. Wat dan ? moet daarom het woord worden afgekeurd ? het tegendeel zal ons vervolgens blyken : Nu staat maar aantemerkken , dat b. v. *oudwiffsch* , *oudwiffche* , dat zekerlijk een byvoeglijk woord is , meest *oudwiffs* , *oudwiffse* om de gemaklykheid gesproken en ook wel geschreven wordt : en dat dus *ouderwets* en veele anderen , of schoon te onrecht , dat zelfde lot hebben kunnen ondergaan.

2. „ Het is uit een byvoeglijk en zelfstandig woord

„ 85.

„gekoppeld.” Maar is daar in iet ongemeens? wat heeft men dan te oordeelen van *oudburgerscb*, *hooglandsch*, ja van *oudmodisch*, en duizend anderen? het is waar deezzen hebben eenen byvoeglyken uitgang, maar zijn echter uit *oud* en *bürger*, *hoog* en *land*, *oud* en *mode* samengesteld. En wil men dien byvoeglyken uitgang in *ouderwets* ontkennen, nog zullen 'er geene voorbeelden ontbreken: neem (om niet te spreken van *nieuwerwets*, dat in 't geheel door deezze schryvers niet gemeld wordt) neem *beeterdaad*, *stormenderhand*, en diergelyken.

3. „Een vrouwlijk zelfstandig woord heeft hier een „manlyken uitgang” een van beiden: of *ouderwets* wordt verondersteld als een byvoeglyk woord gebruikt te worden: maar dan zoude het een strydigheid zijn, gelijk wy zeiden, dat eenigzins de uitgang van een zelfstandig woord in aanmerking konde komen: of is *ouderwets* geen byvoeglyk woord, wat heeft men dan van zo veele woorden te houden, als zijn b. v. *wederzyds*, *overhands*, enz. in welken insgelijks de s achter het vrouwl. zelfst. woord gevoegd is?

4. „Er wordt een *comparativus* in de koppeling gebruikt.” Wat byzonders is zulks? zijn niet van den zelfden aart *eertijds*, *meermaals*, *meerderdeels*? ja vindt men den *superlativus* niet in *meestendeels*. Dan of hier waarlijk een *comparativus* in *ouder* moet gezocht worden, liever dan een *positivus*, zal straks gezien worden.

5. Eindelijk „men kan het niet zonder omschryven, ving uitleggen.” Wat nood? daar voor dient zulk een woord om kort te kunnen zeggen, waartoe men

anders meer woorden noodig hadde. Wat zegt *oud-burgerscb*, dan op de wijs der oude burgeren? vragen-derwijs dan op die wyze, welke men vragende gebruikt? En waar toe zijn alle onze bywoorden anders, dan om in 't kort zulk eene hoedanigheid te kennen te geven, waar toe men anders een omschryving moest maken? Het is een sieraad der taale met korte woorden duidelijk voortstellen, het geen anders te veel omslag zou vereischen.

Dus hebben wy alle bedenkingen, door de schryvers van 't *Magazijn* tegen het woord *ouderwets* ingebracht, overwogen; en wat zal nu het besluit zijn uit het geene te voren gezegd is? dit: dat *ouderwets* een goed nederduitsch woord is, en, terwijl voorna-me kenners der taale (dat zy zelve toestemmen) dit woord gebruiken, dat het dus geenzins moet verworpen worden: alleenlijk dat het op zulk eene wijs gespeld zijnde, geen eigenlijk byvoeglyken uitgang hebbe.

Ondertuschen zal het hier niet onvoeglyk zijn nog een en ander te overwegen, het geen ons de wettigheid teffens van dit woord en de eigenschap onzer taale leert kennen.

Er is in onze taal eene byzondere vorming van *ad-verbia* door middel der *s*, by allerlei foort van woorden gevoegd. het zy deezen zijn

1. *Voorzetsels*, gelijk daarvan komen: *tegens*, *binnens*, *mids*, enz.
2. *Voornaamwoorden*, waar van: *des*, *dies*, *zulks* enz.
3. *Naamwoorden*, van welken *daags*, *nachts* enz.
4. *Byvoeglyke woorden*, van waar *rechts*, *links* enz. of ook

5. *Deels*

5. *Deelwoorden, bereids, behoudends, doorgaands, willends, wetends*, welke laatsten men ook zou kunnen oordeelen, van den *infinitivus* te komen, *doorgaans, willens, wetens*.

Deeze wijs om bywoorden te vormen strekt zig nog verder uit: woorden, welke zijn zamengefteld uit byzondere deelen, worden zonder op eenig geflacht te letten door eene achtergevoegde *s* tot *adverbia* gemaakt. van daar: *tebands* of *thands*, *over-* en *overbands*, *achterbaks*, *wederzijds*, *achternoenens*, *buitendijks*, *bytijds*, *voortijds*, *intijds*, *bedendaags*, *vervolgens oudtijds*, *eerftdaags*, *certijds*, *meermaals*, *ftaandevoets*, *gaandebeens*.

Wanneer wy nu deeze en dergelyke woorden nagaan, wat zullen wy dan aangaande *Ouderwets* befluiten? zekerlijk dat het een *adverbium* volgens zyne eigen felling is. En als zoodanig wordt het ook by ons gebruikt, wanneer men zegt. b. v. *dat is, ouderwets* gefchreven.

Het is dan een *adverbium*, maar waar uit famengefteld? uit *oud* en *wet*, is buiten twyfel, maar de eigenlyke vraag is, of *oud* hier in eenen *comparativus* ftaat. Indien *ja*, dan is het woord gelijk aan andere *adverbia*, die insgelijks (gelijk boven is aange-merkt) uit *comparativi* zijn famengefteld, als zijn *certijds*, *meermaals*, enz.; en dan zoude het zelve eigenlyk beteekenen, *volgens eene oudere of de oudere wet*. Doch hier toe behoeft men niet te komen, zeer wel kan men *ouder* in deeze famenftelling voor eenen *positivus* houden; wanneer slechts het volgende wordt opgemerkt.

Het is zeker, dat voortijds de *casus obliquus* van het vrouwlijk geslacht uitging in *er*, of liever *re*, dat vervolgens in *er* verwisfeld is; voorbeelden om dat te bevestigen zijn op elke bladzyde by de Oude schryvers te vinden: wat is gewooner, dan *mijnre*, *zijnre*, enz. by dezelve: dien *casus obliquus* hebben wy nog overig in den *genitivus*, en is ook onder ons in verscheiden oude spreekwyzen bewaard, als in *stormenderhand*, *vechtenderhand*, enz. ja wordt niet zelden zelfs in den *dativus* gebruikt, als b. v. *iets der Godheid wyen*. Dienvolgens dan zal *ouderwets* niets anders zijn, dan *overeenkomstig der oude wet*, of gelijk men certijds sprak: *der onder wet*.

Alleen komt hier in bedenking, dat dus dit *adverbium* van den *casus obliquus* gemaakt zy: doch deeze zwaarigheid zal ras verdwynen, zodra men andere bywoorden, op gelyke wyze van een byvoeglijk in den *casus obliquus*, en zelfstandig woord gemaakt, ziet bygebracht: een duidelyk voorbeeld daar van is te vinden in *meestendeels*, *meestentijds*, althans het eerste is by ons zeer in gebruik, *deel* nu is van 't onzijdige geslacht, en heeft dus in den rechten naam val *bet meestedeel*, van waar in den *obliquus* des *meestendeels*, den *meestendeele*: welke *casus obliquus* in het *adverbium* voorhanden is. Wil men meer voorbeelden, het ontbreekt 'er niet aan. Wie toch ontkent, dat *vragender-schimpenderwijs* en dergelyken *adverbia* zijn: 't is waar de *s* wordt hier niet bespeurd, maar ligt begrijpt men, dat dezelve achter eene andere *s* op het eind der lettergreep niet is uittespreken: ondertuschen wordt in deeze de *casus obliquus*,

en

VAN SOMM. DUITSCHE WOORDEN. 183

en wel van 't vrouwlyke, gelijk in *ouderwetſ*, gevonden: Maar op dat alle twyfel worde weggenomen, moetmen ſlegts overwegen dat 'er in onze taal even zulke *adverbia* zijn, die in alles aan *ouderwetſ* moeten worden gelijk geſteld: *vechtenderbands*, *ſtormenderbands* zal iemand mogelijk liever ſchryven, *vechtenderband*, *ſtormenderband*: maar *halverweegſ* en *luiderkeelſ* zijn woorden, by ieder gebruikt en gewettigd. Zal men nu hier vragen, of ook *halver* een *comparativus* zy? wie kan dat toetſtaan? 'er is dan niet overig, dan dat het de *caſus obliquus* in het vrouwlyke van *half* is: en dat het zulk eene oude ſpreekwijs is, blijkt van zelfs, om dat thands *weg* nimmer anders dan in het mannelijk geſlacht gebruikt wordt, uitgezonderd eene dergelyke ſpreekwijs, *in de weeg*. Zo in het andere voorbeeld: - *luiderkeelſ*: *Keel* is van 't vrouwl. geſlacht. *luider* is de *poſitivus*, althands het wordt dus ſamengeſteld nooit in een vergelykende zin gebezigd; het ſtaat dan in den *caſus obliquus*, en wordt dus gekoppeld aan een zelfſt. woord van 't vrouwl. geſlacht, en zo wordt 'er een *s* achtergevoegd om het geheele woord tot een *adverbiſm* te maken.

Uit welk alles omtrent *ouderwetſ* dit beſluit is, dat het zelve ons een *adverbiſm* vertoont, uit *wet* en *ouder*, den *caſus obliquus* van *oude*, ſamengeſteld: zo dat het 'er zo verre af is, dat *wetſ* een uitgang van het manlijk geſlacht zou hebben, dat in tegendeel de uitgang in *ouder* zelf het vrouwlyke voorſtelt, terwijl de *s* alleen het *adverbiſm* vertoont. En nademaal het een *adverbiſm* vertoont, zo hebben daar in de ſchryvers van 't *Maga-zijn* geen onrecht, wanneer zy het zelve dus geſpeld, als geen byvoeglijk woord willen gebruikt hebben.

Maar indien wy nu een byvoeglijk woord in zulk eene beteekenis moeten gebruiken, is 'er dan geen, dan *oudwetsch*, dat daar voor kan gebruikt worden? dat zoude te verre zijn gegaan. Van het zelfde *ouderwet*, waar van door achtervoeging der *s* het *adverbium* *ouderwets* voortkomt, mag ook door achtervoeging van *sch* het byvoeglyke *ouderwetsch* gevormd worden, dat die genoemde schryvers zelve bevestigen, wanneer zy van *wet* het byvoegl. woord *wettisch* of *wetsch* willen gemaakt hebben: en zeker, gelijk 'er veelen op zodanige wijs gemaakt worden, kan dat zelve in dit geval niet worden ontkend: *averrechts* is buiten tegenspraak een *adverbium*, samengesteld uit *aver* (dat in die betrekking tot *af*, als *over* tot *of* staat) en *recht*; maar wie zal ook niet zeggen *de averrechtsche kant*? dus heeft men *wederzijds* en *wederzijdsche*, *bedendaags* en *bedendaagsche*, *buitendijks* en *buitendijksche* en meer anderen. Terwijl er nu niet meer gewoon is, dan *ouderwets*, als een byvoeglijk woord te gebruiken, zo is er ook niet gereeder te besluiten, dan dat het zelve by misbruik, in navolging der uitspraak, voor *ouderwetsch* geschiedt, gelijk reeds boven gezegd is.

Ouderwets is dan eigenlijk een *adverbium*, en beteekent, *overeenkomstig der oude wet*; *ouderwetsch* is een byvoeglijk woord, en beteekent, *het geen overeenkomstig der oude wet is*; voords *Oudwetsch* komt wel dit laatste in kracht van beteekenis zeer naby; maar is echter een ander woord, en ook nog in beteekenis van *ouderwetsch* verschillende.

DULCES ANTE OMNIA MUSÆ.

O N:

ONDERZOEK
OF HET
GEBRUIK DER LETTEREN
O U D T I J D S
D E N
G E R M A N E N
ONBEKEND GEWEEST ZY.

ONDERZOEK
OF HET
GEBRUIK DER LETTEREN
O U D T I J D S
D E N
G E R M A N E N
ONBEKEND GEWEEST ZY.

§. I.

Niet van gisteren of heden, maer van lange tyden, hebben zoo de geschichtschryveren in 't algemeen, als wel byzonder de minnaren der Germanische en dus Batavische Oudheden, zich onleedig gehouden, met het onderzoek, of onze Landgenooten in de vroegste eeuwen, ik meen' voor, of omtrent de komst der Romeinen hier te lande, de schrijfkunst ge-oeffend hebben; en daer dit door de meesten ontkend wordt, zal zulks voor het tegenwoordige onze beschouwing wel wat nader verdienen.

§. II. Om dit in eenige orde te volbrengen, zal het noodig zijn, eerst de gronden der ontkenning na te gaen, en daer uit een besluit op te maken, waer na wy ook, aen den anderen kant zullen bezien, of men niet liever te denken hebbe, dat onze voorvaderen,

ren, dat zijn de voornaemsten onder hun, het brandmerk van ἀναλόγητοι en ἀναγεύματα, met geen recht verdienen.

§. III. „*Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud eos memoriæ aut annalium genus est, Tuisconem:*” is een der plaetzen waer uit men zich verzekerd houdt, dat TACITUS (a) getuige dat de Duitschers het gebruik der letteren niet wisten; en men meent hier in te meer bevestigd te kunnen worden, om dat die beroemde historiefchryver, als hier te lande verkeerd hebbende, dier zake gevolgljk wel konde onderricht zijn. Maer, zonder ter dezer plaetze in een naeuwkeurig onderzoek van de goede of kwade onderrichting van TACITUS te treden, zoo laet ons eens zien, of s’ mans woorden waerlijk dezen zin moeten uitleveren; want zoo dit niet blyke, vervalt het geheele stelsel. Zy (de Germanen) *verbreiden den lof van Tuisco, met oude gedichten* (gezangen) ’t geen de eenigste soort van *gebeugenis en jaerboeken by hun is*: op welke wyze nu, bid ik, kan men hier uit opmaken dat de onzen geen de minste kennis van *lezen of schryven* hadden? TACITUS spreekt wel van *gedichten* maer of die *geschreven* waren dan niet, daer van maekt de Roomsche Burgemeester geen de minste melding: of is dit ook op te maken uit het woord *carmina*? immers neen; want ’t zy men dit door *gedichten*, ’t zy door *gezangen*, of *liederen overzette*, en men vaststelle dat zy die *gezongen* hebben (gelijk ik zonder

twy-

(a) *De mor. Germ. Lib. I. Cap. 2.*

twyfel geloove) zulks belet weder het *schryven* niet; en om hier niet optehalen, dat *carmen* van *canere* kome, en men echter zegge *scribere carmina*, zoo zeg my eens wien is onbekend, dat, zelfs ten tyde van TACITUS, de lier-dichten (byvoorbeeld) *gezongen* wierde onder 't spelen op de lier, en wie zou te gelijk durven ontkennen dat men die echter *schreef*? geen een mensch immers, dan die als een dër grootste *sceptici*, in twyfeling is of de gedichten van ANACREON, PINDARUS, HORATIUS en andere ooit het licht gezien hebben. Niemand, denk ik, kan daer en boven op het woord *annales* vallen, wyl dit zeer dubbelzinnig is, en geen zaak ter wereld ons kan dringen (ten minsten voor zoo ver het heden my toeschijnt) om dit niet alzoowel door *jaerboeken* als door *jaervertellingen* (b) te vertolken, te meer daer de eerste beteekenis by de Romeinen, dikwijls aen dit woord gehecht wordt, (zoo noemt TACITUS zelve zyne jaerboeken *annales*) en daer de laetste in tegendeel, op die onbewezene grond steunt, dat de Germanen ἀναφάενοι of *onkundig in de letteren waren*: kort om, niets blijkt my uit deze plaetse van TACITUS, met opzicht tot de *schrijfkunst*, en ik leer 'er alleen uit, dat zy haer geschiedenissen eer in *rijm* dan *onrijm* gesteld hebben, volgens een gewoonte die by alle volkeren in de vroegste tyden plaets hadt, waarvan, volgens zommigen, het geschreven boek van *Job*

ten

(b) Zie de Overzetting van TACIT. door F. C. HOOFD l. c.

ten voorbeelde kan strekken; en men buiten een menigte schryveren PERIZONIUS kan opslaen (c).

§. IV. Maer is het dus met deze plaets van TACITUS gelegen, 't zal met anderen mede niet anders zijn, en wy zullen de moeite kunnen sparen, om de volgende woorden van den zelvden schryver C. 3. breedvoerig uit te leggen. *Ituri (zegt hy) in praerium canunt; sunt illis haec quoque carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos, futuraeque pugnae fortunam ipso cantu augurantur, terrent enim trepidante pro ut sonuit acies &c.* Als zy in den strijd zullen gaen zingen zy: zy hebben ook zulke (d) gezangen, door welker ophef, dien zy barditus (mooglijk barritus) noemen, zy de gemoederen ontsteken, en door 't gezang zelve den nitslag voorstellen; want zy jagen anderen vrees aen, of bevem zelve, na dat hunne slagorde klinkt, nergens namelijk vindt men hier weder gewag van schryven, en uit deze plaets kan men zoo weinig bewyzen als uit eene andere (e) alwaer men vindt *caniturque* (Arminius namelijk) *adhuc barbaram apud gentem* dat is, en men zingt van hem noch by de duitschers; of 't geen 't zelve is, men eert hem in gedichten, even als VIRGILIUS zegt *Eclog. 6. vl. 3.*

Cum

(c) *Animadv. bistor. C. 6.*

(d) Merk aen de verscheiden soort van gedichten of gezangen der voorvaderen, en zie GOLDASTUS in *praef. ad Tyrol. regem* by SCHILTERUS.

(e) *Lib. II. Annal. C. 88.*

*Cum cācerem reges & praelia cynthius aurem
Vellit. ———*

en noch eens *Æneid.* l. i. vl. i.

Arma virumque cans.

hier kan men eindelijk byvoegen de overige plaetsen van TACITUS door LIPSIUS aengehaeld (f) die de letteren aen onze voorouderen even weinig toeschryven of ontzeggen als de reeds verklaerde.

§. V. Maer my dunkt , ik hoor de navolgers van den beroemden ALTHAMERUS van BEBELIUS, van LIPSIUS, van JENSIUS, van CONRINGIUS en anderen, my een plaets uit den dikwijls genoemden TACITUS tegenwerpen, die van meerder klem na hunne gedachten is : wat zeggen dan , zal men vragen , die bekende woorden : *litterarum secreta viri pariter atque foemina ignorant?* (g) ik antwoordde die zeggen weinig ter onzer zake : om dit te staven zal het noodig zijn de aangehaelde woorden van TACITUS eens in zijn samenhang te beschouwen : die vermaerde Romein na in 't 16e. Hoofdst. van der Germanen *wooningen*, en in 't 17e. van derzelve *kleeding* gewag gemaekt te hebben , komt eindelijk in het 18e. tot de *huwelyken*, en zegt , dat by de Germanen ieder (den adel uitgezonderd) zig met éene vrouw vergenoegde , en dat die vrouw , by 't aengaen van 't huwelijk , vermaend wierdt , in lief en leed alles met haer man te moeten lyden (het geen men

(f) Ad Cap. 2. de Mor. Germ.

(g) Cap. 19. de Morb. Germ.

men haer door een paer gekoppelde offen, een ge-
toomd paerd en eenige wapenen afbeeldde) hier op nu
doet hy terstond volgen. *Ergo septa pudicitia agunt,
nullis spectaculorum illecebris, nullis conviviorum irrita-
tionibus corrupta.* Litterarum secreta viri pariter at-
que foeminæ ignorant. *Paucissima in tam numerosa
gente adulteria, quorum poena praesens & maritis per-
missa. Accisis crinibus nudatam coram propinquis ex-
pellit domo maritus, ac per omnem vicum verbera a-
git: publicatae enim pudicitiae nulla venia.* dat is, der-
halven leven zy voor hare mannen alleen, door geene
aenlofselen van schouwspelen, noch aenritsingen van
maeltyden bedorven. Beide mannen en vrouwen weten
van 't geheim der leeteren niet. *Men vindt in 't mid-
den van zoo een talrijk volk zeer weinig overspelen,
welke de straf terstond volgt: de man drijft haer met
afgesnedene hairen, ontbloot, in 't bywezen der bloed-
verwanten 't huis uit, en jaegt haer met slagen de
gansche wijk door: want voor overspel (eigenlijk ge-
meen-gemaekte kuischheid) is geen vergiffenis.* Wie
ziet niet by de eerste lezing van dit alles, dat T A-
C I T U S hier geen ander oogmerk hebbe, dan *alleen*
over de *kuischheid der Germanische huwlyken* te spreken,
en dat het derhalven verwonderlijk zou zijn, zoo die
schryver, op deze plaats, zijn oogmerk veranderende,
ons wilde leren dat de Germanen in 't geheel noch
lezen noch *schryven* konden? ja wien moet het niet
ten uitersten vreemd voorkomen, dat, indien men al
zulk een netten, en vol van orde zijnde schryver,
buiten verwachting, met recht konde beschuldigen
hier

hier van zynen text afgeweken te zijn , juist op deze plaats door den man een byzonder woord is gebruikt, niet het gemeene *literæ* , *letteren* , maer *secreta litterarum* , *gebeimen der letteren* ; of (want dikwijls nemen de Latynen twee zelfstandige naemwoorden , waer van 't eene 't andere regeert , zoo als hier , in plaats van een zelfstandig en een byvoeglijk) *gebeime letteren* : niets is derhalven zekerder dan dat deze woorden iet anders beteekenen ; maer wat zy eigenlijk zeggen willen , is men niet eens onder de geleerden ; laet ons echter dit wat nader beschouwen.

§. VI. WACHTERUS leert ons (g) dat het woord *Rune* niet alleen een *geheim* beteekent , maer dat ook de Runische letteren van hier hunnen naem - oorsprong hebben , om dat die letteren (die hy denkt dat de Germanen gebruikten) aen den gemeenen man onbekend waren ; hier toe haelt hy deze plaats van TACITUS aen , en meent dat onze schryver , door zynen omgenging hier te lande , zeer wel wetende dat die letteren eigenlijk *gebeimen* beteekenden , dit in 't latijn hebbe overgezegt door *secreta litterarum : litteras* (zegt hy) *quas RUNAS appellari noverat interpretatione Latina LITTERARUM SECRETA vocat* : maer genomen dat TACITUS dit geweten hebbe of niet , 't kan hier weinig te pas komen , wijl alles in deze plaats aentoont ; dat 'er van de kuisheid der huwelyken gewaegd wordt ; en van de schrijfwyze , niet dan met betrekking tot dezelve ; wijl my nu niet blijkt dat die letteren byzonder

in

(g) *Glossar. Germ. voce Rune.*

IIde DEEL.

N

in minnehandelingen enz. gebruikt wierden, dunkt my dat ook de woorden van den anderszins doorzienden WACHTER geen plaets kunnen vinden.

§. VII. LIPSIUS, de groote LIPSIUS, die deze plaets naer zijn gewoonte met aandacht inzag, bemerkte mede wel haest, dat zoo men hier in 't algemeen der Germanen onkunde in de letteren verstondt, men zich moest verwonderen, hoe deze woorden dus tuschen beiden waren ingesmaakt; *quare (zegt hy) hoc matrimoniis, aut pudicitiiis interserit? mireris.* Om echter een volkomen zin te maken, meende die groote man, dat hier gezien wierdt op het *geheim zenden der brieven*, waer door de vrouwen, even als door de schouwspelen, en maelyden, konden verleid worden: of TACITUS nu hier op het *zenden der brieven* gezien hebbe, zoude men niet vastelijk kunnen ontkennen; dit is zeker dat zodanige brieven by de Romeinen in zwang waren, die men nu eens in een ey, dan in een appel, dan in gebrooken en weder aeneen gehechte stukjens marmer verborg (*b*), waer uit men mischien zou kunnen besluiten, dat dit TACITUS kan in den zin geschooten zijn; te meer wijf hy der Germanen zeden, tegen die der Romeinen hier schijnt over te stellen; maer 't zy hoe 't zy, dit is weder zeker, en dit moesten wy maer bewyzen, dat men uit der Germanen onkunde, in het *zenden van minnebrieven*, niet tot haer *geheele onwetendheid in de schrijfkunst* besluiten kan.

§. VIII.

(*b*) HUGO. de pr. orig. Scrib. p. 131. & seqq.

§. VIII. Wijl echter deze plaets een der grootste klippen is, waer op zy, die het schryven der eerste bewoonderen van dezé landen ontkennen, gestooten hebben, zoo laet ons 'er noch een weinig by stil staen, en zien of 'er niet eenen anderen zin aen gegeven kan worden; die meer waerschijnlijkheid hebbe. Ik voor my zie noch geen reden, om juist door *secreta litterarum*; *gebeime brieven* te moeten verstaen, en niet liever by de oorspronglyke beteekenis van *letteren* te blyven. TACITUS zet hier der Germanische vrouwen kuisheid tegen die der Romeinsche over, want hy zegt, dat zy niet bedorven wierden door *aenlokselen der schouwspelen*, *noch maeltyden*; die men weet dat te Rome zeer pragtig waren; nu, hier doet hy opvolgen 't *geheim der letteren weten noch mannen noch vrouwen*; 't welk weder in tegenstelling der Romeinen geschiedt, dewijl 't zy hier op *brieven* dan wel op enkele *letteren* gezien worde; weder beiden by de landsgenooten van onzen schryver bekend waren; gelijk wy van de eersten reeds hebben gezien; en van de laetsten op 't oogenblik toonen zullen. Zou het nu met opzigt tot deze plaets geen byzondere opmerking verdienen; als men eens *geheim letteren* op die *maeltyden* gebruikt hadt, en wel ('t geen hier 't voornaemste is) *als aenlokselen tot een onkuisch oogmerk*? en zou het dan niet ten hoogsten waerschijnlijk worden, dat TACITUS byzonder op *deze geheimen* 't oog hebbe, en in tegendeel zeer onnatuerlijk dat dezelve in 't geheel onder zyn denkbeeld niet zouden gekomen zijn? immers zoo komt het my voor: *er schiet derhalven maer over die geheime tafellitteren*

te bewyzen , en dit is de minste moeite. Namelijk om der vrouwen kuisheid lagen te leggen , was men te Rome, het hooge school van Cupido, niet alleen gewoon haer knikjes , lachjes en lonkjes toetewerpen , en met deze stomme tacl de innige begeerte van 't hert te kennen te geven , (dat echter *natura alma mater* ook misschien de Duitschers wel geleerd zal hebben) maer men sprak over het mael op de vingers , op dat de man of die over haer gesteld was , niets merken zoude : ja dat meer byzonder was , men *schreef* met den wijn zekere minnewoorden op *tafel* , waer in door den tijd de vrouwen den mannen niet toe gaven : van 't een en ander zal ons de Choormeester van Venus , die op al die stukjes uitgelcerd was (OVIDIUS meen ik) voorbeelden genoeg aen de hand geven , zoo zegt hy

*Blanditiasque leves tenui præscribere vino,
Ut dominam in mensa se legat esse tuam.*

en *Heroid. ep. 17. vs. 81.*

*Ab quoties digitis , quoties ego tecta notavi
Signa , supercilio pene loquente meo.
Et sæpe extimui , ne vir meus illa videret :
Non satis occultis erubuique notis.
Sæpe vel exiguo vel longo murmure dixi ,
Nil pudet hunc. nec vox hæc mea falsa fuit.
Orbe quoque in mensæ legi sub nomine nostro ,
Quod deducta mero litera fecit amo.*

waer by men voegen kan TIBULL. *eleg. 6. l. 1. en eleg. 10.* Hier uit blijkt dan klaer genoeg de byzonde-

te overeenkomst in der Romeinen *maeltyden* en de *gebeimen der letteren*, en 't schijnt my 't naeste toe dat **FACITUS** hier op zinspeelde toen hy 't boven aengehaelde schreef, te meer wijl dan de schryver door de woorden *secreta litterarum* zich zelve verklaert (ge-lijk dikwijls gedaen wordt) en dus de zin deze is; *de vrouwen by de Germanen zijn kuisch, en worden door geen aenlofselen op de schouwspelen*, (hy ziet op de Roomsche, daer men allerlei gebaerden maakte, en somtijds niet veel goeds hoorde, daer in tegendeel de Duitche geen schouwspelen dan den zwaerdendans hadden) *noch aenprikkelingen op de gastsalen tot onkuische bandelingen gebracht; want de mannen zoo min als zy weten door gebeime letteren, zoo als wy doen, tot elkander over tafel niet te spreken*, dit zijn myne gedachten. Ondertuschen ben ik den grond van dit gevoelen aenden geleerden **JENSIVS** schuldig, die in een brief aen **A PARS** (i) over deze plaets handelt. Doch eindelijk hoe 't ook wezen moge, 't blijkt genoeg dat hoe men de plaets kere of wende 'er nooit iet anders uit kan besloten worden, dan dat hier alleen van flinkschen minnenhandel gesproken wordt.

§. IX. Maer licht zal men ons hier mede niet in rust laten, en gewislijk tegenwerpen de woorden van **ELIANUS** ποσειδ. C. 6. ἐνόμιζον αἰχίστοι εἶναι πάντες αὐτὴν Εὐρώπην οἰκοῦντες βάρβαροι χρῆσθαι γράμμασι. dat is, *alle de Barbaren die Europa bewoonen meenen dat bet schandelijk zy letteren te gebruiken*, maer wie ziet niet

(i) Te vinden in zijn *Naemrod* bl. 371.

niet dat deeze plaets te veel en daerom niets bewijst? Want wie zou ooit dwazer geschreven hebben dan **ÆLIANUS**, indien hy dit wilde stellen voor een regel zonder uitzondering, daer men immers terstond kan tegenvoeren, dat de Gallen Barbaren waren (als geen Grieks noch Latijn sprekende) en zy echter van **CÆSAR** (*k*) gezegd worden, geschreven te hebben.

§. X. Niet veel meer moeite zal men hebben met die beruchte plaets van **EGINHARD** (*l*) *Barbara & antiquissima carmina, quibus gesta veterum regum, actus & bella canebantur, scripsit & memoriae mandavit.* Immers wat noodzaekt ons om te denken, dat, daer **EGINHARD** zegt, dat Karel de Groote *Barbaersche en zeer oude gedichten, waer mede de daden en oorlogen der oude Koningen gezongen wierden, geschreeven en aen 't gebeugen overgeleverd heeft*, wie, zeg ik, noodzaekt ons hier te denken, dat deze Barbaersche gedichten *alle* de gedichten der Duitschen geweest, en dat 'er geen en buiten deze zijn *geschreeven* geweest? dit blijkt niet; en dat 'er voorders *zommige* ten tyde van Karel den Groote kunnen *ongeschreeven* geweest zijn, wier afschriften by de invallen der Gothen b. v. hier te lande weggeraekt waren, zal ik, noch niemand ontkennen. Maer genomen zy waren *het alle* eens geweest, zoo was het noch geen volslagen wonder, dat ten tyde van Karel, die in 't laetst der 8e. en begin der 9e. eeuw gebloed heeft, *alle* de afschriften verloren waren, en men die gezangen slechts

by

(*k*) *De bello Gallico* Lib. VI. C. 14.

(*l*) *De vita Car. Magni.* Cap. 29.

by geheugenis nu wist, voornamelijk wijl, voor de komst van Karel tot den troon, de fakkeld der wetenschappen was uitgebluscht, en hy die 't eerste weder aenstak: doch daer boven, wat belet ons te denken, dat die gedichten wezenlijk *geschreven* waren, want *cantabantur*, zy *wierden gezongen*, is hier geen bewijs van 't tegendeel, gelijk wy §. 4. gezien hebben; en waerom mogen wy verders niet meenen dat *scribere*, hier *καταγράφειν*, d. i. *met schryven* beteekene, immers zoo gebruikt het dezelve EGINH. C. 25. alwaer men de noten van SMINCKIUS dient na te lezen. Eindelijk ook, zoo 't gevoelen van zommigen door gaet; en door deze gedichten niet gezien wordt op die der oude Germanen (gelijk de gezangen van *Tuisco* en *Arminius*) maer der Gothen, (waer van JORNANDES (m) spreekt,) en zoo het waer is, dat deze onderscheiden waren van die der Germanen (n) doet de heele aenhaling niets ter zake: schoon ik voor my niet twyfel of de Gothen, in afkomst Germanen, hebben al ten tyde der Romeinen, hier te lande de letteren gekend; doch dit in 't voorbygaen (o).

§. XI. Mooglijk echter zegt iemand de woorden van OTFRIDUS (*in præfat. ad euangel. p. 12.*) zijn nochtans te klaer, om te kunnen denken dat de Germanen ten tyde der Romeinen zich met schryven zouden heb-

(m) *De reb. Goth. C. 4.*

(n) Zie WAGENAER *Vaderl. Histor. VOORR.*

(o) Men zie KNITTEL *ad Ulphil. Vers. Goth. Epist. Paul. ad Rom. p. 233. & 442.*

hebben opgehouden ; de zaak is deze; OTRIDUS van zyne landsluiden den Oost-Franken sprekende zegt van hare tael, *haec lingua velut agrestis habetur, dum a propriis nec scriptura nec arte aliqua ullis temporibus est expolita, quippe qui nec historias suorum antecessorum, ut multae gentes caeterae, commendant memoriae nec eorum vitam vel gesta ornant, quod si raro contingit, aliarum gentium lingua, id est latina, vel Graecorum, potius explanant*, dat is, deze tael wordt als hoersch geacht, (de Frankische namelijk) terwijl zy noch door schrift, noch door eenige kunst ooit ofte ooit beschaefd is van onze landgenooten, als die noch de geschichten van kunne voorvaderen; gelijk veel andere volkeren, aen de gebeugenis hevelen, noch haer leven of daden sietlijk beschryven — 't geen, zo 't al eens, doch zeldzaam gebeurt, drukken zy zich niet in de tael van andere volkeren, dat is in de Latynsche of Grieksche. Maer is dit weder een bewijs dat de Germanen ten tyde der Romeinen niet geschreven hebben? Zoo men 'er al eens uit konde betoogen dat OTRIDUS de eerste geweest ware die in zyne tael schreef, wat raekt dit dan noch de oude Germanen? wijl het zeker is dat de Franken, als slegts een gedeelte der Germanen zynde, dat eerst omtrent het midden der derde eeuw beroemd wierdt, ons geen besluit kunnen doen nemen, dat het geheele ligchaem der Duitschers, de vlekken van dezen byzonderen landaerd diende aangewreven te worden. Maer daer en boven deze is de meening niet van OTRIDUS; want voor eerst, hoe zou hy kunnen zeggen dat de Franken nooit geschreven hadden

den in *baere* tael, daer hem immers niet onbekend kon zijn de *samenspraek van Christus met de Samaritaensche Vrouw*, als mede de brieven van *Ifidorus Bisschop van Hispal aen zijn zuster Florentina*, waer van wy de fragmenten noch hebben, en die beide twee eeuwen ouder dan hy zijn? Men moet dan een andere meening hechten aen deze woorden, dat zijne tael *nooit door schrift enz. beschaefd* is, en, of met SCHILTERUS denken, dat OTFRIDUS hier niet zegt dat men in zyne tael niet *geschreven* hebbe voor hem, maer alleen dat dit niet *beschaefd* geschied zy (p); daerom namelijk, *om dat men meest in 't Latijn en Grieks schreef*, gelijk 'er volgt; (waer uit dan weder vast staet dat de Franken, ten tyde van OTFRIDUS, laet staen in geen *een*, zelfs in *drie* talen geschreven hebben) of, 't geen ik liever geloove met FRICKIUS, (q) dat de Frankische schryver hier op geen *algemeen* schrift ziet, maer van de *heilige bladeren* spreke, en in opzicht tot *deze*, zegt hy dat men in zijne tael *geen schrift hadt*, hierom namelijk, wijl de meeste andere volkeren dezelve in hunne tael hadden, uitgezonderd de O. Franken; die nooit hier mee *versierd* geweest waren; (want zoo zet ik dan *expulita* over) en dat dit de ware meening der woorden zy, blijkt niet alleen uit de gantsche voorreden van OTFRIDUS, maer ook hier uit byzonder, dat onlangs de Heer

KNIT-

(p) Zie SCHILTERUS ad l. 6.

(q) In *praefat. gen. ad Schilt. Thesaur.* Tom. I. p. 7.

KNITTEL (r) tegen 'LA CROZE (s) verdedigd heeft, dat OTFRIDUS de eerste geweest zy die de gewyde bladeren in 't Frankisch vertolkte, en dat het *codex argenteus*, niet der Franken, maer der Gothen werk zy; doch om hier niet dieper in te treden, hoor OTFRIDUS eens van zich zelve getuigen

So wir nu hier beginnen
 Worten Frenkischgen
 Thoth scribu it hier nu zi erist
 So in euangelio iz ist. (t)

Dat is, dat wy nu hier beginnen in Frankische woorden, dat schryve ik hier nu 't eerste, zoo als dit in 't euangelium is. Dan ieder hebbe zijn gevoelen vry, ons is genoeg dat wy hier mede de voornaemste plaetzen, die tot ons oogmerk dienden, hebben ingezien, zonder 'er iets in te vinden, waer uit volstrekt der Germanen *ἀναγεννησία* kan opgemaakt worden: en daer wy niet twyfelen of de overige zullen zich gemakkelijk doen vinden, als zijnde, of dubbelzinnig, of van schryveren, welke 't geen zy zeggen niet uit d'eerste hand (als men zegt) hebben, zoo laet ons nu eens naspeuren, of men ook uit andere omstandigheden niet liever te denken hebbe dat onze voor-vaderen, dat
 is

(r) *Ad Ulpbil. vers. Gotb. Ep. Pauli ad Rom. p. 469. & seqq.*

(s) *Theaur. Epist. Tom. III. p. 78-97.*

(t) *Lib. I. Cap. 3. vl. 91.*

is de voornaemsten onder hun , het brandmerk van *ἐπιλαφάβητοι* en *ἀναγεγράμματοι* met geen volkomen recht verdienen.

Omr dit nu in eenige orde te volbrengen , zullen wy , zoo kort doenlijk , onderzoeken.

In de eerste plaets , of het volk , van 't welke de Germanen *afkomstig* zijn , en die volkeren met welke wy als broeders *vermaegschapt* waren , *geschreven* hebben?

Ten tweede , of de Germanen in andere wetenschappen , die volkeren bekend , *onkundig* waren?

En ten derde , by wyze van besluit , of het niet denkelyk zy , dat , zoo men het *eerste* moet *bevestigen* en 't *tweede* *ontkennen* de Germanen ook waerlyk *geschreven* hebben.

§. XII. Om derhalven tot de eerste vraeg , en wel tot het eerste gedeelte der zelve te treden , verwagte de lezer hier geen wijdlopig bericht van den niet onduisteren oorsprong onzer voor-ouderen , het zal genoeg zijn te zeggen , voor eerst , dat zommigen de Germanen van Gomer , zommigen van Askenas , zommigen van de Schythen , zommige van de Kelten , of Keltische Schythen , ja enigen , van de Gallen afdahlen (u) ; ten anderen , dat ik die geenen toestemme , die de Kelten of Keltische Schythen , als der Duitschen stamvaders aenmerken , getuige de overeenkomst van
 Gods-

(u) Zie de *volk en taal verspreid. over Europa* door TEN KATE. CLUVER *Germ. antiq.* L. I. c. 2. & seqq. GORRE *kerkel. en wereldl. Hist.* bl. 37. EN WAGENAER in zyne *Vaderl. Histor.* I. D. bl. 3.

Godsdienst, gewoontens, tael: getuigen ook de twee laetst' aengehaelde schryveren welke men, als mede SCHEDIUS (v), en vooral CLUYERIUS (die in 't breede hier van handelt) naer kan zien (x). Op dezen grond dan voort gaende zeg ik, dat wat de Schythen in 't gemeen belangt; zy wel degelyk gezegt worden letters gebruikt te hebben (z); en geen wonder daer hunne liefde voor de wetenschappen zoo groot was, dat, toen Griekenland in alle kunsten begost te bloeien (waer toe zoo als wy zoo straks zien zullen de *Samothracen*, niet weinig toebagten) zy zig ook in dit land deden onderwyzen, in zoo verre, dat *Anacharsis*, een Schijt, onder de zeven grieksche wyzen gerekend wierd (a), waerom ook CLEMENS

ALE-

(v) *De Diis Germ.* p. 9. L. I. C. I.

(x) Het is niet noodig hier het gevoelen van TACITUS te wederleggen, meenende dat de Germanen *αυτόχθονοι*, waren; wy beleeven thans namelijk zulke tyden waer in wy weten dat de menschen niet als paddestoelen uit den grond opschieten, en waer in Cadmus tanden weinig uit werksel zouden hebben: en wat belangt dat de Germanen zelve hunnen *Tuisco* uit de aerde oorsprongelyk zeiden, 't was een gewoonte oudtijds, als men niet wist of vergeeten was van waer iemand kwam, hem om zynen duilleren afkomst een zoon der aerde te noemen, conf. *cæs. de bell. Gall.* L. V. C. 12. alwaer OUDEND. vid. & PERIZON. *animad.* C. 3. p. 487.

(z) BOXHORN. *Antw. op de vraeg van Nebalenia.* Het komt 'er niet op aen of de Schythen de letters van de Grieken, en die weder van de Phoeniciers ontleend, dan wel of de Grieken die in 't begin van hun gekregen hebben, waer over de geleerden twisten; 't zy genoeg dat men der Schythen onkunde, zoo ik vertrouw, niet geen volkomen bewijz zal kunnen aentoonen.

(a) BOXHORN l. c. p. 23.

ALEXANDRINUS (b) niet te vergeefs zegt dat zy in kunsten hebben uitgeblonken. En wat de Kelten of Keltische Schythen byzonder aengaet, gelijk men op haer, mede Schythen zijnde, mooglijk ook om deze reden 't voorgaende zou kunnen toepassen, zoo is het daer boven zeker, dat de *Druïdes* eigenlijk *Keltische* Prieesters waren, waerom men van hun in de *biblioth. de l'Europe* (c) zeer wel zegt, *cet ordre etoit particulier aux nations que l'on pouvoit regarder ou comme l'origine, ou comme les descendans des Celtes*, (hoewel ik anderzints noch met die heeren niet eens ben; omtrent de vraag wie die *descendans* waren?) dewijl wy nu in 't vervolg zullen zien dat deze *Druïdes* by de meeste volkeren schryven konden, is 'er geen reden dat zy het ook niet by hun zouden gedaen hebben; ja zelfs buiten dit zal men mooglijk in oude geschriften noch byzonder bewijs vinden, zonder dat ik eens erkenne 't geen ANNIVS VITERBIENSIS (d) en anderen van hun getuigen.

§. XIII. Dus dan, zoo niet volstrekt bewezen, ten minsten allerwaerschijnlijkst gemaekt hebbende dat en de Schythen in 't gemeen, en byzonder de Kelten zich der schrijfkonst verstonden, zoo laet ons dit met voorbeelden van hare nakomelingen bevestigen; wat de Schythen belangt, wie der geschichten kundig weet niet, dat de Samothraciers, en Geten, by voorbeeld

(b) Lib. I.

(c) Tom. I. vf. 9.

(d) Zie HUG. de orig. scrib. p. m. 28.

beeld onder hunne nakomelingen behooren? en is het al mede niet zeker naer het gevoelen van veel geleerde mannen, dat die Samothracen den godsdienst in Griekenland gebragt hebben (e)? maer daer boven, wat is 'er bekender dan der Geten schrijfkunst? dier Geten by wien *Deceneus* en *Zamolxis* (f), (en de laetste voornamelijk door 't geven van wetten) hebben uitgeblonken, ja dier Geten, van wier Runische letteren, zoo veel is geschreven door WORMIUS, VERELIUS en OL. RUDBECK dat het onnoodig is 'er iets van te zeggen (g); als ook niet van de Denen, die dezelfde letteren gebruikten en men hier niet kwalijk by kan voegen. (h) Maer om nu voorders eens tot de Kelten te komen, hunne voornaamste takken waren de *Gallen* (i) van waer *Gallia Celtica*, de *Spanjaerts* of *Celtiberi*; de *Brittannen*, (k) de oude *Scotten*, en *Ieren* (l). Wel nu schreven deze allen? Ik antwoorden, 1°. niemand zal dit van de *Gallen* ontkennen; Cæsar zegt duidelijk dat hunne wyzen (*Druiden*)

in

(e) Zie PERIZON. *ad Ælian.* L. VIII. C. 6.

(f) Deze zijn denk ik *Druiden* geweest; KEYSER. noemtze dus p. 472. en SCHEFF. *Ups. ant.* p. 308. zegt dat der Gothen of Geten priesters *Drotnar*, d. i. *divini* genaemt wiefden.

(g) Men zie echter ten overvloede nog KEYSER l. c. p. 456. & seqq.

(h) Zie KNITTEL l. super c. p. 233.

(i) FRICKIUS *præf. ad Otfrid.* p. 3.

(k) Zie CLUVERIUS l. c.

(l) BLAIR *Critical dissertat. on the poems of Ælian* p. II. & KEYSER p. 39.

in alle *publicque* zaken en onderhandelingen Griekſche letters gebruikten (*m*), en dat men die by de Helvetiers ook vondt; en ik zie zelfs buiten dit geen reden om te twyfelē of zy hebben ook noch andere letteren gehad, die zy in hunnen Godsdienst en geheime leere zullen gebezigd hebben, gelijk dit den meeste volkeren eigen was; (*n*) 't zy dit dan Runiſche of andere geweest zijn: (*o*) waer tegen niet veel geldt, dat ons CÆSAR ter aengehaelde plaetſe leert, dat zy niet betaemelijk rekenden hunne wetenſchap in ſchrift te ſtellen, want hoe kunnen wy op een getuigenis aengaen dat alleen op hooren zeggen ruſt? alzo hy zelve een weinig te voren (*p*) ons verhaelt, dat het een eerſte grondregel by deze Wyzen was

(*m*) *Beil. Gall. L. VI. C. 14. 3. cum in reliquis fere rebus publicis privatisque rationibus Græcis literis utantur*: Hier voren §. 9. heb ik gezegd dat de Gallen Barbaren waren, daerom dat ze noch Griekſch noch Latijn ſpraken. en het is ook ligt te bewyzen; Echter zijn 'er geleerden van een ander oordeel SCALIGER. *Epistol. Lib. I. 16.* en HOTOMANNUS *Franco Gall. Cap. II.* ook is 'er een plaets by STRABO (IV. 181.) welke ſchijnt in te boezemen dat de Gallen, niet alleen de Letteren, maer ook de taal der Grieken aennamen; maer het is noodig optemerken dat men dit alleen te verſtaen hebbe van de nabuerlanden van Marſeille, welke *trilinguis* genoemd wordt, om dat men aldaer drie talen ſprak, de Griekſche, de Latiinſche, en de Gallifche, gelijk blijkt uit de plaets van VARRO by ST. JERON. tom. IX. v. 135. voor 't overige zie men aengeh. OUDENDORP op CÆSAR en FELLOUTIER *Histoire des Celtes Livr. II. Cap. X.*

(*n*) HOCHART *Geogr. Sacr. L. II. Canaan C. 17.*

(*o*) JACOB V. ROYEN *Hoogd. oudb. bl. 29.*

(*p*) *Cap. 13.*

was alles geheim te houden zijnde 'er niets van aen den dag gekomen dan de ziel verhuizing? (q) En ten 2de. om eens te zien hoe het met de oude *Spanjaerden* gelegen was, de gansche oudheid spreekt ons van de schriften hunner priesters, *Druides* of *Turduli*, zoo men die noemen wil. (r) De *Britten* ten 3de weet ik niet waerom men, zonder onwederspreekelijk bewijs, van deze kunst zoude uitfluiten, want schoon CÆSAR kon missen (gelijk ik zeker geloof dat hy gedaen heeft) wanneer hy schreef (s) dat der *Druiden* leere in *Britannien* was uitgevonden, kost hy dit echter, 't geen hy doet volgen, met waerheid weten, *Et nunc, qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illo discendi causa, profisciscuntur. En tegenwoordig reizen die genen, die deze zaek meer in den grond willen verstaen, meestentijd derwaerts om te leeren*, als wanneer het blijkt dat der *Britten* geleerden in CÆSARS tijd, en zeker ook ten minsten enigen tijd te vooren, noch meer geacht waren dan de *Gallischen*, en is het dan wel weder waerschynlijk dat zy, die de *Gallen*, in star-, natuerheel-

(q) Het schijnt zelfs dat CÆSAR met geen volkomen' zekerheid durft zeggen, dat der *Druiden* leerlingen op vaersfen leerden (schoon ik zulks zeker denke) want zijn woorden zijn, *l. c. magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur: men zegt*, „dat zy daer een groot getal vaersfen van „ buiten leeren.”

(r) Men zie slegts SCHEDIUS l. c. p. 374. en den aldact aengehaelden beroemden L. VIVÉS in L. VIII. AUGUST *de Civ. D. C. g. 1.*

(s) Cap. 13. men zie FRICCIUS *de Druidis P. I. Cap. 1. & p. 11. C. 4.*

heelkunde enz. onderwezen, in dit van de *Magi* der andere volkeren zullen onderscheiden geweest zijn; ja dat zy in hun hoofd dit geheel *systema* bewaarden, zonder enig het minste hulpmiddel van letteren? Ik voor my kan zulks niet denken. Maer wat zal men ten vierden van de *Schotten* zeggen? het is bekend genoeg dat zy meest al dezelfde meesters der wijsheid als de andere volkeren gehad hebben, en dus dezelfde kunsten deelachtig waren; maer daer en boven: is het niet ieder bekend dat men onlangs gedichten der Schotsche Barden van de vierde eeuw ontdekt heeft, wierden die gedichten niet geschreven, en wordt 'er niet van veel ouder in gesproken? Eindelijk ten vijfden kunnen wy dit bevestigen met het voorbeeld der Ieren, die, naeuw vermaegschapt met de Schotten, niet alleen geschreven; maer zelfs twederleie letters gebruikt hebben, wordende 't éne alphabeth *Beith*, *Luis*, *Nion* genaemd, en d'andere wyze van schryven, die men in gewyde zaken gebruikte; en aen 't gemeen niet bekend wilde maken, *ogham creó* en *ogham col*, dat is *schrift verbeeldende takken der boommen*, (want alle Noordsche Wýzen hielden zich in boschen op; volgens den Abt MA-GEOGHEGAN (t) (wiens gevoelen ik anders wegens der Ieren oorsprong noch niet durve toestemmen) zoo als ook *oga*, *ogum* en *ogma*, *gebeime letteren* in 't Keltisch beteekent. (u)

§. XIV.

(t) Zie *Biblioth. des Scienc. Jeanv.* - Mars 1760 p. 120.

(u) Ik zal hier niet onderzoeken (en beken gaerne het niet te weten) of de naem van Ogmíus hier van aen Hef-
 tules gegeven, en deze Arminius geweest zy: genoeg is 't
 IIde DEEL. aen-

§. XIV. Zie daer ons antwoord op de beide deelen der eerste vraag, welke gy zien kunt dat men volstrekt, ten minsten allerwaerschijnlijkst met Ja moet beantwoorden. Laet ons nu wyders zien, wat'er van de tweede zy, namelijk *of de Germanen in andere wetenschappen, die volkeren bekend, onkundig waren?* want kan men dit ontkennen, dan moet onze tegenparty een byzonder bewijs bybrengen, om onze voorvaders juist in de *schryfkunde* alleen den ouden blaem noch langer te doen dragen. Doch ter zake.

Dit verhandelingeetje zou tot een merkelyk boekdeel aengroeien, ingeval ik hier door een meenigte bewyzen, uit alle schryveren 't saemgeraep, stiptelyk wilde aentoonen, in welke byzondere wetenschappen, elk der aengehaelde volkeren, hebbe uitgeblonken: ik vertrouwde derhalven veel liever dat het den oudheidkundigen lezer uit CÆSAR, TACITUS, STRABO, DIODORUS SICULUS, AMMIANUS MARCELLINUS enz. ten vollen zal bekend zijn, dat buiten de Schryfkunde, 't vernuft dezer volkeren zich oeffende, in *Gode - Wet - Zeden - Natuer - Starre - Wischel - Heelen Dichtkunde*; en 't zal'er nu op aen komen hoe 't by de onzen hier mede geschapen stondt. 1°. Wat de *Godekunde* belangt, zonder twyfel hebben de Germanen, (geen men thans ook omtrent alle volkeren)

aentemerken, dat volgens *WARÆUS antiqq. Hibern. C. 2.* en *MA - GEOGHEGAN. l. c.*, noch zommigen dezer boeken bevaerd worden. Zie *KETSJ. l. c. p. 38.*

keren vast stelt,) mede hunne Goden gehad, en CÆSAR, die, na slegts twee kleine tochten (waer van de eene maer van achttien dagen was) in Germanien gedaen te hebben, (v) ons echter durft verzekeren, (x) dat zy geen *Druiden* hebben welke over Godlyke zaken gesteld zijn, mochte zich toeleggen op offeranden; onder het getal der Goden rekenen zy alleen de zulke welke zy met hunne oogen zien enz. die zelfde CÆSAR zeg ik is reets, byna zeventien eeuwen geleden, door TACITUS wederlegt, als hy (z) niet alleent van hunne Priesteren, en offeranden, maer ook van andere Goden spreekt, als *Tuisco*, *Wodan*, *Ifis* enz. ja dat meer is, hunne Goden, Godsdienst-plechtigheden en Priesters kwamen veelal met hunne voorouders en bloedverwanten over een: by voorbeeld de Kelters dienden den Oppergod in de gedaente van een' eik (a) zy eerden boomen; pleegden in boschen hun' Godsdienst, en noemden hier van hunne Priesters *Druiden*. De Gallische Priesters zijn volgens 't gevoelen van PLINIUS (b) hierom van *δρῦς* een eikeboom, of liever volgens DAVISIUS, (c) van 't *Keltische* *Deru*, dat het zelfde beteekent, mede *Druides* genaemd geworden,

en

(v) Lib. IV. C. 19. & L. VI. C. 9. de B. Gall.

(x) Lib. VI. C. 21. *Neque Druides habent qui rebus divinis præsint, neque sacrificiis student. Deorum numerò eos solos ducunt quos cernunt &c.*

(z) *De mor. Germ.* C. 9, 10, 11, &c.

(a) M. TYRIUS *Serm.* 38. p. 400.

(b) L. XVI. C. 44.

(c) *Ad Cæsar.* L. VI. C. 13.

en de onzen zegt TACITUS dat in de boschen hunne Goden eerden (*d*). Ook zullen zy waerschijnlijk mede den eik gediend hebben, wijl ('t geen byzonder is) de geschichten ons leeren, dat byna alle volkeren, Grieken, Romeinen enz. dien boom aen den Oppergod toefschreven (*e*), en daer en boven OTHO van Eonifacius verhaelt, dat hy in 't land der Hessen *arborem Jovis succidere tentavit*, een boom van Jupiter heeft getragt door te kappen (*f*): en ik twyffel dus niet of hunne Priesters zijn mede hierom *Druides* genaemd geweest, want, hoewel men dit dikwerf tegenspreke, is 't zeker dat *Drot* en *Drut* by ons en onze taelverwanten *God* beteekent heeft, eigenlijk een boom (*g*); ja wat zeg ik, men vindt noch de overblijfsels van dezen naem in Truttenhausen, en Drubendingen een Klooster en graeffchap in Duitschland (*b*): maer lang genoeg hier van, gaen wy verder (*i*). Wat dan de

wet-

(*d*) *De Morib. Germ. C. 9. & Annal. L. I. C. 61.*

(*e*) PHOEDRUS *Fab. L. III. fab. 17.*

(*f*) C. 27. *Upp. antiq. p. 31.* en voornamelijk KEYSLER l. c. Cap. 4. §. 8. p. 65 & seqq.

(*g*) *Upp. antiq. p. 308. Conf. SCHILTERI Gloss. voce Britthjen.*

(*b*) Zie KEYSLER l. c. p. 38. 69. 307. & 503.

(*i*) Dat 'er meer overeenkomst tusschen onze, en boven gem: volkeren Godsdienst is geweest, blijkt ook b. v. om dat de Germanen menschen slagten, dit deden mede de Schyten en Gallen, SCHED l. c. p. 559. & STRAB. l. 4. TACIT. l. 1. c. 64. de Germanen leerden dat die in den strijd sterven zalig wierden, en dus d'onsterfelijkheid der ziel. Zie VALER. MAX. l. 2. c. 6. & *auct. apud CLUVER. l. 1. c. 32. §. 2.* alwaer men dit ook van de Kelten in 't gemeen, en van de Gallen vinden zal, op dat ik meer andere dingen niet aenroere.

wetten belangt, de onzen zijn zoo onbeschaefd niet geweest dat zy die in 't geheel zouden ontbeerd hebben, want schoon zy al geen wetten in schrift mogten rijk geweest zijn, zullen hunne Priesteren zich ten minsten op enige onbeschrevene verstaen hebben; te meer wijl men vindt dat dezen, zoo wel by ons als by de Gallen, oyer rechtszaken zaten en twisten be-oordeelden (k). En gaet men verder tot de zedekunde, wie dan de Germanen waren strenger in zeden, en hoe was het buiten deze kunst hun mogelijk geweest zulke goede gewoontens in te voeren, en juist zoo wel de straffen na de misdaden te schikken, als men in 't gemeen weet dat by hun gedaen is (l). Doch om ook met een woord van hunne natuerkunde te repen, het is gansch en gaer onwaerschijnlijk dat zy ook hier in geheel en al onwetend zouden geweest zijn, immers de woonplaats hunner *Magi* in de boschen gaf dezen gelegenheid, om den aerd en oorsprong der
boo-

(k) CÆSAR l. c. C. 13. TACITUS cap. 7, 10, 11. &c. De Priesters van alle volkeren hadden ook meest deel aen 't bestier van het gemeenbest: 't is bekend dat hier van in de oudste tyden de Opperpriesters zomtjids Koningen waren.

Rex Anius rex idem hominum Pboebique sacerdos.

Merk ook aen dat de oude Pruisen hunne Priesteren *ewarthz*, d. i. *wetbewaerders* noemden. HORTKNOCH. *antiq. Pruss. diff.* IX. p. 147.

l) Merkwaardig zijn hier de woorden van GOLDASTUS *Pref. ad reg. Tyrol. præterea erant & sapientes, qui in veteri legum Germanicarum memorantur volumine, a quibus præcepta fuere condita, atque præscripta de rebus moralibus civilibus & domesticis.*

boomen, planten en kruiden naer te gaen; en wie zegt ons dat zy niet zoo wel als de Gallen, van welken CÆSAR dit verhaelt, over de uitgestrektheid der wereld gedacht hebben; want uit het niet *weten* kan men tot het niet *zijn* geen besluit maken. Altoos dit is zeker, dat wat de *Sterrekunde* betreft, zy hier in niet 't enemaal vreemdelingen geweest zijn, naer mate der ruwheid van die tyden. 'T is wel waer, men weet niet hoe verre zy hierin op hunne wyze waren gevorderd, maer zulks weet men ook niet van de Gallen enz; welken echter CÆSAR die kunst toeschrijft: dit is bekend dat zy wisten dat Zon, Maen en Sterren een byzonderen invloed hadden op menschelyke zaken; op nieuwe Maen begost men hierom de vergaderingen; verdeelde mede met de Egyptenaren het jaer in drie deelen, Zomer, Herfst en Winter; men hadt, als by de meeste volkeren, volgens SCALIGER, een Zon- en Maen-jaer, (zie myne verhandeling over *Louwmaend*) (m); noemde de dagen der week naer de planeeten enz. Voor 't overige, dat zy de *wigchel-konst* oefenden leert TACITUS met zoo veel woorden (n), en wie weet niet dat men ook hier, uit de trekking der zenuwen en gulfen des bloeds van opgeofferde menschen of beesten, uit het hinneken der paerden, uit het schreeuwen der vogelen enz. toekomende dingen voorzei-

de?

(m) *Nieuwe Bydragen* I. D. bl. 482.

(n) *De Mor. Germ. C. 10.*

de? (o) volgens een gewoonte die den *Magi* der meeste volkeren zoo eigen was, dat naderhand, als bekend is, beiden *Magi* en *Druïdes*, *toveraers* hebben beteekend (p). Ja wat de *Heelkunde* belangt, schoon het weder weinig bekend is tot welk een trap zy hier in gestegen waren, neemt dit echter niet weg dat hunne *Wyzen* 'er in gevorderd geweest kunnen zijn; immers dit wordt klaarer, als men aenmerkt dat niet alleen de *Priesters*, maer zelfs de gemeene man hier iets van wist, die aen *Germanicus* 't *Britannisch* kruid bekend maekte, volgens het verhael van *PLINIUS* (q); en geen wonder dat wy hier onwetend zijn, daer de Heer *CHOMEL* van de *Gallen*, die echter door hunne meerder gemeenschap met andere volkeren ook meerder bekend waten, moet belyden, *on voit que les Druïdes etoient dans les Gaules, les grands, les pretres & en même temps LES MEDECINS, mais ON NE SCAIT PAS EN QUOI CONSISTOIT LEUR MEDICINE, QUELS LIVRES ILS ENSEIGNOIENT.* (r) Eindelijk van hare *Dichtkunde* zal ik niet spreken, wyl *TACITUS* en anderen zulks al lange voor my gedaen hebben, gelyk wy bereids in deze verhandeling zagen.

§. XV. Dus dan deze tweede vrage bevestigender wyze be - antwoord hebbende, voeg ik 'er nu besluitender wyze

(o) *TACITUS* l. 1. & 14. *Annal.* Cap. 61. & 30.

(p) Zie *KEYSLER* p. 38. & antec.

(q) L. XXV. C. 3. vide *MUNTING*. de *Herb. Britann.* p. 30.

(r) Zie *Journal des Scav.* Juillet 1762, p. 82.

wyze by of het wel te denken zy, dat daer der Germanen voorvaderen, daer die volkeren die hunne broeders kunnen genoemd worden, schreven, ja daer zy zelve, dat is hunne Geleerden, in andere wetenschappen dier Vaderen en Broederen niet onkundig waren, juist van deze, zoo nuttige wetenschap, als de schrijfkunst is, noch titel noch jota (op dat ik zoo spreke) zullen geweten hebben (s). 'T is waer 'er is geen wiskundige gevolgtrekking uit de waerschijnlijkheid tot de waerheid, maer daer ik met zekerheid vermeen' te kunnen aentoonen, dat die genen, by [welken onze voorouderen beschuldigd worden van een algemene *ἀναγρημαλία*, zulks met geene onwederprekelyke bewyzen goed maken, zoo dunkt my (onder verbetering) dat men, tot zoo lange dit geschiede, die waerschijnlijkheid dient plaets te doen

(s) Die hier noch nader onderrichting van begeert, kan dezelve bekomen, in SCHIËTERS voordeden voor de Chronijk van J. VAN KONIGSHOFEN, onder anderen §. 4. alwaer die schryver dus besluit §. 8. aus diesen allen dan klar erkellet, das die alten Ektische und Teutsche volcker allerdings ihre schriften gehabt, auch derselben sich in beschreibung ihrer geschichte, nicht weniger als ihrer gesetze bedient. Jedoch ist solche wissenschafft nicht so durchgehends wie heutiges tages, in Ubung gebracht, sondern von den Prietstern und von denen insonderheit dar zu gewidmeten personen, und gesellschaften der Runen der Schalder der Dutte, der baden und der Meister = sanger tractet worden auch mer versch. und reinweise als in gemeiner umgebundener zede, welke woorden ik als met de onze zeer wel stemmende hier niet ondienstig vond' by te voegen, men kan ook noch zien in gemelde Chronijck p. 441. en TEN KATE I. proev op schrijv.

doen grypen, en, zulken blaem voor als noch, van 't wijste soort uit een der eerste volkeren, in het thands edelste wereldsdeel, af te weeren.

Eer ik echter hier afstappe, gelieve men noch eens kortlijk na te gaen, of 'er ook buiten 't aenghaelde, geen andere zaken voor ons gevoelen pleiten? Ik zal my hier met geen onderzoek ophouden, of by voorbeeld, *Tuisco* den Germanen letters gave, want van dezen (schoon hy de *Tbenib* der Egyptenaren en *Dis* der Gallen kan geweest zijn), blijkt my, ten onzen opzichte, by echte schryvers niets, en ik achte geen fabeltjes van *ANNIUS VITERBIENSIS*, die in zynen gewaenden *Berosus* zal verhalen, dat dit in 't vierde jaer der regeering van *Ninus* zou voorgevallen zijn (†). Ook zal ik met stilzwygen voorbygaen 't geen men van *Ulysses*, *Friso*, *Gallo* enz. by *SUFRIDUS PETRI* (hier over te recht van *EMMIUS* wederlegd) en die zijn voetspoor drukken, vinden kan; doch dit dient in nader overweging te komen of niet zelfs de gezonde reden dezen vlek uit het kleed van Germanien schijnt te wryven. Wy weten dat onder onze Wyzen ('t Gemeen zal 'er niet veel van geweten hebben) de *Bardi* geteld wierden, die de daden der helden enz. in hunne gezangen vermaerd maakten. Men twist van over lange of deze gedichten kleine en gemeene liedjens (*cantilena*) dan wel uitgestrekte lierzangen, heldendichten enz. geweest zijn.

IK

(†) *HUGO de Orig. scrib.* p. 28.

Ik voor my zie noch geen reden om van 't laetste gevoelen af te wyken, te meer daer yeele luiden van naem zulks zijn toegedaen geweest, als KRIGSMAN, SCHILTER, enz. (welke laetste ons over deze stof een verhandeling tegens CONRINGIUS zoude medegedeeld hebben (*), hadt niet de dood s'mans leyen te gelijk met der kundigen verlangen afgesneden,) ja indien men hier uit de volgende, noch ruwe tyden, een besfuit tot de voorgaende mag opmaken, zoo hoort eens wat GOLDASTUS zegt: *imperiti imo ridiculi quicunque existimant breviculas fuisfe cantandi formulas carmina antiqua, ad instar nunc vulgi cantilenarum, Hercle non magis quam vel Homeri vel Virgilii (v):* d. i. „, zy zijn onwetende „ ja belachgelyk, die denken dat de oude gedichten „ kleine foorten van gezangen geweest zijn, gelyk „ onze hedendaegfche straetdeuntjes, waerlijk niet „ meerder (waren zy dit) dan die van Homerus of „ Virgilius.” Waer by men voegen kan dat ook der Gothen gezangen, als bekend is, en die der *Scotzen*, (x) *Ieren* enz. zoo klein niet geweest zijn, als
zom-

(u) Zie zyne noten *ad Rhyth. in Vitâ Ludov. p. 6.*

(v) *Præf. ad Tyrol reg.*

(x) Toen ik dit fchreef hadt ik het oog op de Schotfche Bardzangen van welke boven gewag gemaakt is, en die overal met zoo veel fmaek ontvangen zijn; thans echter moet ik mynen lezer mede deelen van een myner geachte vrienden te vernemen, dat men aen de echtheid dezer stukjes fterk begint te twyflen; wat 'er de waarheid van zy zal de tijd, zoo ik hoop, en een werkjen dat hier over itaet uit te komen, binnen kort ontdekken, zulende ik zoo lange mijn gevoelen opfchorten, en onder-

zommigen zich wel verbeeld hebben; nu indien men derhalven hunne gedichten mede een redelyke grootte toeschrijft; hoe is het dan den maker mogelijk geweest dezelve zonder schryven te onthouden? En men behoeft die gedichten niet eens zoo uitgestrekt te begrypen, genomen zy zijn maer geweest, als het historische liedje van GERAERD VAN VELZEN, en sommigen onzer zoo gezegde straetdeuntjes, hoe kan dit dan noch geschieden, of *al* die Barden zouden juist met zoo veel geheugen moeten begaefd geweest zijn, dat hun in 't maken dezer gedichten, nooit het eerste vaers vergeten was, als zy aen 't laetste bezig waren: waerlijk verscheiden hedendaegsche dicht-

dertusfchen maer in 't algemeen aenmerken, dat het waerlijk te beklagen is, dat zommigen onder den schijn van ware liefde voor de geschiedkunde, zich reets sints vele jaren ja eeuwen niet ontzien hebben der waereld hunne verdichtfelen op te dringen, die, wel is waer, nu en dan ontdekt zijn van het doorzichtig oog van geslepen Oudheidkenneren, (waer van by voorb. de fabelschriften van ANNIUS VITERBIENSIS, en het *chronicon Gotlandico cimbricum* door NIC. PETREIUS uitgegeven, OL. VEREL. *not. in bist. Gotbr. & Rolvonis p. 8. & seqq.* getuigen dragen) maer dien men zomwylen zulk een dik vernis opgelegd heeft, dat men byna onmooglijk het ware wezen van den grijs onderscheiden kan; en 't is niet te wenschen dat (naer 't gevoelen van enigen) onder deze laetste ook de *Rijm-chronijk* van CL. COLIJN zijn plaets vinde. Voor 't overige doet het verlies der Schotsche gezangen, niets aen 't geen wy van hun zeggen, want dat zy 'er echter hadden, is genoeg buiten deze te bewyzen; men zie slegts een brief in de *Journal des sçavans. Juill. 1763. p. 86.*

dichters zijn my bekend, die op zulk een hemelgaef niet roemen mogen.

't Is waer men kan hier tegen in werpen, dat de Barden waerschijnlijk groter geheugen dan anderen menschen zullen gehad hebben, om dat de Druiden volgens CÆSAR (z), hunne leerlingen een meenigte gedichten deden leeren; en men onder den naem van Druiden hier gemeenlijk alle soort van Wyzen als Barden enz, en onder die van leerlingen allen die tot geleerdheid opgeleid wierden, verstaet (a): maer om hier niet te zeggen dat men dan toestemt dat de Druiden ook by ons bekend zijn geweest, (gelijk wy boven hebben aenwezen §. 14.) welke CÆSAR zegt geschreeven te hebben, zoo kan ik noch niet denken dat hun geheugen hier door zoodanig zoude aengegroeid zijn, dat zy een heldendicht van eenige uitgestrektheid dus zonder kennis van den minsten letter kosten maken; ja genomen die gedichten zijn maer geweest als dat van MOSES enz. hoe heeft het dan de eerste, of, zoo het door een genootschap b. v. is opgericht, de eersten, dezer Barden gesteld; 'er is immers nergens enige schijn van bewijs dat dezen juist grooter geheugen dan de meeste andere dichters gehad hebben? deze reden dan, gevoegd by myne voorgige gezegdens, doen my liefst besluiten dat (gelijk ik reets zeide) de Geleerden der Germanen geschreeven hebben: schoon anders deze kunst, om met den Heer TEN KATTE

(x) Lib. VI. C. 14.

(a) CÆSAR l. c. ubi cl. OUDENDOORP. in notis.

TE (b): te spreken, schaers by onze voorvaderen mag geweest zijn (c).

§. XVI. Maer mooglijk vraegt men hoe ging dit schryven te werk? en hier op kan tot noch toe naer myne meening niemand iets met volle zekerheid stellen: verkiest men echter ene gissing te horen, deze is de myne: schoon 't my voorkomt dat den Barden (om my tot dezen eens te bepalen, en van de overige Geleerden nu niet te spreken) de letteren bekend waren,

(b) TEN KATE Iste proef in *schrijf*.

(c) WACHTERUS, welke mede ons gevoelen omhelst, meent in zijn *Glossarium voce rune*, der Germanen schrijfkunde ook hier uit te kunnen bewyzen, dat TACITUS gewaegt van brieven door twee Germanische Vorsten aen Tiberius geschreven: maer dit echter zouden zy door hulp der Romeinen, toen reets hunne schrijfkunst hier te lande gebragt hebbende, gedaen kunnen hebben, als zeer wel wordt aengetoond by HEUMAN *Via ad hist. litt. p. 36. in not.* dien ik in dit opzigt liever geloove dan den Heer LA CROZE, van gedachten zijnde, dat de Franken, een gedeelte der Germanen, eerst na 't overwinnen der Gallen schreven: als echter gemelde Heer HEUMAN vast stelt dat wy allereerst van de Romeinen deze kunst leerden, en zulks uit het woord *schryven* afleidt, durf ik hem myne, hoewel geringe toestemming, niet geven, want was dit woord van Latijnschen oorsprong, dan was het ook zeer gemakkelijk te denken, dat dit in 't begin byzonderlijk Latijnsche letters hadt beteekend, en daer na toen die schrijfwyze algemeen wierdt, eerst mede eene algemeene beuidenis ontvangen; maer 't is 'er ver van daen, dit woord is nooit een kind geweest van eene Romeinsche moeder: wilt ge een onwedersprekelijk bewijs, zoo slaet maer eens TEN KATE na l. c. op *schrijf* en ge zult vinden dat *nooit eenig basterd verbum by ons ongelijk-vloeiend, maer altoos gelijkvloeiend gaet, volgens den al-ouden ongekteukten grondslag van onze tael en die der verwanten.*

ren, komt het my echter niet waerschijnlijk voor dat men by voorbeeld van één gedicht, en zoo ook van andere dingen, byzonder veel afschriften zal gehad hebben, wyl het schryven zeker moeilyker ging dan thans; neen ik denke voor 't naest, dat deze Barden hunne gezangen, gedichten, of zoo men die noemen wil, op schrift hebben gesteld, en dat zulk een gedicht of by het geslacht wierdt bewaerd, of, indien dit genen byzonderen Bard hadt, (gelijk mooglijk by de Duitschen) aen de leerlingen geleerd, om by zekere plegtige gelegenheden op te zingen, zonder dat zulk een handschrift juist in handen van 't gemeen raekte; dat dit maer alleen door 't hooren van anderen in zijn geheugenis prentte: uit welke stelling ook zeer gemaklyk vloeit, dat onze oudste geschiedschryver COLIJN; van zyne tijdgenooten en voorvaderen zelfs, in welkers dagen 't water, vuur en zwaerd dit gering getal veel kon hebben weggespoeld; verbrand en aen stukken gekapt, met reden zeggen konde vl. 153.

**Delen haben twiselt zere
 Of ti Tietzken emmerinere
 Et Bardsangen te skriben ploenen.
 Mes dag zolchs bestonden doenen
 Dat Je ic booz overwaren.**

Wat voor 't overige dit schryven aengaet, de tijd bepaelt my te veel om 'er breedvoerig omtrent te wesen; nocht één woord zal ik maer zeggen van de *letters*, en de *stof* waer op men schreef; de letters denk ik hefst Runische geweest te zijn; WACHTERUS heb-

hebben wy reëts in dit gevoelen gezien, SCHILTER is van dezelfde gedachten, TEN KATE zet *rana* over *litera cimbrica*, en de Kimbren waren Germanen volgens het aengehaelde in myne *diff. histor. jurid. inaug. de Jure Aggerum C. I. §. 9. ubi* & in not. daer en boven noemt COLIJN vl. 50. onze oude geschiedschryvers *Raners*, en wat dies meer is (d).

De stof waren basten van boomen, zoo ik niet misse; de Germanen immers, d. i. hunne geleerden waren steeds als wy zagen in de boschen, veele volkeren schreven eerst op bladen, MOSES denkt men gebruikte de bladen van de Egyptische papyrus; de Romeinen noemden hier van hunne boeken *libri*, ja wat wilt ge meer *rinde* en *run* (waer van wy ons *rund* of *rind* nog overig hebben) beteekende voorheen niet alleen *schillen boombasten*, maer ook *boeken*: zie TEN KATE l. c. op *ren*, en van *Bäukrindem*, d. i. *basten van beuken of boeken boomen*. heeft OLAUS RUDBECK reeds lange aengeteekend, dat de Duitche naem *Bäcker* afkomstig zy, even als van hier ook onze *boeken* komen (e).

§. XVII. Hier mede zoude ik een einde van deze verhandeling maken, noopte my niet het verzoek van een myner vrienden, tē beantwoording van de vraag of 'er noch enige dier oude Bardzangen overig zijn? Hier op merk ik aen dat het een onderscheid is of men eigen *handschriften*, dan slegts *afschriften* der Barden

in

(d) Zie ook VAN LOON op CL. COLIJN l. c.

(e) FABRIC. *Bibliogr. antiq. C. 24. §. 9. p. 610. Conf. HEYSEL. l. c. p. 463. & seqq.*

in 't oog hebbe. Wy hebben reets in d' aengehaelde plaets van COLIJN gezien, dat de eerste al in de twaelfde eeuw zoo schaers waren, dat velen twyfelden of de Duitsche Barden wel ooit geschreven hadden; COLIJN zelf echter verzekert ons dat zy zulks wel degelijk deden, voor reden gevende dat hy die geschreven Bardzangen in persoon binnen Egmond gelezen hadt vf. 156—160. Zoo dit nu waer is, zijn zy ten minsten tot dezès schryvers tijd overig geweest. Maer wie zegt ons dat hy, die een Monnik was, en niet zoo ervaren in 't onderscheiden der oude en nieuwe letteren als de waereld—door—beroemde Benedictinens, hier in niet is bedrogen geworden, en afschriften van later tijd (stel eens van Karel den Grooten of daer omtrent) voor echte overblijfsels van vroeger dagen aengezien hebbe, daer mooglijk niets meer van te vinden was. 't Zy hoe 't zy, 't schijnt uit 't vervolg der plaets, dat deze gezangen toen hy dit schreef niet meer binnen Egmond overig waren, (in welke gedachten ook de Heer WAGENAAR is (f)) want hy hadt, zegt hy vf. 158—160. by DUMBAR.

En ti Barden woizen lezen,
 Et nog overich haben wezen,
 Minen daghen binnen Egmonde.

Hoe

(f) *Vad. histor. Voorr.*

Hoewel het dubbelzinnig is of dit *overig geweest hebben in zijn tijd* aenduide heur geheel verlies, dan wel alleen hare verplaatfing: en welke Ariadne zal ons hier den regten weg wyzen? Immers wat het eerste aengae ik vinde in COLIJNS tyden het klóoster met geen waternood, brand noch belegering aengetast, die ons een geheel verlies zouden kunnen doen onderstellen: en wat de verplaatfing aengaet, nergens ook vinde ik melding dat men 'slands oude geschichten, zoo min als andere papieren, in dien zelfden tijd, uit 'slands charterkamer (op dat ik zoo spreke) te Egmond eldersheen vervoerd hebbe. Indien echter hier ene gisfing aanleiding tot misfchien betere gedachten geven kan, zou dit verlies of deze verplaatfing (want welke van beiden men te kiezen hebbe is my gansch onbekend) kunnen voorgevallen zijn tusfchen het jaer 1124 en 1130, wanneer het binnen Egmond zeer ongeregeld toeging, onder 't bestier van eenen onkundigen Abt Aufelinus, gewezen biechtvader van Vrouwe Petronella (g), en dan zou COLIJN, welke zijn chtonijk, volgens den Heer DUMBAR, omtrent het jaer 1170. fchreef, deze gedich-

(g) Men zie over dezelve breeder *Annal. Egmond.* E. 19. p. 21. & 22.

IIde DEEL.

P

dichten in zynen tijd zeer wel kunnen gezien hebben. Om kort te gaen 't komt my onwaerschijnlijk voor dat 'er echte *handschriften* meer zouden gevonden worden, om de noodlottige veranderingen zedert dien tijd voorgevallen, hoewel het zeker is dat de gryze oudheid dezer stukken wel eenig onderzoek, al was het van geen gelukkig gevolg, verdiene, komende het my gansch niet ongelooflijk voor, dat men, ten minsten eenige *affchriften* derzelven van omtrent de agtste eeuw of later, voornamelijk in Duitschland, Vrankrijk, Bourgonjen en de Nederlanden zou kunnen vinden, die hier of daer verschoolen, of tusfchen andere werken verkeerdelyk ingelast, de wreedheid der tyden (*g*) en der kundigen oplettendheid ontsnapt zijn; want schoon, volgens het gevoelen van meergem. J. WAGENAER, het twyfelachtig is, of wy veel voordeel met dezelve doen zouden, om dat onze oude dichters ons denkelyk geen naeuwkeurigen staet hunner zaken hebben nagelaten, en hunne

tael

(*b*) Tot de wreedheid der tyden, hebben met opzichte tot deze gezangen de bygeloovige Munniken, die dit alles voor zielverdervend hielden, veel toegebracht, en mynes achtens zegt de Heer SCHILTER zeer wel, dat wy eerder het Christendom omhelst hebbende dan de Zweeden, de Heidensche gedichten hier doer eerder by ons dan by hunlieden, waer men 'er zoo sterk niet tegen yverde, zijn weggeraekt: zie *SCHILTER in Catal. antiq. Glosfar. p. 39.*

tael bezwaerlijk zoude te verstaen zijn, zie ik echter, om recht uit te spreken, (*amicus Plato, amicus Socrates, at magis amica veritas*) geen reden waerom men uit zulk een bundel zoo veel niet halen zou kunnen, als uit COLIJN, een goed gedeelte van MELIS STORKE, enz. die zekerlijk dienst doen. Waerlijk de geschiedkunde van die dagen was in dezelve bevat; terwijl niemand de trouw onzer voorvaderen meer verdenken zal dan die van hunne nakomelingen: en genomen 'er waren ook verdichtselen in, dat wel denkelyk is, wie zegt ons dat men in deze bolsters geen paerlen zoude vinden, en wien is onbekend dat de oude fabelkunde veel licht byzet in de duisterste eeuwen? behalven dat, wat de tael belangt, 'er geene zwaarigheid is of sneedige verstanden zouden door tijd en vlijt zich derzelve meester maken, *Di enim omnia laboribus vendunt*. Maer hoe verre weide ik in deze beemd! om dan te sluiten schiet my dit alleen overig, namelijk, dat men myner onkunde, die noch lof begeert noch verdient, of hare fauten goedgunstiglyk vergeve, of, bescheiden onder 't oog bringe, 't zy in 't byzonder, indien ik d'eer heb mynen Lezer bekend te zijn, 't zy in deze letterkundige stukjes; dit toch zal my 't grootste vermaak zijn indien meesters in de kunst zich met onze uitspanningen wel eens willen onleedig houden,

P 2

228 OF HET GEBR. DER LETTR. OUDT. enz.

den , en mynen tragen gang verschonende my het rechte spoor aenwyzen , om hun , al is het met ongelyke schreden , naer te volgen.

H. V. W.

s' Hage

1765.

V R Y-

V R Y M O E D I G E

B E D E N K I N G E N

O V E R D E V E R G E L Y K I N G D E R

O U D E D I C H T E R E N

M E T D E

H E D E N D A E G S C H E N

— — — non dicet: cur ego amicum
Offendam in nugis? hac nugæ seria ducent
In mala, derisum semel exceptumque sinistre.

— — — — —
Nunc illud tantum quæram, merito ne tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi? — —

— — — — — lædere gaudes,
Inquis, & hoc studio pravus facis: Unde petitur
Hoc in me jactis? — — — — —

— — — — — interea tu, liberius si
Dixero quid, si forte jocosius; hoc mihi juris
Cum venia dabis.

H O R A T I U S.

Op aenzetting van een myner Vrienden laet ik my overhalen, om het gemeen myne bedenkingen mede te deelen, welke anders mogelijk nimmer geschreven of in orde gebracht zouden geweest zijn.

Verre den minsten der Lezeren zullen dezelve behagen, dit weet ik te voren; ook zijn zy noch volgens de gewone schrijfwyze opgesteld, noch geschikt naer de gemeene manier van denken, en smaek welke tegenwoordig heerscht: Oordeelt UWE. het ondienstig dat zulke vreemde meeningen gemeen gemaekt worden, en hangt 'er het welzijn aen der hedendaegsche Letterkunde, dat de aengenomene verbeeldingen in zwang blyven, ik zal met weinig leedwezen zien dat UWE. deze bedenkingen verwerpt, en op de groote lijst plaetst der gevoelens, welke, hoewel zy op zich zelve waer zijn, echter ondienstig gehouden worden voor het gemeen, daerom dat ze eenige schakels los ma-

ken van de grote keten der vooroordeelen , aan welke de troetel - bezigheid van zoo meenig een verknocht is , en welker ontbinding zoo veelen het onnoozel vermack zou ontnemen van zich enen naem te maken , door het behandelen van onderwerpen , welke geen belang in zich zelfs hebbende al hunne wezenlijkheid trekken uit de verbeelding die het gemeen van dezelve maakt , welke hen den schijn van nuttigen arbeid doet verkrygen. Doch dunkt UWE. dat myne bedenkingen door den beugel kunnen , vergunt hen een plaets in uwe Bydragen , waerin ik onlangs een verhandeling gezien heb over dezelfde stof , doch zoo verschillende van deze , dat de eene geene betrekking in 't minst tot de andere heeft (*).

Ondertusfchen heb ik my voorgesteld , door het fchryven van Bedenkingen de vryheid te hebben van myne meening onbelemmerd neder te stellen , zelfs met

(*) De Lezer wordt verzocht dit wel op te merken , en niets wat in deze Bedenkingen gezegt mocht worden op de voornoemde verhandeling toe te passen : niets zou meer tegen mijn oogmerk ftriden , en het plan , dat ik my heb voorgesteld in de uitgave dezer Bedenkingen.

met verwerping der gevoelens van anderen; deze toon, die anders weinig past, en zelden wel wordt opgenomen, dient verdragen te worden in dit soort van schryven, en is eenigszins aan het zelve eigen.

Door myne Bedenkingen in 't licht te geven, heb ik het gemeen alleen deelgenoten willen maken der gedachten welke by my zijn opgekoomen, wanneer ik dit stuk overwogen heb: waeruit volgt, dat, waer ik het sterkste op iets aendring, deze *adfirmatie* alleen aentemerkten zy als een opvatting van my, welke ik den Lezer niet zoo zeer heb willen opdringen als waer zijnde met uitfluiting van een anders gevoelen, maer welke ik hem alleen heb willen mededeelen, om te doen zien hoe ik omtrent de zaak dacht. — Zegt iemand, welk nut heeft het gemeen daer uit, dat men wete, hoe die of die in 't byzonder deze of gene zaak beschouwt? Zeer wel: maer zookomen wy wederom op de oude vraag: wierdt deze wat meer gedaen, hoe veel voordeel zou de geleerdheid niet alleen, maer de geheele maetschappye daer niet van trekken! Het ongeluk is dat men ze gemeenlijk meer door Lezers hoort doen,

dan door Schryvers. — Hoe het zy, dewijl toch ieder al iets moet in 't licht geven, is het niet om nut te doen, het is om de *mode* te volgen, zoo geve ik noch liever myne eigene Bedenkingen aen het licht, dan dat ik een verzameling zou maken van 't geen andere voor my gedacht hebben, meer om te tonen dat ik hen gelezen hadt, dan uit overtuiging van de nuttigheid van dien arbeid.

Eindelijk, komt 'er hier of daer een aanmerking tusschen, die wat buiten den kring der *cognitien* van een *Literator* gaen mochte, geeft dezelve toe aen den aengenomen titel van die zich met achting noemt:

enz. enz.

Le Philosophe sans fard.

V R Y;

V R Y M O E D I G E
B E D E N K I N G E N
O V E R D E
V E R G E L Y K I N G
D E R
O U D E D I C H T E R E N ,
M E T D E
H E D E N D A E G S C H E N .

I.

In allerlei foort van *studie* regeert het vooroordeel: niet dat dit eene eigenschap zijn zoude, aen de wetenschappen noodzakelijk verbonden; neen: de gebrekkelijkheid van ons begrip, de geringe uitgestrektheid van ons oordeel, maekt ons vatbaer voor een zwakheid, welke ons, by het eerste voorkomen, 't zy ten voordeele der zaken, 't zy ten nadeele der zelve, zoodanig inneemt, dat wy in 't vervolg onvatbaer gemaekt worden voor allen schijn van waerheid, welke ons het aengenomen gevoelen zou kunnen doen in twyfel trekken of verlaten. Niets is 'er dat der geleerdheid meer nadeel toebrenghet dan even dit zelfde; en wat wonder? daer zelfs het grootste deel der ver-

verkeerdheid in alle onze handelingen zijn oorsprong aen deze behebtheid verschuldigd is (a). Ondertusfchen daer 'er geen wetenschap is die meer wapenen in de hand geeft, om dit gebrek tegen te gaen en te over-

(a) Zijn de vooroordeelen kwaed en nadeelig aen het onderzoek der waerheid, ja dikwils met de waerheid zelve ftrydende, zoo moet men het voeden en toegeven van dezelve niet alleen als een verkeerde drift of zwakheid van geest, maer zelfs als een ondeugd aenmerken, die zoo veel te fchadelyker wordt aen de maetschappye, als ze meer algemeen is, onder allerhande perfonen in allerlei opzichten. Maer wie is 'er die dit aldus befchouwt? wie, die dezelve onder den rang der gebreken stelt? Men acht het zelfs een punt van opvoeding vooroordeelen in de gemoederen te prenten; vooroordeelen voor zyne Godsdienst, vooroordeelen voor zijn Vaderland, vooroordeelen voor zijn Tael, vooroordeelen voor zijn Geflacht, vooroordeelen voor de bezigheid waer toe men voorgefchikt is, worden gerekend onder de beginfelen die de kinderen ingeboezemd moeten worden, eer zy in ftaet zijn om over de waerheid derzelve te oordeelen en zich een verkiezing te maken van dingen, die hun zelve alleen raken. Hoe komt het, dat men dit in zulk een opzicht befchouwe? daarvan enkel, dat men den hatelyken naem van vooroordeelen onder de onfchuldige doch valsche benaming van *principes* en *goede fentimenten* verloren heeft. Ondertusfchen, hoe veel kwaed verwekt dit niet in een meer gevorderden ouderdom? Hoe vele zijn 'er niet die naderhand alle moeite hebben om zich van deze vooroordeelen te ontheffen, en in ftaet te ftellen van uit hunne eigene oogen te zien? Wie is 'er ten minften, die niet wenschen zoude nooit met dezelve behebt te zijn geweest? In tegendeel wat ftondt 'er niet te wachten van een gemoed, waeraen het vooroordeel nimmer vatten gehad hadt? onze reden is wel bedorven en ons oordeel zwak, maer het is ook de vooringenomenheid, die ons zoo dikwils doet mistasten. Dit fluk verdiende ten hoogften door een kundige en verftandige pen in klaerder licht gezet te worden: Tot noch toe heeft zich niemand hier toe verleedigt.

overwinnen dan de beschaefde Letteren, is het te verwonderen, dat 'er nochtans geene wetenschap is, welker aenhangers meer aen het zelve onderhevig zijn, dan even deze. Hiervan zoo veele tegengestelde meeningen, welke van beide kanten met gelyken iever gedreeven worden, niet ahangende dan van de gedachten, welke men eens omtrent dezelve heeft opgevat, of daer men in 't openbaer voor uitgekomen is, en die men dus oordeelt te moeten staende houden, hoe overtuigd men ook zy van het onrecht dat men heeft, of van de onnoodigheid der quaestie (b).

Ieder

(b) By velen komt dit ook door het vooroordeel, het welk zy hebben voor de wetenschap waer by zy zich schikken. Mr. Perault, Houdart de la Mothe, Frayn de Tremblay, en andere meer van die party waren liefhebbers van de Fransche tael, leden van de *Academie Françoise*, schreeven in 't Fransch, lazen niets dan wat Fransch was, en hierom verbeeldden zy zich de Fransche schryvers te moeten verheffen zelfs ten koste der gevestigde roem van de Grieksche of Latijnsche vernuften. — Zoo houdt zich een Philosooph bevoegd, uit hoofde van zyne profesie, de Wijsgeerte boven alle andere wetenschappen te stellen, zelfs daer zy verkeert omtrent dingen, die, behalven dat ze ons niet raken, en voor ons van geen belang zijn zouden al wisten wyze, buiten dat ook nooit door ons geweten zullen worden: Daer in tegendeel een zoo genoemde Literator de geheele Wijsgeerte houdt voor spelingen van het vernuft, die op zich zelve geen nut hebben, en niet moeilijk zijn dan om de benamingen die men hun geeft, en welke hem om hunne vreemdheid afschrikken van een onderzoek, het welk hem mogelijk van dezen waen zou ontheffen. Eindelijk ieder is altijd min of meer een voorstander van dat geen waervan hy iets weet, en maekt zig geringe gedachten van 't geen hy niet verstaet, dan in zoo verre als hem een oppervlakkige beschouwing bedriegt. 't Geen Mr. Pascal

zegt

Ieder staet het gevoelen voor, dat hy denkt te moeten verdedigen, zonder dat van zijn party onbevooroordeeld te beschouwen, of liever zonder het eens te beschouwen: Hy levert, maer onderzoekt niet waer tegen: Hy strijdt, zonder te weten wie zijn vyand is, en dus ook niet welke wapenen men tegen hem gebruiken kan en waervoor hy zich te wachten hebbe: zyne oogen schemeren op de woorden, welke men hem voorlegt, en hy meent zich wel geweed te hebben als hy 'er even veel tegen over gezet heeft die de tegengestelde meening staende houden: Als men van weerskanten zich genoeg vermoeid heeft, loopt deze strijd af, die dikwils niet dan door den dood van een der partyen geëindigd wordt, en het gemeen wint niets by dit alles, dan dat het nog wat onzekerder gemaekt is omtrent de verhandelde vrag dan te voren. Zoo wisselt men woorden zonder te denken welke de zaak zy die men in 't oog diende te hebben, en by slot van rekening heeft men een opgevat vooroordeel voorgestaen, waervan men het onderwerp, indien men het al wist, ten minsten niet verstonde, veel min derzelve nuttigheid onderzocht hadt. — Ongeschikte beslissers! hoe wanvoeglijk zijn uwe handelingen in de oogen van een verstandig en oplettend aenschouwer (c)! Niet ingenomen voor een van
bei-

zegt in zijn *Pensées* ten opzichte der Dichtkunde, levert hier een levendig voorbeeld van op: M. Voltaire brengt het by in het tweede hoofdstuk van zijn *Essai sur la Poësie Epique*.

(c) Zou het onmogelijk zijn, in een eeuw, zoo verlicht

beiden , onderzoekt hy de nuttigheid der verhandelde
 vraeg , en vindt die dikwils van zeer gering aenbe-
 lang ; en onverschillig omtrent derzelve uitwyzing , is
 hy in staet om haer volkomen door te zien , en ont-
 dekt dus wel haest , hoe zeer men van weerzyden
 door zyne vooroordeelen is vervoerd , en hoe onmo-
 gelijk het was deze zaak ooit ten einde te brengen ;
 wanneer men hadt voortgegaen dezelve op deze wyze
 te behandelen . Veele zullen zich verbeelden dat ik
 hier wat te verre ga : en ach waren het alleen losse
 bedenkingen , die op geene ondervinding steunden ! Maer
 de zaak is te klaer , en de bewyzen in alle onze he-
 dendaegsche geschillen te gemeen , dan dat men dezel-
 ve in twyfel zou kunnen trekken . — Men neme
 maer eens dat vermaerde verschil , het welk zoo veel
 ge-

licht als deze is , hier of daer iemand te vinden , welke de-
 zen naem verdiende ? Men moet groot onderscheid maken
 tusfchen een geleerd en belezen of een wijs en verftandig
 man : niemand is meer onderhevig aen vooroordeelen dan
 de eerste , terwijl niemand minder met dezelve behebt dient
 te zijn dan de laetste . Ondertusfchen is het zeer te bejam-
 meren , dat daer men voor den eenen alle gelegenheid van
 goed fortuin geopend heeft , men den mond toefluit aen
 den ander , en hem geen de minste belooning of aenmoed-
 diging waardig acht , indien hy niet het een of ander be-
 roep van de mode ter hand neemt . Hierin bestaet de
 oorzaak van onze verbasterde smaek : Hiervan een groot
 deel der vooroordeelen , die thands zoo veel wanorder
 verwekken . — En evenwel , niet tegenstaende alle
 deze hinderpalen , worden 'er nog luiden gevonden , wier
 oordeel , voor deze vervalsching bewaerd , in staet is de
 zaken onvooringenomen te beschouwen , en over dezelve
 te vonnisen . De zulken heb ik ter dezer plaets in 't oog ,
 en rekene my een eer hunne grondregels over te mogen
 nemen en op te volgen .

geruchts gemaakt heeft en met zoo veel iever onder eenige Liefhebbers voor en tegen is *gedebatteerd*: te weten, *of de oude Dichters voortreffelijker te houden zijn, dan de Nieuwen.* Zonder hier de nuttigheid van deze vraag te onderzoeken, om niet mogelijk te kort te schieten door het een of ander te willen staende houden; laten wy alleen zien op welk een wyze men deze zaak behandeld, en hoe zeer ook hier de vooringenomenheid haer rol gespeeld hebbe. Naderhand zullen wy aentonen hoe zy behandeld hadt moeten worden, of liever de onmogelijkheid doen zien van dit geschil ooit ten einde te brengen of te beslisen.

I I.

Indien 'er eene Natie in staet was, om de oude Grieksche of Latijnsche vernuften met eenigen schijn den voorrang te betwisten, zou het de Fransche zijn, om meer dan eene voldoende reden: maer indien 'er ook eene Natie geweest is, daer dit geschil met meer bevooroordeeldheid en drift is behandeld, is het deze geweest (*d*). Zoo geeft men zijn party zelfs de wapenen in de hand, om zich mede te bestryden: zoo bederft men een goede zaak, of die men ten minsten veel glimp van waerheid zou hebben kunnen geven, door den Lezer te doen blyken dat men dezelve meer uit vooringenomenheid dan eigene overreding op zich genomen heeft te verdedigen. — Voofnamelyk in de

(*d*) Men kan hier by vergelyken den brief van den Du-ke of Buckingham met het antwoord van Pope over deze twist: in *Pope's Works* vol. VIII. p. 309 - 319.

de voorige eeuw is dit verschil levendig geweest: zie hier in 't kort, hoe zich de zaak heeft toegedragen. — Twee drie Franschen, luiden van verstand en oordeel, maer voor 't overige ontbloot van kennis in talen, en met een woord alles wat de oudheid aengaet, na alvorens de uitmuntendste werken van hunne beste dichteren met veel smaek gelezen te hebben, vatten voor dezelve een overgegeven drift op, en verbeelden zich alles te hebben ontmoet wat lusterrijk en schoon kon genaemd worden: In deze gesteldheid zijnde, horen zy anderen de oude schryvers verheffen: deze verzekeren hun dat 'er Latijnsche en Grieksche dichters zijn, waer by de Fransche vernuften in geene vergelyking komen. Hoe! zeggen zy, in geene vergelyking? dit weten wy te voren dat onmogelyk is: ieder weet hoe verre onze dichters die van andere natien overtreffen: en zouden dan die ouden boven ons den voorrang hebben? zy, die in een tijd leefden waerin de wetenschappen noch in hunne eerste beginselen waren, wanneer de zeden noch minder beschaefd waren dan tegenwoordig, enz. — Met deze gedachten bezet, vallen zy aen 't lezen der oude dichteren; doch, om dat zy noch Latijn noch Grieksch verstaen, zijn zy genoodzaekt zich met Fransche overzettingen te behelpen, en hier uit te oordeelen. Ziet nu eens wat men van zulk een onderzoek te wachten hebbe. Voor de fraeygheden van tael, die het innemende der Poëzye (τὸ ψυχάγωγόν) voor 't grootste gedeelte uitmaken, zijn zy gansch onvatbaer: en de wezenlyke schoonheden, die hier en daer

IIde DEEL. Q OH.

242 BEDENK. OVER DE VERGEL. DER OUDE

ondanks ene kwade overzetting uitblinken , verliezen by hun al heur kracht door de vooroordeelen waarmede zy bezet zijn , en welke hun beletten een onzydig vonnis te vellen. — Een man van geleerdheid en kennis ziet deze handelwijs , hy is gevoelig over den hoon welke men den ouden aendoet , en neemt voor zich dit ongelijk te wreken : maer vervoerd door zijn drift over de verkeerdheid van zijn party , vervalt hy in een ander uiterste : in plaets van de Fransche dichteren, met de Grieksche te vergelyken , houdt hy zich niet op dan met de mislagen van zijn party uittemeten en belagchelijk te maken : en in plaets van de schoonheden der ouden aen te tonen , verheft hy hen zoo hoog dat zy na besluit van zaken onfeilbaer en volmaekt moeten gehouden worden : Op deze wyze mist hy het oogmerk van zijn arbeid , en bederft een goede zaak door een bevooroordeelde behandeling. De een roept , mijn party is een onkundige , een weetniet , een mensch die niet in staet is over de zaak te oordeelen ; daer de ander van zijn kant zegt : hoe zou hy daeromtrent besluiten ? hy is een *Literator* , een *Criticus* , een man die zich niet ophoudt dan met Grieksche en Latijnsche Schryvers te lezen , die zijn eigen moedertaal niet verstaet , en wat dies meer is.

Naderhand heeft men onder andere Natien dezelfde vraag begonnen op te halen. Maer laten wy hier in niet treden : zien wy liever hoe men het verschil behandeld , en voor of tegen gezocht heeft te bewee-
ren.

ren. Dit is beter of slechter , met meer of met minder oordeel gedaen , naer mate men meer of min kundig , en meer of min partydig was. Deze zijn door hunne ingenomenheid tot uiterstens vervallen , welke zich zelven omver werpen , of hebben zich door hunne onkunde aen de schandelijkste mislagen en dwaalingen schuldig gemaakt , die hun byna alle wederpreking onwaerdig maken (e) : genen zijn voorzigtiger te werk gegaen en hebben gezocht hun zaak zoo goed te bewyzen als hun mogelijk was. Deze zijn het , met wien wy alleen hier te doen hebben : laet ons hunne wyze van redening beschouwen.

Dezelve bestaet voornamelijk in het byeen zoeken van eenige der beste plaetsen uit oude schryveren , van de grootste sieraden hunner dichtstukken enz. , de vergelyking daarvan met onze hedendaegschen , en het trekken van een besluit hieruit , nadat zy of ten voordeele der eersten zijn ingenomen , of de voortreffelijkheid der laetsten op zich genomen hebben te beweerden. Ik zeg voornamelijk ; want , hoewel men nu en dan ook eenige andere redenen getracht heeft by te brengen , echter is dit hun voornaemst en meest geliefd bewijs , waer van ook alle , welke dit stuk ooit met opzet behandeld hebben , zich ieverig bedienen. Men gaet dan de beschryvingen na die men by de ouden vindt

(e) Wie lacht niet , als hy den Baron Bielfeld Homerus hoort laken , om dat hy verscheiden dialecten in het zelfde dichtstuk gebruikt hadt : dit schein hem een onvatdragelijk mengelmoes te moeten uitmaken.

vindt van voorname gevallen, van hartstochten, enz. hunne sterkste uitdrukkingen, levendigste schilderlingen, blinkendste gedachten, treffendste vergelykingen, en wat diergelyke fraeiheden meer zijn, welke luister en schoonheid aen een uitgewerkt dichtstuk geven: Hier tegen zoekt men zoo veel anderen uit de beste werken der hedendaegschen: Men ziet, die beschryving van Vondel is uitgewerkter dan deze van Virgilius, en men besluit: derhalven is Vondel beter dichter dan Virgilius. Of in tegendeel, hier overtreft Ovidius onzen dichter Poot, by gevolg is de eerste groter man te houden dan de laetste (f). En dan nog, wat meer is: by gevolg zijn de oude Dichters voortreflyker dan de nieuwen, of het tegengestelde.

Onge-

(f) Zoo kan ik zeggen: „Die plaets van Horatius is uitmuntend, daer hy van de fortuna zegt, in het derde boek, zoo ik meen, zyner gedichten.

„ *Laudo manentem: si celeres quatit*
 „ *Pennis, resigno quæ dedit, & mea*
 „ *Virtute me involvo, probamque*
 „ *Pauperiem sine dote quero.*

„ Maer wat willen toch die ouden zijn, in vergelyking van onze hedendaegsche vernuften! de Koninglyke dicht-ader is hier vry wat gelukkiger, daer hy zich dus uitdrukt in een Brief aen den Graef van Bruhl:

„ *Connaissez la fortune inconstante & légère,*
 „ *La perfide se plait aux plus cruels revers;*
 „ *On la voit abuser le sage, le vulgaire,*
 „ *Fouer insolemment tout ce faible Univers;*

„ *Am*

Ongelukkige bewijsgronden! in wat foort van wetenschappen bedient men zich van zulk een manier van redeneeren? en welke gedachten moet zich iemand maken (g) van de kennis zelve der beschaefde letteren, welker aenhangeren hy op deze wyze ziet te werk gaen, even als hadden zy de eerste beginselen eener gezonde redenkunde verzaekt (b). — Maer ge-

- „ *Aujourd'hui c'est sur ma tête*
 „ *Qu'elle repand ses faveurs,*
 „ *Dès demain elle s'apprête*
 „ *A les emporter ailleurs.*
 „ *Fixe-t-elle sur moi sa perfide inconstance,*
 „ *Mon cœur lui saura gré du bien qu'elle me fait,*
 „ *Veut-elle en d'autres lieux marquer sa bienveillance;*
 „ *Je lui remets ses dons sans chagrin, sans regret;*
 „ *Plein d'une vertu plus forte,*
 „ *J'épouse la pauvreté,*
 „ *Si pour tout elle m'apporte*
 „ *L'honneur & la probité,*

(g) Men verschone my dat ik hier een geval stelle, dat tegenwoordig geen plaets kan hebben: Men zou iemand zoeken moeten, die niet onderricht was hoe veel invloed de vooroordeelen hadden op ene wetenschap van welke zy't verste vervreemd zijn, en welke de meeste mid-delen in de hand geeft om dezelve tegen te gaen en te verbannen. Zulk eenen zou men bezwaerlijk vinden: Thands is de zaak zoo verre gekomen, dat men zich niet meer verwondert over diergelyke redeneeringen: men zegt het is een *Literator*, men moet daer op zoo naeuw niet zien. Voortreflyke wetenschap! in hoe groot een verachting hebben uwe eigen aenhangeren u niet ge-bracht?

(b) Gesteld zijnde men vindt zoo iemand eens, hoe

gesteld zijnde, de gevolgtrekking kon eens doorgaen, hoe veel ontbreekt 'er dan noch aan de andere deelen van dit bewijs! Hoe veel hebben de ouden niet voor, om de mogelijkheid die 'er is, en zomtjids de waerschijnlijkheid zelfs, dat even die zelfde plaetsen der nieuweren, die hier boven hun gesteld worden, na hun voorbeeld gevolgd zijn (i). En dat het dus licht was

geloofte ge dat hy deze wyze van redening zou verschonen? Zekerlijk, om niet de gene die zoo dachten van erger te verdenken, zekerlijk, zou hy zeggen, hebben die luiden dit niet anders gedaen, dan om hunne belezenheid te tonen, en hoe zeer zy bedreven waren in de schriften der oude en nieuwe dichteren. — Dit is uw eenige uitvlucht, liefhebbers! maer het is nu ook het laetst dat men u onder dit voorwendfel verschonen zal: Thands is hier in reeds zoo veel gedaen, en P. Colonia, Bouhours, Home, enz. hebben zulke grote verzamelingen gemaakt van de beste plaetsen uit oude en nieuwe Schryvers, dat het gemeen in dezen voldaan is, en meer dan genoeg heeft om de vergelyking van beiden te maken, wanneer het veresicht mogt worden. — Die zich in het vervolg wederom hier toe verledigt, zal in groot vermoeden vallen van *plagium literarium* begaen te hebben.

(i) Zoo zal men my, by voorbeeld, nooit anders doen gelooven of Poot hadt de *Epoda* van Horatius wel gebruikt, wanneer hy zijn *lof der Landbouw* schreef, al verstonde hy geen Latijn: en hadt hy Anacreon nimmer gelezen, hy zou niet licht in die wyze van denken zijn gevallen, waer in hy was toen hy zijn *vrolijk leven* opstelde, die, buiten dat, noch met zijn karakter, noch met zyne levenswyze overeenkwam: Ook zal de Koning van Pruissen niet ontkennen dat hy wel wist hoe Horatius die schone gedachte hadt uitgedrukt, welke hy zulke een frae en luisterrijk voorkomen wist te geven: — Zoo is men ingenomen met die uitmuntende plaets van M. Moliere in zijn weergaloze *Misantrope* (*Aët. II. sc. V.*) waer hy beschrijft hoe de liefde alle gebreken dekt in het beminde voorwerp,

was de gedachte wat uit te breiden, daer zy het model voor zich hadden? De grootste vernuften hebben 't zich een eer gerekend den naem te mogen hebben een anders fraeiheden kunstig over te nemen, en door ene verstandige navolging in hunne dichtstukken in te lasfen: zelfs hadden de oude Latijnsche dichteren de gewoonte van zich byzonderlijk eenen uit te kiezen, wien zy overal navolgden; gelijk Horatius met Pindarus gedaen heeft, Virgilius met Homerus en Theocritus enz. Pope zelfs, de grote Pope, liet onder zyne werken by wyze van noten drukken de plaetsen welke hy hier en daer uit overgenomen hadt. Dit rekenen deze zich tot eer, en een ander komt en wil alles hun eigen vernuft toefchryven, om hen dus boven hunne voorgangeren te stellen. Zoo zet men den leerling boven zijn meester: zoo verheft men de copy boven het origineel, waer naer zy gemaakt is (k). — En dit alles noch al wederom eens toegegeven, hoe wei-

werp, terwijl 'er van de honderd lezers naeuwelyks een is, die de bron opspeurt waeruit zy genomen is; heeft iemand het derde hekeldicht van Horatius eerste boek versch. in 't geheugen, wel haest zal hy zien hoe voortreflijk onze Fransche toneel-dichter een der beste plaetsen van dezen schryver overgenomen heeft om zijn stuk luster by te zetten, en hy zal bekennen moeten dat deze navolging zijn maker even veel eer doet als ware het zijn eigen vinding geweest

(k) Deze gedachte erinnert my een geval het welk Ælianus ons verhaelt (L. II. var. bist.) en het geen hier op zou kunnen toegepast worden: maer ik ga dit liefst in stilzwygen voorby.

248 **BEDENK. OVER DE VERGEL. DER OUDE.**

weinig wint men dan noch door deze redenering? zijn niet alle deze fraeie gedachten, alle die levendige beschryvingen, gepaste vergelykingen, enz. enkel sierraden van een dichtstuk en maer als bywerk aen te merken? of zijn het deze welke een Poët uitmaken? zegt men, ja: dan is het licht een dichter te zijn: maer die dit stelt kan verzekerd zijn dat hy een nieuw gevoelen voorstaet. Doch is het tegengestelde waer, hoe kan men dan iets uit dezelve voor of tegen besluiten? dit dunkt my was alleen genoegzaam om dit bewijs omver te werpen.

Uit diteene staeltje, 't welk evenwel hun voornaemst, zoo niet hun eenigst bewijs is, kan men oordeelen hoe dit verschil behandeld zy. — Dit moet ik 'er nog byvoegen dat het my altyds ten uitersten verwonderd heeft, hoe men de vraeg zelve niet juister bepaeld hebbe. Men is gewoon de *ouden* te stellen tegen de *bedendaegschen*. Deze benaming van *ouden* bevat zoo wel Grieken als Romeinen, ook spreekt men hier en daer nog al van Homerus: maer voor 't overige wordt de vergelyking niet gemaakt dan met Latijnsche dichteren. Ik wil wel gelooven dat het onze luiden daer van herkomt, dat zy de Grieksche niet gelezen hebben, het geen maekt dat zy niets over hun te zeggen hebben: Maer het was evenwel noodzakelijk dat iemand welke deze zaak op zich nam, zoo wel de Grieksche dichters als de Latijnsche door en door gelezen hadt en verstondt: terwijl het hier aen komt op eene allergrondigste kennis van de schriften waer over men het vonnis vellen

len moet : Zoo lang dit vereischte ontbreekt , is het onmogelijk dat men over de zaak recht zou kunnen oordeelen. Hoe de partyen hier mede staen , en of zy zelfs de Grieksche dichtstukken wel eens alle gekend hebben , zal ik niet onderzoeken , men zou mogelijk niet zonder grond kunnen zeggen ;

Iliacos intra muros peccatur & extra.

Beiden hadden zy 'er wel wat meer van dienen te weten.

Maer laten wy overgaen om te zien hoe men de vergelyking moest aenvangen , ingeval 'er mogelijkheid ware dezelve immer zoo verre te brengen , dat men 'er eenige gevolgtrekking ten voordeele van de eene of andere uit maken konde.

I I I.

Eer men zich met opzet aan de behandeling ergens van overgeeft , dient men de zaak , welke men onderzoeken zal , wel te verstaen , te meer wanneer dezelve nog tegenspraak lijdt : Zoo zou men , om de *vergelyking tuschen de oude en nieuwe dichteren* te maken , vooraf bepalen moeten , of men hierdoor verstondt de vergelyking der oude en nieuwe *Poëzy* , der oude en nieuwe *Dichtstukken* , of der oude en nieuwe *Dichteren* zelfs , dan of men alles te zamen onder dezen naem begreep.

Deze drievoudige onderscheiding schijnt van geen belang te zijn , en was echter volstrekt noodzakelijk ,

eer men een goede beslissing van deze vraeg konde maken, zoo 'er anders eene te maken was. Wanneer men het eerste voor zich nam te onderzoeken, zou men zien moeten of de *Dichtkunde* zelve, als een kunst of wetenschap beschouwt, tegenwoordig in beter stand ware, 't zy onder de Franschen, 't zy onder andere volkeren, dan zy geweest was ten tyde der Grieken en Romeinen: Of men onder de nieuweren een soort van gedicht hadt uitgevonden, het welk opwegen konde tegen het *Bly- of Treurspel*, den *Lofzang*, het *Heldendicht*, den *Brief*, het *Hekeldicht*, de *Fabel* of *Apologue*, den *Lierzang*, het *Landgedicht* en het *Treurdicht*, wier uitvinding wy aen de Grieken en Romeinen onbetwistbaer verschuldigd zijn, uitgezonderd mogelijk den *Lofzang*, de *Fabel*, den *Lierzang*, en den *Herderskout*, welke zy van de Oosterlingen overgenomen konden hebben; dan of hier tegen gesteld konden worden, de *Opera*, het *Madrigal*, het *Travesti burlesque*, het *Klinkdicht*, het *Punt-dicht* (1) het *Rondeel*, en de *Contes* in den sijnak van la Fontaine en Gellert enz. welke men eerst in later tyden heeft begonnen te gebruiken. Dan of men nieuwen trant van dicht-maten hadt in gebruik gebracht, welke opwegen konden tegen het *Hexametrum*, *Pentametrum*, *Jambicum* enz. der Grieken en

Laty-

(1) Vele zullen dit mogelijk kwalijk geplaetst oordeelen onder de uitvindingen der nieuwen, maer dewijl 'er zijn welke met geweld dryven dat men by Martialis geen rechtgenaemde punt-dichten vindt, kunnen wy dit gemaklijk overstappen.

Latynen, en wat dies meer is. — Daer men de oude *Dichtstukken*, welke ons in 't Grieksch en Latijn overig gebleven zijn, met de nieuwere Fransche Italiaentische Engelsche of Nederlandische vergelykende, soort by soort zou moeten zetten: als Trisfin Camouens Don Alonzo d'Ercilla en Tasfo, Milton, Voltaire enz. by Homerus en Virgilius; Poot en Wellekens, Tasfo en Guarini, Spencer Philips en Pope, Gesfner enz. by Theocritus en Virgilius: la Fontaine en Gellert by Phædrus: Vondel en Huydecoper, Shakespeare, Milton en Addison, Corneille, Racine, Voltaire en Belloy by Euripides, Æschylus en Sophocles: Langendijk, Holberg, Shakespeare, Moliere, Marivaux, Destouches, en Crebillon, by Menander, Aristophanes, Plautus en Terentius enz. en dan de vergelyking opmaken, niet uit deze of geene fraeie plaetzen, maer uit de gansche manier van denken en schryven, het uitwerken der stoffe naer ieders onderscheiden omstandigheden, enz. — Eindelijk de nieuwe *dichters* tegen de ouden stellende, zou men onderzoeken moeten, welke de meesten in getal waren: of er by de nieuwen meer overvliegende vernuften waren dan by de ouden: of de ouden groter natuerlyke dichtgaven bezeten hadden, meer gemaklykheid in het verzen maken, meer geneigdheid tot ene Poëtische wyze van denken: of zy geleerder waren dan de nieuwen, of zy sterker hartstochten hadden, of een dichter meerder gezien was te Atheenen of te Rome dan tegenwoordig, enz. welk alles zijn invloed heeft op dit verschil. — Was het niet volstrekt

252 BEDENK. OVER DE VERGEL. DER OUDE

strekt noodig hier omtrent eenige bepaling te maken, eer men in 't algemeen begon te twisten of men de oude dichters de voorkeur boven de nieuwen moest geven, dan niet? Hoe komt het dan, dat hier niemand om gedacht heeft? men moest dezen weg kieten om te kunnen schynen een vergelyking te maken tusschen zaken welke in geen vergelyking te zamen kunnen gebracht worden.

Maer laten wy verder gaen: Wanneer zich iemand bepaelde, om het gering getal der oude Grieksche en Latijnsche dichtstukken die ons uit den groten schat, welken by voorbeeld Athenæus Plutarchus of Stobæus bezeten hebben, noch overig gebleven zijn, met de nieuwe, 't zy Fransche 't zy Nederduitsche of Engelsche gedichten, te vergelyken, 't geen eigenlijk de wyze is op welke onze luiden dit stuk behandeld hebben, hoe zou hy in staet zijn ieder naer zyne onderscheidene omstandigheden afmeten, en den staet waer in hy was in tegenstelling van zijn mededinger, om alzoo deze twee, ieder naer zijn eigen manier van denken te beoordeelen, en te zamen te vergelyken? — Laet ons het onderscheid van Godsdienst en geloofsgevoelens eerst eens nemen: hoe veel invloed heeft dit niet gehad op die byzondere wyze van denken, welke de oude Grieksche en Latijnsche Dichters buiten de mogelijkheid stelt van met de nieuwen vergeleken te worden? By hun was het *Ἐκ Διὸς ἀρχόμεθα τῆ ἡδικοῦ ἀνδρείς ἰώμεν Ἀπυλον*, *A Jove principium Musæ, Jovis omnia plena &c.* Geen gedicht, van wat soort het ook wezen mocht, wierdt van eenig belang ge-

hou?

houden, waerin niet deze of geene Godheid, of de eene of andere verdichte gebeurtenis te pas gebracht waren: Zoo verre, dat men, om zijn gedicht luister by te zetten, meer gebruik maekte van het geen de zoo genaemde *historia Deorum fabularis* opleverde, dan van geschiedenissen welke in waerheid gebeurd waren, ja zelfs meer dan van alle andere opfierfelen welke de Dichtkunde aen de hand geeft. Daer integendeel by ons, buiten de zoogenaemde *Stichtelyke Gedichten*, geen gebruik in 't geheel gemaakt wordt van de geschiedenissen die betrekking hebben op onzen Godsdienst, het leven van onzen Zaligmaker, de gevallen der Apostelen, Martelaren, enz. of van de leerstukken van onze religie zelve. Niet dat ik van meening zijn zoude als of dit anders behoorde te geschieden, dat zy verre: Is onze religie beter dan die der Heidenen, zoo kan de eene met de andere niet gelijk gesteld noch van beiden het zelfde gebruik gemaakt worden, zonder de voortreflijkste te kort te doen. Alleen wil ik hier mede aentonen hoe veel invloed het onderscheid van Godsdienst heeft op de Dichtkunde; niet minder heeft het zelve dan op de vergelyking. Zal men tegen elkander stellen twee dichters, waer van de een volgens de beginselen van zijn religie, of liever van die zyner landgenooten (m) de

(m) By gebrek van kundigheid in de wijsbegeerte der ouden, is men gewoon hunne dichters zeer onderscheiden te beschouwen; zommige achten hen te gering, andere

254 BEDENK. OVER DE VERGEL. DER OUDE

de geschiedenissen der Goden , naer den smaek van zyn tijd , in zyne gedichten te pas gebracht heeft : zijn helden met een Mars of Hercules , en zyne be- minde met een Venus of Charis vergeleken ; Daer de

dere wederom te hoog : beiden worden zy door hunne vooroordeelen belet de zaak wel te onderzoeken. Ik voor my geloof dat men een Grieksch of Latijnsch dichter in twee opzichten moet aenmerken , wanneer hy religie - zaken of verhandelt of in zyne verzen te pas brengt , te weten als wijsgeer of als dichter : Als wijsgeer volgt hy zyne reden en het begrip 't geen hem de natuer in- geeft van de volmaektheid : Dan zegt hy : „ daar is één „ allerhoogste God , en van Jupiter hangt het bestuer af „ van alles wat bestaat ; ” dan noemt hy zyne Godheid : Θεὸν αὐτὸν , αἰεὶ μέγαν , αἰεὶ ἀνακτᾶ Πηλογοῶν ἐλάττω , δι- κάτωλον ἐρηιδῆσι enz. of zegt volgens meer byzondere gevoelens van deze of geene secte , daer hy onder behoort : μετ᾽ ἣν ὃ Διὸς πάσαι μὲν ἀγυῖαι , Πάντα τ᾽ ἀνθρώπων ἀγοραὶ , μετ᾽ ἣν τε θάλασσα , καὶ λίμναι , πάντῃ δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες . Τῷ γὰρ καὶ ἦν ἔσθλη . enz. — Als dichter schikt hy zich naer den smaek van zyn tijd , naer de gevoelens van het gemeen , en het oordeel zyner lezeren : hy neemt de verdichtfelen over welke men elkander verhaelde van zyne Goden , meer om 't gemeen te behagen dan om zyn gedicht luister by te zetten. Dan zegt hy : Ζεῦ , σὲ μὲν Ἰδαίοισιν ἐν ἔρεισι φάσι ἦν ἔσθλη , Ζεῦ σε δ᾽ ἐν Ἀρχαδίῃ ποτί- σθαι , παῖδες , ἐψύσαντο ; Κρήτες αἰεὶ ψύσαν , enz. Ἐν δὲ σὲ Παρρᾶσιν Ἔρη τέκεν , ἣ καὶ μάλιτ᾽ ἔσθλην ἔργῳ θαυνοῖσι ποτίσκε- φες . en wat dies meer is. Zelfs gaet hy verder , en zyn Poëtischen iever den teugel vierende , schikt hy zich naer het gemeen , en verfiert zelfs , naer hunnen smaek , nieu- we verdichtfelen , welke onder een verbloemden zin de waerheid verborgen houden : Dan verhaelt hy hun hoe Minerva uit Jupiters harsens geboren wordt , hoe Tanta- lus dorst in 't midden van een rivier , en diergelyken : Want wat de fabel historie aengae , zy die dezelve geheel aen 't gemeen toefchryven , slaen even zeer den bal mis als die welke alles op rekening der dichteren stellen : Een Fransch

wijs-

de ander , verftoken van alzulke verftierfelen , welke hem zijn Godsdienst niet opleverde , altans niet om op dezelfde wyze te gebruiken , na vergeefsch iet anders gezocht te hebben om hiertegen te ftellen , eindelijk door ene flaeffche , en flechtgepaste navolging , tegen den fmaek van zijn landaerd en de gevoelens van zijn tijd , de dwaesheden overneemt van een' Godsdienst welke hem doet walgen , en hier van gebruik maakt om zyne dichtftukken zoo hy meent luister by te zetten (n)? — Of dunkt iemand dat men gevoeglyker een zoo genaemd *ftichzelijk* of heilig gedicht uit een of ander heden-daegsch dichter tegen een *Hymnus* van Callimachus by voorbeeld zou kunnen ftellen , en dan de vergelyking maken tufchen beiden ? — Wat het eerfte belangt , 't is even als of men , ik zeg niet de copy met het origineel , maer eene ongepaste en zonder oordeel gemaekte affchetfing by het model vergeleek. Het tweede paer kooft even kwalijk by elkander : tufchen deze twee is altans geene vergelyking te maken ; Ten aenzien van de ftoffe was het verfchil wel haest beftit , daer in dat opzicht de een zoo ver den

wijsgeer zegt zeer wel : *Il eft impoffible de ne pas reconnaître dans ces fables une peinture vivante de la nature entière : la pluspart des autres fables font la corruption des hiftoires anciennes , ou le caprice de l'imagination. Il en eft des anciennes fables , comme de nos contes modernes : il y en a des modernes qui font charmans , il y en a qui font infipides.*

(n) Zie op dit alles nader de Bylage achter deze *Bedenkingen* gevoegd.

den ander overtreft, als de eene Godsdienst voortreflyker is boven den ander; maer dewijl de stof alleen den dichter niet uitmaekt, blijft het verschil in denzelfden stand als te voren, en niemand zal licht bepalen wie van hun, volgens zyne begrippen, den lof van zyne Godheid beter heeft gezongen dan de ander; het onderscheid het welk 'er tusfchen beiden is, is te groot. Al wat in den een onbetamelijk kon geoordeeld worden is niet te min licht te verschonen: daer de ander, wanneer hy der volmaektheid op eenigerlei wyze te kort doet, een feil begaet die hem niemand kan vergeven. De een heeft een stoffe welke hy naer zijn zin kan fchikken en veranderen, terwijl de ander zaken behandelt waer hy zelf niets van begrijpt, en dat genoeg zou zijn als hy ze konde uitdrukken; met één woord, zoo groot het verschil is van de hoogste volmaektheid boven een chaos van verkeerdheid en gebrek, zoo groot is ook het verschil, het welke de onderscheiden godsdienst-beginselen stellen tusfchen een Grieksch of Latijnsch dichter en een van onze hedendaegfchen, wanneer zy de religie in hunne gedichten te pas brengen.

Een ander voordeel, dat de oude Dichtkunde heeft boven de nieuwe, bestaet in het onderscheid van gewoontens, vooral die welke op den godsdienst hun betrekking hebben. Het verschil dat dezelve stellen tusfchen de oude en nieuwe dichters, vooral tusfchen onze Nederlanders, en de Grieken en Romeinen is groter dan men zich wel verbeelden zou;

On-

Onder alle godsdiensten, de Joodsche zelfs niet uitgezonderd, is 'er geene bekénd, waeraen meer plechtigheden verknocht geweest zijn, dan die der Grieken en Romeinen; daer 'er in tegendeel geene eenvoudiger ooit by éenig volk in gebruik is geweest dan onze gereformeerde: de grootheid van dit verschil stelt ons buiten de mogelijkheid om iets op te leveren het geen zou kunnen opwegen tegen zoo vele gelykenissen, overgedragen spreekwyzen, beschryvingen enz. waer mede de Grieken en Romeinen hunne dichtstukken gewoon waren te voorzien, alle genomen uit deze of geene byzondere gebruiken van hunnen godsdienst. Welk een wijd veld verschafte hun niet alle die offeranden, ieder geschikt naer den aerd der Goden aen welken zy gedaen wierden: die verscheidenheid van plechtigheden, by het offeren zelfs gebruikelijk; de voorzeggingen der Priesteren uit het vogelgeschrei, uit de ingewanden der dieren, enz. de grote plechtigheid der vergoding, of der statige inleiding der Veldheeren in de stad na het behalen eener merkwaardige overwinning, welke men *triumph* of *ovatio* noemde? verder alle die spelen, 't zy van vernuft, als het Blyspel, Treurspel en de Mimus; 't zy van kracht, als het worstelen, lopen, rennen, vechten te paerd, of te voet, het werpen van de schijf of *discus*, enz.? Om nu niet te spreken van alle die byzondere gebruiken, welke in tijd van vrede of oorlog, geboorte of dood, blijdschap of droefheid, binnen en buiten 's huis, in de gemeene zamenleving te Atheenen en te Rome plaets hadden, en waeraen de

Ide DEEL. R dicht.

dichtstukken der Ouden hun meesten opschik ver-
schuldigd zijn. Wat hebben onze dichters om hier
tegen te stellen? niets dan de vindingen van hun ei-
gen vernuft (e): hoe uitgestrekt moest het zelve dan
niet zijn, eer een van hun zich verstoutte om een
Grieksch of Latijnsch dichter den voorrang te be-
twisten: En wat moet men denken van die genen,
welke deze twee te zamen hebben willen vergelyken?

Men zou meer over het verschil, dat de onderschei-
den leeftijd tuschen de ouden en nieuwen stelt, kun-
nen bybrengen, 't geen de onmogelijkheid ener ver-
gelyking zou voldingen. — Men kan wijsgeer-
ig beredeneeren, en zelfs met bewyzen aentonen, dat
de *genie* van alle volkeren op den ganschen aerdbod-
dem dezelfde zy. Dezelfde beginsels van redeneering,
ja zelfs de voetstappen van enen algemeenen smaak,
of soort van beschouwing der zaken, en uitdrukking
der

(e) De Fransche schouwburg heeft nooit een geschie-
denis vertoont, waerin het volk zelf eenig belang hadt:
eindelijk komt 'er een bekwaem vernuft, welke hier van
het eerste voorbeeld geeft. Het stuk wordt wel vertoond
en behaegt zoo zeer, dat men het boven Corneille
en Racine durft verheffen. Kort hierop komt het in 't
licht, en vele verwonderen zich over het gunstig oor-
deel der toehoorderen: met één woord, men zoekt te
vergeefs naer het geen men zich verbeeld hadt te zul-
len vinden, en men stelt 'er zelfs andere stukken van den
zelfden maker boven. Welke is hier de reden van? de
dichter was verstoken van alle die ornamenten, welke een
Romeinsche of Grieksche geschiedenis aen Corneille of Ra-
cine opgaf, en de waarheid alleen moest by hem vol-
doen in een dichtstuk, waerin men de verhevenheid en
het ongewone gemeenlijk zoekt.

der gedachten doen zich aen het oog van een oplet- tend onderzoeker in de onderscheidene wyze van den- ken van zoo vele volkeren klaerblykelijk op; deze algemeene smaek heeft zich allengskens verdeeld, ma dat ieder volk zyne eigene gewoontens heeft aengeno- men: en gelijk de hoofdaendoeningen van blijdschap of droefheid, vergenoeging of onvredenheid, zich schil- deren op het *wezen* van een kind, (dat de Grieken hierom eigenaerdig de *physonomie* noemden), even eens is het met de wyze van redeneeren en het uitdruk- ken der gedachten gelegen: de eerste indrukfelen van zaken, en de eerste wyze van beschouwing der zelve die hem voorkomt krijgt een soort van behebtheid by hem en vormt zijn oordeel. Hoe merkelyk is het onderscheid dat men in een gemeen kind beschouwt in tegenstelling van een ander van meer geboorte? hoe groot moet het dan niet zijn van het eene volk boven het ander! Van de eersten zal 'er, uit honderd één, in ryper jaren noch in staet zijn om de wyze van denken, waeraen hy van jongs af gewent is geweest, te verbeteren: maer een Franschman zal de zaken nooit beschouwen gelijk een Spanjaerd doet, en geen Hollander kan zich zoo naer den trant der Ita- lianen of Engelschen schikken, dat het onderscheid tusfchen beiden niet nog altoos oneindig zou blyven: ja geheel Europa is niet in staet één man opteleve- ren, die de woeste denkbeelden der Turken of den byzonderen smaek der Chineezen zoo zou kunnen o- vernemen, dat hy zyne vorige wyze van denken met

die, waeraen hy zich nu gewent hadt, gerekend kon worden verwisfeld te hebben: daer in tegendeel een kind in Holland by voorbeeld geboren, en daerop terstond in 't Serrail overgebracht, eer het nog vatbaer was voor het geen hy by zyne landsluiden hoorde en zag, met niet veel moeite zich aen de wyze van denken der Turken gewennen zou (p). — Is nu dit verschil zoo groot, en hangt al het onderscheid dat wy in de *genie* van 't eene volk bespeuren in tegenstelling van 't ander, alleen van de verschillendheid der landaerden en gebruiken af, zoo besluit ik met recht: „derhalven is het onmogelijk eene rechte vergelyking te maken tusschen de voortbrengselen van twee onderscheiden volkeren, welke alleen van het verstand en oordeel afhangen”; ja, „derhalven is het vergelyken der vernuften van twee volkeren een t'zamenvoeging van denkbeelden, welke met elkan- der onbestaenbaer zijn, en waervan de een de ander omver werpt.”

Voegt hier nu eens by het verschil 't welk de onderscheidenheid van tael stelt tusschen de oude en nieuwe Dichters: *Chaque langue*, zegt Mr. de Voltaire, *a son genie, formé en partie par le genie même du peuple qui la parle, & en partie par la construction de ses phrases, par la longueur ou la brieveté de ses mots, &c. Il est vrai que le Latin & le Grec étoient des Langues plus poétiques & plus harmonieuses que celles de l'Europe moderne, &c.* zie zijn

meer-
(p) De Lezer kan hier mede vergelyken 't geen de Hr. Voltaire heeft in het eerste of tweede hoofdstuk van zijn voortrefflijk *Essay sur la Poésie Epique*.

meermalen aengehaeld *Esai*. Is dit laetste waer, 't geen van niemand in twyfel getrokken wordt, wat zal men dan hier tegen stellen ten voordeete der nieuwen om den évenaer tusfchen beiden te kunnen doen luisteren? — De laetsten vinden zich buiten dat noch belemmerd met de rijmklanken, waer van de ouden ontheven zijn; welken dan noch het gebruik der dialektten, en de vrye schikking der woorden vooruit hebben: alle voordeelen welken geene tael van Europa tegenwoordig bezit. (q) — Wat mag toch de reden zijn, vraeg ik wederom, dat geen van onze vergelykers alle deze zwarigheden ingezien hebben? Zou het mogelijk de nuttigheid van den arbeid wezen, welke hen zoodanig in dezen verblind heeft? In Horatius tijd was men gewoon te zeggen.

*Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
Viribus, & VERSATE diu. —*

't Is onder de geleerden noch niet uitgemaekt of men in onze hedendaegsche dichters lesfen vindt die van algemeener gebruik zijn dan deze is.

Hier mede zoude ik deze bedenkingen kunnen eindigen, en de bygebrachte bewyzen schynen voldoende te zijn voor mijn oogmerk: dit eene dien ik den Lezer te doen opmerken ten opzichte van het ontwerp myner partyen. Wanneer ik dit stuk eerst begon te overwegen, dacht ik op de wyze waerop men zoogenaemde *Oeuvres d'esprit*, waervan de dichtstuk-

(q) Vergelijk hiermede den brief van den *Duc de Cambrey*, Fenelon, uitgegeven in *M. la Motte Reflexions sur la Rhetorique* p. 62.

262 **BEDENK. OVER DE VERGEL. DER OUDE**

stukken het voornaemste gedeelte uitmaken, beoordeelen moest. Dit hieldt my stil, en ik begreep wel haest waer de knoop gelegen was. Al wat op onze uiterlyke zinnen valt of met dezelve eenige betrekking heeft, kan uitgedrukt worden door de spraek: men weet wat men hoort, en kan een ander mededeelen iets 't geen men gezien heeft; alleen het oordeel heeft geen woorden om den indruk, welken deze of gene zaek op het zelve maekt, aen een ander mede te deelen: men kan zeggen, dit is goed, en dat is in tegendeel kwaed; deze gedachte is schoon en juist, daer die wederom deze of gene gebreken heeft die my mishagen; dus verre gaet het aen. Maer twee luiden lezen twee onderscheiden dichtstukken of ontmoeten twee schoone gedachten: beiden vinden zy die fraei, maer de een verkiest die welke de ander de minste rekent. Hoe! zegt de een, behaegt u die trek minder? my dunkt dat zy de ander verre te boven gaet: of is 'er een faut in die van R. die u haer beneden die van V. doet stellen? neen, maer de laetste is fraeijer: waerom is ze fraeijer? om dat ze my meer behaegt: wel waerom behaegt ze u meer? om dat ze fraeijer is. Zijn party kan geen meer reden eischen, dewijl hy 'er zelf geene andere heeft, om zijn oordeel te rechtmatigen, en den ander tot zijn gevoelen over te halen. Men moet dit verstaen van die gedachten waerop niets te berispen valt, en die ieder op zich zelf beschouwd fraei zijn. De meeste zijn van dit soort, en dan is 't, met de Lezers, zoo veel hoofden zoo veel zinnen: ieder maekt zijn eigen keus,

keus, zonder dat hy zelf de reden weet waerom hy dezen of genen de voorrang geeft: Over de anderen is het zelfs noch zeer moeilijk te oordeelen, voornamelijk als de faut gering is en niet terstond in 't oog loopt. Men zal een fijn oordeel hebben en iets afkeuren zonder dat men de reden daarvan kan zeggen; een ander die noch verder ziet, wijst u de faut aen: men is 'er van geraekt en voelt terstond waer het haperde, en men verwondert zich hoe men zelf dit niet heeft kunnen ontdekken: Zoo hangt dan dit alles af van de mate of liever de onderscheidenheid van oordeel. — In het beschouwen van al wat onder den naem van *Oeuvres d'esprit* bevat wordt is het met het oordeel gelegen als met den smaek; de een verkiest deze spyzen, terwijl de ander van een tegengestelde keuze is: beiden meenen zy gelijk te hebben, maer een verstandig rechter oordeelt deze spijs beter ten opzichte van den een, en gene slechter ten opzichte van den ander. Te vergeefs zal men twisten of vleesch beter zy voor den smaek dan visch: en men zal 't nooit eens worden of de oude dichters boven de nieuwen moeten gesteld worden, om dat de goede gedachten van den een dezen of genen beter behagen dan die van den ander. Zou 't een dwaesheid zijn wanneer iemand zijn smaek en de keuze die hy maekte in spyzen aen een iegelijk op wilde dringen, 't is verwaendheid de geheete wereld naer zyne byzondere begrippen te willen doen oordeelen.

Maer gesteld zijnde alle die zwaarigheden, waer van een genoeg was om de onmogelijkheid ener verge-

lyking te bewyzen, waren eens weggenomen: zou het dan noch niet trouwloos zijn de *genie* der Grieken en Romeinen te willen beoordeelen uit het gering gedeelte dat ons overig is gebleven van hunne werken, byzonder in de dichtkunde? Men heeft nagegaen, dat omtrent het zeven of achthonderste deel van 't geen eertijds te Atheenen of te Rome geschreven is, na een reeks van zoo veel eeuwen en zoo vele wisselvalligheden, als Europa in al dien tijd ondergaen heeft, aen ons is nagebleven: en van de hedendaegsche dichteren is 'er niet een, wiens geringste *Ode* of gemeenste *Vaudeville* niet door de drukkunst vereeuwigd is: — Zoo zou zich iemand belaglijk maken, wanneer hy de Nederlanders of Franschen by voorbeeld wilde verheffen boven de Romeinen, daerom dat de eersten zich sterk toegelegd hebben op het Treurspel, en in dat soort voorname stukken hebben voortgebracht, daer de laetsten niets hebben om hier tegen te stellen dan de Tragedien van den jongen Seneca, waeruit 'er eenige valschelijk zijn' naem schynen te dragen, doch waervan de besten niet te min gansch niet te verachten zijn. Onkundige! heeft niet Rome een der volmaekste treurspelen opgeleverd, die ooit op enig toneel vertoond zijn? de *Medea* van Ovidius te weten, dat meesterstuk, waervan zoo groot een ophef gemaakt is door Tacitus en Quintilianus, luiden op wier oordeel nog al wat te verlaten is. Dog dewijl ons hiervan niets is overgebleven, zou men het gemeen gaerne in de hand stoppen, dat de Romeinen

vers

verftoken geweest waren van een gedicht , 't geen juist dat geene is waerin de alleroudste dichters onder hen hunne eerste krachten beproefd hebben , niet tegenstaende de tijd ons , door het verdelgen der werken van Livius , Trabeas , Accius , Ennius enz. de bronnen ontrukkt heeft , waeruit naderhand Virgilius en andere uitmuntende dichters verscheiden hunner beste vindingen hebben overgenomen. De Medea van Ovidius doet my aen Euripides denken : van de honderd en twee Treurspelen waervan wy de namen alleen weten , en die ten tyde van Stobæus by voorbeeld noch meest allen in wezen waren , zijn 'er tegenwoordig XIX. overig. En hadden wy van elk Grieksch of Latijnsch dichter noch maer zoo veel ! Een oneindig getal is 'er waervan ons niet dan de naem is gebleven : anderen , wier bewaerde brokken dikwils maer uit vijf of ses regels bestaende ons te vergeefsch doen zuchten om het verlies van dien schat waervan zy de gulden overblijffelen zijn. Men oordeelt van den smack waerin Anacreon zijn gezangen schreef , uit die welke wy van hem hebben ; en het is waerschijnlijk dat 'er eenige onder zijn welke zijn naem verdienen ; maer die immer vergeleken heeft de fragmenten , welke men hier en daer van hem vindt , ziet wel haest hoe veel Anacreon van Anacreon verschille. Ik begeef my hier niet verder in : Onkundigen zijn hier onvatbaer voor , en iemand die maer het minste hierin gedaen heeft weet dit van zich zelve. Dit is zeker : wie de disch-redenen enkel van Athenæus gelezen en verstaen heeft , zal zich nooit laten overhalen om een vergelyking tussen

R. 5

schen de oude en nieuwe dichters te maken.

En dan noch behalven dat: zijn niet alle onze heden-
daegsche dichtstukken door hunne makers ryfelijk over-
wogen en naer hunnen zin beschaeft. Wie den eersten
druk der *Henriade* leest en vergelijkt met de laetste
uitgaven welke wy daer van hebben, zal den verhaes-
ten arbeid enes jongelings in het uitgewerkt dichtstuk van
een ervaren kenner veranderd vinden. Feitama hadt de
Telemacque in dichtmaat gebracht, en het gemeen was
zeer voldaan over zijn arbeid: dertig jaren verliepen
'er na deze uitgave, eer hy het naer zijn zin beschaefd
hadt en men stondt verwonderd over de grote net-
heid, waer door hy zichzelve overtrof: ieder moest
bekennen dat Feitama alleen in staet was om Feita-
ma te verbeteren. Het zelfde kan men zeggen van
Hooft, als men zyne eerste gedichten van 't jaer 1618.
met de latere uitgaven vergelijkt, en vooral ook van
Vondel wiens *Palamedes* en *Hekuba* van 1625 of 26,
zoo zeer verbeterd zijn, dat die van 't jaer 1652. dezelf-
de stukken niet gelyken, om nu van de dichtbeschaving
van Hoogvliet en anderen geen melding te maken. —
Is het ook aldus met de Grieksche en Romeinsche dich-
ters gelegen? Virgilius belastte uitdruklijk by uitersten
wille dat men zijn *Aeneis* zou hebben te verbranden, en
Ovidius wierdt door zyne ongenade by Augustus belet
zyne *Metamorphosis* over te zien en te beschaeven, *car-*
mina, zekde hy, *de domini funere rapta sui*: Beide deze
stukken zijn ons enkel overgebleven zoo als zy door
hunne makers in den Poëtischen iever ontworpen en
achter elkander afgeschreven zijn, het welk oorzaak is
dat by Virgilius noch zoo vele halve verzen gevonden

wor-

worden, daer hy zich niet by stil wilde houden om den draed zyn'er gedachten niet te verliezen. In de *Iliade* en *Odysfée* hebben wy noch sterker voorbeeld hier van: geen van deze twee gedichten kan ons buiten een zonderling wonderwerk zoo zijn overgebleven, als Homerus het heeft na gelaten. Vier eeuwen zyn 'er verlopen eer men een woord van dezelveu geschreven hadt: denkt nu eens hoe het met een gedicht moet gaen 't geen enkel door het geheugen van het gemeen bewaerd wordt. Een Grieksch Vorst, die niet ongemeen uitmuntte in geleerdheid, en ten minsten zelfs geen dichter was, verzamelde al wat men uit beiden outhouden hadt, en bracht dit in orde. Enige eeuwen later nam een Grammaticus de vryheid zich bevoegd te oordeelen om Homerus na zijn goedvinden te herstellen: dit vers komt hier niet te pas, zeide hy, en is zijn' maker onwaerdig, of, hier moet dit gelezen worden, en daer wederom wat anders. Ik beken, onze tegenwoordige Critici gaen op dezelfde wyze te werk, en men heeft reden zich te verwonderen over hun doorzicht en hun arbeid goed te keuren; maer of hun eerste voorganger zich niet wat veel heeft aangematigd, en of wy geen beter Ilias zouden hebben als wy de uitgaef van Pisistratus hadden, zal ik niet bepalen. Dit zy genoeg, dat de Lezer begrype, hoe groot een onderscheid ook dit maekt tuschen de oude en nieuwe dichteren, en hoe zeer zy de ouden te kort doen, welke de onvolmaekten en half-afgewerkte stukken die wy van hun hebben met de doorknede en wel-overdachte werken der nieuwen in vergelyking willen brengen.

Ilias

Hier mede besluit ik deze bedenkingen : Heeft iemand niet te min noch lust om vergelykingen te maken tusfchen onderscheiden vernuften , laet hy de *Comparaisons* van P. Rapin zich ter navolging voorstellen , of 't geen de Hr. Tollius in dezen trant gefchreven heeft. Laet hy dan Miltons verloren Paradijs vergelyken met den Lucifer en Adam van Vondel : beiden hebben zy dezelfde stof bewerkt ; Of laet hy dezelve tegen de *Gierufalemme Liberata* van Torq. Tasso stellen , indien hy twee heldendichten wil nemen ; Anders kon hy Shakespeare om den voofrang met Corneille doen twisten , of Voltaire met Addison , hoewel het onderscheid hier wederom zeer groot zy : Laet hem anders de moderne Latijnsche dichters vergelyken met de Vaderlandsche , de Franschen met de Engelschen , of wat dies meer is. Maer laet hy toch vooral zijn stuk eerst door denken : en heeft hy genen byzonderen lust daertoe , laet hy terftond zijn voornemen staken : de eerste stof welke hem hierop inschiet , zal naer alle waerschijnlijkheid nuttiger zijn dan deze.

UIT

UITWEIDING

O V E R

H E T G E B R U I K D E R

O U D E F A B E L - H I S T O R I E

I N D E D I C H T S T U K K E N D E R H E -
D E N D A E G S C H E N .(Om te dienen tot een aenmerking op bladz. 255.
van de voorgaende *Bedenkingen.*)

Een nieuw voorbeeld van de kracht der vooroordeelen en hun invloed zelfs op onzen smaak levert ons op het oog, waarmede wy de oude Fabelhistorie beschouwen. By de Grieken en Romeinen wierdt de verdichte geschiedenis der Goden voor sieraed van een gedicht gehouden, en men kan voldoende reden geven van de algemeenheid dezer meeninge. Laten wy dit met een woord aenroeren om dat het tot verstand der zake veel doet. — Gelyk 'er geene godsdienst geweest is, die met meer plechtigheden waargenomen wierdt, en waeraen meer omslag vast was dan de Heidenfche, zoo is 'er ook gene geweest, welke meer invloed op de tael en wyze van denken onder 't gemeen gemaakt heeft. Vele spreekwyzen onder de Joden waren van hunnen godsdienst ontleend, en de schriften der hedendaegsche Persianen en Arabie-

bieren zijn vol van 't geen betrekking heeft op de plechtigheden in de hunne gebruikelijk; maer dit komt noch in geene vergelyking met het geen wy by de Grieken en Romeinen ontdekken. Het gemeen te Atheenen en te Rome was bygelovig, en vermaekte zich in 't geen men hen van hunne Goden verhaelde, wy namen dit alles greetig aen, en droegen wel zorg van 'er niets aftedoen: luiden welke meer oordeel hadden waren of ongodisten en bekommerden zich weinig over hunne religie, of volgden enen natuerlyken godsdienst die hen de beginsfels der deugd leerde naer den leidraad der rede. Ondertusfchen was de godsdienst het voornaemste middel waer door de Regering het gemeen in bedwang hielt, en waervan zich de Adel bediende om het volk buiten alle befier van zaken te houden: de Orakelen by de Grieken en de boeken der Sibyllen by de Romeinen, waren, behalven de byzondere voorzeggingen der Priesteren, de voornaemste zuilen waerop het gebouw der staetsregering gevestigd was. Om dit alles wel te doen uitvallen, wierden niet dan luiden van den eerften rang tot het kerkelyk bewind toegelaten, die dan wel zorg droegen dat alles naer den zin van hun party uitviel; het volk wierdt zoo veel mogelijk verblind, om dat men begreep dat het toenemen der bygeloofigheid hen meer en meer vatbaer maakte voor deze staetslisten: men weerde als stoorders van de gemeene rust al wie de *Polytheisme* zochten te ondermynen, en gaf hen den schandelyken naem van *Atheos* of *Ongodisten*: een Socrates deelt men sterven, en men verbodt

boodt een Paulus zijn leer van den eenigen God onder het gemeen te verspreiden: een klaer bewijs wederom, dat ik in 't voorbygaen dit aanmerke, hoe de *intolerantie* zelden anders zijn oorsprong verschuldigd is, dan aan de staetzuchtige oogmerken van deze of gene bovenleggende party. In tegendeel zocht men alle middelen om de bygeloovigheid by 't volk aan te kweken: men vermeerderde van tijd tot tijd de offeranden en heilige dagen; men voedde de nieuwsgierigheid van 't gemeen, die zeer gediend waren met al wat men hen van hunne Goden verhaelde, en, 't geen 't voornaemste was, men maakte ongevoelig hunbyzonder belang vast aan de plechtigheden van den godsdienst, door hun tot het een en ander te gebruiken, en in dienst der Priesteren de kost te doen verdienen. Hieruit volgde natuerlijk, dat 'er niets gemeener moest zijn te Atheenen of te Rome dan het geen zijn betrekking hadt op hun' godsdienst, 't zy op deszelfs plechtigheden, 't zy op de geschiedenis hunner Goden en dien groten omflag der Fabelhistorie of *Mythica*, welke aan de dichters gedeeltelijk en gedeeltelijk aan 't gemeen haren oorsprong verschuldigd was: in zoo verre dat de meeste spreekwyzen daervan ontleend, de meeste voorbeelden daervan genomen wierden, zelfs in den dagelykschen ommeegang: En gelijk men het ontwerp der schilderyen en beelden niet nam dan van deze verdichtfelen, zoo hadden zy ook zulk een groten invloed op de wyze van denken der dichteren, dat deze hunne dichtstukken byna geheel hier naer schik-

ten

ten en hunne voornaemste sieraden daer van ontleendert. Daerenboven hadt een dichter in dien tijd twee voordeelen hieruit: voor eerst vondt hy hier een wijd veld voor zyne spelingen, en den weg geopend om zijn vernuft den vryen teugel te vieren, en ten anderen deedt dit hem de goedkeuring wegdragen van 't gemeen, die aktijds ingenomen door het *verwonderlyke* nergens beter medegediend was dan met al het geen hiertoe zyne betrekking hadt. — Zie daer Lezer hoe men de Fabelhistorie der ouden, en het gebruik het welk de Griekfche en Romeinfche dichters daer van gemaekt hebben, befchouwen moet (a). Weet men hoe het gemeen over dezelve gedacht hebbe, zoo kan men te gelijk nagaen hoe zy by luiden van verftand en kennis wierdt aengemerkt, zoo wel te Atheenen als te Rome, en men kan wel verzekerd zijn dat 'er, ten tyde van Cicero in den Senaet, of van Paulus in den Areopagus, geen tien luiden geweest zijn, welke geloofte hebben dat de Hemelgoden een vergadering van twaelfven uitmaekten op den berg Olympus: dat

(a) In korte woorden vergenoeg ik my hier genoeg gezegd te hebben om het gansch ontwerp van M. Frayn de Tremblay te doen in duigen vallen, nadat hy 't zelve in zijn eerste *Discours sur la Poëfic & sur le Gout* verklaerd heeft: Hadt hy de oude Dichters wat meer naer de tijdsomftandigheden waerin zy leefden befchouwd, en was hy in 't geheel niet met wat minder vooroordeel tegen het lezen der zoogenaemde *profane* werken bezet geweest, 't zelve zou mooglijk nooit het licht gezien hebben: En de wereld, zou een *Literator* zeggen, hadt 'er niet veel anders aen verloren dan de vooringenomene verhandeling van een onkundig ieveraer.

dat Neptunus door enige Tritons getrokken in een grote schulp het gebied voerde over de onstuimigheid der zee, terwijl hem Eolus dikwils in zijn voornemens veriedelde door het uitzenden of inhouden der winden: en dat iemand die hieraen geen geloof sloeg, na alvorens een halven stuiver vracht betaeld te hebben aen den veerman, overgezet zou worden over de vreeslyke rivier Cocytus, en te recht gesteld by Pluto en zijn vrouw om van hun straffe over zyne ongeloofigheid te ontvangen. Hét gemeen nam dit alles in goed vertrouwen aen, maer een man van geboorte eerde alzoo min Pluto om dat hy als richter in de Hel gesteld was, als hy Jupiter aenbadt om dat hy zich om byzondere oogmerken nu eens in een arend en dan eens in een zwaen veranderde, of Hercules om dat hy in eenen nacht vijftig jonge maegden tot vrouwen gemaekt hadt. — In onze tyden hebben alle deze dwaesheden uitgediend (*b*): Onze godsdienst is gezuiverd van dezen drek, en het gemeen wordt niet langer in dwang gehouden door het voeden ener schandely-

(*b*) *Nos poëtes font de mauvais poëmes ajoutés à ceux des anciens, & conduits par des regles qui sont tombées avec des choses que le tems a fait tomber; c'est à une imitation trop servile & trop affectée qu'est due la disgrâce de tous nos poëmes. Nos poëtes n'ont pas eu la force de quitter les Dieux de la fable, ni l'adresse de bien employer ce que notre religion leur pouvoit fournir. Le genie de notre siècle est tout opposé à cet esprit des fables & de faux mystères. Nous aimons les vérités déclarées; le bon sens prevaut aux illusions de la fantaisie; rien ne nous contente aujourd'hui que la solidité de la raison.*
M. de St. Evremond Discours sur les poëmes anciens.

delyke lichtgeloovigheid. Hoe staet ons dan tegenwoordig de Fabelhistorie te beschouwen, en in welken opzicht zou men denken dat ons die dichtstukken moesten voorkomen, waerin maer eenig gebruik van dezelve gemaakt wordt? Laet men deze vraeg eens doen aen een man van verstand, doch die nooit te voren iets geweten heeft of van de dichtstukken der ouden of van hunne verdichtfelen: wat meent gy dat hy antwoorden zou: Tegenwoordig, zou hy zeggen, raed ik dat 'er niemand is die meer om die Fabelen denkt, om dat ze te dwaes zijn om verfoeid te worden: En wat de gedichten aengaet waerin men dezelve heeft te pas gebracht, ik geloof dat de onverdraeglijkheid van het een de schoonheid van het ander zal verduisteren, en dat het gedenken aen deze verdichtfelen den Lezer onvatbaer zal maken voor al 't geen fraei en uitnemend kan genoemd worden in een uitgewerkt dichtstuk; het laetste zal hy zeggen om dat hy geen der ouden gelezen heeft, en hierin zal hem zyne onkunde wat te ver doen gaen: wat het eersten aenbelangt, niemand zal ontkennen dat de staet waerin wy tegenwoordig zijn, in vergelyking der Grieken en Romeinen, van voren beschouwd noodzakelyk deze wyze van denken zou moeten vereischen. — Ondertusfchen leert de ondervinding het tegendeel. Men vindt smaek in de allerzotste vertellingen en het bybrengen daarvan in een gedicht; Ja men houdt dit zelfs voor een fieraed in dezelve, en men leest, zoo niet met meer, ten minsten met het zelfde vermaek de geschiedenis by voorbeeld van Phaëton in het tweede als den

den strijd van Ajax en Ulysses in het dertiende boek der herscheppingen van Ovidius : om nu niet te zeggen hoe men zich verveelt in het lezen van Lucretius, terwijl men de *Thebais* van Statius met genoegen zal ten einde brengen : (Ik stel deze by elkander om de uitvlucht te ontgaen die men in de slechte rymery (*versificatie*) van den eersten vinden zou, wanneer ik hem tegen Ovidius by voorbeeld of Virgilius stelde;) daer het in tegendeel natuerlijk was dat ons de dwaesheid der stoffe zoo tegenstondt, dat wy liever de *Pharsalia* van Lucanus, neem eens, lazen, dan de *Herscheppingen* van Ovidius, niet tegenstaende het grote onderscheid der poëzye. — Waervan kan deze vreemde verkiezing toch zynen oorsprong hebben? Iemānd die wat voorbarig oordeelde zou mogelijk van meening zijn dat men dit moest toeschryven aen de vooringenomenheid voor de oude dichters: Doch zonder twyfel zou hy zich vergissen. Immers zijn wy in dezen niet verblind wanneer wy by voorbeeld een schryver in handen krygen, wiens stoffe op zijn best genomen omtrent zoo dwaes is, als de oude verdichtfelen zijn. Neemt eens de uitlegging der dromen. Artēmidorus is een geleerd Schryver, en zijn werk vervat vele schone zaken in zich: maer men moet al een overgegeven liefhebber zijn, eer men besluiten kan om zijn boek over de beteekenis der nacht-verbeeldingen te gaen lezen: En van de honderd, welken zich in de oude Fabelhistorie kunnen vermaken; is 'er nauwlijks een wien de zotte titel

3 2

van

van dit werk niet afschrikt van het zelve door te bla-
 deren ; Ieder schreeuwt over de dwaesheid van den
 laetsten , en de geheele wereld zegt , 't is de moeite
 wel waardig dat men de geschiedenis der Goden
 zich eigen make om de oude dichters wel te kunnen
 verstaen. Welk ene verkeerde voorkeuze in zaken van
 dezelfde waerde ! — De ware reden van deze voor-
 ingenomenheid ontdekt zich welhaest wanneer men
 dezelve in hare eerste beginselen nagaet. Oude wy-
 ven , zegt men , en kinderen zijn met sprookjes te
 paeijen : en 't is zeker dat een kind voor dat zijn
 oordeel tot een zekere hoogte geklommen is , en
 een uitgestrekter kennis hem de zaken beter doet on-
 derscheiden , nergens meer mede ingenomen is dan
 met het geen hem ongelooflijk en onnatuerlijk schijnt :
 hierna is hy begeerig en zyne nieuwsgierigheid doet
 hem met het grootste vermaek verhalen aenhoren die
 hem een uer daerna voor de beweging van zijn e-
 gen schaduw zullen doen bevet ; In deze gesteld-
 heid zijnde wordt hy gezet aen 't leren der Latijn-
 sche en Grieksche tael , en op dat hy de oude dich-
 ters te beter verstaen zoude oordeelt men te recht
 dat hy de geschiedenis der Goden te voren dient te
 onderzoeken. Hier vindt hy een wijd veld voor zy-
 ne kinderachtige en dwaze weetgierigheid : alles is
 nieuw voor hem en ongehoord : vreemde gedaen-
 tens van schepselen , ongelooflyke herscheppingen ,
 grote heldendaden en voorbeeldén van meer dan men-
 schelyke kracht, doen hem in 't kort grote vorderin-
 gen

gen maken in dit onderzoek: thands brandt hy reeds van begeerte om de oude dichters zelve te kunnen verstaen, en brengt hem zijn iever zoo ver, welhaest zal men hem de keuze zien maken, die met zijn verkeerde drift best overeenkomt: want gelijk hy de dertien boeken der *Milesia* van Apulejus wel zesmael zal doorlezen, eer hy het kleine werkje der *Florida* half ten einde heeft gebracht, zoo behoeft men ook niet te twyfelen of hem zal eene fabel uit de herschepping van Ovidius meer behagen dan alle de boeken der Treurdichten of brieven uit Pontus van denzelfden schryver; Went hy zich nu eens aen dezen smaek, en heeft hy 't ongeluk van een meester aen te treffen welke niet raedzaam oordeelt om hem de ware schoonheden der oude dichteren te doen opmerken, die hy zelfs dikwils niet verstaet, zoo loopt hy groot gevaer, om zijn geheele *studie* door, de schadelyke gevolgen daarvan te ondervinden: komt zoo iemand naderhand zelf aen de Dichtkunde, en heeft hy zich niet by tijds van dezen smaek gezuiverd, welhaest ziet men hem het groot getal vermeerderen van die onder de nieuwe schryvers, gelijk de wyze Addison in een zyner *Spectatoriele* vertoogen zeide, *whose learning very often extends no further than Ovids Metamorphose's: do not know how to celebrate a great man, without mixing a parcel of schoolboy tales with the recital of his actions.* Niet dat hy, tot een gevorderden ouderdom gekomen, de dwaesheid dezer verdichtselepen

niet zien zoude : neen , maer het vooroordeel het geen hy eens voor dezelveu heeft opgevat doet hem de werken der oude dichteren in een geheel ander licht beschouwen dan hy gedaen zou hebben , wanneer hy voor zijn vijftwintigste jaer by voorbeeld niets van de Fabelhistorie gehoord hadt , of wanneer men hem de Grieksche en Latijnsche tael uit de werken van Xenophon en Cicero in plaets van uit Homerus en Ovidius hadt laten leren . Nu heeft hy de Ouden om hunne dwaasheden gelezen : dan zou hy hen geacht hebben om hunne ware schoonheden , en om al dat geen welk hen by rechte kenners die algemeene toejuiching alle eeuwen door heeft doen verkrygen .

De algemeenheid van dezen besmettenden smaek , waerop zoo weinig acht geslagen wordt , heeft zich al vroeg by de herstelling der beschaefde Letteren in Italien begonnen te vertonen , en het leedt niet lang of men zag de verderflyke gevolgen daarvan door geheel Europa verspreid , zonder dat 'er iemand gevonden wierdt , die zich tegen dezelveu verzette ; 't zy dat men in de daed door dezen waen verblind zy geweest : 't zy dat de loop te groot ware , dan dat deze of gene verderziende in staet was om dezelve in hare beginselen tegen te gaen en te stuiten . — En was het ook wel te verwonderen dat de eerste herstellers der Latijnsche letterkunde , Petrarcha , Politianus , Jov. Pontanus , P. Bembus , H. Vida , Sannazarius , enz. na dien groten overstap gedaen te hebben uit de drietsche onwetendheid der middel-eeuwen in het helder licht

licht der geleerdheid van 't oude Rome , door den glans van alle die schoonheden zoo verblind wierden, dat zy in het ander uiterste vervielen (c), alles overnemende van de oude dichteren wat hun eerst voorkwam , zonder te onderzoeken of het gebruik daarvan even wel met hunne omstandigheden overeenkwam, en of zy by voorbeeld onder het Christengeloof levende dezelfde toejuiching verdienden, wanneer zy den dwazen godsdienst der Heidenen voor den hunnen overnamen , als de Romeinen en Grieken verdiend hadden , welke dit doen moesten om zich te schikken naar het grootste deel hunner lezeren ? Ik zeg neen : want gelijk 'er nooit eenige kunst of wetenschap by de eerste uitvinding zijn vollen beslag heeft verkregen , of tot de volmaektheid

is

(c) Men heeft nog sterker voetstappen van dit misbruik onder zommigen van hen, in de geschiedenis van hunne byzondere levenswyze ons nagelaten : De een kon niet besluiten om een overzetting, die hy bezig was te maken van een Grieksch redenaer, voor een oogenblik te verlaten, om zijn vrouw die op sterven lag, en zeer om hem riep, noch eens te gaen bezoeken : zie M. Colomiés *Recueil des particularités*. Terwijl een ander onder het bedienen der Misse zich vermaakte in het lezen der *Satyra* van Juvenalis, die hy tot dat einde altyds gewoon was by zich te dragen. Ja men vindt 'er die het schandelijk voornemen namen van het O. of N. Test. nooit weder in te zien, omdat zy vreesden door het slecht Latijn der *Vulgata* hun schrijfwyze met vreemde woorden ongevoelig te zullen ontferen. Meer voorbeelden hiervan vinden wy by den vermakelyken schryver Giovanni Vettorino Rossetti, anders Janus Nicus Erythraeus, in zyne *Pinacotheca, sive strium imaginum*.

is gebracht, zoo was het ook onmogelijk dat de eerste herstellere der beschaefde letteren zoo voorzichtig te werk gegaen zouden hebben, dat zy zich niet dezen of genen tijd aen 't een of ander misbruik verliepen. Dit is meer te verwonderen, dat men na verloop van omtrent drie eeuwen en het maken van zulke ongemeene vorderingen in de beschaving van het vernuft, niet te min nooit op deze hoofd-dwaling zoo algemeen gevallen zy, dat men het gebruik der oude Fabelhistorie met eenparige toestemming niet voor altijd uit de nieuwe dichtstukken weggebannen hebbe. En was het ook de voor-opgegeven reden niet, die velen tot noch toe de ogen verblinde, men hadt reeds lang de dichtkunde onder ons in vry wat gevoeglyker staet gezien, dan zy tegenwoordig is. Ondertuschen heeft men reden om over het gedrag der Franschen in dezen wel het meest voldaan te zijn; By hun wordt tegenwoordig het te pas brengen der oude verdichtselen in een nieuw stuk voor *pedanterie* en *scholastiecke adfectatie* gehouden; en de geringste dichter onder hen maekt geen ander gebruik van dezelve in zyne verzen, dan in 't voorbygaen of by wyze van spreken, in zoo verre als men de uitdrukkingen daarvan genomen onaffcheidelijk eigen houdt aen de tael zelve (d). Onze Nederland-

(d) Laten zy welke deze natie dikwils zo verkeerd beoordeelen het zeggen van M. de Voltaire eens overwegen, in zijn *Essay sur la Poësie Epique* naby het einde: *Notre nation, zegt hy, regardée comme si légère par des étrangers*

derlanders zijn gelijk de Engelschen trager geweest in het verbannen derzelve, hoewel tegenwoordig onze voornaemste dichters zich meer en meer van deze feil beginnen te wachten: Vondel, Antonides, Poot, Hooft, Broekhuysen, D. Heins, enz. gaven zich hier veel in toe: en Rotgans bragt het welhaest zoo ver als het komen konde, hoewel hy zich verbeeldde door het verzedelyken der oude verlichtfelen de vryheid verkregen te hebben om daer mede overal zyne gedichten op te mogen vullen; anders hadden de Ridder Huyghens en de nooit genoeg geachten Cats weinig gebruik van dezelveu gemaakt, zoo verre dat zy somtijds wederom wat te zeer in het ander uiterste vervallen zijn; L. Bake ieverde kort daerop sterk tegen het te pas brengen der fabelhistorie, en A. Monen verschoof dezelve voor de Joodsche geschiedenissen. Tegenwoordig hebben onze beste dichters

étrangers, qui ne jugent de nous que par nos petits-matres, est de toutes les nations la plus sage la plume à la main. La methode est la qualité dominante de nos Ecrivains: on cherche le vrai en tout, on préfère l'histoire au Roman: les Cyrus, les Clélies, & les Astrées ne sont aujourd'hui lus de personne. Si quelques Romans nouveaux paroissent encore, & s'ils sont pour un tems l'amusement de la jeunesse frivole, les gens de lettres les méprisent. Insensiblement il s'est formé un gout général qui donne assez l'exclusion aux imaginations de l'Épopée; ON SE MOQUEROIT ÉGALEMENT D'UN AUTEUR QUI EMPLOIROIT LES DIEUX DE PAGANISME, & de celui qui se serviroit de nos saints. VENUS ET JUNON DOIVENT REGNER DANS LES ANCIENS POÈMES GRECS ET LATINS: sainte Genevieve, saint Denis, saint Roch & saint Christa-pple, ne doivent se trouver ailleurs que dans notre Légende.

ters, Hoogvliet, Schim, de Haes, Smits, de Bosch, de Marre, Winter, en zy die onze natie even veel zoo niet meer eer aendoet als Made Dacier de Fransche gedaen heeft, ik meen de schrandere Juff. van Merken, meer en meer zich van het gebruik der zelve onthouden. — Wierdt dit voorbeeld wat algemeener nagevolgd door hen, welke zich op de Latijnsche dichtkunde toeleggen! Nergens zag men de kracht ener te ver getrokkenene navolging der ouden in dezen sterker, dan by de nieuwe Latijnsche dichters, van allerlei leeftijd, in alle landen: Het is als of-hun de oude Fabelhistorie onaffcheidenlijk scheen van de tael zelve. Was dit waer, dan dienden zy noch te begrypen dat het beter is een zaak wat minder poëtisch uitdruken, dan dezelve belagchelijk te maken door het invlechten van dingen die nu altans geene de minste wezenlijkheid hebben. Wat de Lezeren aengaet, het is onbegrypelijk, hoe iemand niet een tegenzin krijgt tegen het fraefte gedicht, wanneer hy zoo veele miljoenen malen genoodzaekt wordt aen een Apollo te denken met zyne Mufen, aen een Jupiter, een Juno, Mars, enz. alle holle klanken, woorden zonder beteekenis, harsfenschimmen, dwaesheden, onbetamelikheden. — Maer een gedicht moet hoogdravend zijn: de Poëtische stijl verhevener dan van een geschiedenis, enz.: waermede dit te verkrygen? hoe de ouden op zyde te streven zonder het gebruik der Fabelen? Hoe het wonderbare (*le merveilleux*) in een gedicht te brengen, dat evenwel in een Heldendicht verpicht wordt? Ja, hoedanig met een oude geschiedenis

nis,

nis te handelen die men ergens te pas brengt, of opzettelijk in een toneelstuk by voorbeeld behandeld? Laten wy dit wat nader beschouwen, om te zien in hoe verre of by wat gelegenheid het geoorloofd zy zich van de oude verdichtfelen te bedienen, en of het verlies derzelve de dichtkunde veel afbreuk gerekend kan worden te doen.

Wat het eerste betrefte, gelijk 'er gemeenlijk in alle ondeugden en misbruiken merkelyke trappen zijn, zoo is 'er ook groot onderscheid te maken ten opzichte van het gebruik, 't welk de nieuwe dichters in hunne stukken gemaakt hebben van de oude Fabelhistorie: De een is in dezen verder gegaen dan de ander, en men heeft zich meer aan dezelve overgegeven, naer dat men de ouden over het geheel slaefachtiger nagevolgd, en zelf meer of min vindingrijk geweest is, om dit geleende blanketsel voor zich noodig te hebben.

Hier omtrent nu zijn de oordeelen wederom verschillende: want gelijk Boileau in zijn tijd, en met hem de meeste voorstanders der oudheid, onverzettelijk van meening geweest zijn, dat een dichtstuk buiten de Fabelhistorie niet bestaen konde: zoo hebben aan den anderen kant M. Frayn de Tremblay, en die van zijn party waren, met geweld gedreven dat men alle gebruik derzelve, hoe ook genaemd, hoogst ongeoorloofd moest houden. 't Is niet noodig te beslissen welk van de beide gevoelens het naest aan de waarheid grenze. Een oplettend Lezer kan genoeg opmaken, uit het geen wy te voren reeds over dit stuk

stuk gezegd hebben ; en het zou wat gevaerlijk zijn zich zoo rond uit te verklaren voor het gevoelen van iemand , wiens andere meeningen omtrent de oude schryvers te recht verdacht worden gehouden , en die zekerlijk niet bevoegd was over deze zaken te vonnisen. Dit is zeker , dat men van beide kanten wederom in uiterstens vervallen zy , die vermijd zullen moeten worden eer men het gemeen ooit in de rechte gevoelens brengen zal omtrent het gebruik der Fabelhistorie.

Laet ons den middenweg houden tuschen beiden ; wie weet welk een uitwerking een onbevooroordeelde bemiddeling zomtijds hebben konde.

De smaken zijn verschillende , zegt men , zoo wel hier als in allerlei slag van zaken : en dierhalven , heeft iemand zoo veel behagen in de verdichtfelen der ouden , waerom zou hy deze drift niet toegeven en opvolgen ? maer ik zeg : de smaken zijn ook niet zelden bedorven en verkeerd , ja men kan zomtijds niet eens zeker zijn of men zijn eigen smaak wel weet en kent. Trouwens , wie heeft ooit deze gevolgtrekking gehoord ? die zaak is goed , om dat deze of gene 'er smaak in vindt : Een ander vindt smaak in het tegengestelde , en terstond vervalt uwe redenering.

Maer laten wy dit eens toegeven : Zijn 'er luiden , die deze kinderachtige neiging voor de verdichtfelen noch hebben , dat zy zoo gaerne dezelve eens in een gedicht zouden te pas brengen , laeten zy het zoo doen , dat het met hunne omstandigheden noch eenigszins kan geplooid worden. — Een schilder vormt zich de gedaente eens dronkaerds,

hy

hy geeft naeuwkeurig acht op alle trekken, welke in deze gesteldheid aen 't wezen eigen zijn: het zelfde doet ook een dichter: hy stelt zich in de plaets van zoo eenen, en doet hem dingen zeggen die hy in dezen staet gewoon is uit te slaen; Waertoe is dit nut, en wie heeft hier voordeel van? Evenwel, zegt de puntdichter, is men genoodzaekt de ondeugd te pryzen om de kunst des meesters. Laet hy, die lust heeft gebruik te maken van de oude verdichtselen, zulk een voorbeeld volgen, en wil hy eens zijn krachten daer in beproeven dat hy in den trant der ouden zou zoeken te schryven, laet hy by voorbeeld een *Ecloga* maken in 't Latijn of Grieksch, ja laet hy het doen in moderne tale, gelijk Gesner deedt, of met een woord welk een gedicht het zy, mits dat de stoffe met de behandeling overeenkome: dan kan hy zijn vernuft den vryen teugel vieren, om volkomen te schryven als ware hy onder 't heidendom geboren geweest, en slaegt hy hierin gelukkig, niemand zal hem kwalijk nemen het gebruik 't welk hy van de oude Fabelkunde gemaekt heeft. Alleen dient men aentemerken, dat dit soort van gedichten niet dan zeer zelden, en enkel voor de verandering, gelijk men zegt, moet gemaekt worden: veel min dat men zich aen dezelve over zou geven, of de verdichtselen der Heidenen by alle geleggheden te pas brengen. — Dit is het eerste geval waerin men een vernuft van onze tyden het gebruik der oude Fabelhistorie toe kan staen om 'er nu en dan zich van te bedienen.

Eene

Eene andere gelegenheid, die tot de vorige zou kunnen gebracht worden en van dezelve afhangt, is wanneer een dichter deze of gene Griekschè of Romeinische gebeurtenis ergens in zijn dichtstukken te pas brengt, of opzettelijk in een toneelstuk by voorbeeld verhandelt: In dit geval is hy getoedzaekt zich te stellen in de omstandigheden der tyden, waertoe de historie behoort die hy beschrijft, en gelijk het zijn plicht is de gewoontens over te nemen van het land waerin dezelve is voorgevallen, zoo is hy ook tevens bevoegd zijn geheele stuk te schikken naar de geloofsgevoelens van 't volk waertoe dezelve zijn betrekking heeft, in zoo verre als het vereischt wordt daarvan te spreken. Niemand die redelijk denkt zal hem dit kwalijk duiden, of van oordeel zijn dat hy in een dichtstuk over het beleg van Troje of de eerste opkomst van Rome de Fabelen der Grieken en Romeinen hadt moeten overslaen of onaengeroerd laten; hoe dwaes en onredelijk dezelve ook zijn mogen: even weinig als men een Protèstansch geschichtschryver kwalijk zou nemen wanneer hy de daden by voorbeeld van den kaliph Haroun Alraschid beschryvende de geloofsgevoelens der Mahumedanen zijn geheele werk door hadt te pas gebracht en vermeld. — M. Frayn de Tremblay is hier wederom door zijn ongegronden en verkeerden iever tegen al wat niet heilig heeten konde, zoo verre gebracht, dat hy tot de dwaesheid vervallen zy van te stellen dat een Christen, behoudends een goed gewisè, geen Heidenschè gebeurtenissen kon of mocht behandelen: *Si on dit pour la defense de l'Auteur; dit*
zijn

zijn zyne eigen woorden, *que c'est seulement dans les sujets profanes, qu'il veut qu'on puisse employer les Dieux de la fable, c'est defendre une faute par une autre; puisque la raison ne peut souffrir qu'un Chrétien traite des sujets de cette nature, qui offensent & la dignité de son être & la sainteté de sa vocation. Un Chrétien doit laisser aux profanes les peintures profanes, & se contenter d'exercer son genie sur des sujets graves & sérieux, ou au moins qui n'ayent rien de profane: &c.* De man begreep niet hoe veel nadeel hy de religie zelve deedt, waer voor hy zoo welmeenend ieverde; volgde men zijn zin, twelhaest lag alle kennis in duigen, en met haer ook alle steunselen der godsdienst: waervan de waerheid enen ongelovigen nimmer bewezen zou worden; kon men hem niet uit de overeenkomst der zoogenoemde *profane* geschichten de geloofwaardigheid der heilige Schryveren in het nalaten der gebeurtenissen, welke tot den godsdienst heur betrekking hebben, handtastelijk doen zien.

Een derde vraeg is, of het een dichter niet geoorloofd zy de namen te behouden der Heidensche Godheden, indien hy dezelve alleen als benamingen doet voorkomen van zaken die bestaan, in zoo verre als dezelve zoo algemeen zijn aengenomen, dat een Lezer wanneer hy *Phoebus* hoort noemen, ten eersten hier door aen de *Zon* gedenkt, zonder eenige andere omschryving: Mijs bedunkens moet ook dit toegestaan worden, vooral in die dichtstukken, waer in onverschillige onderwerpen verhandeld worden, en die

tot

tot de rang der zoogenaemde *Stichtelyken* niet behoren? Een dichter kan, behoudends de tegenwoordige wyze van denken; levenloze schepselen naer 't voorbeeld der Heidenen by persoonsverbeelding invoeren, als waren het redelyke bestaenlykheden; onder de benamingen die hen een Heidensch dichter gewoon was te geven. Komt dit niet dan nu en dan eens in een dichtstuk voor, en wordt het dan noch met oordeel te pas gebracht, zoo is deze verscheidenheid in staet het gansche ontwerp op te sieren en te verlevendigen. *Que si l'on a donné*, zeide Voltaire van zyne *Henriade*, *dans quelques endroits à ces passions personifiées les mêmes attributs que leur donnoient les payens, c'est que ces attributs allégoriques sont trop connus pour être changés. L'amour a des fleches, la justice à une balance dans nos ouvrages les plus Chrétiens, dans nos tableaux, dans nos tapisseries, sans que ces représentations aient la moindre teinture de Paganisme. Le mot d'Amphitrite dans notre poésie ne signifie que la mer & non l'épouse de Neptune. Les champs de Mars ne veulent dire que la guerre, &c.* Malherbe, een der grootste steraden van den Franschen Parnas, maakte 'er zelfs gebruik van in zyne heilige Gedichten, en een onpartydig Lezer moet zich verwonderen over de sijtheid van 's mans oordeel en zijn vindingrijk vernuft: Tot een staeltje diene alleeh deze plaets uit dat overheetlijk dichtstuk van hem over het berouw van den H. Petrus (e), waer hy het

(e) *Poësies de Malherbe* Liv. I. p. 17. de l'éd. de Menage.

het akelig naderen van dien dag beschrijft, wiens nacht den Heiland en zaligmaker der wereld niet alleen door zijn eigen volk vangen en als een doodschuldigen wegleiden, maer zelfs naderhand noch van zijn geliefsten leerling hadt zien verloochenen:

*L'Aurore d'une main, en sortant de ses portes,
Tient un vase de fleurs languissantes & mortes:
Elle verse de l'autre une cruche de pleurs,
Et d'un voile tissu de vapeur & d'orage,
Couvrant ses cheveux d'or, découvre en son visage
Tout ce qu'une ame sent de cruelles douleurs.*

*Le Soleil, qui dédaigne une telle carrière,
Puisqu'il faut qu'il déluge, éloigne sa barrière;
Mais comme un criminel qui chemine au trépas,
Monstrant que dans le coeur ce voyage le fascbe,
Il marche lentement, & desire qu'on sache
Que si ce n'estoit forcé, il ne le feroit pas. &c.*

Deze en diergelyke persoonsverbeeldingen van levenloze schepselen zijn niet alleen geoorloofd in een dichtstuk, gelijk ik reeds gezegd heb, maer zetten het zelfs luister en fieraed by in zommige gelegenheden, wanneer men 'er een verstandig gebruik van weet te maken. Trouwens men behoefde niet eens te denken dat een dichter de Zon by voorbeeld aensprekende hier in de Heidenen byzonderlijk zou navolgen; Neen, de smack der Oosterlingen in 't geheel heeft hier naer overgeheld, en men bevondt wel haest dat deze wyzen van spreken dikwils veel kracht en aendrang bybrachten: God zeide zelf by den Profeet: *Hoort gy*

IIde DEEL.

T

le.

bemelen en ziet gy aerde, want mijn volk heeft myne wetten overtreden, Israël myne inzettingen. Ik breng dit voorbeeld, dat zeer sterk is, enkel by om te doen zien, hoe deze perfoonsverbeeldingen dikwils maer als byzondere spreekwyzen aen te merken zijn, die gebruikt worden tot opwakking der aendacht en opfiering van een gezegde; anders is 'er geene vergelyking van het een tot het ander.

Zie daer, in hoe verre het onze hedendaegsche dichteren geoorloofd zy gebruik te maken van de beginselen der Heidensche Godsdienst, naer de wyze waerop dezen dezelve in hunne gedichten hebben te pas gebracht en gebruikt. Zijn 'er nu geenen der nieuwen welke zich hier meer in hebben toegegeven? Dit is 'er zoo verre van af, dat in plaets van zich geen verdere vryheid aen te matigen, 'er in tegendeel zeer weinigen zijn welke zich binnen deze palen gehouden hebben, zonder in 't een of ander uiterste te vervallen. — Met een woord moet ik mijn Lezers noch tegen dit misbruik waerschouwen, en dan besluit ik deze uitweiding, die al onder de hand meer is aengegroeid, dan wel mijn voornemen geweest was.

In het gemeen is het aenvoeren van Heidensche Godheden als wezenlyke bestaenlykheden, en het toeschryven van personeele eigenschappen (dat ik my dus eens uitdrukke) aen dezelve, in het dichtstuk van een hedendaegsch schryver, met hoe veel omzichtigheid en onthouding zulks ook geschieden moge, zoo niet hoogst onbetamelyk, ten minsten zeer dwaes en onge-
rijmd

rijmd te houden, daer dezelve onder ons, op zijn best genomen, holle klanken zijn die geen kracht of beteekenis ter wereld hebben, en wanneer zy wel beschouwd worden, het beste dichtstuk meer ontluisteren dan opfieren.

By gebrek van eigen vinding en wezenlyke zaken (f) neemt men zijn toevlucht tot woorden die men tegenwoordig niet eens behoorde te verstaen, en welken men niet anders kan ontschuldigen, dan met voor te geven dat men dezelve in vorige tyden gewoort was by dergelyke omstandigheden te gebruiken: terwijl een verstandig beoordeeler met reden van zoodanig een dichtstuk zegt, gelijk Mr. de St. Evremond gewoon was te zeggen, *que c'est tantôt le langage des Dieux, tantôt le langage des fous, rarement celui d'un bonnet homme.* Addison ieverde 'er ook sterk tegen, in een zyner Vertogen waervan wy reeds elders gesproken hebben: „Geene gedachte,” zeide hy, „kan fraei zijn, die „niet juist is, en geene gedachte kan juist geacht „worden, die niet gegrond is op de waarheid, of „ten minsten op dat geen welk voor waarheid er- „kend

(f) Mr. de Santueil zeide zeer wel:

Usque adeo rerum vos fabula pascit inanes:

Vos inopes rerum fabula ditat inops.

Sublime ingenium fucum fastidit & umbras,

Natura gaudens luxuriare bonis.

¶ si natura nosset mysteria vates,

Ingenua simplex cresceret arte labor.

T 2

„kend engehouden wordt.” Deze redenering is onwederfprekelijk, en verdient te meer ingang daer zy van iemand komt die recht in staet was om de zaak onvoorin- genomen te beschouwen, en de oude dichters naer hunne waerde af te meten en te beoordeelen, als begaefd zijnde met een zeldzame kieschheid van oordeel en grondige kennis van alles wat tot beflifing hiervan vereischt zou kunnen worden.

Zal men dan noch langer uwe uitvluchten ho- ren moeten, Liefhebbers! en zal de wereld zich noch verder zien overladen door uwe hersenschim- men? Of zal men u nooit doen begrypen, dat elk verftandig mensch reden heeft met u te spotten, wanneer hy uwe lofdichten by voorbeeld op zyne hel- dendaden leest, niet bestaende dan in de zotte in- voering van een nederdalenden Mars of Minerva: die dan veel tot roem van hem ophalen, hem erkennen voor een waerdigen zoon hunner woede, en diergelyke? Of meent gy der gedachten van een ervaren Hoogleeraer eer gedaen te hebben, wanneer gy in uw Lijkgedicht Apollo en de Zanggodinnen den rouw doet aenne- men over dit verlies, en met bekreete wangen bloe- men strooijen op de lijkbus van uwen Letterheld?

Waervan koomt het toch, vraeg ik wederom, dat men ooit in dezen smaek heeft kunnen vallen, die thands zoo algemeen is geworden? En hoe is 't mogelijk dat men niet schreeuwt over de lastigheid van de- ze laffernyen, in plaets van zich dezelve zoo by aenhoudendheid in de hand te laten stoppen? Denkt, Dichters, dat men het gemeen paeit met verdichtfelen: maer dat een man van verftand niet beter voldaan wordt

wordt, dan daer hem de waerheid voorgaet op het pad der deugd.

Ziet gy op het oogmerk en de instelling der dichtkunde, hoort naer het voorschrift van uw voorganger :

—— PRODESSE volunt & delectare poëta,
Et simul & jucunda & IDONEA dicere vita :

Of zijn het de oude dichtstukken, welken gy tot uw richtsnoer verkiest: neemt de besten van hun tot een voorbeeld, en een goede navolging zal u op denzelfden weg brengen; maer leert eerst de ware schoonheden in hen kennen, en vergelijk naeuwkeurig het onderscheid dat 'er is tusfchen u en hun, omtrent de tijdsomftandigheden van beiden. Vordert gy noch meer, gaet dan met uw eigen reden te rade; of volg het oordeel, niet van het dom en onoplettend gemeen, maer van luiden die in staet zijn over de zaak te oordeelen: wy hebben u reeds de stukken in handen gegeven. Alles roept om verbetering van de ingewortelde vooroordeelen, hoe is 't mogelijk dat men dezelve noch zoo gerust in 't midden van ons kan dulden!

Een ander misbruik van de oude Fabelhistorie in de gedichten der nieuwen beftaet in het aenroepen der Heidensche godheden by den aenvang hunner dichtstukken. Men weet hoe de oude dichters, zoo wel Romeinen als Grieken, gewoon waren de zulken uit hunne godheden, welke zy oordeelden het meeste betrekking op hunne dichtstukken te hebben, in het begin derzelve als by wyze van aenroeping of opdracht

zen te spreken en om hulp en bystand in het volbrengen van hun opgezette werk te verzoeken. Wat eigenlijk aenleiding tot deze zoo oude gewoonte gegeven hebbe, zou mogelijk niet moeilijk zijn te bepalen: zonder dat men het gevoelen van M. Frayn de Tremblay aennam, het welk op een valsche vooronderstelling steunende van zelfs vervalt, wanneer men den grond daarvan wegneemt (g). Dit is zeker, dat men deze gewoonte ten opzichte der oude dichteren zeer loffelijk te houden hebbe: terwijl aen den anderen kant de blinde navolging, welke onze Christenschryvers daarvan gemaakt hebben, hoogst te misprijzen is. En 't moet iemand byna onbegrijpelijk voorkomen, hoe luiden van een gezond verstand in de gedachte zijn gevallen, dat het hun wel zou staen, wanneer zy de belagchelyke godheden van eene vreemde en nu geheel verworpene religie als wezenlyke bestaenlykheden niet alleen aenmerkten, maer zelfs om hulp en bystand in hunne werken verzochten. — Ondertusfchen is dit gebruik thands zoo algemeen geworden, dat 'er niemand gevonden wordt die zich over het zelve bezwaerd, of het gemeen stil houdt by deze voorname vlek der hedendaegfche dichtkunde.

Wel

(g) Zie zijn *Discours I. sur la poësie & sur le bon gout* §. xvii. Zijn meening was, zoo als die van Mr Lavour, Terrasfon en anderen, dat de Grieksche en Romeinsche dichters alles hadden overgenomen uit de boeken van het oude Testament, en na dezelve hunne gedichten ingericht: dat zy dus ziende hoe God in 't O. T. met de Profeten en heilige mannen sprak, oordeelden ook aanspraken aen hunne goden, samspraken van hunne helden met de goden, en diergelyken in hunne dichtstukken te moeten invoeren.

Wel is waer, dat 'er nu en dan luiden geweest zijn, voornamelijk onder de Franschen, welke deze feil ontdekkende, dezelve in hunne dichtstukken zelfs of uitdruklijk hebben aengeroerd en verworpen (*b*) of door een beter voorbeeld (*i*) alleen den Lezer hebben willen

(*b*) Zoo zegt de verstandige Mr. Thomas in zijn *Jumonville*:

*Je n'invoquerai point les Dieux de l'harmonie
J'abandonne le Pinde & les sacrés Vallons:
Ma patrie & mon Roi, voila mes Apollons;*

Nooit drukte zich iemand sterker tegen de oude Fabelen uit, dan een Engelsch Dichter, die zijn Herderszangen, zoo als Philips, geheel in den smaek van zijn tijd heeft geschreven; Mr. John Gay, in een Voorrede voor zijn *Shepherds Week*, waer hy zegt: *In this also my love native country Britain much pricketh me forward to describe aright the manners of our own honest and laborious plough-men, in no wise sure more unworthy a British Poët's imitation, than those of Sicily or Arcadie; albeit, not ignorant I am, wdat a rout and rabblement of critical gallimaufry hath been made of late days by certain young men of inspid delicacy, concerning, I wist not what, Golden Age, and other outrageous conceits, to wick they would confine Pastoral. . . . This idle trumpery (only fit for schools and schoolboys) unto that ancient Dorick Shepberd Theocritus, or his mates, was never known; &c.* (Poëms on several occasions by Mr. John Gay, Vol. I. p 41, 42. Glasgow 1751. 8°.)

(*i*) Het volmaekste voorbeeld ener goede aenroeping hebben wy in de laetste uitgaven der *Henriade*: wat was 'er toch noodiger in het verhael der heldendaden van een der grootste vorsten, dan het zorgvuldig myden van al wat naer vleiery of vergroting derzelven kon gelyken. Hierom zeide de Dichter:

*Je t'implore aujourd'hui severe Vérité:
Repans sur mes écrits ta force & ta clarté.*

len doen opmerken hoe men het ingewortelde misbruik behoorde te verbeteren : maer de algemeenheid van het zelve heeft de meesten belet acht te slaen op deze verstandige wyze van verbetering, die zy zich hadden moeten ten nutte maken. Men zou zeer verstoord zijn en zich byna ontheiligd achten, wanneer men

*Que l'oreille des Rois s'accoutume à t'entendre.
C'est à toi d'annoncer ce qu'ils doivent apprendre :
C'est à toi de montrer aux yeux des Nations,
Les coupables effets de leurs divisions.*

Mr. Thomas volgde zijn voorbeeld en verbeterde deze gedachte zelfs noch eenigzins in zyne *Ode à Mr. de Sebbelles*; de plaets verdient wel, dat ik ze hier geheel invoege:

*Ne crains pas qu'emporté d'un zèle téméraire,
Le mensonge flatteur profane mes accens ;
Jamais, de la grandeur courtisan mercenaire,
L'intérêt dans mes mains n'infesta mon encens.*

*La Vertu dans les Grands a seule mon hommage,
Leur éclat séducteur n'éblouit point mes yeux :
Et de la Vérité le sublime langage
Est le premier tribut, qu'on doit aux demi-Dieux.*

*Toi donc, Vérité sainte, arbitre des grands hommes,
Qui graves sur l'airain tes decrets éternels,
Toi, dont l'œil pénétrant nous voit tels que nous sommes,
Descends, apporte moi tes crayons immortels.*

*Je veux peindre un héros, qu'on admire & qu'on aime,
Courtisan Philosophe, & Ministre éclairé :
Grand par ses dignités, mais plus grand par lui-même,
Estimé de son Roi, par son peuple adoré. &c.*

men in ene gereformeerde kerk beelden ontmoette van heilige mannen, Apostelen, of diergelyken, en men zou meenen dat dit de religie eenigen zweem van afgodery deedt hebben; ja men zou anderen om zoodanig een gebruik, het geen zomtijds zijn nuttigheid hebben konde, al ras veroordeelen; terwijl men met genoeg en een gedicht lezen zal van een hedendaegsch Poëet, waerin de afgoden der Heidenen openbaer worden aengebeden en om bystand verzocht, zonder dat men zich daer aen in 't minsten ergere. — Beschouwt men de zaak alleen als liefhebber en kenner der dichtkunde, dan is het dwaesheid woorden te gebruiken welke geen beteekenis hebben, en die niet dan het bekrompen oordeel aanduiden van hem die dit in navolging der ouden gedaen heeft (*k*): maer denkt

(*k*) „*Quid tritum & exculcatum magis quam venalia ipsorum commenta? Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos? Hippodameque bumeroque Pelops insignis eburno?* Quid obsoletius puerisque decantatum sæpius quam aut Hippocrene Pegasi extudentis ungula procurrentis, aut Ajacis e cruore repente suborti flores, &c. aut alia sexcenta, quibus hodie referta videmus eorum Poëmata, qui per antiquorum vestigia grassari se non gloriantur ipsi modo, sed hanc etiam cæteris viam unice præscribunt, figmenta que alia si ab iis paulum recedant ultro reprehendunt; cum tamen illi dum tralatitiis hisce reliquiis semesæ jam antiquitatis affatim carmen saturant, non excellenti admodum ingenio, imo nec plane poëtico se esse palam faciunt. Siquidem nova cudere, non resarcire vetera: arcana seligere, non de medio quæque sumere: inaudita atque admiranda proferre, non vulgata sordidaque retractare: demum *facere* ac *ingere* (ex quo nomen illi suum obtinent) non aliorum inventa recoquere, Poëtarum est.” *Strada prolus. Acad. L. I. Prolus. III.*

denkt men over dezelve als Christen, dan verwondert men zich, hoe het herdenken van de waardigheid van een' godsdienst, als de onze is, den onervarensten niet hebbe doen blozen over de verregaande buitensporigheid, waeraen hy zich schuldig maekte.

Zoo hebben wy dan ons oordeel den Lezer medegedeeld over de verscheiden wyzen, waerop de nieuwe dichters gewoon zijn de verdichtfelen der oude Grieksche en Latijnsche Poëten in hunne stukken te pas te brengen. Velen, twyfel ik niet, zullen my in dezen toevallen, ja ik stel het zelfs niet hopeloos dat 'er niet de een of ander door dit middel van zyne aengenomen vooroordeelen af zou gebracht worden. Ondertusfchen zullen 'er aen den anderen kant niet weinigen zijn, welke zich met geweld hier tegen verzetten zullen, wel wetende hoe weinig hun zou overblyven, wanneer men hen de Fabelhistorie ontnam om in hunne dichtstukken te gebruiken. Ik beken dat dezen het minst verdienen dat men zich aen hun oordeel bekreune: In zoo verre als zy hunne byzondere belangens beoogen, en door dezelvev belet worden de zaak wel te onderzoeken, is hun oordeel van weinig aenbelang: evenwel, dewijl zy het zijn, welke den meesten invloed hebben op den algemeenen roep van het volk, en men toch altyds meer geneigd is om de ingewortelde vooroordeelen aentekleven (1), moeten wy ons noch een ogenblik met hun ophouden. — Zy zeggen,

Ut Pictura, Poësis erit:

Neemt

(1) De aenmerking, die Mr. de la Motte maakt, is my altyds zeer juist voorgekomen, ten aenzien van het oordeelen over deeze en geene zaak of 't een en ander uitgekomen werk: *Sur les opinions établies en matière d'Ouvrages d'esprit*, zegt hy in zijn Discours sur Homere, les
hom.

Neemt men het gebruik der oude Fabelen van de dichtkunde weg, zoo versteekt men ook te gelijk een schilder van zijn voornaemste sieraed. De meeste *desseinen* der beste meesteren zijn uit de oude verdichtfelen ontleend, en een schilder vindt hier een wijd veld voor zijne verbeeldingskracht geopend, dat hem benomen wordt, zoo haest men het gebruik der oude Fabelen een' Christen ontzegt. — Hierop antwoorde ik: dat voor eerst de zaak noch zeer onderscheiden moet beschouwd worden ten opzichte van een schilder. Wanneer een dichter deze of gene verfierde geschiedenis in een zyner werken te pas brengt, dan onderstelt hy dezelve waer te zijn, of ten minsten geloofwaardig. Met een schilder is het geheel anders gelegen: gelijk alle veld- en land-gezichten die hy ontwerpt niet in wezen ergens gevonden worden,

ZOO

bommes forment d'ordinaire deux sortes de jugemens; l'un public, l'autre secret; l'un de parade & de ceremonie, l'autre de reserve & à leur usage particulier. On pense sans contrainte sur un Auteur qu'on examine dans le cabinet, & loin de s'embarasser alors de ce qu'en ont pensé les autres, on s'aplaudit quelque fois d'autant plus de l'idée qu'on s'en forme, qu'elle est plus singulière, & pour ainsi dire, plus à nous: Mais dès qu'il en faut porter un jugement public, on cherche à se rapprocher des idées reçues, toutes fausses qu'on les reconnoit, & l'on devient lâchement circonspect, &c. Rousseau hadt de wereld te veel gezien en door zijn eige voorbeeld te veel geleerd, om niet in dezelfde gedachten te vallen, maer hy drukte zig wat sterker uit: Tels sont les bommes, zeide hy, Ils changent de langage comme d'habit; Ils ne disent la vérité qu'en robe de chambre: en habit de parade ils ne savent plus que mentir, & non seulement ils sont trompeurs & fourbes à la face du genre humain, mais ils n'ont pas honte de punir contre leur conscience quiconque ose n'être pas fourbe en public comme eux. (Lettre de M. Rousseau à l'Archevêque de Paris.)

zoo worden ook niet alle gevallen , die hy in zyne stukken verbeeldt , gehouden , als waren zy zeker aldus voorgevallen. Een dichter bepaelt zich tot het geen gebeurt is of gebeuren zou kunnen , terwijl de vryheid van een schilder zich uitstrekt over alles wat hem zijn verbeeldingskracht opgeeft , mogelijk of onmogelijk , als het maer enkel op de uiterlyke zinnen vallen kan. — Maer ten tweden zou ik van oordeel zijn dat men zoo wel den schilder als den dichter in dezen behoorde te bepalen , hoewel de vryheid van den eersten noch altijd veel groter blijft dan die van den laetsten. Zoo weet men hoe veel kwaedzommigen der oude Fabelen gedaen hebben onder de Heidenen zelve; „zal ik my zoo zorgvuldig van de „meisjes onthouden”, zeide een jong heer by den kluchtspeter Terentius , „daer Jupiter zelf en de meesten van „onze Goden zoo zeer op de sexe verslingerd zijn „geweest?” En Ovidius bracht tot verontschuldiging van zijn dichtstuk *de arte amandi* in , dat men om onkuisheid te leren , niet by hem behoefde te komen , of de werken der Poëten in te zien : laten onze vrouwen in de Tempelen gaen , zeide hy , en hunnen godsdienst waarnemen , daer zullen zy genoeg vinden om hunne driften aen te zetten en te doen verwakkeren :

*Cum steterit Jovis ade, Jovis succurret in ade,
 Quam multas matres fecerit ille Deus.
 Proxima adoranti Iunonia templa, subibit
 Pellicibus multis banc doluisse Deam.
 Pallade conspecta, natum de crimine virgo
 Sustulerit quare, quæret, Erichtonium.*

Voi

*Venerit in magni templum tua munera Martis,
 Stat Venus ultori juncta viro ante fores.
 In Venere Anchises, in Luna Latmius beros,
 In Cerere Jasion, qui referatur, erit.*

Wil nu een schilder zich aen het verbeelden van dat soort van Fabelen overgeven, die hier toe aenleiding kunnen verschaffen, en waervan het getal meer dan al te groot is, dan zegge ik met den Latijnschen dichter Propertius:

*Quæ manus obscenas depinxit prima tabellas,
 Et posuit casta turpia visa domo,
 Na puellarum ingenuos corruptit ocellor,
 Nequitiaque suæ noluit esse rudes:
 Ab gemat in terris ista qui protulit arte
 Furgia sub tacita condita lætitia.
 Non illis olim variabant tecta figuris,
 Cum paries nullo crimine pictus erat.*

In alle dingen is een misbruik, en dit moet men vermyden: Oordeelt nu een schilder dat zijn kunst te veel verliezen zou, wanneer hem de vryheid benomen wierdt om die van de oude verlichtselen te verbeelden, waerna velen dikwils zoo begeerig zijn, en die men zoo gaerne wel geschilderd en wel beschreven ziet, zonder te weten welk een adder men koesterd en hoe schadelijk de gevolgen zijn van iets 't geen in de beginselen zeer onschuldig voorkomt; dan zeg ik rondborstig, dat hy de schoone kunst, waerop hy zich toelegt, in plaets van haer eer aen te doen en te verfraeyen, in tegendeel ontlusterd en verachtelijk maekt

in

in de ogen van een verstandig aenschouwer, die noch niet van zich heeft kunnen verkrygen om zich naer de aengenomene vooroordeelen te schikken (*m*). Maer vergenoegt hy zich met die Fabelen alleen, welke zonder eenigen aenstoet gezien en herdacht kunnen worden, dan vinde ik geene reden, waerom men hem het gebruik derzelven ontzeggen zou, meer dan van eene gemeene samenvoeging van personen of zaken die hy by zich zelve maakt, zonder dat dezelve hunne betrekking hebben op enig gebeurd geval. — 't Was wel beter, beken ik, dat alle gedachtenis der oude Godsdienst onder ons ten eenenmalen verdelgd wierde, maer dewijl het onmogelijk is een misbruik dat zoo diepe wortelen geschoten heeft en tegenwoordig zoo algemeen is geworden, op eens uit te roeien, zoo kan men ten minsten dat gebruik daarvan toestaen, 't geen afzonderlijk beschouwt onschuldig is en niet kan verworpen worden, dan om dat het gene wezenlijkheid op zich zelve heeft.

Een tweede zwaarigheid die men inbrengt tegen ons gevoelen schijnt van meer gewicht te zijn. Moeten de dichtstukken, zegt men, en wel byzonder het *Carmen epicum* of Heldendicht naer den trant der ouden ingericht worden of niet? — M. Frayn de Tremblay zegt neen, in 't geheel niet: Maer zijn gevoelen is van geen gezag, en steunt op een kwade veronderstelling die haren oorsprong aen zyne vooroordeelen verschuldigd is. — Wy zeggen, ja: het voorbeeld

(*m*) De verstandige Hr. Jac. Hervey heeft dit stuk zeer wel beredeneert in zijn zesde gesprek van *Theron & Aspasia*.

beeld van de oude Grieksche en Latijnsche dichteren en de regels welken Aristoteles en Horatius uit dezelveu getrokken hebben, dienen noch tegenwoordig ons tot een richtsnoer; echter onder eene voorwaerde, die natuurlijk is, en uit den aard der zaak onwederspreekbaar volgt: te weten dat men dezelveu niet verder uitsprekken moet, dan in zoo verre als wy noch in dezelfde tijdsomstandigheden zijn, waerin de oude dichters waren ten opzichte van 't een of ander gebruik. — Deze bepaling vooraf gemaekt hebbende, kunnen wy het besluit der redenering horen. — De ouden, zegt men, dryven eenparig dat de Fabelen een onafscheidelijk vereischte zijn in een gedicht, voornaemlijk in een Heldendicht: οὐκ ἴσμεν ἄμυθον καὶ ἄψευδῆ ποιῆσαι, zegt Socrates by Plutarchus: *wy kennen geen gedicht dat zonder verdichtsfelen zy*; En hun gevoelen is door Menage (n) en anderen uit de nieuwen (o), sterk voorgestaen: Derhalven moeten wy de oude Fabelen in onze gedichten behouden. — Hierop antwoorde ik, dat men dezen regel en het navolgen der ouden in dit opzichte wederom naer de verandering van tijd moet schikken. Ook begrijpt men klaer dat dit geen algemeene regel kan zijn in de

(n) Zie Menage Observations sur les Poësies de Malherbe L. III. p. 367. & L. VI. p. 553.

(o) Voornamelijk Boileau, die dit zekerlijk niet wel heeft begrepen: M. Frayn de Tremblay heeft sterk tegen hem geieverd: Maer het ongeluk was, dat hy de zaak aen den verkeerden kant aantastte, en dus by de meesten weinig ingang vondt voor zijn gevoelen. De Aerts-Bischoep van Cambray heeft in dezen noch 't best den middelweg gehouden in zyne *Reflexions sur la Rhetorique & la Poësie*.

de dichtkunde: *de Fabelen der Grieken en Romeinen zijn onafscheidelijk van een Heldendicht*. De regel die men vast moet houden is deze; *in een Heldendicht wordt noodzakelijk het ongewone, het wonderbare, en 't geen de Franschen noemen het merveilleux, vereischt (p)*. Stelt men dezelve aldus voor, gelijk zy voor moet gesteld worden, dan verandert de zaak ten eenemale van gedaente: dan kan men het *merveilleux* beschouwen ten aenzien der oude dichteren, onderscheiden van onze hedendaegsche Poësie. Wierdt het zelve oudtijds in de Fabelhistorie der Goden gezocht, ons staet het vry iet anders te nemen, en wy moeten zelfs iet anders daer voor nemen, daerom dat de Fabelen der Grieken en Romeinen tegenwoordig al hunne waardigheid verloren hebben.

Nu blijft de vraag alleen overig, wat men voor dit alles in de plaets te stellen hebbe, en hoe men die grote opening zal vervullen die het Wegnemen der oude Fabelen veroorzaekt in de dichtkunde (q)? hoe het

(p) Men kan hier mede vergelyken de verhandeling van een ongenoemd Franschman *sur le penchant que les hommes ont a donner dans le merveilleux*: de Lezer zal ze vinden in de Continuation des Memoires de Literature de M. Salengre Tom. X.

(q) Uit de nieuweren zijn 'er geweest, welken in 't zelfde dichtstuk en de Fabelen der Heidenen en de beginfelen van den Christengodsdienst vermengden. Sannazarius schreef een redelijk goed gedicht over de geboorte van den Heiland, maer by ontferde het niet weinig door de Mufen
in

het *merveilleux* te brengen in een Heldendicht? en wat dies meer is. — Verre dat ik een dichter zou willen veroordeelen om alleen *Stichtelyke Gedichten* te maken,

in het begin van het zelve om bystand aenteroepen. Camouens ging noch verder in zyne *Lufade*: By hem ontmoeten Maria en Bacchus elkanderen, en hy gebruikte Venus en Jupiter om het Christengeloof aen de Kaep de Goede Hoop voort te planten. Het verkeerd ontwerpen van dezen kan de goedkeuring van niemand wegdragen: Laet een Philistijn de arke zetten nevens het beeld van Dagon, wel haest zal men den afgod voor dezelve zien nederitorten. *Il a eu l'inadvertance*, zegt Voltaire van Tasso schertzende in zijn *Essai sur l'Épopée, de donner aux mauvais Esprits les noms de Pluton & d'Aleçon, & d'avoir confondu les idées Payennes avec les idées Chrétiennes. Il est étrange que la plupart des Poètes modernes soient tombés dans cette faute: On diroit que nos Diables & notre Enfer Chrétien auroient quelque chose de bas & de ridicule, qui demanderoit à être ennobli par l'idée de l'Enfer Payen; il est vrai que Pluton, Proserpine, Rhadamante, Typhon, sont des noms plus agréables que Beliebut & Astarot; nous rions du mot de Diable & nous respectons celui de Furie. Voilà ce que c'est que d'avoir le mérite de l'antiquité; il n'y a pas jusqu'à l'Enfer, qui n'y gagne.* Vergelijk M. Meuge's *Observations sur Malherbe* Liv. I. p. 248. 249. — Anderen zijn in de gedachte gevallen, dat men de Fabelen der Heidenen uit de werken der nieuwen ten eenemale verbannen hebbende, voor dezelve onzen Godsdienst in de plaets behoorde te stellen: Dan zou men in een Landgedicht by voorbeeld voor Satyrs en Bosch-Nymphen reien van Engelen invoeren, die zich met de Herders ophielden, en diergelyken. Zonder dat ik mijn oordeel in dezen den Lezer zou willen opdringen, zeg ik alleen, dat het my toefchijnt dat de aerd van onze religie, buiten dat dezelve niet in staet zijn zoude om die verscheidenheid op te leveren welke de Heidenfche verschaft, in zoo verre als zy voor ene diergelyke vervalsching bewaerd is, ook daerenboven niet toelaet zoodanig een gebruik daarvan te maken, als de Grieksche en Italiafsche dichters van de hunne maekten. Want behalven dat alles eenvoudig is

IIde DEEL.

V

en

ken, of hem met M. Frayn de Tremblay en de bygelovige uitgevers der *Memoires de Trevoux* zoude aenraden om de Mathesis by voorbeeld in een gedicht te pas te brengen of een kort begrip der Starrekunde in verzen te bewerken; men weet met hoe weinig genoeg men het werk van den Kardinael de Polignac leest: en Juffr. de Neufville (r) heeft in hare brieven alleen het eene oogmerk der dichtkunde bereikt, de nuttigheid namelijk, terwijl een Lezer al zoo wel het vermakelyke in een gedicht gewoon is te verlangen, als het nutte. — Neen: maer ik zeg, laet hy zelf denken en laet hy zich niet verflaven aen het navolgen van anderen. Dan zal hy de algemeene regels

en een voorkomen van waerheid heeft, in plaats van handtastelyke verdichting, zoo belet de achting die wy hebben voor onzen Godsdienst dat men smaek zou kunnen vinden in een gedicht, waerin dezelve zoo wierdt te pas gebracht als de Heidenen gewoon waren de hunne te doen. — Laten wy hen dit voorrecht niet benyden, Liefhebbers, zoo het een voorrecht mag genoemd worden: Hadt het een Socrates mogen gebeuren dat geluk te hebben, 'tgeen wy dikwils zoo gering achten, hoe gaerne zou hy dezen onwaerdeerlyken schat tegen alle dichtstukken, die ooit het licht gezien hebben, voor zich verruild hebben!

(r) *Vos plaisirs, MON ESPRIT, ont droit de me surprendre:
On voit courir de vous des Odes, des Epitres:
Ou comme la Neuville echauffant vos poumons,
Vous préchez la vertu par d'ennuyeux sermons.
Le Philopophe fans souci.*

gels der dichtkunde ontdekken, en zich tot een richt-
 snoer voorstellen: dan zal hy zien hoe de dichters
 zelf hun gebruik hiervan gemaakt hebben, ieder naer
 hunne byzondere omstandigheden. Homerus leefde in
 de Fabel-eeuw en schreef in den smaek van zijn
 tijd; 't zelfde voegde Virgilius ook wel, maer om
 dat het gemeen toen reeds wyzer wierdt, gaf hy 'er
 zich zoo veel niet in toe; Ten tyde van Tasfo in Ita-
 lien en van Shakespear in Engeland was men noch
 gewend aen betoveringen, verschijnsels, enz., der-
 halven konden zy met recht hunne werken daerna
 schikken; Men nam Milton niet dan na zijn doot
 kwalijk het gebruik dat hy gemaakt hadt van de Dui-
 velen in zijn verloren Paradijs: Philips bracht in zijn
 Herderszangen de Fabelen van zijn eeuw, en hy droeg
 de goedkeuring weg van velen, voornamelijk van den
 groten Addison; Eindelijk Voltaire sloeg een nieu-
 wen weg in om het *merveilleux* te brengen in zijn
Henriade, en luiden die wel denken, oordeelen ten
 rechte dat hy hierin zeer wel geslaegd zy. Zie daer
 de voorbeelden welke hy ter navolging heeft, ten
 opzichte der hoofdzake, niet ten aanzien van des-
 zelfs uitwerking: Heeft hy leren *origineel* denken,
 dat is verdient hy den naem van Dichter, dan zal
 hy voor zich zelve een byzonderen weg uitkiezen
 om in te slaen, en zien, wat nu wederom best met

de omstandigheden van tijd waerin hy leeft, den smaak van 't volk voor 't welk hy schrijft, en den aerd der tael waerin hy denkt, overeenkomstig zy. Klaegt hy dan noch over het verlies der oude Fabelen, en ziet hy geen kans om daer voor iets in de plaets te vinden, dan laet hy in goed vertrouwen de pen neêrleggen en zijn dichtwerk staken. Zijn oordeel is noch niet rijp genoeg, of hy is niet geboren om ooit Dichter te zijn.

Le Philosophe sans fard.

Le plaisir d'être raisonnable me console d'être singulier. Cela fait sentir, combien il est utile, qu'en matière d'Ouvrages d'esprit quelques écrivains ayent la hardiesse de dire ce qu'ils pensent. On éclaire par-là bien des soupçons qui ne demandent qu'à se découvrir; on détermine bien des gens à penser ce qu'ils sentoient déjà, au lieu que par la lâcheté de suivre toujours le torrent, on prête des armes à l'erreux, on donne occasion à ses partisans de crier: „ tout le monde est de notre avis; tous les hommes „ sont d'accord là-dessus.” Vous qui le prétendez, recueillez les voix, l'Univers disposera de son ennui sur bien des choses que vous soutenez qui les charment.

Mr. DE LA MOTTE Reflexions sur la Critique.

G E D I C H T E N.

REVISED

K A I N' S R E D E

NA HET VERMOORDEN VAN ZYNEN BROEDER ABEL:

Gevolgd naer 't Latijn van Barlaeus.

Mijn God! ik heb misdaen, en volg door snoder zonden
't Gebaende gruwelspoor van vader Adams val:
Ik heb de bitre vrucht der schennisse ondervonden,
Die my ook deelgenoot van 't onheil maken zal!
Het schuldig aerdrijk zuigt het bloed van mynen broeder:
Dat's Hemels wraekvuer tergt op 't verschgeploegde land,
En ik, helaes! ik heb dien vromen schapenhoeder,
(Beschouw mijn schuld ô God!) geveld met deze hand:
Dan, ik ben 't niet alleen: de Hemel heeft gezondigd;
Gy zelve ô Godheid hebt uw deel in mijn verdriet.
Waerom mijn offer voor onwaardiger verkondigd?
Waerom behaegden u myne eerstelingen niet?
Waertoe die afgekeurd? dees' giften aengenomen?
Ik dacht de Godheid gaf geen onrecht immer plaets:
Ik uit een' zelfden schoot, ter eener dracht, gekomen,
Verdiende een zelfde loon ook enes zelfden daeds.
Maer dit, dit gong zoo niet; de blauwe nijd aen't zieden
Vereenigde geweld en wraeklust in mijn ziel,
En daer de woede my heur wapens aen kwam bieden,
Was't of het aerdrijk zelf van schrik aen't zuchten viel.

De zansef zegge vry: Ook broeders kunnen wrokken,

Dit zal ook 't onheil zijn van 't late nageslacht:

De nijd zal steeds als my den sterveling verlokken,

En maken dat hy vriend noch bloedverwantschap acht.

De broeder zal dan 't bloed ook van den broeder plengen,

En steken met zijn kling den broederhartaer af,

Dan zal de stiefmoer ook vergifte bekers mengen,

En 't kind den vader doon, die hem het leven gaf.

Een snode Tullia zal heur gareelen dryven

Langs 't afgemaekte lijk van haeren vader heen,

En R me zal den Held zijn zuster zien ontlyven

: Die tegen Alba voor haer vryheid hadt gestreên:

De moord zal in 't vervolg een snoder vloekrol spelen,

Geweld heeft noch haer lust in Abel niet geboet,

Dit kwaed zal vruchtbaer zijn en groter rampen telen,

En storten op deze aerd noch meer onnozel bloed;

Een kille doodschrik zal mijn leeftijd nu verzellen,

: Nu dreigt my elk die my ontmoet met doodsgevaar,

'k Moet my den haet van God, my zelv' en anderen spelen,

En zwerven ommeziende en bevend hier en daer.

Het aerdriek doe heur' schoot voor my vervloekten opent

Ik wacht ô koning na dees schennis geen genaê,

De deur der hoop valt toe, daer is niet meer te hopen,

Ik heb te veel misdaen, berouw komt hier te spaer,

'k

'k Zal geen vergeefsch gebed na zulk een gruwel wagen,
 Niets is my overig dan dat ik eeuwig tril:
 Zie ik de waetren aen, het water legt my lagen,
 Als of het met haer vloed my overftelpen wil:
 't Geboomte dat ik zie verthoont me een wrokkend wezen,
 Ik beef wen ik een rots zie hellen naer beneên,
 Het gapen van den leeuw doet my zijn tanden vrezén,
 Hy brult, hy komt, me dunkt, hy rijt me straks van een:
 Zie ik ten hemel op, die zelf is doof voor klachten,
 Gods gramfchap vordert wrack en fcheldt my met haer
 Ik heb de blikfem of de donderflag te wachten: (tong,
 Ja de aerde fchaemt zich dat zy 't broederbloed ontfong:
 Straks wil me een wolkbreuk of een hagelbui verpletten,
 Straks velt my 't zachtst geruis van d'allerftilften wind,
 Hier doet my 't ftarrenheir, daer weer de zee ontzetten;
 Geen fchepfel waer de vrees haer' vyand niet invindt:
 't Heeft alles door Gods wrack in mijn verderf gezworen,
 't Heelal volgt 'sHemels last, 't fpannt alles aen tot ftraf,
 Het minst geriftel van een ktuidtje ontroert myne ooren,
 En 't enkel denken aen het bloedveld is mijn graf:
 't Is of de weerklink zich verdubbelt van zijn zuchten,
 Hem met den laetften fnik ten veegen monde ontgleên:
 'k Moest voor 't bebloede lijk van 't fleeploos leger vluchten,
 Eer noch de morgenzon aen 't halverond verfcheen.

Ja naeuwliks heeft de droom mijn kranke ziel begeben,
 Of 'k zie dat zelfde beeld, dat zelfde wezen aen:
 Ach ware ik in den slaep voor eeuwig dood gebleven,
 Ik leef toch niet dan om voor eeuwig te vergaen:
 Doch schoon ik alles vrees, dit maekt my 't meest verlegen,
 Dat, eer ik sterven moet, men my vermoorden zal,
 Mijn eigen vonnis van 't geweten valt my tegen,
 Geen wroeging is te fel voor 't naderend ongeval.
 Wat rampen! . . . Kain moet voor gruw'len straf betalen,
 En de overmijdb're wraek vervolgt my wijd en zijd,
 Zal ik langs berg en bosch en veld en stromen dwalen,
 Geen land of stroom die my mijn misdaed niet verwijk.
 *k Moet bevende, overkropt van ramp, als balling sterven,
 En dragen 't kenmerk van mijn schandvlek met my om,
 Deedt Kain's vuige hand zijn' broeder 't leven derven,
 Mijn leven boete voor 't geschonden heiligdom;
 Hy stierf door mijn geweld, ik sterf door lang te leven,
 De trage voortgang van mijn dagen valt my bang,
 Ik moet, zoo lang ik ben, door 't vlammend wraekvuer sneven,
 En leef alleen, helaes! om lang te sterven, lang.

A.

Wy zijn in beraed geweest om die vier regels op
 bladz. 312. *Een snode Tullia* — enz. te veranderen;
 Barlaeus heeft zekerlijk kwalijk gedaen met Kain te laten
 spreken van zaken, aen welke hy by geen mogelijkheid
 konde kennis hebben, doch, om het origineel te volgen
 hebben wy het gelaten, en de algemeenheid zulker fauten
 vindt by zeker soort van luiden noch verschoning.

N E-

NEBU CADNEZAR'S

WANHOPIGE

OVERPEINZING EN BEROUW. (*)

Mijn hand! mijn tong! mijn oog! mijn volk! mijn bange ziel!
Wat voelt! wat ziet gy niet een reeks van wondre dingen?
O hand, die vorsten dwong eer my 't geluk ontviel!
O hand! des werelds vuist! Gy, die de hemellingen,
Ja d'oppersten Monarch, derst steken naer de kroon!
Wat zijt ge au? een klauw, die my moet onderschragen,
Daer ik, ook zelf een beest, by 't wildst gedierte woon,
En 't raeuwste voedsel van zijn struiken af moet knagen:
En gy, gy maekt mijn lot noch wreder, snode tong!
Gy doet mijn bitrè ramp en hartbeklemdheid groejen,
Want als ik klagen wil, en schreeuw en terg de long,
Smoort gy mijn woorden in een alleryslijkst loejen!
Indieu een eenig mensch die klachten slechts verstondt,
Het medelyden bracht my mooglijk in zijn handen:
Maer waerom sta ik nu den klauw niet aen den mond,
En ryte en rukke U niet te midden uit mijn tanden?

Den

(*) Men hebbe zich Nebucadnezar hier te verbeelden in dien tijd dat zijn geest allengskens in hem weder begon te komen.

Dan zacht! . . . myne oogen! . . . gy, gy deelt in mijn verdriet,
Voert met mijn tranen nu mijn rampen door uw slizen,

Maer ach ze zijn te veel, neen! neen ik verg het niet,
Hoe! zou die zee door zulk een' engen boezem bruizen?

Neen! of ik schreie of niet, mijn onheil evenstaeg
Het zelfde, volgt my na met opgesparde kaken,

Myne oogen dienen slechts om mijn vervloekte plaeg
Noch voor mijn eigen zelv' affchuwlyker te maken.

O Oogen waert gy blind, gy deedt my minder pijn!
O Oogen! . . . maer, mijn volk! gy doet my trillend zuchten!

Mijn oude volk! hebt gy my slechts in enklen schijn,
Met iedle vleijery gediend? hadde ik te duchten

Dat gy my eens den voet zoudt zetten op den hals?
Mijn volk! was dit het loon voor 't wagen van mijn leven?

Of heugt het U niet meer hoe ik te voren, als
Een andre Ninus, heb de wetten voorgescreven

Aen zoo veel volkren als gy woudt dat ik verwon?
Hoe ik, (helaes thands met een beestenhuid omtogen)

Uw legerkar zoo ver deedt rennen als de zon,
Toen heel de wereld knielde op 't wenken van myne oogen?

Gae', vraag wie Syrien weleer in ketens joeg,
Den ouden Nijl geboeid voor zyne koets deedt treden,

Vraag wie Jerufalem, vraag wie de Joden sloeg,
Neen, . . . vraag U zelv' wiën gy voorheen hebt aengebden;

Wat Godheid tuinen stichtte in 't midden van de lucht,
En vruchten groeien deedt op Parisch - marmersteenen?

Wie dat? . . . maer hemel! . . . zal ik eeuwig dan ter vlucht
De deugd omhelzen? en gestadig de ooren leenen

Aen

Een helſche trotschheid, die heur zetel in mijn ziel
 Alreeds gevestigd heeft ſints myne kindſche jaren!
 Vervloekte trotschheid! trap waervan ik deerlijk viel,
 U wyte ik, U alleen mijn treurig wedervaren:
 Indien ik U wat min naer de oogen hadt gezien,
 Was mijn benaeuwde droom licht maer een droom gebleven,
 Die ſpiegel leerde my 't gevaer in tijds te ontvlien,
 Te buigen voor de Goòn; maer neen, (al moete ik beven
 Wanneer ik nu maer ſlechts herdenk dien bangen nacht)
 Toen kende de euveldoed, te zeer in top geklommen,
 Geen' andren God dan my, dan my, die te onbedacht
 Mijn grootheid afmat naer al de aerdfche Vorſtendommen,
 Niet naer een Godheid die van alles Koning is;
 Ach hoe komt deze droom my telkens naer te binnen!
 My dunkt ik zie noch verſch die heldre beeltenis,
 Hoe of een Engel op 't paneel van myne zinnen
 Een boom affchilderde in wiens ſchaêuw de wereld ſliep,
 Die door de wolken boorde, en op zijn eedle fruiten
 Een ieder nodigde, waerop deze Engel riep,
 „ Houw af dien boom, kap af de takken met de ſpruiten,
 „ Stroop af zijn loof, verſtrooi en werp zijn vruchten uit,
 „ Maer laet de wortel aen den ſtam verbonden blyven
 „ Met enen yzren band, in 't veld by 't reêre kruid,
 „ En laet hem in den daeuw des vogten hemels dryven;
 „ Verander zijn gemoed, hy zy gelijk een dier,
 „ Als 't wildſt gedierte tot zijn tijdstip zy verſtreken:”
 'k Ontwaecte ſtraks verſchrikt, maer goede Hemel! ... hier
 Hier was geen toveger die 't raedſlot op kon ſteken,

Dan

318 NEBUCADNEZAR'S WANHOPIGE

Dan Daniel, hy sprak, „helaes! gy zigt die boom,
 „Gy zult verftoten zijn, uw geest zal van U vlieden,
 „Gy zigt gelijk een dier, tot dat het tijdfip koom,
 „Dat gy Gods macht erkent, en hem zult hulde bieden.“

Ach Daniel! wat fpraekt gy toen een wifé tael?

My heugt hoe kort hierna mijn trots, zoo opgeblazen!

Geen Godheid dan my zelv' ontdekte in al mijn praet,
 Wanneer een dwarrelgeest my ylings hielp aen 't razen:

Elk laekte fluks mijn doen . . . ! men joeg my uit het rijk!

o Hoogmoed! Ach! gy drijft op bobbelige gronden!

Die paerlen zoeken wil, zinkt dikmael in het flijk,
 En 't allerdichtst pantfier bewaert ons niet van wonden.

ó Daniel! 'k voel nu mijn misdrijf, maer te laet!

Ik, ruim zoo lelijk als de zonde, ben verftoren

Van vrienden, van geflacht, van God zelf; . . . zoo hét kwaad
 Een zware ftraf verdient, hebbe ik die niet genoten?

Van iedereen gehaet, hate ik my zelv' het meest.

Kon Akonyt nu flechts mijn woedend leven enden,

Ik zou gelukkig zijn! wat mensch? ja welk een beest,
 Wat boschdier, hoe genaemd, hadt ooit zoo bange ellenden?

o Leven, o verdriet! . . . Wanneer ik eens een leeuw

Van honger in het woud hoor brullen, balken, baeuwen,

Dan runne ik naer hem toe, en maek een luid gefchreeuw,
 Op hoop dat ik den dood mag vinden in zijn klaeuwen;

Maer naeuwliks ziet hy my, of vlugt en keert niet weer;
 Ben ik zoo yslijk dan dat leeuwen voor my fchrikken! . . .

Ach wierde ik aengerand door tyger, wolf of beer,
 Zoo floot ik etdelijk twee ingezonken bliken!

Maer,

OVERPEINZING EN BEROUW. 319

Maer, zacht! hoe dus geklaegd? . . . indien ik tonen wil

Dat ik my zelv' niet in my zelven heb verloren,

Zoo voegt gelatenheid, mijn hartstocht zwyge stil;

Door Daniel heeft God te voren my doen horen

Dat een bestemde tijd mijn plagen einden zou! . . .

Wat 's dit? . . . 'k voel in mijn geest gelijk een uchtendregen!

Hoe daegt mijn oordeel op? o God! zoo 't waer berouw

Uw Almacht immermeer kon tot genadè bewegen,

Zoo sla een gunstig oog op hem, die naeuwlijks maet

Zich met den groten naem van uwen slaef durft noemen;

Ik zie, 'k erken het nu, Gy zijt het die de haer

Der zee doet zwellen en weer sinken, die de bloemen

En kruid en plant en diert en alles leven schenkt,

Gy zijt het die de maen en starren rond doet lopen,

Gy draeit het zonnrad, en alles wat men denkt,

Of spreekt, of wil, of doet, staet voor uw alkunde open,

Mijn Godheid was by de uwe, een vonkje by de Zon:

Noch eens, o God! ik leg mijn hoogmoed aen uw voeten,

Ik was het niet, maer gy, die eer door my verwon,

En my uw Daniel in Babel deedt ontmoeten;

Zie ik uw Godheid nu, toon my uw goedheid ook;

Of zoudt gy de eeuwigheid aen myne straffen binden?

Mijn misdrijf is het waerd, ja toont me een 'aeklig spook! . . .

Maer laet uw wreakvuer my niet gansch en gaer verslinden!

Verkort mijn ramp o God! zoo wordt mijn zwak geduld,

Door zoete hope op uw vergiffenis, wat sterker;

Maer . . . kan dat zijn? . . . neen . . . neen . . . 'k weeg over van de schuld,

Neen . . . neen . . . mijn ziel zal staeg in dezen beestenkerker

Ge

320 NEBUCADNEZAR'S WANHOPIGE enz.

Gesloten blyven! ... Dan! ... my dunkt ik zie een Israël ...
Ja! ... 't is zoo, goede God! ... ter zy' me nederschieten! ...

Ach mochte ik binnen kort eens in 'verstaenbre tael
U pryzen voor mijn volk, voor alle uwe Isrelieten!

Dan zou mijn vreugd zich niet bepalen in een kring
Zoo wijd als 's werelds krijt; dan zoude ik kroon en schatten;

En al wat Babel ooit in zynen muer ontving,
Of wat dit gansche rond kan in zijn armen vatten,

Verachten voor uw' dienst en heilig kerkgebaer;
Ach kwam die tijd! dan, dan zal ik met eigen handen

U duizend varren slaen; en midden in de schaer
Van uwe Priesteren den bruinen wyrook branden,

En zingen, „Daniel! uw God is 't die regeert,
„Hy heft een nedrig hert; doch buigt die zich verheffen,
„Verdwaesden wie ge zijt, weest door mijn lot geleerd,
„Zoo gy Gods macht verzaekt, zijn donder zal u treffen.”

Koom, hemel! doe mijn straf dan krimpen, ja mijn druk
Zy haest de bronwel van mijn ongestoord geluk.

W. v. M.

D E

DE ZACHTZINNIGE MAN.

Die op het rechte pad des Levens zyne treden
Voorzichtig zet; de Deugd in de oogen houdt,
In lief en leed op zynen God vertrouwt,
Gerechtigheid betracht en eereyke zeden
Die hem de hoogste Wijsheid leert,
En nooit eens anders goed begeert,
Zulkeen leeft altijd wel, verstandig en verheven,
Zulkeen bereikt vernoegd den meetpael van zijn leven.

Hy ziet ter zyê Gods kerke, op liefde en vree gegrond,
Alom geschud, en door hare eigen knechten
Vol hovaerdy en heeten haet bevechten,
Ten spijt der vredeleer van 't oud en nieuw verbond:
Hy ziet hoe zy om harsfenschimmen
Elkandren overdwers begrimmen,
En voor een enkel woord, een zin van duisterheên
Of boven ons begrip, in 't kerklijk harnas treên.

Hy leest, hy denkt, hy wikt en kiest uit elks gedachten
Bedaerd die hem het meestaenneemlijk zijn,
Hy zal uit haet of wrok, noch Gommer noch Armijn,
Noch deze of die party met schampre tael verachten,
De Schoofsche twist behaegt hem niet;
Daer hy vermaek noch voordeel ziet
In iedle kennis die een Kristen licht kan misfen
Of 't geen men niet verstaet vrypostig te beslisen.

- „ Verdwaesde sterveling”, dus roept hy dikwils uit,
 „ Die op een stip, dat naeuwlijks iets mag heeten,
 „ De kleinste schier der dwalende Planeeten,
 „ Zoo iedel woelt, en stout het Goddelijk besluit
 „ En 's Hemels raed, voor u verborgen,
 „ Naerspoort met nutteloze zorgen,
 „ Zwicht! zwicht uw hovaerdy! 't verstand is al te klein,
 „ Te zwak om door te zien in Gods verborgenheên.”

Hy mijdt zoo veel hy kan al zulke tempelkoren,
 Alwaer hy niets dan winderige tael,
 Of dwepery, of twist, ja meenigmael
 Niets dan vervloeking vangt in zijn zachtmoedige ooren;
 En waer men schier geen liefde kent,
 Maer alles naer den afgrond zendt
 Wie anders denkt dan een, die 's Hemels vrye werken
 Doorgronden durft, en Gods barmhertigheid beperken.

- „ o Aerdworm!” zegt hy met meêdogen van zijn hart,
 „ Wie zijt gy toch om zulk een tael te spreken?
 „ Wat oordeelt gy? of is u nooit gebleken
 „ Hoe luttel by den mensch van God begrepen werdt?
 „ Wat willen naeuwbeperte zinnen
 „ Die eeuwig dwalen toch beginnen?
 „ Verwaende! die de zee van 's Hemels wijsheid peilt,
 „ Strijk uw gezwollen zeil, eer gy u overzeilt”

Dacr,

Daer, waer hy zuivre deugd en godsvrucht aen ziet wyzen,
Den schonen weg, die naer den Hemel leidt,
Door nedrigheid en door boetvaardigheid,
Daer gaet zijn ziel te gast op keur van Engelenpyzen.
Het raekt een' vromen Kristen niet,
Die in de deugd slechts voordeel ziet,
Of God den Sabbath heeft op Horeb voorgeschreven,
Of reeds den Sabbath wijdde in Edens prille drevén.

De dwaze Hovaerdy, die Jezus leden scheurt,
Een deel zich naer Apollos naem doet noemen,
Een ander deel op Kefas zich beroemen,
Wordt door dien man veracht, met innig leed betreurd.
Hy leest geene iedle twistgeschriften,
Vol bitre, onkristelyke driften,
En wonderig verstand, maer vindt alleen een schat
Van ware wetenschap in 't Euangelieblad.

Hier is geen duisterheid, hier zijn geen twyfelingen
Dat Delfos, dat Dodone's Priesterdom
Een groten naem en eer verworf alom,
Was door bedrog en list, en logens voor te zingen:
Zoo zijn geene Euangelieblaên,
Maer klaer van ieder te verstaen:
Geen sterveling wordt hier door gladder tael verraden;
De grootste vreemdelyng vindt hier de Hemelpaden.

Al wie hun zuiver licht ontstaken aen de zon
 Van 't nieuw verbond, gebruikt hy tot zijn voordeel,
 Hy voedt zijn ziel, hy kweekt, hy vormt zijn oordeel.
Dodridge, Stellingfleet, Stakbouse, Tillotson,
Wats, Herveis, Burnets, Turreteinen
Of Zimmermans of Wits, doorleest hy met vermaak,
 De Deugd voert eene tael schoon in verscheiden spraek.

Geen andre naem kan dus zijn vrome ziel vermaken,
 Dan Jezus naem. Zijn Heiland leert hem kort,
 Wat hem betaemt, en hoe men zalig wordt:
 Heel Jezus leer bestaet in klare en weinig zaken:
 Bemín God bovenal, bemín
 En acht met zulk een' zuivren zin
 Uw Naesten als u zelv'; doe steeds aen andre menschen,
 Wat Gy van anderen, o sterveling, zoudt wenschen.

Die les van Jezus is zijn zorge dag en nacht;
 Het onderwerp van zijn bespiegelingen,
 Het richtsnoer van zijn daeglijksche oefeningen:
 Zyleert hem matigheid, die 't lichaem in zijn kracht
 Behoudt, door heel de levensdagen,
 Een vlugge ziel hem om doet dragen
 In zijn gezonde leén, dat bei tot nut verstrekt,
 En hem den levenstijd tot hoge jaren rekt.

De

De Liefde leert dien man voor ieders welzijn zorgen:
 Rechtvaardigheid is zijn vermaek en lust:
 Toegevendheid schenkt hem een zoete rust:
 Het vergenoegen knoopt den avond aen den morgen;
 Hy temt de tochten van zijn hart,
 De bronnen van de wrangste smart,
 Als zy de losse ziel bekoren en vermaken;
 En leert, als hy zich zelf beschouwt, zich zelf verzaken.

De Wet van Jezus is hem zacht en liefelijk,
 Gericht om steeds aen Jezus min te denken;
 Gericht om ons het hoogste goed te schenken,
 De schone burgerfchap van 't zalig vreugderijk.
 Koomt herwaert, afgedwaelde zielen,
 Aen wie de zonden lang bevielen,
 Koomt welgemoed naer my, zoo roept ons Jezus toe,
 Ik schenke u spyze en rust, hoe afgevast, hoe moê.

Zulk een leeft altijd wijs, omzichtig in zijn zaken:
 De regel van zijn Godsdienst maekt hem vry
 Van zielendwang en opperkerkvoogdy,
 Verwoede monfters, tuk op roven, moorden, blaken,
 Verhit op dierbaer menschenbloed:
 Geen pest, geen gloeiende oorlog woedt
 Zoo vreeslijk op den mensch, als zielendwingelanden,
 Dan eerst in blyden luim, wanneer de onnooslen branden,

Als hy 't Historieboek van alle de eeuwen leest,
 Dan vindt hy vaek de jammerlijkste blyken,
 In allen dienst, in allerleie ryken,
Van geestelyken haet, de waereld door gevreesd:
 Dien moest zijn Jezus zelf gevoelen,
 Dien door zijn dierbaer bloed verkoelen:
De zielendwinglandy, nog aen den Taeg geducht,
Verhief de kruin alreeds in Palestijnsche lucht.

Nooit kon de schoonste plaets een sterveling behagen,
 Indien hy daer, in weerwil van zijn hart,
 Door wreeden dwang, in opgesloten werdt,
En op het minst gerucht de zwaerste straf moest dragen:
 Zoo gaet het met een dienst uit dwang:
 Ach! roept de Kristen uit, hoe lang
 Zal de een eens anders lijf en faem en achting krenken,
 Om dat een ander juist als hy niet weet te denken?

Schenkt hem de milde God een' ryken overvloed
 Van aerdschen schat en aerdsche zaligheden;
 Die leert hy recht en met vermaek besteden:
De kwynende armoê trekt haer tienden van zijn goed,
 Hy weet de vlugge levenstydén
 Ook aen de vrolijkheid te wyden;
 Een redelijk vermaek, gepleegd op juisten stónd,
Wordt geen Godvruchtigheid, hoe streng zy is, misgond.

Neen;

Neen; ver van hier, o gy, zoo rijk als grote Vorsten;
 Maer arm, om dat ge uw goed, gelijk het voegt,
 Niet recht gebruikt, en steeds om meerder zwoegt,
 Gy moet in vollen stroom, o Tantalusfen, dorsten:
 Dit heet Gods milde gunst versmaên,
 Dit heet den Hemel tegenstaen,
 Die tot vermaek en nut dat goed u hadt gegeven,
 Door 't welk gy nu vermeert de zorgen van dit leven.

Wanneer de goede God geen schatten hem vereert,
 Dan wint hy brood door zijn verstand of handen:
 Een Vrome vindt zijn spyze in alle landen:
 Hoe licht wordt hy verzaed, die niet te veel begeert?
 Een stuk in 's aenschijns zweet gewonnen,
 Zal hem zoo veel genoeg en gonnen,
 Zoo wel het lichaem voên, en houden in zijn kracht,
 Als al wat op den disch der ryken wordt gebracht.

Zijn ziel wordt niet geknaegd door rusteloze zorgen,
 Noch hartzeer, dat een ander eeuwig knelt,
 En, als de schaeuw het lichaem volgt, verzelt:
 Hy gaet verheugd naer bedde, en groet verheugd den morgen:
 Hoe? zegt hy, zou mijns Vaders hand
 My ooit heur trouwen onderstand
 Ontzeggen in den nood? daer blanke lieliebloemen,
 En kleine muskens zelfs op hare zorgen roemen.

Zulk een oprechte stookt geen snooden burgertwist,
 Noch braekt zijn galle op vrome burgerheeren:
 Men hoort hem nooit zijns Naestens naem onteeren:
 Hy zoekt geen vuile winst, noch door bedrog noch list:
 Nooit gaet voor hem de pleitzael open,
 Zijn vrome ziel wordt nooit bekropen
 Door Nijd en Jaloezy, twee monsters, die 't heela
 Berokkenen een drom van eeuwig ongeval,

Hoe schor de donder loel, hoe woest de orkanen brullen,
 Niets vreest die Man. Het aardrijk beev'; de grond
 Barste op en werpe uit 's aardrijks hollen mond
 Een rook en vlam, die 't al met bleeken schrik vervullen;
 Nog staet hy, als een hoge rots
 In zee, en wind en golf ten trots:
 Een wreede dwingeland hoe fel hy 't al moog plagen,
 Weet, met zijn eedgefpan, geen schrik hem aen te jagen.

Het gloeiend Nubie, noch 't heete Lybiesch zand;
 't Hyrkanisch woud, vol wrede Tygernesten,
 Noch Barbarye, en zyne roofgewesten,
 Noch alle de aekligheid van 't Samodeedfche strand
 Zou dezen Vromaerd schrik verwekken,
 Schoon hy in ballingschap die plekken
 Alleen bewonen moest, om dat hy zeker weet,
 Dat, zonder 's Vaders wil, noch ramp hem treft, noch leed,

Dees

Dees Man leeft voor zich zelf, geveid noch loos geprezen
Om hooffschen staet, bederf van menig een:
Geveinsden, die in zwarte kleeren treên
Met statelyken tred, en uitgestreken wezen,
En die met een gemaekte stem,
Of zuchtend spreken, kunnen hem,
Hoe geestig zy ook zijn om andren voor te liegen,
Door hunne fynę tong noch schaden noch bedriegen.

Op elken dag ontdekt hy eenig nieuw gebrek:
Op elken dag zoekt hy verbeteringen:
Dit beide zijn zijn stadige oefeningen;
Tot dat de bleeke dood, met zagte hand, het hek
Zijns levens sluit; de ziel, ontbonden
Van 't lastig, stoflijk pak der zonden,
Naer 't zalig Eden vaert, waer ze aen den zagten stroom
Van wellust strijkt, en zweeft in schaëuw van 'slevens boom.

M,

X 5

MIR-

MIR TIL. T H Y R S I S.

Mirtil begaf zich, op een' koelen avondstond,
Op d'oosterheuvel, ziende 't gansche dal in 't rond;
Een heldre vlam van rijs en bonenstaken
Ging vrolijk op met flakkeren en kraken;
Terwijl hy eenzaam lag op 't gras,
Doorliep hy met verwondrende oogen
Het bruinazuer der hemelbogen,
Dat dicht doorzaeid met starren was,
En al de velden om hem heen
Die 't zilvrend licht der maen bescheen;
Maer schierlijk keek hy om,
In 't donker ruischte wat ... 't was Thyrsis; wellekom,
Zijt welkom, zei Mirtil, wees welkom, zet u neder
By 't warmend vuer; 't is huivrig weder;
Maer zeg wat doet gy hier toch, knaep!
Daer af het veld nu ligt in slaep?

T H Y R S I S.

Zijt my gegroet, Myrtil, als ik had kunnen dromen
Dat ik Mirtil hier vinden zou,
Ik had zoo lange niet gefammeld in de kou,
Op 't schitrend licht dier vuervlam aftekomen.

Maer,

Maer, hoor Mirtill! daer nu de maneschemeringen
En stille rust der nacht ons nodigen tot zingen,

Zoo hoor, Mirtill!

Wat of ik wil :

Ik schenke aen u een lamp, die zelf mijn Vader heeft
Uit pleisterwerk gegoten,

Het is een kleine draek met vleugels en met pooten,
Zoo net als of hy leeft:

Hy spert den mond wijd op, en achter op de tanden

Ligt hem de tong die 'snachts kan branden,

Hy krinkelt zich de staert heel raer

Juist tot een handvat, en zie daer

Mirtill! Ik schenk aen u die lamp, wanneer gy wilt,

In dezen avondstilt',

My die geschiedenis en liefdesukkelingen

Van Dafnis en van Chloë zingen.

M I R T I L.

Welaen, dat's goed! ik wil voldoen aen uw verlangen,

Daer nu de stille nacht ons nodigt tot gezangen:

Zie daer is rijs en hout, gy moet maer gadeslaen

Dat gy het vuer niet uit laet gaen,

Klaegt, klaget my na, ó gy kloven der rotfen!

Met treurigheid ruifche mijn lied door de boschent!

Mijn liedeken stuite te rug op het strand,

En voere de droefheid van d'oever naer 't land!

Het

Het maentje schein helder, in 't eenzaamst der nachten,

Als Chloë aen d'oever alleen stondt te wachten,

Met uitzierend verlangen, naer 't bootjen, het geen

Haer Dafnis zou brengen van over de zeen.

„Lang sammelt mijn lief! doch me dunkt iets te hooren”

De Nachtegael zweeg, en hy leide zyne ooren

Te week in de toontjes dier kweelende klacht,

De toontjes van Chloë in de eenzame nacht!

„Lang sammelt hy: luister! ik hoore wat pletfchen,

„Gelijk wen de golfjes een bootjen aenkletschen:

„Komt, komt ge, mijn Dafnis? Ja! 'k hoor het, zoo 'k meen,

„Komt, komt ge, mijn liefje? Ja! 'k hoor het! ... Maer neen!

„Wilt gy me noch langer, gy wisfelziek water!

„Bēdriegen met kahlen en platschend geklater?

„O Gollesjes spot met het ongeduld niet

„Der tedere Maegd, die hier wacht met verdriet.

„Waer blijft ge? mijn liefje! kom my toch ontmoeten!

„Geest 't ongeduld u geen gevleugelde voeten?

„Gy wāndelt misfchien uit het bosch naer het strand!

„O Dat nu geen slange noch adder zijn tand

„Te stout in de voeten mijns Dafnisje zette!

„Geen doorne zyne ylende schreden verlette!

„Gy,

- „Gy, kuifche Godin! met onfeilbaren boog,
 „Diana! of Luna! de glans van uw oog
 „Moete over zijn weg op het aengenaemst glimmen!
 „ô Dafnis! wanneer ge uit het bootje zult klimmen,
 „Hoe teder wil ik u omhelzen! ... ik schiet ...
 „Maer nu, nu gewis, ai bedriegt my nu niet
 „Gy gollefjes! ô flaet toch zacht tegen 't schuitjel
 „En draegt op uw rug, ongeschonden dit buitje.
 „ô Gy! zoete Nymphen! zoo ge ooit hebt bemind,
 „Zoo ge ooit met verlangen gewacht hebt uw' vrind, ...
 „Daer is hy! ô Dafnis! zijt myner gegroet! ...
 „Gy roept my geen antwoord? ô Goden! de vloed! ...”

Hier zonk onze Chloë onmachtig op d'oever:

Daer leit ze, geen schouwspel was immermeer droever.

Klaegt, klaget my na, ô gy kloven der rotfen!

Met treurigheid ruiſche mijn lied door de boſchen!

Mijn liedeken ſtuite te rug op het ſtrand,

En voere de droefheid van d'oever naer 't land!

Een bootjen het onderſte boven zwom daer,

De maen zag 't geval hoe betreurlijk het waer,

Aen d'oever lag Chloë onmagtig ter neder,

't Was huiverig, nattig en guerchtig weder.

Maer

Maer Chloë ontwaekte, doch schriklijk ontwaek!
 Ze zat op den oever, maer buiten heur spraek,
 De Maen hadt het hoofd met een nevel betrokken,
 Haer borst hijgt en bibbert door 't hikken, door 't nokken,
 Ze gilt, en ze schreeuwt, het geschrey en 't gesmeek
 Kaetst de Echo weerom aen de treurende streek.
 Een aekele kreet klonk te rug van de rotfen,
 En rolde langs velden door hagen en boschen;
 De wringende handen sloeg ze over de borst,
 Van leedwezen rood, en van tranen hemorst:
 Ze scheurde uit het hoofd hare ryzende haren,
 „Ach Dafnis! ... ach Dafnis! ... gy trouwloze baren!...
 „Gy Nymphen! .. ach ik! .. ach ellendige! .. ach ik!...
 „Ik fiddere! ik sammele! en kan dan die schrik? ...
 „Wat marre ik? den dood in de baren te zoeken,
 „Die de oorzaak mijns levens, met buldren en vleeken
 „Gerooft hebt, ô Baren, berooft my nu mee ...”
 Zoo riep ze, met sprong ze van d'oever in zee.
 Klaegt, klaget my na, ô gy kloven der rotfen!
 Met treurigheid ruische mijn lied door de boschen!
 Mijn liedeken stuite te rug op het strand,
 En voere de droefheid van d'oever naer 't land!

De

De Nymphen bestelden nochtans heuren wagen

Om Chloë wel veilig behbuden te dragen.

„ô Grouwzame Nymphen!” zoo riep ze „zoekt gy,

„Zoekt gy nu mijn dood niet? verflind nu ook my!”

Maer neen, neen de golven, noch doof, noch moorddadig,

Ontfingen en droegen haer zacht en genadig

Op 't strand, en zoo wierdt ze op het eiland gezet

Daer Dafnis met zwemmen zich op hadt gered.

Hoe groot de verrukking! hoe lief en hoe teder

Nu Chloë in de armen van Dafnis zich neder

Liet vlyen, wat Dafnis, wat Chloë geschied,

Te zingen? ... neen Thyrsis! dat, dat kan ik niet:

't Was teerder en liever dan toen na lang pogen

De Nachtegael was uit zijn kooitje gevlogen,

Zijn gaeiken had droef in de hoogte der lucht

De gantsche nacht treurig gekweelt en gezucht,

Vertelt heur verlies aen een ieder groen blaedtje,

Thans vliegt hy verrukt naer het huiverig gaeitje,

Ze zuchten en maken een teder gebaer,

Ze snaevlen en slaen met de wicken elkaer,

En tonen hun blijdschap voor 't vryheid erlangen

De stille nacht door, met verheugde gezangen,

Klaegt

Klaegt nu dan niet meer, ó gy kloven der rotsen!
 Met vrolijkheid ruifche mijn lied door de boschen!
 Mijn liedeken stuite te rug op het strand,
 En voere de blijdschap van d'oever naer 't land.

En gy, geef my de lamp, gelijk het is bedongen;
 Ik hebbe u die geschiedenis,
 Wat Chloë en wat Dafnis is
 Weetvaren, opgezongen. L.

Dit is eener der *Idyllen* van GESSNER, voor drie jaer ter proeve voor de kunstgenooten van *Minima crescunt* vertaald. Enige fouten en mistallen zie ik 'er in welke my nu niet gemakkelijk te verbeteren zijn en waerover ik de bescheidenheid der kunstkenneren verzoekte.

Voor Heeren van *genie* die geen Hoogduitsch verstaen, zou het te wenschen zijn, dat een snedig vertuust, vatbaer voor die schoonheden waerin GESSNER uitmunt, en in staet om die tedere trekken der eenvoudige nature met gelyke juistheid en levendigheid afte malen, ons een bestige overzetting gawe van den Dafnis, den eersten Schipper, en anderen, die de lage gevoelens en de kleinachting voor GESSNER, uit de kreupele vertaling van den *Abel*, en der *Idyllen* opgevat, konde wegnemen; en ons dien Duitschen Theocritus recht doen kennen. — In verzen acht ik het ondoenlijk die losse natuerlijkheid, die wonderbare simplicitéit te behouden, waerom my ook dit stukje tegenwoordig niet zeer voldoet; de voorname reden waerom ik het zelve ter perse geef is om eens te horen wat by de Amsterdamsche en andere Liefhebbers zal gezegd en geoordeeld worden over de maet waerin ik de geschiedenis van Dafnis en Chloë gesteld heb, en die ik niet weet dat ooit in zwang is geweest; ze bestaat uit vier voeten, een *Spondeus* en drie *Anapæsten*, op deze wyze

- - / v v - / v v - / v v - / v
 - - / v v - / v v - / v v - /

Mijns bedunkens moesten onze Dichters zich meerder toeleggen op allerhande maten, en in zommige gelegenheden gebruik maken van de *Dactyli*, *Anapæsten*, enz.

De Alexandrijnsche verzen van 6 voeten moesten zoo gemeen niet zijn, en meerder bewaerd worden, voor Helden-dichten en andere stukken van belang. — 'er is thands hier noch tijd noch plaets om daer over breeder te zijn.

VERDEDIGING

VAN DEN

NOMINATIVUS ABSOLUTUS

MET VERWERPING VAN DEN

ABLATIVUS.

B. HUYDECOPER

in 't einde der voorr. voor zyne *proeve van taal- en dichtkunde.*

Laatenwe elkanderen tegenspreeken , zonder elkanderen te haaten of te lasteren. — Het wordt in alle groote persoonaadjen een Deugd gerekend, als zij zich van hun minder willen laten onderrichten. het welk niet kan gesteld worden, of men moet daarbij stellen, dat ook een minder somtijds in staat is, om zijn' meerder te onderrichten. dat zekerlijk op de waarheid gegrond is. — zodat ook dit eene valsche stelling is, wannermen zich inbeeldt, dat iemand, die eenen anderen, of berispt, of onderricht, daarom juist zich zou laten dunken, wijzer of beter te zijn dan de geen, dien hij of berispen of onderrichten durft. — Wat valt 'er dan anders te doen, dan — onze bijzondere gaaven te vereenen, door die elkanderen onderling over en weder mede te deelen? —

VERDEDIGING

VAN DEN

NOMINATIVUS ABSOLUTUS

MET VERWERPING VAN DEN

ABLATIVUS.

In de Nederlandsche taalkunde hebben wy twee lichten, die ons hel voorschynen in 't nasporen onzer sprake; den diepdenkenden **TEN KATE**, en den onvermoeiden **HUYDECOPER**: welke twee taalhelden met elkanderen om den grootsten roem schynen te kampen.

TEN KATE wordt, zelfs van uitlanderén, geprezen, als een man, die door zyne schriften zijn vaderland en moedertale geenen geringen luister bygezet heeft (*a*). By anderen draagt hy den naam van doorzichtig en vernuftig, wiens gezicht verder is doorgedrongen, dan dat van iemand der geenen, die zich ooit bemoeid hebben met der vaderlandsche sprake eenig licht by te zetten (*b*); als mede van nooit volpre-

(*a*) **WACHTER**. in *praef. ad Germ.*, praem. *specimini gloss. Germ.* [8vo], §. XXXI.

(*b*) **D. V. HOOGSTR.** op bl. 6. van de *voorr. voor zyne beginsf. der rederykkunst.*

prezen, zeer geletterd, zeer fcherpzinnig (*c*), doorgeleerd, en fchrander, wiens werk by de meesten te weinig gelezen wordt (*d*). Elders noemt men hem zo groot eenen taalkenner, als 'er geen een mogelijk in Frankrijk zal opstaan (*e*).

HUYDECOPER, behálve dat hy by HOOFT en VONDEL vergeleken wordt (*f*), en zulks wel van iemand, die anders eenen haat fchijnt gehad te hebben tegen alle de Nederlanders, die oit over de Nederduitsche taal fchreven (*g*), wordt met den naam van ernftig yveraar voor zyne moedertale, Lynceus onzer eeuwe, en dien van noit volprezen (*h*), betyeld. Zijn taalwerk, met breede loftuigingen, veel te lang om hier ingevoegd te worden, als overladden (*i*), draagt bovendien den naam, die alles influit, van onontbeerlijk (*k*). En, zo 'k my niet geheel bedriege, wacht de volle maat van 't hem toegekende lof alleenlijk daarnaar, dat hem iets menfchelijks overkome (*l*), opdat men hem by zijn leven niet fchyue te vleien (*m*).

Schoon

- (*c*) G. O. REIZ. in *Belga Graeciff.* p. 297.
 (*d*) KLUIT in de voorr. voor HOOGSTR. bl. xv. xvi.
 en in de aant. op *min*, bl. 263.
 (*e*) *Maend. bydr.* D. II. bl. 225.
 (*f*) F. B. L. C., *aenm. de ND. tael aeng.* bl. 4. en 84.
 (*g*) *Z. Maend bydr.* D. II. bl. 224.
 (*h*) KLUIT in de voorr. voor HOOGSTR. bl. xvi. en in de aant. op dat werk, bl. 263. en 176.
 (*i*) G. O. REIZ. d. I.
 (*k*) KLUIT, VOORR. VOOR HOOGSTR. bl. xvi.
 (*l*) *Maend. bydr.* D. II. bl. 225.
 (*m*) KLUIT ter gez. pl.

Schoon nu niemand aan een van beide deze mannen de hun gegevene eere geerne betwisten zal, tenzy mogelijk zulk een, die, met averechtſche vooroordeelen bezet, hunne verſtandige en grondige manier van denken niet wel vereffenen kan met zyne winderige gisſingen (*n*); moet men echter altijd in 't ooge houden, dat ook zy menſchen, en dus aan dwaling onderhevig zijn: waarom het zeker 't veiligſte is altoos zyne eigene oogen te gebruiken, en de zaak, vooral wanneer 'er eenige twyfelinge overblijft, noch eens nader te overwegen.

Het ſta derhalve vry aan ons, die de gemelde loſtuigingen voor volkomen waar en naar verdiende gegeven achten, eens nader te onderzoeken, wie van deze twee letterhelden onze navolging het meeste verdiene in het ſtuk van den volſtrekten naamval, kiezende TEN KATE hiertoe den eerſten, HUYDECOOPER den laaſten of zesden.

TEN KATE (*o*) namelijk ſtelt, dat men geenen *ablativus*, maar eenen *nominativus absolutus*, moet gebruiken, om reden, dat hy den *ablat. absol.* meent ſtrydig te zijn met ons taaleigen. Dit laaſte tracht hy daaruit te bewyzen, dat men by voorbeeld gewoon is te zeggen, *HY*, en niet *HEM*, *geſtorven zijnde*, *verkoos men een' ander*'. Vervolgens maakt hy zich
zel-

(*n*) *Maend. bydr.* D. II. bl. 225. in 't begin, vergel. met bl. 224. §. *Deze Heer* —.

(*o*) *Redewiſf.* XII. verband. 2. §. 28. D. I. bl. 381. HOORT is van 't zelfde gevoelen met TEN KATE. Z. zyne *waarnem.* §§. XCIX. en CX. met de aanteeck. daarop.

zelve eene tegenwerping; dat namelijk de vertaler van TATIAAN dien *ablat. absol.* niet zelden bezigt: doch meent daarop te mogen zeggen, dat dit zyne stelling niet omver werpt, vermids 'er vele plaatzen by dien schryver te vinden zijn, die blijk geven, dat hy de Latijnsche tale nabootst.

HUYDECOPER (p) daarentegen, na een voorbeeld van eenen *ablat. absol.* in VONDEL opgemerkt, en aangetoond te hebben, dat onze voornaamste schryvers, VONDEL zelf, met HOOFT, GER. VAN LOON, FR. VAN MIERIS, FR. VAN HOOGSTRATEN, en andere, hier den eersten, en niet den zesden naamval, gewoon zijn te gebruiken, tracht den *ablat. absol.* te verdedigen met te zeggen, dat den *nominat. absol.* in plaatze van den *ablat.* te gebruiken tegen ALLE gronden, wetten, en regels van ALLE talen strydig is. Vervolgens, zich over TEN KATES gevoelen verwonderd, en een klein misflagjen van dien taalkenner, dat naar HUYDECOPERS eigen zeggen niets ter zake doet, aangeroerd te hebben, gaat hy over ter verdere verdediging van den *ablat. absol.*, steunende op deze volgende gronden:

1. Dat, volgens den naam van *ablativus ABSOLUTUS*, de naamval, die *absolute* gesteld zal worden, eenen volstrekten zin moet uitleveren zonder behulp van een werkwoord, het welke hy meent niet te kunnen geschieden door eenen *nominativus*.

2. Dat

(p) *Proeve van taal- en dichtk.* bl. 572 -- 576.

2. Dat de *ablat. absol.* dikwijls bestaat in een enkel deelwoord zonder uitgedrukt naamwoord, *gesteld*, *ondersteld*, *genomen*; welke deelwoorden naar zyne meening moeten aangemerkt worden, als staande in *ablativo*, omdat zy, die gewoon zijn basterdwoorden te gebruiken, niet zelden zeggen *posito*, en ook wel eens ten overvloede *posito genomen*.

Na hier tusſchen beide het gemelde misſlagjen van TEN KATE, dat eigenlijk niets ter zake doet, maar echter iemand kon doen ſtruikeſen, wat breeder aangetoond te hebben, merkt hy aan,

3. Dat men den *ablat. absol.* wel zelden by jonge ſchryvers vindt, (Hier haalt hy evenwel één voorbeeld aan uit FR. VAN MIERIS.) maar meer malen by de ouden: als by den vertaler van BOËTIUS, de *rederykers van Sout-Leeuwen*, en OTFRIDUS (q).

4. Dat de *pronomina* of ſteêwoorden (r) hier, gelijk TEN KATE meende, het geſchil geenzins beſliſſen kunnen, alzo de ouden, ja de ouden alleen, ons kunnen leeren, wat Duitsch zy, en hoe wy behooren te ſpreken en te ſchryven; welke ouden, ook in de ſteêwoorden den zesden naamval gebruiken, gelijk te zien is in de vertaling van BOËTIUS, in den *Fasciculus temporum*, en in de *Deſtructie van Troyen*: waaruit hy dan afleidt, dat de voorbeelden

van

(q) Z. de *byvoegfels*, bl. 642. 643.

(r) *ſteêwoorden*] Zo vertale ik dit kunstwoord liever, dan door *voornaamwoorden*, gelijk ik reeds elders meene gezegd te hebben. Men vergelyke *Mermede 't geene huydec.* heeft in 't begin van bl. 422. zynen *Proeve*.

van den *ablat. absol.* uit de vertaling van TATIAAN door TEN KATE verkeerdelijk onder de *Latinismi* gesteld worden.

Zie daar, het gevoelen van beide deze taalhelden, met de redenen, waarom zy dus dachten, zo kort en klaar ons mogelijk was, voorgesteld. Het zal 'er nu maar op aankomen, wiens redenen het meeste wegen. Kwame 't getal in aanmerking, HUYDECOPER won het ver: maar, zo 'k my niet geheel-lijk bedriege, hope ik te toonen, dat het gevoelen van TEN KATE, die meerder schijnt gedacht dan geschreven te hebben, dat is, 't welke wy ons ter navolginge moeten voorstellen. Ten welken einde ik vooraf HUYDECOPERS opgegevene redenen, en daarna het gevoelen van TEN KATE, toetzen zal.

Eer wy echter tot het onderzoek der bewyzen zelve toetreden, geve ik in bedenking, wat toch HUYDECOPER hebbe willen te kennen geven, wanneer hy zegt, gelijk wy boven zagen, dat het tegen ALLE gronden, wetten, en regels van ALLE talen strijdt den *ablat. absol.* in eenen *nominat. absol.* te veranderen. Immers kan ik van eenen zo geleerden letterheld niet verwachten, dat hy, dit schryvende, zich niet herinnerd zoude hebben, dat de Grieken in zulken gevalle gewoon zijn eenen *genitivus* te bezigen. Want, wezenlijk, in dat opgegevene zeggen schijnt opgesloten te liggen, dat men in alle talen gewoon is den *ablativus absolute* te gebruiken, noit eenen anderen naamval. En, gelijk dit omtrend de
Grie-

Grieken valsch is, zo twyfele ik ook zeer, of het waar zy omtrend thands levende talen, van welke 'er my geene bekend is, die, zo veel ik wete, zulken volstrekten naamval in *ablativo* stelt (*s*). Ja, dat meerder klemt, de Grieken schynen met der daad hunnen zo genoemden *genit. absol.* somtijds in eenen *nominat.* te hebben veranderd (*t*); 't welke genoegzaam rechtstreeks srydig is met HUYDECOPERS woorden. Maar dit daar gelaten. Ik ga over tot de bewijsgronden zelve.

De eerste dezer is genomen van de beteekenis van *ablativus ABSOLUTUS*. Men zie HUYDECOPER, hier en in 't vervolg, zelf in, om hem wel te begrypen, en om 'te zien, of ik zyne meininge ook kwalijk vatte. De redening, dunkt my, komt hierop uit. „*Absolutus* beteekent *volstrekt, volmaakt*. By „gevolg moet zulk een naamval, die *absolute* ge- „seld wordt, eenen volstrekten en volmaakten zin „uitleveren, zonder hulpe van een werkwoord. Dit „kan de *nominat.* niet doen: by gevolg moet men „den *ablat.* gebruiken”.

Het zy my geoorlofd, van achteren af beginnende, aan te merken, dat het niet te wel sluit; Het geene de *nomin.* niet kan doen, dat kan de *ablat.*, en b. g. moet men dezen gebruiken. Heeft dan de *ablat.* een

20

(*s*) De Franschen ten minsten, volgens DU FOURC, *gramm. complet*, p. 282. 283., gebruiken in zulken gevalle geenen *ablat.*, maar eenen *nomin.*

(*t*) VRSIN. in *gramm. Graeca*, sect. VI. cap. XV. §. 4. no. 2. p. 425. WOLF. in *cur. philol. ad epist. ad Philipp.* cap. III. §. 4.

zo byzonder voorrecht, en, om eens zo te spreken, eene ingefchapene kracht, hem alleen eigen, dat alleen die naamval eenen zin volmaken kan? Dit kan ik immers niet gelooven. Behalve de gezonde reden, die zulks wederlegt, bewyzen de Grieken het tegendeel, die, niet alleen, gelijk bekend is, den *genitivus absolute* bezigen, maar ook somtijds den *dativus* (*u*), als mede den *accusativus* (*v*), dus gebruiken. Waaruit dan ten klaarsten blijkt, dat het volmaken van eenen zin juist niet van den zesden naamval afhangt.

Voords, ik bekenne, *absolutus* beteekent *volstrekt*, *volmaakt*. Maar wie toch durft ecnig besluit opmaken uit willekeurige benamingen? *Supinum* beteekent *achterover liggende*: by gevolg zullen dan *amatum* en *amatu* achterover liggen?

Ik bekenne ook, dat zulk een naamval, die den naam van *absolutus* zal dragen, eenen volstrekten en volmaakten zin moet uitleveren, niet alleen, gelijk HUYDECOPER zegt, zonder hulpe van een werkwoord, maar ook zonder hulpe van een uitgelaten voorzetzal. Want, dat volmaakt is, daaraan gebreekt niets, gelijk onze taalkundige even te voren zeer wel gezegd hadde. Maar, dit zo zijnde, vervalt de

gant-

(*u*) VRSIN. d. I. BOS echter noemt dezen naamval in zulken gevalle liever eenen *ablat.* V. *Ellips. Graec.* p. 373.

(*v*) VRSIN. in *gramm. Gr. d. I. VIGER. de Graecae diction. idiot.* cap. VI. sect. I. §. XVIII. p. 286. *ibique* HOOGEY., quem etiam v. ad cap. III. sect. I. no. 63. in f., p. 44. WOLF. in *cur. philol. ad Aëtior. Apost.* cap. XXVI. §. 3. *ibique* laudd.

gantſche *ablat. absol.* met alle foortgelyke woordſchikking. De Grieken immers hebben onder hunnen gewaanden *genit. absol.* $\nu\pi\omicron$, $\epsilon\zeta$, $\epsilon\pi\iota$ (w), onder hunnen *dativus* $\epsilon\nu$, $\omicron\nu\nu$, $\epsilon\pi\iota$ (x), onder hunnen *accusat. dia* (y), behalve mogelijk noch andere voorzetzels, verſtaan. De Latynen hebben onder hunnen zo genaamden *ablat. absol.* begrepen de voorzetzels *sub*, *a*, *cum*, en *in* (z). Zodat hieruit ten klaarſten blijkt, dat de *genitivus*, *ablativus*, en de óverige naamvalen, welke men met den naam van *absoluti*, *volſtrekt*, *volmaakt*, en *onafhankelijk* vereert, wel degelijk afhanklijk zijn, te weten van een verzwegen voorzetzels (a).

Dus meene ik dan klaar genoeg betoogd te hebben, dat men uit de benaming van den *ablativus ABSOLUTUS* niet kan redenkavelen, en dat dus dit eerſte bewijs tegen ons gevoelen niets ter zake doet.

Eer

(w) VRSIN. in *Gramm. Gr.* ſect. VI. cap. XV. §. 4. p. 424. VERWEY in *nova via doc. Graeca*, lib. VI. cap. V. p. 239. f. cap. VI. n. 3. p. 242. b. L. BOS in *ellipſ. Graec.* p. 329. 347. 377.

(x) V. VRSIN. d. l. nota 2. p. 425. L. BOS *ellipſ. Gr.* p. 373.

(y) VRSIN. d. l.

(z) SANCT. in *Minerva*, lib. III. cap. VI. p. 674. ſeqq. VOSS. *de arte gramm.* lib. VII. cap. XXXXVIII. p. 432. 433.

(a) VERWEY d. p. 242. *Hinc liquido parebit, nullos eſſe in rerum natura genitivos vere absolutos.* SANCT. d. l. *De Ablativo, quem falſo absolutum vocant.* VOSS. laud. lo. *Praeterea verbis addi dicuntur ablativi, qui non a verbo, vel aliunde, exiſtimentur regi, ſed absolute poni.* — *Sed eos quoque dependens exiſtimo a praepoſitione intellecta.* Mitto alios.

Eer ik echter hieraf stappe, vinde ik my genoodzaakt eene bedenkinge uit den weg te ruimen. Mogelijk denkt iemand; Hebben de Latynen die spreekwyze in *ablativo* gezet, laten wy dat ook doen: hebben zy 'er eene *praepositio* onder verstaan, welaan! wy willen dat ook doen. Maar ik bidde hem, dien dit mogte inschieten, dat hy my eens eene genoegzame reden opgeve, waarom wy den *ablat.* der Latynen hier liever zouden kiezen, dan den *genit.* der Grieken, met welker taal de onze veel nader overeenkomt. En, in 't geheel, wat raakt het ons, hoe men voor tweeduizend jaren sprak? Daarenboven wille ik hem gebeden hebben, dat hy my eens zegge, welk voorzetsel hy verstaan wil onder *DEN koning overleden zijnde*, *verkoor men eenen anderen*. Mogelijk zegt hy, Versta 'er *NA* onder. Doch dat voorzetsel regeert den vierden, en niet den zesden naamval (*b*). En, in alle geval, by onzen in geding

(*b*) Dat *NA* den vierden, en niet den zesden naamval beheerscht, leert ons MOONEN, in zyne *ND. spraek-kunst*, kapit. XLII. bl. 388. Men zal my mischien vragen, of MOONEN, die alles zo maar zonder bewijs nederstelt, hierin geloof verdiene. Maar dan vrage ik op myne beurt, Waarom niet? Ik wete wel, dat hy doorgaands meer beklaagd dan geprezen wordt: maar dit wete ik ook, dat hem noch al eenig gezag wordt toegekend in de regelen der woordvoeginge of *syntaxis* (z. *Nieuwe Bydrag.* D. I. bl. 336. 337.), waartoe zeketlijk ook de regels omtrend de beheersching der voorzetselen behooren. Wie MOONEN echter niet gelooven wil, geloove ten minsten TEN KATE, die mede *NA* onder die voorzetsels brengt, welke eenen *accusat.* regeren (D. I. bl. 326.).

Het

ding zijnde *ablat. absol.* wordt noit enig voorzetzal uitgedrukt gevonden, daar echter, om te bewyzen, dat het voorzetzal uitgelaten is, en 'er onder verstaan moet worden, noodig was, dat het zelve soms uitgedrukt gevonden wierd: gelijk de geleerden in tegendeel reeds lange getoond hebben, dat, en by Grieken, en by Latynen, de gewoonlijk verzwegene *praepositio* somtijds wordt uitgedrukt (c).

Ik ga over tot HUYDECOPERS tweeden bewijsgrond, welke hierop schijnt uit te komen. „Ieder „weet, dat *gesteld*, *genomen*, en diergelyke deel- „woorden, *absolute* gesteld zijnde, in *ablativo* staan: „by gevolg kan de *ablat.* niet langer verworpen wor- „den.” De onderstelling tracht hy daaruit te bewyzen „dat zelfs de onkundigen weten, dat *gesteld*, *ge- „nomen*, *ezv.*, in *ablativo* staan; want zy zeggen „dikwijls *posito*, ook wel *posito genomen*.”

't Zal, denke ik, genoeg zijn hierop aan te merken, dat, al eens toegestaan zijnde, dat *gesteld*, *genomen*, *ezv.*, *ablativi* zijn, daaruit echter geenszins volgt, dat, wanneer een *substantivum* by een ander *participium* geplaatst wordt, deze ook in den zesden naamval moeten staan. Dit 's eene redenkaveling van de
foort

Het ware te wenschen, dat de een of ander eens handen aan't werk sloege en de byzondere beheersching der voorzetzelen, waarin MOONEN (ter gez. pl.) en TEN KATE (D. I. bl. 325 326.) niet al te wel overeenkomen, met voorbeelden van oud en jong gesterkt, naauwkeurig verklaarde. Die dit wel uitvoerde, zoude onze tale grooten dienst doen.

(c) Vid. *VERSVINS*, *VERWEY*, *BOS*, *SANCTIVS*, & *VOS- SIVS*, dd. II.

soort tot het geslacht, *a specie ad genus*: welke wijze van redenen niet deugt. Maar daarenboven, omdat *posito* in *ablat.* staat, volgt daaruit, dat ook *genomen* en *gesteld* in *ablat.* staan? Indien dit bewijs doorgaat, dan kan ik ook bewyzen, —: doch wat behoefte ik gelykenisfen te maken, daar de enkele vrage, zo even gedaan, genoeg is, om dezen bewijsgrond te doen invallen?

Het derde, waarop HUYDECOPER zijn gevoelen bouwt, steunt op 't gezag der ouden. „De ouden, den namelijk gebruiken in zulk een geval, in 't „welke de Latynen den *ablat. absol.* bezigen, ook „den *ablat.*, en niet den *nominat.*: by gevolg moeten wy ook den *ablat.* gebruiken.” En waarom moeten wy hierin de ouden volgen? „Hierom, omdat *de Ouden*,” ('t zijn HUYDECOPERS eigene woorden) „ja *de Ouden alleen ons kunnen leeren wat „Duitsch zij, en hoe wij behooren te spreken en te „schrijven (d).*”

Om niet in herhalingen te vallen, zal ik hier het vierde bewijs, dat mede het albeslissende gezag der ouden tot zynen grondslag heeft, maar byvoegen, en dan op beide te gelijk andwoorden, sparende echter het volkomen wederleggen van dezen vierden grond, tot dat we aan de verdediging van TEN KATE gekomen zullen zijn in 't einde dezer verhandeling.

Dit

(d) bl. 576. Zie iets diergelijks, maar met zachter bewoordingen, in de voorr. der *Proeve*, bl. **.

Dit laatste bewijs dan, 't welke eerder eene ondernomene verdediging van TATIAANS vertaler heten mag, komt hierop uit. „ De ouden, niet alleen de vertaler van TATIAAN, maar ook andere, bezigen den *ablat. absol.*, niet alleen in naam-, maar ook in steêwoorden. By gevolg verdenkt TEN KATE TATIAANS vertaler verkeerdelyk van eenen *Latinismus* te hebben gebruikt. En by voorder gevolg moeten wy ook, even als de ouden, den *ablat. absol.* in naam- en steêwoorden gebruiken.”

Van schrandere en doorzichtige wijsgeeren is te recht opgemerkt, dat, om in geschillen met eenen gelukkigen uitflag de stellingen der tegenpartyen aan te tasten en te wederleggen, het vooral noodig is zich voornamelyk daarop toe te leggen, dat men hunne voornaamste grondtelling of hoofddwaling, hun *πρότερον ψευδός*, allereerst ontdekke en aantaste (e). 't Zal dan hier ten hoogsten noodzakelyk zijn te onderzoeken, of het waar zy of niet, „dat de ouden, ja de ouden alleen, ons kunnen leeren, wat Duitsch zy, en hoe wy behooren te spreken en te schryven.”

Ik wil wel toestaan, dat, wanneer men iets met voorbeelden wil aandringen, de oude schryvers, die namerlyk, welke voor de Spaansche beroerte, of uiterlyk in 't begin der zelve, geleeft hebben, van meeter

(e) Verg. STAFFER, in 't begin der voort. voort. voor zyne wederlegg. *Godsgel.*

der gezag zijn, dat de jongere (f). Maar, dat alleen zy in aanmerking moeten komen, en zulks met uitsluiting van alle redenkaveling, als mede zonder iets aan 't gebruik toe te geven, (want dit ligt wezenlijk in HUYDECOPERS stelling) kan ik my kwalijk verbeelden.

Tot het onderzoek der stelling zelve overgaande, vindi ik my omringd met eene wolke van redenen, die het tegendeel verklaren. En, wilde ik dit onderzoek naar waarde behandelen, (gelijk het zekerlijk wel verdiende, dewijl dus de oorzaak eener lasterlyke verwyting zoude benomen worden aan velen, welke ons, die vermaak scheppen in 't nasporen onzer moedertale, schandelijk plegen na te geven, dat wy staafs genoeg denken, om, met verwerping der kostelyke reden, enkel op 't abesslissende gezag der ouden aan te gaan,) ik vond ras een begin, maar zo schierlijk geest einde. Waarom wy, om geene verhandeling in eene verhandeling te plaatzen, en om dus geen wanstaltig lichaam te maken, hier alleenlijk maar eenige bewyzen, die ons het tegendeel der opgegevene stelling aanraden, zullen uitkippen en kortelyk voordragen, latende het breedvoerige wederleggen dier dwaling voor anderen over.

Mijn

(f) Z. HUYDEC. VOORR., bl. **, en in de *Proeve* zelve, bl. 60. 61. en vooral bl. 130. 131., welke laatste plaats verdient ingezien te worden, opdat men te klarer begrype, welk nadeel de Spaansche beroerte aan onze taal gedaan heeft.

Mijn eerste bewijs neme ik van de ongenoegzaamheid dezer stelling. Te weten, indien de ouden *alleen* in staat zijn ons te leeren, hoe wy spreken en schryven moeten, volgt het immers van zelfs, dat zy ook *altijd* daartoe in staat moeten zijn. Want, zijn zy daartoe niet *altijd* in staat, dan zullen wy dikwijls niets beslissen kunnen, omdat zy niets beslissen, en wy ondertusfchen geene andere schryvers, dan hen, mogen volgen. Maar, dat de ouden hiertoe niet *altijd* in staat zijn, weet ieder, die maar een weinig hunne fchriften doorsnuffeld heeft. Ja, onze groote letterheld, hoe veel hy ook ophebbe (met der ouden gezag, bewijst meer malen met eigene daden, dat deze ongenoegzaamheid juist de reden is, waarom hy die hoofdstelling niet altijd kan vasthouden. Men zie hiervan een doorluchtig voorbeeld in zyne verhandeling over 't onderscheid tusfchen *zijn* en *des zelfs*, in welke verhandeling, die dertien of veertien bladzyden lang is, maar drie voorbeelden uit de ouden worden bygebragt; één, om 't onderscheid tusfchen *dit* en *dat* te flaven (g), welk voorbeeld derhalve het hoofdfgeschil, waarover hy daar handelt, zo zeer niet betreft; één, om te bewyzen, dat iemand der ouden door

(g) In de *byvoegf.* op de *Proeve*, bl. 638, 639. Of dat voorbeeld wel bewyze, 't geene 't bewyzen moest, rwyfele ik zeer. Maar dit doet niets tot de zaak, die wy thands behandelen.

door overal *zijn* te schryven onverstaaubar is (*b*); en één, om te doen zien, dat de dubbelzinnigheid, die uit altijd *zijn* te gebruiken ontstaat, van eenen der ouden wel vermijd is door 't herhalen des eigen' naams (*i*). Zodat, de zaak wel ingezien zijnde, aldaar uit de ouden in 't geheel niets bewezen wordt: ten klaren blyke, dat hy, die zo veel met de ouden opheeft, hen in dezen niet in staat oordeelde, om te leeren, hoe men spreken en schryven moet.

Maar, ten tweeden; kunnen de ouden *alleen* ons leeren wat Duitsch zy, dan vloeit hieruit van zelfs voort, dat wy hen in *alles* moeten volgen. By gevolg ook in de *Latinismi*? (Want, dat 'er by de ouden *Latinismi* gevonden worden, stemt HUYDECOPER stilzwygende toe: en wie zoude zulks durven ontkennen?) Zo wy immers de ouden in de *Latinismi* niet volgen moeten, dan zijn ook zy *alleen* niet die, welke wy moeten volgen, en dus vervalt HUYDECOPERS geheele regel: maar indien wy hen ook in de *Latinismi* moeten volgen, dan zullen we wonderlyke spreekwyzen en vreemdklinkende woordschikkingen hooren. Dan zullen we moeten zeggen *de gerechtigheid dorsten* (*k*) in plaatze van *naar de gerecht-*

(*b*) *Præve*, bl. 426.

(*i*) bl. 428.

(*k*) Want zo leest men in de vertaling van TATIAAN, cap. XXII. §. XI. Salige sint, thie thar hungerent inti chrusfent reht.

rechtigheid. Dan zal men moeten zeggen, *En al de menigte was des volks buiten*; en, *Dat gy verstaat dier woorden, van welke gy onderricht wordt, klaarheid (1)*. Zo sprak de vertaler van FATIAAN, die zelfde, welken TEN KATE van eenen *Latinismus* omtrend den *ablat. absol.* beschuldigt; HUYDECOOPER vryspreekt. Zo zullen dan ook wy moeten spreken.

Ten derden; kunnen de ouden alleen ons leeren wat Duitsch zy, dan hebben we ons niet te bekommeren met de regelmaat; dan moeten we alle redelijkheid maar afleggen. En eindelijk

Ten vierden; dan hebben we ook niets te doen met het gebruik, dat is, met de wyze, op welke jongere schryvers gewoon zijn zich uit te drukken.

Maar, gelijk uit deze twee gevolgen de hoogste en verstgaande ongerijmdheden voortvloeien, zo toont HUYDECOOPER elders met eigene daden, dat hy, noch de reden en de daarop steunende regelmaat, noch het gebruik, geerne gantsch en al verworpen zag. Hoe heerlijk redenkavelt die groote man op verscheidene plaatzen! Hoe fraal toont hy onder andere het onderscheid tusschen *zijn* en *des zelfs*, gelijk wy boven zagen, niet uit het gebruik der ouden, maar uit het ge-
ne

(1) Zie A. K. in de *Maend. bydr.*, D. I. bl. 361. 362. alwaar men meerdere andere *Latinismi* vinden kan.

ne de reden leert! *Evenwel*, zegt hy (m), *vraag ik u; of gij, 't geen de Reden zelve zegt, goed te zijn, niet beter oordeelt, dan 't geen alleen door 't Gebruik (te weten van oud en jong) wordt goed genoemd.*

Omtrend het gebruik toont hy ook klaarlijk, dat men dat in aanmerking nemen moet. *DE beest spelen* keurt hy wel gezegd, niet, omdat de ouden zo spraken, maar, omdat het gebruik (der jongen name-lijk) gewild heeft, dat der ouden voorschrift in de-zen onveranderd bleve (n). Een klaar bewijs, dat, als het gebruik *HET beest spelen* hadde ingevoerd, hy van der ouden voorschrift zoude afgeweken zijn. 't Was het gebruik alleen, 't welke hem deed besluiten, dat men in 't meervoud moest schryven *de anderen, de geenen, de ryken* (o). En de reden, te zamen met het gebruik, zonder dat de ouden iets te zeggen hadden, schijnt hem bewogen te hebben, om het onderscheid tusfchen *ben* en *hun* te staven (p).

Ik hadde byna de spelling vergeten. Kunnen alleen de ouden ons leeren, hoe wy schryven moeten, waarheen zal *HUYDECOPER* dan met zyne spelling? Waar zal de *AA* blyven? Die vindt men by de ouden

(m) *Proeve*, bl. 428.

(n) bl. 297. 298.

(o) bl. 9. 10. Dat deze regel echter niet doorgaat zonder onderscheid, zullen we mogelijk by gelegenheid kennen.

(p) bl. 105.

den niet. Ja, onze taalheld telt de spellinge van *Æ* niet duisterlijk onder de misfallen der ouden (q). Waar vindt men voords by de ouden *Mijne bewijzen zijn* —, alles met *Ij* gespeld? En evenwel verkiest HUYDECOPER zo te spellen (r). Doch genoeg hiervan.

Dewijl dan die grondstelling, „dat namelijk de „ ouden, ja die alleen, ons kunnen leeren wat Duitsch „ zy, en hoe wy behooren te spreken en te schry- „ ven,” geheel en al valsch is, en van haren steller zelf, door daartegen stryden de woorden en daden, wordt afgekeurd, zo blijkt hieruit, (om eindelijk den knoop eens toe te halen,) dat die twee laatste bewyzen voor den *ablat. absol.*, als eenigzins steunende op 't beslissende gezag der ouden, mede van geene kracht ter wereld zijn. Want, vervalt de onderstelling, gelijk zy doet, dan vervalt ook de *ablat. absol.*, die 'er op gebouwd is. Behalve, dat daarenboven noch te bezien zoude staan, of by MELIJS STROKE, VEL-
DE-

(q) bl. 154.

(r) bl. 644. Dat nochtands die spelling, van *ij* op alle plaatsen zonder onderscheid, en met de regelmaat, en met het gebruik der ouden, en met het gebruik van jonger schryveren, strydig is, konde ik gemaklijk betoogen: maar hier is het de plaats niet, om dat te doen. Men zie ondertuschen, 't geene KLUIT heeft in deze *N. Bydr.*, D. I. bl. 342. volgg., schoon hy in de aantek. v. bl. 344. 345. zich zelven tegenspreekt, van de woorden *en deze ij treffen wy tot aan 't einde dier aantek.*

DENAER, en diergelyke schryvers, (Immers deze behooren ook onder de ouden.) geene *nominativi absoluti* te vinden zijn: om 't welke na te sporen ons nu en tijd en lust ontbreken.

Ondertusschen blijkt ook uit het gezegde, dat het in 't behandelen der tale wel de veiligste weg is, met het genootschap *Nil volentibus arduum*, de reden en 't gemeene gebruik van taalkundige schryveren tot twee grondzuilen te stellen, om op de zelve te bouwen; echter zo, dat de ouden ook te hulpe geroepen en met het gemeene gebruik vergeleken worden: gelijk dus noch niet lang geleden de yverige taalonderzoeker KLUIT in zijn *eerste verzoeg over de spelling* met goeden uitslag gedaan heeft (1); welk spoor, wy wenschen, dat die schryver, ook in zyne overige verzoegen over de spelling, volgen zal.

Zo wy derhalve omtrend onzen verdachten *ablat. absol.* tot een besluit willen komen, zal 't noodig zijn den zelyen op dien gemelden voet te toetzen aan de reden, en aan 't gebruik van oud en jong. Dat nu de reden tegen den *ablat. absol.* pleit, dat het gebruik den zelyen wraakt, en dat wy de ouden hierin niet kunnen volgen, zal van zelfs blyken uit de verklaring en verdediging van TEN KATES, gevoelen, waartoe wy nu overstappen.

Ech-

(1) *N. Bydr. D. I. bl. 289.* volg. alwaar men ook in de aantrek. d. het gevoelen van *Nil volentibus arduum* breeder lezen kan.

Echter moest men ons zo niet begrypen, als of wy dezen letterkenner ook daarin wilden verdedigen, dat hy in de woorden, *Dat doende, overviel hem*, eiv., eenen *nominat. absol.* vindt (*t*). Gantschelijk niet. HUYDECOPER heeft klaar genoeg getoond, dat *doende* hier niet de eerste, maar de vierde naamval is (*u*). En wy twyfelen geenszins, of dit is maar een foutjen, dat aan TEN KATE, wiens verhandeling, zo hy zelf zegt, op 't hef liep, en wiens denkskracht dus zal begonnen hebben moede te worden, door onaandachtigheid ontsnapt is. Dan, hoe 't hiermede ook zy, dit is zeker, dat dat misflagjen niets ter zake doet, 't geene ook HUYDECOPER toestemt (*v*).

Men moet TEN KATES vrage dus opvatten, als of 'er stond: „Wanneer tweecërhande bewegingen onmiddellijk aan elkander geketend worden, en de ecne door een *participium* wordt uitgedrukt, moet men dan ook ons *participium*, en *nomen* (*w*), zo het *nomen* uitgedrukt staat (*x*), even als in 't Latijn,

(*t*) *Redewisf. XII. verb. 2. §. 28. bl. 381.*

(*u*) *Proeve*, bl. 575. op 't einde, en in 't begin van bl. 575.

(*v*) bl. 573. op 't einde.

(*w*) en *nomen*] Dit staat by TEN KATE niet, maar moet 'er by, gelijk uit zijn andwoord blijkt.

(*x*) Want het gebeurt ook wel, dat 'er geen *nomen* staat uitgedrukt, als *gesteld*, *genomen*, *toegestaan*, onder welke *participia* echter een *nomen* verstaan wordt, waar over men HUYD. kan inzien, bl. 574.

„tijn, in *ablativo* stellen? by voorbeeld, moet men
 „zeggen, *DEN koning gestorven zijnde, verloor men*
 „*eenen anderen?*”

Hierop nu wordt geandwoord, „dat zulks geens-
 „zins geschieden moet; want dat dit tegen ons taal-
 „eigen strijdt; welk laatste wederom blijkt uit onze
 „*pronomina*, want dat men zegt *HY gestorven zijn-*
 „*de*, en niet *HEM gestorven zijnde, verkoos men*
 „*een' ander.*”

Laten we hierby een weinig stilstaan, Eerst zegt hy, dat de *ablat. absol.* tegen ons taaleigen strijdt. Wy hebben boven reeds aangeteekend, dat de *genitivi*, *dativi*, en *accusativi absoluti* der Grieken, als mede der Latynen *ablativi absoluti*, verkeerdelyk met den naam van *absoluti*, *volstrekt*, *volmaakt*, en *onafbanklyk*, betyeld worden; want dat 'er altijd een voorzetzal onder verstaan wordt. Nu zoude de vraag zijn, of ook wy geen *ablat.* konden bezigen, en 'er een voorzetzal onder verstaan. Maar, dat zulks niet geschieden kan, meenen we al mede boven betoogd te hebben. We zagen daar, dat wy by zodanigen *ablat.* nimmer eene *praepositio* uitdrukken, 't welke echter de Latynen, gelijk ook de Grieken by hunne *casus absoluti*, somtijds doen; en dat by gevolg wy ook geene voorzetzels onder zulken zesden naamval kunnen verstaan. Behalve dit, onze *praepositiones*, die eenen *ablat.* beheerschen, komen by den *ablat. absol.* zelden of nooit te pas: en dus, al wilden wy, kun-
 nen

ten we 'er echter zelden, of mogelijk noit, een voorzetzels byvoegen. Hieruit, dunkt my, blijkt ten klaarsten, dat deze eerste stelling van TEN KATE volkomen waar is, dat namelijk de *ablat. absol.* tegen ons taaleigen strijdt.

Zyne tweede stelling is, dat men zegt *HY gestorven zijnde*, en niet *HEM gestorven zijnde*, verkoos men een' ander. Dit is mede ten vollen waar; wordt van HUYDECOPER ook toegestemd (y); en levert een krachtig bewijs uit tegen den *ablat. absol.* Het zy my geoorlofd te vragen: Waartoe zijn de talen aan redentlyke schepzelen gegeven? Men zal my buiten twyfel andwoorden: Om anderen onze gedachten mede te deelen (z). Recht zo. Maar hoe kan dit geschieden, zonder dat de spreker of schryver den hoorer of lezer in de mogelijkheid stelle van hem te begrypen? Neem eens, dat een predikant, of ander hedendaagsch redenaar, het beoefenen van deugd in 't gemeen, en in 't byzonder van mild- en nederigheid, aan de overheden willende aanpryzen, zyne vermaning aldus aanvang; *Altoes peynset om die doghet, ende ghevet alse ghi gheven moghet. — Weest ghe-like*

(y) *Proeve*, bl. 576.

(z) Dit dient nimmer uit het oog verloren te worden. TEN KATE gaf hierom te recht aan deze stelling de eerste plaats van dertien, in zyne wijsgeerige verhandeling over de *partes orationis*, reden. X. bl. 321.

'like andere beeren (a), enz.: hoe weinige zouden 'er onder de hoorers zijn, die 't verstonden! 't Is evenwel Duitsch. 't Is goed Duitsch. Ja maar, zult ge zeggen, men spreekt nu zo niet. Dit is juist, het geene ik wilde hebben. Wil men verstaan zijn, men moet zich eenigszins schikken naar 't hedendaagsche gebruik (b), en zich niet al te slaafs binden aan het voorschrift der versletene oudheid. Maar even zo is 't gelegen met den *ablat.*, *absol.* Men zal iemand, die den *nomin.* *absol.* gebruikt, zeer wel verstaan: dan, zo iemand den *ablat.* *absol.* bezigt, hy loopt gevaar van 't gansche doelwit, waarop hy in 't spreken of schryven oogt, geheel en al mis te schieten.

Ik wil niet zeggen, dat het een groot onderscheid zoude maken, of men zeide, *Onaangezien DEN GOEDEN voortgang*, in *ablativo*, gelijk FR. VAN MIERIS (c) schreef, dan of men zeide, *Onaangezien DE GOEDE voordgang*. Beide zal iedereen, kundig en onkundig, gemakkelijk verstaan. Het zoude 'er ook zo zeer niet op aankomen, wat de verstaanbaarheid betreft, of iemand met HOOFT (d) schreeve *gedurende DE aantoght* in *nominativo*, dan of hy

(a) MELIJS STOKER, aanspr. aan den Grave, te vinden op 't einde zyner rijkchronijk, bl. 263.

(b) Dit begreep D. V. HOOGSTRATEN ook, wanneer hy schreef: LAST, M. — *Bij misbruik der kooplieden is het, voor een maet van graen genomen, O. En men dient hen te volgen, als men in zulk een geval verstaen wil zijn.*

(c) aangeh. by HUYD., bl. 575.

(d) van den zelfden aangeh. bl. 573.

hy gedurende DEN aantogt in *ablativo* verkoos te schryven. Beide zegswyzen zullen van iedereen zeer gemakkelijk begrepen worden. Maar neem eens *pronomina*, en stel die in *ablativo*, ik bidde u, wie zal 't verstaan? Wie begrijpt by de eerste lezing wat de Godvruchtige en wijsgeerige dichter, die zich M. L. noemt, wil te kennen geven, wanneer hy schrijft (e):

Beproof dan, zondige Natuur!
 Of uw' gesclubde barnasplaatens,
 Hoe sterk gestaald in 't helste vuur;
 'T gewaer, waar op ge u durft verlaaten,
 Bestand zyn, om hem punt te bién:
 Dan of de Heer der beterschaaren,
 U in 't weérbarstig schild gevaaren,
 Zyn' wraak aan uwten wrok zal zien.

Wie, zegge ik, begrijpt de meening dezer laatste regelen zonder de zelve noch eens over te lezen? vooral, wanneer men die leest zonder juist even te voren om eenen *ablat. absol.* te hebben gedacht? Ik ten minsten, die my verbeelde reeds lange jaren eenen *ablat. absol.* gekend te hebben, en die van HUYDECOPERS gevoelen omtrend den *ablat. absol.* in onze tale, en van 't gebruik der ouden in dezen, reeds byna even lang geleden onderricht was, verstond by de eerste lezing de opgegevene regels al zo min, als HUYDECOPER de woorden van HOOFT (f), wel-

(e) *Tydwinst in ledige uren*, D. I. bl. 93.

(f) *Z. HUYD. proeve*, bl. 427.

welke verhaalt dat Tiiberius alle de dagen zyner krankheid geene yreeze bewees, en, als hy overleden en noch niet begraven was, in 't raadhuys verscheen. Doch, zo weinig als HOOFT gevaar gelopen hadde van kwalijk verstaan te worden, indien hy, voor *zyner, des zelfs*, en, in plaatze van *hy, de zelve*, dat is Drufus, van welken te voren gesproken was, geschreven hadde, zo weinige zwaarigheid van niet verstaan te worden hadde ook onze dichter gehad, indien hy, in stede van

U in 't weêrbarstig schild gevaaren,

geschreven hadde

GY in 't weêrbarstig scöild getaaren:

dan zoude ieder het ten eersten verstaan; dan hadde ook ik dadelijk zonder herlezing de meening gevat. Men wyte intusfchen door verkeerden yver de onverstaanbaarheid van dien regel, *U in 't —*, niet aan 't uitlaten van *zijnde*. Al stond dit 'er by, hy bleef toch onverstaanbaar, ten minsten zeer duister. Maar zet *zijnde* eens by den regel *GY in 't —*, dan is 'er geene duisterheid ter wereld meer. Zodat de onverstaanbaarheid in den *ablat.* zit, niet in het achterlaten van *zijnde*. Ja, onze beste schryvers laten dat *zijnde* doorgaands uit. *De godt-gepaeit —, gebietze 't lichnem van den ouden haer te geven. De naam en zerk verzegels, vergaderenze een beek van traenen. De last voltrokken, ging de Honger zich weer spoeden. Zijn buurman- in zee geplompt*

plompt —. De bonger geboet —. De nacht-door-gebraght —. Zo schreven VONDEL en HOOFT (g). En waarom dan ook niet, *Ik ingekomen, stond by op; Gy weggegaan, ben ik noch gebleven; Hy verrokken, begon ik te spreken?* Dit is verstaanbaar genoeg, schoon ik wel bekennen wil, dat het wat ongewoon klinkt. Maar onverstaanbaar zoude 't zijn, indien men schreef, *MY ingekomen, stond by op; U weggegaan, ben ik noch gebleven; HEM verrokken, begon ik te spreken.* Maar laten we voortgaan.

De brave geschichtschryver WAGENAAR, die zich in den stijl voornamelijk op het vloeiende en verstaanbare heeft toegelegd, schijnt klaar begrepen te hebben, dat een *pronomen*, in zulken gevalle in *ablative* gesteld, den zin, zo niet geheel onverstaanbaar, ten minsten zeer duister maakt. Deze immers verkoor het gevoelen van HUYDECOOPER in de *nomina* te volgen, en alsdan den *ablat. absol.* te gebruiken. Maar dede hy dit ook, wanneer 'er een *pronomen* stond? Neen; dan ging hy van dien regel af, en bezigde den eersten naamval. Dus schreef hy by voorbeeld, *DEN Stadhouder — beslooten bebende het huis te Schagen te beleggen, — werden de poorters van Amsterdām — opontbouden; en, Drie burgemeesters, zynde DEN vierden — verroisd, begaven* zig

(g) aangeh. by HUYD. bl. 579. 573. Aanmerkelijk is het, dat aldaar onder zo vele voorbeelden uit Jonger schryveren geen een van een *pronomen* te vinden is.

zig terstond naar de kerke (b). Maar in de steêwoorden bezigde hy den *nominativus*, en schreef, *HY* — overleeden zynde, werd't zyn boedel bezwaard gevonden met -schulden (i); en, 't Verzieren en verspreiden van lasteringen — zou ongeoorlofd zyn, zullende *HY*, die iet ten iemants nadeele verspreide, zulks geregelyk bewyzen moeten (k). Hoe onverstaanbaar zoude 't zyn, indien WAGENAAR hier, voor *HY*, *HEM* geschreven hadde, vooral in 't laatste voorbeeld; zullende *HEM* zulks bewyzen moeten. Men zoude zekerlijk meenen, dat *HEM* hier de *dativus* was.

Uit dit alles, dunkt my, blijkt klaar genoeg, dat zy, die verstaanbaar schryven willen, den *ablat.* *absol.* vermyden, den *nominat.* *absol.* gebruiken moeten. Men zegge niet, Laten wy WAGENAAR volgen, en onderscheid maken, of 'er een *nomen* of *pronomen* moet gebezigd worden. Eerstelijk; dit duldt de regelmaat niet, dat wy eenen anderen regel zouden volgen in de naam-, eenen anderen in de steêwoorden. Maar ten tweeden; de *ablat.*, gelijk wy boven zagen, strijdt altijd tegen ons taaleigen: by gevolg zo wel in de *nomina* als *pronomina*. Zodat 'er niets overblijft, dan het gebruik van verre de meeste schryveren van deze

(b) *Amsterd.* D. II. bo. 4. bl. 341. 342. bo. 10. bl. 12. Zie ook D. II. bo. 5. bl. 511. en D. III. bo. 1. bl. 99. [8]. Zo schrijft hy ook, D. II. bo. 6. bl. 88., *Keizer Karel DEN V. geraaden gevonden hebbende*, —; doch dit keurt TEN KATE ook om eene andere reden af. Z. hem op HOOFDS waernem. §. XCIX.

(i) *Vaderl. bist.* D. VIII. bl. 455.

(k) *Amsterd.* D. II. bo. 7. bl. 197.

deze en de voorgaande eeuwte te volgen, en overal den eersten naamval te gebruiken.

Dus blijkt dan, dat T E N K A T E S tweede stelling mede volkomen waar is, dat men namelijk zegt, (dat is, gewoon is te zeggen, indien men verstaan wil zijn) *HY*, en niet *HEM*, *gestorven zijnde, verkoos men een' ander*. Nu moeste ik noch nagaan, of zyne redening wel aaneenhangt, wanneer hy hieruit afleidt, dat de *ablat. absol.* tegen ons taaleigen strijdt. Maar, twyfelende, of die gevolgtrekking wettig zy, laat ik dat voor anderen over: want het doet toch niets ter zake. 't Is my genoeg betoogd te hebben, dat hy recht en naar waarheid oordeelde, wanneer hy den *ablat. absol.* met ons taaleigen strydig, en onverstaanbaar; den *nominat. absol.* daartegen door het gebruik gewettigd verklaarde.

T E N K A T E S vrage en antwoord dus opgehelderd zijnde, moeten we noch met een enkel woord spreken van de tegenwerping, welke hy zich zelve maakt. Te weten, mogelijk zoude iemand zeggen: „Men „ vindt den *ablat. absol.* wel by de ouden, als by den „ vertaler van T A T I A A N; by gevolg strijdt die *ablat.* „ dan ten minsten niet tegen onzen oudduitschen taal- „ grond.” Hierop antwoordt hy „dat dit besluit niet „ wettig is; want dat men by dien vertaler verschei- „ dene *Latinismi* vindt.” Deze oplossing is zeer krachtig, zo men de zelve maar wel verstaat. De meening zal hierop uitkomen. „ 't Is waar: by T A - „ T I A A N S vertaler en andere oude schryvers vindt „ men den *ablat. absol.* Maar hieruit volgt niets; alzo

IIde DEEL.

A a

„ het

„ het tevens waar is, dat men by de ouden verschei-
 „ dene *Latinismi* vindt, welke *Latinismi* wy niet
 „ moeten volgen. Onder deze nu behoort ook de
 „ *ablat. absol.* ”

Dat men by de ouden vele *Latinismi* vindt, en dat wy de zelve niet moeten navolgen, zagen wy boven. Dat TEN KATE onder die ook den *ablat. absol.* brengt, ligt, meene ik, klaar genoeg in den Zusammenhang der woorden. Trouwens, HUYDECOPER begreep TEN KATE ook zo, wanneer hy, opzigtelijk hierop, schreef: *Ik zie hier met leedwezen onder de Latinismata geteld, het geen niet meer een Latinismus dan een Teutonismus geweest is en noch is (1)*. Dat nu de *ablat. absol.* onder de *Latinismi* wezenlijk te tellen zy, dunkt my, blijkt klaar genoeg daaruit, dat de zelve wel overkomstig is met den aard der Latijnsche, maar niet met dien der Nederduitsche tale. Dit laatste immers vloeit van zelfs uit de stelling, welke wy boven bewezen, te weten dat de *ablat. absol.* strydig is met ons taaleigen; of, om beter te zeggen, deze twee stellingen verschillen alleenlijk in woorden, niet in beteekenis. Hier mede is dan te gelijk HUYDECOPERS vierde bewijs, waarvan wy boven spraken, en welks volledige wederlegging wy zeiden tot het einde dezer verhandeling te zullen sparen, volkomen opgelost, doende het gezag der ouden, gelijk wy te voren reeds gezien hebben, niets ter zake.

Dus

(1) *Proeve*, bl. 576.

Dus meenen we de verschillende gevoelens van onze twee grootste taalkenners omtrend den *nominat.* en *ablat. absol.* te hebben getoetst, en naauwkeurig onderzocht, wat ons taaleigen, wat de ouden, en wat het gebruik, ons leeren. De ouden, zagen we, dat ons den zesden naamval zouden aanraden, indien zy alleen te zeggen hadden: maar het taaleigen raadt ons dien af: het gebruik en de daaruit voortvloeiende verstaanbaarheid raden niet alleen den zelven insgelijks glad af, maar bepalen ons ook tot den eersten naamval. By gevolg is het besluit niet verre te zoeken: dat namelijk de *ablat. absol.* dient verworpen; de *nominat. absol.* bevestigd te worden.

Hier zoude ik kunnen afbreken, zo my niet eene beschuldiging te wachten stond, dat ik namelijk den grooten HUYDECOOPER, die by alle geleerden naar verdienste zo hoog geacht, en aan wien onze taal zo veel verschuldigd is, zo onbeschoornd hebbe durven tegenspreken. Hoe groote achting ik voor dien letterheid hebbe, zal onnoodig zijn hier te melden. Ik hebbe in 't begin dezer verhandeling den lof, die hem toegekend wordt, voorgedragen. Ik hebbe daar gezegd, en herhale 't alsnoeh, dat de lofzuigen, hem gegeven, naar verdienste zijn. Maar, sluit dit in, dat, als die taalkundige eene enkele reize een mislagjen begaat, hem niemand zoude mogen tegenspreken? Dit zoude tegen alle redenen aanloopen. Ja, dit zoude (opdat ik my bekorte) tegen zyne eigene meening zijn, daar hy, zelfs geerne, met bescheidenheid wil wederlegd zijn, indien hy gedwaald mogte hebben.

Men leze slechts de woorden, met welke hy zyne proeve van taal- en dichtkunde besluit: — wenschende, zegt hy, mijnen Leezer — een gezond verstand en bescheiden oordeel; opdat hij het goede van het kwaade schijfte: het eerste in vriendelijkheid aanneeme; het tweede met toegeevendheid en zachtmoedigheid naast zich wederzette, of, zo zijn tijd zulks toelaate, beschaave, WEDERLEGGE, verbeterere, gelijk bij 't zal goedvinden; indien hij slechts werke met dat oogwit, waar mede ik gewerkt hebbe, dat is, tot opbouwinge van zuivere Taal- en eerelijke Dichtkunde, ezv. Dewijl ik nu geen ander oogwit gehad hebbe, dan de opbouwinge van zuivere taalkunde, meene ik myne verandwoording gerustelijk hiermede te kunnen afbreken, latende aan 't oordeel van den taalkundigen en onzijdigen lezer, of ik in deze verhandeling overal de vereischte bescheidenheid gebruikt hebbe.

Z. H. A.

Hage,
1766, 1, 4.

PROE-

P R O E V E

V A N

TAAL - EN OUDHEIDKUNDIGE

MENGEL - AANMERKINGEN,

P R O E V E

V A N

TAAL- EN OUDHEIDKUNDIGE

MENGEL - AANMERKINGEN.

I.

In de oude Friefche wetten (*Lex Frifionum five antiquae Friforum leges*), welken niet onwaarfchijnlijk aan Karel den Grooten worden toegefchreven (a), en die de geleerde J. G. ECKHART (b) in het jaar 802 meende opgefteld te zijn, doch door den kundigen SICCAMA (c) tot veel vroeger tijd, en wel tot het jaar 640, of daaromtrent, gebragt worden, vindt men deze opmerkelyke woorden (d): *Qui cum ancillâ alterius, quae nec mulgere, nec molere folet, quam Boxtmagad vocant, mœchatus fuerit, fo lid. XII. mulctam domino eius cogatur exfolvere.* De zin is klaar; 't is alleen het woord Boxtmagad, dat door verſcheiden op verſcheiden wyzen uitgelegd wordt. De Hr. SICCAMA (e) verklaart, niet te begry-

(a) Zie WAGENAAR *Vad. Hiſt.* I. Deel bl. 445.

(b) *Rev. Franc. Oriens. Lib.* XXVI. p. 13.

(c) *Praef. ante leges Friſ.* p. **2. ed. 1617. (4to).

(d) Tit. XIII. §. I.

(e) *in notis ad b. Tit.* p. 108.

begrypen, wat het beteekene, 't en ware men voor **Boztmagad** leze **Hertmagad**, d. i. die binnens huis voor haren heer en het huisgezin den haard en het bedde bezorgde (*quae in interiori domo pro domino & familiâ focum & stratum procurabat*), en welke, volgens zyne edhd. van grooter waarde oudstijds gehouden schein te worden, dan een maagd, die land- of boerenwerk deed, vermids het schennen van deze laatste slechts door vier *solidi* geboet werd (*f*). Doch anderen meenen te recht, dat de gezegde verbetering des Hn. **SICCAMA** overtollig zy. De oudheidkundige **G. VAN LOON** (*g*) gist, dat men door **Boztmagad** eene dienstmaagd te verstaan hebbe, welker werk bestond in de klederen op eene sierlyke wyze te *boorden*, welke thands onder ons eene *boordduurster* genaamd wordt, *ter oorzake*, schrijft hy, *zy de klederen duurzaamer, door, de zelven op deeze sierlyke wyze te beboorden, maakt*. Of dit laatste proef houden kan, zullen wy thands niet onderzoeken. Wy bepalen ons alleen tot de beteekenis, welke **VAN LOON** aan het woord **Boztmagad** hecht, en geloven met den hooggeleerden Heere **C. H. TROTZ** (*h*), dat dezelve niet zeer verdiene in aanmerkinge te komen; vermids het zeer onwaarschijnlijk is, dat de oude Frie-

(*f*) Verg. *Leg. Fris.* Tit. IV. §. 3. Van de beteekenis en waarde van een *Solidus* zie **A. BUCHEL.** *ad BEKAM* p. CXI. lit. (c). **A. MATTH.** *Anal.* T. III. p. 425. (8vo). *Erfgravelyke Bedien.* bl. 258, en inzonderheid **J. F. GRONOV.** *de pecun. vet.* Lib. III. c. 6.

(*g*) *Aloude Regeeringswyze* III Deel bl. 91.

(*h*) *Jur. Agr. Belg.* T. I. p. 47. *in not.*

Friezen, een srydbaar volk, en aan laffe pronkeryen minder dan eenig ander verlaafd, zo veel met de borduurkunst zouden opgehada hebben, dat zy daartoe in 't bezonder dienstmaagden zouden gehouden hebben. Men mag veel eer met den He. TROTZ twyfelan, of die kunst in den tijd, waarin deze wetten gemaakt zijn, by hen in 't geheel wel bekend geweest zy. De Hr. TROTZ zelf leidt het woord **Boymagad** dan liever af, of 1) van **bozd** (*tabula, asser*); of 2) van **hoozd**, *labrum* d. i. de rand van een pot, en verstaat er dan eene soort van keukenmaagd door; of eindelijk 3) van **bozde** (*onus*), dan zou het eene maagd beteekenen, aan welke al de last of zorg van het huiswerk was aanbevolen. En deze drie beteekenissen van **bozd**, **hoozd**, **bozde**, zijn ook by **KILIAAN** te vinden. Doch, om, behoudends onzen eerbied voor dien vlytigen en geleerden naspoorer der vaderlandsche ouden, ons gevoelen onbewimpeld te zeggen, de eerste dezer afleidingen, nam. van **bozd** (*tabula, asser*), komt my niet zeer klaar voor, wat eigenlijk beduiden zoude; want wat is toch een *plankmaagd*? De tweede van **hoozd** d. i. de rand van een pot, schijnt ook wat verre gezocht. De derde van **bozde** (*onus*), verdient, onzes bedunkens, meer in aanmerkinge te komen; want zekerlijk is het woord **bozde** of **burde** in dien zin reeds zeer oud. Dus vindt men **burthou** (*oneribus*), in het *Glossarium* uit een oud Psalmbok, voorheen bezeten by **ARN. WACHTENDONCK**, getrokken en uitgegeven door **J. LIP-**

SIUS (i): en burth (*onus*), in den *Archaeologiae Tuto* van ABR. MYLIUS, door G. G. LEIBNITZ (k) in 't licht gegeven. Van daar het oude werkwoord *bozdenen* (*onerare*) (l). Doch, dewijl het blijkt, gelijk SICCAMA te recht oordeelt, dat het des wetgevers oogmerk is, van eene huismaagd te spreken, (want de wet zegt: *quae nec mulgere, nec molere solet*) zo mag men vragen, of dit het woord *Bozmagad*, d. i. volgens deze laatstgegeven verklaring, eene *lastmaagd*, eigenaartig kan uitdrukken? Heeft dan een boerenmeid geenen last op zich? of is de last van eene, die het huiswerk verricht, zo oneindig zwarer, dan die van eene, welke het land- of boerenwerk doet; zulks, dat de eerste, uit dien hoofde, verdiene eene *lastmaagd* genaamd te worden? Wie zal dit gereedelijk kunnen toestemmen?

Wy zullen dan twee andere bedenkingen omtrent de afleiding van dit woord opgeven. Wil men er volstrektelijk eene maagd, die voor de keuken zorgt, door verstaan; 't welk de Hr. TROTZ meent het gevoelen van SICCAMA te zijn, doch die ons voorkomt er eerder eene meid door te verstaan, die het huis-

(i) *Epist. ad Belgas* Cent. III. ep. 44. p. m. 989.

(k) *Collectan. Etym.* T. II. p. 28.

(l) Zie T. KATE II. Deel bl. 131, 132, 589. Welk werkwoord men ook, in de middel-eeuwe, met een Latijnschen uitgang, door PURDIRE vindt uitgedrukt. Z. LEIBNITZ. *Collect. Etym.* T. II. p. 469. verg. ook den TEUTHONISTA of DUYTSCHLENDER [1475] op *Bozden Bozdenen en Outbozden*.

huiswerk in 't gemeen bezorgde, (*quae pro domino & familia focum & stratam procurabat*, schrijft hy); wil men er, zeg ik, eene keukenmaagd door verstaan, men zou het woord **Bortmagad** kunnen doen afstammen van het oude Keltisch **bozd** (*mensa*), in welke beteekenis dit woord gevonden wordt in het *Glossarium Celticum*, insgelijks door LEIBNITZ (*m*) uitgegeven. Dan zal het zo veel zijn als eene *tafelmaagd*, eene meid, welke in de keuken de tafel van het huisgezin bezorgt. — Maar, ten anderen, (en deze woordgronding komt my de voeglijkste voor) kan men het woord afleiden van het middel-eeuwsche **BORDA**, dat een *buis* beteekende (*n*). Dus zal **Bortmagad** eene *huismaagd* in 't gemeen te kennen geven, d. i. eene maagd, die het huiswerk deed, en zich noch met het melken der beesten, noch met het malen van koornd ophiëld; en dus zal dit woord, zo ik my niet bedriege, ten vollen overeenkomen, en met de meening van den wetgever, en met de beteekenis, welke de geleerde **SICCAMA** oordeelde, dat er aan het zelve zou moeten gegeven worden, zonder dat men zyne veranderinge in **Bortmagad** nodig hebbe (*o*).

I I.

(*m*) *Collect. Erym.* T. I. p. 96.

(*n*) Zie **DU CANGE** *Glossar. med. & inf. Lat.* v. **BORDA**.

(*o*) Op deze laatste wyze is het ook begrepen door **F. LINDENBROG**. *Glossar.* v. **BORTMAGET**, achter deszelfs *Codex leg. antiq.* p. 1265; **DU CANGE** *Glossar. Lat.* v. **BORTMAGAD**. **SPELMAN** *Glossar.* v. **BORTMAGAD**. en **J. SCHILTER**, **Y. BORDMAGAD**, in *T. III. Thes. antiq. Teuton.* p. 126.

I I.

Keizer Otto de derde bevestigde het klooster van Elten in de voorheen verkregen goederen, voorrechten en vryheden, by zekeren gunstbrief van den 18 van Wintermaand des jaars 996, welke, na door J. J. PONTANUS (p) en anderen meermalen te zijn uitgegeven, onlangs, met eenige daarby gevoegde gisfingen omtrent de lezing, wederom is in het licht gebragt door den Heer F. VAN MIERIS (q). Men ontmoet in dien brief, onder anderen, deze woorden: *Nec non (sc. largimur & concedimus) fiscum & Theolonen de piscatione in pago Salon & in fluvio Isula, quod vulgari numero Hachdoll dicunt.* De Hr. VAN MIERIS gist, dat men voor THEOLONEN lezen moet TELONIUM, en dit zal weinig bedenking lyden, 't en ware men, om aan de spellinge nader te blyven, wilde lezen THEOLONIUM; want dat dit woord voormaals ook dus geschreven is, blijkt klaarlijk uit een brief van den jare 1241, door A. MATTHAEUS (r) in het licht gegeven. Spreekt de Keizer nu van een *Theolonium de piscatione in pago Salon*, men versta er door den tol op de visfcherye in Salland. Het woord PAGUS werd, in de middel-eeuwe, doorgaands in een ruimen zin gebruikt, nam.

voor

(p) *Hist. Gels. Lib. V. p. 72. seqq.*(q) *Charterboek I. Deel bl. 51. e. v.*(r) *Anal. T. VI. p. 61.*

voor een *gewest*, *landschap* (s). En in deze ruimer beteekenis moet men het dan hier ook opnemen. — Doch van meer belang is het woord *Hachdöll*, dat ons vervolgens voorkomt. Men heeft niet geweten, wat men van het zelve maken zoude, en dit moest noodzakelijk deszelfs val bewerken. Hoe 't ook zy, dit woord is van een ieder als in het uitschryven bedorven beschouwd, en er wordt gegist, dat men daar voor te lezen hebbe *Stater-* of *Stotertol* (t). Doch zolang men aan eene lezing in oude handschriften eenen goeden zin kan geven, behoort men niet ligtelijk tot verandering over te slaan. En dit meenen wy ook, met opzichte van het woord *Hachdöll*, te mogen zeggen, zijnde in het zelve, onzes bedunkens, juist dezelfde beteekenis gelegen, als in het woord *Statertol*. *Stater-* of *Stotertol* toch stamt af van *State* of *Stote*, dat in de landtaal oudstijds beteekende eene *boeve*, welke *boeve*, waaromtrent

(s) Zie BUCHEL. ad HERDAM p. 32. lit. (ff.) MATTH. de Nobil. Lib. II. c. 10. p. 205, 216. de fundat. Eccles. p. 193, 592. in marg. en de Besch. van Utrecht, uitgegeven door v. J. BLONDERL, bl. 81. 't is derhalve geen bewijs der kleene uitgestrektheid van Vlaanderen in vroeger eeuwen, dat dit gewest toen PAGUS FLANDRENSIS genaamd werd; hoewel M. VAN VAERNEWYCK: *Hist. van Belgis* IV. Boek c. 63. bl. 135 a. [dr. van 1574.] zulks ten dien einde schijnt by te brengen. Ichryvende: *Ik vinde ook dat anno Domini VI. hondert LXX. die principale staet van Vlaendren was Aldenburch: want Vlaendren was doen zeer cleene ende biet PAGUS FLANDRENSIS.* Doch dit in het verbygaan.

(t) Zie PONTAN. d. I. MIERIS *Charterb.* I. Deel bl. 52. WAGENAAR *Amsterd.* II. Deel 2. Boek bl. 126. (8vo). en anderen.

trent deze tol betaald werd, vervolgens haaren naam schijnt medegeedeeld te hebben aan eene daaromstreeks gelegen buurt, by welke in later tijd een schans, de *Koterschans* gheeten, is opgeworpen, en alwaar nog een veer, het *Koter-* of *Katerveer* genaamd; gelegen is (\ast). Want de gisfinge van den He. MATTHAEUS (v), als of *Matertol* een tol zoude zijn, die betaald werd van goederen, welken met een tassel of *Katrol* uit de schepen geligt worden, is ten eenemale onoggrond (w). Is dan de oorsprongelyke beteekenis van het woord *Matte* of *Mote* eene *boe-ve*, men zal hier mede in het woord *Hachdoll*, als men 't wél opmerkt, eene naaukeurige overeenkomst vinden. *Hag* beteekende in het oud Saxisch 't zelfde, als nog heden ten dage by ons het woord *Hage*, d. i. een heining, en het Fransche *Haye* (x). Wie nu weet niet, dat van ouds gelijk nog tegenwoordig,

(u) Zie WAGENAAR op de aangehaalde plaatze, en verg. eene geschreven aanteekeninge van den Eerw. MOONEN, bewaard by C. BURMAN *Utr. Faarb.* II. Deel bl. 299. aant. 1. De Hr. IDSINGA *Staatsrechts* II. Deel bl. 228. zegt, dat deze afleidinge van den He. WAGENAAR wel zo aanneemlyk is, als die van MATTHAEUS, doch echter mede niet buiten bedenkinge. Wenschelyk ware 't ondertusfchen, dat zyne edhd. deze bedenkinge had opgegeven, om van derzelve gewigt te kunnen oordeelen.

(v) *Anal.* T. VI. p. 60. in marg.

(w) Hoewel dezelve goedgekeurd wordt in de *Kerk. Oudb.* II. Deel bl. 458. aant. daarze echter zeer verkeerdelyk aan KILIAAN schijnt toegeschreven te worden. Ook schijnt LUD. SMIDS *Schatkamer* bl. 168. eenige gemeenschap tusfchen deze woorden te stellen, doch zonder grond.

(x) Zie H. SPELMANNI *Glossar.* v. HAGA.

dig, de landhoeven met hagen of heiningen plagten omringd te worden? Wat onwaarschijnlijkheid derhalve is er, dat het woord *Hag* of *Hach* *Metonymice* voor de *State* of *hoeve* zelve, die zy omfingelde, gebruikt zy? Men bedenke slechts de eerste beteekenis van het woord *tutu*, die dezelfde is als van *bage* of *heining* (vanwaar nog *omtuinen* voor omringen); en wat is er bekender, dan dat dit zelfde woord dagelijks in de beteekenis van eenen *hof* gebezigd wordt, omdat die van ouds met eenen *tuin*, d. i. hage, heininge plag afgefloten te worden (z). Ja, zoo ik my niet bedriege, wordt het woordt *HAGA*, niet zo zeer in de beteekenis van een *buis*, gelijk de Hr. DE RIEMER (a) meende, als wel in die van eene *hoeve*, in eenige Latijnsche stukken der middel-eeuwe, by zyne edhd. aangetogen, gebezigd. Ook wordt het uitdrukkelijk dus in een ander stuk van dien tijd door den geleerden DU CANGE (b) verklaard. Mag men derhalve niet ongegrond gissen, dat *Hach* oudstijds zeer wel voor *hoeve* kan gebruikt zijn, en ook inderdaad gebruikt zy, zo zal *Hachtol*, of (gelijk het in 's Keizers brief, by verandering van spraakvorm, gespeld wordt) *Hachdoll* zo veel zijn als *hoevetol*, en dus, in kracht van beteekenis, juist het zelfde als

sta-

(z) Zie HUYDECOPER *Proeve* bl. 42, die gantsch niet verdiend had, als onkundig omtrent de beteekenis van dit woord, wedersproken te worden door F. BURMAN *aanmerk. over de Neêrd. tael* I. Deel bl. 74.

(a) *Beschr. van 's Hage* I. Deel bl. 8. aant. (v).

(b) *Glossar. med. & inf. Latin.* v. *HAGA*.

Hater- of **Hotertol**; welk woord, gelijk gezegd is, van de **State**, **Hote**, of **hoeve**, omtrent welke deze tol oudstijds betaald werd, zynen naam ontleend heeft (c). Van het woord **Hote** stamt veelligt ook af de naam van ons Stichtsche dorp **Hothjen**, 't zy, dat eene voormaals aldaar gelegen aanzienlyke landhoeve dien naam, by uitslek, aan het zelve gegeven hebbe; 't zy, dat het denzelven aan verscheiden hofsteden, daar ter plaatze gelegen, verschuldigd zy. Wy willen nogthands van dit alles niemand iet opdringen, maar 't slechts als eene niet geheel onwaarschijnlyke gisfinge voorstellen, welke wy geerne voor een beter afstaan.

I I I.

(c) Wy kunnen niet afzija, met een woord aantemerkten, dat deze tol in den oorsprongelyken giftbrief van Keizer Otto den Grooten des jaars 973, by welken die Vorst allereerst denzelven aan het klooster te Elten vergunt, **Habedol** genaamd wordt. Zie PONTAN. *Hist. Gelr.* Lib. V. p. 70. Doch PONTANUS, MATTHAEUS *Anal.* T. VI. p. 60, en anderen oordeelden, dat ook deze plaats bedorven was, en dat men aldaar insgelijks **Hateretol** lezen moest. Maar, zoo onze verklaring van het woord **Hachdöll** aanneemlyk genoeg voorkomt, wy zouden daar ter plaatze voor **Habedol**, met verandering van éene enkele letter, **Hagedol** lezen, dat dan, gelijk uit het vorige blijkt, met **Hachdöll**, en, in kracht van beteekenis, met **Hateretol** op één zal uitkomen. 't En ware mogelyk meer staats te maken zy op een ander afschrift van denzelfden brief, ter Secretarye der Stad Deventer berustende, in welk die tol niet **Habedol**, maar uitdrukkeelyk **Cathentol** genaamd wordt. Zie DUMBAR *Deventer* bl. 464, 465. In welken gevalle geene verandering zoude nodig zijn. Met dit Deventersch handschrift stemt ook letterlyk overeen eene cotype van dat zelfde stuk by MARTINA *Landboek van Friesland* (M. S.) op het jaar 1525 bl. 359, immers in het exemplaar, 't welk ik bezit.

I I I.

Men vindt in de muntkabinetten van sommige liefhebbers nog eenige geldstukken der Frankische Koningen van den eersten stam, verbeeldende aan den eenen kant, het hoofd van den Vorst, met het omschrift TRIECTO FIT, en, op de tegenzijde, een kruis met den naam van den muntmeester, die dezelve gestempeld heeft, als MADELINUS (*d*), THRASEMUNDUS, ANSOALDUS, RIMOALDUS, BOSO (*e*). Men heeft in het gemeen geloofd, dat deze munten te Utrecht geslagen zijn. Doch de uitmuntende schryver der *Vaderlandsche Historie* (*f*) is van gedachte, dat dezelve, niet hier ter stede, maar te Maastricht zouden gestempeld zijn, oordeelende, dat de Latijnsche naam TRIAECTUM, in de middel-eeuwe aan beide steden gemeen, gelijk dezelve meermalen verwarringen veroorzaakt heeft (*g*), ook

(*d*) Hoe de naam van dezen MADELINUS, door sommiger kwalijk lezen, verbasterd zy, en deze verbastering wederom tot andere dwalingen aanleiding gegeven hebbe, is aangewezen door den beroemden oudheidkenner H. CANNegieter *de Brittenburgo* c. 13. p. 145, en G. VAN LOON *Aloude Regeeringsw.* I. Deel bl. 260, 261.

(*e*) Zie deze munten afgebeeld by F. VAN MIERIS *van de Bischoff. munten* Pl. I. N. 1—6 G. VAN LOON *Aloude Holl. Hist.* I. Deel bl. 270. en H. CANNegieter *de Brittenburgo* c. 13. p. 146.

(*f*) I. Deel Voorr. bl. XXXII.

(*g*) Voorbeelden hiervan zie by A. MATTH. *de Nobil.* Lib. II. c. 1. p. 161. A. DRAKENBORCH *Aanhangzel op de Kerk. Oudb.* bl. 38, 42. Ook heeft de Hr. WAGENAAR elders (*Z. Vad. Hist.* I. Deel bl. 368, 369.) dergelyk een mislag gelukkig ontdekt.

IIde DEEL.

Bb

ook in dit geval kwalijk op Utrecht gepast worde. Doch, behoudends onze hoogachtinge voor een man van zo beproefde kundigheid en uitnemende verdiensten, zie ik geen en genoegzamen grond, om van het gewoon gevoelen aftewyken, maar eer het tegendeel: ook geeft ons de Hr. WAGENAAR, ter stavinge van deze zyne gisfinge, geene reden aan de hand. Immers is hier van geen en klem, 't geen hy even te voren uit A. MIRAEUS (*b*) aanteekent, dat de Frankifche Koningen, in de negende eeuw, meer te Maastricht, dan te Utrecht zouden verkeerd hebben. Want, behalve dat deze geldstukken reeds veel vroeger gemunt zijn (*i*), zo zou het meer verkeeren van die Vorsten op de eene plaats, dan de andere, geen genoegzaam be-

(*b*) *Cod. Donat. piar. c. XVII. in Oper. Diplom. T. I. P. 23.*

(*i*) De Hr. VAN MIERIS *van de Bischoff. munten* bl. 22. (Fol.) meent, dat dezelve geslagen zijn tusfchen het jaar 640 en 751 der gewoone tijdrekening. Doch, den Oostfrankifchen Koning Dagobert, omtrent het jaar 630, Utrecht, dat na het verdryven der Wilten, door de Friezen bezeten werd, bemagtigd, en aldaar een kerkjen ter eere van den H. Thomas geflicht hebbende, werd de plaats niet lang daarna door de Friezen heroverd, en het kerkjen vernield. Ook bleef Utrecht in derzelve magt, tot dat het, in den jare 697, den Frankifchen Groothofmeester Pipijn, de Friezen by Duurstede geflagen hebbende, in handen viel. Zie *Vaderl. Hift.* I. Deel bl. 337, 338, 363. *Tegenw. staat van Utrecht* bl. 314. Wy zouden derhalve de ftempeling dezer munten liever eerst na het jaar 697 stellen, dewijl niet blijkt, dat Utrecht tusfchen het jaar 640 en 697 in de magt der Frankifche Vorsten geweest zy, en dezen dus, in dien tusfchentijd, ook niet wel een muntmeester aldaar konnen gehad hebben.

bewijs zijn voor het geldslaan aldaar. Gezwegen, dat deze munten, niet zonder grond, geoordeeld worden gestempeld te zijn door muntmeesters, aan welken de Frankische Koningen het muntrecht verpacht hadden; 't welk ook oorzaak gegeven heeft, dat niet de naam van den Vorst, maar die van den muntmeester, op dezelve gevonden wordt (*k*): In welk geval, inzonderheid, het bijzonder verblijf van den muntmeester niet de minste gemeenschap met dat van den Vorst, van wien hy het geldmunten gepacht had, schijnt gehad te hebben. Doch men vindt, behalve deze munten met het omschrift *TRICTO FIT*, geldstukken van juist dezelfde soort met het omschrift *DORESTATI FIT* (*l*), gemunt, gelijk uit de tegenzyde blijkt, door denzelfden muntmeester *MADÉLINUS*, door wien de eersten geslagen zijn. Dit doet ons denken, dat deze, ook te Duurstede een munthuis hebbende opgericht, zich veel eer tot dat zelfde oogmerk in het naburig Utrecht, dan te Maastricht, zo verre van Duurstede afgelegen, zal onthouden hebben; 't en ware men eenige waarschijnlyke reden weete bytebrengen, die het verblijf van de-

(*k*) Zie *MIERIS van de Bischoopp. munten* bl. 23. *o.* VAN LOON *Aloude Holl. Hist.* I. Deel bl. 271.

(*l*) Zie dezelve by *MIERIS van de Bischoopp. munten* Pl. I. N°. 7, 8, en by VAN LOON en CANNegiETER aant. (*e*) aangehouden. Twee dergelyken, ongemeen wel bewaard, zijn, onder de keurige muntverzameling van den hooggeleerden Heere P. WESSELING onlangs hier te Utrecht verkocht. Verkeerdelyk ondertuschen hebben sommigen van dit *DORESTATUM* Batenburg aan de Maas willen maken. Zie *Vaderl. Hist.* I. Deel bl. 363.

dezen MADELINUS te Utrecht zoude kunnen om verre stooten. En heeft deze MADELINUS te Utrecht gemunt, wy zien geene reden altoos, om de vier overigen, THRASEMUNDUS, ANSOALDUS, RIMOALDUS en BOSO, ook niet als muntmeesters te Utrecht te erkennen (*m*). Men voege hierby, dat volgens sommigen (*n*), Utrecht en Duurstede, hier te lande, voor de Frankische Vorsten de gemakkelijkst aan de hand gelegen plaatzen waren, om tot munthuizen te dienen. 't Welk zo zijnde, komt het ons ook voor, dat, gelijk Duurstede, ten tyde van Karel den Grooten en vervolgens, in de negende eeuw, nog tot een muntplaats gestrekt heeft (*o*), wy veilig van Utrecht het zelfde mogen stellen; en dat dus de munt van dien Vorst, op welcher tegenzijde men vindt TRIECT (*p*); de geldstukken van Karel den Kalen, met het opschrift IN TRIECTO PORTO en TRIETTO (*q*); en dat van Koning Lodewijk den derden, met het opschrift IN VICO TRIECTO (*r*), insgelijks niet te Maastricht, maar te Utrecht, geslagen zijn. Immers, zoo

het

(*m*) Verg. G. VAN LOON *Aloude Regeeringsw.* I. Deel bl. 259.

(*n*) MIERIS *van de Bischoff. munten* bl. 22.

(*o*) Gelijk blijkt uit G. VAN LOON *Aloude Holl. Hist.* II. Deel bl. 33, 75, 87.

(*p*) By VAN LOON *Aloude Holl. Hist.* II. Deel bl. 32.

(*q*) Ald. bl. 97.

(*r*) Ald. bl. 114. Daar echter de Hr. VAN LOON twyfelt, tot welke van beide steden dit laatste geldstuk behoore.

het al zeker is, dat de Frankische Vorsten zich, in die eeuw, meer te Maastricht dan te Utrecht opgehouden hebben, wy zien, gelijk boven gezegd is, geen genoegezamen grond, om daaraan het verblijf hunner muntmeesteren vasttemaken.

I V,

Onder de voordeelen, welken te Utrecht een man, na het overlyden zyner huisvrouw, of een vrouw, na het afsterven van haren man, uit den gemeenen boedel, of ook een oudste zoon uit den boedel zyner ouderen geniet, vindt men in de *Costumen* van de stad Utrecht des jaars 1550 (s) het volgende geteld: *Item een voetennap, indien hy een heeft, maer heeft by genen voetennap, een silveren schale, die beste sonder een, des by der drie heeft oft meer, heeft by der twee, die beste, heeft by een die selve.* 't Welk alles overgenomen is uit de ouder *Costumen* van 1456 (t). Onlangs hoorde ik zekeren anders niet onkundigen Rechtgeleerde over de woorden *die beste sonder een* zeer verward en zeer verkeerd redkavelen, Dezelfen komen, mijns bedunkens, eenvoudig hier voor in den zin van *de beste op een na, of een uitgezonderd*, of, gelijk in zekeren uitersten wille van 1466,

(s) Rubr. XXIV. art. 5. zie ook art. 7.

(t) Rubr. XXIV. art. 2, 4, by J. VAN DE WATER *Utr. Plakaatb.* III. Deel bl. 309. b.

1466, door A. MATTHAEUS (u) uitgegeven, staat, *het beste naest dat beste*; in welken zin het ook door S. VAN LEEUWEN (v) verklaard is. Op dezelfde wyze vindt men sonder een gebruikt in zeker oud Utrechtsch Raadsbesluit, insgelijks by MATTHAEUS (w) te vinden: *Dit syn die Bombaerts-steenen, die de Stat heeft, die totter busfen booren. In den eersten, totter alre meester busfen die syn XXXVIII. steenen, ende die legghen bi der sint Jans brugge ter rechter hant, als men eersten in de Cluse compt. — Item totter meester busfen sonder een daer syn toe DC. en XXXVIII. steenen. c. v. De alre meeste busfen zijn hier de grootste, de zwaarste soort derzelven. Het woord meeste werd voormaals in dien zin dikwerf gebruikt. Dus schrijft M. VAN VAERNEWIJCK (x): *die Ciclopes waren die alder meeste reusen.* Dus in het Goudsch Chronijkjen (z): *Daer nam by een swaert ende sloegb sommige van die cleyne boomkens daer neder ende veel van den meesten.* Dus ook in een Utrechtsch Raadsbesluit van 1427 (a): *mitter meester clocken tot Buerkerck, gebeten de sacramentsklock. De meeste busfen sonder een zijn dan de grootste, de zwaarste soort op een na.* Dus ook in onze *Costu-*
*men**

(u) *Anal. T. III. p. 316.*

(v) *Cens. Forens. Part. I. Lib. 3. c. 15. n. 13.*

(w) *Anal. T. I. p. 492.*

(x) *Hist. van Belgis I. Boek v. 41. bl. 20. c.*

(z) bl. 18. der uitgave van P. SCRIVERIUS.

(a) By A. MATTH. de fundat. *Eccles. p. 555. in marg.*

men is de beste schale sonder een de beste, eene uitgenomen. Meermalen vindt men het woord *zonder* by de ouden gebruikt voor *behalve, uitgezonderd*, als by den vertaler van BARTHOLOMEUS DEN ENGELSCHMAN (b), by LOD. VAN VELTHEM (c), by den overzetter van den *Delftschen Bybel*, van 1477 (d), en zo wordt het ook te recht, in een ander oud stuk, door den kundigen WAGENAAR (e) verklaard. — Voor 't overige, moet ik hier nog byvoegen, dat men ook niet eens is, wat het woord *boetennap* in de aangehaalde plaatze der *Costumen* van Utrecht beteekene. 't Komt ook voor in zekeren laatsten wille van He. Willem van Egmond van den jare 1310 (f): *Voort* (nam. *bespreek ik*) *die van den nywen Clooster by Haerlem X. pont — ende Haren Mense sonderlinge mynen cleenen boetnappe.* 't Welk de Hr. MATTHAEUS (g) verklaart door *pelluvium, vas pedibus lavandis aptum*. Ook meent S. VAN LEEUWEN (h), dat het in onze *Costumen* 't zelfde zy als *lavacrum*. Maar dewijl uit den samenhang van het

(b) *van de Propriet. der dinghen* V. Boek c. 48. [Haarf. #485. Fol.].

(c) *Spiegel Histor.* IV. Boek c. 8. bl. 223.

(d) III Reg. 3. (1 Kon. 3. 18).

(e) *Vaderl. Hist.* III. Deel bl. 355.

(f) *Vet. Test.* VII. achter MATTH. *Sylloge Epist.* p. 501. (8vo).

(g) *ibid. in notis* p. 503.

(h) *Cens. Forens.* Part. I. Lib. 3. c. 15. n. 13.

het gem. V. artikel blijkt, dat er van zilverwerk gesproken wordt, komt deze verklaring my niet zeer waarfchijnlijk voor. Immers is het niet te denken, dat onze Utrechtsche burgers in eenen tijd, in welken het zilver ongelijk zeldzamer was, dan tegenwoordig, zulke zilveren vazen zouden gehad hebben, om de voeten te waschen: hoedanigen ik niet weet, dat in onze dagen, in welken de uiterlyke pracht zo hoog ten top geklommen is, nog gebruikt worden. En deze *voetnappen*, van welken hier gesproken wordt, kunnen niet zeer zeldzaam geweest zijn; want anders zou de wet dezelve niet voeglijk, als een gewoon voordeel, aan een weduwnaar, weduwe, of oudsten zoon hebben kunnen toeleggen (i). De Hr. VAN DER MUELEN, in de aantek. over dit artikel, zegt, dat het woord *voetnap* thands onbekend is, doch aangetekend gevonden te hebben, dat het zoude geweest zijn *een noot (k) met een zilveren voet (l)*. En zeker! dit komt meer aanneemlijk voor; schoon het mogelijk ook wel eene gantsch zilveren drinkschaal of kop, met eenen voet van het zelfde metaal, kan geweest zijn.

(i) Volgens den bekenden regel der Rechtgeleerden in L. 3, 4, 5, 6. D. *de Legibus*.

(k) t. w. In de beteekenis van *poculum*. Verg. KILIAAN op *Hor.*

(l) Dus vindt men onder het zilverwerk van S. Lebnus kerke te Deventer, in eene lijst van 1566, gemeld *een swarte Indische noot met eenen zilveren voet ende silver beffach*, by G. DUMBAR *Deventer* bl. 441.

zijn. Hedendaags bestaat het voordeel, hier ter stede, in plaats van een **voetnap**, doorgaands in een zilveren schenkbord.

V.

De taalkundige Hr. D. VAN HOOGSTRATEN (*m*) heeft aangeteekend, dat het zelfstandig naamwoord **last** (*onus*) *manlijk* is, doch dat het voor eene maat van graan genomen, by misbruik der kooplieden, *onzydig* gebruikt wordt; en dit schijnt door den jongsten uitgever, den geleerden Heere ADR. KLUIT, die daarop niets aangemerkt heeft, toegestemd te worden. Doch **last** is ook in de eerstgemelde beteekenis by de ouden somwylen in het *onzydig* geslacht gebezigd. Immers vindt men het meermalen dus gebruikt in de *spelen van sinne* der Rederykeren van verscheiden Kameren in den jare 1539 te Gend vertoond. Dus by die van WYNOCKBERGHE:

So wilde by tlast der sielen op hem welven:

en vervolgens:

Daer so beminde een sone tlast aenveerde.

Dus ook by de Kamer van NIEUPOORT aldaar:

— *te nieten gbedaen tyvandich last.*

en by die van AXCELE:

Opinie ick en betrouwe u niet vast

Van dit groot last.

(*m*) *Geslachtlijst* bl. 217.

Due

Bb 3

Dus vindt men het ook gebezigd in een brief van 1477, door den Hr. WAGENAAR (n) uitgegeven: *nemende voirt op ons tlast ende die sorge van den selvens slote.* Ook wordt het samengesteld woord *overlast onzydig* gebruikt in zeker Utrechtsch Raadsbesluit van 1522 (o): *Arent Ottense gevangen wesende, om dat by zyn Vaider ende Moeder groot overlast aengedaem — heeft.* Ondertuschen schijnt ook de Hr. TEN KATE (p) *last (onus)* en *overlast* by ons niet anders, dan in het *manlijk* geslacht, gekend te hebben.

V I.

Meermalen is my bedenkelijk voorgekomen, vanwaar men het woord *pillegift* hebbe afteleiden. Zonderling is 't, dat het noch by PLANTIJN, noch by KILIAAN gevonden wordt, schoon het zeker zy, dat het lange voor hunnen tijd in ons vaderland reeds bekend geweest is; gelijk, onder anderen, uit verscheiden oude keuren ter betugelinge van onnodig geldverspillen, waaronder van ouds ook het schenken van al te rykelyke pillegiften gerekend werd, ten klaarsten blijkt. 't Is eenigen tijd geleden, dat, wanneer ik met zekeren uitmuntenden taalkenner over dit onderwerp in gesprek was, die Hr. giste, dat dit woord zynen oorsprong kon verschuldigd zijn aan de *Bullae*, welken de kinderen van voorname lieden te Rome om den hals plagten te dragen: en dat dit woord dan eigenlijk zo veel zoude zijn als eene gifte

(n) *Amberd.* II. Deel 4. Boek Byl. A. bl. 423.

(o) Zie het zelve by MATTH. *Anal.* T. VI. p. 382, en nauwkeuriger by C. BURMAN *Hadrian.* VI. p. 254. *in notis.*

(p) I. Deel bl. 406, 437.

te van dergelyke halsfieraden aan kinderen; doch dat het vervolgens alleen zoude gebruikt zijn voor geschenken aan jonggeboren kinderen, wanneer dezelve door den H. doop der Christelyke kerke werden ingelijfd, of wel, by die gelegenheid, aan derzelver ouders door de doopheffers, (of zogenaamde *Peeters* en *Meeters*) gegeven. Doch liefst willen wy, om nu geene andere redenen daartegen te brengen, de afleiding van woorden onzer taal uit de Latijnsche, buiten noodzakelijkheid, niet vermenigvuldigen, gelovende, dat de merkwaardige regel, door den geleerden J. G. WACHTER (q) hieromtrent voorgeschreven, niet te veel kan waargenomen worden. Om die zelfde reden komt ons ook min voeglyk voor de afleiding van dit woord, voorgesteld door C. TUINMAN (r) en P. VAN DER SCHELLING (s), welken meenden, dat het woord *pil* legift eene verkorting zoude zijn van *pupillengift*, d. i. een geschenk aan *pupillen* gedaan. Waartegen ook strijdt de ware en gewone beteekenis van het Latijnsche woord PUPILLUS (t); immers konnen, volgens dezelve, *peetkinderen* niet wel *pupillen* gezegd worden; gezwegen, dat deze afleiding zoude geschieden niet uit het zakelijk deel van het woord PUPILLUS, t. w. dé silb PU, maar uit den staart van het zelve, nam. PILLUS, 't welk met de rechte wyze van afleiden geenzius strookt (u). Zou dan

pil

(q) *Glossar. German.* p. 59. (8vo).

(r) *Fakkel der Nederd. taal* bl. 277.

(s) *Nederl. Displ.* I. Deel bl. 236. aant.

(t) Zie daarvan J. GOEDDAEUS *ad L.* 239. pr. D. de V. S.

(u) Verg. HUYDECOPER *Proeve* bl. 592.

pillegift ook zo veel zijn als pullegift, omdat dergelyke geschenken veelligt van ouds in zilveren (mogelijk ook somtijds in gouden) *pullen* bestonden. Het is bekend, dat onze voorouders, gelijk veele andere Noordsche volken, niet afkeerig gehouden werden van den wijn; men mag derhalve veilig onderstellen, dat dergelyk huisraad by hen niet anders, dan als een geliefd geschenk, kan aangemerkt zijn: ook is 't onnodig, het gebruik van zilveren *pullen* of kannen, kroezen, enz. by dezelve met voorbeelden te staven (v). Men voege hierby, dat de verandering der letter *U* in *I*, in de afleiding der woorden, niet ongewoon is. Dus wordt by voorb. van het oude *kun*, *kunne* (*generatio*) der Engelschen *kin*, *kinred*, *kinisman*, een *bloedverwant* beteekenende, en ons *kind* (*puer*) afgeleid (w). Doch, dewijl wy, met de twee grootsten onzer taalkundigen (x), van gedachte zijn, dat men in het afleiden der woorden geen eene letter van het zakelijk deel behoore te veranderen, zonder daartoe eenen overtuigenden regel, of ontwyfelbaar blijk van den zin en kracht der woorden te hebben, zie hier eene andere gisfinge! *Pilde*, of ook, by veranderinge van spraakvorm, *bilde* beteekende by de ouden *simulacrum*, vanwaar nog ons woord *beeld* overig is (z). Het zoude

(v) Verg. slechts MATTH. *Anal.* T. III. p. 416. (8vo) VOET *beschr. van Culemb.* I. Deel bl. 44.

(w) Zie J. G. KEYSER. *Antiq. Celt.* p. 482, 483. Waaroemtrent echter eenigzins verschilt T. KATE II. Deel bl. 227. a.

(x) T. KATE II. Deel bl. 6, en HUYDECOOPER *Proeva* bl. 77.

(z) Zie A. MYLII *Archaeol. Teut.* v. *pilde*, in LEIBNITII *Collectan. Etym.* T. II. p. 136. T. KATE II. Deel bl. 593. b. Verg. *Maend. Bydr.* II. Deel bl. 296. h. aant. 8.

de niet moeilijk zijn te betogen, dat men voormaals het zilver veeltijds met rykelijk opwerk van allerlei afbeeldingen wrocht. Verscheiden overblijfsels van zilverwerk in vroeger eeuwen gemaakt, zijn hier en daar nog te vinden, en konnen daarvan tot onwraakbare getuigen strekken. Zouden dan de pillegiften ook eigenlijk pildegiften zijn, en haren naam hebben van het sierlijk beeldwerk, dat op het zilveren huisraad, waarin het niet onwaarschijnlijk is, dat deze geschenken van ouds, gelijk nog heden ten dage, doorgaands bestonden, gezien werd? De verwiseling toch van LD, om de welluidendheid, in LL was niet ongewoon (a). — Na deze gisfingen gemaakt te hebben, is my nog eene andere ontmoet, welke zekerlyk ook verdient in aanmerkinge te komen. Dezelve is in het *vervolg* op T UINMANS *Fakkelt* (b) te vinden, daar *Pilgift* wordt gesteld het zelfde te zijn als *pelgift* d. i. *doopgift*. De doopvonte werd voormaals genaamd *kerstpel* d. i. *kerstpoel*; van welk woord *kerstpel* men ook zeide eene *kerstpelkerk* d. i. eene kerk, in welke eene doopvonte was (c). Vandaar ook is *kerstpel* gebruikt voor het gehucht, waartoe zulk eene kerk behoorde. En zeker! dat deze afleiding van het woord *kerstpel* uit *kerstpoel* niet ongegrond is, blijkt uit het volgend uittrekzel van zeker oud Latijnsch handschrift der stad 's Hertogenbosch, door

J.

(a) Verg. T. KATE II. Deel bl. 359. a. en 't geen omtrent de verdubbeling der *consonanten* in het gemeen is aangeeteekend door J. CLAUBERG *Etym. Teut.* in LEIBNITII *Collectan. Etym.* T. I. p. 219, 220.

(b) bl. 157.

(c) Zie KILIAAN op *kerstpel* en *kerstpelkercke*.

J. VAN OUDENHOVEN (*d*) in het licht gegeven: *Extant circa hoc territorium Pagi, qui a fontibus sive Baptisteriis Christianorum a Sancto Wilibrordo institutis nuncupationes suas habent, 'T kerspou van Driel in Bommelreiwarda. 'T kerspou van Venroy in Dominio de Cuyck. &c. (e).*

C. A. V. W.

UTRECHT den 30
van Wijnaand 1765.

(*d*) Zuidboll. bl. 172.

(*e*) Reeds waren deze aanmerkingen ter drukperfe gezonden, wanneer ons gevallen in handen komt zekere fraaie rechtgeleerde verhandeling, behelzende een onderzoek, of wel de Duitſchen den ouderen in eigendom toekomen, te vinden in het *Hollandsch Magazijn* I. Deel 3. ſtuk bl. 566 — 590, welker geleerde ſchryver bl. 567, in het verbygaan, de volgende bedenking omtrent de afleiding van het woord Duitſch voorſtelt, dat het nam. zynen oorsprong zoude verſchuldigd zijn aan het *Latynſche Pila*, 't welk in de ſpraake der laaſte eeuwen onder anderen ook betekend heeft een ſtuk gelds, waarop een Kruis met drie halve kannen geſtampeld ſtond: waarin miſchien deeze giften van ouds gemeenlyk zullen beſtaan hebben. Wy laten aan het oordeel des kundigen lezers over, hoeverre deze afleiding met de waarſchijnlijkheid overeenkome; doch zeggen alleen, dat wy by DU CANGE *Gloſſar. med. & inf. Latin.* v. PILA door dien ſchryver, ter ſtavinge zyner opgegeven beteekenis van dat woord aangehaald, niet vinden, dat PILA ooit een zeker bezonder geldſtuk, maar wel de keerzyde van alle munten, in 't gemeen, beteekend hebbe. Immers dus lezen wy duidelyk in de uitgave van dat *Gloſſarium* te Frankfort 1710, en in den vermeerderden Parijſchen druk van 1733, door de Benediſtynen vervaardigd.

VER-

VERGELYKINGE

DER BEIDE BERYMINGEN

VAN DEN

TELEMACHUS.

TWEEDE PROEVE.

VERGELYKINGE
DER BEIDE BERYMINGEN
VAN DEN
TELEMACHUS.
TWEEDE PROEVE.

In het eerste Deel dezer *Bydragen* hebben wy onze Kunstgenooten een vergelykinge der beide berymingen van het eerste Boek van *Telemachus* voorgesteld. Toen gaven wy te kennen, dat wy eenig voornemen hadden, met deze vergelykinge voort te gaen. Nader de zaak overwegende, vonden wy echter, dat 'er noodzakelyk eenige verandering in ons betwerp vereischt werdt. Voorttegaen, gelijk men begonnen hadt, moest zeker langdradig, flaeuw, vervelende worden. Uit de eerste proeve bleken onze gedachten over de beide berymingen genoeg, en hoe men dezelve beschouwen kan. Wy raekten toen eenige veranderingen aen van minder belang om aen onzen titel te voldoen. Deze naeuwkeurigheid is voor 't vervolg onnoodig. Nu kan onze verhandeling aengamer, levendiger, uitgestrekter, nuttiger wezen, omdat we voortaan alleen de voornaemste zaken meemaken.

1de DEEL. Gc nen

402 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

nen aenteteekenen , en ons zullen bepalen aen zulke aenmerkingen , die van een algemeen nut zijn , eenige nadere , nieuwer Poëtische gedachten bevatten : wy zullen alleen uitkippen , wat naer ons oordeel de kunstminnaren tot verdere beschouwing kan opleiden , en de aenkomende oefenaers der fraeie Letteren iets leeren. De *Telemachus* van FENELON heeft zyne fraeiheden , maer is ook niet vry van gebreken. Het heeft ons des gelust , en wy denken dat het onzen Vaderlander niet onaengenaem zal wezen , ~~Onze~~ aenmerkingen ook over het Fransche werk uittrekken ; FEITAMAS verbeteringen , die in 't vervolg dikwerf loutere verkiezingen zijn , niet slechts te beschouwen , maer ook de schikkingen en gedachten van FENELON te toetsen. Wy hebben hier toe des te bekwaamer aenleiding gekregen , omdat ons , sedert de uitgave der eerste proeve , een Fransch werkje , onder het opschrift : *Non sapio Mendacia* is in handen gevallen , van 't welk we ons bediend hebben. Of wy onze verandering gelukkig genomen hebben , en in onze keuze en aenmerkingen wel geslaegd zijn , moet de Nederlander uit het geen volgt beoordeelen.

Tweede Boek bladz. 23.

De Egyptische koning Sesostris , door de Feniciers beledigd , hadt eene magtige oorlogsvloot uitgegrust :

Om

Om dat weërbarftig volk met yver op te zoeken;
 Waar door zyne oorlogsvloot ons onverhoeds verfcheen,
 Eer 't Siciliaanfch gebergte uit ons gezicht verdween:
 De haven, en het land fcheen vluchtende ons te ontrennen,
 En was niet langer uit de wolken te onderkennen.
 Wy zagen op dien ftoud, en in onze eigen ftreek,
 Scfoftris zeemagt, die een vlotte ftad geleek.

In deze verzen der oude beryminge ftraelt eene Poë-
 tifche fchildery door, maer, van naby bezien, vin-
 de ik 'er iets in, dat myne aenmerking verdient, en wy
 der moeite waardig achten onze Kunstgenooten tertoe-
 fe voortestellen. Indien ik van deze Siciliaenfche kust,
 door onze reisgenooten verlaten, een recht denkbeeld
 gemaekt hebbe, moet men zich de ftad en haven van
 Aceftes aen het strand, en achter deze ftad het ge-
 bergte verbeelden. - Stel u eens voor een poos in het
 Tyrifch fchip, verbeeld u een vergezicht naer het
 land, zoude 'er dan nog iets van de ftad en haven
 te zien wezen, als het gebergte fchier verdwenen is?
 Zoude de ftad en deze haven dan in de wolken fchy-
 nen te hangen? Zeker, FENELON zegt iet dierge-
 lijks: *Une Flotte Egyptienne nous rencontra, comme
 nous commencions à perdre de vue les montagnes de la
 Sicile. le port & la terre sembloient fuir derrière nous,
 & se perdre dans les nues.* Hoe? Als men het hoog
 gebergte uit het gezicht begint te verliezen, kan men
 dan het land, een ftad, een haven, die veel lager
 ligt, nog zien? Schynen dan haven en land achter uit

te deinzen en in de wolken te hangen? Wat toont de Natuer? Als men van een land afvaert, verliest men eerst de lage, dan de hoger streken, eindelijk het gebergte, gelijk wiskunstig uit de gedaente der aerde moet volgen. Maer zoo lang men van een bergachtig land afvaert, en 'er voor dit gebergte een haven en stad ligt, zal deze stad, deze haven, zoo lange men alles nog in het oog heeft, niet in de wolken schynen te hangen; integendeel zy zullen op het water hangen en als dryven; 't verkleenend gebergte zal hoger ryzen, en in de wolken schynen te hangen. 't Schijnt my, dat FEITAMA dit gemerkt, en daerom deze regels dus veranderd heeft:

Dus was 't, dat ons een vloot van dezen vorst verscheen,
 Eer 't Siciljaansch gebergte nog t' eenemaal verdween;
 De haven met al 't land was reeds ons oog ontweken.
 Die schepen, die van verre een vlotte stad geleken,
 Genaakten meer en meer; Wy kenden die welhaast.
 't Pheniciaansche volk stond op ons schip verbaasd,
 Dat hen Egypte op zee zoo spoedig was te duchten;
 En zocht, maar vruchteloos, die groote magt te ontvluchten:
 Zy had den wind te baat. —

Naturelijk is haven en land hier uit het oog geweken, dat nog iets van 't gebergte ziet. Uit deze regelen is ook gelaten *in onze eigen streck*, dat my in de oude overtollig schijnt, omdat zy dan den wind niet wel te baat konden hebben. Schepen, die in elkanders gezicht in de eige streck varen, hebben denzelfden wind.

Van

Van verre geleek Sefostris vloot een vlotte stad, 't geen aen het denkbeeld eenige nieuwe schilderachtigheid byzet, omdat de vloot, wil zy een stad gelyken, van verre moet gezien worden. En zeer fraei noemen de Dichters een vloot een zeilende stad, want ieder schip kan gevoeglijk by een huis vergeleken en *zeekasteel*, *waterslot*, *vlothuis* enz. genoemd worden.

VONDEL en andere na hem noemen een vloot een *zeilende bosfchaedje*. Ja ieder schip een *bosfchaedje*.

Hoe ruischte 't roode meir van *zeilende bosfchaedjen*. (a)

ANTONIDES:

Wy willen nu een oogst van vlooten aen zien bruisfen,
En uit den watertrans der trotse halve maen
Een drift van *zeilende bosfchaedjen* af en aen
Gedreven. — (b)

Maer dit is van die gebruiken welke den toets der oordeelkunde niet doorstaen: Immers, een vloot met opgezwollen zeilen aenbruischende, of zoo ge wilt ieder schip te vergelyken by een bosfchaedje, wat overeenkomst is 'er? de dichtheid, de rondheid, de donkerheid, de somberheid, de kleur, alles is hier ftrydig, en brengt ons geheel uit het natuerlijk denkbeeld der benoemde zaak: beter zou het gaen indien men zich

(a) *Joann. Boetgez.* B. II. bl. 49.

(b) *Tjlbroom* B. I.

zich een bosch verbeeldde in den winter, dor en zonder bladeren, dat dan wel een bosch maer geen boschaedje kan heeten, en dus floot het ook niet wanneer een vloot schepen een *mastboch* genoemd wordt, omdat daer door ons denkbeeld gebracht wordt tot die tallooze stammen en takken, welke ons die verzameling van masten en sprieten ener vloote, met gestreken zeilen ten anker dryvende, eigenaerdig afschildert.

By anderen wordt een schip om zijn vaerdigheid overdrachtelijk genoemd een *waterpaerd*, een *zeehengst*

PETR. SCRIVERIUS noemt ze *zeil-gewiekte paerden*.

D. SMITS slands oorlogschepen, *slands fiere waterrossen*.

POOT:

Het zeepaert draeft vast heen,
 En toont zich gins op 't velt der baren smal en klein,
 't Stuift voort gelijk een vogel
 Die met gezwinden vlogel
 De lichte winden splijt.

Onze ooggen raeken schip en zeil en vlaggen quijt. (c)

't is om deze vlugheid dat ze ook vogels genoemd worden.

ANTONIDES:

Maer zoo veel kielen, die geduurig op het Y
 Spanferen, zwevende op haer uitgestrekte vlogels,
 Nu loefwaert, dan in ly, als snelle *watervogels*. (d)

D. SMITS

(c) *Ged.* I. D. bl. 393.

(d) *Tjtroom* B. I.

D. SMITS:

De noest Koopvaerdy herfschept 'er gansche bosfchen
In *watervogels*, schuw voor storm-noch krijgsgewelt;
Die vlieden over zee — (e)

F. DE HAES:

Zo lang 'er *Vogels* zijn die om den Aerdkloot zwerven
Op linnen wicken, langs het groene Pekelveld. (f)

bl. 30.

Die scheiding was voor my een felle bliksemflag.

FEITAMA heeft dit veranderd in *Donderflag*.

Die scheiding was voor my een felle donderflag.

De donder wordt op twederlei wyzen gezegd te slaen, want het klateren by tusfchen poozen boven in de wolken, en het treffen van iets dat beneden is op den aerdbodem, heet beide *slaen* en *donderflag*. Maer de bliksem wordt alleen gezien en niet gehoord (g). En dus zou men by overdracht *bliksemflag* niet anders mogen gebruiken dan van iets dat slaet of treft, daer *donderflag* van gemeener gebruik is, doch alleen, als er iets onverwachts, of met een sagend geluid of zeer geweldig overvalt en verschrikt. En daer geen van dit alles plaets hadt in die scheiding, hadt

F E N E

(e) *Nagel Ged.* I. D. bl. 60.

(f) *Portug.* B I.

(g) HUYDEC. *proeve van tael- en dichtk.* bl. 173.

403 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

FENELON, en na hem FEITAMA dezen *donder-*
slag beter weg gelaten.

bl. 32.

*k Zie op dat oogenblik al 't woest gebergte beven;
Alsof de hoogste pyn en eik, met gantsche dreven,
Neêrploffen van den top, tot in het laagste veld.

De minste veranderingen der omstandigheden eener
Poëtische beschryvinge, vooral zoo 'er iets wonder-
baers in komt, maken eene schilderye afzichtig. *Op*
dat oogenblik merkte ik, hoe de berg beefde, de eiken
en pylen schenen den bergtop af te komen, vindt men
by FENELON. Men moet zich eenen enkelen berg ver-
beelden, en niet een woest gebergte, want anders
kunnen de boomen die dreigen omver te vallen, niet
van den top neêrrollen tot in het laagste woud.

In de nieuwe beryming heeft FEITAMA zich dus
uitgedrukt.

Maar ylins trok de berg al bevende myne oogen;
Van waar, door pijn en eik, in schok op schok bewogen,
Het aardrijk wierd gedreigd met eenen zwaren val.

De eerste regel verdient den naem van FEITAMA niet,
en het dreigen van 't aardrijk met een zwaren val is
onnatuertlijk, dewijl het omvallen der boomen naeuw
een lichte dreuning op den grond kon maken. FEI-
TAMA heeft hier het wonderbare van FENELON niet
gelukkig getroffen.

Telemachus merkte dat de berg aen wiens voet hy
zich

zich bevondt beefde, zoo sterk dat het hem van beneden toefcheen als of de zwaerfte boomen boven van den top neerkwamen; en door zulk een trilling werdt de aanwezenheid ener helpende Godheid aengetoond, gelijk men zulks by de beste Dichters vindt.

VIRGILIUS:

*Vix ea fatus eram; tremore omnia visa repente,
Liminaque, laurusque Dei. — (b)*

Zoo badt ik naeuwlijks, of het fcheen zich te bewegen,
Te fchudden, fidderen, wat hier omtrent gelegen
En by der hant was, Gods laurier, de tempelpoort,
De ganfche berg rontom te daveren. VOND.

OVIDIUS:

*Intremuit, ramisque sonum sine flamine motis
Alta dedit quercus. — (i)*

— de bosfcheick buight zich neder,
En heeft, en tak en telg beweegen zich gezwind;
De bladers ruischen, niet bewogen van den wind. VOND.

CLAUDIANUS:

*Conscia tunc sonuit rupes, & inborruit atrum
Majestate nemus. — (k)*

RAPIN:

(b) *Æneid.* III. vf. 90.

(i) *Metam.* VII. vf. 629.

(k) *In Olyb. & Probin. Consul.*

C c 5

RAPIN:

—— Tremere omnis visa repente
Attonito cum vate domus. —— (1)

Toen Izaias dat heerlijk gezichte des Almagtigen op zynen troom zag, gaf de Godheid ook een blijk harer tegenwoordigheid door het *bewegen der posten van de dorpelen*. (m).

bl. 33.

Ik rees geruſt weêr op: ik boog myn knie, en beurde
De handen hemelwaarts; nadien ik Pallas keurde
Voor de oorzaak dezer gunſt. Ik dankte voor 't bericht
Haar goedheid, die myn hart voor eeuwig houdt verpligt.

Deze regels heeft de Dichter dus veranderd:

'k Rees op; en met een hart, van dankbaarheid aan 't branden,
Met neêrgebogen knien en opgeheven handen,
Aanbad ik, naar myn' pligt Minerve. ——

Zonder twyfel is deze verandering gelukkig en veel dichtkundiger dan de oude: FRANS DE HAES zegt in zyne Aenmerkingen: *op de knie vallen is fraeier, of liever Poëtischer gezegd dan op de knien vallen*. Hy geeft 'er geen reden van, naer zyne gewoonte, en mijns oordeels is het onverschillig, en hangt alleen af van het denkbeeld, dat de Dichter van den knielenden wil geven, min of meer ootmoed, deze of gene

volk-

(1) *Heroic*. lib. 1. pag. 30.

(m) Kapittel 6. v. 4.

volkwijs uitdrukken. By de Oosterfche Natiën valt men voorover op beide de knien, en met het hoofd op de aerde. In Europe buigt men beide de knien voor het Opperfte Wezen. Somtjids rust het ligchaem op de eene knie, terwijl de andre voet op den grond faet. In zulk eene gedaente komen de mindere Godden, by Jupiter iets verzoekende, voor. Dus STATIUS van Bacchus:

*Invidiam rifit pater, & jam poplite flexum,
Sternentemque manus tranquillus ad oscula tollit. (n)*

Telemachus betoonde hier eene nederige gefalte en lag op de knien. Maer vooral heeft men eene fraeie en Poëtifche uitdrukking in het *aenbad ik*. Dit is veel kragtiger dan het *ik dankte voor 't bericht*. *Aenbidden* is recht in den fmaek der oude Helden, die, als zy eene aenwezende Godheid zich verbeelden, aenbaden. OVIDIUS van Deucalion:

*Hic ubi Deucalion (nam cetera texerat aequor)
Cum conforte tori, parvâ rate veftus adhaefit;
Corycidas Nymphas, & numina montis adorant,
Fatidicamque Themis — (o)*

MARCO:

*Multa movens animo, Nymphas venerabar agreftes,
Gradivumque patrem — (p)*

Zelfs

- (n) *Theb.* VII. vf. 193.
(o) *Metam.* lib. I. vf. 317.
(p) *Æneid.* lib. III. vf. 34.

412 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

Zelfs ook dus in de Heilige Bladeren. In de openbaringe van Joannes van de Ouderlingen, die *aenbadden Hem, die leeft in alle eeuwigheid* (q). Fraei voert men altijd de Helden in naer de zeden en gewoonten van hun tijd en land.

bl. 46.

'k Zal nooit vergeten, hoe ik op dien droeven stond
 Dat hoofd heb in zyn bloed zien wentlen langs den grond;
 Hoe 't oog gesloten was, en in zyn' glans verduisterd;
 Het blozend aangezicht verbleekt' en gantsch ontluisterd;
 Hoe die halföpen mond zich roerde, en vaardig scheen
 Tot uiting van gestoorde en afgebroken reën.
 Hoe 't scheen te dreigen, met een trots en grimmig wezen,
 Waar voor 't, de Dood ten spyt, de stoutsten noch deed vreezen.

Eerst moet ik op deze regels aenmerken, hoe in de twee eerste het zien van dat hoofd op den grond geheel kwalijk komt. Telemachus in een' toren bewaerd en opgesloten, kon dit hoofd, schoon de veldslag onder de muren geschiedde, zoo duidelijk niet zien, en al wat 'er volgt, toonde zich in het hoofd van Bocchoris op eene spietze gestoken, gelijk men in de nieuwe leest:

Ik zag ('t ontstelt my noch) dat bloedig hoofd, om hoog
 Aan 't oorlogsvolk vertoond —

Dit is naturelijk; maer in deze verzen, zoo wel als in de beschryvinge van FENELON is iets, dat gezwollen en geheel onnaturelijk is. Wanneer het oog
 gedo-

(q) Kap. 4. vf. 10. 3. 14. enz.

gefloten, van zijn glans beroofd, het aengezicht verbleekt en ontlusterd, de mond half open is, kan ik niet zien, hoe zulk een wezenforsch en dreigende zich kan vertoonen. Zulk een hoofd is wel ongedaen, akelig, maer kan noch grimmigheid noch trotschheid vertoonen. Om een dreigend aengezicht te verbeelden moeten de oogen open zijn. Deze zijn de voornaemste vertooners der gramfchap en bedreiging. Met gefloten oogen kan men deze hartstogten in het wezen niet vertoonen. Men kan ftervende wel grimmig en dreigende zijn, maer niet meer als men dood is, en de oogen maer half open zijn. Deze onnatuurlijkheid van den Franschen dichter is evenwel nog te verfchonen, als men haer by die der Italianen vergelijkt. Arnaut by TASSO *sterft dreigende, maer verzwakt niet*:

Minacciava morendo, e non languia.

Het laetste is onmogelijk, maer 't is nog zoo buitenfporig niet als het geen ARIOSTO, een ander Italiaensch dichter van een zyner Helden zegt, die in het heetste van het gevecht reeds gefneuveld was, maer echter, zonder dit te merken, nog voortgong met vechten:

Il prover' buomo che non s'en era accorto,

Andava combattendo, & era morto.

Dit is het klatergoud van TASSO, te regt door BOILEAU verworpen by het edel goud van VIRGILIUS

414 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

GILIUS. Voor de rest schijnt het my, dat FENELON hier RACINE heeft willen volgen by dezen leest men:

*Polinice frappé pousse un cris dans les airs,
Et son ame en courroux s'enfuit dans les enfers.
Tout mort qu'il est, Madame, il garde sa colere
Et on diroit encore il menace son frere.
Son visage, où la mort a repandu ses traits
Demeure plus terrible & plus fier. que jamais. (r)*

De Dichter heeft echter de voorzigtigheid gehad van geen gesloten oogen te spreken, waerom hy niet in onze aenmerking valt: 't is jammer, dat RACINE, die in den tweden regel dat kragtige vers van MARO, met het welk hy den *Eneas* besluit:

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

zoo fraei heeft uitgedrukt, de twee laetste regels 'er heeft bygevoegd. Wanneer men gezegd heeft, dat iemand, zoo dood hy is, geheel dood; nog zyne gramscchap behoudt, voegt men 'er zeer overtollig by, dat de dood zijn trekken over het geheele wezen gespreid heeft. Dit laetste zegt niets in een lijk.

Derde Boek bl. 49.

Het wyd Egyptisch strand was ons gezicht ontweken,
De groene heuvels, en 't gebergte glad gestreken,
Totdat men eindlyk niets dan lucht en water zag.

(r) *Freres Ennemis* Act. 5. Sc. 3.

In de nieuwe beryminge leest men :

— Wy zien 't Egyptisch strand

Welhaest in 't flaauw verschiet verr' van ons afgeweken;
 En heuvel en gebergte allengskens vlak gestreken;
 Wy zien genoegzaam niets dan schepen, lucht en vloed.

De oude regels zijn schilderachtig, en naturelyker dan de nieuwe. Eerst is het strand het gezicht ontweken, dan zijn heuvels en gebergte vlak gestreken, dat is vertoonen zich flaauw en met de oppervlakte der zee gelijk, eindelijk ziet men niets dan water en lucht. De opklimming is hier fraei. In de nieuwe hangt de laetste regel maer naeuwlijks te samen met de vorigen. Wat doet 'er dat *genoegzaam niets*. Zy zagen nog het strand en de heuvels, waerom deze laetste regel voor een groot gedeelte overtollig is. Maer een gewigtiger vraeg is deze, hoe komen hier heuvels en gebergte te pas; gelijk ook in de volgende regelen :

Intusfchen ryst de zon met haren morgengloed

Op 't prachtigste uit de zee, en doet de toppen glimmen
 Van 't hoogst gebergte, noch te ontdekken aan de kimmen.

Ses rayons doroiënt le sommet des montagnes, que nous decouvriens encore un peu sur l'horizon. Men weet, dat neder-Egypte een zeer laeg land is, dat geheel door den Nijl kan overstroomd worden, waerin by gevolg geene bergen zijn. Dit hadt FENELON in het IIde boek waergenomen : *Et nous voyons la cote d'Egypte presque aussi basse, que la mer.*

En

416 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

En zien de schoone kust van 't groot Egyptisch ryk,
Met de uitgestrekte zee in laagte omtrent gelyk.

Het wordt zoo wel in een Dichter als Historiefchryver vereischt, dat hy zich niet tegenspreekt, en zyne beschryvingen overeenkomen. Moest de Egyptische kust zoo wel geen vlak land wezen, toen Telemachus vertrok, als toen hy hier aenlandde? Hy landde aen den kant van Aleksandrije, en vertrok aen dien van Peluzium. Alles echter, wat in het deel ligt van Egypte, dat de ouden de Delta noemden, is laag land: zoude men deze onder de feilen kunnen stellen, die HORATIUS graeg verschoont: *Quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit Natura?*

bl. 55.

— 't gevoel der felle smart:

Hy laat zyn hol gezicht, dat niets dan doffe stralen
Van 't aakligst vuur verspreid, naar alle kanten dwalen,
Verfchrikt op 't minst gerucht, en is een spook gelyk.

Wat een akelig vuer en doffe stralen hier beduiden,
wete ik niet; maer als men de smart, het hartzeer
uit holle en brandende oogen ziet stralen, uit oogen,
die onophoudelyk naer alle kanten dwalen, heeft men
eene vreeslyke schets van dezen wrokkenden, angstvalligen dwingeland:

Dees ziet men uit zyn holle en brandende oogen stralen,
Die onophoudelyk naar alle kanten dwalen:
Hy beeft op 't minst gerucht, en toont, als waar 't verraad,
Zyn' doodschrik op 't verbleekt en rimpelig gelaat.

De

De holle oogen, of het ingevallen gezicht toonen de knagende zorgen, en de brandende oogen gramschap, woede en wraek, alle overtreffende ondeugden van Pygmalion. Dit *onophoudelijk* komt hier kragtig om die gedurige vreze, dat eeuwig wantrouwen, die het harte alle ruste weigeren, en gestaeg uit alle hoeken verraed doet duchten, aftebeelden. Het toont een mensch, wien de Nederlanders fraei zeggen, door angst en vreze gejaegd te worden. Die vergelyking van Pygmalion by een spook, in de oude, is kinderachtig, en te recht in de nieuwe weggelaten. Niemand weet wat een spook is, of hoe 't 'er uitziet, en men moet zich enige dwaaze denkbeelden gaen vormen, als men wil begrypen, hoe Pygmalions ge-laet 'er uit zoude zien, als het naer een spook geleek. In ernstige zaken laet men zulke dingen best agter, en alleen voor het boertige over, de laetste woorden echter, *als waar't verraed*, schynen hier niet veel meer dan een stoplap om het rijm. Door dit verbleekt, verbaasd wezen toont deze dwingeland, in een der volgende regelen, dat

Hem de ingewanden door de wröegende angst verscheuren;
Dichtkundiger echter in de nieuwe.

Wat felle wroegingen zyn ziel tot beulen strekken.

Fraei komen hier die schrikkelyke Beulen, even als by VONDEL in die schone beschryvinge der Nijld in *Jozef in Dothan*:

IIde DEEL.

D d

— Het

— Het oogh krijght nimmer vaek ;
 Een scherprechter in zijn ingewand gewickelt,
 Met stalen prickelen zijn borst en nieren prickelt.

Eer wy onze Aenmerkingen verder voortzetten, lust het ons hier een' uitstap te doen, en enige berispingen van den genoemden Franschen Schryver op dit werk te overwegen.

FENELON schildert Kalypso in een' somberen, droefgeestigen staet, in welken het vertrek van Ulyses haer gebragt hadt. Zy wandelde alleen op de bloemryke velden, door een eeuwige lente getooid. Deze konden echter haer' geest niet verkwikken; de muziek verveelde haer; de Nymfen dorsten haer niet naderen. Maer deze Kalypso is eene Godesse, en wordt dus onderfeld van ene volmaekte nature te wezen. Wat denkbeeld moet men zich nu maken van een Godheid, die zich niet kan troosten, die hare smarte niet kan verzagten of vergeten, omdat een zwervend Personaedje haer op een ondankbare wijs verlaten heeft? Is Kalypso hier wel eenig medelyden, wel eenige verschooning waardig, als die zich zoo buitensporig aenstelt, die als een der zwakste stervelingen huilt en klaegt, omdat zy nu geene ongeoorloofde liefde meer kan plegen? 't Is waer, FENELON voert hier Kalypso, als een Godes der Fabelen in; heel hare historie is een versiering, die de Dichter kan maken naer zijn lust. Maer welk eene zedekunde steekt 'er toch in, dat men een Godesse tot de uiterste wanhoop brengt door de liefde? Kan een Godin zich ongelukkig bevinden omdat ze onsterflijk is? Dit is het

het zelfde, als of zy haer lot vervloekte, haer slaet verwenschte om de liefde van een sterfelijk mensch. Wat moet men van ene Godinne denken, die zich zoo buitensporig gedraegt? Niets anders dan dat zy zeer zoete oogenblikken by Ulysfes moet gehad hebben, en met hem in overspel geleefd. Die droefgeestigheid echter wordt haest verdreven, zoo ras zy Telemachus ziet. Wat valt hier anders uit te besluiten, dan dat het haer alleen om mannen en minnaers te doen was, en om 't even, wie 'er kwam om haer te kozen?

Zie daer eenige aanmerkingen op het karakter van Kalypso, schoon deze bedenkingen niet zonder grond schynen, is 'er echter ook veel voor den Aertsbisshop. FENELON heeft Kalypsos karakter naer de beschryvingen der oude Dichteren gemaekt. Hoe die Godinne wenschte Ulysfes by haer te houden, hebben wy uit OVIDIUS gezien. Het is elk bekend, dat de Heidenen alle menschelyke zwakheden aen hunne Goden en Godinnen toeschreven. Vooral werden de Godheden, die den hemel niet mogten bewonen, en die zy halve Goden en Nymfen noemden, alle menschelyke hartstogten toegekend. Dat deze Goden zich over hunne onsterfelykheid beklaegden, hebben wy door het voorbeeld van Inachus gezien. Dit moet men in een werk als den Telemachus, op den leest der Ouden geschoeid, altyds onder de oogen houden, en een Dichter is buiten berisping, als hy de Ouden in het beschryven hunner Goden volgt. Nu is de

D d 2

droef-

droefheid ene geweldige hartstocht, die licht tot wanhooft overflaet, zy is zoo geweldig in verscheiden menschen, dat zy uit droefenis de handen aen zich zelve slaen, en de ziel liever niet met het lichaam wil vereenigd wezen dan zoo droevig. Een Godes derhalven, aen de felste hartstogten onderhevig, kon uit droefenis zeer wel wenschen onsterfelijk te wezen.

Gesteld zijnde, dat 'er in deze liefde en droefenis van Kalypso geene zedekunde was, kon FENELON echter die versiering gemaekt hebben naer de-gedagten der Ouden. Maer ook om Telemachus verder op de proef te stellen, en te toonen, hoe de deugd zelfs over de sterkste verzoeking, door den onderstand der hoogste, hemelsche Wijsheid, die de Aertsbisshop onder de personaedje van Mentor of Minerva invoert, kan zeggepralen. Ja het is nog niet bewezen, dat 'er in alle bywerk van een Heldendicht, eenige zedekunde moet wezen. Ik voor my zoude veel eer het tegengestelde gevoelen omhelzen. FENELON, die de Ouden hier volgt, verdient hier derhalven geen berisping. Als men echter vraegt, of ik die groote droefheid en wanhoop in Kalypso goed keure, dwingt my de reden neen te zeggen. Het dunkt my, dat de Dichter deze droefheid beter zoo sterk niet hadt geschilderd. Kalypso kon nog wel eens aen Ulysses denken, doch in een staet, waerin de droefheid reeds wat gesleten was. Beter zoude deze Godinne wat bedaerder wezen, 't geen de tijd haer moest gemaekt hebben. Want indien men Kalypso

lypfo zoo wanhopig , zoo doodelyk verliefd onderfelt , om het vertrek van Ulyffes , hoe kan zy zoo ras , een' anderen beminnen . Dit ftrijdt tegen de ondervinding en den aerd en kragt ener fterke liefde . Menfchen en vooral vrouwen vergeten zoo licht hare eerfte liefde en achting niet . Kalypfo moet terftond het karakter van ene dartele , geile , wulpsche vertoonen , en derhalven het kwalijk aenleggen om Telemachus te bekoren . Het gaet zeker , dat een man niet heel licht op zulk een wijs zal verliefd gemaekte worden , niet zoo licht zijn harte , indien 't eenige deugd bezit , zal fchenken aen ene , die zoo ras van het een uiterst tot het ander overflaet . Zeker hadt FENELON dit gemaklyk anders kunnen voorftellen , zoo hy Kalypfo's liefde wat bedaerder , en meer door den tijd gefleten hadt afgefhilderd .

Telemachus en Mentor , deze is een andere aenmerking van onzen Schryver , naderen Kalypfo , daer zy aen haer strand op zekeren tijd wandelt , vol van gedachten over Ulyffes vertrek . Zy merkte terftond dat de een dezer vreemdelingen Telemachus was . Maer hoe kon Kalypfo dat zoo fchierlyk weten ? Hadt zy zulk een fcherp gezicht om Telemachus , wien ze nooit gezien hadt , te kennen , en vermocht zy in Mentor echter Minerva niet te ontdekken ? Hoe kost Mentor onbekend blyven voor een Godesfe , die Telemachus kende ? Daer hadt men eenige reden van behooren te geven . 't Is dezelfde ongerijmdheid , als of men wilde zeggen , dat een mensch een' anderen van

zyne soorte niet zoude kennen, als deze met een bees-
tenhuid was omhangen.

Ulyses, by Kalypso toevende, hadt haer zyne lot-
gevallen verhaeld; en men mag vry genoeg onderstel-
len, dat hy van zijn' zoon Telemachus iets tegen haer
zal gezegd hebben. Nu is 't niet onnatuurlijk, dat een
kind naer zyne ouders gelijkt, dat een zoon vele trek-
ken en houdingen van een' vader heeft, zoo dat men
hem uit het kroost kan kennich. Kalypso, vol van
Ulyses, wiens gedaente, houding enz. diep in hare ge-
dachten was gedrukt, behoefde geene bovennaturelyke
oogen om Telemachus te houden voor een' zoon van
Ulyses, en zelfs op het eerste gezicht. Van Mentor
hadt zy nimmer iets gehoord. Minerve, een God-
heid van den eersten rang, kon zich naer de denk-
beelden der Heidenen voor een Nymf, bedekt hou-
den. Dit is gemeen by de Poëten. Jupijn hielt
zich in de gedaente van Diana voor Kalysto vermoemd.
Hier kan ook eenige waarheid onder bedekt zijn: Ka-
lypso kende Telemachus omdat de liefde nacuwlettende
en scherpziende is in alles; maer zy kende Men-
tor niet omdat verliefden blind zijn voor de wijsheid,
gelijk FEITAMA wel heeft aangemerkt: FENELON, zei-
de een myner vrienden, hadt Telemachus voor Kalypso
bedekt moeten houden, tot dat hy zich zelve openbaer-
de: immers neen, dat kon hy niet doen want zy hadt
een lijfstraf gezet op een man die haer eiland genaekte,
en dus kon zy die vermetelheid van Telemachus niet
gedogen, zoo zy niet wist dat hy de zoon van Ulyses

was:

was; met meer reden mag men aenmerken dat het niet te wel strookt met het karakter van Kalypso zoodanig een lijfstraf te stellen, — hadt zy, die zeker niet bang was van een mansperzoon, maer als een hoer of *coquette* vertoond wordt, niet liever moeten een be- looning stellen voor al wie haer eiland genaekten, of op de een of andere wijs, even als de Sirenen, de schepen naer zich lokken.

Het schip, waerop Telemachus zich bevondt, raekte in een' geweldigen storm by nachte onder de vloot der Trojanen. Dit ontdekte hun de bliksem, die door de lucht schoot. Toen het wat opklaerde merkte Mentor, dat de vyanden bloemkransen aen hunne agterstevens hadden. Hy sierde straks ook de agtersteven van het Grieksche schip met een bloemkrans. Hier door hielden de Trojanen dit schip voor een van hunne vloot, en ontsnapte Telemachus het gevaer.

Op deze gebeurtenis maekt onze Schryver zeer gewigtige aenmerkingen. Hoe kan men by een hevigen storm in een dikken nacht, alleen door den bliksem verlicht, zulk een klaer bescheid van een vloot hebben, zulk een kleinheid als bloemkransen, ontdekken. Mentors uitvinding komt naeuwlijks met zijn godlijk karakter overeen. Van waer haelde hy, die zoo lang op zee zworf, die bloemen toch? Maer gesteld zijnde, dat 'er by het opklaren van het weer een krans van bloemen aen het Grieksche schip gehangen hadt, zoude deze hebben kunnen beletten dat de Trojanen het kenden. Zoude eene Algerijnsche vloot,

voor hoe barbaersch men dat volk houde, geen Nederlands schip kennen, schoon 't onder eene Algiersche vlagge voer? Zeker; de Trojanen hadden al te lang de Grieksche vloot gezien voor hunne wallen om bedrogen te worden door zulke kranskens. Mentor doet de roeiers bukken om niet gezien te worden. Maer hoe konden zy dan hun werk verrichten? FENELON hadt vry beter gedaen Telemachus schip niet onder de Trojaensche vloot te brengen, of hy moest het zelve 'er beter van ontslagen hebben. Maer behalven dit is 'er ook nog een ongelooflijkheid in deze verzen:

— Wy spanden,
Terwyl de wind hen joeg naar de Afrikaansche stranden,
Alle onze krachten in, om ons gemeen verdriet
Te ontroeijen naar een kust in 't Siciljaansch gebied.

Hoe zoude toch Telemachus schip, door den zelve storm belopen, in Sicilien hebben kunnen komen, daer de Trojaensche vloot, die ook in Sicilien zocht te belanden, in weerwil van alle moeite naar de kust van Afrika gedreven werdt. Hadt dan de wind geen kracht op de Grieksche kiel? of hadt deze in 't midden der Troische vloot een andren wind? Alles is hier gedwongen en onnaturelijk.

In het tweede Boek wordt Sefostris als een zeer schrander, staatkundig, deugdzaam Vorst beschreven; als een Koning, die uit zyne eigen oogen ziet. Metopis zijn eerste Staetminister daerentegen is een geveinsd, boos, eerloos man. 't Is zeker te verwonderen,

deren, dat een Koning, die zoo deugdzaam is, alles zelf onderzoekt en behandelt, en onder wiens bestier Egypte gelukkig was, zulk een' snooden staetdienaer kon dulden. Hoe kan men zeggen, dat een Prins door zich zelven regeert, alles met eigen oogen gadeslaet, daer hy in een voornaem geval, dat de Dichter beschrijft, door zijn staetdienaer zoo lomp bedrogen wordt? Hoe kan men zeggen, dat een Prins regtvaardig is, die den raed van een snooden staetman volgt. 't Is niet wel te begrypen, dat zulk een Vorst de streken van dien schelm niet zoude merken, en nog minder hoe het land gelukkig kon wezen, daer zulk een dienaer het oor van den Vorst hieldt. Deze karakters voegen niet al te wel te samen, en schynen geheel strydig in het oog van iemand die geen Hoven bezien heeft.

Deze zijn de voornaemste aenmerkingen van den Franschen Schryver op de drie eerste Boeken. De overige zijn of al te satyriek of al te licht om'er ons mede optehouden, waerom wy ons begonnen pad weder inslaen.

bl. 74.

Zie, na een' diepen slaap, dees nacht gezwind verdwenen.

Deze regel is zoo wel als de nieuwe:

Dat u een diepe slaap dees nacht haast doe verdwynen.

Redelijk stijf. *Ik wensche, dat een diepe slaap de nacht*

D d 5

U

U kort make, zegt FENELON; maer enige regels lager wenscht Kalypso Telemachus nog eens een goeden nacht:

Dat Morpheus u terstond een' zagten slaap beschikk',
 En uw bezwaard gezicht op 't liefelykst verkwikk'!
 Een hemelwaassem stoove alle uw vermoeide krachten;
 Der droomen lichtste zwerm vervrolyke úw gedachten;
 Kweek', 'hupplende om u heen, uw zieleseugten aan,
 En weere al wat de rust te schielyk doe vergaan.

De gedachten van FENELON zijn hier wel uitgedrukt. Niemand zal het licht kwalijk nemen, dat een verliefde minnares een en andermaal haren beminden een' goeden nacht wenscht, doch in werken van het vernuft, waer men de eenvoudige nature behoort te schilderen, en wil men voldoen, hare werkingen, zoo als zy zijn, moet kennen, ziet men ongaerne in den zelfden wensch zekere tegenstrydigheden. Op de eerste plaets wenscht Kalypso haer' Telemachus een diepen slaep, maer een korten nacht; in de laetste regels een zachten slaep met vermakelyke dromen, en eene lange rust. Als men iemand een' *diepen* slaep wenscht, moet men nooit om dromen denken. Deze geschieden nimmer naturelijk als iemand vast en diep slaept. In alle dromen is de slaep los, dun, afgebroken; dan zijn de geesten in de harsfenen verward aen het werken; een deel is in ruste, een deel in beweginge. De mensch wordt hierom door een' slaep van dromen verzeld op verre na zoo niet verkwikt,

kwikt, als door een' vasten, diepen slaep, in welken heel het ligchaem rust. Dan zijn bloed en geesten in een zachte, evenredige beweging, die voedt en verkwikt. Zulk een' slaep schreven de Ouden hunne Goden toe, zijnde een geheel onbekommerde slaep. Dus wenscht Kalypso op de eene of andere plaets kwalijk. Wanneer alles van een slapenden gewéerd wordt wat de ruste te schierlijk kan afbreken, dan wil men niet dat voor zulk een' de nacht haest verdwijne; maer men zoekt den nacht te rekken.

bl. 78.

De rei van Nymfen, by den edlen Jongeling
 Alle even luisterfcherp zich in een halve kring
 Ter neder vlyénde, om elk woord te mogen vangen,
 Scheen met haar oogen aan des Prinsfen mond te hangen.
 Hy, ziende dat op hem de gantsche schaar 't gezicht
 Zoo onbeweeglyk en vol aandacht had gericht. —

Deze regels zijn dus veranderd:

De nimfen voegden zich intusfchen, om hen heen,
 Vooröver bukkende, in een' halven kring byeen,
 Om hem, wiens taal en jeugd haar allen kon bekoren,
 Te beter in 't verhaal te kunnen zien en hooren.
 Het fcherp gezicht van dees vergadering bleef dus.
 Ten einde toe gevest op Prins Telemachus.

Deze verzen zijn niet zeer gelukkig veranderd, en hebben veel van het poëtische, en naturelyke, dat er in was, verloren. De vooroverbukkende rei der Nymfen kon
 hare

428 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

hare oogen niet gedurig en ten einde toevestigen op den sprekenden Telemachus om hem de woorden uit den mond te zien. Deze houding van het ligchaem is hier veel te gedwongen. De Aertsbisshop zegt, dat de Nymfen zich bogen, dat is het ligchaem in een gekromd postuer stelden om Telemachus te kunnen zien, 't geen juist de houding is van eene luisterende schaer, in een' kring gezeten. Vooroverbukken geeft een geheel ander postuer aen het ligchaem. In zulke menschen zijn de oogen naer den grond geslagen. Zy kunnen met het gebukte hoofd wel aendagtig zijn, maet den spreker, rond wien zy zitten, niet in het gezicht zien: dit zijn kleinigheden die men in acht moet nemen zoo men wel en schilderachtig schryven wil. In de oude verzen heeft de nedervlyende reider Nymfen, aen des Prinsfen mond met hare oogen hangende, eene fraeie en luisterende houding. Met zyne oogen aen iemands mond hangen is eene fraeie dichtkundige spreekwyze om den aendacht en lust in het hooren aftebeelden. By de Latijnsche Dichters is een diergelyke spreekwijs vry gemeen. Dus VIRGILIUS van de verliefde Dido:

*Nunc eadem labente die convivia quarit:
 Iliacosque iterum demens audire labores
 Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore. (s)*

OVIDIUS:

Narrantis conjux pendet ab ore viri. (t)

Men

(s) *Æneid.* 4. vl. 77.

(t) Penelope Ulyssii vl. 30.

Men zie verder eenige fraeie aenmerkingen over dit *bangen* in het Iste Deel der *N. Bydragen* bl. 557.

bl. 89.

Maer leefde ik weêr voor my, (gy weet het, goede Goôn!)
 Ik leefde weêr geheel voor u, mÿn Voedsterzoon!
 Vaar wel: herdenk hoe veel uw vader heeft geleden:
 Befef uw moeders rouw; en onderwerp uw reden
 't Rechtvaerdig Godendom, in al uwe ongeneugt'.
 O Goôn, beschermers van onnozelheid en deugd!
 In welk een landstreek doet ge ons van elkanderscheuren.

In de nieuwe Uitgave leest men:

Vóór Mentors slaverny (dit is den goôn bekend,)
 Heeft hy voor u alleen zyn zorgen aangewend.
 Vaar wel herdenk altoos Ulysfes groote daden,
 En in wat tranenvloed Penelopé moet baden.
 't Rechtvaardig godendom aanschouwt uwe ongeneugt'.
 Uw wijsheid is 't, ó goôn! beschermers van de deugd!
 Die in dit heilloos land Telemachus doet treuren.

De oude regels zijn veel Dichtkundiger dan de nieuwe, die door het veranderen merkelyk verzwakt zijn. De twee eerste zijn zeer kragtig en teer in de oude, flauw en hard in de nieuwe: Telemachus moest in dit zijn geval niet zoo zeer denken aen Ulysfes groote daden; maer veel meer aen het gene zijn vader geleden hadt, die grooter beproevingen moest ondergaen, dan hy tot nog toe leedt, waerom dit hem gedurig moest voor oogen zweven. Als men iemand
 tot

436 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

tot dapperheid aenspoort , houdt men hem gevoeglijk de doorluchtige daden zyner vaderen voor oogen ; maer wien men tot lijdzaamheid en rampen wil harden , dien wekt men aen door de verdrukkingen en tegenspoeden zyner ouderen , die deze groothartig leden. Dat baden in een tranenvloed is geheel langdradig en koud. Telemachus moest zich voorts aen het rechtvaardig Godendom onderwerpen in zyne ongeneugt, dat eene groote les van Mentor is , die de nieuwe misfen. De laetste regel van het nieuwe werk voldoet geheel niet aen de gedagten van FENELON noch aen de omstandigheden. In welk land, zegt de Goddelyke Leidsman, worde ik genoodzaekt u te verlaten ! dat wil zeggen : kost gy ooit in een' gevarelyker oord van myn' raed verfteken worden , die u hier , waer de verleidende wellust zoo vele netten spant , zoo noodzakelyk zoude zijn , en nergens van meerder dienst wezen. Niets van deze hartelyke gedagten ziet men in de nieuwe. Zy is in de oude , doch zeer verzwakt door 's Dichters gemeene *doet* , zonder welk hy lichtelyk hadt kunnen zetten.

Moest gy in zulk een land ons van elkander scheuren.

bl. 90.

Zie hoe voor u de zoon van dien Ulysfes knielt,
Die 't fiere Troje in 't eind' door krygslift heeft vernielt.

In

In de nieuwe

Gy ziet —

Voor u den zoon van dien Ulysfes neêrgeknielt,
Wiens wysheid uitblonk waar men Troje heeft vernielt.

Ulysfes wordt door de oude Poëten, als een voorbeeld van schranderteit en vernuft voorgesteld, die door wijsheid en beleid ruim zop veel tot den val van Troje gedaen heeft, als de andere Helden door hun degen, waerom de nieuwe my beter gevallen, te meer omdat men 'er de *krijgslist* heeft uitgelaten. Schoon het volgens MABO ofn 't even is, *dolus an virtus quis in hoste requirit*, door list of deugd te overwinnen, was het echter by de oude Helden tot smaedheid, en eene soorte van verwytinge, als men zeide, dat zy door list den vyand overwonnen hadden. Ajaks verwijs dit Ulysfes by OVIDIUS:

— *Sua narret Ulysfes;*

Quae sine teste gerit, quorum nox conscia sola est. (u)

Laet nu Ulysfes u verhalen zijn gevecht,
En dappre stucken, 's nachts by duister uitgerecht
En zonder tuigen. —

En Ulysfes vindt zich verplicht zich hier van te zuiveren:

Sic tamen & spreto noctisque hostisque periclo,

Ausum eadem, quae nos, Phrygia de gente Dolona

Interimo. — (v)

Doch

(u) *Metam.* 13. vl. 14.

(v) *Metam.* 13. vl. 243.

432 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

DOCH ZOO FEITAMA dit geweten heeft, en daerom de *krijglist* weggelaten, zoo moest hy het van gelyken in het tweede boek gedaen hebben alwaet Telemachus aen Sefostris zegt bl. 29.

— Blonk Vorst Laërtes spruit,
Die my het leven gaf, in schrandre krygslit uit.

FENELON gewaegt noch hier noch op de andere plaets van krijgslit. *Ulisse mon père a été un des principaux Rois qui ont ruiné cette ville. En, Je suis le fils du grand Ulisse.* Onze Dichter zegt dien Uliſes en dat *die* heeft hier een krächtigen nadruk, zoo vindt men het by MARO:

*At non ille, fatum quo te mentiris, Achilles
Talis in boſte fuit Priamo — (w)*

bl. 93.

Ook luſtte hen 't geſlacht der Goden op te halen,
Der helden dapperheid, der Fenixdichtren lof.

Onze Tael heeft eene fraeie eigenschap, dat zy de woorden gemaklijk ſamenkoppelt; doch men behoort ontzichtig te zijn, als men twee zelfſtandige Naemwoorden aen een hecht, om 'er een woord van te maken. Onze Schryvers gaen hier dikmalen te ſtout
en

(w) *Aeneid.* 2. 540.

en onregelmatig te werk. Wy zullen het eens zien met dit woord Feniks. De Vogel Feniks is by de Ouden om zyne zeldzaamheid, naerdien zy meenden, dat 'er altijd maer een van dit geslacht was, voor een voorbeeld van uitmuntendheid genomen, hierom zegt men, hy is een Feniks in geleerdheid, verstand enz. om aentèduiden, dat iemand een zeldzame geleerdheid, een groot, uitmuntend verstand heeft. Maer onze Dichters gaen te ver als zy dit woord met allerlei andere zaken koppelen. VONDEL van Jeruzalem:

— en worden aengebèden

Gelijk een Koningin, en *Feniksvrouw* der steden (x).

MONEN:

De erkenenis en loon
Van zyne *Feniksdeugd* (z).

ANSLO:

Gy geeft hier wel, o goedige Vorstin,
O wondermaegt, o *Fenikskoningin*
Gelyke loon aen ongelyke pennen (a).

FOOT:

En maekt zich waerd te zyn gedacht
In *Feniksdicht* en kerkhistori (b).

Wat is een *Feniksvrouw*, *Feniksdeugd*, *Feninkskoningin*,

(x) *Heerl. der Kerke* I. Boek.

(z) *Lykged.* 328.

(a) *Mengelpoëzy op Kon. Kristina.*

(b) In den *Opdragte.*

IIde DEEL.

Ee

434 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

gin, Feniksdicht, Feniksdichter? Niets dan woorden zonder eenigen zin. Men zoude moeten zeggen: deze dichter is een Feniks; of 't is een Feniks van een dichter. Met vrouwen, koningin, deugd, dicht heeft een Feniks niets gemeens. Als men het woord wil koppelen, moet het ten minsten geschieden met iets, dat een Feniks eigen is. Dus ANTONIDES:

Of doopt zyn Fenikspen in zuiver maegdenbloed (c).

SMITS:

Dit is de schoone, die weleer
De Sulmoaensche Feniksveer
Met hare gouden lier braveerde (d).

Dit gaet aen. Men heeft om van deze kwade koppeling de oneigenheid te zien, slechts een ander woord te nemen, en men zal straks merken, dat het stoot. Van een dapper, moedig man zegt men: *hy is een Leeuw*. Van een dommen mensch, *hy is een Ezel*. Maer wie zoude begrypen als men van een *Leeuwsman, Leeuwsvrouw, Leeuwsdeugd, Ezelsdicht, Ezelsdichter* sprak, wat men zeggen wou? FAITAMA heeft dit in de nieuwe beryming voorzigtig afgekeurd. Hier schrijft hy

Ook lustte 't hen 't geslacht der goden op te halen;
Der ware helden moed, der grootste dichtren lof.

gde

(c) *Gedichten 179.*

(d) *Op Hooguliet's mengelwerken,*

5de Boek 97.

De teekens van den ploeg staan overal in 't land:
 Men kent 'er distelstruik, noch nuttelooze plant.
 Wy zagen met geneugte in 't diepste der valleijen
 De loeiende osfen langs de beken tierig weijen;

—————
 Men zag 't gebergte met den jongen wynstok pronken;
 En druiven, die, nu pas bedekt met purpten gloed.

Deze Verzen drukken FENELONS woorden en gedagten naeuwkeurig uit, en leveren ons een aengename, bekoorlyke schildery; maer die hier niet op zijn plaats hangt. Telemachus voer langs de kust van Krete, die zich als een schouwtoneel vertoonde. Laet men zoo na aen een kust varen, als men wil, echter zal men overal geene teekens van den ploeg kunnen zien, en zoo naeuwkeurig niet ontdekken, dat 'er nergens onkruid wast. In een land, gelijk Krete beschreven wordt met een bergachtigen oever, kan men uit een schip geen loeiende osfen in het diepste der valeien zien weiden. Men kan de bergen wel met wijnstokken beladen zien, maer aen die wijnstokken geene druiven zien hangen, en veel minder of zy reeds beginnen te kleuren. Dit gezicht van den Kreetfchen oever is mijns oordeels niet naturelijk uit het schip geteekend.

bl. 102.

Wanhopig; en vol schriks, dat hun door 't helfch Gerecht
 Der schimmen droeve rust voor eeuwig wierd ontzegt;

E e 2

E e

436 VERGELYK, DER BEIDE BERYMING.

En, ondanks al het wee van hun die't graf ontbeeren,
De straffe Charon hen van zynen boot zou weeren.

De regels zijn zeer duister, en men kan nauwlijks raden, waerom deze Kretenzers zoo beducht waren voor den dood. Dit *Ondanks* komt hier zeer gezocht. De nieuwe zijn klarer:

Omdat zyn droeve schim, geweerd uit Charons boot,
Terwyl zyn zielloos lyf geen graf ooit zou verwerven,
Altoos onrustig aan den Styx zou moeten zwerven.

De ouden geloofden, dat de schimmen van hun, die in het water smoorden, en een graf misten, honderd jaren aen de oevers van den stijks zworven. Hierom was het lyden van schipbreuk zulk een zware straf: OVIDIUS, door een hevigen storm op zee gesslingerd, badt haer ernstig af:

*Nec letum timeo: genus est miserabile leti.
Demite naufragium, mors mihi minus erit,
Est aliquid, fatove suo ferrove cadentem
In solitâ moriens ponere corpus humo:
Est mandata suis aliquid sperare sepulcra
Et non aequoreis piscibus esse cibum (e).*

Ik vrees den dood niet; dan dit's een rampzalig soeven.
De dood was my een gunst, zoo ik geen schipbreuk leed.

't Is

(e) *Trist.* Lib. I. Eleg. 2.

't Is iets, door eigen lot, of door het stael gestorven,
 Zoo 't stervend ligchaem valle op eigen grond; en 't is
 Iet groots een grappelonk in 't vaderland verworven.
 En in de zee geen prooi te worden voor den visch.

Men ziet de reden der vreze van de Kretenzeren
 klaer in de nieuwe regelen:

bl. 103.

— Hy land, en slaat zyne oogen
 Niet op, of ziet zyn' zoon hem om den hals gevlogen;
 Hy deinst van schrik, en zoekt een minder dierbaar hoofd;
 Maar vruchtloos: —
 De onnoozle jongeling, verbysterd, en verslagen
 Dat zyne omhelzing aan den vader kon mishagen.

In de nieuwe leest men:

— Hy land; durft naauw' zyne oogen
 Opheffen; ziet zyn' zoon; deinst, fel door schrik bewogen;
 En zoekt, doch vruchtloos, in zyn wreede boezempyn
 Een' ander' minder waard', die de offerhand' moog' zyn.
 De jonge prins treed hem intuschen driftig nader,
 Omhelst hem teêr, doch is verbaasd omdat zyn vader
 Aan de inspraak der natuur zo averechts voldoet,
 En teffens uitbarst in een' ziltten tranenvloed.

In deze nieuwe verzen is iet schilderachtigs, dat de
 oude misfen. Daer hangt de zoon te schielijk om
 den hals van zijn' vader. Die fraeie werking van
 angst en schrik, met droefenisfe verzeld is in de nieu-

we levendiger. De Vorst landt, ziet zijn' zoon, en deinst verschrikt agter uit, een zeer naturelijk gevolg van schielyke vreze, en het onverwacht zien van eenig gevaer. De jonge Prins treedt echter uit kinderlyke liefde met drift nader, omhelst zijn vader, wiens ontsteltenis hy ziet door het te rug deinzen en de trappen. Deze twee werkingen zetten aen dit dichtkundig Tafereel ene fraeiheid by, die de schilder niet zoo wel zoude naervolgen. Hy zoude een verschrikten Vorst niet eerst kunnen doen te rug deinzen op het zien van zijn zoon, maer als hy de voornaemste kracht wilde afbeelden, den zoon om 'svaders hals hangende moeten schilderen, terwijl de vader hem met een bedrukt wezen en schreiende oogen zoude aenzien. In de volgende rede des zoons tegen zijn vader zijn de nieuwe verzen veel verbeterd. In de oude schreef de Dichter:

Ontdek me om wat vergryp ik dit onthaal verdien;
 Waarom gy 't aanzicht wend, en vrees my aantefchouwen,
 De vader, overkropt van droefheid, schrikt te ontvouwen
 't Geen hy verbergt; zegt niets: doch endlyk barst hy uit;
 Zie, gramme Zeevoogd! wat uit myn gelofte spruit:
 Zie tot wat prys. —

In de nieuwe:

Ontdek me om wat vergryp ik dit onthaal verdien.
 Gy wend het aangezicht! Wat ramp staat my te duchten?
 De ontroerde vader zwygt. Hy barst na bange zuchten,
 In 't eind' wanhopig uit: Neptuin! wat dierbaar hoofd,
 Wat aklig offer heeft een vader u beloofd!
 Tot welk een' bloedprys. —

Gy

Gy wend bet aangeziets maekt groter verwondering, en een naturelyker uitroep van een verbaesden, die liever op een afgebroken, verwonderden toon spreekt, dan op een gelyken, als in de oude. *De ontroerde vader zwijgt* is zeer kragtig, en het wantropig uitbarsten in bange zuchten voegt 'er fraei op om den beangsten, verwarden staet van het harte te toonen. Daer is niets, dat zulk ene diepe droefheid, zulk ene geweldige ontsteltenis zoo kragtig uitdrukt als dit zwygen. De beste oude Dichters leeren ons dit. In de diepste droefheid, op het eerste gezicht van een' waerden ongelukkigen, vertoonen zy in de voornaemste personaedje een stilzwygen.

VIRGILIUS:

— *Magnis exterrita monstis,
Dirigit visu in medio: calor ossa reliquit:
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur (f).*

STATIUS:

— *Tandem laxata dolore
Vox invenit iter, gemitusque in verba soluti (g).*

Dezelfde:

*Nec vox ulla seni, jacet, immugitque cruentis
Vulneribus, nec verba diu tentata sequuntur (b).*

En

(f) *Aeneid.* 3. vl. 307.

(g) *Thebaidos.* 5.

(b) *Ibidem* 11. vl. 601.

Ec 4

440 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

En op vele andere plaetzen. De regel in de oude :

Zie, gramme Zeevoogd! wat uit myn gelofte spuit:

is geheel zwak, en heeft naeuwlijks eenigen zin: kragtig en gepast is de uitroeping en afwending tot den zee-god in de nieuwe.

bl. 104.

— zyn verw verschiet alle oogenblikken:

Zyn leden beven alle, als leed hy duizend doon.

In de nieuwe :

De verw op 't naar gelaat verschiet alle oogenblikken;

Zyn leden siddren; en hy baad in 't klamme zweet.

Idomeneus komt hier voor in een yslyke woede en dolheid. Zulk een mensch verandert gedurig van gelaet. Maer vertoonen zich deze verschijnsels wel in een mensch, die gram en woedend is, welken men in de nieuwe verzen ziet? Vooreerst schijnt my het *beven* kwalijk in *siddren* veranderd te wezen. *Siddren* is in beteekenis niet veel verschelende van *huiveren*, dat ene zachte beweging aentoont, als in den schrik of het begin der koortze: het is veel minder dan *beven*, *trillen*, dat sterker bewegingen, geweldiger stuiptrekkingen aentoont. Een vergramd, woedend mensch heeft van kwaedheid, alle zyne leden trillen; maer siddert zoo zeer niet, dat is wat te zacht in zulk een' hevigen hartstocht, en meer eigen aen de vreeze en ontsteltenisse in het begin. Het klamme zweet

zweet heeft plaets in zulke gevallen, waer de beweging traeg is, wanneer het hart het bloed niet meer door alle leden kan stooten. Zoo is het een verschijnsel in schrik en vreeze, wanneer het bloed in de aders bevriest, en naer het harte vlucht, gelijk de Dichters fraei zeggen. Dan verbleekt, besterft de mensch en breekt het klamme zweet uit, even als in stervenden. Dit geschiedt niet in gramschap of woede. Dan bloost het wezen; de oogen gloeien; geen klam zweet komt 'er te pas. De oude zijn des naturelyker, schoon ik ook moet bekennen, dat de andre helft van den regel, als *leed by duizend doen*, niet veel van een stop regel verscheelt. De woorden van Idomeneus zoon, gereed te sterven zijn teer:

— Myn vader, 'k ben gereed

Ten offer al myn bloed Neptuin ten zoen te geven:
 Uw zoon sterft welgemoed tot redding van uw leven.
 Terg dan den zeevoogd niet: de slag treff' my alleen.
 Ontzie het leven van uw' zoon niet; neen, ô neen!
 Sla toe: geloof my niet zoo laag van ziel te wezen,
 En zo van u ontâard, dat ik de dood zou vreezen.

Maer zy worden koud, als men daer by stelt de woorden van Ifis, in *VONDELS Jephtha*:

Een schone dood enz.

Men vergelyke hier ter plaetse de laetste Aëte van *CREBILLONS Idomenee*.

De Berisper van den Telemachus, waer van wy boven gewaegt hebben, heeft vry veel op het karakter

E e s

van

442 VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

van Idomeneus te zeggen. Een Prins, zegt hy, die zoo moedig om de gefchonden eer van zijn vaderland te wreken naer Troje was getrokken; die zich altijd zoo dapper gedragen, zoo veel standvastigheid getoond hadt, lijdt fchibbreuk in het gezicht van zijn land, en doet ene belofte, die tegen alle billijkheid, deugd, reden en godvrucht strijdt. Hy belooft den eerften te offeren, die hem ontmoette zoo hy het gevaer ontkwam. Dit houdt hy voor zeer godloos en onnaturelijk. Ik kan echter niet zien, dat deze belofte het karakter van Idomeneus te kort doet. De Heilige Schrift levert ons een diergelyk voorbeeld op in de historie van Jesta. Deze was zoo wel een edelmoedig, standvastig, dapper, deugdzaam Prins, als Idomeneus, en echter doet hy ene onvoorzigtige belofte, die in een heet gevaer, of ongemeene blijdfchap niet onmogelyk noch onnaturelijk is, en een blyk verfchaft van groote dankbaerheid aen de helpende Godheid. Daer fleekt in zulk ene belofte in diergelyke omftandigheden wel enige onbedachtzaamheid, maer niets dat tegen het karakter van een eerlyk, dapper, moedig man strijdt. Met meer recht verwondert men zich over de omftandigheden, die FENELON 'er byvoegt. De Kretenzers worden hier als een billijk, deugdzaam, verftandig volk befchreven. De Aertsbifchop maekt 'er een tafereel van, als van den gouden tijd. Hoe komt het met dit denkbeeld over een, dat dit zelfde volk ftraks zoo dol, driftig, woedend, onredelyk te werk gaet. Hun Vorst, dien zy met

zoo

zoo veel ongeduld en liefde te gemoet zagen, slapt aen land. Hy vermoordt terstond zynen zoon om aen zijn belofte te voldoen. De Kretenzers slach hier op aen het woeden, vallen met stokken en zwaerden op hunnen Vorst. Was dat slachtoffer zoo onbezuïd toegegaen, dat niemand de reden daarvan zoude geweten hebben. Idomeneus kwam met zyne voor-naemste helden en dienaers aen, die immers het verlangend en verwonderd volk moesten gestild hebben. Die onverwagte daed kon hunne vreugde wel in schrik verkeerd hebben, maer niet tot zulk ene woedende buitensporigheid verwekt: 't is wel waer dat hoe onbedachtzaam en ongeoorloofd het zy ene diergelyke gelofte te doen, het noch veel onbetamelyker zy zoodanige ene gelofte ter uitvoer te brengen. En dus mochten de Kretenzers een godvruchtig volk zijnde, die daed van Idomeneus wel verfoeien, en van meening wezen, dat de Goden zich noch meer zouden vertoornen over het volbrengen der gelofte dan over het doen derzelve (i). Maer past het wel een volk, dat zoo verstandig en godvruchtig denkt, zoo onbezuïd en woest te werk te gaen tegen enen Vorst als Idomeneus was, en die zeker uit al te naeuw gezette god-

(i) *Præstare fallor posse me tacitam fidem*

Si scelere careat, interim scelus est fides.

Zegt SENECA in zijn *Hercules* en CICERO merkt wel duidelyk aen *promissum potius non faciendum, quam tetrum facinus admittendum esse* Lib. III. de *Offic.* waerom hy ook het offeren van Iphigeria volstrekt afkeurt. Zie BARBEYRAC over *GROTIUS* Liv. II. Ch. XIII. p. 448. & 449. *du droit de la Nature.*

godvrucht dat slachtoffer aen zynen zoon volbracht, uit hoofde van den dieren eed, welke hem niet van 't gemoed mocht te breken. Een Vorst zeg ik als Idomeneus, Hy was een kleinzoon van Minos, die Krete zoo veel voordeel aengebracht, zulke heerlyke wetten gegeven hadt en by heel de Natie in een heiligen eerbied gehouden wierdt. Idomeneus moet zijns vaders voorbeeld en voetstappen gevolgd hebben, omdat Krete onder zijn bellier bloeide. Hy storte geen bloed van eenigen zyner onderdanen, maer vergoot alleen zijn eigen bloed, en dat uit een godvruchtige teerheid, moesten dan die deugdzame Kretenzers dien deugdzamen, goeden Vorst daerom zoo onwaardig behandelen? En zoo Idomeneus dus ongelukkig onder de handen van zulk een woest graeuw geraekt was, hoe kon hy het dan zoo licht ontkomen? Als men diergelyke voorbeelden beschouwt, ziet men niet, dat een koning door het ombrengen van zijn kroost om een' eed te houden in den haet zijns volks gevallen is. Jetta werdt niet vervolgd om het offeren zyner Dochter. Agamemnon verviel geenszins in den haet der Grieken omdat hy zyne eenige dochter offerde. Een Prins, die een verdrukker zyner onderdanen is, de wetten met den voet treedt, wordt billijk door zijn volk verdreven, maer geen Vorst als Idomeneus. Indien Jakob de 2de van Grootbritanje alleen enige wanorde in zijn huis gemaekt hadt, zouden hem de Britten waerschijnlijk niet verdreven hebben. FENELON heeft dit geval niet naturelijk behandeld, maer

ZEET

zeer gedwongen ingevoerd om Telemachus op een Toneel te voeren , waertoe hy anders geen gelegenheid zoude gehad hebben.

bl. 106.

Waer in een waereld van aanschouwers vol verlangen
Op jeugdig klaver zit. —

In de nieuwe leest men:

Daar reeds een talloos volk , by scharen , vol verlangen ;
Op jeugdig klaver zat. —

FEITAMA schijnt die spreekwijs , *een wereld van aanschouwers* te hebben afgekeurd : ze is eigenlijk afkomstig van de Grieken : by de Latynen is ze niet in zwang. OVIDIUS echter maekt 'er gebruik van om een woordspeling te vinden in *orbis in urbe*.

*Nempe ab utroque mari Juvenes , ab utroque puellae
Venere , atque ingens orbis in urbe fuit (k).*

Hier kwam de bloem der jeugd van alle vier de winden.
Een waereld was 'er toen in Venus stad te vinden.

Onze Dichters gebruiken deze spreekwijs ook om een meenigte aen te duiden.

VONDEL:

Overvloed met vollen horen,
Zwanger van gewas en schat
Baert een waerelt in uw stad (l).

CATST

(k) *Art. Amandi Lib. I. vl. 173.*

(l) *Vredezing.*

CATS:

— Waerom op uw gebodt

Een waerelt is vergaert te Sufan op het slot (m).

ANTONIDES:

Dringt hier een waerelt aen

Van menfchen (n). —

HOOFD:

Het juichend volk vloogh toe, van allerleyen gilde,

Het fcheen dat Amsterdam de wereldt worden wilde,

(Zo sneeuwde' het menfchen) oft de wereldt Amsterdam (o).

en elders: die waerelt onlangs van een stad (p) dus
gevolgd door ANSLO (q): en eenigszins anders
by ANTONIDES:

En ziet ter rechter zy, waer gy uw oogen wendt

Een waerelt in een stad, die geene weergae kent (r).

By ANTONIDES vindt men ook een waereld van
jonkrouwen. Ja zelfs Een waereld van kielen (s), van
gefchenken (t). Deze twee laetften fchikken zich echer
ter zoo wel niet, als de vorigen, fchoon ik hen geens-
zins afkeure: uit de Griekfche fchryveren zoude men

veele

(m) *Gefprek voor Vastbi.*(n) *Yfr. 4 B.*(o) *Gedichten 1677 bl. 193.*(p) *Nederl. Hift. 1. D. 477.*(q) *Mengeld. 109.*(r) *Yfr. I Boek.*(s) *dezelve 4.*(t) *dezelve.*

veele voorbeelden kunnen bybrengen , en zeer fraai noemt de Apostel Jakobus de Tonge *een waereld van ongerechtigheid (u)*. Waeruit zommigen ook het slot van *Johannis Euangelium* willen verklaerd hebben.

bl. 107.

En toont, op 't minst gezwenk, zyn spieren te gelyk:

Op de minste beweging, die hy maakte, zag men alle zyne spieren, zegt FENELON, doch als hy het eens hadt moeten bewyzen, hoe dit mogelijk was, zoude hy het niet gezegd hebben. 't Is een verward denkbeeld, dat men hier heeft, en daer is zelfs in de woorden geen verstaenbaren zin, veel min eenige kundigheid in de zaken, daer men van spreekt. Een worstelaer, die maer de minste beweging doet met den arm, kan onmogelyk alle de werkende spieren van dien arm aen het oog toonen. In ene sterke werking van den arm ziet men naeuwlijs in de gespierdste menschen andere spieren werken, dan die, welke de Geneesheeren *Deltoides* noemen. Alle spieren werken niet even kragtig in het bewegen van een lid, noch alle te gelyk. Sommigen zijn alleen in beweginge, sommigen rusten.

bl.

(u) Kap. III. v. 64

bl. 107.

Ik stoot hem, die in 't eerst myn jonkheit dorst beschimpen,
Zoo heftig van my af, dat hem de lenden krimpen.

In de nieuwe:

Terwyl de kunst hem kracht en list dus aan doet wenden,
Tref ik in 't einde hem gelukkig in de lenden:
Hy buigt, hy stort in 't zand. —

Uit de vorige beschryving van deze worstelaren moet men opmaken, dat zy staende vogten, arm om arm, voet aen voet, schouder stijf aen schouder uitgerekt. Dit laetste is my zeer duister. In zulk een houding, daer borst tegen borst staet, moeten de schouders van elkanderen afstaen. Waerom FENELON dit gezegd heeft, wete ik niet; doch als men de posturen dezer worstelaren arm om arm, voet tegen voet, borst aen borst, zich voorstelt, zal men zien, dat de nieuwe regels beter zijn dan de oude. De voornaemste kunst van zulke worstelaren was elkanderen den voet te ligten, of door't gezwind vatten in de lenden neer te smyten. Indien Telemachus den Kretenzer zoo geweldig van hem stootte, dat hy neerviel, zie ik niet hoe die vallende Kretenzer, nu los zijnde, Telemachus mede kon rukken:

Hy

Hy tuimelt neêr, en rukt my boven zich in 't zand.

Door dezen stoot zoude Telemachus eer agter over zijn gevallen; maer als hy den Kretenzer met sterker kracht, dan deze kost wederstaen, in de lenden trof, moest hy zich buigen, neerstorten, en zyne party hem volgen. Op deze wyze schijnt de worstelende Engel den Aertsvader Jakob aengegrepen te hebben, toen hy hem de heupe ontwong.

De regel van de oude beryminge:

— die myne jongheid dorst beschimpen

is geheel overtollig, omdat 'er reeds kort te voren gezegd is:

En deinst, uit schimplust met myn tedre jeugd begaan;
Al smaalend van my af. —

bl. 108.

Zyn vuist, door my voor't hoofd, en voorts voor't hart te raken,
Deed my een stroom van bloed wel haest ten halze uit braken:
Een nare schemering bedwelmdde myn gezicht.

In dezen strijd met lederen wanten krijgt het Telemachus al vry te kwaed. VIRGILIUS heeft in het vijfde Boek van den Eneas een diergelyk gevecht beschreven. FENELON heeft dit geheel naer gevolgd; doch ongelukkig. By den Latijnschen Dichter is alles natuurlijk, met oordeel gedaen; by den Fran-

IIde DEEL.

F f

schen

450 . VERGELYK. DER BEIDE BERYMING.

ſchen, ſchoon hy een uitmuntenden voorganger hadt, alles gedwongen, onnaturelijk. Entellus en Dares worstelen by M A R O. De zware Entellus valt neer door de kracht van den ſlag, die Dares, op wien hy gemunt was, miſte. Hy wordt onbezeerd weder opgericht. De ſlag gaet op nieuw aen, en eindigt, toen Dares zulke harde ſlagen gekregen hadt, dat hy bloed en tanden braekte, waerdoor hy geheel magtelooſ was. Voorzigtig voeren zyne makkers hem toen naer de ſchepen.

— maer al die Dares minnen

Zijn ſpitsbroers leiden hem (die van vermoeitheid vaſt
De beenen naſleept, en het hoofd van overlaſt
Van weerzy hangen laet, geronnen bloet en tanden
By ſtukken uit den mond en neus ſpuwt) naer de ſtranden
Te ſchepe. —

Telemachus is door den Samiër ruim zoo mishandeld als Dares door Entellus was. Wanneer iemand zoo verre is, dat hy door de geweldige ſlagen bloed brackt, bedwelmd voor 't gezicht is, en aen het wankelen raekt, dat is, reeds *apoplektiek* of beroerd wordt, dan heeft hy weinig luſt en kragten meer om zich te herſtellen. In zulken ſtaet kon Telemachus Mentors ſtem niet meer hooren. De menſchlijkheid is hier geheel weggenomen om den held te vergrooten.

Die

f

Die gramfchap van Telemachus zoude zeer kwalijk by dit bloedbraken en fuizebollen gekomen zijn. Iemand, die zoo zwaer gewond is zal ook zoo aenftonds geen ander gevecht weêr kunnen aehgaen. Alles is hier gedwongen. FENELON hadt voorgenomen zijn held altijd overwinnaer te maken in fpijt van de nature, in fpijt van de geloofbaerheid.

bl. 109.

Een stout Kretenzer zit hem vaardig op de hielcn:

In de nieuwe:

— Polykleet,

Kretenzer van geboorte, is hem de naafte in 't volgen.

Men moet altijd oplettend zijn in welke omftandigheden men is. Op de hielcn zitten is fraei als men van lopers fpreekt.

B. VOLLENHOVEN.

Omdat Eêtes kort op hare hielcn zat. (v)

Waer voor VONDEL nog kragtiger zegt:

— hy treet met hart en zin

De vluçtige op den hiel. (w) —

Hier

(v) *Broederm.* 3 Bed. 2. Ton.

(w) *Herfcb.* I. B. bl. 21.

Ff 2

452 VERGELYK. DER BEIDE BERYM. enz.

Hier zoude met *de teenen* zeer schilderachtig geweest zijn. FAITAMA heeft het wel veranderd, omdat men van wagens spreekt, met welken men elkanderen in de renperken niet zoo zeer op de hielen zit. Zie verder wat de Heer HUIDECOPER hier over gezegd heeft (x).

Hierby zullen wy deze aanmerkingen voor het tegenwoordige laten, niet ongenegen zijnde dezelve verder voortzetten, indien wy by aenhoudendheid belyeuren dat onze arbeid niet ondienstig of onaengenaem is.

A. v. Z.

(x) *Proeve van Taal- en Dichtk.* 263.

B E.

B E D E N K I N G E N
V A N D E N
P H I L O S O P H E S A N S F A R D ;
O V E R D E N
S T A E T D E R L E T T E R E N I N N E D E R L A N D .
E N O N T W E R P E E N E R
N O O D Z A K E L Y K E V E R M E E R D E R I N G
V A N Z Y N E
N E D E R D U I T S C H E B O E K E N - K A S .

*O quid, solutis est beatius curis,
Cum mens onus reponit, & peregrino
Labore fessi, venimus larem ad nostrum
Desideratoque requiescimus lecto!*

B E D E N K I N G E N

V A N , D E N

P H I L O S O P H E S A N S F A R D .

— *Et prodesse volo Et delectare.*

De meeste luiden maken zich een gewoonte van by alle gelegenheden uit te varen tegen het verderf der tyden. Zy verbeelden zich onze voorouderen waren veel deugdzamer, veel sterker, veel gezonder, veel verstandiger, in een woord, veel beter geweest dan wy zijn die tegenwoordig leven (*a*): en
gaet

(*a*) Ik erinnere my hier een geval, het welk ik onlangs ergens gelezen heb. Zoo het in de *Ecole du Monde* niet is, dan is het in een der werken van M. le Sage. Een oud man, eerwaardig door zijn' breeden baerd en korfeligen inborst, hadt zich zoodanig aangewend om over het verval der tyden te klagen, dat hy ergens met een talrijk gezelschap aen tafel zittende, naer gewoonte begon aenteheffen over de voortreflijkheid van zijn jongen tijd boven den tegenwoordigen. — Ondertusfschen wierdt er een schotel met uitgezochte persiken rond gediend, die vervolgens ook by hem kwam. Hy nam ze aen, en in de drift van zyne redeneering zijnde, zeide hy met een groote deftigheid: „By voorbeeld, Mijn Heeren, in mijn „tijd waren de persiken ten minsten driemaal grooter dan „zy thands zijn: Maer, helaes! de tyden verbasteren „zoo zeer, dat er in alle dingen bedrog koomt, als men „slechte kans ziet om meer geld te winnen.”

F f 4

gaet deze meening zoo voort, gelijk wel waerschijnlijk is, aengenomen dat onze kindskinderen niet wyzer zijn zullen dan wy zijn, wel haest krygen wy wederom onze eer te rug, en worden op onze beurt voorbeelden van deugdzaamheid, sterkte, gezondheid, verstand (*b*). — Ik voor my, die gelezen heb wat Salomo hier van zegt (*c*), beken zoo doorziende niet te wezen, als myne voorouders waren, of myne tijdgenooten zijn, om my over den tijd myner geboorte te bedroeven (*d*). Ja my dunkt zelfs dat ik gelukkiger ben omtrent het midden dezer eeuw de wereld gezien te hebben, dan wanneer ik by voorb. te Atheenen by 't leven van Koning Philippus, of te Romen ten tyde van Keizer Augustus, of eindelijk in Frankrijk onder de regeering van Lodewijk den XIV. waer geboren geweest (*e*).

En

(*b*) *Aetas parentum, pejor avis, tulit*

Nos nequiores, mox daturos

Progeniem vitiosorem. HORATIUS.

(*c*) Prediker VII. 10.

(*d*) *Dans l'étude que j'ai fait de l'Histoire, j'en ai toujours tiré ce fruit, que le tems ou nous vivons est de tous les tems le plus éclairé, malgré nos très mauvais Livres, comme il est le plus heureux, malgré quelques calamités passagères: — Et je défie l'homme de la plus mauvaise humeur de me dire quel siècle il voudrait préférer au notre.* MR. DE VOLTAIRE, *Lettres a ses amis du Parnasse* (Geneve 1766.) p. 31.

32.

(*e*) De Lezer begrijpt van zich zelfs, dat ik hier enkel spreek als *Literator*, of gelijk men zegt als liefhebber der zoogenaemde *Belles Lettres* de titel van Filosooph hadt

En ik zeg rondborstig met VOLTAIRE:

*Regrettera qui veut le bon vieux tems,
Et l'age d'or & le regne d'Astrée,
Et les beaux jours de Saturne & de Rhée.
Moi je rends grace a la Nature sage,
Qui pour mon bien m'a fait naître en cet age,
Tant decrié par nos tristes frondeurs.*

— 't Is waer, hadde ik geleest onder Augustus of onder Philippus, zoo zoude ik mogelijk nu de cer hebben, dat men myne werken, volgens de beste handtschriften nagezien, en met *Notæ variorum* of eenen *Commentarius perpetuus* degelijk uitgedoscht, in het licht bracht. En was het laeste waer, wie weet hoe men thands over myne verdiensten reeds twistte!

Ja

hadt my wel toegelaten, om ook uit een andere betrekking te spreken, maer my dacht, dit kwam in de *Bydragen* niet te pas: anders wat de zeden aengaet, de veritandige Abt de BERNIS zegt ook daarvan niet ten onrechte,

*Le tableau de l'antiquité
Seduit par sa douce imposture;
Mais aux yeux de la vérité,
Le vieux tems n'est beau qu'en peinture.*

En dezelfde gevoelens welke MR. DE LA PORTE in een fraei *Vaudville* bracht, 't geen begint *Du temps passé vous qui vantez les loix*, en waarvan het *refrein* is *Tout va toujours de même*: werden naderhand wijsgeerig uitgewerkt door den schryver van het *Tableau du siècle*, te Geneve 1759 gedrukt, in de voorrede van bladz. XII. tot het einde; wiens redeneering over dit stuk wel verdient gelezen te worden.

F f 5

Ja wie weet hoe veel moeite Mlle Clairon zich niet gaf, om myne stukken voor hare aenschouweren luis-terrijk voor te doen! Wie weet, . . . Maer, al ben ik Philosoph, houde ik my echter niet gaerne met onnoodige gislingen op: en daerom een einde hier van. — Ik vergenoeg my met aen te merken, dat myne eerzucht niet sterk genoeg is, om my de onzekere hope van een aenstaend geluk (indien ik dat een geluk mag noemen, waarvan iemand zelf geen de minste bewustheid heeft) boven het volkomen genot van een tegenwoordig' genoegen te doen verkiezen. Ik denk, was ik een tijdgenoot van Demosthenes geweest, zoo had ik my met het lezen van Cicero of Virgilius niet vermaekt. En had ik onder Augustus geleefd, hoe veel had ik niet verloren, door Petrarcha en Tasfo, of Corneille en la Fontaine, niet gelezen te hebben. Eindelijk was ik al eens zoo gelukkig geweest, van alle de vernuften dezer drie eeuwen vereenigd gezien te hebben om my te vermaken, hoeveel had er noch niet aen ontbroken! Ik spreek hier naer myne byzondere gevoelens, en ik geloof teffens dat er niet weinigen myner Lezeren in dezen van my verschillen zullen: Maer het *sans fard*, daer ik aen beantwoorden moet, verbiedt my te zwygen. Ik zeg dan zonder omwegen: Had ik onder Lodewijk den XIV. geleefd, ik zou vele voorrechten gehad hebben: Maer met dat al zou ik niets gekend hebben, buiten de vermaken van den geest;

thands

thands weet ik wat het *zy tot het hert te spreken* : en van deze groote kunst hebben de voornaemste vernuften , die voor de tegenwoordige eeuw bekend zijn geweest , niet dan een zeer flauwè kennis gehad ; 't was voor de achttiende eeuw , en 't was voor een horologien-makers zoon , dat deze eer bewaerd wierdt : een eer die zoo veel te groter is , omdat het dezen man heeft mogen gebeuren het eerste voorbeeld te geven van een kunst , die door haer' eigen uitvinder tot den hoogsten trap van volmaektheid gebracht is. — Om nu niet te zeggen welk een voorrecht ik thands heb van de zoo onverwachte als gelukkige voortgangen der Duitschers gezien te hebben , die voor honderd jaren noch verre van dezen bloeienden staet af waren : wanneer gansch Duitschland niet een vernuft zou hebben kunnen opleveren , dat by den grooten geest van eenen Hagedorn , Lesling , Haller , Rabener , Gellert , of Gesner in vergelyking mocht gebracht worden.

Wat dunkt u , Lezer , zijn de redenen die ik heb om vernoegd te zijn over den tijd waerin ik leef , niet gewichtig ? — Besluit evenwel niet , dat ik mijn geluk volkomen achte. Niets kan volmaekt zijn , maer ik verbeelde my echter , dat ik gelukkiger zou geweest zijn , was ik een groote eeuw later geboren. Terwijl het nu zoo is , hope ik dat myne nakomelingen dat geluk genieten mogen : en ik hoop het voor hun met al mijn hart , niet zoo zeer om hunnen wille , dit beken ik , als wel ter liefde van mijn

Va-

Vaderland. Die weegt hierop tegen de eigenliefde; anders kon ik den Lezer niet vergen my te gelooven, wanneer ik hem verzekerde eenen ander grooter geluk toe te wenschen dan ik zelf genoot: want wat men ook zegge, dit strijdt tegen onze natuer, ten minsten tegen de myne: en, *nunquam aliud natura, aliud prudentia dixit.*

Ik verklare my: Wanneer ik den staet der wetenschappen, voor al die, welken van 't verstand afhangen, (hier van spreken wy) beschouw ten opzichte des tegenwoordigen tijds: wanneer ik naga, hoe vele voortgangen de meeste volkeren, vooral onze naburen, en, dat ik zoo spreke, onze taelgenooten, de Duitschers, gemaekt hebben in de beschaving van het vernuft (f): zoo kan ik my niet genoeg verwonderen over myne landsluiden, over de Nederlanders: daer dezelve, niet tegenstaende ene langdurige vrede

en

(f) *Les Allemands, ces esprits tardifs, a qui nous avons appris lentement a devenir nos-maitres, sont plus voluptueux que nous dans leurs écrits. Les Poësies des Haller, des Wieland, des Gesner, respirent ce caractère de tendresse, de douceur & de verité, que nous desirons dans les notres. MR. DORAT Reflexions sur le Poëme Exotique. (a la tête des Tourterelles de Zelmis.)* ja de Duitschers durven thands zelfs te roemen:

Der Britte, der die Fremden schätzt,
 Will einen jeden sich verbinden;
 Der stille Franzmann übersetzt:
 Wir müntern Deutschen, wir erfinden.

Zie Hagedorn's werken Th. III. S. 106.

en onbepaalde vryheid, echter andere volkeren nergens in wyken dan in dit eene stuk, dat zekerlijk niet van gering belang is voor den roem ener Natie. Want, om de zaak niet te verbloemen, wat zal 't al veel zeggen, wanneer men na enigen tijd in de Geschiedten lezen zal: „Toen en toen heeft HOLLAND land gebloed, en niet tegenstaende de geringe macht en kleine uitgestrektheid dezer Republiek, waren evenwel in Amsterdam onnoemlyke schatten.” — 't Kan wel zijn dat ik spreek als Liefhebber, maer dat all' schijnt my vry gering en is ook schielijk genoemd. Ja 't komt my waerschijnlijk voor dat de nakomelingschap, na 't verspreiden van al dien rijkdom, weinig hiermede moet op hebben, terwijl het hem noch voordeel noch vermaek aenbrengt. —

Maer, dat een volk edelmoedigheid genoeg gehad heeft om den aanwas der kunsten en wetenschappen onder zich te bevorderen en voortzetten, dit dunkt my is vry roemruchtiger. De werken, die van zulk een' tijd overblyven tot de naneven, zijn sprekende bewyzen en levendige trompetten van de eer hunner makers; en velen zeggen, „Had ik noch in dien tijd geleefd, toen waren de menschen vry wat verstandiger dan tegenwoordig!”

Niet dat ik loogchenen zoude, dat onze natie van tijd tot tijd groote mannen gehad heeft, die den naam der Nederlanderen eer aen gedaen hebben. Integendeel geloof ik dat wy, ten dien opzichte, stuk voor stuk gerekend, de Duitschers mogelijk het hoofd zouden kunnen bieden. — Neen, maer men moet wat min bekrompen

pen

pen denken. En zonder iemand in 't byzonder te kort te doen, durf ik zeggen, dat wy noch nooit een tijd gehad hebben, waerin de tael geheel beschaeft, de werken van vernuft algemeen geacht, en, wat het voornaemste is, de smaek des volks recht gevestigd geweest zijn. Ik laet my hier niet verder in, om niet te veel buiten mijn oogmerk om te wyden. — Dit is zeker, dat het tegenwoordig met ons vry slecht staet, ten allen aanzichten. — Van de Taelkunde zijn er veele beoefenaers, maer noch niemand die ten Kate of Huydecoper op zy' komt. Van de Welsprekendheid hebben wy niet dan eene zeer geringe kennis, en dat alleen uit vertalingen. De Dichtkunde bestaet byna geheel in vertalen en navolgen: weinigen, zeer weinigen hebben de gave der eigen-vinding, en dat noch in een schrale mate. En wat het wel schryven aenbelangt, . . . Waerde Land-genooten! vergunt my dat ik u uwe schande *sans fard* voor ogen leg: Hoe lang is 't niet al geleden dat de Drost van Muiden geleefd en geschreven heeft, en wie is er tot noch toe, die hem op verre na kan evenaren, niet tegenstaende een onpartydig beoordeeler noch oncindig veel op de schrijfwyze van Hoofst zou kunnen berispen. Ja ik zeg meer: de zaak is zoo ver gekomen, dat die geenen zelfs, welke doorgaen voor Liefhebbers onzer tale, (ik zondere onzen Historiefchryver uit, en den Hr. Huydecoper) meenen zeer wel te schryven, wanneer zy slechts

enige

enige taelfauten zorgvuldig vermyden, en geene uitheemschen, of gelijk zy 't noemen onduitsche woorden of spreekwyzen gebruiken: niet wetende, dat de eerloze gewoontè, die onze Natie heeft aengenomen, van over stukken van kunst in vreemde talen te schryven, hun buiten staet stelt om oneindig veel zaken verstaenbaer uittedrukken, zonder de kunstwoorden, die andere volkeren daeraen gehecht hebben, tot hun gebruik over te nemen.

Niet dat ik in dit alles geene beterschap verwachtte: het tegendeel blijkt uit het geen ik hier vooren gezegd heb. Maer eerst zal er een groote verandering moeten komen, vooral in 't geen den smaek des volks betreft; en myne goede landsluiden zullen zich van een meenigte van vooroordelen, moeten ontdoen die hen als noch verblinden. Dan moet het daertoe komen, dat wat de tael betreft, dezelve zoo beschaefd werde, dat andere volkeren zich een eer maken dezelve grondig te leren kennen: dat men Nederduitsche schriften in andere talen overgezet, en in andere landen geacht en gelezen zie enz. alle voorrechten, waervan wy tot noch toe ver af zijn, doch waertoe de Duitschers in minder dan vijftig jaren hebben weten te geraken.

Als welmeenend burger wensch ik mijn Vaderland dit geluk van harte toe: als *Philosooph* bestede ik myne ledige uren, om te denken op bekwame middelen, welke hun het zelve zouden kunnen doen bereiken: en als *sans fard*, neme ik my de vryheid om

om hen myne gedachten hier omtrend onbewimpeld mede te deelen.

Ik beken gaerne, dat mijn gezag in dezen zeer gering is: dat ik mogelijk omtrend verscheide zaken zeer verkeerd denk: en wat dies meer is. Maer heeft niet yder alzoo zyne byzondere meeningen? Het onderscheid bestaat daerin, dat de een zich vergenoegt met slechts te denken; een ander met zyne gedachten tegen enige goede vrienden te uiten, of met dezelve in een gezelschap te pronken: terwijl ik stoutheid genoeg heb om de mynen te laten drukken.

— Ik denk, zijnze goed, waarom ze dan gezwegen en zijn ze kwaed, ik wil niet beter schynen dan ik ben. In allen gevalle *si desint vires, tamen est laudanda voluntas*; mijn oogmerk is goed, en de naam van *Philosophe sans fard* dekt my voor alles. — Wat mijn stijl aengaet, ik schrijf *Bedenkingen*: en heb geen tijd om my veel moeite op dezelve te geven; of laet ik liever zeggen, ik kan niet beter, en wachte noch op een goed voorbeeld in onze taal om my naer te schikken. Wie zou van een *Philosooph* verwachten, dat hy in stijl uitmuntte: ik laet staen, dat hy een voorbeeld gawe? —

Meer dan eene reis, wanneer ik over het voorge-
noemde stuk gedacht heb, is my voorgekomen, dat
het mogelijk niet ondienstig zijn zoude, wanneer men
eens

eens trachte na te gaen, welken wel de voornaemste oorzaken geweest zijn, die by andere volkeren dien beschaefden smaek en grooten voortgang der Vaderlandsche Letterkunde te wege gebracht hebben. 'T is hier ook, gelijk in andere zaken, *felix qui potuit rerum cognoscere causas* (g); En my dacht, hadden onze Ne-

(g) Onder de middelen, die medegewerkt hebben ter bescheving van den smaek en Letterkunde by verscheide volkeren, verdienen de Kunstgenootschappen geen geringe plaats (*). — By de oude Grieken en Romeinen was men gewoon, eer men iets uitgaf, dat is, eer men iets op zijn naem door afschriften liet gemeen maken, het zelve vooraf in een gezelschap van kenneren voor te lezen, en hun oordeel daer over in te nemen. Veele kunstgezelschappen dienden naderhand in Europa tot het zelfde einde; Zoo hadt Boileau een vaste byeenkomst met de voornaemste vernuften van Lodewijks eeuw, en men verhaelt van het zelve, dat de geen die te laet kwam of een keer verzuimd hadt, in plaats van met geld te boeten, genoodzaekt was enige verzen uit de *Pucelle van Chapelain* te lezen: Zoo hadden in Amsterdam de herftellers en opbouwers onzer Tael en Dichtkunde voor twee hondert jaren hunne kamer *in liefde bloeiende*, en andere vergaderingen. Zoo hadt Vondel, Broekhuysen, Antonides, Dekker, Verhoek, ja ieder Dichter bykans van de vorige eeuw, zijn kunstgenootschap. Zoo hebben in Duitschland Rabener, Klopstock, Gellert en anderen een geleerd gezelschap gehad, waer door allengskens deze vernuften tot dien trap van

(*) In het afgelopen jaer 1765 heeft de *Vice Chancelier* M. de Buffey, lid van de *Academie des Sciences des Arts & des Belles Lettres* te Dyon, in deze vergadering voorgelezen een *Essai historique sur les Academies & les Sociétés Literaires* & zie de *Mercure de France* 1766. Janvier Part. II. p. 146. Het ware te wenschen, dat deze verhandeling door den druk gemeen gemaekt wierdt: wy hebben tot noch toe niets van belang over deze aanzienlyke stoffe. Het werk van Conringius is van een anderen aard. En dat welk M. Pelisson ons belooft in zijn *Histoire de l'Acad. Françoise* is, zop ver ik weet, in de pen gebleven.

IIde DEEL.

Gg

Nederlanders het voorbeeld van andere volken voor zich ten toon gelegd, de gelukkige voortgang en goede

van beschaving gekomen zijn, welken wy in hunne werken bewonderen. En uit geen andere beginselen is in Italië de *Academia della Crusca*, in Frankrijk de *Academie Française* gesproten: beide kunstgenootschappen, welke alleen geschikt waren om den goeden smaak in die landen eerst te doen herleven en naderhand in stand te houden. Heeft een byeenkomst, die tot dien einde wordt ingericht het geluk van door aanzienlyke luiden gehandhaefd te worden, gelijk zoo de Kard. de Richelieu de gronden gelegd heeft van de *Academie Française*, dan mag men zeggen dat de Letterkunde van zoodanig een volk haer geluk gemaakt heeft: en het voorbeeld van deze aanzienlyke vergadering is een levendig bewijs dat het gemeenebest der Letteren, als een gemeenebest en vrye staet zijnde, hoewel het geen *Dictator* of onbepaald opperhoofd verdraegt, echter wel met een *Aristocratie* te vreden is en door een vergadering der voornaemsten wil bestierd worden. Mocht ik mijn Vaderland eens met dergelyk een geluk bevoorrecht zien: mocht ik beleven, dat luiden van aanzien in hun eigen land zochten aentekweken, 't geen zy thands by andere volkeren moeten zoeken! Gelukkig hy die by ons in de voetstappen van Lodewijk den XIV. zal treden: gelukkig zy die onze Richelieus zullen zijn! Een volk door goede wetten in stand te houden, is het werk van alle die aan de Staetsregeering zitten: Maer een volk beschaefd te maken, de kunsten en wetenschappen onder hen te doen bloeien is zich zelve een onsterfelyken naam te verdienen: en uit het groot getal van goede Vorsten, welke hunne onderdanen met wijsheid geregeerd hebben, waren Augustus, Lodewijk de XIV. en Czaar Peter de eenigste die hunnen roem tot dezen trap konden heffen. — Terwijl alles niet op eens komen kan, wenschte ik ten minsten eenigen myner Landgenooten de handen in een te zien slaen ter bevordering van zoo lofslyk een einde. Immers kan een genootschap, dat met zulk een inzicht gesticht wordt, niet dan van nut zijn, zoo er slechts eendracht en lust is. En heeft men den luisterryken uit-

slag

de uitslag daarvan zou hen aanzetten om het zelve te volgen, en te gelijk hun op den rechten weg brengen om tot het zelfde einde te geraken. Ja ik had hier toe reeds een ontwerp gemaekt omtrend de Fransche natie, waerop dan Italiën zou gevolgd hebben? deze twee zijn de gemaklijksten. Naderhand zouden wy gezien hebben wat met Engelland en Duitschland kon gedaen worden: want met hun is de zaek wederom geheel anders gelegen (b). — Ondertus-

schen

slag van niet minder geringe beginselen meermalen gezien, waerom zouden wy ook onder ons geen goeden voortgang mogen hopen van een Maetschappy der Vaderlandsche Letterkunde? Men vereenige zich dan slechts, en men legge de grondvesten: daer is geen onmogelijkheid dat het gebouw zich voltooiën, dat de vergadering in aenzien geraken, ja dat het in korten tijd een vergadering worden zoude die alle vereischters hadt, om dit roemtuchtig eind te hereiken: een vergadering *penes quatuor arbitrium sit & jus & norma loquendi*; en zoo zou deze eeuw onze natie mogelijk tot het *non plus ultra* van hunnen roem kunnen zien stielgeren. — Hoe veele redenen, voor alle recht-ge-aerde Hollanderen, van wat staet of beroep sy ook zyn mogen, om zich tot zoo voortrefflijk een oogmerk met allen lever te vereenigen? — Ik voor my, wiens hoofdbezigheden zeer vervreemd zyn van het beoefenen myner moedertael, beken echter myne ledige uren nergens liever aen te besteden, dan aen alles wat hiertoe zyn betrekking heeft, en my dünkt dat alle goede burgers op dezelfde wyze behooren te denken. Noch eens, gelijk men 't hoofd van dese Bedenkingen staet, *O quid solutis est beatus curia &c.*

(b) Twee studien zyn 'er waervan het onderzoek eigenlijk tot de Wijsgeerte behoort: de eerste is de kennis

ſchen heeft my het zelfde onderzoek doen zien , dat veele oorzaken , die by andere volkeren mede gewerkt hebben tot de beſchaving van den ſmaek en voortgang der

van het menſchelijk hart , de andere die van het menſchelijk vernuft. Beiden zijn zy van het grootſte aenbelang , doch beiden zijn zy even moeilijk : Geen wonder dan ook dat men beider onderzoek in onze tyden van de Wijsbegeerte verban- nen hebbe. — *Deus* , zegt de Dichter , *os homini ſublime de- dit , calumque tueri iuſſit , & erectos ad ſidera tollere vultus* : en in zommigen opzichte heeft hy gelijk. Maer wat het voor- naemſte aengaet , geloof ik dat wy beter doen zouden van wat minder naer de ſtarren , en wat meer naer de aerde te zien. — Socrates begreep het ook zoo , en zyne hoofdbezigheid was zich en andere menſchen te leren kennen : Vrouwen Socrates was een Heiden , hy was een Griek , enz. dit bewijſt noch niet veel. — In deze eeuw zijn 'er luiden geweest , die zich inſgelijks ſterk op de kennis van het menſchelijk hart hebben toegelegd : Maer ook deze zijn geen rechte *Philofophen* , zy verſtaen de *Me- taphyſica* niet , zy weten niets van de *Logica* , en wat meer is , zy gelooven niet dat deze wereld de beſte zy , of dat de *methodus Mathematica* het eenige middel is om eene waarheid te ontdekken. — De kennis van het men- ſchelijk hart behoort dan niet tot de Wijsbegeerte. — Maer die van het menſchelijk vernuft , waer zullen wy die toe brengen ? wederom tot alles , behalven tot de Wijsbe- geerte. In allen gevalle wat is dit anders dan 't geen men noemt de *Hiſtoria Litteraria*. — Zoo redeneert men hier over , en zoo blijft de zaak in zijn' eigen ſtaud , zon- der dat zich iemand harer bekreune. — 't Waer te wenſchen , dat luiden , die verhevener denken en zich aen de gemeene vooroordeelen niet laten gelegen zijn , deze twee ſtukken met opzet ondernamen. Immers , gelijk Po- pe zegt , *the proper ſtudy of Mankind is Man* : kan er waer- diger of geſchikter onderzoek voor den menſch zijn , dan de menſch zelve ? — De M. d'Argens heeft onlangs een *Hiſtoire de L'esprit humain* uitgegeven ; ik ben wel te vreden dat ik over dezelve niets anders zeggen kan , dan dat ik ze niet gelezen heb.

der Letteren, enkel van het geluk afhangen (i), welken bygevolg ook niet tot voorbeelden kunnen dienen, terwijl een volk zich zelve geene hooge voorstanders der Letteren, geene groote geesten en *originale* vernuften, enz. aen kan schaffen, wanneer het wil. — Daerenboven haet ik den naem van projectenmaker, en zou niet gaerne hier voor gehouden worden, onder wat voorwendfel het ook zijn mocht. — Ik laet dan, ten minsten voor als noch, deze stoffe varen, zullende myne landgenooten iets anders voorstellen, dat ongetwyfeld van nut moet zijn. 't Is een lijst van stoffen, welke ik gaerne door kundige luiden opgevat en uitgewerkt zag, en waervan de behandeling niet dan tot groote bevordering onzer Letterkunde, en tot eer der Hollandsche natie strekken kan. — De reden die my voornamelijk aengezet heeft deze moeite te nemen, is dat vele zich beklaegd hebben over het slot myner *Vrymoedige Bedenkingen over de vergelyking der O. en N. Dichteren* (k). Zy meenen, ik had van dat inschieten van nuttige stoffen zoo ruim niet moeten opgeven. De meeste zaken zijn reeds onderzocht: wat zou men thands al veel meer schryven? — 't Is dan voor u, myne Vrienden, dat ik de pen opvatte, en gaet het niet buiten mijn gis, zoo zal dit stukje der *Bydragen* veel aftrek heb-

(i) Zie *Dr. Hume's Essay upon the Rise and progress of the arts And Sciences.*

(k) *Nieuwe Bydr.* II. D. II St, bl. 262.

hebben, ten minsten bekwame liuden kunnen hier al-
tijds stoffe vinden om hunne ledige uren nuttig te be-
steden. Ja ik zeg meer; er is hier arbeid voor aller-
lei vernuftigen, schranderen en arbeidzamen, vluggen en
tragen, origineelen en belezenen. Niemand duide my
ten kwade, dat ik de nuttigheid van mijn werk wat uit-
mete: ik heb 't meer gezegd, men moet zoo al wat
doen om de *mode* te volgen, en over de *mode* denk
ik als Pavillon (1):

*La mode est un tyran, dont rien ne nous delivre,
A son bizarre gout il faut s'accomoder;
Mais sous ses folles loix etant forcé de vivre,
Le sage n'est jamais le premier à la suivre,
Ni le dernier à la garder.*

Noch een woord Lezer, en dan begeef ik my tot
mijn stuk. Alles wat U in deze Bedenkingen voor
zal komen, hebt gy aen den *Philosophe sans fard* niet
te danken. Er is een myner beste vrienden, en ik
mag wel zeggen mijn beste vriend, wien ik mijn voor-
nemen heb medegedeeld. Deze heeft het zelve niet al-
leen goedgekeurd, maer ook mijn lijst met eenige stuk-
ken vermeerderd, die hy gaerne wel behandeld zou
zien. Dezelve behagen my genoeg, om van hun op
zijn plaets gebruik te maken, en terwijl ik geen eer
wil hebben van 't geen my niet toebehoort, zal ik
zyne artikels met het voorzetten van de letter G. van
de

(1) *Conseils a un jeune homme qui entre dans le monde.*

de mynen onderscheiden. Zijn er anderen die lust hebben in zyne voetstappen te treden, mijn voorne- men is, zoo deze proef behaegt, by de naeste gelegen- heid dezelve te vervolgen, en hun iever zal my tot een bewijs strekken, dat mijn arbeid hun niet onaen- genaem is geweest. (m)

7.

G.] In 't algemeen missen wy in onze tael noch een werk, waerin de gansche Letterkunde verhandeld wordt, en nochtans is er niets nuttiger voor jonge luiden, die zich oefenen willen, dan een soortge- lijk onderwerp. Men verledige zich dan om ons te geven

BEGINSELEN DER LETTERKUNDE.

Voor het gebruik der Nederlanders.

Ieder leest de twee Fransche werken, van M. Rol- lin (n) en den Abt Batteux (o): en zommigen ken- nen ook het Engelsche van Dr. Home (p). — Die
in

(m) Men kan zyne Brieven aen de Uitgevers der By- dragen beschryven, by den Drukker van dit Werk, om verder aen my te doen toe komen.

(n) *La maniere d'enseigner & d'étudier les belles Let- tres*, 4 voll.

(o) *Cours des belles Lettres*, of naer de laetste vermeer- derde uitgave, *Principes de la Literature* 5 voll.

(p) *Elements of Criticism* Edinburgh 1763. 3 voll.

G G 4

in onze tael iets diergelijks wilde ondernemen, zoude ik raden deze drie zich tot een voorbeeld te stellen: Batteux voor het meeste, Home voor het minste. Want hoewel men in Duitschland goed heeft kunnen vinden om de *Elements of criticism* over te zetten, terwijl de twee anderen, zoo ver ik weet, noch in geene tael zijn overgebracht, zoo is 't echter zeker, dat het Engelsche, en ten aanzien van de order, en in opzicht der behandeling zelfs, ver beneden de Fransche werken te houden zy. Ik zeg dan, men moest niet de een of ander in 't byzonder volgen; neen maer men moest zich de drie werken te samen genomen ten voorbeelde stellen. Dan kon men uit Home nemen de aanmerkingen, welke hy hier en daar maakt, en die by de andere niet gevonden worden, benevens eenige uit de Engelsche voorbeelden, die hy bygebracht heeft. Uit Rollin wederom het beste ontleenen, in zoo verre als zijn werk met ons plan overeenkomt: want het is zeker, dat het zelve oneindig veel zaken vervat, die op zich zelfs genomen en op zijn plaats te pas gebracht, van zeer veel nut kunnen zijn. — Batteux is de voornaemste die wy te volgen hebben. Deze man, die thans een van de grootste en geleerdste luiden in Frankrijk is, bezit een grondige kennis van al wat de oudheid raekt: zoo wel ten opzichte hunner Wijsgeerte en Godgeleerdheid, waervan hy verscheiden doorluchtige blyken gegeven heeft (q), als van hunne gebruiken, levenswyze,

(q) Hier toe behoort zijn *Traité sur la morale d'Epicure*, 2 voll. en verscheide uitmuntende verhandelingen, by de *Academie des inscriptions* voorgelezen.

wyze, inborst, *genie*, tael, enz. verder is hy bedreven in al wat de schriften van geest raekt onder de nieuwen of modernen: een voorrecht, 't geen men zelden anders dan by Fransche geleerden aantreft. Voeg hier by een doordringend oordeel, aengename schrijfwyze, en zeldzame juistheid van uitdrukking: en besluit met recht, dat al wat van den Abt Batteux komt, noodwendig goed, ja voortreffelijk, moet gehouden worden. — Ondertusfchen wilde ik echter niet, dat men een overzetting maakte van de *Principes de la Literature*, of alles van dit werk overnam. Ik vooronderstel dat die geenene, voor wien deze BEGINSELEN geschreven worden, dat is die zich op de Letterkunde willen toeleggen, behalven hunne moedertael ook de vier nieuwe talen machtig zijn (r). Dus moet men alles overflaen in ons werk wat by Batteux kan gelezen worden: by voorb. het gansche eerste deel (*les beaux Arts reduits a un principe*): want het is zeker dat het beginsel van Aristoteles het beste is, en 't zou even onnoodig zijn meer over dit stuk te zeggen dan onze Abt gezegd heeft, als het onmogelijk ware hem in de behandeling daarvan te overtreffen; men behoorde het alleen in de inleiding aen te nemen, en verder het gansche werk door,

by

(r) Het Italiaensch, Engelsch, Hoogduitsch, en Fransch. Die hier by wat van de Spaensche tael machtig is, heeft veel voor: men verzuimt dezelve gemeenlijk, en echter zijn Cervantes, Lope de Vega, Mendóza, en Calderon schryvers die wel verdienen gelezen te worden. En die het Spaensch verlaet, heeft weinig moeite om Luis Camoens, die een voortreffelijk Dichter is, in het oorspronkelijk Portugeesch te lezen.

by *indullie* 'te staven. Verder alles wat de oude Dichters betreft, de uittreksels uit Theocritus, enz. het geen *episodes* zijn, waarmede Bateaux zijn werk versierd heeft, en die eens gezegd zijnde niet behoeven herhaeld te worden. — Integendeel wilde ik onze **BEGINSELEN** vermeerderd hebben met eenige stukken, welke in de *Principes* niet gevonden worden. By voorb. eene verhandeling *over de Originele wyze van denken*, en 't geen de Franschen noemen *l'esprit créateur*: eene *over het Beoordeelen van fraeie Gedachten*, eene *over de Navolging*, enz. en voornamelijk een *over het Heilig Gedicht*; behalven zommige schriften van geest, welke by hem of in 't geheel niet, of slechts ter loops verhandeld worden, als het *Hekelschrift*, de *Opéra*, het *Verbael* of de *Conte*, enz. — Een soortgelijk werk vereischt eene grondige en uitgestrekte kennis, voor al van verscheiden talen, een sijn oordeel, en een nette schrijfwyze. Die 't geluk hadt van in dezen wel te slagen, kon verzekerd zijn veel te zullen toe doen tot de eer van zijn Vaderland, en het is waerschijnlijk dat zijn werk ook veel toebrengen zoude ter verbetering van den smaak zyner Landgenooten: behalven den roem, die hy voor zich zelve daarvan te wachten hadt. Hoe veele redenen van aenmoediging voor een recht-ge-aerd Hollander, om zyne krachten hier aen te beproeven!

[Ik erinnere my noch een werkjen, dat by de drie voorgenoemde kon gebruikt worden, omdat het in enige deelen volkomener is, hoewel het eigenlijk meer een schets zy dan een doorwrocht stuk. Ik meen
het

het *Essai des Belles Lettres par M. de Carleueas*, a Lyon, 4 vol. de Heer G. heeft dit mogelijk niet gekend.] Noot van den *Philosophe sans ferd.*

I I.

G.] Om te komen tot eene stukswyzige beschouwing onzer Letterkunde, zoo dunktomy, dat, wat de Welsprekendheid aengaet, wy hoog noodig hebben eene

VERHANDELING OVER DE WEL-
SPREKENDHEID VAN DEN PRE-
DIKSTOEL.

GeloofstUED. dat er luiden in ons land gevonden worden (s) die onze Predikanten zouden durven zeggen, dat er weinigen onder hun zijn, welken een recht begrip hebben van 't geen men *welsprekendheid* noemt? Mijns bedunkens voegde het UEd. zulks te doen (t):
Im-

(s) De Artikelen die van den Hr. G. zijn, zijn uit een brief van hem aen my genomen: de Lezer zal uit deze en andere plaetsen bemerken, dat ik zyne eigen woorden heb overgeschreven.

(t) Mijn vriend vooronderstelt hier, dat ik met hem in 't zelfde gevoelen ben. Echter wete ik niet hem enige reden tot deze gedachten gegeven te hebben. Maer 't gebeurt meer, wanneer men zich verbeeldt een zaak wel te beschouwen, (en wanneer verbeeldt men zich dat niet!) dat men zich voorstelle, elk een moest van dezelfde meening zijn. Onze eigenliefde brengt dit mede: 't is my ook wel gebeurt, daerom kan ik het hem niet kwalijk afnemen.

Immers het *sans fard* geeft u recht genoeg om uwe meening vry uit te zeggen. Ik voor my ben in dat begrip, en durf er ook in 't byzonder wel voor uit komen. 't Is waer, iemand die dit stuk met opzet behandelde, zou mogelijk veel tegenspraek ondergaen, en zich veele vyanden maken: maer eindelijk waer voor zou men zich niet al willen bloot stellen, om nuttig te zijn? Een eerlijk man moet altijd denken, *quid verum atque decens curo & rogo, & omnis in hoc sum.* — En ik vraag, is het onze luiden ook wel kwalijk te nemen? van waer zouden zy aen de wetenschap komen? veelen komen van de Hooge School af, zonder ooit gehoord te hebben wat welsprekendheid zy: anderen hebben een *Collegium styli* over Heineccius gehouden, en daarmede gaen zy naer een boerendorp: Wat de toehoorders betreft, niemand van hun weet wat het woord *Welsprekendheid* beduide. Zy vragen elkander: „Heeft onze nieuwe Predikant „goede gaven? — „Zeer goede: hy heeft een voor- „treflyke stem, en hy weet de dingen met een na- „druk te zeggen, & dat is ongemeen! Trouwen ik „kon 't al hooren toen hy zijn vooraffraeks-ge- „bed begon. Die man zal veel nut doen.” Zie daer wat men noemt *een kracht van zeggen te hebben, groote talenten te bezitten*, enz. (u) Weet on-

20

(u) *Le peuple appelle Eloquence la facilité que quelques uns ont de parler seuls & long temps, jointe a l'empatement du geste, a l'éclat de la voix, & a la force des poumons. Les Pedans ne l'admettent aussi que dans le discours oratoire, & na*
la

ze man er dan noch hier en daer een hoogdravende spreekwijs of verbloemde gelykenis tusfchen te voegen, ja dan heeft hy zijn weerga niet, dan is hy een voorbeeld van welsprekendheid. — Ik zeg dan te recht, het is tijd, het is meer dan tijd, dat in deze een noodige hervorming kome: dat men leere, welk het onderscheid zy tusfchen *welsprekendheid* en *goede uitspraak*, tusfchen *Eloquentie* en *Oratorische declamatie*: dat men lere wat het in hebbe, dat uitkiezen van zyne stoffe, dat keurig uitkippen, dat net in order stellen van 't geen men te zeggen vindt, dat gepast en tydig aenvoeren der redenen die ter overtuiging strekken: en ten opzichte van den stijl, dat eenvoudige zonder laegheid, dat hoogdravende zonder opgeblazenheid, dat zachte, dat zoetvloeiende, met één woord, dat kunstryke zonder kunst, en dat fierlyke zonder opfiering; het geen een Heilige redenvoering zoo veel luister byzet, en waerdoor ook alleen het woord der waerheid in zijn rechte licht kan gesteld worden. — Maer wat mag toch de reden zijn, dat men in dezen zoo groot een verval onder ons be-

la distinguent pas de l'entassement des figures, de l'usage des grands mots & de la rondeur des periodes. — Il semble que la Logique est l'art de convaincre; & l'Eloquence un don de l'ame, lequel nous rend maitres du cœur & de l'esprit des autres, qui fait que nous leur inspirons ou que nous leur persuadons tout ce qui nous plait. — L'Eloquence peut se trouver dans les entretiens & dans tout genre d'ecrire: elle est rarement ou on la cherche & elle est quelquefois ou on ne la cherche point. MR. LA BRUYERE.

bespeure? Ik geloof in de daed, mijn vriend, dat de meeste leden van onze kerk in de meening zijn, dat dit alles in een heilige Leerreden niet te pas kooft: Ja ik heb luiden ontmoet, die de Welsprekendheid als een heidensche kunst beschouwen, en dus meer geschikt om een christelyke redenvoering te ontferen dan luister by te zetten. Waerlijk dwaze en onvergevelyke verbeelding! Met welk een oog lezen dezen de gespreken van onzen Heiland: hoe beschouwen zy zyne leerredenen: wat dunkt hen van Petrus' redenvoering aen het joodsche volk: van Paulus aanspraek in den *Areopagus*: hoe lezen zy den brief aen de Hebreëen, die aen de Romeinen, de twee brieven na Corinthus, en den korten brief aen Philemon: Wat geloven zyn van de eerste Christen-leeraaren: houden zy Chrysoftomus te achten om zyne zoetvloeiendheid: Theodoretus om zijn eenyoudig hoogdraven: of waren deze dingen in dien tijd meer noodig dan tegenwoordig? — Ja, mijn vriend, hoe meer ik dit verval zie toe nemen, hoe yveriger ik verlang om myne landgenooten hier omtrend in andere begrippen gebracht te zien. — Die dit stuk op zich nemen wilde, zou veel hulp vinden in de verhandeling van M. Rapin *sur L'Eloquence de la chaire*, die onder zijn werken gedrukt is: in een andere van den Aertsbisshop van Cambray over dezelfde Stoffe: en in de *Principes pour la Lecture des Oraçons*, die onlangs van een kundige hand te Parys zijn uit-

uitgekomen (v): behalven 't geen Rollin , Batteux, Ernesti , en anderen hier over gezegd hebben. — Vooraf moest hy laten gaen , een verhandeling of inleiding , waerin twee stukken grondig beweerd wierden. 1) Dat de Welsprekendheid nuttig en noodzakelijk zy in een Heilige Leerreden , byzonder in ons land. 2) Dat men zijn nut mag doen met schriften , van welken men omtrend deze of geene gevoelens verschille. — Heeft hy deze tweede stelling wel en grondig bewezen ; gelijk licht te doen is ; aengezien de les van den Apostel *κατα δογμαζεις* &c. die zich verder uitsprekt dan men wel gemeenlijk denkt , dan heeft hy recht om zyne leerlingen aentezetten , niet alleen tot het lezen der heidensche redenaars , Demosthenes , Isocrates , Cicero , enz. welken men zegt dat onze Hervormer altijd by zich droeg: maer ook wat meer is , of laet ik liever zeggen (want het is toch zoo) wat meer gehouden wordt , tot het vlytig overwegen van 't geen ons Tillotson , Bourdaloue , Masfillon , Flechier , du Bosc , of Saurin hebben nagelaten: Ik zeg , hy moest eerst zyne tweede stelling wel bewyzen , eer hy zich hiertoe verstoutte , en hy moest die zoo bewyzen , dat men , na hem gele-

zen

(v) Men zou hier noch kunnen byvoegen het Engelsche werk in 1759. te London uitgekomen *a System of oratory delivered in a course of Lectures publicly read at Gresham College, by John Ward*: als mede *la Rhetorique Française par M. Crevier* a Paris 1766. geprezen in de *Biblioth. des Sciences* T. XXIV. p. 525. (Noot van den *Philos. sans fard.*)

zen te hebben, enen *Anonymus* dryver met den vinger nawees, welke den uitgever van *Wottons Predikwyze* van Remontrantsche gevoelens heeft durven betichten, daerom dat hy zyne Lezeren de voorge-noemde werken hadt aengeprezen.

I I I.

Wat de *Welsprekendheid* verder betreft, in deze zoude ik voor my gaerne zien een weldoorwrochte

VERHANDELING OVER DEN BRIEVENSTIJL.

't Is zeker dat er tot het wel schryven van eenen brief meerder vereischt wordt dan men zich in den eersten opslag wel verbeeldt. De gemeenheid van een zaak beneemt niets van hare waerdigheid. — Ook ziet men dat de grootste vernuften, van alle tyden, onder alle volkeren, zich hierop toegelegd hebben. By de Grieken begon men zyne Rhetorische oefeningen met het schryven van brieven: Aristænetus, Alciphron, Philostratus, Libanius, zijn hier voorbeelden van; en de brieven die onder de namen van Socrates, Chion, Themistocles, en anderen gaen, toonen ons dat de Rhetores, of Leeraren der welsprekendheid, hunne leerlingen ook geoefend hebben in het schryven uit een anders omstandigheden. By de Romeinen vinden wy de brieven van Cicero en Plinius: By de Italianen van Annibal Caro, van Bonfadio, van B. Tasfo, van den Kardinael Bentivoglio, van della Casa enz. by de

En-

Engelfchen die voortreflyke briefwifeling van Pope, de brieven van Addifon, eenigen van Swift, Steele, enz. By de Franschen die van Voiture en Balzac van M. Busfy de Rabutin, van Mad^e. Maintenon en de Sevigny, van Ninon l'Enclos, van Racine, van Rousfeau van Brusfel, enigen van Voltaire enz. en by de Duitfchers, behalven Rabeners hekel-brieven, die van den grooten Gellert. Ja, is het voorbeeld van hunne eigene landfuiden by myne Nederlanders van meer gewicht, dan dat van andere volkeren, ik noeme hen de Brieven van den Drost van Mniden. — Hooft is zekerlijk hier geen van de minsten, en men mag hem zelfs wel als een voorbeeld van goeden brieven-stijl aanmerken: Wanneer men hem niet slechts alleen neemt, maer daer by de voorgenoemden leest, voor al de Franschen, welke hem in staet zullen stellen om al wat by Hooft stijf en gedrongen voorkomt, in de navolging te verzachten en te ontbinden. Daerenboven heeft deze voortreflyke man noch een gebrek, het welk een onbedreven Lezer licht inneemt, en ter navolging wegfleept: te weten dat hy al te veel geest heeft in zyne Brieven, waardoor hy dikwils tot *Concetti's* is vervallen, die hem geen eer aen doen. Ondertusfchen kon men hem ongelijk doen, wanneer men dit een *fact* van hem noemde. By *Voiture* en *Balzac* is het

IIde DEEL,

Hh

een

een faut, maer by Hooft is het een overvloed of *ex-cès* van schoonheid, en niet meer dan een gebrek. Hooft is een van die luiden, waarvan men zeggen kan, zyne fauten waren de fauten van zijn eeuw, doch al wat hy goeds gehad heeft, hadt hy alleen van zich zelve. In den tijd van Hooft viel men zeer in den smaek van 't geen men *traits* of *pointes d'esprit* noemt. De schriften van den Ridder Huyghens toonen dit genoeg aen. En zeker niets vermaakt ons meer, dan een fraeie en juiste trek, wanneer zy wel te pas gebracht wordt, en als uit de pen schijnt gevloeid te zijn. Niemand was geschikt dan Hooft om in dezen wel te slagen. Zyne vlugge vinding-rijkheid en uitgestrekte wetenschap, gevoegd by een doordringend verstand en diepgrondige kennis van onze tael, waer door hy zich een ongemeene kracht en netheid van uitdrukking verkregen hadt, verschafften hem gelegenheid by alle voorvallen blyken te geven van zynen geest. Maer het verging Hooft gelijk veele groote verstanden: zijn vernuft was ais een sterkstroomende rivier, welke door de geweldige vloed en kracht van water aengezet, opzwelt en zyne eigene boorden overvloeit: de eene gedachte bracht by hem de andere gedachte voort: zyne woorden rolden als uit elkander, en de tael zelve boog zich on-

des

der s'mans pen, om hem zyne gedachten op het levendigste uit te doen brengen. Dikwils zocht hy zich te bedwingen, als wilde hy zijn geest getveld aen doen: maer men stuite eens een rivier die aen het overstromen is. Zoo is het met alle zyne Gedichten, maer zoo is het ook met zyne Brieven. En ik geloof dat er meer vinding is in Hoofts werken alleen, dan er in alle onze Dichters en Schryvers samengenomen gevonden wordt: Het onderscheid is, dat het geen fraei moet gehouden worden in een gedicht, een faut wordt in een brief. — Gellerts verhandeling over den brieven stijl (x) zou iemand, die over deze stoffe werken wilde, tot veel handleiding hunnen zijn, zelfs geloof ik dat een goede overzetting daarvan veel nut

in

(x) Practische abhandlung van den guten geschmacke in Briefen. Z. Gellerts Werken Th. IV. S. 9—78 neuer auflage. Enige anderen die over den Brievenstijl geschreven hebben worden van hem opgenoemd S. 36. Uit het Engelsche maendwerkje (*the Critical Review* No. 119, Decemb. 1765.) zie ik, dat men te London een vierde druk gegeven heeft van een Brief-verzameling, die tot opschrift voert: *Familiar Letters on various subjects of Business and amusement, with a view to form and polish the stile; improve the understanding, and inculcate an early Taste for Epistolary correspondence.* by Charles Hallifax. Zoo de inhoud aen den titel beantwoord, moet het stuk goed zijn. Doch ik ben te dikwils door titels bedrogen om daeruit meer over een werk zelf te oordeelen.

in ons land zoude doen. En die welke eenige zynner brieven onlangs in 't Neerduitsch vertaald heeft, hadt beter gedaen zijn tijd te besteden aen de Verhandeling over den brievenstijl. — Wat de *Heldenbrieven* betreft, deze dunkt my behooren niet tot ons oogmerk. 't Is hare eigenschap dat zy in dichtmaet gebracht worden, en dus laten wy de behandeling daarvan over aen den vervaerdiger enen *Nederduitsche* Dichtkunde. — Meer behoort hiertoe het briefs wyzige geschicht, waervan de Engelschen, en meest Richardson, het eerste voorbeeld kunnen gerekend worden gegeven te hebben: niet zoo zeer omtrend ware gebeurtenissen, dit erinner ik my niet tot noch toe in gebruik te zijn gebracht: maer met verdichte of *Romanesque* gevallen. Deze soort van brieven is zeer moeilijk, daerom dat alles by wyze van mededeelend verhael moet geschieden, maer tevens aengenaem voor den Lezer, dewijl hem hier door veelen min wichtige omstandigheden uitgespaerd worden, welken een Historieschryver onmogevoorby kan gaen: behalven dat de personen hier hun eigen *caracter* of bestaen stilzwygende affchilderen, 't geen meer eigenschap heeft, en veel doet tot het belang

lang (y) der geschiedenis. — Rousfeau van Geneve heeft in dit soort het volmaakte voorbeeld gegeven door zyne *Nouvelle Héloïse*,* *ou Lettres de deux amans habitans d'une petite ville au pied des Alpes*. En wie in dezé soort van Romans behagen vindt, zal ook met veel nüt en vermaek lezen de *Lettres du Marquis de Roselle*, onlangs door de verstandige Mevrouw Beaumont te Parijs in 't licht gegeven, en in 't laetst des voorgaenden jaers in onze tael overgezet.

I V.

Tot de Welsprekendheid behoort alles wat niet in gebonden stijl geschreven wordt, en dus mag ik by deze gelegenheid myne landgenooten aanzetten om zich te oefenen in een soort van schriften van geest, waarvan wy in onze tael, noch weinigen of geene voorbeelden hebben, ik meen

HET ZEDENKUNDIG VERHAEL.

Niet tegenstaende ons land yan een meenigte
Ro.

(y) De Franschen zeggen *l'interet de l'histoire*, *l'interet de la piece*: zy meenen hier door *ce qui interesse le plus le Lecteur dans telle ou telle piece*: anders *le fonds de l'histoire*. De Engelschen hebben het zelfde woord overgenomen, en zeggen *the interest of a piece*. Men kan dit in onze tael niet wel uitdrukken.

Romans als overfloopt is, ik meen niet de overgezeten, maar die welken oorspronkelijk van Hollanders geschreven zijn, kan men evenwel met recht zeggen dat wy noch geene Roman hebben, wyl wy er geen hebben die in een rechten smaak is ingericht. Sommigen zijn ongezoeten en zot: anderen vloeien over van geest, doch al die geest bestaat ongelukkig in een deel gemeene aardigheden, laffe gelijkkluidheden en lage trekken, die een kenner niet dan zeer mishagen moeten: behalve dat de meesten vervuld zijn met aenstotelyke verhalen, die recht strydig zijn tegen het oogmerk van een goede Roman.

Terwyl het zeer moeilijk is eene verdichte levensbeschryving wel uittevoeren, wilde ik dat myne Landgenooten zich eerst oefenden in een kleiner soort van Romans, 't geen men *Verbalen* noemt, die door hare kortheid den Lezer meer behagen, en hem te gelijk ook, worden zy wel ingericht, nuttiger zijn kunnen, dan een uitgewerkte Roman. Te meer wyl hier door die vernuften, welken de meeste geschiktheid tot de Toneelpoëzy hebben, gelegenheid zou gegeven worden om uit dezelve onderwerpen te ontleenen, die voor onzen Schouwburg geschikter waren dan die waarmede wy ons tot noch toe moeten behelpen (z).

Het

(z) Zie hier over het *Ontwerp ener verbetering van het Nederlandsch Toneel*, in het tweede deel dezer *Bedenkingen*, 't geen voor de *Dichtkunde* geschikt is.

Het Verhael is eene eigenaerdige en beknopte voorstelling ener verdichte gebeurtenis, tot verbetering der zeden of hekeling der belagijkheden van het volk waer voor het geschreven wordt: — Dit is de bepaling van een Verhael zoo als het behoort te zijn. Anders kan men het enkel beschryven, eene eigenaerdige voorstelling ener verdichte gebeurtenis: om in deze laetste bepaling alle de Verhalen te begrypen; die wy tot noch toe hebben.

Het Verhael is van een zeer oud gebruik (a): men vindt er reeds voorbeelden van by de Grieken. „De-
 „ ze natie, die naderhand veele navolgers gehad heeft,
 „ was in haren aerd vlug, vrolijk en luchtig, zeer
 „ genegen tot een geestige boert, en overgegeven aen
 „ die Wijsbegeerte welke met alles den spot dreef,
 „ omdat zy geen ding in waerde hieldt: meer werk
 „ makende van hunne Dichteren dan van hunne Veld-
 „ oversten, en krachtiger in genomen met de verto-
 „ ning van een nieuw toneel-stuk van Euripides dan
 „ met

(a) Ik was eerst van voornemen hier alleen eene overzetting te geven der *Reflexions sur le Conte*, die te Parys by Jorri gedrukt zijn, in zyne verzameling van Fransche Dichtstukken met platen, voor het deel waerin vervat zijn *Les Dévirgineurs & Combabus, Contes en vers: suivis de Floricourt, histoire Française*. Maer dewijl deze aanmerkingen meest geschreven zijn voor de Fransche natie, en ook meer hare betrekking hebben op de Verhalen in verzen, zal ik er slechts hier en daer uit overnemen, 't geen my 't best te pas koomt, en zyne woorden van de mynen met voorgezette commaes onderscheiden.

„ met de tyding ener behaalde overwinning. Zoo
 „ dat zy de onheilen van den Peloponnesifchen oor-
 „ log waerfchijnlijk vergeten zouden hebben , hadt
 „ men de gefchiedenis daervan in volksgezangen
 „ (*Vaudevilles*) gebracht. Boven mate fterk in hun-
 „ ne bewondering , en wreed in hun haet , vervolg-
 „ den zy hunne Wyzen , en vergootten hunne spot-
 „ geesten. 't Was dan ook te Athenen , waer de inborst
 „ der natie zich het meest ontvouwde en in alle zyne
 „ byzondere trekken vertoonde , dat de beroemde Samo-
 „ fatenfer de eerfte gronden leide van zyne achting.
 „ 't Was hier dat hy die boertige wyze van denken
 „ aennam , die lichtigheid , dat Attifche , welk men
 „ in zyne Verhalen en in zyne Zamenspraken vindt :
 „ en 't was hier tevens dat hy de menfchen leerde ken-
 „ nen. 'T geen my 't meest in Lucianus be-
 „ haegt , is die wijsgeerige trots , die grootmoedige
 „ onafhankelijkheid , die zich niet bukt dan voor het
 „ juk der reden. By hem heeft de waen geene uit-
 „ vluchten : Hy vervolgt haer in haeren doolhof , en
 „ maekt zich een licht door den nevel der wyrook
 „ heen , waerdoor de Grooten als omgeven zijn.
 „ Hy fchat hen naer hunne waerden , ligt hen het
 „ momaenzicht af , en ftelt hen ten spot van de gan-
 „ fche wereld. Hy doet de Goden van den Olym-
 „ pus komen , de Koningen van hunnen troon , en
 „ de Helden van hunnen triumph - wagen , en allen ko-
 „ men zy voor zyne voeten blozen over hunne on-
 „ deug-

„ deugden en over hunne zwakheden. Namen zy
 „ hier een voorbeeld van , die vreezachtigen , die in
 „ den engen kreits der welvoeglijkheden ; (*bienstan-*
 „ *ces*) omkruipen , en dan noch fchryven durven ,
 „ terwijl zy fchromen zouden om te denken ! Lucia-
 „ nus bepaelt zich niet tot eenen toon ; welke eene
 „ zuivere fijnheid , welk een levendig vuer , en te ge-
 „ lijk welk eene bevalligheid is er niet in het verhael
 „ der Liefdens-gevallen van Theomnestus ! De gefchie-
 „ denis van den Ezel is een meesterftuk van leven-
 „ digheid , fynen fmaek en vertellings - wyze .

„ Men heeft de werken van Anacreon Gezangen
 „ genoemd , maer de meeste zijn by wyze van Ver-
 „ telling , en kunnen voor Verhalen doorgaen . Van
 „ dat foort zijn *de Wraek der Liefde , de Vlugtige*
 „ *Liefde , de Liefde van wasch* , en veele anderen .
 „ Ik kan dan van hem fpreken , zonder van rijn ftuk
 „ aftegaen . Anacreon is buiten tegenfpraek de bemin-
 „ lijkfte , de zoetvloeiendfte en de lagchendfte dich-
 „ ter der gansche oudheid . Ongelukkig dat men hem
 „ in onze tyden ontluisterd heeft . Hoe is 't moge-
 „ lijk , dat iemand ; in de eenzaamheid van zijn ver-
 „ trek , zich vervullen zou kunnen met dat vuer ,
 „ het geen hy haelde uit de ogen van zijn liefste ,
 „ uit de ongebondene lustigheid van zyne gastmalen ,
 „ en uit de gezelfchappen van zyne vrienden . 'T is
 „ een bloem die noch geur , noch glans heeft , bui-
 „ ten de zon die hem heeft zien uitluiken : deze Dich-

„ ter is een van die, welken men in hunne oorspron-
 „ kelyke taal moet laten: en 't is minder kunst
 „ hem na te volgen dan het is hem overtezetten.
 „ Het Verhael bloeide ook by de Romeinen. Pe-
 „ tronius, een Romeinsch edelman, *Proconsul* van Bi-
 „ thynien, en Consul onder Nero, een man van ver-
 „ maek en vrolyke gezelschappen, muntte onder an-
 „ deren uit in dit soort. Hy vondt middel om een
 „ goeden smaak te hebben ten tyde van Claudius, en
 „ een sijn oordeel aen het hof van Messalina. Hy
 „ was het die den keizer voot verdriet bewaren moest,
 „ door eiken dag nieuwe vermaken uitte vinden: ook
 „ heeft niemand de weelde, en om zoo te spreken,
 „ de kunst der overdaed en der vermaken tot hoger trap
 „ gebracht. Hy wist aen het Hof zelfs eens zagt af-
 „ druksel van zyn inborst en denkwys te geven.
 „ Zyne werken zijn er vol van. 'T is overal een lust-
 „ tig hoveling, een bekoorende luchthart, wiens kleuren
 „ altyds even frisch en levendig zijn, en die de driften
 „ niet schildert dan naer zyn eigen ondervinding: en
 „ 't is zeker dat de gemeenzame omgang met Groo-
 „ ten, hoe verdorven zy ook zijn mogen, zeer nuttig
 „ is voor alle die schryven. Men vindt er die on-
 „ gedwongen gemaklykheid, die gladde beschaef-
 „ heid, die losse vrolykheid, dat, ik weet niet wat,
 „ het geen men het vernis van den geest en de bloem
 „ der verbeeldings-kraft noemen kan. Zijn zy ver-
 „ dorven en belaglyk, zy zijn 't altyds met een ze-
 „ „ ker

„ ker verheven onderscheid: en mogelijk is het Clau-
 „ dius wel, aen wien Petronius zijn onsterfelyken naem
 „ verschuldigd is. Zijn Verhael, Satyricon genaemd,
 „ toont in welk een mate hy de mans hadt ga-
 „ de geslagen, en uit zyne liefdensgevalen van Cir-
 „ cé en Polyenys, en de geschiedenis der Ephesische
 „ vrouw, blijkt hoe wel hy te gelijk ook de vrou-
 „ wen kende.”

Terwijl Europe door een dikke nevel van onwe-
 tenheid als bezwakt was, bloeide het Verhael in het
 Oosten. Arabie zoo wel als in Perzie leverde ver-
 nuften op, die in dit soort uitmunten. — De
 Vertellingen der eersten, in duizend en eene nacht
 verdeeld, zijn doorluchtige blyken van hunne
 paellose verbeeldings kracht. Terwijl andere volke-
 ren zich alleen uitstrekken tot het geen wezenlijk in
 de Natuer bestaet, doet de bygeloovigheid van deze
 natie hunne verbeelding gaen over alles wat immer uit-
 gedacht kan worden. En, zonder de vergelyking te
 ver te trekken, gelijk een Engelsch Treurspel niet be-
 haegt zonder lyken, zoo wordt ook geen Arabiesch Ver-
 hael fraei gehouden zonder heksen. Shakespear is vol
 van vreemde verschyningen en ongehoorde toveryen:
 Miltons duivelen zijn zomtjids ook al vry belachlijk:
 en de Kardinael d'Esté hadt reden om tot Ariosto te
 zeggen, *dove diavolo avete pigliato tante coglionerie?*
 maer de verbeeldingskracht van dezen drie zamen ge-
 nomen, met alle de sprookjes die immer eenig Euro-
 pe

peaensch oud wif van spoken en verschijnfelen heeft nitgedacht, komen noch in geene vergelyking met het geen men in de Arabifche Nachtvertellingen vindt (b). En met dat al verdienen dezelve ten hoogften gelezen te worden, om de eigenaerdige voorftelling, juifte aeneenfchakeling, en wonderbaerlyke ontwinding der in een gewikkelfte gevallen: waer by koomt een kracht en vurigheid van uitdrukking, die te gelijk met hunne verbeelding haren oorfprong verfhuldigd is aen den invloed der luchtfreek en losbandige levenswijfs dezer natie.

Gelijk de Perfianen meer befchaefd zijn in hunne zeden, zoo zijn ook hunne Vertellingen befchaefder dan die der Arabieren. Alles is wel vol van toveryen, verschijnfelen en gedaenten-wifelingen, doch hunne verbeelding is veel minder dol en buitenfporig. En de Derviesch Mocles die opfteller is der duizend en eene dag Perfiaenfche Vertellingen overtreft de Arabifche fchryvers ver in geleerdheid en zedenkunde: ja het ftact my voor, dat hy Plato, Hippocrates, en noch eenige andere Grieken gelezen heeft, die in 't voorby gaen aengehaeld worden.

Ein-

(b) Ondertufchen zijn er eenige gebeurteniften in, die in den grond waer gehouden worden: by voorbeeld eenige daden van Haroun Alrafchid. De Turkfche en Arabifche gefchiedfchryvers, die veel met dezen Kaliph op hebben, bevestigen 't geen van zijn beleid, dapperheid en goed toezicht in de *Nachtvertellingen* verhaeld wordt.

Eindelijk ten derden heeft men zelfs verhalen die van den Ganges hunnen oorsprong hebben. Locman, een Indiaensch wijsgeer, schreef een werk 't geen te gelijk Fabelen en Verhalen vervat: zijn verbeeldingskracht is wel ongelijk minder buitensporig dan de vorigen, maer teffens ook zoo vruchtbaer en levendig niet. En een zyner grootste fouten is, dat de Verhalen als nesten doosjes (c) in elkander zitten. Een vogel vermaent hare jongen, en ondertusfchen schiet haer een geval in dat hier by toepaslijk is; de jongen verzoeken haer om het zelve te weten, en dit brengt haer weder een ander te binnen, dit wederom een ander, en zoo tot vijf ja zes malen toe: een gebrek 't geen de Arabische en Persische schryvers ook wel hebben, doch zoo sterk niet, en 't geen by hun minder stuit om dat hunne verhalen langer zijn, en den Lezer meer belang doen nemen, dan die van Lokman, 't geen den draed der geschiedenis by gevolg ook zoo kort niet afbreekt.

Andere Oostersche Verhalen weet ik niet dat wy hebben. De duizend en een kwartier uers Tartaersche Vertellingen zijn van een Franschman geschreven: en de *Contes Chinois* en *Peruviens*, waarvan ik de laetste in 't Engelsch gelezen heb, hebben insgelijks hunnen oorsprong uit Frankrijk: in een der laetste maendschriften (d) staet een Verhael dat men voorgeeft uit het Chi-

(c) Een gelykenis van den grooten If. Watts, die by gebruikt van de herhaelde *parenthesen* of tusschenredenen.

(d) *Mercur de France* 1766. Mars. Tom. I. p. 27.

Chineesch vertaald te zijn , en van dat soort zijn er hier en daer noch al eenigen verspreid , doch men kan zelden op deze verzekeringen staet maken : en terwijl ik nooit iet oorspronkelijk Chineesch gelezen heb , kan ik uit den stijl niet oordeelen.

Na de herstelling der Letteren in Italiën , verscheen ook wel haest het verhael met enen nieuwen luister. Bocaccio , die in zijn moedertaal schreef , was een man van uitgestrekte geleerdheid , en tefteus ('t geen zeldzaam is , Lezer !) van een vrolyken inborst en levendige verbeelding : hy hadt zich toegelegd op de kennis der menschen , vooral op den aerd zyner landgenooten. Zijn *Decamerone* is een meesterstuk van nette schrijfwyze en vrolyke boert : en Bocaccio is nevens Petrarca de *auctor classicus* der Italianen. Zijn oogmerk was de bedorvenheden van zijn eeuw , vooral de ondeugden der Geestelyken te hekelen. Doch om de waarheid te zeggen , 't ware ongetwyfeld beter de zeden te laten zoo als zy zijn , dan dezelve op zulk een wijs door te stryken , als Petronius te Rome of Bocaccio te Florence gedaen hebben. Zyne verhalen zijn even als die van Beroalde de Verville (e) , van de Koningin van Navarre , en van la Fontaine zelfs , vervuld met aenslotelyke beschryvingen , die een deugzaam lezer het vermaak doen verliezen , 't geen hem anders de fraeie stijl en vertellingwyze dezer schryveren aenbrengt. Wat zouden zulke groote vernuften niet hebben kunnen voortbrengen , hadden

23

(e) Schryver van het *Moyen de parvenir*.

zy zich by tijds eenen anderen smaak aengewend, en tot betere stoffen overgegeven!

Mich. Cervantes schreef omtrend denzelfden tijd in Spanjen. Hy floeg beter weg in dan Bocaccio, ter verbetering zyner Landgenooten, en de geestige schryver van *Don Quixote* is in alle zyne werken dezelfde. — Die de gesteldheid van Spanjen in dien tijd eenigszins kennen, zijn best in staet om over de verdiensten van dit groot vernuft te oordeelen: doch de meeste trekken zijn voor ons verloren, om de weinige kundigheid die wy hiervan verkrygen kunnen: en Cervantes is een van die schryvers, die niet dienen dan in den tijd en in het land waerin zy geschreven hebben. Ook verliest hy daerenboven onbegrypelyk veel, en mogelijk noch meer dan Bocaccio, zoo men hem in zyne oorspronkelyke tael niet lezen kan.

Onder de Engelschen vindt men ook eenige Verhalen in onrijm, doch zeer weinige: hunne spektatorieele werken leveren nu en dan verdichte gevallen op, die tot het soort van Zedenkundige Verhalen gebracht kunnen worden. Ook hebben zy eenige verhalen van Langhorne (*f*), van Miss Elize Haywood, enz. Maer de smaak van het volk valt in 't algemeen meer op aeneengeschakelde Romans.

Wat

(*f*) Een zyner verhalen, *Solyman en Almena*, is doot een geoefende pen in het Nederduitsch overgezet, en verschijnt in het licht, terwijl deze Bedenkingen op de pers zijn.

Wat de Franschen betreft, het verhael is een der werken van geest waer zy het meest in vermogen. Dewijl wy hier alleen het Verhael in onrijm verhandelen moeten, zullen wy, van hunne Dichters, die in dit soort uitgemunt hebben niet spreken, zelfs niet van la Fontainé: ja kortheds wille uit de anderen noch maer enkel de voornaemsten opnoemen om tot M. Marmontel te komen, wiens *Contes* het voorbeeld zijn, daer myne Landgenooten zich na moeten schikken.

Hoe veel zoude ik niet geven willen om Rabelais te kunnen verstaen: en echter twyfel ik zeer of er hoop voor my is om hiertoe ooit te geraken. Honderd malen begin ik hem te lezen en honderd malen leg ik hem weder uit de hand. Eenige schoonheden, daer ik by kan, treffen my wel: doch ik kan nooit ten einde komen om my een onderscheiden denkbeeld, of van den geheelen samenhang, of van het oogmerk des schryvers, of zelfs niet van zyne wyze van denken te verkrygen: en ik verbeelde my eer middel te zulten vinden om *Tristram Shandey*, dan om *Gargantua* of *Pantagruel* te verstaen. Niet dat my dit ongeluk komen zoude van de oudheid der tael die hy gebruikt: wy hebben hulpmiddelen genoeg om het alleroudste Fransch zeer gemakkelijk te verstaen; en ik heb mijn lot in dezen met de Franschen zelf gemeen. In den tijd waerin Rabelais schreef,

begre-

begrepen hem veelen niet : tegenwoordig verstaen hem noch weiniger : van daer die verschillende beoordeelingen, die men van hem vindt, terwijl de een hem hemel-hoog verheft (f), de ander met de slechtste schryvers gelijk stelt (g). „Ik heb 't ongeluk (zegt „ de schryver der *Reflexions sur le Conte*) van Rabelais niet te kunnen verstaen of te bewonderen. Ik „ begrijp niets van zyne *hieroglyphische* vrolijkheid, „ van zijn onophoudelijk geklap (*bavardage*), „ noch van zyne onbetamelyke aerdigheden: en ik begriep noch minder du Bellay, Bischoep van Parys, die alle die geenen uit zijn gezelschap bandede, welke Meester François niet van buiten wisten. Ondertusfchen is mogelijk deze ingenomenheid te verontschuldigen. Wanneer Rabelais verscheen, vondt hy niet dan gekken tot Lezers, en het gebrek aen goede werken bracht noodzakelyk dat der rechters en beoordeelers mede.” Wat er van dit oordeel te houden zy zal ik niet bepalen. Ik voor my wil niet vonnissen over 't geep ik niet versta. Anders heb ik veele redenen om te denken dat er in Rabelais schoonheden zijn, die het alleen aen zommigen gegeven is te verstaen. Ten minsten La Fontaine was byna afgodisch met hem ingenomen;

(f) *Diétion. de Moreri Art. Rabelais.*

(g) Muralt *Lettre 5. sur les François* p. 382.

men (b): en La Fontaine was geen man die zich door byzondere oogmerken zou hebben laten vervoeren om een werk boven zijn verdiensten te verheffen. Ook is het oordeel van hem meer dan dat van honderd anderen, om den smaak waerin hy viel, die hoewel ongelijk zuiverder, echter in den grond dezelfde was met die van Rabelais.

Naest Rabelais zullen wy niet kwalijk Scarron plaetzen. Zyne *Nouvelles*, in den smaak van Cervantes ten deele, en ten deele van Boccaccio, geschreven, zijn mijns oordeels, uitgezonderd enige kleine Dichtstukjes, 't geen wy het beste van hem mogen houden. Men vind er noch het langdradige en ver-

(b) De Abt Olivet verhaelt hier een vernakelijk voorbeeld van in zyne levensbeschryving (onder de *vies des Academiciens dans l'Histoire de l'Acad. Française*). Vooraf moet men zich erinneren, 't geen bekend is, hoe deze man, die zoo vlug was in zijn vertrek, geheel onbekwaem was voor den omgang door de afgetrokkenheden (*distractions*, Eng. *absencies of mind*) waeraen hy onderhevig was. Eens in gezelschap zijnde met enige luiden van zijn kennis, waer onder een Geestlyke was, kwam men te spreken van den H. Augustinus, wiens geleerdheid en geest door onzen Geestelyken zeer verhefd wierdt. La Fontaine uit zyne afgetrokkenheid komende, door dien hy hoorde dat er iemand om zijn geest geprezen wierdt, vroeg met een grooten uitval: *Mais, avait il bien tant d'esprit que notre Maître François?* waerop de ander niets ten antwoord gaf, zeggende alleen: *Prenez garde, Monsieur la Fontaine, vous avez mis un de vos bas à l'envers.* De zaak was waer, en die hem kenden verwonderden zich niet over deze *distractien*, die zy dagelijks van hem gewoon waren.

vervelend uitweiden van zijn *Roman Comique* in: noch de lage en bedorven boert, die in zijn *Travestis* heerscht: en waer van de invoering, hadt men den loop derzelven niet ras gestuit, binnen korten den smaek der Franschen geheel verdorven zou hebben (i). Zijn gevallen zijn vreemd en verwonderlijk, zonder dat zy tegen de waerschijnlijkheid, of laet ik liever zeggen tegen de mogelijkheid aengaen: en zyne ontknoppingen meestal zoo kunstig als onverwacht. 't Geen, gevoegd by ene beknopte en fraeie wyze van vertelling, hier en daer verlevendigd door enige trekken, waervan zich Scarron nooit onthouden konde, zyne *Nouvelles* onder den rang der vermakelyke en lezenswaardige verhalen stelt; voor luiden, die in verdichte gebeurtenissen behagen scheppen. Doch gelijk er niets aenslotelijks in voorkomt, zoo als in Bocaccio, zoo moet men er ook geen zedenkunde in zoeken. Het oogmerk des schryvers was enkel korte Romans te schryven tot uitspanning zyner Lezeren.

Maer ik verlang om tot deze eeuw te komen: „ De „ Verhalen van Guillaume Vadè zijn een verschijnsel (k) „ (*phénomène*) van den ouderdom van M. de Voltaire. Na *Mabomet* en de *Tu en vous*, na de „ Hen-

(i) Zie Muralt *Lettre V. sur les François* p. 381.

(k) Dit woord is niet van die kracht in onze tael: maer 't is van dezelfde beteekenis. Waerom zouden wy het zoo wel niet in gebruik brengen als alle de volkeren, welke het Grieksche woord in hunne tael hebben overgenomen.

„ *Henriade* en de *Pucelle*, na de *Histoire Universelle*
 „ en zoo veel *Madrigals*, was er voor hem niet ove-
 „ rig dan verhalen te schryven. Zy zijn gretig ont-
 „ vangen van dat zelfde volk welk hy zoo streng han-
 „ delt in zijn *Discours aux Velches*. — Ondertus-
 „ schen kan men niet dan zich verwonderen over het
 „ ouachtbaer vernuft van dezen onsterfelyken schry-
 „ ver. Hy vereenigt alle schryfwyzen, schikt zich
 „ naer allerlei smaken, en bevat om zoo te spreken
 „ de twee polen der Letterwereld. Hy onderwijst,
 „ hy vermaekt, hy verlaet dikwils de gouden tafel
 „ van Seneca om den ton van Diogenes: maer 't geen
 „ altijd stof van verwondering geven zal, is dat
 „ hy in zoo hoog een ouderdom die luchtige vrolijk-
 „ heid behouden heeft, die ten eenemale verloren was
 „ na dien spotachtigen Wijsgeer, die zijn gansche le-
 „ ven door te gelijk vrolijk en ziek was: en wy zijn
 „ gelukkig dat er te Genevè een gryzaerd is die ons
 „ vermaken kan, terwijl onze jonge lieden byna allen
 „ van een onverdragelyke droefgeestigheid zijn.”

Behalven de *Contes de G. Vadé* hebben wy noch
 twee werkjes van denzelfden schryver, die hier toe ge-
 bracht moeten worden. *Mennon* te weten en *Za-
 dig* (1), beiden Oosterfche verhalen, waer door hy
 een voorbeeld heeft willen geven van het Wijsgeerig
 verhael, 't geen mogelijk noch wel zoo nuttig is als
 het

(1) Onlangs gebrekig in het Neêrduits vertaald, en ge-
 plaact in de *Algemeene Oefenschool* van Meyer.

het zedenkundige. Terwijl dezelve te gelijk *Episodische Verhalen* zijn, zoo als M. Dixmerie er naderhand enigen gegeven heeft, dat is verhalen waerin elke *Episode*, of elk hoofdstuk een byzondere *intrigue* vervat, 't geen als een verhael op zich zelfs kan aengemerkt worden, en het welk teffens ondergeschikt is aen het oogmerk van het verhael zelve, en zijn betrekking hebben moet tot het hoofd-onderwerp van den schryver. „ *Ce genre*, zegt M. Dixmerie, „ *proscrit les longs details : il ne peut meme gueres* „ *intéresser que l'esprit, & dis-lors il en exige* „ *d'avantage; il veut un stile plus saillant, plus d-* „ *igrammatique; il requiert plus de précision, d'a-* „ *grément & de Philosophie, qu'un sujet ou le cœur* „ *entre lui-même, ou l'intérêt conduit à l'illusion &* „ *tient souvent lieu de tout autre mérite.*”

Zoo komen wy, Lezer, tot dien welken ik myne Landgenooten als hun voornaemste voorbeeld ter navoiging gesteld en aengeprezen wil hebben, tot M. Marmontel, dien wy gevøeglijk by Voltaire plaetzen zullen, den leerling by zijn meester. De *Contes Moraux* waren zoo haest niet by een verzameld uit de maend-werkjes, waerin zy van tijd tot tijd verspreid en met vermaek gelezen waren, of de meeste volkeren ontvingen hun met een gelyke toejuiching: en in 't kort zag men dezelve in de voornaemste talen overgezet, en eenigen in fraeie *Operàs* en *Comedies en Musique* veranderd: hoewel zy echter hun meeste nut in Frankrijk doen moeten, dewijl het oogmerk van den

febryver enkel was om voor zyne landgenooten te schryven, 't geen ongetwyfeld het beste is: maer die zoo schrijft als M. Marmontel, doet zelfs de zulken belang nemen in zyne werken, die hoofdzakelijk geen belang hebben in de stoffen welke hy verhandelt.

Het oogmerk van M. Marmontel was, gelijk hy zelf zegt, om enige fauten zyner natie, die of noch in 't geheel niet, of niet wel genoeg op het Toneel gebracht waren, ongevoelig hun onder het oog te brengen: en dat by wyze van verhael, om anderen hier door stof te geven tot het bewerken van kluchtspelen, waarvan het onderwerp hieruit gevoeglijk kon ontleend worden. En hy slaegde in de uitvoering van dit voornemen zoo gelukkig, dat veelen met reden de hoop verloren oordeelen van hem in dit soort te overtreffen. *Dans son genre*, zegt de Schryver wiens woorden ik reeds meermalen by gebracht heb, *il peut servir de modele. Il écrit pour son siecle, il a saisi les nuances qui caractérisent nos mœurs: son style est pur, élégant, plein de grace & de précision. Ses Contes en un mot sont l'ouvrage d'un homme du monde, d'un Philosophe aimable, & d'un moraliste ingénieux.*

De toejuiching, waermede zyne Verhalen van een ieder ontvangen wierden, zette wel haest veelen aen om in zyne voetstappen te treden. Onder dezen muntten uit M. d'Arnaud (m), de Abt Voisenon, (o) Mlle Camedris (o), en eenige anderen. Wat M.

Dix-

(m) Schryver van de *Amans Malheureux, ou le Comte de Comminge*; van *Fanni, ou l'heureux repentir*, enz.

(n) Schryver van de *Reine de Golconde*; van het *Tamieux pour elle*, van *Migapauf*, enz.

(o) Dezelfde, die onlangs een *Eloge de Mr. Descartes* heeft uitgegeven.

Dixmerie betreft, wy hebben van hem een verzameling van zestien *Wijsgeerige verhalen*, zoo als hy die noemt, en van tijd tot tijd komen er noch van zyne Verhalen in de *Mercur de France*. De Lezer wacht buiten twyfel ook over dezen mijn oordeel, en dus ben ik genoodzaakt te zeggen dat hy my de minste voorkomt van allen die ik tot noch toe gezien heb, vooral ten aenzien van zyne schryfwyze, die doorgaends stijf en gedrongen is. Zoo dat de *Edelman (le Noble)*; een Verhael 't geen zijn oorsprong verschuldigd is aen ons land, en aen een vrouwe van aenzien in mijn geboortestad wordt toegeschreven, alleen alle de *Contes* van M. Dixmerie, hoe wijsgeerig zy ook zijn mogen, opwegen kan. En hoe zeer hy my ook in zyne Voorrede verzekeren moge, dat de rede, waerom hy dezelve verzameld en onder zijn naem uitgegeven heeft, enkel geweest is dat sommige lieden de Verhalen, die van hem van tijd tot tijd in de *Mercur* verschenen, aen M. Marmontel toeschreven, kan ik echter niet gelooven dat iemand, die de minste inmaak heeft, zyne dorre en styve denkens- en schrijf- wyze van die van den keurigen schryver der *Contes moraux* niet in den eersten opslag zou kunnen onderscheiden.

„ Zie daer, Lezer, myne aenmerkingen over die
 „ welken zich in dit soort van schriften van geest be-
 „ roemd gemaekt hebben. Hun byzonder *caracter*
 „ te ontvouwen, in het onderzoek hunner schoonhe-
 „ den te treden, is meen ik de aerd van het verhael

„ en deszelfs eigenschappen te verklaren , zonder in
 „ het drooge en onaengename ener bloote onderwy-
 „ zing te vervallen. De beschouwing en overweging
 „ van groote voorbeelden doet meer uitwerking dan
 „ alle lesfen , die men geven kan. Horatius, Vida,
 „ Boileau en Pope zullen nooit een Dichter maken.”

'T is met vallen en opftaen dat een vernuft zich be-
 kwaem maekt , en tot dien trap van volmaektheid
 geraekt, daer het vatbaer voor is: hierom zal ik my-
 ne Landgenooten geene lesfen voorftellen , maer die
 zich in dit foort oefenen willen alleen aenraden het
 herlezen en overwegen der opgenoemde voorgange-
 ren; vooral van M. Marmontel, dien ik den besten ter
 hunner navolging houde: zoo ten opzichte van zijn
 oogmerk, de doorftryking der fouten en belaglijkhe-
 den van het volk waervoor, en den tijd waerin hy
 fchreef, als met betrekking op zyne fchrijfwyze, waer-
 in hem bezwaerlijk iemand zal overtreffen.

Ons land is vruchtbaer genoeg van gekken om in de-
 zen een goed vernuft aen werk te helpen. En vindt
 onze voorganger noch een ongemacide ftreek binnen
 de muren van Parys, daer zoo veel Toneelftukken,
 zoo veel Hekelfchriften, zoo veel *Traité des Mœurs*,
 en zoo veele *Romans* uitkomen, hoe zou er by ons
 ifof ontbreken die noch het een noch het ander heb-
 ben? een Haegfche *petit maitre*, die niets acht dan
 wat Fransch genoemd kan worden: — een Leidsch
 Student, die overgegeven aen allerlei dartelheden zyne
 mid-

middelen verspilt, zyne studien verzuimt : — een Amsterdamsch Koopman die een groote zwier voert, als of hy schatten won, daer hy binnen korten accordeert : — Een Asfuradeur die op een strooivisch aangedreven, en het geluk gehad hebbende van geld te winnen, de eerste inboorlingen kleinheden durft aendoen. — Een styve Noordhollander, die alle andere volkeren veracht, wanende dat buiten zijn geboortelucht geen menschen leven kunnen ; — een geleerde die zich inbeeldt dat het welvaren van den staet afhangt van een *varians Lectio* in een oud schryver, — een Dichter die laetdunkend is op zijn vernuft, en altijd overal zijn verzen voorfnijdt, daer hy op zijn kamer veertien dagen zijn nagels zit te byten om vier regels, en nooit zonder zijn *Gradus ad Parnasum* en *Pantbeon Mytbicum* twee regels by een kan lappen ; — en duizend andere voortgelyke belaglykheden zijn recht geschikt om stoffen tot vermakelyke en nuttige verhalen op te leveren.

V.

Eindelijk zou het noch een goed werk wezen optezetten ene

GESCHIEDENIS DER HOLLANDSCHE
WELSPREKENDHEID.

In den smaek van het Italiaensche werk van den Abt

Fontanius (*m*), het welk voor een Liefhebber diet tale van veel gebruik is. In andere landen weet ik noch geen voorbeeld van diergelijk een onderne-
ming. En dewijl onze Nederlanders zich nooit veel op de Welsprekendheid toegelegd hebben, dienen wy dit over te laten voor onze nakomelingen.

(*m*) *Della Eloquenza Italiana.*

* * *

Hiermede besluite ik dit eerste Deel myner Bedenkin-
gen. Het volgende zal de werken bevatten, die hun-
ne betrekking op de *Dichtkunde* hebben. waerna in
een derde de *taelkunde* verhandeld zal worden, met
een aenhangsel van enige stoffen die zich onder de
vorige hoofden niet schikten; Wel te verstaen, dat
bekwame Lezers mynen arbeid niet afkeuren, afgun-
stigen door het toepasfen van enige algemeene trekken
my mijn *Sans fard* niet betwisten, dat ik in staet bly-
ve om myne oogmerken uittevoeren, en wat dierge-
lyke voorwaerden meer zijn, die meestal van zich
zelve spreken, en geene verdere vooronderstelling
noodig hebben.

Le Philosophe sans fard.

DE VISSCHERS.

Gevolgd naer THEOCRITUS.

DE VISSCHERS:

't **I**s de armoe, waarde Diophant;
Die slaaffche zorgen wekt; den slaap uit de oogen bant;
De vlijt in wezen houdt by fchaamle ftervelingen:
En 't woelend arbeidsvolk, in zijn befommeringen,
Geduurige onrust draaglijk maakt.

Twee Visfchers drukten, afgewaakt,
Een blezen-bed met hun vermoeide leden:
Een hoop verdorde blaën verftrekte 't hoofd ten ftut:
Al wat hun daaglijks diende in hanne bezigheden,
Vond plaats in hun bekrompen hut.
Daar lagen korf en fuik en reep en touw en zegen,
En 't flecht gewaad, daar all' hun fchat in was gelegen,
Opeengeftapeld in eene afgebruikte fchuit;
Dit maakte al 't eigendom der arme Visfchers uit.
Geen trouwe hond, zo vaak 't vermaak van fchaamle menfchen,
Geen kopren yaatwerk, vond in hunne woning ftê.
Niets deed het vriendenpaar om nieuw gezelfchap wenfchen,
Al zag hun oog geen' nabuur dan de zee.

De helft des nagts was naauwelijks vervlogen,
 Of arbeidslust verdreef den slaap uit hun gezigt.
 Ze ontwaken; wryven beiden de oogen,
 En houden dit gesprek voor 't ryzen van het ligt.

A. Schenkt ons de zomertijd, mijn vriend, de kortste nagten,
 Wanneer de hemel ons de langste dagen gunt?
 O neen! 'k ben anders van gedagten.
 Reeds heb ik meer gedroomd dan ge u verbeelden kunt,
 En noch kan 't oog geen ligt ontdekken.
 't Is zeker dat de Goon de nagten telkens rekken.

B. Wat zegt ge? Is 't mogelijk dat de zomer u verdriet?
 Zou dan de tijd, in 't schoonst der jaargetyden,
 Vertraagd of langzaam henen glyden?
 Asphalion, kweek zulk een denkbeeld niet.
 Zeg liever (en uw mond zal dan de waarheid zeggen)
 Dat de allerkortste nagt uwe ongeruste ziel,
 In slaapeloozen staat, te lang en lastig viel.

A. Hebt gy de konst geleerd van droomen uit te leggen?

'k

'k Had meer dan eenen droom, die aandagt waardig is.

'k Zal ze u verhaalen, schoon 't verhaal u mogt verveelen.

Wy deelen daaglijks onze Visch;

Dus is 't ook regt, dat we onze droomen deelen.

Ligt weert ge (want geen mensch heeft meer vernufts dan gy)

De zorgen, die mijn ziel na 't nagtgezig bezwaaren.

Wy hebben tijds genoeg: de slaaplust is voorby;

En 't is noch veel te vroeg om van het strand te vaaren.

B. Verhaal my wat u lust; 'k hoor uw vertelling aan.

A. Noch nauwlijks was ons werk van gistren afgedaan,

Of 'k schikte my ten slaap, en viel terstond aan 't droomen.

'k Was met mijn Vischtuig, dagt me, aan 't eenzaam strand geko-

'k Zat neer, naar mijn gebruik wanneer ik Visch verkloek,

En sloeg 't misleidend aas voorzigtig aan den hoek.

Ik schudde 't zagtjes in het water gindsch en weder.

Straks hapt 'er een; hy trekt den dobber schielijk neder;

Het ingezwolgen aas maakt hem aan 't hoekje vast,

De taaie hangelroe, gebogen door den last,

Gebiedt my met de hand den zwaaren Visch te ligten.

My dagt dat ik 't alleen bezwaarlijk zou verrigten:

De

De hoek was klein en dun; ik vreesde voor een beet.
 'k Greep eindelijk moed en sprak; gy moet 'er uit: maar weet
 Dat ik u, zoo gy bijt, op myne beurt zal wonden.
 Ik slaagde wel, en had een' gouden Visch gevonden.
 Verwonderd dat de zee my zulk een' rijkdom gaf,
 Deed ik omzigtig 't goud van 't roestig yzer af.
 'k Zwoer plegtig dat ik nooit my zoude in zee begeven,
 Maar van mijn' schat op 't land gelijk een Koning leven.
 'k Ontwaakte, gantsch ontrust door mijn' gedaanen eed,
 Bedenk eens of ge ook iets tot mijn gerustheid weet.

B. Verban uw vrees; blijf aan geene ydle droomen hangen.
 De gouden Visch, dien gy gezien hebt noch gevangen,
 En de eed, dien ge in uw' slaap zoo plegtig hebt gedaan;
 Zijn van de zelfde kragt, en niets dan enkele waan.
 Gaa waakend naar de plaats, daar ge uwen schat liet leggen;
 By uwe wederkomst zult ge ongetwijffeld zeggen:
 'k Moet vischen als voorheen, of myne vangst van goud
 Zal my doen sterven, by gebrek van onderhoud.

V. D. B.

VERHANDELING

OVER

V E E D E

E N

O O R V E E D E.

VERHANDELING
OVER
VEEDE
EN
OORVEEDE.

O nlangs in gezelschap zijnde van enige Liefhebbers der Vaderlandsche Letterkunde, hoorde ik smalen en lagchen met het woord **VEEDE**; het welk zeker Dichter als een onverstaenbaer woord, alleen om het rijm, gebruikt had, in een vers, betiteld, *de kracht der Min in het voorbeeld van Piëria*, ontleend voor het grootste gedeelte uit de brieven van **ARISTÆNETUS**, en geplæetst in het pas uitgekomen derde stukje der *Nieuwe Bydragen* bl. 420.

Maer naeuw wierdt Mavors klok geluid,
Of vriendschap liefde en vrede
Was nydigheid en *veede*.

Dit woord was my niet geheel onbekend, en schoon ik op verre na geen doorgaende *Lectuer* der Duitsche Schryveren bezitte, erinnerte ik my hetzelfde zoo by nieuwe als oude Schryveren genoeg gevonden te hebben, dat het geen Liefhebber der Nederl. Letter-

kunde, die maer wat gelezen heeft, behoorde vreemd, veel min belagchelijk te wezen.

Te huis komende dacht ik om de verdediging van dat woord en van mynen Neef die hetzelfde gebruikt had, en myne aenteekeningen na slaende, en aen het zoeken en vinden rakende van het een en het ander, is deze Verhandeling geboren, welke ik nu aen het licht geef, of de moeite, welke ik my hierin gegeven heb, nog aen iemand van nut kon wezen: En om te toonen hoe verachtelijk het is iets, het geen men niet verstaet, schoon het vry algemeen is, te veroordeelen of uit te laghen begin ik met een opgave van de plaetsen in welke ik dit woord ontmoet heb, namelijk: *Proeve van Mengelpoëzy*, onder de zinspreuk, MAGNA MOLIMUR PARVI, bl. 40.

Terwijl hy de oude *veete* en *wrekheid* door de *kluister*
Van zyne magt bepaalt.

N. S. VAN WINTER, *Amstelftroom* B. I. bl. 6.

't Wrokt aan de oude *veete* niet.

BERN. DE BOSCH, *dichtl. Verlustig*. bl. 93.

De schandlyke ondeugd is, in een verachtlijk kleed,
Afschuwlyk uitgedost; wrokt aan eene oude *veet*;

HOOGVLIET, *Mengeldichten* bl. 263.

Stroomprincesfen, 'k eisch ten teeken
Van uw tedre wedermin,
En om d'oude *veet* te bluschen.

ZEEUWS

ZEEUWS, *Gedichten* bl. 117.

— en verwoedt

Zyne opgekropte *veete* in 't schenden van zijn bloed;
Den toom te vieren!

Zie ook bl. 179. alwaer hy *veede* schrijft met een D.

MELLEMA heeft alleen *veete*, *haine*, *envie*, en wederom de TEUTHONISTA *veede*, maer KILIAEN erkent het beide in beide de drukken die ik bezitte, te weten den tweeden druk van 1588 en den derden van 1598. Als ook PLANTYN „*veete* „ of *vepde*, verborgen haet, *Rancune*, *rancœur*, *haine*, *ne cachée*, *odium*, *simultas*, — *veete* dragen, „ *porter rancune*, *odium gerere*.” het is van weinig verschil, en men vindt het door elkanderen gebezigd, nu eens *veete*, dan eens *veede*.

HOOFD, *Nederl. Hist.* 1677. III. B. bl. 99.
„ Maar de eedtverwanten, ongeneeghen zich in zoo
„ zwaar een' haat te steeken, en, door een' onver-
„ zoenlyke *veete*, den heelen staat aan sleeteren te
„ zien scheuren, konden enz.” V. B. bl. 175.
„ Waaroover d' oudste zoon des Landtgraaven van
„ Hesse, oft der voorgange *veete* gedachtigh, oft ge-
„ dreeven door de vuurigheid der jeughdt, met een'
„ stroom van reeden uitvoer.” Zie ook XXI. B.
bl. 937. en *Henr. de Groote* 1677. bl. 101 en 134.

VONDELS *Virgil. Eneas* B. IV. bl. 255. „ een
„ eeuwige *veete* en vyantschap tusfchen Syriërs en
„ Trojanen.”

Palamedes IIde Bedrijf, vs. 382.

't Vertwijffen aen den stam en wettige afkomst splist
Het volck, en voedt den *veede*, en endeloozen twist.

Sofompaneas Iste Bedrijf, Iste Toneel.

Of zy mijn' vollen broer verdraegen en beminnen,
Dan of 'er d'oude haet en *veete* steekt van binnen.

Maegden IIde Bedrijf, Iste Toneel (1639.)

Hoe smolt erfvyandschap, en onverzoenbre *veede*;

Waervoor in de uitgaven van 1643 en 44. zeer kwa-
lijk *vrede* gedrukt staet.

J. V. D. DOES, *Heere van Noortwijk, aen H. L.*
Spiegel, VOOR DEN MELIS STOKES.

Oft Willem van der Heid? die zonder *veed'*, of jicht
Om plasdanc te begaen.

P. DE HERPENER *Spel van den violieren binnen*
Antwerpen.

Leeft op hope den *veet* zal noch wasfen.

en wat verder:

Mars is kranc, ons Prins en heeft gheen *veet* (a).

S I C-

(a) Hiervan is gevormd het werkwoord *beeten*, *beeden*,
odio habere, *odisfe*, hetwelk wy by de Rhetorykers en
Schryvers van de zestiende eeuw vinden; by voorb. *Re-*
deryk. Rott. 1561. f. 20. 23. ANNA BIJNS *Referynen* II. B.
XIII. XXIV. en elders.

SICKE BENINGA *Chronical der Vriescher landen*, in de *Analecta medii aevi* van M. BROUERIUS VAN NIDEK I. D. bl. 2. „wantet alsoo verveer- „lycke en swaer is toe wesen in Oorloogh en *Veyde*.”

CL. COLIJN (indien hy nog aenhaling waerdig is) bl. 324. uitgaef van V. LOON.

— Alse men screef
 MXLVIII. ons Heren
 Jare, zo rees die *vete* were,
 Tusfen di Keizere en zin trien.

VAN VELTHEM *Spiegel Histor.* B. II. Cap. 28.

Om dit werd ene *vede* groet.

MELIS STROKE (1591) f°. 39. b.

Die here van Kuuc hem bedochte
 In sire herten, ende nam des goem (b)
 Dat hi te Berghen an den soem,
 Maecte enen dach van doet *veten*,
 Daer te soenen. —

f°. 30. b.

Wie ten andren doe droech *vede*
 Ende te hem hadde enighe lede

f°. 31. a.

Ende sine *vete* dan wil wreken.

Zie ook f°. 31. b. 34. b. 20. b. en op meer andere plaetsen.

Deze

(b) *Goem* beteekent acht, zorg, hetwelk wy nog overig hebben in ons *Bruid'gom*.

K k 5

Deze voorbeelden acht ik overvloedig genoegzaem om te toonen dat dit woord zoo wel by onze nieuwe als oude schryveren gebruikt is, en dat dit gebruik wettig is leren wy uit de afleiding niet alleen, maer ook uit de oudheidkunde.

Wat de afleiding aengaet: — De gisfingen van VERELIUS, SCHILTERUS, SPELMAN, SOMNERUS en anderen verkies ik niet op te halen, omdat het my zeker genoeg voorkomt dat dit *veede* gesproken is uit het *præteritum* van het werkwoord *vyden*, of *vyen*, *veed*, *gebeden*, *odio habere*, *odisse*, het welk by alle de ouden gebuikt is (*c*) en by ons nog overig gelaten heeft het *participium* *vyend*, *vyand*, *odium gerens*, *hostis*. Het woord *veede* is by alle onze taelverwanten te vinden, zoo hebben de Hoogduitschen *feh*, *fehde* (WACHTERUS), de Engelsche *fewd*, (JUNIUS *Etymol. Anglic.*), de Angelsaxen *foeth*, *fewd*, (SOMNERUS *Lex. Anglo-Sax*), de Kimbren *faatt*, (OL. WORMIUS *Lex. Run.*), de Zweden *fegd*, de Islanders *foeb*, de Franken

(*c*) Zie SCHILTERUS op *fien*, *odisse*, en *fianta*. De Moëso-gothen hebben *figan*, *fiant*, *fyan*, *odisse*, (Luc. VI: 27. Joh. VII: 7. XV: 24. 25.) waervan *figand*, *fiant*, *fyan*, *hostis*, (Matth. V: 43. X: 36. Luc. I: 74. VI: 27 en 35.) De Angel-saxen *fiogan*, *fean*, *fian*, *odisse*, (HICKES. *Gram. Anglo-Sax* p. 90. §. 126.) waervan *feond*, *fynd*, *inimicus*, *fiende*, *Diabolus*. Frankth. *fien*, *odisse*, *fiant*, *viende*. Kimbr. *fiant*. Ysl. *fiande*. Deensch *fiend*, *hostis*, (JUNIUS *Etymol. Anglic.*) „*Fi & Pfuy*, Interjectiones apud nos „abominandi, ex eodem fonte profluunt.” ECCARD *ad Leg. Salic.* p. 170.

ken en Longobarden *feida*, *faida*, welk laetste mogelijk niet anders is dan het Barb.-Lat. hetwelk in de Middeleeuwen van dit *veede* ontleend is en in meest alle de oude wetten gebruikt, gelijk men zien kan by FRID. LINDENBROGIUS *Gloſf.* achter het *Codex Leg. Antiq.* alsmede in de *Gloſſaria* van SPELMAN, DU CANGE, WILKINS en anderen: Twee of drie voorbeelden zal ik opgeven uit de *Capitularia Regum Francorum* van STEFANUS BALUZIUS p. 184. „ Si qui propter *fai-*
 „ *dam* fugiunt in aliam patriam & dimitunt uxores
 „ suas, nec illi viri nec illæ feminæ accipiant conju-
 „ gium.” p. 197. „ Si quis pro *faida* pretium recipere
 „ non vult, tunc ad nos sit transmisus & nos eum
 „ dirigemus ubi damnum minimè posſit facere. Si-
 „ mili modo & qui pro *faida* pretium ſolvere no-
 „ luerit, nec Juſtitiam exinde facere in tali loco eum
 „ mittere volumus ut pro eodem majus damnum
 „ non creſcat.” Zie ook p. 331. & ſeq. & p. 289.
Capitula Korolomanni. „ Si ibi occiſus fuerit nulli
 „ fidelium noſtrorum, qui eum occiderit, aliquis *fai-*
 „ *dam* portet, neque pro ejus morte aliquid compo-
 „ nat. Si vero aliquis parentum ejus aliquam *fai-*
 „ *dam* portare voluerit poteſtativè eam jurare facie-
 „ mus & fideles noſtros regia auctoritate exinde ad-
 „ juvabimus.” Waermede overeenkomt het geen
 wy vinden in het *Codex Palat.* „ Quod ſi aliquis
 „ parentum aut amicorum eorum inde *faidam* por-
 „ tare voluerit poteſtativè eam ei jurare faciemus ſi-
 „ cut ſuperiùs dictum eſt & noſtra regia auctoritate
 „ exin-

„ exinde illos iuvabimus.” Iemand die de *veede* nog niet had bygelegd werd *homo faidosus*, of *faiditus* genoemd, *Leg. Sax.* tit. II. §. VI. „ & ille ac filii „ ejus foli sint *faidosi*.” en zulke werden gezegd *faidam portare*, gelijk wy in het aengehaelde voorbeeld gezien hebben: wy vinden ook *faidire*, *faidam requirere*, *faidam jurare*, *faidam levare*, *faidam componere*, *faidam deponere*, *faidam pacificare*, *diffidare* (d), waervan het Fransche *desier* (e). Ook vinden wy in onze oude Duitsche wetten, handvesten en bescheiden, gewaegd van *veede*, van *veelike* zaken, van *veedebyieven*, *oôyveede* en wat diergelijke meer zijn: *die Spieghel van Sassen* 1482. (f) „ XXII. Wanneer een man in openbaer *veeten* in „ vanckenisfen coemt welc eetstat hi eerst swercet „ die is hi schuldich te houden XVII. Des ghe „ lijck salmen staende houden alle soenen die men „ besoent heeft Ende alle *oerbyeede* (g) die men „ doet.”

(d) Men kan van ieder dezer spreekwyzen voorbeelden zien by SCHILTERUS EN DU CANGE.

(e) MENAGE *Orig. de la Lang. Franç.*

(f) De eerste druk is van 't jaer 1472. De Heer VAN DER SCHELLING heeft eenige byzonderheden van dezen Sassenpiegel opgegeven in zyne aenteekeningen op zijn Schoonvaders *Kamprecht* bl 483 en volgg. Ik heb 'er alleen by te voegen dat dezelve onlangs (1763.) te Frankfort & Leipzig verdrukt is onder dezen titel: *Holländischer Sachsenspiegel nach der ruren Goudaischen Ausgabe von 1479. mit des Herrn Consistorial-Raths C. VAN GRUPEN, und Herrn Syndici MEERMANN'S gelebrten Nachrichten von denen Holländischen Editionen des Sachsenspiegels und deren verfasser.*

(g) In den opgemelden Frankfortschen druk staet te
de,

doet." In het *Stadrecht van Deventer* by DUMBAR I. B. Hoofdst. 5. bl. 23. wordt gezegd: „ dat „ de Kamener voor het afnemen van den eed den „ nieuwen Burger eerst moest ondervragen of desel- „ ven eygenhorich, hofhorich of keurmedich zy, en „ de of de selve ook eenige last oft pñede op sich had- „ de." Zie ook meer voorbeelden by EGGER. BENNINGA *Chron. van Oostfriesl.* (1723.) bl. 245. 246. 524. 525. 526. 529. en elders. ARN. BUCHELI in *notis ad Histor.* WILH HEDÆ p. 278. Wyders ook BURMAN *Utr. Jaerb.* I. D. bl. 86. 178. 214. 406. II. D. 416. 443. III. D. 314. MIERRIS *Charterb.* III. D. bl. 507. 532. IV. D. bl. 325. 618. 619. JAN MATHIJSZE spreekt in de *Rechten en Koustumen van den Briel en den Lande van Voorne*, van veelike zaken. Zie ALKEMADE bl. 283. 286. 295. en elders. „ Dair tenden „ vraecht die Rechter, of yement tot dier Vierscha- „ ren yet let van veeliken zaken, dan hem, van „ mijns Heren wegen? Is dair niement, die claecht „ van smarten, of veeliken zaken, so sal hy dair- „ om-

dezer plaetze oorzbeede. Gelijk ook in het *Codex Lipsiensis* Lib. I. Art. VIII. Zie EYKENS VON REPGOUW *Sachsenspiegel*, met de noten van GAERTNER (f°. 1732.) bl. 34. — In de *Rechten en de Costumen van Antwerpen* Tit. XVIII. (4°. 1613. bl. 27. of in folio achter de *Handv. van Amst.* 1639. bl. 14.) wordt gehandeld van den oorzbeede. — De oorzbeede is een vrede die gebroken was, door enen eed aen de Magistraet, te vernieuwen en te bevestigen Zie KILIAEN — Oorzbeede is een eed over de veede, om de wraek af te zweren, gelijk wy straks zullen zien.

„ omme vragen of doen.” Al hetwelk my aanleiding gegeven heeft , om dit *veede* en de omstandigheden , welke daer betrekking op hebben , wat uitvoeriger te verhandelen , dewijl het mijns wetens nog van niemand opzettelijk gedaen is.

Deede, *fehde*, in het Middeleeuwsch Latijn *feida*, *faida*, was by de Duitsche en alle Noordsche volkeren die byzondere vyandschap of wrok , waarmede ieder beleedigde zich met zyne gantsche maegschap wrook over zekere misdaden, welke in die oude tyden niet zelden voorvielen, als *hoon*, *diefte*, *roof*, en vooral *wonden* en *manslags* aen hem of iemand zynner magen begaen (*b*), over welke misdaden oudtijds de Graef , of in deszelfs naem de Bailluw of Schout, in Friesland de Grietman, in Utrecht de Bischof, geen rechtsvordering had , ten ware de beleedigden of vrienden der overledenen zulks aen het gerecht aangaven om den misdadiger te straffen of de *veede* te zoenen (*i*).

Nie-

(*b*) STEPHANUS BALUZIUS *ad* REGINON Lib. II. *de Discipl. Eccles.* Cap. V. p. 580. RHENANUS *Rer. Germanic.* Lib. II. CH. DU FRESNE *Disf. XXIX. sur l'Hist. de S. Louïs écrite par JEAN SIRE DE JOINVILLE*, p. 330. (Paris 1668. fol.) SICCAMA *ad Leg. Fris.* p. 110. GAERTNER *ad Leg. Sax.* tit. II. §. 5. JAC. SIRMONDUS *in Not. ad Capitular.* Edit. BALUZII p. 798. OLIV. VREDIUS *Flandr. Etb.* Cap. XX. p. 264. GROTIUS *Verba Gotb. Vandal. & Longob.* p. 576.

(*i*) *Vrouwekracht*, *Raroof*, *Moord*, *Moordbrand*, *Opstal*, waren doodschuldige misdaden , overwelke oudtijds de Graef by hulpe der Leenmannen , op heter daed , ofte daerna onder het beleggen van een stille waerheid, de
mis-

Niemand der magen mocht zich dezer veede onttrekken (*k*) of hy was onwaardig ooit van den overledenen te erven (*l*) maer de erfgenamen benevens de naeste magen (*m*) waren verplicht zich over hunne

misdadigers mochte vervolgen, vangen en ter gebannen vierfchare te recht stellen; maer met de andere voorge- noemde was de Graef verplicht de aenklacht der beleedig- den af te wachten, zonder welke hy te dien laste geen vier- schaer bannen mocht, volgens den bekenden regel: *daer geen klgger is, daer mag geen recbter zijn.* LA COURT *Erf- gravel. bedien. in Holl en Westvriesl.* III. D. bl. 30 en 31. zie OOK ALKEMADE *Bescbryv. van den Briel* bl. 317. in de noot. Echter vinden wy dat wanneer een overleden geen magen had of alleen minderjarige weezen, dat in zulk geval de Rechter verplicht was recht te vorderen van 's Heeren wegen, en wanneer de vrienden die 'er wa- ren, geen recht kwamen verzoeken van haren doden maeg, mocht de Rechter evenwel *dadingen of bedingen van 's Heeren boeten van 's Heeren wege, tot alre tijt als by binnen 's Jaers wil van der Lantwinninge beboudelic der vrien- den haer recbt.* Zie de *Koustumen en Recbten van den Briel* in ALKEMADE's *bescbryv.* bl. 313 — 315.

(*k*) TACITUS *de more Germ.* 21. *Suscipere tam ininici- tias seu patris seu propinqui, quam amicitias necesse est.*

(*l*) MATI. *de Crimin.* ad Lib. 48. tit. 5. Cap. 4. N. 1.

(*m*) Over deze naeste magen zoude veel te zeggen vallen, dewijl dit op alle plaetsen en op alle tyden niet eveneens toegang, uit hoofde van het onderscheiden recht hetwelk hier of daer plaets had, zijnde Noord- en Zuid- holland oudtijds gescheiden door den Ysfelstroom, en derhalven werd in Noordholland, dat naest aen Vries- land grensde, het Friesche of *Aesdomsrecht* geöeffend, en in Zuidholland het *Schependoms* of Salisch recht. In Vries- land nu waren de *swaerdmagen*, zijnde de naeste vrien- den van de manlyke zyde, de bloedwrekers, en in Zuid- holland alle magen, den overledenen bestaende binnen 't lid van achterfusterskinderen. Zie DE GROOT *inleid. tot*

de

ne bloedvrienden te wreken en den misdadiger aen te klagen, of, zoo hy op heter daed betrapt werd, te vervolgen, en, opdat hy niet ontvluchten zoude, de overige ingezetenen te hulp te roepen, door zeker wettelijk geroep, het welk te dier tijd *wopengeruchte* (n) genoemd werd, en wanneer dit wopengerucht geschiedde,

de Rechtsgel. In 't gemeen kan men aenmerken dat al wie hun deel hadden aen het maeggeld of zoengeld, waarvan wy straks zullen spreken, gehouden waren deel te nemen in de veede. *SICCAMA ad Leg. Frif. tit. 1. §. 1. bl. 20.*

(n) *Wafan wofen wopen* was by de ouden *clamare, plorare*, en is te vinden by KERO, OTFRIED, NOTKERUS, TATIAEN. zie ook J. LIPSII *Gloss.* in de *Epist.* Cent. III. ad Belgas Ep. 44. ook te vinden achter MER. CASAUBONUS *de quatuor Ling.* In de *Euang.* van ULPHILAS komt het mede dikwils voor, Matth. XXVII: 47. Marc. I: 3. XIV: 68. Luc. I. 42. III: 4. VII: 32. Joh. XII: 17. XIII: 13. XVIII: 33. De Angelfaxen hebben *wopan* en *wepen*, (SOMNERUS *Lex. Anglo Sax*) waermede overeenkomt het Engelsche *to weep*, (zie JUNIUS en SKINNER *Etymol. Ling. Anglic.*) en waarvan onze Zeeluiden nog in gebruik hebben het woord *wuisfen*, *wuifelen*, *vociferare*, *exclamare*: Wy vinden in onze oude wetten en keuren ook gewaegd van dit wopen geruchte, *Oud Overysfelfche Landrecht* III. D. Art. 1. *Landr van Wedde en Westwoldingerl.* Art. 264. en elders. *Stadrecht van Deventer* II. B. by DUMBAR bl. 165. *Wopen roepen*, zegt de Heer IDSINGA *Staatsregt* bl. 230., werd ook zomtijds algemeen genomen voor iemand aen lijf of leven strafbaer aen te klagen en wraek te verzoeken, als *Oud Overysfelfch Landr.* Cap. III., welke beteekenis beantwoordt wordt wanneer het *wopenroup* of *wopengeruchte* bepaeldelijk genomen werd voor dat geroep van wraek, hetwelk by de begrafenis der gedooden plag te geschieden, waarvan men een omftandig bericht vindt by JAN MATHYSZE *Kouftumen en Rechten van den Briel* in ALKEMADE's *bejchryv.* bl. 312.

de, was ieder, wie zulks hoorde, verplicht ter hulp te komen, den misdadiger te vervolgen en in hechtenis te brengen.

Eer nu de misdaed verjaerde moest 'er recht gevorderd worden. Het gedoode lijk (om nu van 't voornaemste, den manflagt, te spreken) moest gerechtelijk gefchouwt en de wonden door een gezworen Chirurgijn bezien worden (o), en indien het kennelijk was dat hy van mans handen en kwetsinge gestorven is, mochten de Erfgenamen of naeste magen begeeren haren dooden maeg te banen op den misdadiger, welke te dier tyde aen velde of vaerde geweest was (p), waerop de Bailliuw of Schout behoorlyke vierfchare moest spannen, en een vonnisfe vragen of hy met recht

(o) Zie wegens dit gebruik in den Briel en den lande van Voorne het 2de Capittel van het II. tractaet van de *Polit. Recht. Koust. van den Briel* by ALKEMADE bl. 312. en volgg.

(p) Dat is buiten 's huis, elders wordt het genoemd in *varende velde.* zie s. v. LEEUWEN *Costuym. van Rijnland* art. XIII. bl. 158. en volgg. by een *Handvest van Hertog Philips van Bourgundien* van den 9. August. 1446 werd aenden geenen, welke niet in vaerde nochte in velde geweest waren, een vrede voor zes weeken gegunt, om midlertijd vrede te mogen zoeken en maken; en in den jare 1462. als mede by het *groot Privil. van Vrouw Maria van Bourgond.* art. XLIII. werd goedgekeurd dat alle onschuldige magen, die niet in velde en vaerde geweest waren, met geen maeg-geld zouden bezwaerd worden, en zoo wie dezelve misdede, dat die gestraft zoude worden als of hy een handvrede gebroken had. zie H. DE GROOT *inl. tot de Holl. Rechtsgel.* door GROENEWEGEN III. B. 32. D. bl. 407.

recht schuldig was voort te varen, *met klagelyke woorden of met wapenrust*; te weten, wanneer hy voortvoer met wapenrust, dat is, wanneer dit *wopengeruchte* geschied was, waervan wy hier boven ge-
waegden, dan werd de misdaed voor openbaer en be-
wezen gehouden, en de misdadiger, als op heter daed
betragt, kon veroordeeld worden, zonder dat hy iets
tot zyne verdediging mocht inbrengen; maer integren-
deel, *met klagelyke woorden*, wanneer het *wopenge-
ruchte* niet geschied was, dan hong de zaak in twy-
fel, en indien de beschuldigde de misdaed ontken-
de, dan mocht hy zijn onschuld bewyzen of zich
zuiveren door enen eed (*q*), door een tweegevecht of
kamp (*r*), door het heete yzer, heet of koud wa-
ter (*s*), of op andere wyzen (*t*), en wanneer hy
zich

(*q*) Over de oudheid en omstandigheden van dezen
eed, en de getuigen welke niet van minder rang en staet
moesten wezen dan de beschuldigde, en zomtjds 1. 2. 3.
4. 7. 11. 12. ja ook wel 24. tot 36. in getal waren, na ge-
lange van de misdaed en van den beschuldigten, zie sic-
CAMA *Leg. Fris.* tit. I. §. 3.

(*r*) Het kamprecht was in 's Graven-dinge de hoogste
rechtsvordering, waervan geen apél viel. Zie over het-
zelve LA COURT *erfgraef. bedien.* III. D. bl. 35 en volg.
als mede, 't geen bekend is, ALKEMADE's *behandeling van
't Kamprecht*; den derden druk met de vermeerderingen van
VAN DER SCHELLING.

(*s*) Zie hierover STEF. BALUZII *Veter. Exorcism.* Vol.
H. *Capitul. Reg. Franc.* p. 639—679. en OLIV. VREDIUS
Flandr. Etb. Cap. XXIII. p. 464. seqq.

(*t*) Zie SICCAMA *ad Leg. Fris.* tit. XII. §. 2. als me-
de VAN LOON *aloude regeering-wijs* III. D. bl. 306. en
de Schryvers daerover aengehaeld by IDSINGA *Staatsrecht*
II. verd. VII. hoofdst. bl. 242.

zich gezuiverd , of zijn onschuld betoond had , dan moest de beschuldiger zoo veel verbeuren als hy den anderen opgezeid had , doch wanneer hy hem wist te overtuigen met zeven getuigen , dan moest de straf geöeffend worden , of , ingeval de Overheid zoo wel als de magen daerin bewilligden (*u*) , de zoening of oorveede geschieden. Ouliugs geschiedde deze zoening door zeker getal van paerden , vee , maten koorn enz. (*v*) doch in vervolg van tijd door zekere geldboete , *Werigildum* (*w*) , of *Leudum* (*x*) geheten , wel-

(*u*) Zie het Handvest van Albert van Beieren 1387. in de *Handv. van Amsterd.* bl. 8. by MIERIS *Charterb.* III. D. bl. 484. Handvest van Willem van Beieren 1411. in de *Privil. van Haerlem* bl. 67. by MIERIS IV. D. bl. 185. Handvest van Graef Jan onder de *Handv. van Enckb.* bl. 210. Wyders MIERIS *Charterb.* I. D. bl. 310. enz. ook bl. 513. — Over deze Zoeningen is breedvoerig gehandeld door IDSINGA bl. 245.

(*v*) TACITUS *de more Germ.* 21. *Luitur enim homicidium certo genere armamentorum ac pecorum numero; recipitque satisfactionem universa domus* — Item — *sed & levioribus delictis pro modo pænarum equorum pecorumque numero convicti mulctantur, pars mulctæ regi, vel civitati, pars ipsi, qui vindicatur, vel propinquis ejus exsolvitur.*

(*w*) *Werigildum* is een woord hetwelk dikwils voorkomt in de oude wetten , zijnde in de Middeleeuwen overgenomen van het Duitsche *Wergeld* , hetwelk afkomstig is van *wer* , *were* , *Homo* , *Vir* , & *geld* , *pretium*. Zie SPELMAN *Glosf. Archæol. & Ælfredi Magni vita* Lib. II. p. 68. ECCARD *ad Leg. Sal.* tit. LV. Leg. I. p. 97. BALUZII *Capitul. Reg. Franc.* in Indic. LINDENBROGII *Cod. Leg. Antiq. & Glosf.* GROTHII *Verba Gotb. Vandal. Longob.* p. 582. SKINNER *Etymol. Exposit. voc. forens.* OLIV. VREDIUS *Flandr. Etbm.* Cap. XX. p. 321. als ook WACHTERUS , SCHILTERUS EN DU CANGRE. De Vriezen noemden het *hauð*

welke zwaerder of lichter was naer den vershillender rang en staet en plaets der beleedigde persoonen (z).

Dit zoengeld vinden wy, in onze Vaderlandsche bescheiden van later tijd, dat binnen 's jaers betaeld moest worden, in drie termynen, van XVII. tot XVII. weken; het eerste derdedeel werd genaemd *de Heimelyke zoen*, en was altyds voor de magen, welke daer meest orn gedaen hadden: en wanneer dit betaeld was moest de voetval geschieden (a), het tweede derdedeel werd genaemd *de Erfzoen*, en was voor de Erfgenamen, het laetste derdedeel werd genaemd *de Maegzoen*, en was

lesena, capitis redemptio, SICCAMA ad Leg. Fris. tit. XIV. bl. 76. Over der Angelfaxen cenegild, cinebot, maegbot, manbot en frithbote, kan men SPELMAN nazien. De meesten hebben dit *werigeldum* verward met *widrigeldum*, gelijk ECCARD op de aengehaelde plaets en p. 168. getoond heeft.

(x) *Leudum* is mede een woord van de Middeleeuw, en in de Salische, Longobardische, Friesche en andere wetten voorkomende, in dezelve beteekenis als *werigeldum*. Zie ECCARD *ad Leg. Sal. tit. XIX. leg. 3. p. 43.* BALUZII *Capitul. Reg. Franc.* LINDENBR. *Glosf. GROTH Verba Gotb. Vandal. & Longob. p. 578.* als mede SPELMAN en DUCANGE.

(z) In geene wetten werd dit onderscheid van boeten zoo naeuwkeurig bepaeld als in de oude wetten der Friesen.

(a) Te weten, de Schout moest den manslagter ontkleeden, hem de allervoorste leiden met gebonden handen, en driewerf doen knielen; alsdan moest hy ootmoedelijk bidden dat men hem die misdaed vergeve die hy aen hun Vader, Broeder of Maeg misdaen mocht hebben. Dan moesten hem de Vrienden by de hand opnemen en hem geheel en al vergeven, enz. JAC. V. D. EYCK *Handv. van Zuidboll. bl. 165.* Vergelijk hiermede de voren aengehaelde *Rechten en Costumen van Antwerpen Cap. XXII. §. 6. 9.* alwaer ook een Formulier van deze oordeede gevonden wordt.

was voor de gemeene magen , welke deel genomen hadden in de veede (*b*). Indien nu deze geldboete zoo hoog beliep dat de misdadiger dat niet opbrengen konde , zoo waren alle zyne magen verplicht hun aendeel toe te brengen. En wanneer deze gelden aan de magen geschoten en de zoeninge of oorveede geschied was, verleende de Graef, Bailliuw of Schout *Landwinning*, en genoot daer voor ook zekeren penning, *ferd, freda, fredus, fredum* genoemd (*c*), zijnde in Zuidholland tien pond (*d*), en elders het derdedeel van het geen de magen genoten hadden, en wie deze *Landwinning* niet voldeden moesten vredeloos des lands blyven (*e*).

Voor-

(*b*) De Zoeningen of Maeggelden, gelijk ook de Erfenissen by versterfrecht en de naestingen strekten zich oudtijds niet verder uit dan tot Susterlingen, maer naderhand zijn de Zoengelden in Zuidholland uitgestrekt geworden tot Achtersusterskinderen. JAC. v. D. EYCK *Handv. van Zuidboll.* bl. 117.

(*c*) *Fredum, fredus* enz. is Middeleeuwsch Latijn van *frid, frede, pax*, omdat men die boete moest betalen aan den Heer om 's Lands vrede te bekomen. Zie SPELMAN en DU CANGE; LINDENBR. *Glosf.* HIERON. BIGNON *in notis ad Marculfum* Ed. BALUZII p. 880. VOSSIIUS *de Vit. Serm.* Lib. II. Cap. VI. f. 207. GROTII *Verba Gotb. Vandal. & Longobard.* p. 576. OLIV. VREDIUS *Flandr. Etb.* Cap. XX. p. 272. SICCAMA *ad Leg. Frif.* tit. XVI. *de fredo.* alsmede ECCARD *ad Leg. Sal.* tit. XIV. Leg. 5. p. 34. welke meent dat de Fransche Advokaten van dit *fredum* hun *frais de procès* hebben; zijnde naderhand het woord *frais* voor allerlei onkosten in gebruik gekomen.

(*d*) JAC. v. D. EYCK *Handv. van Zuidboll.* bl. 129. vergeleken met bl. 273. 243. 244. LAMS *Handv. van Kennemerlandt* bl. 11. en elders.

(*e*) De Rechter of Graef mocht met den misdadiger

Voor en aler nu deze zoeninge met de nabestaenden geschied was mocht het lijk niet begraven worden (*f*), want als het recht met *wapenrucht* gevorderd werd, of de misdadiger van manslagt overtuigd was, moest hy gevonnisd, en ter dood veroordeeld, in het zelfde graf by den dooden gelegd worden, en indien hy voorvluchtig was, moest het doode lijk in de vierschaer of gerichtplaets gebracht, en zijn rechterhand met recht of met vonnise afgewonnen worden om daer mede te klagen even of de geheele doode man daer tegenwoordig was (*g*): wanneer nu de rech-

dadingen over de boete van 's Heeren wege, om landwinninge of landsvrede te bekomen, al hadden de magen hem niet aengeklaegd, gelijk wy hiervoren bl. 527. hebben aengeteekend; ook had de Graef het recht den misdadiger deze boete van 's Heeren wege kwijt te schelden, maer geenszins de boeten of maeggelden welke den beleedigden toekwamen, welk recht door onze laetste Graven uit den huize van Bourgondien en Oostenrijk, ten nadeele en ten grooten verdriete der beleedigden, misbruikt is en veranderd in een souverain recht om aen alle misdadigen brieven van *Landwinninge*, *Abolitie*, *Remisie*, *Gracie*, en *Pardon* te verleenen. P. BORT *Tract. van Crimineele Zaken* bl. 228. LA COURT *Erfgravel. bedien.* III. D. bl. 34.

(*f*) Wanneer een doodslag geschiedde op een tijd dat 'er door een of ander toeval geen vierschaer gespannen kon worden, werd het lijk zoo lang gebalfemd, of in een vat met kalk of zand toegesloten en bewaerd, ter tijd dat 'er vierschaer was. Zie de *Rechten en Koustum. van den Briel* by ALKEMADE bl. 316.

(*g*) JAC. v. d. EYCK *Handv. van Zuidboll.* bl. 113. geeft ons bericht van de wyze waerop dit toegang. Te weten, de Heer of zijn gewaerde Bode met zes of meer Welgeboren Mannen, moesten vonnissen of de doode van wonden,

rechterhand in de vierſchaer , met recht afgewonnen was, werd het doode lijk ter aerde beſteld, en dan moest een of meer van de naeste magen welke de begravenis bywoonden, met uitgetogen zwaerde drie-mael op het graf slaen en roepen, WRAEK, WRAEK, WRAEK (*b*), ten oorkonde dat de magen niet verzoend, en de doodslager veedig was (*i*), en dan moest de

den, van kwetsinge ende van mans handen is doodgebleven; zoo ja, dan moest de rechterhand op een blok gelegd worden, de Rechter moest van 's Heeren wege de bijl daerop zetten, op het vijfde lid, en de Nagelnaeste, (dat is die de naeste is der Erfgenamen *ab intestato*) of indien die daer niet tegenwoordig waren, de Heer, met een slegge toeslaen; en als deze hand afgeslagen is vat de Heer die aen, en dan vraegt de Rechter aen een vonnis wat hy met de doode hand schuldig is te doen: dan moesten de vrienden dezelve verborgen, voor ieder man dien zy in den doodslag leggen (of daer mede geschuldighden) tien pond Hollands. Zie ditzelfde in *BALEN'S Beschryv. van Dordrecht* I. D. Cap. 2. bl. 12. vergeleken met *ANT. MATTHEUS de Jure Gladii* Cap. 38. p. 640. 641. en *ORLERS beschryv. van Leyden* I. D. 2 hoofdst. bl. 23 en 24. En hieruit kan men opmaken wat 'er gemeend wordt in de *beschryv. van Harderwyk* door *SCHRASSERT* I. D. 22. Hoofdst. bl. 112. dat een der Burgemeesters, nadat een lijk bezichtigd en de aenklacht geschied was, gewoon was te zeggen, *de Heere de byle, de naeste Vrienden de slag, voort tot des Heeren genade.* — Naderhand is door geldzucht der Amtluiden ingevoerd de uitkoop van de doode hand om geld, *DE GROOT Inl. tot de Holl Rechtsghel.* door *GROENBWEGEN* III. R. 32. D. bl. 405.

(*b*) Hierop schijnt HOORT te zien, wanneer hy in zijn *Geeraerd van Velzen*, den Geest van Velzens broeder schreewende invoert. IV. Bedrijft.

Wee Graef van Hollant, wee Graef Floris, *wraek, wraek, wraek,*

(*i*) Op deze plechtigheid welke op verscheiden plaatsen verscheidenlijk toegang, kan men nazien *SICCAMA ad Leg.*

de naeste maeg een dag van rechte bedingen wegens zynen dooden maeg, en klagen over den genen welken hy voor den dader hield, welke eenwerf, anderwerf, derdewerf afgeëischt werd te antwoorden (*k*): en wanneer hy op de eerste, tweede of derde daging ter gebannen vierschare niet verschenen was, werd over hem met de doode hand gevonnisd, zijn goed verbeurd verklaerd, en hy gewoest (*l*), en balling 's lands gelegd honderd jaren en een dag (*m*). En al de magen, welke deel hadden in de veede, mochten dezen veedigen (*n*), waer zy hem vonden binnen 's lands, grypen en tot het naeste gerichte brengen, om hem daer te rechten zonder meerder vonnisse, en wanneer zy hem doodfloegen, was de eenige straf dat zy het wapen, waermede zy hem gedood hadden, op

Leg. Fris. tit. II. HEDA *Hist. Ultraj.* p 249. MATTH. *de Crimin.* Cap. VII. N. 6 JAN MATHIJSZE *Polit. Reger. Rechten en Koust. van den Briel* 2de Cap. van het 2de en van het 4de tractaet. alsook ALKEMADE *van het Ceremon. der begrav.* VI. Hoofddeel.

(*k*) Een enkel voorbeeld vindt men dat de beschuldigde verschenen is, en zich ontschuldigd heeft. JAC. V. D. EYCK *Costum. en Ordonn. van Zuidboll.* bl. 389. en volg.

(*l*) Hoedanig dit woesten geschiedde in den Briel en den Lande van Voorne is te zien by ALKEMADE bl. 318.

(*m*) Zie het Formulier, uit een geschrift van den Secretaris VAN HOUT, door den Burgemeester ORLERS in zyne *beschryving van Leyden* gevoegd, I. D. bl. 37.

(*n*) Wie verwondert zich dat wy nog heden iemand, welke naby zijn dood of ondergang is, bedig, (*contr.*) *be'ig* of *beeg* noemen?

op zijn buik moesten leggen , en een geringe boete betalen aen de Hooge Overheid (o), en wie den veedigen hulpe bood of zocht te bieden, verbeurde zoo veel als de misdadige, en wie hem huisde of hoofde verbeurde des Heeren hoogste boete (p).

Hier mede zoude ik kunnen eindigen, indien my geen kennis gegeven was van ene *Disfertatio Juridica Inaugur, de URPHEDA*, vulgo oberveede van den Heer GEORG. HENDR. TROTZ, Zoon van den Hoogleeraer te Utrecht, en dewijl dit stuk niet in ieders handen is, en deze stof hier wel te pasfe komt, heb ik befloten het hoofdzakelyke wegens de oorveede hier achter te voegen.

Urbheda is even als *Faida* in de Middeleeuwen overgenomen van het Duitsche *Bozveede*, het welk samen- gesteld is uit *veede*, waer van wy hier voren gehandeld hebben, en *ut*, *o* of *oo*, *terminus, extremum* (q), het welk naer de meening van KILIAEN saemgetrokken is uit *ober*, *supra*, *ultra*, *pra*, en dus is de beteekenis van het woord *oozveede* lichtelijk op te maken, *terminus faida*, *super faida* (r), zijnde die eed, met welke, by voorbeeld, een gevangen man, wanneer hy werd los gelaten, of een veedige, wan-
neer

(o) ANTH. MATTHEUS *de Jure Glad.* p. 639.

(p) H. DE GROOT *inl. tot de Holl. Rechtsgel.* door GROENWEGEN III. B. 32. D. bl. 406.

(q) VOSSIUS *de Vit. Serm. c. 19.* HERBIUS *de Lytro sect. 2. §. 28.*

(r) TEN KATE II. D. bl. 480.

neer hy met de magen verzoende , of andere in andere gevallen gehouden waren te zweren dat zy zich der veede niet wreken , noch tegen het vonnis van den Rechter iets ondernemen zouden (*s*).

Wat de oudheid van deze oorzeeude belangt , dat dezelve lang voor de Christen eeuwen in gebruik geweest is , kunnen wy opmaken uit de Salische , Friesche en andere wetten (*t*), en veilig mogen wy dezelve brengen tot de tyden van Karel den Grooten , alwaer wy derzelve voetstappen ontdekken (*u*).

„ Et si aliter se pacificare nolunt , adducantur in nos ,
 „ tram praesentiam . Et si aliquis post pacificationem
 „ alterum occiderit , componat illum , & manum *quam*
 „ *per juravit perdat* , & insuper bannum dominicum
 „ solvat ” : en wat verder (*v*). „ Si quis aliqua ne-
 „ cessitate cogente homicidium commisit , Comes in
 „ cujus ministerio res perpetrata est & compositionem
 „ nem solvere & *saedam per Sacramentum pacifica-*
 „ *re faciat* &c. ” En dat na dien tijd de Germanen
 en

(*s*) CARPZOVIVS *Qu. Crim. P. I. p. 127. n. 46.* Formulieren van deze oorvede zijn onder anderen te vinden by BURMAN *Utr. Jaerb. I. D. bl. 86.* A. MATTHEUS *de Jure Glad. C. 38. p. 647.* Zie ook PAUL. MATH. WEHNERUS *Pract. Observ. voce Urfrieden, p. 494.* RUDINGER *singular. Observ. Cent. 5. Obs. 43. n. 2.*

(*t*) *Leg. Salic. tit. LI.* Zie ECCARD p. 94. als ook tit. LXI. *Leg. Fris. tit. XXI. §. 3. Capitular. Reg. Francor. Lib. III. Cap. 1. §. 3 en 10.* by BALUZIVS tom. II. p. 286.

(*u*) *Capitul. cit. Lib. III. Cap. 4.*

(*v*) *Lib. IV. Cap. 27.*

en Belgen, zoo wel als de volkeren welke van dien zelfden oorsprong afkomstig zijn, standvastig gebruik van deze oorveede gemaakt hebben, toont ons genoegzaam het verdrag van Henrik den Landgraef van Thuringen (w).

Wat belangt de genen welke gehouden waren oorveede te doen: in 't gemeen moesten alle gevangene, welke gebannen of gegeefeld en gebrandmerkt waren, eer ze uit het gevangenhuis gelaten werden, door een oorveede zweren, dat zy wegens het verkregen vonnis, nimmer tegen de regeering, tegen hunne goederen noch bedienden, tegen hun Vaderland noch medeburgeren iets kwaeds bedryven zouden, en der zulker namen werden opgeschreven in een boek, het **oorveedenboek** genoemd (x).

Deze oorveede was ook gebruikelijk in allerlei misdaden en straffen, over welke men voor weerwraek te vrezen had (z): en van deze oorveede ontsloegen men

(w) WECK *Descript. Urb. Dresd.* p. 156. *Captivi utrobique dimittantur libere absoluti — Et illam facerent cautionem, quæ Urphede vulgariter nuncupetur.* Een ander voorbeeld, uit de wetten der Noormannen, kan men vinden by P. VAN LUDWIG *Reliq. MSt.* Vol VII. p. 296.

(x) DUMBAR *Analekta* Vol. II. p. 399. en *Deventer* bl. 56.

(z) GER. BRANDT verhaelt in zijn *Historie van Enkhuizen* bl. 27. (in den tweeden druk van CENTEN bl. 34.) hiervan een voorbeeld, in 't midden der vijftiende Eeuw voorgevallen. „Seker Vries, Wouter Klaeszoon uit de „ Kuinder, raekte onlangs daerna in moeyte, ter sache „ dat hy quaelijk van mijn Heere van Borgouje gesproo- „ ken

men niemand van welken rang hy ware; zoo moest de Schout van Utrecht, gehandeld hebbende tegen bevel van de regeering, „ daerom comen voer den „ Rade out en nywe op ter Stat-huys wt Buerkerck „ bloetshoefts, ende heeft den Rade verghiffenis gebe- „ den, ende heeft oerbede gedaen in teghenwoirdicheyt „ 'sraets, hi of nyemant van synre wegen, daerom „ yemant te misdoen” (a).

Ook moesten alle ballingen en vluchtelingen om dezelfde reden oorveede doen (b), als mede die genen, welke van schuld ontslagen, in hun geheel gesteld en weder in de stad ontfangen werden (c): ja zelfs moesten die genen, welke in enen oorlog krijgsgevangenen gemaakt waren, oorveede zweren (d), en laestelijk was de oorveede in gemeenzaem gebruik by de zoeningen, waervan wy hier voren bl. 531. gesproken hebben.

Wy gaen over tot de wyze en omstandigheden van de-

„ ken hadde, en moest daer over met een nijptang aen „ syne tong op de kaek ten toon staen, en daarna een „ oberbeed, (lees oberbeede,) gelijk men toen sprak, aen „ de stad doen, sweerende op synen eedt, haer noch haere „ ingesetenen te dier oorfaeke tot geene plaetse te misdoen, „ en anders doende het lijf verbeurt te hebben.”

(a) BURMAN *Utr. Jaerb.* I. D. bl. 85. Zie ook MIBRIS *Charterb.* III. D. bl. 507.

(b) BURMAN *Utr. Jaerb.* I. D. bl. 407. II. D. bl. 278. 416 en 443. A. VAN BEMMEL *beschryv. van Amersfoort* II. D. bl. 75 en 363.

(c) BURMAN *Utr. Jaerb.* III. D. bl. 521. Zie ook bl. 509. en I. D. bl. 178. en elders.

(d) BURMAN *Utr. Jaerb.* I. D. bl. 214. DUMBAR *Ann. leß.* II. D. bl. 298. Zie mede HERTIUS *de Lytro* §. 23.

dezen eed, waeromtrent voor eerst staet aentemerken: dat de oorveede geschiedde wanneer het vonnis aenden misdadiger in het gerichte was voorgelezen; doch die afwezende hun vonnis kregen, werden binnen zekeren bepaelden tijd, en andere op zekere voorwaarden tot de oorveede geëischt: „ende desen oorbēde „sullen sy elcx doen, te weeten, die ghene die binnen „'slants sijn, binnen zes weken, ende die ghene die „buten 'slants sijn binnen drie maenden na wtsprake „der zoene (e),” ten tweden, dat de brieven in welke de oorveede beschreven werd, en oorbēde-brieven genoemd werden, den Rechter overgeleverd moesten worden, ten blyke van den eed, en van de straf tot welke de misdadige zich verbond, indien hy die eed niet hield (f): En niet alleen de misdadige, maer ook zyne vrienden en nabestaenden waren verplicht, byzonderlijk in zoeningen, de oorveede te onderschryven voor hen, hunne kinderen, erven, geboren en ongeboeren; en dezelve moest gehouden worden: „also „verre, als de zon op ende toegaet ende elk in „velde staet ende water over land gaet (g). Ook werd 'er gezorgd dat niemand anders van zynen wege op enige wyze wrack zoude nemen (b).
Ook

(e) BURMAN *Utr. Jaerb.* I. D. bl. 409: Zie ook II. D. bl. 363 en 444.

(f) BURMAN I. D. bl. 407. III. D. bl. 313. MIERIS *Chasterb.* IV. D. bl. 149 en 326. P. VAN LUDWIG *Reliq. MSt.* p. 322 en 323.

(g) LUDWIG *l. c.* MIERIS IV. D. bl. 149. A. MATTHÆUS *de Jur. Glad.* Cap. 38. p. 646.

(b) Deze dubbele zorgvuldigheid was noodzakelijk om het deel dat de magen hadden in de veede, en in de kosten welke daerover betaeld moesten worden, gelijk wy hiervoren hebben aengeteekend, en ook opdat luiden van aenzien en vermogen den bystand van machtige buizen niet te hulpe roepen zouden.

Ook vinden wy dat somtijds luiden van rang, welke tegen den Heer of iemand van de zyne misdaen, en landsvrede gebroken hadden, na gedane oorveede, beloven moesten zich te onthouden op een zekere toegewezen plaets, en dit werd 's *Graven Gyzelinge* geheeten (*i*). Zomtijds vinden wy dat zy eene mijl, twee mylen, vijf mylen, zeven, X, XII, mylen buiten de stad moesten blijven (*k*). Doch in de zoeningen over begane doodslagen werd zeldzaam tijd en plaets van ballingschap gesteld, maer als het maeggeld betaeld en de oorveede geschied was, werden zy in hun geheel gesteld; zommigen evenwel moesten eerst Godsdiensstige boeten, bedevaerten Cloosterwyninge of diergelyke doen (*l*).

Verscheidene wyzen van oorveede gebruikte men omtrent de genen welke om partyenschappen of politieke redenen gebannen werden of genoodzaekt te vluchten; aen den zulken werd de oorveede aengeboden, met verlof om, door hunne vrienden, of by volmacht, hunne goederen te gebruiken, op voorwaerde dat zy zouden blijven buiten de myle (dat is buiten den omtrek van een mijl of een uer gaens) van de stad daer zy uit geweken zijn, en niets ondernemen tegen derzelve Regeerders en Burgers

(*i*) *MIRIS Charterb.* I. D. bl. 598.

(*k*) *DUMBAR Anal.* II. D. p. 400. 401. 406. en volg. *BURMAN Uer. Faerb.* I. D. bl. 86. 135. 408. II. D. bl. 363 en 443. *A. VAN BEMMEL beschryv. van Amersfoort* II. D. bl. 875.

(*l*) *MIRIS Charterb.* III. D. bl. 502. IV. D. bl. 326. *DUMBAR Anal.* II. D. bl. 403.

gers (m): en nimmer komen in de steden of sloten, waarmede die stad in onvrede stond (n), noch eenige gemeenschap hebben met andere ballingen (o): „Ende die die oirbede te nemen en sel die Stat niet weygeren. Ende worde hem die oirbede te neme geweygert, so soude die verdreve allikewel sijn goede gebruiken, gelijc of hy oirbede gedaen hadde; mer tot alre tijt, als die Stat die oirbede geert, so en sell hem die verdreve des niet weygeren te doen, opt verboeren vant gebruiken sijns goets. Ende wairt dat yemant den genen misdeden an live ofte goede, die aldus in oirbede stonden, of overbodich waeren oirbede te doen, als voirscreven is, dat soude men rechten mit ten zweerde an hoeren liven (p):” Die genen nu welke weigerden de oorveede te doen, 't zy dat ze meenden zonder reden gebannen te zijn, of ten onrechte genoodzaekt hun land te verlaten, voor de zulke was in 't vervolg geen de minste vergiffenis te hopen; zomigen werd een langer tijt van ballingschap opgelegd, en anderen de stad verboden: „Ende quamen zy daerenboven in enige onser steden of binnen onser vryheyde, dat zouden wy dan aen den broekigen rechten mitten zweerde aen zijn lijf: — ende yemant,

(m) BURMAN *Utr. Jaerb.* II. D. bl. 363 en 443. Zie ook I. D. bl. 408.

(n) Dezelfde II. D. bl. 264.

(o) Bl. 348.

(p) BURMAN *Utr. Jaerb.* II. D. bl. 363. Voor dit laetste was ook reden, omdat men op deze wyze de landvrede, of stads vrede schondt.

„ mant, die binnen der voerscreve tijt oerbede dede,
 „ of oerbede in tyden voerleden gedaen hadde, ende
 „ die oerbede braken, dat zoude een ygelic van ons
 „ aen de broekigen rechten mitten zweerde aen ho-
 „ ren lyven zonder verdrach, daer een ygelic die be-
 „ reyken konde (q).”

Op een andere wijs gong men te wêrk met den ge-
 nen welke uit het gevangenhuis gelaten en tot de oorvee-
 de gevorderd werden. Want indien de zulke halsster-
 rig weigerden de oorveede te doen, werden ze we-
 derom in het gevangenhuis gezet, of met een eeuwi-
 ge ballingschap bedreigd, en indien ze dan noch on-
 verzettelijk bleven, zo werden ze tot aen de grens-
 palen geleid en weggedreven, in welk geval de beul in
 het gerichte, ten bywezen van den misdadiger, voor
 hem de oorveede zwoer, en door een omroeper, op
 richterlijk bevel, bekend gemaekt werd, dat de oor-
 veede voor den verdreven' geschied was, en dat wân-
 neer hy immer zonder verlof in het land weder kwam,
 hy gelyke straffen zoude lyden als of hy zêlf de oor-
 veede gedaen had (r).

Wy komen tot de straf aen welke de genen, die
 oorveede deden, zich onderwerpen moesten. Genoeg-
 zaem eenparig gebruikte men alhier te lande dit For-
 mulier van straf indien zy de oorveede braken: Soo
 „ kenne ik my selven te wesen trouweloos, eerloos,
 „ meenedich, ende daer toe verwonnen ende verval-
 „ len te wesen van allen gueden rechte. — En-
 „ de soe verwilkoer ik my selven, dat ik verlorèn heb-
 „ be mijn lijf ende daer toe alle mijn guet, ruerende
 „ ende

(q) BURMAN *Utr. Jaerb.* II. D. bl. 443.

(r) CARPZOVIVS P. III. *Quaest. Crim.* 130. num. 38. 41.
 seqq. CLASEN *Comment. ad Constit. Crim.* Art. 108. p. 399.

ende onruerende (s): — biddende voert in den
 zelve zynen brieve alle Forsten, Hertogen, Gre-
 ven, Banreheeren, Ritteren, Knechten, Amptlu-
 den, Steden ende allen Gerechten, daer hy alsdan
 bevonden zel worden, dat aen hem, en aen zyn
 lijf, te rechten, ende te doen rechten: ende daer en
 tiegens en fel, noch en wil, hy zich niet wee-
 ren mit ghenen rechten gheestelich noch weerlich,
 noch mit ghenen exceptien, oude ofte nywe von-
 den, enz. (t):” en indien hy tegen zyne belofte iets
 misdreef, of in het land kwam, werd hy aen den lyve
 gestraft, zonder uitstel, zonder genade (u); zom-
 tijds werd hy gestraft als of hy van de misdaed, waer-
 van hy beklaegd geweest is, overwonnen was (v).
 En op dat de oorveede-brekcrs niet ongestraft zou-
 den blyven, werd ’er een prijs gesteld voor de gene
 welke de zulken krygen konden (w).

Zommige oorveeden geschieden zonder byvoeging
 van straf (x), gelijk by de zoeningcn, waerin de boete
 dan reeds voldaan was, zoo ook de oorveede der bui-
 tenlanders, en diergelyke (z).

Ein-

(s) DUMBAR *Anal.* II. D. bl. 401. 403. 408.

(t) BURMAN *Utr. Jaerb.* III. D. bl. 313.

(u) BURMAN *Utr. Jaerb.* I. D. bl. 444. II. D. bl. 67.
 81. 651. MIERIS *Charterb.* II. D. bl. 31.

(v) *Gereform. Recht van de vier boven ampt des Ny-
 meeg. Quart. tit. XXXIV. art. 21.*

(w) BURMAN I. D. bl. 370.

(x) MIERIS *Charterb.* III. D. bl. 407. 531. 532.

(z) Zie P. VAN LUDWIG *Reliq. MSt.* p. 323. SCHRAS-
 SERT *beschryv. van Harderw.* bl. 100. BURMAN III. D. bl.
 315 en 522.

Ide. DEEL.

M m

Eindelijk deze oorveede geschiedde veeltijds voor hun leven lang (*a*), en zomtijds ook tot wederzeggen toe (*b*), en dan moest ze den vollen tijd uit duren, ten ware hy, die dezelve gezworen had, ontflag kwam verzoeken, en dan werd hem zijn oorveedebrief wedergegeven (*c*), uitgezonderd in de eeuwige oorveede, welke gezworen moest worden door de zulke, welke om grove misdaden, zonder hoop van immer weer in 't land te komen, voor eeuwig uitgedreven waren (*d*). En wanneer de Rechter door onkunde of uit euveldoed iemand ten onrechte tot de oorveede gevonnisd had, dan mocht de verongelijkte zyne schade en kosten op hem verhalen (*e*).

Hier mede dunkt my genoeg gezegd te hebben om te kunnen eindigen.

(*a*) BURMAN III. D. bl. 312.

(*b*) DUMBAR *Anal.* II. D. bl. 401.

(*c*) BURMAN I. D. bl. 20. MIERIS I. D. bl. 598.

(*d*) *Const. Crim.* Art. 157. TABOR *Racemat. Crimin.* Vol. II. p. 229. BURMAN I. D. bl. 177. 180.

(*e*) *Const. Crim.* Art. 20.

Feriis Vaco Litteris.

Leyden 1764.

PROE-

P R O E V E N
U I T D E N
D I C H T K U N D I G E N L I G G E R
V A N D E N
P H I L O S O P H E S A N S F A R D .

— *quid sit pulcrum, quid turpe, quid utile, quid non.*

H O R A T .

B E R I C H T

't *Geen den Lezer verzocht word niet over te slaen.*

„ *Dichtkundige Adversaria!* zegt de Lezer,
„ ik had gedacht, dat wy 't vervolg van het
„ *Ontwerp* gehad zouden hebben! Scheidt de *Philo-*
„ *sophe sans fard* hiermede uit, daer hy het ongevergd
„ beloofd heeft: wat mag de reden daarvan zijn?
„ Zou hy mooglijk wanhopen, dat zyne landgenoten
„ gebruik zulten maken van den raed welken hy hun
„ geeft? of is hy ontmoedigd door de laffe spotter-
„ nyen van zommige luiden over zijn laetste stuk-
„ je, die *Mlle Camédris* gevonden hebben bl, 502.
„ terwyl *Camédris* de naem is van de *Conte* zelfs,
„ en niet van de schrijfster, die *Mlle Mazarelli* heet?
„ Dit was immers zulk een zaak niet. Of eindelijk,
„ zou men mischien hem kwalijk genomen hebben,
„ dat hy die artikels van zijn vriend G. heeft dur-
„ ven uitgeven, daer sommigen onder zijn die wat
„ klinken?” Geen van allen, gunstige Lezers, Ik
„ wanhoop niet dat myne landgenoten mynen arbeid
„ zullen afkeuren, uit aenzien van de oprechte wel-
„ meenendheid waermede ik hun myne gedachten enkel
„ als *bedenkingen* voorstel. Voor 't geen mijn vriend
„ G. schrijft, sta ik niet in: en die my ten kwade dui-
„ den dat ik hem 't genoege heb gegeven van zyne
„ gedachten onder de mynen uit te geven, begrypen niet

wat het zy een' vriend zijn begeerte te voldoent. Omtrent Mlle Mazarelli, de trekken daer zy aenleiding toe gegeven heeft, heb ik gehoord. Als 'er alleen mede gelagchen was, had ik geen reden van het kwalijk te nemen, wyl ik de eerste geweest ben met 'er om te lagchen. Doch die dit sterk opgenomen hebben en als een degelyke misflag van den Philos. fans fard hebben zoeken uit te kryten, mogen zich schamen van niet begrepen te hebben dat dit een drukfout was: Ik had geschreven *Mlle Mazarelli, schrijfster van Camédris*, en de zettters hebben de drie middelste woorden uitgelaten, zoo dat 'er nu staet *Mlle Camédris. Hinc illa lacryma.* Maer dit is alles van weinig belang. De ware reden dat ik mijn *Ontwerp* niet vervolgd heb, is dat ik het niet kon doen. Twee, drie werken, die ik eerst zien moest, een Engelsch en twee Hoogduitschen, hebben my belet voort te gaan. Ik denk dezelve nu binnen kort te zullen machtig worden, en zal dus hetzelfde vervolgen in het IIIde deel der Nieuwe Bydragen.

Een andere vraeg is, hoe my nu in 't hoofd gekomen is om *Dichtk. Adversaria* te geven. 't Is niet, Lezer, om wederom wat in de Bydr. te geven, als of 'er geen stukje mocht uitkomen zonder dat 'er iets in gevonden werd van den Philos. f. fard. 't Is ook niet om dat 'er geen stof genoeg was om dit stukje te vullen. Neen, de reden, die my hiertoe heeft doen besluiten, is zeer klaer en natuerlijk. Het bestek der stukjes in de Bydr. is klein: integendeel is

mijn

mijn ontwerp uitgestrekt en van veel omflag. Dit maakt dat ik genoodzaakt ben alle kortheid te gebruiken, en my zoo veel te bepalen als doenlijk is. Nu komen 'er verscheiden artikels, die wel eenig voorbeeld vereischten, waeruit de lezer klaerder zien konde, hoe en in welk een zin ik de zaak voor my zelve begrijp. Ik ben hierom al van 't begin af voorneemens geweest achteraeen enige proeven te geven, tot opheldering van zommigen myner meeningen. Van dien aert zouden geweest zijn: *Schets van een Zedek. Verhael, voor de Nederlanders; Schets van een Toneelstuk, naer den aert der Nederl. geschikt; Voorbeelden van originele navolging; Proeve van beoordeling van fraeije gedachten; Schets van een Nederd. Gradus ad Parnasum of Handleiding tot de Dichtkunde*, enz. maer terwijl de gelegenheid zich nu opdeed, dat ik beloofd had mijn *Ontwerp* te zullen vervolgen, en hierin verhinderd werd, heb ik dezelve niet willen laten voorby gaen, maer liever den lezeren dit willen geven, dan in 't geheel niets, om mijn woord niet ten enemale te breken: te meer wijl het hun aengenermer zijn zal enigen dezer proeven reeds te vinden, wanneer zy 'er na gewezen worden, dan na dezelve te moeten wachten om myne gedachten klaer te begrypen.

Hiermede zoude ik rekenen kunnen voldaan te hebben: doch terwijl ik hier ben aen het oplossen der bedenkingen, die by myne lezers zouden kunnen opryzen, zal ik nog eene aenmerking aenroeren, die

de een of ander mogelijk maken zal met betrekking tot het tegenwoordige stukje. Te weten welke de reden zy dat hier zoo weinig voorbeelden uit Nederduitsche dichters zijn bygebracht. Onkundigen zullen denken, 't is om dat zy 'er niet zijn, en men de ware schoonheden van dichtkunde by andere natien moet zoeken. Die myne drukfouten geteld hebben zullen zeggen, de *Philos. f. fard* heeft geene Nederduitsche dichters gelezen. En de gunstige lezer zal mogelijk de reden daerin vinden, dat het beter zy in de navolging zich naer dichters van vreemde talen te schikken, om dat de gedachte meestal een ander aanzicht krijgt zoo zy naer de eigenschap van eene andere tael wordt geschikt, en daer door minder slaefsch schijnt dan wanneer men ze in dezelfde tael voor zich overneemt. Zoo ik de gewoone handelwyze van schryvers volgen wilde, en minder in goed vertrouwen inet het gemeen omging, zou ik my by deze laetste uitlegging houden. Doch ik wil mijn naem niet verlochenen, al was het tot mijn eigene schade. Ik zeg dan zoo als de zaak is. Onze Duitsche dichters hebben, vooral in 't stuk van geringer oplettendheden, zoo wel hunne schoonheden als die van andere natien. Doch 't is reeds enige jaren geleden, dat ik de besten myner vaderlandsche dichteren gelezen heb, en dus kan ik van hun niet opgeven, dan alleen 't geen my mijn geheugen bewaerd heeft; terwijl ik na dien tijd eerst begonnen heb my op de nieuwe talen toeteleggen, en de schriften van geest in dezelve te lezen. In 't

zelf-

zelfde geval ben ik met de nieuwe latijnsche dichters, die ik allen, doch voor langen tijd, gelezen heb, voor ik gedachte maekte om Dichtk. aenteekeningen te houden, op die wijs als ik ze tegenwoordig, nu en dan, voor mijn uitspanning, en zoo veel my mijn tijd toelaet, gewoon ben te houden.

Voor 't overige moet de lezer denken dat het *Adversaria* zijn die hem gegeven worden: het gebrek van orde, de uitweidingen, de verschillendheid van stijl, het verwijzen tot andere hoofdstukken, en wat dies meer is, kan een' ervaren lezer, die zelfs gewerkt heeft, niet stuiten. Uit het geen ik had, heb ik gegeven 't geen ik het noodigst en het geschiktste oordeelde, en ik heb het zoo gegeven als het was, behalven enige veranderingen welke de uitgave noodzaeklijk maekte. Zal men my ten kwaade duiden dat ik het gemeen tot mijn vertrouweling maek, en in de binnenste geheimen van mijn boekvertrek inlate?

P R O E V E N
U I T D E N
DICHTKUNDIGEN LIGGER
V A N D E N
PHILOSOPHE SANS FARD.

M. O. **D**e volgende hoofdstukken, welken ik uit myne aanteekeningen heb uitgezocht, zijn van twederlei aert. Enige bevatten ene *beoordeling van fraeje gedachten*, die of op de vergelyking steunt: of na vaste wetten der Dichtkunde, welke geene anderen zijn dan die van het goed verstand, is ingericht: of eindelijk van mijn byzonder oordeel alleen afhangt. Anderen verhandelen dichtkundige sie-raeden en wyzen van voorstelling, ter proeve ener *dichtkundige handleiding*, of *Gradus ad Parnasum*. Van het eerste foort is het volgende

H O O F D S T. XIII.

Verscheidene aenmerkingen over fraeje gedachten.

Gelyk ene geringe oplettendheid somtijds veel schoonheid byzet aen ene gedachte, vooral in de Dichtkunde: zoo kan ook de minste onachtzaamheid

heid ene , anders fraeje vinding merkelyk ontſieren.
Van beiden breng ik enige voorbeelden by :

I.) *Baden*, *zich baden*, wordt door overbrenging gezegd, van iets waeraen men geheel overgegeven is, waerin men zich geheel bevindt. *Baden in rouw*, *baden in weelde* zegt men, even als *dompelen en gedompeld zijn in droefheid*, *overſtelpt worden door leed*, enz. doch in deze overbrengingen of overdrachten moet men naeuwkeurig in het oog houden de eigenlyke beteekenis van het overgebrachte of overgenomen woord. Dus kan men niet gezegd worden zich te baden in iets 't welk natuerlijk droog is en niet vloeibaer: gelijk men zich niet dompelen kan in een vast en weerſtaend lighaem. — Hoe is 't mogelijk dat Moonen in ene gedachte heeft kunnen vallen, zoo oneigen als deze is? (Poëzy bl. 704)

Hier *baedt* de weelde zich *in roozen* voor elks oogen.

By de Grieken zelfs, die altijd in de weer zijn met hun *βαπτειδαι*, beken ik nooit iets diergelyks gevonden te hebben. — Maer 't geen nog meer te verwonderen is, is dat hy deze wanſtaltige vinding heeft kunnen voortzetten, en vervallen tot de buitenspoorigheid van 'er by te voegen:

Maer om het natte lijf *met dorens af te droogen*.

De rozen deden hem aen de *dorens* denken, waer mede hare ſtelen bezet zijn: maer wie is 'er, dien deze verbeelding niet tegen het hoofd ſpringt: *hy droogt zich af met dorens?* my ſteken zy geweldig.

II.

556 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

II.) De Portugeefche Helden · dichter Luis Camoens, sprekende van een onweder op zee (los Luziadas Canto IV. stroph. 1.) zegt onder anderen:

Depois de procelosa tempestade,
Nocturna sombra, & *sibilante vento*,
Traz a manhãa ferena claridade,
Esperança de porto & salvamento.

Sibilante, van het latijnsche *sibilare*, kooft met de beteekenis daarvan overeen, en die van het Fransche *fifler*: en dus is hetzelfde geenszins geschikt om van een sterke wind, of orkaen, *tempestade*, gebezigd te worden, die sterker woord vereischt. Dit is een faut in de schildery. — Virgilius zegt van zulk een wind: (*Æn.* I. 57.)

vasto rex Æolus antro
Lustantes ventos, tempestatesque *sonoras*
Império premit.

by welke plaats Servius wel aenteekent, dat dit *sonorus* het eigenlyke byvoegzel is van een *form.* — de Franschen zeggen van zoo een wind *gronder*, de Engelschen *roar*, wy *bulderen*: allen gepast en schilderachtig.

III.) In de fraeje lijkklacht op Adonis van den griekfchen dichter Bion, vind ik, hoe tit het gevolg van Venus elk zich om 't zeerst met zijn doode lijk bemoeit. De een, zegt hy, bindt hem de schoenen af: de ander wascht zyne wonden: enz, en eindelijk (vs. 85.)

'29

'Ο, δ' ὀπίθην πτερυγισσῶν ΑΝΑΨΥΧΕΙ τοῦ Αδωνι'

De latijnsche overzetter vertaelt het dus:

Alius vero alis refrigerat Adonin.

Wie die dit leest en het grieksch niet verstaet, zal den dichter niet van grote achteloosheid beschuldigen, dat hy niet begrepen hebbe, dat een dood lijk niet noodig had verkoelt te worden door het bewegen van vleugelen? M. Batteux, de naeuwkeurige Batteux zelf zet het insgelijks over: *un autre de ses ailes lui rafraichit le visage*, (Principes de la Literature Tom. II. p. 126.) zonder op te merken, welke ene ongeijmdheid hy den dichter doet zeggen; en zyne oordeelkundige overzetter R. B. Kamler behoudt deze misvatting: (Einleitung in die schöne Wissenschaften Th. I. S. 359.) — Laet ons Bion rechtvaardigen. — Het grieksche woord *αναψυχων*, niet van *ψυχη* afstammende, maer van *ψυχη* of *ψυχω* (zie Dioscorid. I. 21.) beteekent dikwils *drogen*, *afdrogen*, *afwischen*. In dezen zin gebruikt het Homerus (Iliad. ε. 795.) van het *afdrogen* ener wond; daer de latijnsche overzetter insgelijks kwalijk *refrigerare* voor stelt, 't geen niet te pas kwam, dan Odysf. ε. 569. — By Orpheus vindt men (Argonaut. vs. 1089.) 'Ιδρω αναψυχοντο' ook *sudorem refrigerabant* overgezet; het moest zijn *abstergebant*, zy droogden het sweat af. — Men moet de plaets van Bion dan op deze wijs verstaen, dat *zommigen met bunne vleugelen het bloed en zweet van Adonis afdroogden*. — By He-

fychius word $\psiυξωσαυ$ (waervan $αναψυχων$ of $αναψυ-
γεν$) uitgelegd door $ξηρανωειν$, $πνευειν$, $ποιειν ανεμον$, *op-
drogen, blazen, wind maken*: en de beteekenis, wel-
ke Plato en anderen aen dit woord hechten, stemt
in met deze verklaring. — Zoo veel hangt 'er
aen, dat men een schryver niet uit overzettingen be-
oordeele!

IV.) Wat zal men besluiten over deze gelykenis
van Moonen: (Poëzy bl. 213.)

Zulke zielen, die geboeit
Door het echtsnoer aen elkander,
Leeven, *als een salamander*,
In het minvier, dat staeg gloeit.

Is 't een gemeen vooroordeel tegen dit dier, 't geen
deze gedachte oneigen doet voorkomen? Men zegt:
by leeft in de twist, als een salamander in 't vuer,
zonder dat dit stuite. Maer heel wat anders is het
dat men zegge: *by leeft in 't vuer der liefde, gelijk
een salamander in 't vuer leeft*. Ik bedrieg my zeer,
zoo dit elk die het leest niet geweldig mishaeft. —
Voor het overige, wijl het met reden een eer gerekend
wordt voor een dichter dat hy de Natuerkennis ver-
staet, rzed ik myne landgenoten den salamander in
't vervolg niet meer te gebruiken, dan in het geval
dat zy iemand van den ouden tijd doen spreken.
Men heeft langen tijd den salamander op de lijst van
den phoenix en de vliegende draken gesteld, en zijn aen-
wezen gelochend. Doch het is waerschynelyk en by
de meeste Natuerkenneren tegenwoordig aengenomen,
dat

dat de salamander een kleine hagedise is , die zoo veel water of fyne vloeibare stoffe laed , 't zy binnen in zijn lijf , 't zy tusfchen de huid en het vleesch , dat wanneer hem de zweetgaten door de warmte geopend worden , hy in staet is een kool vuer , waerop men hem zet , uit te blusfchen en te doven : welke ondervinding den dichteren gelegenheid gegeven heeft , om naer hunne gewoonte de eigenschap van dit dier-tje niet weinig te vergroten , en 'er eindelijk een grote en vervaerlyke krokodil van te maken , wiens element het vuer zy , 't geen tegen alle wetten der Na-tuer en mogelyke gesteldheid van stoffelyke en ver-ganglyke lighamen ftrydig is.

V.) By Menage vind ik , in zijn Herders-zang *l'Oifeleur* genaemd :

Dans l'*obscure* prifon d'une *brillante* cage
Eurilas élevait un rossignol *sauvage*.

Ik heb deze verzen altijd wel verftaen : doch M. Des-forges Maillard , in ene byzondere verhandeling over dezen Herders-zang , vind 'er twee fouten in : (Oeuvres Tom. I. p. 314.) Voor eerst , zegt hy , „ Les deux epithètes , *obscure* & *brillante* , se „ contrarient fenfiblement.” en ten tweden : „ Ce „ rossignol *sauvage* exprime-t-il un oiseau d'une „ fingulière espèce? Un rossignol est-il plus fau- „ vage , qu'une linotte ou qu'un pinçon? Et cet oi- „ seau , puisque c'était Eurilas qui l'avait élevé , ne „ devait-il pas être moins sauvage qu'un autre?”

Op

Op het eerste antwoord ik, dat 'er geen de minste tegenstrydigheid is. De kooi, daer de herder zijn nachtegael in had gezet, was fraei en kostbaer: daerom *brillante*. Maer om den nachtegael van 't geen 'er in 't vertrek omging af te trekken, ten einde hem des te beter te doen zingen, had hy die ergens mede overdekt: daerom *obscure*. Zoo blindt men vinken, zoo bekleedt men de kooi van een papegai of parkiet, en de ondervinding leert dat dit hun beter doet zingen en klappen. Wat het tweede betreft: ik zeg, een *wilde nachtegael* is een die men in 't wild gevangen heeft, in tegenstelling van jonge nachtegaelen, die men zelf heeft uitgebroeid en gefokt. Dit onderscheid is natuerlijk. Met *wilde en tamme duiven* is de zaak anders gelegen. Doch dit maakt geene tegenwerping.

VI.) Onbegrypelijk veel verschilt het zomtjids hoe een zaak wordt voorgesteld. Het geringste woord, en voornaemlijk de geringste oplettendheid omtrent de omstandigheden waerin zy voorkomt, geeft dikwijl de grootste verandering. Men ziet dit in enkele voorbeelden, maer men ziet het vooral in navolgingen. Penelope schrijft aen Ulysfes; (Ovid. Heroid. I. 2.)

Nil mihi rescribas: sed tamen ipse veni.

tamen is hier *liever*. „Schrijft my niet wéerom, „maer kooft *liever* zelf.” Anslo zegt niet onaerdig in zulk ene gelegenheid: (Mengeld. bl. 216.)

Ik

Ik hoop vergeefs, dat ik met d'eerste post
 Van Hamburg zal van wachten zijn verlost,
 En dat gy zelf zult zijn, O waarde lief,
 De brief.

't Is omtrent dezelfde gedachte, die Leander doet
 zeggen: (Heroid. XVIII. 1.)

Mittit Abydenus, quam mallet ferre, salutem.

en waerop Hero antwoordt: (Heroid. XIX. 1.)

*Quam mihi misisti verbis, Leandre, salutem
 Ut possim misam rebus habere, veni.*

— de Heer Reland heeft deze gedachten nagevolgd,
 of liever hy heeft ze overgenomen, als hy schrijft:
 (Galatææ Eleg. X. 122.)

*Tu precor, absentis memorem te vivere nostri,
 Scribe, nisi scripto sis prior ipse tuo.*

Men moet de plaets naeuwkeurig nagaen om het onderscheid 'er in te vinden, en echter is hetzelfde tastelijk genoeg, zoo men die van Ovidius 'er by vergelijkt. Het woord *nisi*, zoo *niet*, besluit ene onverschilligheid, die niets minder dan de brandende begeerte des dichters uitdrukt om zyne beminde Galatæa weêr te zien. „Schrijft my dat gy my niet ver-
 „geet. Ten zy in 't geval dat gy eer kwaemt dan
 „uw brief.” hoe flauw is dit in vergelyking van
 't andere: „Antwoordt my niet op dezen brief, maer
 „koomt zelfs, en breng my in perfoon uw ant-
 lIde DEEL. Nn „woord.

„ woord.” Zoo veel onderscheid kan een geringe keuze van woorden maken!

VII.) Mr. Harley, beroemd staets - dienaer in Engeland, werd in den jare 1711. door enen Guiscard, die men opgemaakt had om hem te vermoorden, met een mes gewond, doch zoo dat de steek niet doodelijk was. By zyne herstelling, wenschte hem Prior geluk met een fraei vers, waerin onder anderen ook deze gedachte voorkomt: (Poems p. 230.)

The barb'rous rage, that durst attempt thy life,
Harley, great counsellor, extends thy fame:
And *the sharp point* of cruel Guiscard's knife
Inbrass and marble carv's thy deathless name.

Langen tijd heb ik deze gedachte fraei gevonden: doch ene nadere beschouwing heeft by my eene bedenking doen ryzen, die ik aen het oordeel des lezers zal overlaten. De gedachte is overdrachtelijk, dit is zeker. Maer moeten niet alle overdrachten, (*metaphores*) in den eigenlyken zin kunnen hersteld worden? — Laet ons deze eens overbrengen. „ Het mes van Guiscard snijdt uw naem in koper, en marmer.” d. i. „ De wond, die u Guiscard heeft toegebracht, brengt u een onsterfelyken naem aen.” — Is de gedachte, zoo beschouwd, wel juist genoeg? Zou de roem van dezen man daerin bestaen, dat hem een verrader had zoeken te vermoorden: of waren het zyne daden en verdiensten die zyne gedachtenis bewaren, en hem by de nakomelingschap in eere zouden doen houden? Ik weet wel,

wel, wat men hierop zou kunnen aanmerken, doch ik blijf 'er by dat de gedachte iet heeft daer de juistheid aan ontbreekt. — Om myne meening met een voorbeeld op te helderen, zie daer ene gelyke gedachte van Voltaire, waerop ik niets te berispen heb. (*Épître à M. le Maréchal de Richelieu. Oeuvres Vol. XVII. P. II. p. 577. nouv. ed.*)

Je ne fais, si dans Portmahon
 Vous trouverez un statuaire;
 Mais vous n'en avez plus que faire;
 Vous avez gravé votre nom
 Sur les débris de l'Angleterre.
 Il fera béni chez l'Ibère,
 Et chéri dans sa nation.

Eene andere in tegendeel, die ik zeer veroordele, kan men vinden by Marino in zyne *Poësie Sacre e morali*: (ed. di Roma A. 1641. p. 27.)

VIII.) Als men iets wil schilderen, moet men nauwkeurig zorg hebben van geene woorden te gebruiken, die ene verbeelding (*idée*) by den lezer doen opryzen, welke in de schildery niet te pas koomt: gelyk 'er veelen overdrachtelyke spreekwyzen van dien aert zijn, waeraen men ene natuerlyke gedachte (*idée*) hecht, zoo haest men ze hoort noemen. — Hooft begaet dikwils feilen tegen dezen regel. Zoo mishaegt my in zijn Sonnet 6.

Een elpen aenschijn nae de puikidee gesneden,
 Daer 't lachen *nestelt*, en de staetzy hof op houdt.

Er is iet in dit gebruik van het woord *nestelen*, dat my tegenstaet: terwijl het my niet sluiten zoude wan-

neer men b. v. zeide, *daer nestelt oproer, wraek, enz. by die menschen. Achterdocht en nayver nestelen in zijn gemoed.* Maer wederom niet: *de wreedheid nestelt op zijn gezicht, in zyne ogen, enz.* — Zoo keur ik goed, 't geen dezelfde schryver heeft: (Nederl. Hist. B. I. bl. 14.) „Ende heeft van deez' „tijd af, *in de borst* van den Spanjaard, *de nyd* be- „gonnen *te nestelen*, die naderhand zoo veel bitter- „heid baarde.” Voor *baarde* had hy liever *uitbroei-* *de* moeten stellen, om in de overdracht te blyven: of een onverschillig woord, als *veroorzaekte* of *dier-* *gel.* — Zoo mishagen my by Broekhuizen, (Ge- *dichten* bl. 10.)

— oogen,

Daar Min op scilkwagt staat, daar Venus inne woont.

vooral de eerste spreekwijs, die by hem zeer in ach- *ting* is: zie bl. 2.

De starren, die by nacht om hoog op scilkwagt staan.

even ongepast. In 't eerste voorbeeld wordt ene *kwade* verbeelding verwekt: in het tweede is het ene *oneigene* uitdrukking, die bewaerd moest worden voor het *burlesque.* — Veel beter zijn deze *verzen:* (bl. 45.)

Vergeefs zijn al uw' vriendlykheên,
De Min versmaat uw dorre leên.

Die woont met zijn vermogen
In Fillis heldere oogen.

Op Fillis lipjes dagh en nacht,
Op Fillis koontjes houd hy wagt, enz.

G. C.

G. C. Zanotti *Rime*: (Poesie Tom. I. p. 116. ed. di Bologna 1741.)

La bella fronte, ov' Amor tien suo reggio;
 La crespia chioma, o in se raccolta, o sparfa,
 E la vermiglia bocca, a mover scarfa,
 Ove grazia, e vaghezza unite io veggio.

Lieder der Deutschen B. I. S. 49.

O wie scherzen so entzückt
 Hier der buhlereien Götter!
 Wo ein strauß die mitte schmückt /
 Sucht ein Gott durch seine blätter.

Wen die wange laght / alsbald
 Nupft ein scherz in ihre grubchen;
 Wo nur eine locke wahl /
 Schaukelt sich ein Venus blübchen.

Zween ringen um ihr kinn;
 Funfe glitschen um die wette
 An dem glatten halse hin;
 Einer sucht ein rosen bette. enz.

Ebend. B. III. S. 241,

Gefesselt häng' ich an Jemenen /
 Und kann den blick nicht weggewöhnen;
 Der Gott / der in den augen wachet /
 Und aus der augen grubchen lachet /
 Zieht meinen weggewichnen blick
 Mit unsichtbarer macht zurück.

Thompson Sophonisba :

All glory in her eye! perfection thence
Looks from its throne; and on her ample brow
Sits Majesty ———

(conf. Burm. adv. I. Anthol. Lat.) ——— Maer om weder te keren tot den regel van Hooft, en zijn *aenschyn waer 's lagchen nestelt* : hoeveel natuurlyker is dit niet van *Idwen* : (Schriften Th. I. S. 190.)

Das lächeln wohnt auf ihre wangen.

In het volgende voorbeeld is alles overdrachtelijk, doch daerom niet minder fraai, hoewel wat opgeblazen : „ L'Amour brillait dès l'enfance dans ses
„ tendres yeux , & les ris voltigeaient comme les
„ Zephyrs legers autour de ses lèvres, qu'ils baïsaient
„ sans cesse avec un nouveau plaisir.” (Contes Moraux par Mlle Uncy Tom. I. p. 162.)

IX.) Men kan zeggen van iemand, die vroeg veel kennis bezit, *by heeft veel jaren van wetenschap, van wijsheid.*

Nell'età giuvenil pensier canuto.

PETRARCA.

In een jongen ouderdom denkt by als een grijsaerd. (vergelijk Bouhours de la Man. de bien penser Dial. II. p. 117. 118.) Zoo zegt men van iemand, die vroeg verdorven is: *by is jong, maer heeft reeds lang geleefd.* in 't Fransch, *un homme qui a vécu.* Deze gedachten zijn allen goed. ——— Maer men kan niet

niet zeggen : *zy heeft veele eenwen van schoonheid :*
(muchos siglos de hermosura) gelijk ik onlangs in
 een Spaensch Dichter gevonden heb , ik geloof D.
 Quevedo. De schoonheid vermeerdert niet met de
 jaren , maer vermindert :

*Forma bonum fragile est , quantumque accedit ad annos
 Fit minor & spatio carpitur ipsa suo.*

X.) De vergankelijkheid der schoonheid doet my den-
 ken aen de vergelyking die de dichters daervan ma-
 ken met een bloem. Niets is gemeender dan te zeg-
 gen , de schoonheid vergaet als een roos , die door
 den ochtendzon ontloken , zomtijds voor den avond
 reeds verflenst is. Eén dichter was in deze godach-
 te gevallen , die natuerlijk is en niets ongemeens
 heeft : en terstond weêrgalmde de Parnas aen alle
 kanten van deze vergelyking. Honderden namen ze
 over van alle tyden , en nu zijn 'er nog die ze over-
 nemen. Men moet deze slaven wel onderscheiden
 van anderen die zelfs denken. De eersten zijn lakei-
 jen , die de boodschap van hun heer aen ieder ver-
 tellen : de laetsten zijn gezanten , die de meening van
 hun' zender voor die alleen waeraen zy gezonden
 worden fraei opdoen , en de belangens van hun hoofd
 dus op het beste waernemen.

O Imitatores , servum pecus : ut mihi sæpe
 Bilem , sæpe jocum vestri movere tumultus !

„ Le premier qui pour exprimer que les plaisirs sont
 „ mêlés d'amertume , les regarda comme des roses

N n 4

„ ac-

„ accompagnées d'épines , eut de l'esprit ; ceux qui
 „ le répétèrent n'en eurent point.” VOLTAIRE.
 (*Poétique* P. II. p. 524.) — Om weder tot onze
 stof te komen , onder de laetsten is Antonides , in
 zijn graffchrift op een jongheer die veel beloofde :
 (Gedichten bl. 333.)

Vertrouw op jeugt noch frise leên.
 Van beide mogt hy zich beroemen,
 Die sluimert onder dezen steen.
 De schoonste zijn de teêrste bloemen.

Zoo navolgen is origineel zijn : en dit korte graf-
 schrift geld alleen veele verzamelingen van lijkge-
 dichten , op best papier , in groot quarto , met zwarte
 randen. (verg. Bouhours de la Man. de bien pen-
 ser Dial. II. p. 189.) — Philips is ook onder de
 laetsten , en zijn voorbeeld toont hoe men ene ge-
 dachte , die gemeen is , nieuw kan maken met dezelve
 door te denken verder dan die haer eerst ontworpen
 heeft. De schoonheid , zegt hy , moet men niet ach-
 ten. Want wat is vergangelyker ? Gelyk een bloem ,
 die zoo ras verwelkt als zy ontloken is , zoo veran-
 dert men ook veelwyl zeer schielijk , altijd binnen
 weinig jaren. En dan hebben de bloemen nog dit
 voorrecht , dat zy het volgende jaer herleven en op
 nieuws uitluiken : maer de schoonheid eens afgegeen
 zijnde , krijgt nooit haer' eersten luister weder , maer
 verandert zelfs nog van tijd tot tijd erger. (Philips
 Pastorals I. 44.)

O think, unwitting maid, while yet is time,
 How flying years impair your youthfull prime!
 Thy virgin bloom will not for ever stay;
 And flow'rs, tho left ungather'd, will decay.
The flow'rs anew returning seasons bring;
But beauty faded bath no second spring.

— Francius, die in zyne *Epigrammata* verscheide malen de gemeene vergelyking opwarmt: (Poem. p. 224. 225. 234. enz.) heeft op eene plaets ene gedachte, die hem gemakkelijk, had hy ze doorgedacht, in dezelfde vinding met Philips gebracht zou hebben: *Comparatio vitae & veris.* (Poëm. p. 225.)

Vere novo, steriles protrudunt germina rami,
 Luxuriat foliis & nemus omne novis.
 Felices nimium frondes! vos usque reditis,
 At nobis nulla lege redire licet.

XI.) Is mijn lezer scherpziende of oplettend genoeg, om te begrypen zonder dat ik het hem herinnere, wat den Engelschen dichter aanleiding gegeven hebbe om de gemeene vinding zoo fraai uittebreiden? 't Is dat hy de vergelyking naeuwkeurig heeft ontleed, om te ontdekken of zy volkomen juist was. Een diergelyke oplettendheid deed Moonen deze gedachte vormen. (Poëzy bl. 705.)

Dien 't lust naer regels in de poëzy te hooren,
 Houdt van den Vondel voor bewintheer in de kunst,
 En eengen fenix; maer (behoudens aller gunst)
 Wordt uit zyne aschen nooit een fenixjong herboren.

Óngelukkig voor ons , dat de Deventer-predikant zoo een goed ziender geweest is, dat zyne voorzegging tot op onze dagen toe hare vervulling in kracht blijft behouden: hoewél wy na mate van de beschaeftheid dezer eeuw, Vondel reeds ver hadden behoren te overtreffen.

XII.) Eer ik van de vergankelijkheid der schoonheid afslappe, moet ik den lezer nog eene gedachte van Ronfard mededeelen, die ik niet weet ergens anders gevonden te hebben. Helena, toen zy, gelijk Poot zegt,

In Heleen Heleen niet meer kon vinden,
Als ze op haar ouden dag
Eens in een spiegel zag:

beschuldigt de Goden, over het lot 't welk zy de vrouwen hadden toegelgd:

Dieux, vous êtes jaloux & plein de cruauté!
Des femmes fans retour s'envole la beauté:
Aux serpens tous les ans vous otez la vieillesse.

— Marino zegd, dat de schoonheid gezwinder vervliedg als de loop van een rivier: (Poësie Sacre e morali p. 166. verg. le Portefueille d'un homme de gout T. II. p. 21.)

XIII.) Eene geringe onachtzaenheid, zomtjids in het gebruiken van één verkeerd woord, geeft ene gansche verandering, en veeltjids ene volkomene duisterheid en misverstand aen ene gedachte, die, heeft men zulks eens opgemerkt, meer en meer stuit by ene herhaelde lezing. Zoo zegt Amarillis zeer wel tot Mirtil, in de *Pastor fido*: (III. 3.)

Chi s'arma di virtù, vince ogni affetto.

Maer

Maer wat beteekent het antwoord of de tegenwerping van den Herder:

Virtù non vince, ove trionfa amore.

Wat de Dichter gemeend heeft, is wel na te gaen: maer hy heeft zich zeer kwalijk uitgedrukt. *Vince* en *trionfa* synonyma zijnde, maken dat de zaek van zelfs spreekt, en daerdoor belagchelijk wordt. 't Is als of men zeide: „Zoo de *Philosophe sans fard* ge-, „lijk heeft, heeft Guarini ongelijk: niets is zoo klaer. De Fransche en Nederduitche Overzetters hebben geen van beiden het beter gemaekt: Potter alleen heeft 'er nog een misstand meer in gebracht, door de *dapperheid* hier by te halen, die nog in 't Italiaensch voorkoomt, nog met den zin kan schikken:

Daer liefde heeft d'overhand, geld dapperheid nog deugd.

Waerom schreef toch Guarini niet met dezelfde moeite:

Virtù non vince, ove regno 'l'amore.

dit was recht 't geen hy uit moest drukken: „Daer „de liefde zich eens heeft ingedrongen, daer de „liefde eens regeert, eens haer zetel gevestigd heeft, „is de deugd krachteloos.”

XIV.) Schone ogen worden by de Zon en de sterren vergeleken. Maer 't is buitensporig te zeggen, dat de zon of sterren daerom schoon zijn, om dat zy in glans aen deze ogen gelyken? Testi, de Horatius

572 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

tius der Italianen genoemd , voor dat Metastasio en anderen verschenen, had deze gedachte:

Adorerò nel sole e nelle stelle
Gli occhi, che del mio cor sono il focile:
Quelle è vago diro, queste son belle,
Sol perchè havran fsembianza a voi simile.

En dezelve viel al te veel in den bedorven smaak van Guarini, dan dat hy die niet overnemen zoude: gelijk hy in zijn *Conquista di Granata* ook doet, sprekende van de ogen van Elvire;

tanto son belle,
Quanto simili a lor sono le stelle.

Doch Bouhours heeft zulke vindingen reeds doorge- streken. (de la Man. de bien penser D. III. p. 274. 275.) — Even oneigen is deze van Broukhuisen, in een zyner Herders-zangen: (Gedichten bl. 11.)

't Is Hageroos genoeg —

Te streelen met een lach *de stroomen* wuft en wildt,
Die watertanden om op 't spoedigst haer t' ontmoeten,
En spieglen bun kristal in 't zilver van haar voeten.

't Geen hy tusfchen beiden gezegd had , is minder buitensporig, doch echter veel te sterk:

't Is Hageroos genoeg, *deez immergroene lommeren*
Te flooven met een ftraal van goddelyk gezag.

maer nog sterker 't geen 'er op volgt:

Te

Te scheppen met een lonk een altyd blyden dag
 Voor vee, voor herderen, voor hooggetopte bergen.

Ten minsten met opzicht tot het *vee* en de *bergen* is de gedachte buiten twyfel zeer ongerijmd. Bouhours brengt 'er (*l. c.*) twee by, welken met die van Broukhuisen volkomen overeenkomen, en veroordeeld dezelve, ten minsten de laetste, ook te recht, hoewel ik verre ben van hem toetefstemmen, 't geen hy 'er byvoegt, dat men zulke vindingen meer in een Herderszang moet voorbyzien dan in een Helden-dicht: zie de reden opgegeven Hoofdst. XIV. aen het begin: om nu niet te zeggen, wat de eenvoudige toon van een Herders - zang dan nog vereischt boven alle andere gedichten. De eerste is:

Les beaux yeux de Nais d'un seul de leurs rayons
 Rendent aux fleurs l'éclat, la verdure aux gazons.

De andere:

Ils brûlent l'herbe encor, mettent les fleurs en poudre,
 Brillent comme un éclair & brûlent comme un foudre.

De eerste zou mogelijk nog kunnen gedragen worden, en M. d'Arnaud heeft iets dergelyks in een zynner overschoone *Odes Anacreontiques*: (Paris 1766.)
 L. III. *Ode v.*

Eh! devons-nous être surpris
 Que la nature soit si belle?
 Tu viens, ma charmante Eucharis!
 De lever tes beaux yeux sur elle.

(Verg.

(Verg. vooral Petrarca Soneto 130. en Oeuvres du Comte de Hamilton T. V. p. 68.) Doch liefst houdt men zich daerby, dat men het van Venus alleen zegge, aen wie de waerdigheid als Godin meer macht geeft: zoo heeft het Metastasio, in een Lofzang aen haer, waermede hy een zyner fraeiste Huwelijkszangen versierd heeft: (Poësie T. VIII. p. 422.)

O bella Venere,
 Che sola sei
 Piacer de 'gl' Uomini
 E degli Dei!
 Tu con le lucide
 Pupille chiare
 Fai lieta e fertile
 La terra e 'l mare.

(verg. Marino Adone VII. 76.) — De tweede is volstrekt ondragelijk, anders dan in den mond van een razenden Roeland, Don Quichot, of Pharfamon, wiens belaglijkheid men door deze tael wil hekelen. Als Damon dit welgemeend van Lycoris zegt, beklag ik den knaep. Zyne herderin is niet veel beter dan die toverhekzen, waervan 't gemeen te Madrid elkander verhaelt, dat zy met een glas b. v. enkel aentezien op 't oogenblik hetzelfde kunnen doen springen en verbryzelen. (v. Essai sur les Erreurs & les Superstitions Ch. 8 p. 157. 158.) Ondertuschen wordt het gemeene spreekwoord, dat geen dwaesheid uitgedacht kan worden, die niet reeds begaen is, ook in dit geval bewaerheid door 't geen Dryden heeft: (*All for Love.*)

Her

Her eyes have power beyond Thessalian charms
 To draw the moon from heav'n. For eloquence
 The Sea-green Syrens caught her voice their flattery:
 And while she speaks, night steals upon the day,
 Unmark'd of those that hear. — Ev'n I woe hate her,
 And, while I curse, desire it. &c.

Wat kan men ooit buitensporiger begrypen! Als iemand dit zegt van een vrouw die hy haet, wat zal dan die niet zeggen, welke haer bemint? — Anders gebeurt het meer, dat men door iets te zeer te willen verheffen, hetzelfde wanstaltig maekt. Belaglijk zegt Monen van ene herderin, dat zy *vlammenbrakende ogen* had, en maekt dat de lezer zich een cycloop, draek, of leeuw verbeeldt, in de plaets van een teder en aantreklijk veld-nimfje. De oordeelkundige schryver der *Dichtk. Aenmerkingen* heeft dit te recht veroordeeld N. xxxvii. (Maend. Bydr. D. II. bl. 258.), — Janus Secundus heeft dezelfde faut: (L. I. Ep. 7. p. 145.) *flammivomis oculis formosa* — *Juliâ*. Beter had hy op eene andere plaets *flammeoli oculi* gezegd: (II. Eleg. 3. p. 29.) — In Shirley's *Royal Master* heeft men deze dolle en volkomen oud-engelsche gedachte:

we can distinguish

Of beauty there, and wonder without spectacles,
 Write volumes of your praise, & tell the world,
 How envious diamonds, 'cause they could not
 Reach to the lustre of your eyes, dissolv'd
 To angry tears; the roses droop, & gath'ring
 Their leaves together, seem to chide their blushes,
That

That they must yield your cheek the victory:
 The lilies when they 're censur'd for comparing
 With you more clear & native purity,
 Want white to do their penance in.

XV.) De kracht van schone ogen doet my aen een
 plaets van Racine denken, waer over ik mijn gevoelen
 den lezer moet mededelen. Taxile zegt in zijn *Alexandre*: (Act. I. Scen. I.)

Les beaux yeux d'Axiane, ennemis de la paix,
 Contre votre Alexandre arment tous leurs attraits:
 Reine de tous les cœurs, elle met tout en armes
 Pour cette liberté, que détruisent ses charmes:
 Elle rougit des fers qu'on apporte en ces lieux,
 Et n'y fauroit souffrir de tyrans, que ses yeux.

Een oordeelkundig Italiaen, gebeten op de Franschen
 om het oordeel van Bouhours over den smaek zy-
 ner landsluiden, (waer in ik op een andere plaets aen-
 getoond heb dat hy veelwyl te ver gegaen is) en
 daerdoor alle gelegenheden zoekende om de Fransche
 dichters op zijn beurt door te stryken, teekent hier-
 op aen: „ Troppo nel vero è bello questo concetto,
 „ ed è troppo ingegnosa la maniera, con cui si spie-
 „ ga; e perciò non è naturale, nè verisimile. Questi
 „ occhi nemici della pace, o vera de' regni, o im-
 „ maginaria de' cuori, che armano tutte le lor forze
 „ per unir nemici veri e reali a' danni d'Alessandro;
 „ questa Reina, che vuol conservar coll' armi la
 „ stessa libertà ch' ella distrugge colla sua bellezza, e
 „ che

„ che confonde la libertà vera coll' immaginaria o „ translata, e i tiranni veri co' fantastici; questi con- „ trapposti, dico, e queste ricercate ed acute rifles- „ sioni non son punto naturali e verisimile, perchè son „ troppo ingegnose.” (della perfetta Poësia Italiana L. II. C. 7. Tom. I. p. 419. 420.) — De critique van Muratori kooft hier op uit? of eene tegenstelling, (*antithese, contrapposto*) als men hier vindt in de laets- te der aengehaelde verzen, natuerlijk te houden zy, dan of men dezelve onder den rang der zoogenom- de *concetti's* of *agudezas*, gelijk de Spanjaerden het noemen, behore te stellen. Wat het eerste aenbelangt, zie daer, lezer, een helder voorbeeld van 't geen ik u ergens anders breeder heb voorghouden. Elk dichter moet noodzakelijk in de beoordeeling be- schouwd worden, naer zyne omstandigheden: den tijd te weten, en de tael waerin: het volk voor 't welk hy schreef: enz. Zoo ras men dit onder het oog houdt, is de vraag beantwoord. Muratori moest noodzakelijk Racine hierover berispen: en Racine is volkomen buiten enige schuld. Die maer het minst aen den smaek der Franschen gewend zijn, weten dat niets hun meer eigen, en dus *natuerlyker*, is, dan het ge- bruiken van soortgelyke tegenstellingen: zelfs in den gemeenen ommegang. Alle Franschen daerom, zoo- wel schryvers als dichters, zijn 'er vol van, en zy kunnen 'er leggen in den mond zelfs van sprekers, wien men uit hoofde hunner omstandigheden geen het minste voornemen of geschiktheid kan onderstellen

om een trek te zeggen, zonder een faut tegen het natuerlyke te begaen. Maer dat Muratori 'er over gevallen zy, is niet te verwonderen, om reden dat den Italianen dit in 't geheel niet eigen is, alzo min als ons Hollanders, dan in zoo verre de gemeenzaemheid der Fransche tael den een zoowel als den ander in dezelve zal doen vallen, 't geen iemand die deze minder machtig is, niet gebeuren zal. — De tegenstellingen zijn dan een Fransman nooit kwalijk te nemen, en moeten als een eigenschap, niet zoo zeer der tael, als wel der lands-denkens-wyze aengezien worden. Alleen moeten zy 1. niet gezocht en opgestapeld zijn, vooral niet in den mond van iemand die geen voorbedachte reden houdt; en 2. ook niet valsch of onjuist. In 't eerste geval houden zy op natuerlijk te zijn: in het tweede zondigen zy, zoo niet ook tegen de natuerlijkheid, ten minsten tegen de naeuwkeurigheid, daer niets een schryver van vry houdt. Had Muratori over dit laetste Racine berispt, zou ik hem niet tegen spreken, doch hy heeft de gedachte niet genoeg ontleed, om 'er een gebrek van juistheid in te ontdekken, dat een zeer naeuwkeurig onderzoek vereischt. Ik doele hier niet op de dubbele beteekenis van het woord *siran*, 't geen in de tegenstelling te gelijk eigenlijk en oneigenlijk, als men wil, genomen wordt. Zelfs oordeele ik, dat Muratori dit ten onrechte veroordeeld heeft: dewijl het onderscheid zoo gering is dat het den lezer of hoorder niet in 't minste stuit, en dus gemaklijk ook in den spreker zou hebben kunnen val-

vallen. Zulke tegenstellingen vindt men by allerlei dichters : en in de volgende van Ovidius heeft het woord *kettingen* ook enen dubbelen zin , die nog meer in 't oog loopt : (Met. IV. 676.) van Perseus , Andromeda aen de rots gekluisterd ziende :

Ut stetit, O, dixit, non istis digna catenis,
Sed quibus inter se cupidi junguntur amantes!

Men zou bykans denken , dat Ariosto dezelve afgekeurd had : ten minsten daer hy de gedachte van den Latijnschen dichter overneemt , laet hy de tegenstelling weg : (Orlando Furioso Canto X. Str. 97.)

O Donna , degna sol de la catena
Con che i suoi servi amor legati mena !

— De faut is in het gebruik van het woord *tiran*. Om dit te begrypen moet men onder het oog houden van wien Taxile spreekt, d. i. van Axiane : en dan met betrekking tot wien hare ogen *tirans* konden genoemd worden : d. i. met betrekking tot Taxile, en niet tot Axiane zelve. Zoo haest nu de ogen van Axiane geen *tirans* waren met betrekking tot haer zelve , kan men niet zeggen : *zy duldt daer geen andere tyrannen dan hare oogen* , 't geen zoo veel zijns zoude als of men van haer zeide : *zy laet zich niet beheerschen dan door hare oogen*. Had Taxile van zich zelve gezegd : „ Ik zal Alexander bestryden en de „ vryheid verdedigen. Ik Taxile duld geen ander „ Heer als de oogen van Axiane. ” en was de tegenstelling in zulk een zin voorgekomen , zoo geloof

ik dat men haer onberispelijk had mogen houden: ja wie weet, of Muratori zelf, schoon hy niet gezien heeft wat 'er eigenlijk aen de gedachte haperde, dan 'er wel over gevallen zou hebben.

XV.) Een andere tegenstelling vind ik in de *Andromaque* van dezen Dichter, en dezelve komt my vry oneigener voor. Pyrrhus weigert daer aen Orestes het zoontje van Hector, wiens leven de Grieksche vorsten van hem door dezen gezant deden opeifchen. De reden waerom Pyrrhus Astyanax spaerde, was eigenlijk om Andromachè Hectors weduwe aen zich te verplichten: maer hy ontveinst dit voor Orestes, en doet zyne weigering voorkomen als een daed van grootmoedigheid, waardoor hy zyne handen met het onschuldig bloed van dit kind niet wilde bezoedelen. Toen 't op het verwoesten van Troje aenkwam, zegt hy, heb ik bloed genoeg vergoten: (Act. I. scen. 2.)

Mon courroux aux vaincus ne fut que trop sévère.
 Mais que ma cruauté survive à ma colère,
 Que malgré la pitié, dont je me sens saisir,
 Dans le sang d'un enfant je me baigne à loisir: —
 Non, Seigneur! Que les Grecs cherchent quelque autre proie;
 Qu'ils poursuivent ailleurs ce qui reste de Troie:
 De mes inimitiés le cours est achevé:
 L'Epire sauvera ce que Troie a sauvé.

De tegenstelling die men hier vindt, is niet te ontschuldigen, dewijl de grond daarvan een faut is tegen de tael. Racine had moeten schryven *ce qui a été*

été sauvé de Troie, of *ce que Troie a réservé*, niet *ce qu'elle a sauvé*. Drie regels te voren had hy wel gezegd, *ce qui reste de Troie*: hier zegt hy *ce que Troie a sauvé* om denzelfden zin uittedrukken, daer de spreekwyzen tegengesteld zijn. 't Verwondert my, dat noch de Abt Olivet, noch de andere taelkundige aenmerkers dit hebben opgemerkt. Racine is wel oplettender dan Corneille, doch hy heeft echter ook eenige fouten tegen de Fransche tael begaen, die wezenlijk zijn en geene verschooning lyden. A. Philips, die de *Andromaque* in 't Engelsch gebracht en naer den smaek zyner lands-luiden geschikt heeft, onder den naem van *the Distrest Mother*, heeft de faut verbeterd. Hy zet het op deze wijs over:

my revenge

Has had its fill. *What bad escap'd from Troy,*
Shall not be sav'd to perish in Epirus.

XVI.) In 't gemeen moet zich een dichter, zoo wel als een schryver, wachten van iets te zeggen, 't geen tot zijn stuk niet behoort: veel meer iets dat van 't zelve afleidt; allermeeft iets dat met hetzelfde niet overeenkomt of 'er tegen strijdt. Hy moet hier acht op slaen by alle gelegenheden, maer voornaemlijk moet hy 'er tegen waken, of in een beschryving, of in een aendoenend voorstel, van welken aert het ook zijn moge. — Hier tegen zondigt naer mijn oordeel Marino, in zyne fraeie en uitgewerkte schildery van de Jalouzy en hare woning, (Adone Can-

582. PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

to XII. str. 1—26.) als hy in de beschryving van het monster zelf zegt: (str. 18.)

Ed hà piè di ladron, passì di spia,
D'Alchimista il color pallido e mesto,
E i dolori del parto in ogni gesto.

Het laetste vers is fraei: maer is het tweede wel te ontschuldigen? wie zou in ene deftige beschryving de kleur van een *adept* zoeken? en, ik beroep my op den lezer, houdt hem deze gedachte niet meer stil om hem te doen lagchen, dan datze by hem enkel een klaer denkbeeld verwekke van 't geen de dichter heeft willen schilderen? By my heeft het deze uitwerking gehad, en ik besluit niet dan uit myne ondervinding. Gaet het door, gelijk ik daeraen niet twyfel, zoo is het vast een faut. Alles wat niet enkel dient om den lezer te doen begrypen 't geen de dichter uit wil drücken, is verkeerd, en vooral misstaet niets meer dan een boertige trek in ene deftige reden. De lezer wordt gedwongen te lagchen, maer hy neemt den dichter kwalijk dat hy hem op een oogenblik uit het gevoel trekt daer hy hem zelf in gebracht had.

Als Ovidius te sloop gaet naer de plaets zyners ballingschap, neemt hy my met zich. Ik deel in de beroering waarmede hy Italie uit zyn gezicht ziet verdwynen: en niet lang daerna ontzet my het opkomend onweder. — De wind steekt op, — de zee begint te koken — het bootsvolk zet alles by

by om zich tegen het nakend gevaer te beveiligen. — Maer de lucht betreft meer en meer. — de golven slaen over het schip. — de stuurman beeft, en het bootsvolk roept om de hulp der Goden. — Met kooft 'er een bliksemslag die my byna het gezicht beneemt. — Ik wend myne ogen wederom naer de zee: Maer wat zie ik? O schrik! Die golf die daer opstuift, stijgt alle de anderen te boven! — 't Was de tiende van dien stapel: Hy is één meerder dan de negende, en één minder dan de elfde. — Laet my zien: één meer als negen, maekt tien: één van de elven, tien. Ja, toch de tiende. Ovidius heeft gelijk: dit is aerdig uitgedrukt! (a). Maer waer is daer 't onweder gebleven: waer is mijn schip: heb ik Ovidius niet naest my? Och neen: ik zit aen den hoek van den haerd. Alles is stil, maer ik was daer wat bezig met rekenen. Nu is 'er geen kans voor my, om weder op het schip te komen: Ovidius moet alleen varen, ik neem geen deel meer in 't gevaer 't welk hem

(a) Mr. de V. zegt met een soortgelyke omschryving: (Contes de G. Vadé p. 20.)

un dix avec un sept

Composaient l'age heureux de ce divin objet.

maer by hem stuit deze dichtkundige uitdrukking niet, om dat zy, in een verhael voorkomende, daer de oplettendheid des lezers niet gevestigd is, het belang dus niet breekt.

hem dreigt. En 't is reeds 1800 jaren geleden, dat hy wel in Pontus aenlandde. — Zie daer, lezer, hoe 't my gegaen is in 't lezen der tweede Treurzang van Ovidius eerste boek. Ik heb 'er uit besloten dat de dichter zeer kwalijk gedaen heeft van de golven te gaen tellen, daer hy de dood voor oogen had (b). Voorzeker hy zou 't niet gedaen hebben, toen hy op 't verdek stond te rillen, en Augustus met alle de Romeinen voor Pluto wenschte. — Zoo sterk ene uitwerking doet zoo gering ene onachtzaamheid!

XVII.) 't Zy verre dat ik met deze twee voorbeelden gelijk stellen zoude 't geen ik by Juffr. van Merken vinde. Het byvoegfel, 't geen my in haer eersten Helden-brief gestuit heeft, kan men niet veroordeelen, dan alleen om dat het overtollig is en niets tot den zin doet. Charlotta de Bourbon had aen *den eersten en eenigsten grondlegger onzer vryheid*, (te weten, Willem den eersten, Lezer!) verhaeld, hoe haer moeder haer in een droom verschenen was, en hoe zy haer de tyding van hare aenstaende uitredding had bekend gemaekt. Wat ik van dit geval denken moet, zegt zy, weet ik niet:

Maer

(b) De plaets van Ovidius is volkomen gelijk aen ene in Musæus, doch deze heeft niet aen 't rekenen geweest: (de Her. & Leandro vs. 34.)

Ἦδη ΚΥΜΑΤΙ ΚΥΜΑ ΚΥΑΙΝΑΕΤΟ, σὺλχουτο δ' ἰδως,
 Αἰθερὶ μισγυτο ποτῶ, &c.

Vergelijk twee uitgewerkte beschryvingen van een onwe-
 der op zee, by Mad. du Bocage Oeuvres T. I. p. 13. en
 M. Crebillon Electre A. II. sc. 1.

Maar mogelijk wou God zelf aan haar mijn lot ontdekken:

Ligt wierd haar toegestaan, dat zy 't my melden zou.
Ten minste all' wat tot vreugd der zaligen kan strekken,
Word hen bekend, *maar niets 't geen stof verschaft tot rouw.*

Het eerste deel van deze redencering is goed en gepast: het tweede is mogelijk ook waer, maer doet niets tot het oogmerk. Zelfs brengt het den lezer in ene verwachting als of 'er nog iets volgen moest, 't geen op deze stelling rusten zou: waertoe byzonder het woordje *maer* aanleiding geeft. Had 'er alleen *en* gestaen, of was de zin geheel omgekeerd geweest, zoo dat dit laetste eerst geplactst was, zou 't vry minder stuiten. Ten minsten zoo kooft het my voor: en ik zal 't gretig erkennen, indien my iemand aen kan tonen dat ik misgetast heb. Iedere faut die ik in de stukken van Juffr. van Merken goedgeemaakt kan krygen, reken ik zoo veel gewonnen voor de eer onzer natie, tot welke zy niet weinig heeft toegebracht. En by slot van rekening zijn die, welken 'er altoos in blyven zullen, voor het grootste gedeelte van het soort waervan Horatius zégt:

— ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offender maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura —

XVIII.) Nog maelt my dat rekenen van Ovidius in het hoofd. Ik herinnere my daerby ene aerdige vinding, die ik den lezer hier mede zal deelen. Zoo hy een liefhebber is van de Algebra, zal zy hem

O o 5 ver-

vermaken. Ieder kent Diophantus, die in de vierde eeuw onzer rekening het zoo verre bracht, dat men hem gemeenlijk voor den uitvinder der Algebraïsche rekeningen houdt. Op dezen heeft een onbekend Grieksch dichter een graffchrift gemaakt, dat om de zonderlinge vinding onze aenmerking verdient. Hy begreep, dat gelijk Archimedes uitdruklijk van zyne naestbestaenden verzocht had, zoo zy hem een grafzerk stelden, op dezelve uit te doen houwen een spheer in een cylinder, ter gedachtenis van zyne uitvinding met betrekking tot deze lighamen: (v. Cic. Tuscul. l. 5.) dat hy ook zoo Diophantus geen aengenamer en geschikter graffchrift kon maken, dan 't geen opzicht had op zyne troetel-bezigheid. Hierom maekte hy 'er een, 't welk een arithmetisch *problema* bevat. Men vindt het in den Bloemhof der Grieksche Puntdichten bewaerd: doch om myne lezers niet te veel Grieksch voor te zetten, zal ik de Latijnsche overzetting alleen hier uitschryven:

Hunc Diophantus habet tumulum, qui tempora vitæ
 Illius mira denotat arte tibi.
 Egit sextantem juvenis; lanugine malas
 Vestire hinc cœpit parte duodecima.
 Septante uxori post hæc sociatur, & anno
 Formosus quinto nascitur inde puer.
 Semissem ætatis postquam attigit ille paternæ
 Infelix subita morte peremptus obit.
 Quatuor ætates genitor lugere superstes
 Cogitur, hinc annos illius adsequere.

Een

„ Een zesde deel van zijn leven bracht hy door in zyne
 „ kindsheid: een twaelfde in zyne jongelingschap: na
 „ een zevende versleten te hebben in een kinderloos hu-
 „ welijk, werd hem in 't vijfde jaer een zoon geboren,
 „ die de helft jonger stierf dan zijn vader, en welken hy
 „ zelf maer vijf jaeren overleefde.” Dus moet men,
 om te weten hoe oud Diophantus geworden zy, een ge-
 tal zoeken, waarvan een 6de, een 12de, een 7de met 5
 de helft en 4 te zamen opgeteld, de volle somme
 uitmaken. De oplossing is niet zwaer, men vindt
 84. — Zoo iemand meer dichtstukjes in dien ver-
 heven smaek verlangt, hy leze de Commentarien
 van M. Bachet de Meziriac over het vijfde boek van
 Diophantus, die 'er veelen byeen gebracht heeft. (*Diophanti Opera Gr. Lat. Paris. 1621. Fol. p. 349. sqq*)
 — Doch zoo iemand, door zyne liefhebber-
 ry voor deze studie, ver genoeg mocht gebracht wor-
 den ('t geen meer gebeurd is,) om uit deze voor-
 beelden te besluiten, dat ene grondige kennis der Al-
 gebra voor een' dichter onontbeerlijk zy, dezen ver-
 zoeke ik, eer hy verder gae, een noot te lezen van
 Mr. Montucla, in zijn voortreffelijk werk over de
 opkomst en voortgangen der Wiskunst: (*Histoire des Mathematiques Tom. I. p. 37. sq. Paris 1758. 4°.*)
 wien hy by gebrek van de aengehaelde druk van Dio-
 phantus, over de arithmetische dichtstukken ook na
 kan slaen Tom. I. p. 321. sqq.

XIX.) Meermalen heb ik aengemerkt dat het onder-

derfcheid van omftandigheden , waerin ene gedachte voorkoomt , veel doet tot de meerdere of mindere fraeiheid van dezelve. Een klaer voorbeeld hiervan kan men in de volgende navolging vinden. Callimachus had ergens gezegd : (v. Stob. ferm. LVII. en Auctar. fragm. Callim. n. 425. ed. nov.)

ὦς ἴδῃ μὲν θαλάσῃν ἀπο γῆς ὄραν ,
 Ω μητερ , εἴ μὴ πλεονέ μηδάρμω!

„ Hoe aengenaem is het , wanneer men zelf op het
 „ land is , de onftuimige zee te zien.” — Zou
 zeide ook Oppianus : (Halieut. l. 5.)

ἄλλα θαλάσση
 Χαιρὲ μοι ἐκ γαίης , ἴκασθαι δὲ μοι ἤπιον ἑσθῆς

en Lucretius nam gelegenheid om deze gedachte door te denken , en uit te breiden : waerdoor hy dezelve meer beredeneerd voorftelt , als wijsgeerig dichter : (L. 2. de R. Nat. conf. Horat. I. Ep. XI. 10.)

Suave mari magno, luſtantibus æquore ventis,
 E terra magnum alterius ſpectare timorem:
 Non quia vexari quemquam eſt jucunda voluptas,
 Sed quibus ipſe malis careas quia cernere gratum eſt.

Uit de nieuwen heeft Rouſſeau van Geneve dezelve zeer fraei gebruikt in zyne overzetting van het bekende ſtukje van Metaſtaſio , *la liberté à Nicè*.

Tu crois que mon cœur t'adore,
 Voiant que je parle encore

Dca

Des sounirs que j'ai pouffés;
 Mais tel au port qu'il desire,
 Le nocher aime a redire
 Les perils qu'il a passés.

— 't Geen ik hier eigenlijk bedoele, is de navolging die de Engelsche dichter A. Philips 'er van maakt, en welke de gedachte haer schoon doet verliezen, daerdoor dat zy kwalijk te pas gebracht is. De omstandigheden zijn dezen. Pyrrhus (de zoon van Achilles te weten, anders onder den naem van Neoptolemus bekend) verliefd geweest zijnde op Andromachè, Hectors weduwe, en nu zyne slavin, was door de verachting die zy hem betoonde zoo ver gebracht, dat hy zich geheel van zyne zwakheid voor haer genezen oordeelde, verblydende zich hierover, uit aenzien van 't gevaer het welk hy liep van de zyde der Grieken, die met geene goede oogen zagen de genegenheid die hy deze Trojaensche vrouw toedroeg, en de schuilplaats welke hy om haren wille haer zoontje Astyanax aen zijn hof vergunde. In deze gesteldheid zegt hy: (the Distrest Mother A. II. sc. 5.)

'Tis with a secret pleasure I look back,
 And see the many dangers I have pass'd.
 The merchant thus, in dreadfull tempests tost,
 Thrown by the waves on some unlook'd for coast;
 Oft turns, and sees with a delighted eye,
 'Midst rocks and shelves the broken billows fly:
 And, while the outrageous winds the diep deform,
 Smiles on the tumult and enjoys the storm.

Deze

Deze fraeie en uitgewerkte vergelyking had onze Engelschman in de *Andromaque* van Racine, waervan zijn stuk een overzetting is, of liever waervan het genomen is, niet gevonden. Racine was al te groot een schilder van driften en gemoeds-bewegingen, om iemand in zoo een geval ene zoo sierlyke en ongepaste uitweiding te doen maken. — In 't gemeen kan men dezen regel stellen, dat de grote sieraden, vooral vergelykingen, zelden wel komen, anders dan waer de dichter zelfs spreekt. Van hem verwacht men geest en optooifel. Maer de personen, die hy invoert, zijn geene dichters: zy moeten spreken uit de omstandigheden waerin zy zich bevinden, en niet meer zeggen dan zy hadden kunnen denken. 't Is moeilijk om van dit alles zoo juiste regelen te geven, dat op dezelve geene uitzonderingen vallen. De lezer, die oordeel heeft, kan zelf meer uit de voorbeelden vatten, indien hem de fauten of schoonheden daarvan worden aangewezen. Het oordeel heeft, gelijk de reden, by de meeste menschen een stomp en onvatbaer gehoor: men moet hen te zien en te voelen geven 't geen men hen wil doen begrypen. — Ik zal hierom nog enige voorbeelden van de opgemerkte faut aenvoeren. — Men vindt een ander in het zelfde stuk, (A. IV. sc. 8.) daer *Andromachè* in de hevigste ontroering zegt:

Hector, I come, once more a Queen, to join thee
 Thus the gay victim, with fresh garlands crown'd,
 Pleas'd with the sacred fire's enliv'ning sound,
Through

Through gazing crowds, in solemn state, proceeds:
And, drest in fatal pomp, magnificently bleeds.

— Shakespear, aen wien Engelland, gelijk Voltaire te recht aenmerkt, teffens al het goede van hare Toneel-poëzy en al het kwade verschuldigd is, heeft ook in dezen den smaek der Engelschen bedorven. Men vindt veele voorbeelden by hem van deze feil, daer echter niemand het mogelijk ooit verder gebracht heeft in de natuerlyke en krachtige voorstelling van sterke gemoedsbewegingen. Eén zal hier genoeg zijn, uit een zyner beste stukken genomen. Ieder kent de rol van Othello, en in welke verregaende beroeringen hy wordt voorgesteld. In het hevigste derzelve laet hem de dichter onder anderen ook dit zeggen: (Othello A. III. sc. 3.)

Swell bosom with thy frougt,
For 'tis of aspick tongues. — *like to the pontick sea,*
Whose icy current & compulsive course
Ne'er feels retiring ebb, but keeps due on
To the Propontick, & the Hellespont:
Ev'n so my bloody thoughts, with violent pace
Shall ne'er look back, ne'er ebb to humble love,
Till that a capable & wide revenge
Swallow them up.

Kan iets ongerijmder zijn, dan iemand, die schuimbekt van razerny, en niets dan moord en wraek ademt, een vergelyking te doen maken, waerover men de kaert moet nazien, wil men weten of zy
juist

juist is. Doch zoo is Shakespear. — Meer verwondert het my by Metastasio deze faut ontmoet te hebben, den zachten, den eigenaertigen Metastasio, die nimmer opschik zoekt daer hy de natuer kan doen spreken. Vitellia, door hare driften in geene geringe beroering gebracht, gebruikt by hem ook een gelykenis, die onmogelijk haer in 't hoofd kon komen: (la Clemenza di Tito A. III. sc. xi.)

— Speranze, addio,
 D'impero, e d'imenci: nutrirvi adesso
 Stupidità saria. Ma, pur che sempre
 Questa smania crudel non mi tormenti,
 Si gettin pur l'altre speranze a' venti.

Getta il nocchier talora
 Pur que' tesori all' onde,
 Che de remote sponde
 Per tanto mar portò.
 E giunto al lido amico
 Gli Dei ringrazia, ancora
 Che ritornò mendico
 Ma salvo ritornò.

XX.) Deze voorbeelden zijn zoodanig, dat het gebrek in dezelve ontegenzeggelyk is, en een ieder in 't oog loopt. Doch het is niet genoeg in het grove de feil te myden. Al wat het natuerlyke in 't gemeen, en de tael van het hart in 't byzonder raekt, luistert zeer naeuw. Ik voor my beken zeer keurig te zijn op dit stuk, en 't kan wezen dat ik zomtjids te ver gae met mijn proef. Doch dit is zeker, dat

zoo ras de lezer uit ene gemoeds - gesteldheid gebracht wordt , al is 't nog zoo min , door een gezegde van denzelfden persoon wiens woorden hem 'er in gebracht hadden , dat dit gezegde ook niet in den persoon had kunnen vallen , van wien het koomt , in die omstandigheden en aendoeningen waeruit hy te voren gesproken heeft : en derhalven dat de dichter een faut begaet , door hem dit in den mond te leggen. Hierom zijn zelden b. v. gezochte spreekwyzen en sterke overdrachten gepast in den mond van iemand die zeer beroerd is , daer dezelfden fraei kunnen zijn wanneer zy van den dichter komen. Neem eens: wie zal niet ingenomen zijn met verzen van ette vrouw , die door haere dicht - geest tegenwoordig het wonder van Duitschland is (e) : (X. L. Karschin. *Œ. Lieder der Deutschen* B. I. *Œ.* 67. wel is waer dat in de uitgave van hare Gedichten zelfs , te Berlijn 1764. , deze verzen geheel anders gelezen worden : (*Œ.* 254.) doch terwijl zy nog in leven is , in Berlijn woont , en dagelijks met den Heer Kammler omgaet , die uitgever is van de aengehaelde verzameling , in dezelfde stad gedrukt in 1766. , is het waerschynelyk dat de gemaekte veranderingen van haer zelve zijn : hoewel ik weet dat de Heer K. overal deze stukken met zyne eigene veranderingen uitgegeven heeft).

Shm /

(e) Men kan een naricht over haer vinden in Huber's *Choix de Poësies Allemandes* Tom. II. die hetzelfde uit de voorrede van hare gedichten getrokken heeft.

IIde DEEL.

P P

Ihn / der stets geliebt / nie wederliebet /
 Ihn den ewig eis die brust umgiebet /
 Rächer amor / ihn entflamre du !
 Ihn gieb einen theil von meinen schmerzen /
 Und dan eil' er mit zerschmolzenen herzen /
 Neuestühlend meinen armen zu.

maer wie zal dezelfde gedachte niet afkeuren by
 Cibber, daer hy die in den mond van een vrouw
 legt, die zich in levensgevaer bevindt, terwijl men
 haer met den degen op de borst wil noodzaken een
 geheim te openbaren, waeraen haer alles gelegen is;
She wou'd and she wou'd not, Act. 4. (Cibbers
 Works Vol. I. p. 372.)

„ Yet alle these pangs of my persifiting passion still
 „ were vain, nor *showers* of tears, nor *storms* of
 „ sighs, could melt or move the frozen hardnefs of
 „ her dead compassion.”

— Hoeveel natuerlyker en beweeglyker is 't geen
 daerop volgt: (p. 373.)

„ *D. Phil.* Oh! thou hast prob'd a wound that
 „ time or art can never heal.

„ *Hyp.* O joyfull sound! — *Cherish that ge-*
 „ *nerous thought*, and hope from my success, your
 „ mistress or your fate may make you blest like me.”

M. Belioy heeft dezelfde gedachte, en gelijk deze
 my in het lezen het meest behaegd heeft, zoo heb ik
 by de vertoning opgemerkt dat dezelve ook op het
 toneel, in zijn geheele stuk, het meeste treft, en de
 beste uitwerking doet: (*Siège de Calais Act. VI.*
sc. 7.)

Ed.

Ed. — où suis-je! & quel murmure,
Quels cris attendrissans jette en moi la Nature?

Alien. Ah Seigneur! *gardez vous d'en étouffer la voix:*
Le monde est trop heureux quand elle parle aux Rois.

— Maer ik koom weder op mijn stuk. Niemand heeft mogelijk dikwyler, en min gevoelig, tegen dezen regel gezondigd dan Ovidius, hoe grondig hy het hart gekend, hoe naeuwkeurig hy zyne bewegingen waergenomen, en hoe natuerlijk hy dezelve anders afgeschilderd heeft: want dat dit samen gaen kan, is onbetwistbaer, en blijkt byzonder uit het geen ik zoo even opgemerkt heb met betrekking tot Shakespear. Ondertuschen moet ik hier, by gelegenheid van Ovidius, te gelijk opmerken, 't geen niet minder zeker is, dat de grootste dichters het meeste voor deze faut bloot liggen: wyl ene overmaat van vinding en fraeje gedachten, by alle gelegenheden opwellende, ongevoelig hen in dezelve doet vervallen. Dit is 't geval van Ovidius niet zelden: doch by hem kwam 'er nog iet anders by; te weten, dat hy, 't zy door gewoonte, 't zy door bedachte aenwenning, *kenvelachsig* (*d*) was, alles schryvende wat hem in de gedachte

(*d*) Ik weet geen beter woord, om den lezer te doen begrypen wat ik hier bedoele. In 't Fransch zou men hem noemen *causeur*, of gelijk men tegenwoordig zegt *commère*. De gedachte, die ik hier omtrent Ovidius voorstel, laet ik gaerne aen luiden van smaak en oordeel over om te onderzoeken. Geen dichter neemt mogelijk meer in, dan Ovidius: dit is onbetwistbaer. Maer wat is de reden daarvan? Hy is niet van de verhevensten, dit zy verre. Hy is delicaet en zacht, doch Tibullus is het nog

dachte kwam, by allerlei gelegenheden: zoo dat men zien kan dat hy zich dikwils niet heeft kunnen bedwin-

meer. Hy is vindingrijk, anderen zijn het ook. Evenwel heeft hy iets dat byzonder behaegt, dat in alle zyne stukken behaegt, dat wegvoert, dat inneemt, dat maekt dat men zegt: ik bemin Ovidius. Niemand kan meer met hem ingenomen zijn, dan ik geweest ben en nog ben: niet tegenstaende ik verre ben van hem voor een groot dichter te houden: (de lezer moet over deze uitdrukking niet veel denken of hy zou zich licht omtrent myne meening kunnen bedriegen.) Ik ben lang geweest om de reden hiervan te vinden, en uit te denken, wat het 'zijn mocht 't geen Ovidius byzonder zoo zeer deed behagen. Eindelijk is my dit voorgekomen, en hoe meer ik hem lees, hoe meer ik 'er in bevestigd word. — Om te begrypen wat ik verstaë door het woord 't geen ik gebruikt heb om myne meening uitte drukken, en 't geen my zelfs niet volkomen voldoet, verzoek ik den lezer zijn *Remedium Amoris* natezien vs. 779—784. ik weet geen geschikter plaets by te brengen dan deze is, en ben overtuigd dat zy oordeelkundigen voldoen zal. (add. Heroid. II. 77—81.) — Men onderzoekte te gelijk by zich zelve, wat het zy 't geen in La Fontaine behaegt in onderscheiding van alle andere dichteren: of ('t geen mogelijk ene ongerijmde vergelyking schynen zal, doch die my voldoet) waerom men Montagne met zoo veel vermaek leest, dat men hem byna van de hand niet kan leggen. — De tijd ontbreekt my, en de plaets is hier niet geschikt om verder over dit stuk uitte weiden. Twee aenmerkingen kan ik my niet beletten te maken: 1. dat het niet opmerken van deze eigenschap, M. Bernard voornamelijk belet heeft smaek te vinden in de *Ars Amandi*, die hy zoo belagchelijk ontleed, in ene verhandeling by zyne *Art d'Aimer* gevoegd, dat weinig stukken de Franche natie zoo veel schande aendoen als even ditzelfde. (men zie byzonder p. 210. 213. 222. &c.) 2. Dat de gemeenheid van deze eigenschap anders scherpsziende *Critici* verblindt en in doling gebracht heeft, zoo dat zy niet opgemerkt hebben dat veele verzen by dezen dichter door de affchryvers verkeerd geplaetst zijn. Ik heb dit

meer

dwingen van uitweidingen, invallende gedachten, vergelykingen, beschryvingen, voorbygaende aenmerkingen en wat dies meer is, tusfchen beiden in te lasfchen, pratender wyze, die tot zijn onderwerp niet behoren, en welken een ander, veeltijds met groot verlies der aengenaemheid, weggelaten zou hebben. Deze eigenschap, die, eens opgemerkt, overal by hem in 't oog loopt, heeft hem dikwils in 't midden van ene gemoedsaendoening, daer hy zich in begeven had om uit het hart van zijn spreker te fchryven, gefluit, en uit dezelve, zomtijds zonder herftel, zomtijds voor een oogenblik, geheel uitgevoerd, om op ene invallende gedachte te blyven hangen, die hy al

VOORT-

meermalen ontdekt, (b. v. III. Amor. XIV. daer de 6 verzen, van 21 — 27. *Illic nec tunicam &c.* tot *mobilitate tremat*, na het 18de en de woorden *inde pudor* moeten gefield worden, zoo dat het 19. en 20. vs. *Hinc simul Abfit &c.* gevoegd word voor het 27ste, *Indue &c.* — en L. I. *de Arte*: daer de verzen van 723 — 738. klaerblykelijk verkeerd geplaetst zijn, zonder dat ik zeker zou durven bepalen, waer zy eigenlijk behoren te ftaen: mogelijk wel na vs. 524. van hetzelfde boek.) doch ik beken te gelijk, dat ik op veele plaetzen belet worde iets te durven bepalen omtrent verzen die buiten het oogmerk gefield fchynen, alleen uit hoofde van deze eigenschap van Ovidius: terwijl nooit iemand minder zich heeft kunnen bedwingen, om zijn geest den teugel te vieren, die hem by alle gelegenheden van zijn stuk afbracht, om tot deze of geene aenmerking, befchryving, verhael, enz. te vervallen; een eigenschap die zomtijds by hem een faut wordt, dan, namelijk, wanneer zy het belang of den zin van een plaets benadeelt: doch die teffens over 't geheel genomen, mijns oordeels, alleen dat uitmaekt waerdoor Ovidius van alle Latijnsche dichteren onderscheiden is, en waerdoor hy ook byzonder behaegt.

P p 3

voortfchryvende tusſchen in voegt en zoo den lezer met zich uit de aendoening trekt daer hy hem zelf in gebracht had. Ik zou hier ontelbaere voorbeelden van kunnen aenvoeren, die onwedersprekelijk zijn en ieder ſtuiten, zelfs uit zyne Heldenbrieven, daer hy zich zelve overtroffen heeft in het natuerlijk ſpreken uit een anders gemoedsgesteldheid, zoo dat men zomtijds zweeren zou dat niemand dan een vrouw, zomtijds dat niemand dan de perſoon zelf dit kon geſchreven hebben. Doch ik vergenoeg my den lezer by één voorbeeld alleen ſtil te houden, dat naeuwkeurig beziën moet worden, wil men 'er de faut in vinden. 't Is een plaets, waervan ik elders geſproken heb (e), en waermede ik zeer ben ingenomen. Dido, aen Ænéas ſchryvende, beklaegt zich over de zwakheid die zy voor hem gehad had, wel om den ſlechten dank waermede hy haer had beloond, doch meest daerom dat zy hierdoor den trouw aen haer overleden man gezworen zoo ſchendig had gebroken. Deze herinnering overkropt haer van droefheid: zy geeft dezelve toe, en ſtelt zich de tederheid van Sichæus, zijn ſmert over haer gedrag, en hare eigene ſchaemte op het ſterkst voor oogen, en bekent ten vollen haer ſchuld. Thands is dit hare enige, hare aengenaemste gedachte: Sichæus haer berouw te getuigen, hem om vergiffenis te ſmeken, en al de ſchuld op zich te nemen, haer grootste vermack. In deze

ge-

(e) Hoofdst. XXI. §. 3.

gesteldheid zegt zy , altijd aen Ænéas schryvende ,
doch als 't ware hem geheel uit het oog verliezende :
(Heroid. VII. 103.)

Exige, læse pudor, pœnas, violate Sichæo!

Ad quem me miseram! plena pudoris eo!

Est mihi marmorea sacratu in æde Sichæus:

Adpositæ frondes velleraque alba tegunt.

Hinc ego me noto sensu quater ore vocari:

Ipse sono tenui dixit, Elifa veni!

Nulla mora est: venio, Venio tibi debita conjux:

Sed tamen admissi tarda pudore mei.

Zoo de plaets in een toneelstuk voorkwam , zou ik my op den Aëteur beroepen , of hem het onderhael-
de vers *Adpositæ &c.* in het debiteren niet stuit. Doch
ieder kan 'er de proef van nemen , zoo hy slechts
de plaets behoorlijk wil lezen , 't geen zeer gemak-
kelijk is: en mijn bewijs is op nieuws de ondervin-
ding , zoo hy het herleest met uitlating van deze Pen-
tameter. De reden waerom Ovidius dezelve 'er in
gebracht heeft , zou men in zyne rijkheid van ge-
dachten en geneigdheid tot beschryvingen vinden kun-
nen. Doch ik voor my geloof liever , dat in dit
geval de soort van verzen waerin hy schreef hem
nadeelig geweest is. Waerschynelyk heeft hem dit
vers zelve gestuit : doch terwijl 'er een *pentameter*
volgen moest , en hem stof ontbrak om dezelve te
vervullen , moest hy tot een beschryving vervallen ,
die niets tot het oogmerk deed , en welke Dido zelve

600 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

niet maken konde, zonder zich enigfins uit hare aendoening te begeven (*f*). Was ik Ovidius geweest, 't geen insluit dat ik dan wat meer had mogen doen dan een ander, ik zou de geheele *pentameter* weggegelaten hebben, zelfs tegen de wetten van *het treurdicht*. Mogelijk was zelfs de geheele plaets fraeier geworden door de onorde die deze vryheid in dezelve gebracht zou hebben, en welke zoo overeenkwam met de gesteldheid van Dido. — Een nieuw dichter: en hiermede zal ik dit hoofdstuk besluiten, dat reeds te lang is uitgelopen: een nieuw dichter, H. de Groot, die overal groot is, en mijns oordeels een der beste Latijnsche dichters onder de nieuwen, heeft eens deze vryheid gebruikt, en wel zoo, dat men, naer de uitwerking die zy doet, mogelijk oordelen mag dat hy dezelve gezocht heeft, of ten minsten hem uit de pen vallende niet heeft willen weglaten: Joan van Beijeren, getergd door den brief van zyne nicht Jacoba (*g*), schrijft haer een trots en vinnig antwoord, beginnende terstond met deze driftige tael: (H. Grotii Poëm. p. 141.)

Femineos questus & verba minantia legi:

Stultal quid infans? . . . Quis curatoris egentem

Te neget, hæc aufam scribere verba vlris?

His

(*f*) Men kan juist hetzelfde geval nog eens vinden in den brief van Phyllis aen Demophoon (Heroid. II. 132.) doch daer stuit het minder, om dat de gemoedsgesteldheid van Phyllis minder driftig is. Zie ook hier boven §. XVI. bl. 582 — 584.

(*g*) Dezelve was opgesteld door den ouden Douza, doch ver beneden het antwoord van de Groot.

His ego terrerer, quem non Arduenna rebellis
Terruit, excusso Mosa nec ipse jugo! &c.

Ik laet den lezer oordelen, of een tusfchenvoeging }
van den vereischten *pentameter* na het eerste vers,
wat die ook had kunnen behelzen, de drift van Joan
van Beijeren zoo zou afgefhilderd hebben als hier
de onordelyke vryheid doet, die de dichter gebruikt.

H O O F D S T. XIV.

Over het *te veel* in 't stuk van fraeije gedachten.

*Le faux est toujours fade, ennuyeux, languissant :
Mais la nature est vraie & d'abord on la sent,
C'est elle seule en tout qu'on admire & qu'on aime.*

BOILEAU.

Quidquid amas, zegt *Martialis*, *cupias ne placuisse*
nimis. Men kan dezen regel byzonder betrek-
lijk maken tot fchriften van geest. Pope heeft hier
ene fraeije gedachte over: (*Essay on Criticism* vs. 303.)

— works may have more wit than does him good,
As bodifh perifh thro' excefs of blood.

— Ik bedoele hier niet die faut van een' dichter,
waerdoor hy ene geestige gedachte in den mond legt
van een perfoon, in welken zy niet kan vallen. Hier-
over heb ik zoo even, en breeder op ene andere plaets
gehandelt. Men heeft het voornamelijk in eenvoudige
stukken gezien, b. v. in *Herderszangen*. *Bouhours* ver-

wijt het aen Tasfo : (de la Man. de bien penser D. II. p. 196. 197. en met meer reden, geloof ik, D. III. p. 242. 243. verg. Klotzii Vindic. Tasfi p. 7—10.) Voltaire beschuldigt 'er Fontenelle van, en de Franschen komen tegenwoordig allen met hem hierin overeen : (*Epitre à Mad. Denis, sur l'Agriculture* :)

Le Normand Fontenelle, au milieu de Paris,
Prêta des agrémens au chalumeau champêtre;
Mais il vantait des soins qu'il craignait de connaitre,
Et de ses faux bergers il fit de faux esprits.
Je veux que le cœur parle & que l'esprit se taise:
Ne célébrons jamais que ce que nous aimons.
En fait de sentimens l'art n'a rien qui nous plaise:
Ou chantez vos plaisirs, ou quittez les chansons,
Ce sont des faussetés & non des fictions.

(verg. zijn Disc. sur l'égalité des conditions vs. 56.) De Italianen berispen 'er allen insgelijks Guarini en Bonarelli over, en verheffen daerom den *Aminia* ver boven den *Pastor fido* of *Filli di sciro*. (zie Orsi Consideraz. sopra la Man. di ben pensare p. 683. Crescimbeni Istoria della Poësia Volgare Vol. II. P. II. p. 478. en Fontanini della Eloq. Italiana Lib. III. p. 471. sq.) Maer alle landen hebben juist geen Theocritusfen of Gesfners voortgebracht. — Ook heb ik hier niet die plaetsen in 't oog, waer de geest spreekt in plaets van het hart. Nooit misfaet een trek meer, dan daer 't alleen op gemoeds-gevoelens aenkooimt, en het ongeluk is dat hoe fraeier ze dan zy,
hoe

hoe meer zy misstae. Bouhours heeft dit breed verhandeld in zijn aengehaeld werk: (p. 195. sqq. 250. sqq. &c. verg. *Pensées ingénieuses* p. 365.) Daerom zeggen, de toenmaels nog Abt nu Cardinael de Bernis, en M. Pezay, te recht: de eerste (*Oeuvres mêlées* p. 175.)

Plus l'esprit a de liberté,
 Plus sa lumière est vive & pure,
 Le travail a souvent gâté
 L'ouvrage heureux de la nature:
 La negligence est la parure
 Des graces & de la beauté.

De tweede: (*Zelis au bain Chant 1.*)

Lorsque j'ai peint Zelis sur la verdure,
 Abandonnée aux songes seducteurs,
 L'esprit n'a point apprêté mes couleurs;
 L'esprit, hélas! rend trop mal la nature,
 Il n'est pas fait pour assortir des fleurs.

Trouwens ieder is geen Petrarca of Racine;

Peu savent allier les graces & la rime.
 Corneille avoit peu l'art d'être aimable & sublime;
 Racine l'eut envain, Racine eut un rival,
 Un mortel éclipsa cet immortel genie,
 Il se vit enlever sa tendre Iphigenie:
 Peut-être qu'en amour l'esprit même est fatal.
 Ah, le cœur est si loin d'aimer ce qu'il admire!

(M. le Brun *Épître à une Maitresse indiscrette.*)

(verg.)

(verg. Swift Cadenus en Vanesfa vs. 540. Works T. VI. p. 32.) — Eindelijk beoog ik ook niet zulke feilen, als M. la Motte begaet, wanneer hy in zyne verlamde Iliade, by gelegenheid van Achilles' verzoening met Agamemnon en wederkering in de armée, het geheele Grieksche leger in rei een trek doet zeggen, waerop meenig dichter een maend lang zijn nagels af zou byten zonder dien te vinden. (zie M. de Voltaire Mel. de Lit. de Phil. & d'Hist. ch. 50. Oeuvres T. IV. p. 337. ed. de Geneve.) Men kan op dichters, die zich aen soortgelyke misbruiken schuldig maken, toepassen 't geen Plutarchus ergens eigenaertig zegt: „ Zy voeren zeer te onpas ene zeer ge-
 „ paste rede; of: zy gebruiken zeer slecht ene zeer
 „ goede gedachte.” — 't Geen ik hier eigelyk aen wilde tonen (niemand neme my kwalyk, gebruik gemaakt te hebben van de alleroudste, gemeenste, gemakkelijkste en daerom beste wyze van inleidingen, te weten die van de *negative* worden genomen) is het *te veel* in stuk van geest: wanneer te weten de gedachten gezocht zijn, en men zien kan dat de schryver of dichter geestig heeft willen zijn: ook wanneer 'er ene opstapeling is van trekken, die de een den ander als verdringen. In dezen zin moet men verstaen 't geen Made. de Bourdonné zeide van ene reden die vol fraeie gedachten was, doch genee wenzelyke zaken bevatte: „ Dit stuk is geheel geest,
 „ 'er is zoo veel geest in, dat 'er in 't geheel geen
 „ lighaem aen is.” (zie Bouhours *Pensées* Ingen. p. 116.)

p. 116.) Zijn nu deze gedachten gezocht, zoo is dit alleen genoeg om ze van den lezer te doen verwerpen: dog zijn ze natuerlijk, zoo misstaen zy evenwel nog om de opeenstapeling. Waerom? Zy trekken de verwondering eer zy behaegd hebben, en behagen dus niet. „De schoonheid zelve,” zeide daerom een verstandig man, „zoo zy sterk schittert, „verfikt meer dan zy behaegt.” 't Is om dat men zich vermoeit door ene lange verwondering, en 't geen alleen de verwondering trekt, verliest zijn schoon zoo ras de verwondering ophoudt. (B. Pensées Ingen. p. 345. verg. M. l'Abbé Yard Idée de la Poësie Angloise Tom. II. p. 84.)

Om van redeneeringen tot een opheldering te komen: een voorbeeld, beide van gezochten en opeengestapelde gedachten, leveren de vindingen op daer men zich in heeft toegegeven met betrekking tot de bekende fabel van Orpheus en Eurydice. De ontleding van de voornaemsten daervan zal ons stof geven tot vele aanmerkingen. — Virgilius heeft in het verhaal van deze verdichte gebeurtenis reeds een trek gebracht, doch die natuerlijk is en eigenaertig. „Orpheus zag om, zegt hy, en verloor daerdoor zijn vrouw. Waerlijk ene zeer vergeeflyke zwakheid, zoo anders de helfche Goden van vergeven wisten.” (Georg. 1. 4.)

Tum subito incautum dementia cepit amantem:
Ignoscenda tamen, scirent si ignoscere manes.

(verg. Muratori della perf. P. Ital. T. I. p. 543.) — Ovi-

Ovidius had 'er ook ene gedachte over, die zoe-
ter is, en het onderscheid van *genie* tusfchen deze
twee dichters fraei aentoon. „ Eurydice, zegt hy,
„ nam Orpheus niet kwalijk dat hy omgezien had.
„ Zyne liefde, zyne onverduldigheid, zijn wantrou-
„ wen op Pluto, waren 'er oorzaak van geweest.
„ Kon zy hem kwalijk nemen dat hy haer te sterk
„ bemind had?” (Metam. l. 10.)

non est de conjuge quidquam

Quæsta suo: quid enim nisi fequereretur amatam? (b)

verg. het Italiaensch *intermède* (Orfeo nell' inferno,
Opera scen. 7.) van Regnard's Ballet *le Carnaval de
Venise*, (Oeuvres T. IV. p. 286.) daer deze ge-
dachte over is genomen. — Voornaemlijk zijn het
de nieuwe dichters geweest die hun geest op dit ge-
val hebben uitgeput (i). Hunne vindingen zijn vol-
komen

(b) Heinfius floofde zich flecht uit, toen hy hier voor
las: *quid enim sese quereretur amatam?*

(i) A. Politiano heeft 'er ene *Favola Beffcherechia*, ge-
lijk de Italianen het noemen, van gemaakt, waardoor hy
het eerste voorbeeld gegeven heeft van dit soort van to-
neel-dichten. (zie Crescimbeni Ist. della P. Volg. T. I.
p. 66. 282. T. III. p. 334.) Doch dit stuk is my tot nog
toe niet in de handen gevallen. — Janus Secundus
heeft onder zyne gedichten ook een Herders-zang, die
hy *Orfeus* noemt: (Sylvar. l. 6.) in dezelve vindt men
onder anderen ook deze gedachte: (Poëmat. p. m. 232.)

Mitis eras igitur, Pluto, ut crudelior esses,

Fallacemque meo velares crimine culpam?

Dezelve is eigenaertig en vloeit uit de natuer der zaak
voort.

komen in een Spaenschen smaek. Ook is het Don Quevédó de Villegas, die hen in dezen is voorgegaen. Hy zegt 'er van in een zyner *Redondillas* (k):

Al infierno el Tracio Orféo
 Su muger baxo a buscar:
*Que non pudo a péor lugar
 Lievarle tan mal deſſeo.*
 Cantò y al mayor tormento
 Puso suspension y espanto,
*Mas que lo dulce del canto,
 La novedad del intento.*
 El triste Dios offendido
 De tan estraño rigor,
*La bena que ballo mayor
 Fue bolverlo à ser marido.*
 Y aunque su muger le Diò
 Por pena de su pecado:
*Por premio de lo cantando
 Perder la facilitò.*

Welk

voort. Zoo ook Malherbe: (Poësies L. VI. p. 181. 182. ed. de Menage)

il eut beau chanter,
 Il s'en revint sans Euridice:
 Et la vaine faveur, dont il fut obligé,
 Fut une si noire malice,
 Qu'un absolut refus l'auroit moins affligé.

Bouhours noemt deze gedachte te recht *quelque chose de délicat & de naturel.* (Pensées Ingen. p. 304.)

(k) Men kan 'er ene overzetting in Latijnsche verzen van vinden by J. Conſtable *Reſſections on accuracy of style* Dial. IV. p. 155. (Lond. 1734.)

Welk ene opeenstapeling van gedachten : en hoe gedrongen zijn ze ook allen ! Laet ons dezelve stuk voor stuk ontleden. 1.) *Orpheus daelde neder in de hel om zijn vrouw wederom te zoeken. Kon hem zoo slecht en verkeerd een oogmerk ergens anders na toe leiden?* Deze gedachte is valsch. Eurydice was in de hel: dit wist Orpheus, derhalven moest hy haer noodwendig ook in de hel gaen zoeken. Of de trek moest daerin liggen, dat Eurydice noodzakelijk in de hel moest zijn, terwijl zy in haer leven een vrouw geweest was. Zoo dit D. Quevedo gemeent heeft, mag hy het verantwoorden : ik voor my zou my wel wachten van ene gedachte over te nemen, die zoo veel na het Mahometaensche geloof zweemt, waerin de vrouwen allen tot ééne toe uit hun Paradijs gesloten zijn. Zelfs is zy dan nog valsch: want by de Heidenen grensden de Elifeefche velden naest aen de hel, en zoo wel kwaden als goeden moesten over den Stijx met Charons bootje, om voor Minos te recht gesteld te worden. Men kon 'er op toepassen, 't geen M. Panard van de *perspectieven* in de Operà zegt:

J'ai vû l'Enfer & tous les Diables

A quinze pieds du Paradis.

Dit in 't voorbygaen voor Christenen, die zóo veel *wijsheid* in de oude Fabel-historie vinden. —

2.) *Zijn aenkomst in de hel deed het gevoel der straffen ophouden voor de geplaegde geesten: niet zoo zeer*
door

door het verrukkende van zijn gezang, als van wege de ongehoordheid van zijn oogmerk, en vreemdheid dier onderneming: te weten dat hy zoo een tocht begonnen had om een vrouw wederom te zoeken. Het verstaet zich, dat die geesten allen in hun leven geplaegde mannen moeten geweest zijn. Maer hoe groot moest deze verwondering niet zijn, dat zy het gevoel zelfs van hunne straffen daerdoor verloren? My dunkt, Minos zou daer wel zorg voor gedragen hebben. Ovidius en Virgilius hebben, 't is waer, beiden dezelfde gedachte, te weten alleen over het ophouden van het gevoel der straffen. Doch by hen zijn het enkel groot-sprekende uitdrukkingen: hier word het als een gebeurde zaak voorgesteld, die nog meer in 't oog loopt, door dat *mas que lo dulce &c.* By de Grieksche dichters zal men 'er in 't geheel niets van vinden: zie b. v. Mimnermus by Athen. L. XIII. Deipn. p. 597. En over 't geheel beken ik dat men verregaande gebeeten moet zijn op de vrouwen, om in diergelyke gedachten te vallen. Mogelijk, zeide my laetst iemand, dat D. Quevédo, toen hy deze Redondilla schreef, ongelukkig geweest is in het uitkiezen van deerens om zijn vrouw optepasfen. —

3.) *Pluto, beleedigd door deze stoute onderneming, vond geen straf zwaerder om hem opteleggen, dan dat hy hem zijn vrouw deed wedergeven.* Deze gedachte is draeglijk, doch meer ook niet, wat men zeggen moge. 4.) *Om hem evenwel se gelijk te belonen voor de fraeije serénade die hy in de Hel gegeven*

Mede DEEL.

Q q

had,

had, nam by hem zijn vrouw wederom af zoo ras by ze hem had toegestaen. Al wederom die trouwloze deerens! Maer behoudens myne achting voor Pluto, of Minos, wie de uitvinder van deze streek geweest mag zijn, vind ik weinig verstand en overleg in de sententie, die hier over Orpheus wordt uitgesproken. Om nu niet te zeggen dat de beloning voor de serénade geen beloning voor Orpheus was, dewijl hy in de daed zyne begeerte miste, en een tocht, die hy met zoo veel moeite ondernomen had, vruchteloos zag: zoo stoot de beloning de straf omver; want, voorondersteld dat het een weldaed voor Orpheus ware op nieuws van zijn vrouw beroofd te worden, zoo miste te gelijk de straf zijn kracht, die geen vervulling kon hebben voor hy met haer op aerde was gekomen: en volgens den dichter was 't oogmerk van Pluto hem te gelijk te straffen voor zyne stoutheid en te belonen voor zijn gezang. In de daed my dunkt, dat hy voor een rechter weinig verstand toont, ten minsten in dit geval. — Zie daer myne aenmerkingen over Don Quevédo. M. Panard heeft de twee laats-te gedachten van hem in een puntdicht gebracht:

Lorsque le chantre de la Thrace
 Dans les sombres lieux descendit,
 On punit d'abord son audace,
 Par la femme qu'on lui rendit.
 Mais bientôt par une justice,
 Qui fit honneur aux Dieu des morts,
 Pour prix de ses divins acords
 On lui reprit Euridice.

Op

Op hetzelfde vallen dezelfde aanmerkingen die wy te voren op het Spaensch gemaakt hebben, en voor 't overige bevat het niets ongemeens en niets nieuws. — Meer oplettendheid verdient de *Romance*, die 'er M. Senecè van gemaakt heeft, om de eigenaertigheid der uitdrukkingen, om de trek die hy 'er tusfchen invoegt, en om de nieuwe vinding daer hy het geval mede besluit. Ik ben genoodzaekt ziju stukje geheel hier uit te fchryven.

1.

Pour r'avoir sa femme Euridice,
Orfée aux Enfers s'en alla:
Est-il f. bizarre caprice,
Dont on s'étonne après cela?

2.

„ Puisqu'une impertinente flamme
„ Pour nous troubler l'a fait venir, ”
Dit Pluton, „ rendez lui sa femme:
„ On ne saurait mieux le punir.

3.

„ *En vertu de mon indulgence,*
„ Bientôt, puisqu'il le veut ainsi;
„ *Il sera damné par avance,*
„ *Et peut être un peu plus qu'ici.*

4.

„Rendez lui donc sa demoiselle,
 „Qui le suivra sans dire mot;
 „Mais s'il tourne les yeux sur elle,
 „Qu'on me la refourre au cachot.”

5.

*Ab! si des femmes incommodes
 Des tours de tête délivraient,
 Que de maris, comme Pagodes,
 Incessamment la tourneraient!*

6.

L'ordre est suivi; mais cette fête
 Se termine en tristes regrets:
 Orfée, ayant tourné la tête,
 Redévient veuf à nouveaux frais.

7.

Vaine & légère comme un songe
 Qu'un dormeur prend pour vérité,
 L'ombre gémit, & se réplonge
 Dans l'éternelle obscurité.

8.

L'époux, qui la voit disparaître,
 Se livre à son mortel ennui,
 Incapable de reconnaître
 Le bien qu'on lui fait malgré lui.

9.

*L'enfer à ses plaintes touchantes
Cessant de se laisser charmer,
Dans la Tbrace par les Baccantes
Il s'en va se faire assommer.*

Men moet hier opmerken: — Couplet 1. *Est-il si bisarre caprice &c.*) 't Is klaer dat deze trek uit de gedachte van D. Quevédo genomen is: maer by hem is 't een gedachte, en hier is 't alleen een trek. M. Senecè wint het daerom van den spaenschen dichter. De reden is, dat iets in 't voorbygaen gezegd, natuurlyker schijnt en daerdoor behaegt, terwijl het te gelijk verwondert; daer in tegendeel dezelve viuding, wordt zy als ene gedachte voorgesteld, aenstonds zich gezocht vertoont en niet dan verwondering wekt. Behalven dat men in de gedachte van Quevédo, als meer uitgewerkt zijnde, lichter de valscheheid en het schitterend klatergoud zal ontdekken, dan in den trek van M. Senecè, die op zich zelven beschouwt onberispelijk schijnt. — Couplet 3. *en vertu de mon indulgence Il sera damné ...* is een tegenstrydigheid, die te gelijk waer zijnde, een paradox wordt, dat noodzakelijk moet behagen. *Peut-être un peu plus qu'ici*, is ook fraei, om dat het sterk gezegd is, en meer bevat by ene nauwkeurige overdenking dan in den eersten opslag schijnt. — Coupl. 5. bevat ene aenmerking die, by wyze van uitstap, in 't voorbygaen gemaakt wordt. De eigenaertigheid daervan en het scherpe, maekt dat zy

behaegt, vooral dewijl 't een waarheid is, die de lezer erkent zoo ras hy ze hoort (1). De uitdrukking, *comme Pagodes*, d. i. als machines, die door ene méchanische kracht zich bewegen, moet noodwendig een goed effect doen, door dien zy natuerlijk en origineel is: verwekkende daerby een gepast en te gelijk belaglijk denkbeeld. — Coupl. 7. De vergelyking, die kort voorgesteld zijnde den lezer niet ophoudt, als anders de dichters wel eens doen (*dracone thefanro incubante territi*), en dus het belang niet breekt, verlevendigt het verhael door hare ongedwongenheid, en de juistheid van dezelve heldert de leiding der gedachten op. Virgilius zegt: *ex oculis subito fugit ceu fumus*. Deze vergelyking is mogelijk schilderachtiger, doch zy behaegt zoo veel niet omdat zy gemeener is, en behalven dat ook minder in 't oog loopt. — Coupl. 8. *Incapable &c.* dat is: verblind door zyne verregaende genegenheid voor E. en daerdoor onvatbaer om te erkennen enz.) De gedachte van D. Quevédo is hier wederom zeer verzacht en op verre na zo bepaeld niet voorgesteld. 't Geen ik op het Spaensch aengemerkt heb, heeft weinig vat op het Fransch: 't geen de navolging van M. Senecè ook hierin boven het origineel stelt. Alleen is de gedachte met dat al nog niet volkomen juist. *Le bien qu'on lui fait* kon men niet zeggen, dewijl Pluto hem niet genoodzaekt had omtezien; en 't was even-

(1) Myne Lezerinnen worden verzocht te vergelyken bl. 608. regel 12. enz. bl. 609. regel 19. enz.

evenwel zijn omzien 't geen hem E. deed verliezen. — Coupl. 9. *L'Enfer &c.*) Deze gedachte is volkomen nieuw. De zin is mijns oordeels deze: „Doch „ als hy zag dat hy voor de tweede mael niets by de „ helsche Goden vermocht door zijn gezang, of wat „ hy hiertoe anders in 't werk gesteld hebbe, ging hy „ zich aen de razerny der Bacchanten overgeven, „ die hem welhaest van kant hielpen.” Wat dunkt u, Lezer, van deze vinding? Ik weet niet recht wat 'er van te zeggen. 1. Orfeus is niet ten tweden male ter helle gedaeld, dat hier als zeker gesteld wordt: en wat hy op aerde deed, raekte de Helsche Goden niet. De Heidenen, begrypende dat één alleen niet alles kan doen, (*non omnia possumus omnes*) gaven aen elk hunner Godheden zijn byzonder werk en bepaeld gebied: zy waren al zoo min alwetend, als almachtig of onfeilbaer, en de grootste van allen, Jupiter, was vry minder personagie dan de Paus van Rome. Wie spreekt laeg van de Fabel-historie en het Godendom! 2. Was 't uit spijt, of uit wanhoop, of uit verdrietigheid, dat O. zich by de Bacchanten vervoegde: of was hy zijn leven moede? En 3. wat men hier ook van kieze, welk een trek legt hierin, wat bedoelt de vinding? Of zou de gedachte van den dichter deze zijn: „Euridice was een kwaed „ wijf, maer de goede Orfeus was blind voor hare „ gebreken: hy betreurde haer dood, wat meer is „ hy ondernam zelfs ene onderaerdsche reis om haer „ wederom te halen. Men schonk ze hem weer, om

„ hem te straffen voor de stoutheid van zyne onderne-
 „ ming: maer hy verloor ze weder door zyne onvoor-
 „ zichtigheid. Toen betreurde hy op nieuw haer ver-
 „ lies, en begreep niet welk een geluk dit voor hem
 „ was. Maer eindelijk, terwijl hy zonder vrouw
 „ niet duren konde, en geen hoop had van Euridice
 „ ten tweden male wederom te krygen, begaf hy zich
 „ naer de Bacchanten. Orfeus was geboren om het
 „ hoofd te zijn van een ontallyke schaar van Georges
 „ Dandins. Hy vond dan wederom vrouwen, en de-
 „ ze vermoorden hem. Zoo stierf Orfeus, altijd van
 „ vrouwen geplaegd en altijd op vrouwen gesteld.
 „ Zijn vrouw had hem geplaegd, en hy betreurde ze:
 „ hy kreeg haer wederom, doch verloor ze onmidde-
 „ lijk; zy zou hem op nieuws geplaegd hebben, en
 „ het speet hem dat hy haer verloren had. Hy ver-
 „ voegde zich by andere vrouwen, en deze vermoor-
 „ den hem (m).”

— Hoe

(m) De reden is hier zeer duister, waerom zy hem vermoorden: of liever 'er wordt in 't geheel geen reden van gegeven. Doch veelen hebben reeds over lang geloofd, dat hy naer den zin der Bacchanten te veel aen Eurydice altijd bleef denken, terwijl zy gaerne alles toegebracht zouden hebben om hem zijn verlies zoo veel mogelijk te doen vergeten: een gedachte daer men in gevallen is, door te herdenken dat Orpheus de zoon was van Apollo, die voor een van de schoonsten onder de Goden gehouden word. Zoo heeft het Ovid. *Met.* X. 79. sq. ook. *Virg. Georg.* IV. 516. 520. verg. *the Works of the Duke of Buckingham* Vol. I. p. 106. sq. en *Wieland Geschiede des Agathon* B. I. Cap. 2. S. 10.

— Hoe men het ook opvatte, dit is onbetwistbaer, dat over 't geheel genomen de *Romance* van M. Senecè ver te stellen zy boven de *Redondilla* van Quevédo. Alles is natuerlyker uitgewerkt, geschikter by een gebracht, en eigenaertiger voorgesteld. Het Spaensch is een oopenstapeling van gezochte gedachten, die alle eigenschappen heeft van 't geen men in de beoordeeling van stukken van geest kostelijk (*précieux*) noemt. Het Fransch is een gevolg (*suite*) van aerdige spelingen daer de juiste waerheid wel aen ontbreekt, doch daer men echter zich mede vermaekt om de vrolyke vinding en luchtige voorstelling. In een woord, Quevédo is een sophist, M. Senecè is een dichter. De reden is natuerlijk: de een was een Spanjaerd (*n*), en de ander een Franschman: *Et sic in ceteris*.

— cri.

(*n*) Men verhaelt dat de grote Lope de Vega Carpio, een meer dan Spaensch vernuft, gewoon was al boertende te zeggen, dat terwijl hy genoodzaekt was de gothische smaek van zijn tijd- en land-genoten te volgen, hy de oude dichters in een hoek wegzette, op dat zy hem zyne moedwillige buitensporigheden niet zouden verwyten. (zie Poëtique de M. Voltaire T. I. p. 223) Zie daer een inquisitie *in forma*, niet tegen de gewisfen, maer tegen den geest en goeden smaek: die mogelijk nimmer van iemand is opgemerkt, ten minsten niet, 't geen zy in der daed zijn kan, als een oorzaak der geringe voortgangen van de beschaving van het vernuft en de verbetering van den algemeenen smaek. En echter ben ik verzekerd dat dezelve meer plaets heeft dan men wel denkt, en omtrent meer luiden gehad heeft, ja nog heeft, dan Lope de Vega. Durfde ik, ik noemde Fielding onder de Engelschen, &c. &c. — enige Literatoren, die oude schryvers met commentarien en critique observatien hebben uitgegeven. — Theologanten, die *Et cetera in infinitum*.

68 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

— crimine ab uno Noſce omnes.

Dit by gelegenheid van de vindingen , die men over de fabel van Orfeus gemaakt heeft. Of ik wel over dezelve geoordeeld hebbe, mag de lezer beſliſſen: de onpartydige lezer wel te verſtaen, dat is alle geplaegde mans aen de ene zyde, en alle Pharfamons of Dulcinea's ridders aen de andere, uitgeſloten.

Voor 't overige behoort dit ſoort van gedachten, zoo niet onder het *traveſti burlesque*, ten minſten onder het *traveſti* in 't gemeen: waerdoor men ſommige gevallen, vooral uit de verdichte hiſtorie, in een anderen zin trekt, als 'er die genen aen hechten, die ze 't eerst verhaeld of nagelaten hebben. Hoe natuerlyker nu deze verdraeiing is, hoe meer zy behaegt: hoe onvervalſter en fyner zy is, hoe meer zy verwondert, en hoe ſcherper het hekelachtige 'er van is, hoe meer zy inneemt; vooral indien zy wel is voorgeſteld, doch bovenal als zy de gemoeds-aendoeningen raekt en het hart doet belang nemen. — Ik herinnere my twee ſtukken, die tot dit ſoort behoren (o).

De

(o) Mogelyk zouden 'er zyn, die hiertoe ook brachten de *Protogenes en Apelles* van Prior Poëms p. 234. en *Baucis en Philemon* van Swift, Works vol. VI. p. 44. welk laetſte door Hagedorn is nagevolgd Th II. S. 98. (verg. Huber Choix de Poëſies Allemandes T. I. p. 166.) Doch deze twee ſtukken behoren buiten twyfel tot het *traveſti burlesque*, en vallen, hoewel zoo ſterk niet, echter enigzins in den ſmaek van Gargantua en Pantagruel, van de Gigantomachie, en van Eneas in zyn zondags-pak: wat ook M. de Voltaire (Mel. de Lit. de Phil. & d'Hiſt.

ch.

De eerste is van de geschiedenis van Sufanna (*p*), door Prior: (Poëms p. 233. sq. verg. Works of the most celebrated minor Poëts Vol. IV. p. 23. daer dit punt-dicht met enige veranderingen wordt opgegeven.)

Fair

ch. 35.) of de Abt Yard (*Idée de la Poësie Angloise Tom. VII. p. 196.*) hiervan zeggen mogen. — Beter haelde men 'er by de aerdige trekken, die J. B. Rousseau zich toe gegeven heeft met betrekking tot de historie van Dido, in een Brief aen ene jonge weduwe:

De la veuve de Sichée
L'histoire vous a fait peur.
Didon mourut attachée
Au char d'un amant trompeur;
Mais l'imprudente mortelle
N'eut à se plaindre que d'elle:
Ce fut sa faute en un mot.
A quoi songeait cette belle,
De prendre un amant devot?

Pouvait-elle mieux attendre
De ce pieux voiageur,
Qui, fuyant sa ville en cendre
Et le fer du Grec vainqueur,
Chargé des Dieux de Pergame,
Ravit son père à la flamme,
Tenant son fils par la main:
Sans prendre garde à sa femme,
Qui se perdit en chemin.

(*p*) Anders kent ieder het latijnsche punt-dicht, waer-
van de vinding ook fraei is, doch recht tegengesteld:

Casta Sufanna placet; Lucretia cede Sufanna.
Hæc post, illa mori maluit ante scelus.

Fair Susan did her wife-hede well menteine,
 Algates assaulted fore by Letchours tweine:
 Now, and I read aright that ancient song,
 Old were the Paramours, the Dame full yong.
 Had thilke same Hale in other Guise been tolde:
 Had thee been yong, pardie, and she been olde,
 That, by St. Kit, had wrought much forer Tryal;
 Full merveillous, I wote, were swilk denyal.

De vinding is op zich zelve aerdig en behaegt: doch, niet tegenstaende ik anders gaerne den stijl van Chaucer, waerin dit stukje geschreven is, lees, die overeenkoomt met het *genre marotique* by de Franſchen, beken ik echter dat my de wyze, waerop deze gedachte voorgesteld is, niet smaekt, en wat zeer gemeen en laeg voorkoomt. Sageborn heeft dezelve in 't hoogduitsch gebracht, en mijns bedunkens is zyne vertaling ver boven het engelsch te stellen: (Poëtische Werken Th. I. S. 96.)

Susannens Keuschheit wird von allen hoch gepriesen:
 Das junge weib / das jeder artig fand /
 That beyden Greisen wiederstand /
 Und hat sich keinem hold erwiesen.
 Ich lobe was wir von ihr lesen:
 Doch räumen alle kenneer ein /
 Das wunder wurde grosser seyn /
 Wen beyde Buhler jung gewesen.

Het tweede is van de fabel van Apollo en Daphne. De draai, die M Fontenelle aen dezelve gegeven heeft, is bekend; weinig luiden hebben zijn Sonnet niet

niet gehoord: *Je suis, criait jadis &c.* Men kan het, behalven de verzameling van zijne werken, ook in de Menagiana en verder de beste uitzoeken van Fransche dichtstukken vinden (q). Minder bekend is de Romance van M. Marmontel. Zijn stukje is het beste dat wy in dezen smaek hebben, en overtreft dat van Fontenelle ver. Ja mijns oordeels is het zelfs een der schoonste kleine dicht-stukjes die de Franschen by kunnen brengen. Gaet men de gedachten na, niets ontbreekt aen hare juistheid, en zy moeten noodwendig behagen dewijl zy onmid'lijk het hart raken: en let men op de wyze van voorstelling, alles wat zacht, alles wat teder, wat eigenaertig en natuerlijk kan genoemd worden, vloeit 'er in zamen om de gemaklyke denkswyze van den dichter ten toon te spreiden. Zijn zyne *Contes* fraei en innemend, dit kleine stukje doet hem, in zijn soort gerekend, zoo veel eer als een van die allen. Ja, die zich een denkbeeld willen vormen, van 't geen men *délicateffe* noemt in stuk van fraeije gedachten, mogen dit vry voor

(q) Ene hoogduitsche overzetting kan 'er de lezer van vinden in het *Verjudh von Scherzgedichten* / dat voor de derde mael te Hallen in 1766. 8. zonder naem uitgegeven, de bekende dichteresse J. Ch. Ungerinn tot auteur heeft. Kraeivanger heeft het, na my voorstaet, in onze tael gebragt. Wat de gedachte zelve betreft, in dezelve zijn meer dichters gevallen. (men zie b. v. *Contes & Nouvelles de M. Vergier* T. I. p. 259. *Portefeuille d'un homme de gout* T. II. p. 39. en *Trésor du Parnasse* T. II. p. 60.)

622 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND:

voor een volmaekt voorbeeld houden. Om nu niet te zeggen, hoe harmoniesch de verzen doorgaends zijn: ene eigenschap daer onze dichters ik mag wel zeggen noit op acht geven. —

1.

L'Amour m'a fait la peinture
De Daphné, de ses malheurs.
J'en vais tracer l'avanture;
Puisse la race future
L'entendre & verfer des pleurs.

2.

Daphné fut sensible & belle,
Apollon sensible & beau;
Sur eux l'Amour d'un coup d'aile
Fit voler une étincelle
De son dangereux flambeau.

3.

Daphné d'abord interdite
Rougit, voyant Apollon: (r)

II

(r) Deze gedachte is zeer fraei en natuerlijk: maer zoo als Metastasio ze te pas brengt, behaegt ze nog meer: *La libertà a Nicè Canzonetta*, (Poësie Tom. VIII. p. 316.)

Non cangio piu colore,
Quando il tuo nome ascolto:
Quando ti miro in volto,
Non piu batte il cor.

Als

Il l'aprophe, elle l'évite; (s)
 Mais fuit-elle bien vite?
 L'Amour assure que non.

4.

Le Dieu qui vole à sa Suite
 De sa lenteur s'aplaudit;
 Elle balance, elle hésite:
 La pudeur hâte sa fuite,
 Le desir la ralentit. (t)

5.

Als men dat gansche stukje vergelijkt by die van Broekhuizen b. v. over hetzelfde onderwerp (Gedichten bl. 43. en 49.) wat zijn wy dan klein, wy Hollanders, met onze dichters! Die de werken van Metafasio niet hebben, kunnen het ook byzonder uitgegeven vinden in Baretto's *History of the Italian tongue* p. LXXX. (voor zijn *Italian Library* uitgegeven, Lond. 1757.) In 't Fransch ken ik 'er drie overzettingen van: de beste van Rousseau van Geneve, in het *Portefeuille d'un homme de gout* (Paris 1766.) Tom. II. p. 40. en twee middelmatigen, de ene van Mad. du Boccage *Oeuvres* T. III. p. 327. en de andere van M. Gazon Dourxigné (dit is zijn rechte naem) onder zyne *Poësies*, achter het *Essai sur les principaux ridicules des nations* (Paris 1766.) p. 74.

(s) Fugitive, elle échappe à l'amour qu'il atteste.
 Il la suit, il la presse, il baissait ses cheveux.
 Le myrte disparaît: un vain laurier lui reste.
 M. LE BRUN *Épître à une Maitresse indiscrette.*

(t) M. le C. Bernis *le Palais des Heures* Chant 3.

Diane confuse
 En fuyant tombe dans ses bras:
 Il la retient: quel embarras!
 La gloire veut qu'elle refuse,
 Le tendre Amour ne le veut pas.

ibid;

5.

Il la poursuit à la trace,
Il est prêt de la saisir :

Elle

ibid. Chant 4.

Sévère & même un peu farouche,
Quand elle refuse un baiser,
Son ame vole sur sa bouche,
Honteuse de le refuser.

(verg. vooral zyne *Epitre aux Graces.*) — D. Luis Camoens (*Os Luziadas* Canto IX. str. 70 71.) in de bekende beschrijving van het betoverde Eiland, die altijd fraai blijft, al vergelijkt het Voltaire by een *Musico* te Amsterdam:

Fugindo as Ninfas vaõ por entre os ramos]
Mas mais industriosas, que ligeiras,
Pouco & pouco furrindo, & gritos dando,
Se deixaõ hir dos galgos alcançando.

Hua de industria cae, & ja releva
Com mostras mais macias, que indinadas,
Que sobre ella empeçando tambem caya,
Quem a seguio pela arenosa praya.

— Een diergelyke tweestrijd in het gemoed van Armida, die Reinoud in den strijd ontmoete, en niet tegenstaende zy brande om zich te wreken over de verachting die zy van hem ondergaen had, echter nog vreesde hem te kwetsen, vind men keurig by Tasso afgeschilderd: (*Gierusal. Liberata* Canto XX. str. 63.)

La man trè volte à faettar distese,
Trè volte essa inchinolla, e si ritenne.
Pur vinse al fin lo sdegno e l'arco tese,
E fè volar del suo quadrel le penne.
Lo stral volò; ma con lo strale à voto
Subito uscì, che vada il colpo à voto.

niet

Elle va demander grace;
 Une Nymphé est bientôt lassé;
 Lorsqu'elle fuit le plaisir.

6.

niet minder behaegt *Metastasio* in zijn *Giuseppe Riconosciuto*
 P. II. (Poësie T. VIII. p. 153. 154.)

Sarò qual madre amante
 Che la diletta prole
 Minaccia ad ogni istante
 E mai non sa punir.
 Alza a ferir la mano:
 Ma il colpo già non scende,
 Chè amor la man sospende
 Nell'atto del ferir.

Hiertoe behoren ook verscheidene andere gedachten:
 Men kan 'er ene zeer vermakelyke by *Fielding* vinden,
 (Advent. of *Jos. Andrews* B. I. ch. 12.) doch te lang om
 hier uitgehaeld te worden. Zy is byna gelijk aen de vol-
 gende van *Marino*, daer hy in het verhael van de fabel
 van *Mars* en *Venus*, zoo als hen de Goden overvallen,
 na van *Minerva* en *Diana* eerst gezegd te hebben: (*Ado-*
be VII. 218.)

Pallade e Cinthia, verginelle schive,
 Tenner gran pezza in lor so sguardo fiso,
 Poi da cose si fozze e sì lascive
 Torfero in là'tinte di scorno, il viso.

Uitroep van *Juno* in 't byzonder 'er byvoegt:

Giunon, Diva maggior de l'altre Dive;
 Non senza un gentilissimo sorriso,
 Copriſſi il ciglio con la man polita,
 Ma giocava con l'occbio infra le dita.

IIdc DEEL.

R 1

Ver-

6.

Elle désire, elle n'ose: (u)
Son père voit ses combats,

Et,

Vergier: (Contes & Nouvelles T. I. p. 299.)

A cet aspect que dirent, que pensèrent
Dames de Cour qui présentes étoient?
Toutes d'abord les paupières baissèrent,
Puis sur les yeux doigts entr'ouverts passèrent,
Si que regards au travers s'écartoient:
Et bien jugez où les regards portoient.

Wieland: Comische Erzählungen S. 122. (Deze zijn in 1765.
8. naemloos uitgegeven, doch ik ben wel onderricht, hoe
vreemd dit ook schyne, dat zy van den eerst zoo Platonischen
Wieland zijn.)

Wie lachten überlaut / doch unyre Damen thaten
Als sah'n sie nicht was Hebe schönes wies /
(Vielleicht aus neid / wie oft genug geschiehet)
Den kitz / sie wurden roth / und hielten euch geschwind
Die hände vor; was half's? wer durch ein sieb nicht siehet /
Jst / wie man sagt / unfehlbaer blind.

J. P. W. (Lyrische Gedichten B. I. S. 20.)

Du itzo noch verliebtes paar /
Was mangelt deinem glücke?
Ich werde / selbst entzückt / gewahr
Dass Hymen auch entzücke.
Die Muse sieht hinweg und weicht:
Doch manchmal und verstohlen schleicht
Ein halber blick zurücke.

(u) Janus Secundus: (Sylv. I. 5. p. 226.)

Jam virgo thalamum subibit, unde
Ne virgo redeat, marite, cura;
Jam virgo, niveis locata fulcris,
Adventum cupiet tuum tremetque.

Et, par sa métamorphose,
A sa défaite il s'opose:
Daphné ne l'en priait pas.

7.

C'est Apollon, qu'elle implore:
Sa vue adoucit ses maux:
Et vers l'amant, qu'elle adore,
Ses bras s'étendent encore,
En se changeant en rameaux.

8.

Quel objet pour la tendresse
De ce malheureux vainqueur!
C'est un arbre qu'il caresse,
Et, sous l'écorce qu'il presse,
Il sent palpiter un cœur. (v).

9.

(v) Dezelfde gedachte vindt men by Marino: (*Adone* Canto VII. str. 112 — 114.)

Arbore estrane — — —
— — — da la forza infù quel che si vede,
Ha forma e qualità de donne vive.

— — — — —
Sotto le scorze ruvide & alpestre
Sentefi palpitar spirto selvaggio.

Hy had ze van Ovidius overgenomen: (*Metam.* I. 554.)

Hanc quoque Phœbus amat, positaque in stipite dextra,
Sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus.

R r 2

Zeer

9.

Ce cœur ne fut point sévère,
 Et son dernier mouvement
 Fut, si l'Amour est sincère,
 Un reproche pour son père,
 Un soupir pour son amant. (w)

Ik

Zeer fraei heeft ze A. E. Karshin gebruikt in een lied aen den Domheer van Rochow, daer zy hem dus aanspreekt: (Auserlesene Gedichte S. 110.)

Kenner von den Saphischen gefange!
 Unter deinen weissen ueberhange
 Klopft ein herze/ voller gluth in dir!
 Von der liebe ward es unterrichtet
 Dieses herze: aber ganz erdichtet
 Nennst du sie die lehrerin von mir!

(w) Janus Secundus heeft hetzelfde byna zoo fraei: (Silvar. l. 6. p. 231.)

Phœbe pater! — tu pollice iustum
 Elice de fidibus, qualem Peneia Daphne,
 Cortice testa novo, trunco exaudivit ab imo,
 Damnabitque suos nutanti vertice fastus.

Het tegengestelde vindt men in 't verhael van Ovidius: (l. e. vf. 556.)

Complexusque suis ramos, ut membra, lacertis
 Oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.

wien

Ik houde my niet op met de schoonheden van dit kunststukje hoofd voor hoofd op te noemen. Kon ik het beter doen, dan met het geheel hierin te voegen? Dit moet ik den lezer doen opmerken, en mogelijk heeft hy 't uit de vergelyking van de *Romance* van M. Senecè opgemerkt, dat de eigenschap van dit soort van gedichten is, vooreerst dat zy de eene of andere gebeurtenis bevatten, 't zy die waer of verdicht zy: en ten tweden, dat elk *couplet* of elke *strophe* met een trek besloten wordt (x). Wy hebben 'er geen, dat ik

wien Zacharia navolgd in zyne *Verwandlungen* B. I. vs. 149. (*Scherzhafte Gedichten* Th. I. S. 122.)

Die schöne Daphne steht mit harter Kind umschlossen/
 Indem aus ihrem Arm die junge zweige sprossen.
 In trägen wurzeln wird der erst so schnelle fuß;
 Sie sieht / der Phöbus küßt / als baum auch seinem fuß.

(x) Eigenlijk is het woord *Romance* van een zeer uitgestrekte beteekenis en bevat allerlei soort van gedichten. De Hr. Meinhard geeft den oorsprong daarvan op in zijn fraei en oordeelkundig *Versuch über den Charakter und die werken der beste Italiänische Dichter* Th. I. S. 14. 15. leerende, dat de oudste nieuwe dichters allen in een zeker soort van provenzaelsche tael of *patois* schreven, 't geen een mengelmoes van Fransch en Italiaensch of Gothisch was, 't welk te Rome meest in gebruik zijnde daer van de *Romanische tael* of *Romanzo*, en alle stukken die in dezelve werden geschreven, *Romanzi* genoemd werden: leidende derzelver oorsprong af van de tyden der vijf Berengariusfen, die uit het huis van Arragogne gesproten, van den jare 1100. tot 1245. in Provence en Catalogne geregeerd hebben, en wier hof een school van fraeje kunsten was, waer de voornaemste vernuften van dien tijd, zoowel Franschen als Italianen, zich onthielden. Men leze vooral ook Crescimbeni *Ist. della Volg. Poësia* Vol. I. p. 318. sqq. die dit alles zeer breed en naeuwkeurig verhandelt.

ik my herinnere in onze tael. De Spanjaerden en Portugeefchen hebben 'er veelen doch in een grover fmaek, en de Italianen enigen die beter zijn. De Franfchen ook verſcheiden, en daeronder zeer voortreflyken (z). De Duitschers zommigen van Gleim en Mevrouw Unzer. Dog by de Engelfchen ſtaet my niet voor dit foort gevonden te hebben: want 't geen zy *a dramatick romance* noemen, zoo als de onlangs uitgegeven *Cymon*, is niet anders dan 't geen de Franfchen *Pastorale* en de Italianen *Favola Boſcherechia* heeten. — Met recht kan men zeggen dat in deze foort M. Marmontel het ſpoor achter zich geſloten heeft, zoo dat 'er weinig hoop zy om hem te evenaren, en volftrekt geene om hem te overtreffen.

Men heeft een hoogduitsche vertaling van zijn ſtukje, die vry goed is, als een overzetting beſchoorwd, en mogelijk niet licht te verbeteren zou zijn, doch welke echter ver is beneden het origineel: de Heer Sammler heeft die onlangs uitgegeven in ene voortreffelyke verzameling van de beſte hoogduitsche Anacreontifche gezangen, onder den titel van *Lieder der Deutſchen Berlin 1768*. 8°. (B. III. S. 179.) En de maker is een man van veel

(z) Van dezelfen is over enige jaren een byzondere uitzoek gemaakt, doch welke niet dan aen dezen en genen vereerd zijnde, zelfs in Parys, zeer zeldzaam gezien word. Hierom zal zy in 't vervolg van tijd tot tijd in de *Mercure de France* by ſtukken herdrukt worden, waervan men dit jaer een begin gemaakt heeft.

veel smaek: die, hoewel een geestelyke zijnde, echter niet met die Oosterfche CHristen - Keizers instemt, welke Anacreons liederen stichtingshalve hebben doen verbranden: doch die teffens het oordeel van zijn eeuw genoeg ontziet om niet bekend te willen staen voor den maker van verscheiden stukjes die van tijd tot tijd van hem uitkomen, en zijn geest mogelijk meer eer aendoen dan zyne leerredenen. Ik ken hem, doch spaer om dezelfde reden zynen naem.

H O O F D S T. XXI.

Over de Woord-herbaling.

De vinding van een' dichter bestaet in zyne gedachten, zyne kunst in de voorstelling derzelfen. De fraeiste gedachte kan somtijds al haer schoon verliezen door de harde en gedronge wyze waerop zy uitgedrukt wordt. In tegendeel kan ene gemeene gedachte zoo wel en eigenaertig voorgesteld worden, dat zy inneemt en bevalt zonder in zich zelf iets aengenaems te hebben. De geringste opletendheden omtrent het uitkiezen en schikken der woorden, maken veelwijls het gansche schoon van ene plaets: en zy worden volstrekt noodig, zoo haest de dichter enen sterken indruk geven moet van de zaek die hy voortstellen heeft. Van het schikken en uit-

kiezen der woorden, heb ik op ene andere plaats gehandeld : hier bepale ik my alleen tot die kunstgreep der dichteren , waardoor zy hunne gedachten een zekere kracht weten by te zetten door ene *herbaling* van hetzelfde woord. Dezelve kan by allerlei gelegenheden wel en op zijn pas gebruikt worden. In het sterke geeft zy kracht : in het tedere zachtheid : zy verlevendigt ene beschryving , en maekt een klacht treurig : overal versterkt zy den nadruk , en niet zelden brengt zy de gansche gedachte of toestand belang by.

Die het minste gevoel hebben van 't geen men schoon noemt in een gedicht, begrypen licht dat ik hier niet denk om die stopwoorden der oude dichteren : het *εἰ* *εἰ* *εἰ* van Homerus; het *dixit* *εἰ*, *dixerat* *εἰ*, *Constitit ante oculos ille vel illa meos Constitit* *εἰ* *dixit*, enz. van de Latijnsche dichteren. Men moet of enen slechten smaek hebben, of alles blindelings bewonderen wat oud is, (en dit is niets bewonderen, terwijl men alles over eenen kam scheerende, de ware schoonheden op haren rechten prijs niet stelt) om deze spreekwyzen voor sieraden van een gedicht aen te merken. Zy zijn in de Dichtkunde gesloopen, of door slechte dichteren, die geen goeden overgang konden maken, en hunne verhaling gevoeglijk aen elkander hechten : of door goede dichteren, die om op enen overgang te denken den draed hunner gedachten niet wilden laten varen. In het laetste geval was Homerus : (verg. Klotzii *Epist. Homer.* III. p. 144.) en 't is een vaste regel, dat men minder en geringer
op-

oplettendheden in kleine dichtstukken moet zoeken, in Liederen, in Brieven, in Herderszangen, enz. terwijl de grote en uitgewerkte gedichten, die eigenlijk den naam van *Dichter* geven, Heldendichten te weten en Toneelstukken, die schoonheden meest besluiten welken van meer belang zijn, en waerin de kunst des dichters zoo zeer niet als wel zyne vinding doorstralen moct, gelijk de goede schikking der stof, het wonderbare, de verdichting, de beschrijving, enz. Dit ligt in den aert der zaak. Een Heldendicht, dat enkel fraeie uitdrukkingen bevatte, ware een wanstaltig en onbevallig stuk, een lighaem daer niets dan de ziel aen ontbreken zoude, en het momaenzicht van de vos in de Fabel. Een stract-liedje (*vaudeville*) in tegendeel kan fraei zijn, al is 'er geen vinding in, enkel door de leiding en voorstelling der gedachten.

De voorbeelden alleen kunnen den Lezer-doen zien, dat ene herhaling op zijn pas gebruikt ene schoonheid uitmaekt in de dichtkunde (*a*). Wy zullen kort by ieder aenmerken de uitwerking die de herhaling in 't zelve doet.

I.) In ene *beschrijving* wordt zy wel gebruikt, om ene

(*a*) Bartol. Maranta heeft reeds over de *berbaling* gehandeld, als ene dichtkundige schoonheid beschouwd, in zyne *Lucullianæ Quaestiones*: (L. I. p. 35. sqq. & L. III. p. 202. 203.) een boek dat vele fraeie aenmerkingen bevat over de dichtkunde, vooral met betrekking tot het mechanische der verzen, doch 't welk om zyne zeldzaamheid van weinigen gekend wordt. Myne uitgave is van Basel by Jo. Oporinus a. 1564. fol.

R r 5

634 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

ene byzondere hoedanigheid krachtig uittedrukken, en den lezer by dezelve stil te houden: vooral wanneer men verscheiden zaken te gelijk neemt, die dezelve bezitten. Virg. (*Æn. IV. 138.*) van Dido's kleeding:

*Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.*

Ovid. (*Met. II. 107.*) van den Zonnewagen:

*Aureus axis erat, temo aureus, aurea summa
Curvatura rota.*

Lotichius heeft ze beiden nagevolgd: (*Epithal. in Nupt. Duc. Saxon. vs. 203.*)

*Aureaque in medio diffusis frondibus arbor
Stabat, erant aurum rami, folia aurea ramis,
Aureus & cortex.*

in 't gemeen om iets uittemeten: L. Camöens (*Os Luziadas Canto I. str. 106.*)

*Nô mar tanta tormenta, e tanto dano,
Tantas vezes a morte apercebida,
Na terra tanta guerra, tanto engano,
Tanta necessidade aborrecida.*

Eene der fraicste herhalingen in ene beschryving, die ik nog weet ontmoet te hebben, is de volgende van den Engelschen dichter Parnell. Hy moest een vrolyken dans voorstellen van het dronken gevolg van Bacchus: hiertoe gebruikt hy ene herhaling van verscheiden woorden, die gevoegd by de schikking derzelve

ven

ven en de maet zyner verzen , de losbandigheid van dezen troep kunstiger affchildert , dan het beste penfeel van Jan Steen of Teniers ooit gedaen heeft. (Poëms p. 212. of Pope's edition.)

*All around, and all around
They sit to riot on the ground,
A vessel stands amidst the ring,
And here they laugh and there they sing;
Or rise a jolly jolly band,
And dance about it hand in hand;
Dance about, and shout amain,
Then sit to laugh and sing again.*

Tot de plaets der beschryvingen kan men ook brengen de herhaling , die geschiedt om de aenhoudendheid van ene beweging af te beelden. Toen de gedichten van onzen Antonides na zijn dood door zijn vader verzameld en in 't licht gegeven werden, vereerde Prof. Francius deze uitgave met ene fraeije Lierzang , die het beste is van zyne Neerduitsche gedichten , en voor geen zyner Latijnsche behoeft te wyken, vooral in zijn soort beschouwd : hy heft dus aen :

Zo is die Geest, zo braef, zo eël, zo groot,
Antonides, de prins der dicht'ren doot!

O neen; ik mis: hy rijst ter grafzerk uit,
En leeft op nieuws, gelijk een groene spruit,
Of Fenix, uit zijn eigen asch geboren,
En laat zich weër, gelijk voorhenen, horen.
Daar zie ik hem: *daar komt, daar komt by aan,*
Gelijk een schoone en witgeplumde zwaan, enz.

By-

Byna een halve eeuw daarna, wenschte S. Harcourt Pope met de uitgave zyner Gedichten geluk, en viel in ene diergelyke gedachte, beginnende insgelijks:

He comes, he comes! bid ev'ry Bard prepare
The song of triumph, and attend his car.

Schilderachtig zegt Marino, van de Tritons die de nieuw uit zee geborene Venus in een schulp voorttrekken: (Adone Canto VII. str. 138.)

Tiran *pian pian* la conca, ov'ella nacque.

verg. met str. 43. voeg 'er by de plaets van Taffo (Aminta IV. 2.) die wy hier beneden §. 8. zullen uitschryven. — Ik besluit de herhalingen in een beschryving met de latijnsche verzen van den zelfden P. Francius, in zijn gedicht over de zending van den H. Geest op den Pinxterdag (L. III. Eleg. IX. vs. 13. sqq.)

Protinus auditur rupto fragor æthere, qualis
Amramida leges accipiente fuit.

VENTUS erat, multo permixtus turbine VENTUS;

Permixtus multo turbine VENTUS erat.

*VENTUS erat, sed quem VENTUM vix dicere posses,
Si fuerat VENTUS, sed magis ille Deus.*

Doet de herhaling hier de uitwerking, die de dichter zich voorgesteld heeft, door ze zoo sterk te zoeken? Ik laet het den lezer, die het beste oor heeft, beoordeelen. Dit is zeker, dat zy te dikwils koornt. En wat wil dat zeggen *ventus erat, sed quem &c.*

Ln

In 't voorby gaen merk ik ook aen dat de Hr. F. zich geen recht denkbeeld schijnt voorgesteld te hebben van den wind, zoo als zy by deze gelegenheid gehoord is. Het woord *fragor* zou mogelijk nog kunnen doorgaen: maer de vergelyking van de wetgeving op Sinai genomen, is buiten enigen twijffel te sterk en ongepast. 't Was een *geweldig gedreven wind*, doch die niets verschrikliks had, en niet gelijk gesteld kan worden met de verschyning van God op den berg met donderen en blikfemen, die de gansche omlyggende streek en al het volk deden beven.

II.) De herhaling doet ook ene zeer goede uitwerking als de dichter een haest, aenzetting, verwarring, enz. moet uitdrukken. Zeer fraei is het volgende stukje van Lessing in de Lieder der Deutschen: (B. I. S. 69.)

Der Meid/ o Kind/
 Zählt myre küsse:
 Drum küß geschwind
 Ein tausend küsse:
 Geschwind du mich/
 Geschwind ich dich/
 Geschwind/ geschwind/
 O Laura/ küsse
 Mançh tausend küsse:
 Da mit er sich
 Erzählen müsse.

Ovid. (Met. XI. 377.)

Dum superest aliquid, cuncti coëamus, & arma
 Arma capeffamus.

(XII)

638 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

(XII. 241.)

— ardescunt germana cæde bimembres:

Certatimque omnes uno ore *arma, arma*, loquuntur.

Sil. Ital. (XII. 167.)

Isque ubi Agenoream procul adventare per æquor
Et ferri ad muros urbis videt, *Arma*, cruentus,
Hostis adest, *capite arma viri*, clamatque capitque.

Lotich. (I. Eleg. VIII. 62.)

At simul e specula turmalis buccina signum

Edidit, & litui raucaque terga sonant:

Ilicit *arma*, fremunt omnes, *arma arma* frequentant, ,

Unaque per muros *vox sonat*, *hostis adest*:

Hostis adest, *vox una sonat*.

In welke plaets men te gelijk aenmerken moet de
fracie gedachte, waermede hy de trommels *schorre
buiden* noemt. — In deze voorbeelden schildert de
herhaling of een driftigen, als in 't Hoogduitsch, of
een verwarden aenzet. Ene bedaerder doch niet te
min krachtige en welgemeende aensporing drukt zy
uit by Guarini: (Pastor fido Atto I. sc. 4.)

Andiam, Titiro, *andiamo*

Unitamente al tempio, e sacraremo;

Tu il capro a Pane, ed io

Ad Ercole il torello.

Enige dagen voor dat Jerusaleem door de Romeinen
veroverd werd, hoorde men een stem in den Tempel:

Lact

Laet ons van hier gaen , laet ons van hier gaen. (Josephus B. J. VII. 12.) — Als Domitianus te Rome vermoord werd A. C. 92., verhaelt men dat Apollonius, toen te Ephesen zijnde, die gezegd wordt een waerzeggende geest gehad te hebben, in een verrukking van zinnen dit voorval zag, roepende op 't onverwachtst: *Slaet hem, slaet hem, den tyran. Hy is geslagen: op dit oogenblik is hy geslagen!* (Philostrat. Vit. Apoll. Tyan. VIII. 26.) — In een der laetste gezichten van Joannes, daelde een Engel van den hemel roepende met een zware stem: *Zy is gevallen, zy is gevallen, Babylon de grote stad.* (Openb. XVIII. 2.) — De krachtige uitwerking, die de herhaling in deze voorbeelden doet, toont byzonder aen, met hoeveel vrucht men dezelve in de dichtkunde by gelyke gelegenheden kan overbrengen. Zoo zegt Cassandra by Ovidius, in ene voorzeggende vervoering: (Hecroid. V. 117.)

Quid facis Oenone! quid arenæ femina mandas?

Non profesturis litora bobus aras.

Graja juvenca venit, quæ te patriamque domumque

Perdet! io prohibe! Graja juvenca venit!

. III.) Niet minder gepast is zy in het treurige: gevende daer een zekere onorde, die zoo eigen is aen een klacht, en te gelyk een kracht en nadruk, die den lezer aendoet, en door hem gedurig op het onderwerp van droefheid te rug te brengen, noodzakelyk belang doet nemen in de droefheid, die afgeschil-

derd

derd wordt. De veldzang van Bion, op de dood van Adonis, vertoont dit ten sterksten. Het begin is:

Λιαζω τον Αδωνι· απωλετο καλῶ Αδωνις,
 Ωλετο καλῶ Αδωνις, επαιαζωσιν Ερωτες·
 Μηκειτι πορφυρεοις ενι φαρσει, Κυπελ, καθευδι·
 Αγρευ δειλαια κυκιοτολε, και πλαθειγητον
 Σταβια, και λιγε πωσιν, απωλετο καλῶ Αδωνις.
 Λιαζω τον Αδωνι, επαιαζωσιν ερωτες·
 Κηται καλῶ Αδωνις επ' ωρεισι &c.

M. de Sivry, die Bion vertaald heeft, is ver beneden de strelende eenvoudigheid van den griekischen dichter. Die echter het oorspronglyke niet lezen, kunnen genoeg uit het fransch oordeelen: (Oeuvres de M. Sivry p. 305. verg. Batteux Princ. de Literat. T. II. p. 121. sq.)

Pleurons tous Adonis, Adonis & ses charmes:
 Tu meurs, bel Adonis! Amours, fondez en larmes.
 Reveille toi, Venus, fors des bras du repos,
 Change en triste cyprès les mirthes de Paphos.
 Tu n'a plus Adonis, pleure, hélas, malheureuse:
 Annonce à l'Univers ta perte douloureuse.
 Pleurons Venus, pleurons ses mortelles douleurs:
 Son Adonis n'est plus; Amours, fondez en pleurs.
 Au charmant Adonis la lumière est ravie,
 Sur un rocher desert il repose sans vie, &c.

dergelijk is dit van Guarini: (Pastor fido IV. 3.)

CHO. Che *piangi*? ERG. amici cari
Piango la mia, *piango* la vostra, *piango*
 La ruina d'Arcadia.

(verg.

(verg. Petrarca Soneto LXXII. *Sopra la morte di Messer Cino.*) — Hiertoe behoren ook de verzen van Virgilius, daer hy de droefheid beschrijft van Orfeus: (Georg. IV. 464. verg. M. d'Alembert *Mel. de Literat. de Phil. & d'Hist. T. II. p. 325.*)

*Ipse cava solans ægrum testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat. (b)*

en welken Grotius aanleiding gegeven hebben tot deze fraeije navolging; in zijn voortreffelijk troostdicht aen den Franschen historiefschryver Thuanus, over 't verlies van zijn vrouw: (*Poëmat. p. 444.*)

*Non aliter Ciconum solis in montibus Orpheus
Unam te plectris, unam te voce canebat,
Euridice, Euridice! — Crescebant fletibus amnes,
Dejecere comas silvæ.*

M. Colardeau: (*Lettre d'Eloïse à Abélard:*)

C'est pour toi, pour toi seul que couleront mes pleurs.

Ariadne's droefheid gaet met verlegenheid gepaerd: (*Ovid. I. A. A. 535.*)

Jam-

(b) Dit laetste heeft Guarini nagevolgd, doch niet in het treurige: (*Pastor F. II. 2.*)

*Te dolcemente lusingando nutre,
Et teco il dì, teco la notte alberga.*

IIde DEEL.

S s

642 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

Jamque iterum tundens mollissima pectora palmis,
 Perfidus ille abiit: *quid mihi fiet?* ait;
Quid mihi fiet! ait. Sonuerunt cimbala toto
 Litore, &c.

Het treurig klagen zelfs schilderde de Hr. Reland door
 ene herhaling ook zeer fraei: (Galatée El. X. 62.)

Silva, suburbanis quæ frondibus allicit urbem,
 Tam pede trita meo, quam pede trita tuo,
 Sæpe meos gemitus inter sua murmura condit:
 Dum *querulæ querulum* flere videntur aves.

Eindelijk behoort ook tot de herhaling in het treurige
 deze van Dido, die zoo uitdrukkende is, dat wanneer
 men de plaets in zyne t' zamenhang leest, men on-
 gevoelig in de gemoedsgefeldheid komt van iemand
 die overkropt is van droefheid: (Ovid. Heroïd. VII.
 103.)

Exige læse pudor pœnas, violate Sichæo!
 Ad quem me miseram! plena pudoris eot
 Est mihi marmorea sacratus in æde Sichæus:
 Adpositæ frondes velleraque alba tegunt.
 Hinc ego me fensu noto quater ore citari:
 Ipse sonø tenui dixit, Elifa veni!
 Nulla mora est: *Venio, venio* tibi debita conjux! (c)
 Sed tamen admiffi tarda pudore mei.

De

(c) Philips heeft dit nagevolgd, ook fraei, doch zon-
 der herhaling, daer *Andromachè*, zich ter dood bereiden-
 de

De dichter spreekt hier zoo uit het hart van Dido, dat men zelden een plaets vinden zal die geschikter zy voor de *declamatie*: en die deze ook niet van zelfs volmaekt reciteert, heeft geen hoop van immer deze gaef te zullen machtig worden.

IV.) Is de herhaling sterk in het krachtige, is zy luchtig in het vrolyke, geeft zy belang in het droevige, niet geringer is hare uitwerking in het zagte en tedere. Ovid. (Met. VII. 707.)

ego *Procrin* amabam,
Pectore *Procris* erat, *Procris* mihi semper in ore.

Reland. (Galat. IV. 23.)

Cara puella, puella oculis mihi carior ipsis,
Aut si quid caris carius est oculis!

Ieder zingt *Jusques dans la moindre chose &c.*: wat kan zachter zijn, dan deze verzen:

Qu'un son frappe mon oreille,
J'écoute : & dans tous mes sens
Mon ame qui toujours veille
Croit entendre *ces accens*,
Ces accens, ce ton si tendre,
Ce son de voix enchanteur,
Ces accens, qui font entendre
Tout ce qui flatte mon cœur.

Wien

de om haer overledenen gemael getrouw te blyven, dus uitroept:

Hector, *I come, once more a Queen, to join thee*
(the distressed Mother IV. 8.)

Wien beweegt die schoone plaets van Tasfo niet, van
de liefdekozeryen der vogelen: (Aminta I. 1. 137.)

Mira là quel colombo
Con che dolce susurro lusingando
Bacia la sua compagna.
Odi quel uscignivolo,
Chi va di ramo in ramo,
Cantando, io amo, io amo.

Teder is ook de klacht ener harderin (in de *Lieder des Deutschen* B. III. S. 242.) die iemand in onze taal dus overgebracht heeft:

Gy vog'len, is 't Aurora's glans
Die u reeds wekt tot zingen?
Die kan 't niet zijn: Aurora's glans
Kan niet door deze mirthen dringen.
De liefde alleen, de liefde wekt u thans!
Ik moet u deze liefde gunnen:
Doch my, helaes, my wekt zy niet!
Hoe zou zy my doch wekken kunnen,
Die my, sints Lycas laetst bles op zijn riet,
Niet slapen liet! — niet slapen liet!

De overzetter van Marmontel's Romance: (*Lieder des Deutschen* B. III. S. 245.)

Soll Aurora mich einst hassen/
Sie die jetzt vor liebe giert:
O! so lasset mich erblaffen/
Einen tag zu vor erblaffen/
Ehe sie mich hassen wird.

Be-

Bekend is het fransche stukje, *Le Souhait d'une bergère*: (zie Hist. & règles de la Poësie Française p. 178.)

Un Berger plus beau que le jour
 Me disait dans un bois au lever de l'aurore:
 Iris, si tu voulais que j'y revinsse encore,
 Tu me verrais mourir d'amour.
 Ah! m'en dut-il couter la vie avec la sienne,
 N'importe, Amour: faites qu'il y revienne!

de gedachte op zich zelve is fraei: doch ene herhaling, vooral in den laetsten regel, zou dezelve zeer versierd hebben: Hagedorn heeft 'er een gebracht in zyne vertaling: (*Poëtische Werken Th. III. S. 34. verg. de Lieder der Deutschen B. I. S. 80.*)

Dort / wo im thal die schranke Erlen stehn /
 Hielt mich mein Schäfer an / bey jenen frischen quellen /
 Und sprach: gebötest du mich wieder einzustellen /
 Du würdest mich für liebe sterben sehn.
 Ach / liebe! kostet es auch unzer beider leben /
 So laß / o laß ihn' doch sich wieder her begeben!

In ene Nederduitsche vertaling van dit stukje heeft men drie herhalingen gebracht. De lezer oordeele of dit de zachtheid vermeerdere:

't Moet hieromtrent zijn, dat my Damon giat'ren liet:
 Hoe teder was dat scheiden!
 „Gaet, sprak hy, Phillis gaet uw' schaepjes elders weiden,
 „En maek, dat gy my niet meer ziet;
 „Ontmoette ik u, wijl ik u toch moet derven,
 „Ik weet, ik zou van liefde sterven.”

646 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

O liefde! *al kostte 't hem, al kostte 't beider leven,*
Zoo laet, o laet hem toch zich weêr hierheen begevent

V.) De herhaling kan verder gebruikt worden om iets sterk en krachtig uittedrukken, vooral 't geen men gevoelt. Ovid. (Heroïd. IV. 19.)

Venit Amor gravius, quo serius. Urimur intus,
Urimur: & cœcum pectora vulnus habent.

Bonarelli (Filli di Sciro A. III. sc. 1.)

Io ardo, io ardo, io fon tutta di foco:

— — — — —
Aminta, anima mia,
Aminta, a te mi dono,
Io farò tua: &c.

M. Colardeau (*Lettre d'Héloïse à Abélard.*)

Héloïse aime & brule au léver de l'aurore,
Au coucher du soleil elle aime & brule encore,
Dans la fraîcheur des nuits elle brule toujours.

Guarini: (Pastor fido I. 4.)

So ben'io, so ben'io,
Quant'esser può del tuo perduto figlio
La rimembranza à te felice augurio.

Stein in de Lieder der Deutschen: (B. I. S. 163.)

Die/ der du sagst: ich will den Sieg gewinnen!
Neh laß doch nie das süsse gift der lust/
Laß es doch nie nach deinen herzen rinnen.

Ovid.

Ovid. (*Fast.* IV. 365.)

*Qui bibit inde, furit: procul hinc discedite, quæ est
Cura bonæ mentis; Qui bibit inde, furit.*

de uitwerking, die de herhaling doet byzonder in het voorbeeld van Ovidius, steekt te meer uit als men de navolging van Marino vergelijkt, die 'er geene heeft: (*Adone VII.* 85.)

*La lusinga è costei. Lungi fuggite
O di falso piacer folli seguaci.*

deze van Tasfo is daerom beter: (*Aminta A. I.* sc. I. vs. 190.)

*'l raccontava
Nell'antro dell'Aurora, ove fu l'uscio
E' scritto, lungi, ab lungi ite, profani!*

't geen eigenlijk het bekende, *ἕκασ ἐκασ ἐστὶ βέλῆλοι*, van de Grieken, is. —

In 't geheel als men iets nadrukkelijk aen een ander wil mededeelen, 't geen men door eigene onderzinding of andere sterke overtuiging geleerd heeft: Virgil. (*Ecl.* I. 4.)

*Nos patriæ fines & dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus: tu, Tityre &c.*

Daer de herhaling tevens dient, om de tegenstelling te sterker in het oog te doen lopen: L. Camoens *Soneto LXVIII.* (*Obras T.* III. p. 388.)

*Ob quanto melior he o supremo dia
Da manfa morte que o do nacimiento!
O quanto melior he hum sò momento
Que livra de annos tantos de agonia.*

(verg. Sonet. x. p. 369. en de gehele LXXI. p. 399.
die zeer fraei is.) M. Colardeau: (*Lettre d'Heloise
à Abélard.*)

Mais Dieu seul, me dis tu, Dieu seul doit y prétendre.

Young, *the Complaint*: (Night. I. vs. 101.)

*Ev'n silent night proclaims my soul immortal;
Ev'n silent night proclaims eternal day.*

Dezelfde: (N. VII. 772.)

*Wretched prefers to this round of pains!
Wretched capacity of phrensy, thought!
Wretched capacity of dying, life!*

(en N. V. 408.)

*In the same brook none ever bath'd him twice,
To the same life none ever twice awoke.*

Het laetste voorbeeld behoort eigenlijk tot deze plaets
niet: doch het dient met het tweede om te tonen dat
de herhaling vooral fraei en krachtig is, wanneer de
voorgestelde zaken, of overeenkomen, of tegen elkan-
der overgesteld worden: — verg. de aenmerkingen
op deze plaetzen van den Prof. Ebert, aen wien Duitsch-
land ene overzetting der *Nachgedachten* verschuldigd
is.

is, die benevens den engelschen text gedrukt en met oordeelkundige ophelderingen voorzien, in Brunswijk 1763. 8°. in het licht gegeven is: en welke men onnavolgbaer zou gehouden hebben, had men dezelve in ons land onlangs niet geëvenaerd: (Youngs Klagen Th. II. S. 70. 176. Th. III. S. 137.) — Hiertoe kan men de plaets van Ovidius brengen, by wien Sappho tot Phaon zegt: (Heroïd. XV. 39.)

Si, nisi quæ facie poterit te digna videri,
Nulla futura tua est: nulla futura tua est.

hoewel ik voor my noch niet weet of ik deze herhaling fraei moet houden. Pope heeft in zyne overzetting ook eene herhaling, en my dunkt dat hy hier, zoo ergens, zijn origineel overtroffen heeft: (Works Vol. II. p. 5.)

If to no charms thou wilt thy heart resign
But *sue* a merit, *sue* as equal thine:
By none, alas! by none thou canst be mov'd;
Phaon alone by *Phaon* must be mov'd.

— De volgende van denzelfden dichter is beter, om de tegenstelling: (de Remed. Am. vs. 317.)

Quam mala sunt nostræ, dicebam, crura puellæ!
Nec tamen, ut vere confiteamur, erant.
Brachia quam non sunt nostræ formosa puellæ!
Et tamen, ut vere confiteamur, erant.

M. Colardeau: (*Lettre d'Heloise à Abélard:*)

S s s

Que

Que l'amour, dans tes bras, avait pour moi des charmes!
Que l'amour, loin de toi, me fait verser des larmes!

evend.

Du crime au repentir un long chemin nous mène,
Du repentir au crime un moment nous entraîne.

VI.) Zy heeft verder plaets in ene uitdaging. Horatius zegt van een onbesproken en eerlijk man: (L. III. Od. III. 7.)

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Dat hier ene herhaling fraei zou geweest zijn, blijkt uit de navolging van Hier. Angerianus: (Erotopægn. p. 217.)

Conscia mens recti fida est custodia: dumque
Nil obsum, mea quo membra pavore tremant?
Tota ruat cœli moles, non terreor: Ipsa,
Ipsa ruant in me fulmina, lætus ero.

VII.) En in een verwijt. Horat. (L. III. Od. V. 17.)

— *Signa ego Punicis*
Affixa delubris & arma
Militibus sine cæde, dixit,
Decerpta vidi: vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero.

Val. Flaccus: (L. IV. vs. 745.)

Nos quoque, nos Amycum tanto procul orbe remoti
Sensimus.

en

en nog eens: (VII. 44.)

Quinquaginta Afiam (pudet heu!) penetrarit Jafon
 Exsulibus! meque ante alios sic spreverit *una*,
Una ratis, spoliū ut vivo de rege reportet?

Claudianus: (in Rufin. II. 402. ubi v. Heinf.)

Hac petit, *hac* Stilico, quem iactas pellerē, dextra
 Te ferit.

by Petrarca is 't een klagend verwijt: (Soneto 283.)

Hor bai fatto l'estremo di tua possa,
 O crudel morte; *hor bai* 'l regno d'Amore
 Impoverito; *hor* di bellezza il fiore,
 E 'l lume *bai* spento e chiuso in poca fossa.
Hor bai spogliata nostra vita, e scossa
 D'ogni ornamento e del sovrā suo honore.

VIII.) Eindelijk is de herhaling ook van gebruik
 by de herinnering van een zaak, vooral zoo dezelve
 veel indruk en aendoening verwekt heeft. Reland:
 (Galat. X. 82.)

Silva nemusque, meis oculis gratissima Tempe:
 Conscia deliciis *silva nemusque* meis!
 Dilectæ salvete umbræ: &c.

(ibid. XIII. 11.)

Me miserum! *illa* animæ quondam spes unica nostræ,
 Ingenio causam quæ dedit una meo: (d)

Illa

(d) Een ander zou mogelijk liever geschreven hebben:
Materiam ingenio &c. de gedachte is van Tibullus geno-
 men, die zegt: *Ingenium nobis sola puella dedit.*

652 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

Ille mihi toties reliquis praelata puellis,

Et Veneri forma par Galatea, fuit.

Nostra fuit, nigrisque indigna reconditur umbris:

Hei mihi, quod possim dicere nostra fuit!

De herhaling in deze plaets is te fraeijer om de dubbele beteekenis van het latijnsche woord *fuit*. Eerst zegt hy: *Galatea, de schone Galatea is 'er geweest, d. i. is gestorven*. Dan: *Zy is de myne geweest, haer dood treft my byzonder om de betrekking die ik op haer had: Helas! dat ik zeggen kan, zy, die de myne was, is 'er geweest*. — Æneas zegt by Virgilius: (Æn. II. 274.)

*Hei mihi! qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore! —*

voeg hier by 't geen Philips in den mond van Andromachè legt: (the distressed Mother A. IV. sc. 8.)

I soon discern'd my slaughter'd Hector's shade:

But, oh! how changed! Ye Gods, how much unlike

The living Hector!

Tasfo heeft de plaets van den latijnschen dichter nagevolgd, maer hy heeft de kracht der treurige herdenking niet weinig vermeerderd door de herhalingen die hy 'er inbrengt: (Aminta IV. sc. II. 36.)

Io era a mezzo 'l colle, ove avea tefe

Certe mie reti, quando assai vicino

Vidi passar Aminta, in volto e in atti

Troppo mutato de quel ch'ei soleva,

Troppo turbato, e scuro. Io corsi e corsi

Tanto, che' l' giunsi e lo fermai.

— tot

— tot de herhaling in het herdenken in 't gemeen, behoort vooral de plaats van den Apostel: (2 Cor. XI. 26.) Zoo zegt een herder by Ant. On-garo: (Alcéo Atto V. sc. 3. vs. 4.)

O cara Eurilla mia, *dopo* si lunghi
Travagli, e *dopo* tanti e si diversi
Perigli, io pur ti godo, e pur sei mia:
Io ti vedo, *io* ti tono, e non ho quasi
Fede a mi stesso, e temo di sognarmi.

EUR. *Io* sono, *io* sono Eurilla, *io* son colei
Che ti fu tanto ingrata — colei sono
Che non potea vederti; *io* sono Eurilla
Che si t'offese.

Charlotta de Bourbon aen Willem I. (L. W. v. Mer-kens Gedichten bl. 56.)

O sombre bede-cell *getuige* van mijn klagen,
Getuige, hoe mijn oog in haar geweën verdrinkt!

Bonarelli: (Filli di Sciro II. 3.)

All'hor che la vedrai
Arder tutta d'amor, e in questi campi,
In questi proprii campi,

— — — — —
Allor che la vedrai
In braccio al suo bel Niso &c.

(verg. V. 7.) — Nooit werd een herhaling in het herdenken beter gebruikt dan in den *Brief van Jacob aen Rachel*: (Proeve van Dichtoeff. bl. 81.)

654 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

O lief herdenken van een onbesprooken weelde,
Waervoor al 't hertenleed verdween in ydle lucht!
Gelukkig leven, dat zoo vaek myn zinnen streelde,
Waer zija gy been gevlucht? waer zija gy been gevlucht!

Hiertoe behoort ook de voorstelling van ene zaek,
die men zich krachtig verbeeldt: zoo zegt Laodamia
by Ovidius: (Heroid. XIII. 140.)

*Ipſa ſuis manibus forti nova nupta marito
Imponet galeam, barbaraque arma dabit.
Arma dabit: dumque arma dabit, ſimul oſcula ſumet.*

IX.) Ene herhaling is ſchoon, als 'er een omſchry-
ving is en de uitdrukkingen eenigzins veranderd wor-
den, als in de volgende voorbeelden: de Graef Ha-
milton: (Oeuvres T. V. p. 97.)

Unique objet de ma tendreſſe,
Vous dont je veux ſuivre la loi:
Malgré les loix de la Princeſſe,
*N'aurez vous pas pitié du tourment qui me preſſe,
N'aurez vous pas pitié de moi!*

Guarini: (Paſtor fido IV. 7.)

*Oi mè, che veggio?
Oi mè, Silvio infelice,
Oi mè, che hai tu fatto?
Hai ferito un paſtor ſotto la ſcorza
D'un lupo! o fiero caſo, o caſo acerbo
Da viver ſempre miſero e dolente.*

Filli di Sciro (II. 3.)

Per-

*Per te, per te Aminta,
Per te, mà tu nol fai, mà tu nol envi',
Per te nacque dal Cielo
La bellissima Celia?*

(en V. 9.)

** A voi ciò hosti, ò Traci, e voi vivete*

— — — — —
Voi vivete felici amanti e sposi.

Zeer fraei is de vinding van Tasso : hy had eerst een stukje gemaekt, *l'Amore fuggitivo* : 't geen naer 't grieks van Moschus nagevolgd is, gelijk wy elders aengemerkt hebben. Venus, haer' zoon verloren hebbende, belooft daer aen elk die hem wederbrengt, *o dolci bacci, o cosa altra piu cara* : vs. 43. Naderhand zijn Herders-stuk de *Aminta* schryvende, bracht hy 'er dit in te pas, doende Cupido het theater openen, en verhalen hoe hy weggelopen was, en zich verbergen wilde voor zijn moeder. „Hoeveel moeite „ zy ook doen mag, zegt hy, zy zal my niet licht „ weder krygen : (Prologo vs. 33.)

Ella mi segue,

Dar promittendo a chi m'infegna a lei,

O dolci baci o cosa altra più cara.

Quasi io dare in cambio non sia buono

A chi mi tace o mi nasconde a lei,

O dolci baci o cosa altra più cara.

X.) De beste herhalingen zijn, als 'er een opklimming

656 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

ming, of liever een trap (*climax*) is. Charlotta de Bourbon by Juffr. van Merken : (Gedichten bl. 54.)

Had ik nog in dien stond *mijn moeder* mogen groeten,
Mijn moeder op het hoogst met haren spruit begaen!

(Taffor fido IV. 5.)

Padre mio, caro padre,
E tu ancor m'abandonni?
Padre d'unica figlia,
Così morir mi lasci en non m'aitti!

M. Colardeau: (*Lettre d'Héloïse à Abélard*: vs. 8.)

De mes feux, mal éteints, qui ranime l'ardeur?
Amour, cruel Amour! tu renais dans mon cœur!

zie ook L. Camoens Os Luziadas Canto IX. str. 37.
en Elegia 3. 4. (Obras T. I. p. 305. T. III. p. 417.
421.)

XI.) Of in 't geval van een Echo : 't zy dat die
uitdruklijk gemeld wordt, 't zy dat men ze alleen
moet veronderstellen. Virgilius: (Eclog. V. 64.)

Ipse sonant arbusta *Deus, Deus* ille, Menalca!

(Eclog. VI. 44.)

His adjungit *Hylam*, nautæ quo fonte relictum
Clamassent: ut littus *Hyla! Hyla!* omne sonaret.

Broekhuizen: (Gedichten bl. 13.)

— Het heugt my wel wat Veenrijk te verhalen
Van 't knaapje *Hylas* plagt, en van *Alcides* dwalen:

Hoe

Hoe hem Nychea, die de lent ten ooge uit ziet,
 Verstak in 't blanke nat en dichtbegroeiide riet:
 Hoe hem Alcides zocht, te jammerlijk verlegen,
 Door hegge, en struiken, en door ongebaande wegen:
 Hoe d' Echo, daar hy dol van min het wout dooliep,
 Hem nabaude op zijn kreet, en *Hylas*, *Hylas* riep.

verg. bl. 12. 15. 30. enz. — De Baron von Kleist, in het bekende lied: *Sie schiehet fort &c.* (Lieder der Deutschen B. III. S. 178.) 't geen M. Marmontel in 't Fransch nagevolgd heeft, doch al te flaeuw: (zie zyne Poëtique Française T. I. p. 161.) aen het einde:

So klagt' Amynt/ die augen voll von thranen/
 Den gegenden die flucht der Salage:
 Sie schienen sich mit ihm nach ihr zu sehnen/
 Und seufzten: Salage!

Abélard aen Heloïse: (Lettres en vers par M. Dorat Paris 1766. chez Jorry p. 42. verg. le Trésor du Parnasse T. II. p. 119.)

Je cherche les rochers & les antres funebres,
 J'aime à m'ensévelir dans l'horreur des tenebres.
 Là j'appelle *Heloise*, & dans ma sombre ivresse
 Je crois entendre encor ta voix enchanteresse;
 Un lamentable echo, sur les ailes des vents,
 Semble me renvoyer tes longs gémissemens:
 Et sans cesse, frappant mon oreille surprise,
 Répète en sons plaintifs: *Heloise*, *Heloise!*

IIde DEEL.

T t

VOOR

658 PROEVEN UIT DEN DICHTKUND.

voortreffelijk is de Echo by Mr. Gresfet: (Oeuvres
T. I. p. 318.)

Daphnis n'est plus, envain nos Muses le regrettent:
Les pleurs sont superflus;
Je le demande aux bois, & les bois me repètent:
Il n'est plus, il n'est plus!

Men heeft dit nagevolgd in ene onuitgegevene *Roman-
ce* op Orfeus, te lang om hier geheel inteplaetsfen:
het begin is:

Air: *L'Amour m'a fait la peinture.*

Chantons les malheurs d'Orfée,
Et versons sur eux des pleurs:
De sa triste destinée
Une critique insensée
Défigure envain l'horreur. (e)

Euridice aimable & belle
Le charma par ses attraits:
Des époux le vrai modèle,
Il ne vivait que pour elle,
Pour lui seul elle vivait.

Couple heureux, parfaite image
D'un destin trop enchanteur!
Par quelle funeste rage,
La fortune trop volage
Fit-elle votre malheur?

Aiant

(e) Zie hier boven Hoofdst. XIV.

Aiant tout ce qu'il desire,
Et chaque jour plus heureux,
Le Chantre monta sa lire:
Dans le fort de son delire,
Il se croit égal aux Dieux.

Craint-on rien, lorsque l'on aime?
De Jupiter sur ce point
La jalousie est extrême:
Punissons-le en ce qu'il aime,
Dit-il au cruel Destin.

D'un ormeau paré de lierre
Euridice voit les liens:
„ De même mes bras le serrent! ”.....
Tout d'un coup une vipère
Sort & s'élançé à son sein.

Ses cris appellent Orphée:
Il jette son chalumeau,
Vole, la voit expirée:.....
Amans, écartons l'idée
De cet effraiant tableau!

Nuit & jour l'écho sauvage
Répète ses cris aigus:
Partout dans le voisinage
Une voix sort des bocages
Tu n'es plus, ah tu n'es plus! &c.

Veele dichteren hebben by gelegenheid van dezelfde fabel gebruik gemaakt van herhalingen en Echo's : zie de voorbeelden hier boven aengehaeld §. III. Zoo ook John Gay : (Trivia B. II. vs. 397.)

So when the Thracian furies Orfeus tore :
 And left his bleeding trunk deform'd with gore,
 His fever'd head floats down the silver tide
 His yet warm tongue for his lost confort cry'd ;
Eurydice with quiv'ring voice he mourn'd,
 And Hebers banks *Eurydice* return'd (f).

Alles overtreft het Hoogduitsche lied in onrijm van Lange , waarvan de zachtheid onnavolgbaer is : (Lieder der Deutschen B. I. S. 27.)

216

(f) Virgilius heeft dezelfde gedachte :

Tum quoque marmorea caput a cervice revulsum
 Gurgite cum medio portans Oëagrius Hebrus
 Volveret: *Eurydicen* vox ipsa & frigida lingua,
Ab miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat.

't Geen de Hertog van Buckingham dus overzet : (Works Vol. I. p. 107)

His head, torn off from the fair body, swims
 Down that swift current where the Heber flows
 And still its tongue in dolefull accents goes.
Ab poor Eurydice! he dying cry'd;
Eurydice! resounds from ev'ry side.

Doch ik beken, dat zy my zeer buitensporig voorkomt, en altijd geweldig gestoten heeft.

Als Orfeus thranend seine saiten
 Zu bängen trauerliedern rührte /
 Rief Echo mit gebrochener stimme:
 Eurydice!

Dies wort durchlief die krummen thaler /
 Die weichte rauschen in dem büschen /
 Mit zärtlich seufzendem gelispel:
 Eurydice!

Noch tönt im Thracischen gesilde /
 Noch höre man an dem hohen ufern /
 In hell gesürnten stillen nächten:
 Eurydice!

Und könnte' ich auch wie Orfeus spielen /
 Und risse dich / o meine Doris /
 Das unerbittliche verhängniß
 Aus meinem arm! enz.

XII.) Zie daer verscheide gevallen, Lezer, waer-
 in de herhaling van één of meer woorden voor een
 sieraed mag gehouden worden. Die zich deze voor-
 beelden eigen maekt, zal licht onderscheiden de her-
 halingen, die of volstrekt wanstaltig, of die wel niet
 kwaed doch krachteloos, of eindelijk die onverschil-
 lig zijn. Tot de eersten, die te weten welken in
 een vers misstaen, behoort dit van Vondel: (Ovid.
Hersch. B. IV. vs. 195.)

Wil't *lijk* nastappen, en; *gelijk* een *lijk*genoot,
 Dit *lijk* geleiden.

de Hr. Huydecoper heeft te recht de verregaende kwalijkkluidendheid, van de viermael in anderhalven regel zonder reden herhaelde filb *lijk*, aangemerkt: (Proeve van T. & D. bl. 219 220.) — Ene schoonheid kan niet te veel of te verscheiden worden aengetoond: maer één voorbeeld is genoeg van een gebrek; anders zijn 'er genoeg kwalijkkluidendheden van dezen aert by de dichteren voorhanden, waarmede ik de ooren myner lezereu zou kunnen kwetsen.

XIII.) Een tweede soort van herhalingen is 'er, die wel niet kwaed op zich zelfs, doch krachteloos zijn en niet veel om 't lijf hebben: — H de Groot verëerde de uitgave der oude Zegelringen en gesnedenene Stenen (*Dactyliosbeta*) van zijn vriend A. Gourlay, met ene fraeije en kunstige Elegie, waervan ieder hexameter begint met het woord *Annule*, zoo dat elke twee verzen ene byzondere eigenschap van den ring bevatten, op deze wijs:

Annule principii nunquam pereuntis imago,
 Et cui vel finis nulla, vel ipse tibi;
Annule, qui cœli specie redeuntis in orbem
 Telluris cohibes omniparentis opes;
Annule, qui rigido &c.

In denzelfden smaek is de *Canzon*. XLIX. van Petrarca, behelzende een lofzang aen de H. Maegd, waarmede hy zyne *Canzoni en Sonetti* bestuit: iedere *strophe* begint met het woord *Vergine*, en bevat ene byzondere deugd of eigenschap waerom haer de dichter

ter roemt, als *verginè bella*, *verginè saggia*, *verginè pura*, *santa* &c. die in de stropha zelfs verder uitgebreid worden. In dit soort dient de herhaling als 't ware voor een *lemma* of korten inhoud, en maekt dat men de orde en schakel der gedachten, welke de dichter gehouden heeft, gemaklijk na kan gaen. De vinding daervan is op zich zelfs niet onaerdig, en kan voor een enkele keer doorgaen. Doch ik voor my beken te zeer aen den Franschen smaek gewend te zijn, om veel behagen te vinden in iets dat wat veel heeft van 't geen men noemt *esprit de système*, en 't geen aen een dichtstuk een zeker *scientifiek* voorkomen geeft dat ondraeglijk is, en waerby ik my niet beletten kan altijd te herdenken aen dien goeden Wolfiaen, die, naer 't verhael van Montucla, een dichter van zyne kennissen zocht te bewegen om een dichtstuk te schryven *methodo mathematicorum*, met al zijn toebehoren van *theoremata*, *problemata*, *scholia*, *collaria*, en het gulde Q. E. D. ten refrein van elk couplet. Luiden, wier vinding ten einde is, en die echter dichters willen zijn, kunnen dit ontwerp voor 't minst nog aenvaagen, & *laudem novitatis habebunt*. — Maer ik keer weder tot mijn stuk: Iets 't geen elk ten minsten sluiten moet in de aengehaelde voorbeelden van Grotius en Petrarca, is de styvigheid, die het zelfde woord, gedurig op de eige plaets wederkomende, noodzakelijk aen dezelve moest geven. Ik zou daerom verkiezen de uitweiding die L. Camoens maekt over de *Heilige liefde* in zyne *Outavas* op het feest van St. Ursula met hare maegden:

den: (Obras T. III. p. 429. sqq.) De herhaling is daer niet enkel aen het begin der verzen verbonden, maer kooft ook tusschen beiden, en schijnt even daer door losser. Alleen herhaelt hy het woord *amor* al te dikwils. 42 malen hetzelfde woord in 40 verzen van 5 voeten, is mogelijk 2 derden te veel. Ik zou de plaets uitschryven zoo zy niet te lang was, en ik niet vermoedde dat veele myner Lezeren ene Portugeesche plaets van 40 regels overslaen zouden.

Tot dit foort behoren ook de herhalingen van klanken en gelijkluidende silben in een vers: die te veel gebruikt zijnde misstaen en ontsieren, gelijk in 't voorbeeld van Vondel: doch op zijn pas gebruikt het vers ene zekere *harmonie* of zoetluidendheid geven, hoewel zy krachteloos zijn met opzigt tot den zin (g), b. v. dit van Tibullus, *Me mea paupertas* &c. De beste verzamelaers van dichtkundige schoonheden N. Heinsius, Broukhuisen, Burman, Menage, en Huydecoper, hebben zich de moeite gegeven om veelen van deze onschuldige klankherhalingen by een te zoeken, daer ik geene nieuwe voorbeelden by zal voegen: men moet 'er alleen Mur-

ra-

(g) Hoe veel anders de herhaling byzonder van dezelfde rijmwoorden doet, om *harmonie* in een vers te brengen, is byzonder aengetoond door den Hr. J. A. Schlegel in ene verhandeling van der *Harmonie des Verses* die de IXe. Beilage is by zyne hoogduitsche vertaling van het stukje van den Abt Batteux, *Les beaux arts reduits à un principe*: (Einschränkung der schönen Kunst auf einen einzigen Grundsatz. Leipzig 1759.)

ratori by vergelyken : (della perfetta Poësia Italiana T. I. p. 554.) (b).

— Eindelijk tot de onschuldige herhalingen, dat is die geene byzondere kracht hebben, breng ik ook deze van Virgilius : (Eclog. IV. 58.)

*Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.*

't geen onder anderen ook Malherbe nagevolgd heeft : (Poësies L. II. p. 22.)

*Quand la rebellion, plus qu'une Hydre féconde,
Aurait pour le combattre assemblé tout le monde :
Tout le monde assemblé s'enfuirait devant lui.*

Deze herhalingen werden reeds in den tijd van Macrobius voor zeer fraei gehouden : (zie hem Saturn. V. 14.) en Vida zegt 'er meer aertig dan oordeelkundig van : (Poëtic. L. III. vs. 143.)

*Quid sequar ulterius quanta dulcedine captas
Detineant aures, vocem cum rursus eandem
Ingeminant, modo non verborum cogat egestas.
Pan etiam Arcadia neget hoc si iudice praefens,
Pan etiam Arcadia dicam te iudice vanum.*

(verg.

(b) Hiervan moet men wel onderscheiden die klankherhalingen, welken Dichters gebruiken om aftefchilderen 't geen zy moeten verbeelden, en die ene voorname schoonheid in de Dichtkunde uitmaken, welke behoort tot de plaets van *het scbilderachtige in de dichtkundige beschryvingen.*

(verg. Menage Obsf. sur Malherbe L. II. p. 271. sq.) Ik voor my, gelijk ik dezelve niet afkeuren kan, beken 'er evenwel niets ongemeens in te vinden; en was ik een dichter, ik zou ze voor my niet zoeken, 't geen Menage zegt gedaen te hebben. Ieder heeft hierin zijn smaak: doch dit is zeker, dat zy ver te stellen zijn beneden die welken wy te voren als voorbeelden van goede herhaling hebben voorgesteld.

XIV.) Eindelijk het laetste soort van herhalingen zijn die welken volkomen onverschillig zijn, niets hebbende dat men afkeuren, doch ook niets 't geen men pryzen kan. Malherbe, die ik in de hand heb, heeft 'er verscheiden: *Des raisons immortels l'immortelle clarté*: (L. I. p. 8.) *Aux plaisirs éternels une éternelle part*: (p. 13.) enz. Zie Menage Observ. p. 40.

XV.) Alle deze laetste herhalingen, die ik tot drie soorten gebracht heb, zijn ver beneden de anderen: En in 't gemeen moet men dezen regel vasthouden, *dat geene herhaling fraai is, dan die waervan men de reden kan nagaen, waerom de dichter dezelve gezocht heeft, en die teffens de uitwerking doet, die by zich daerdoor heeft voorgesteld.* Eén voorbeeld leert in dezen meer dan alle lessen die men zou kunnen opgeven, en 't is naar goede voorbeelden alleen dat een jong dichter zijn smaak en oordeel moet vormen: in het meerdere, in het mindere. *In tenui labor, at tenuis non gloria.*

G E D I C H T E N.

A A N D E N
WELEDELEN GESTRENGEN HEERE;
MR. L U C A S T R I P;
Raadsbeer der Stad Groningen, enz. enz.

Bij de uitgave van zijn

TIJDWINST IN LEDIGE UUREN,

Onder de letters M. L.

Doch, bijzonderlijk, op het daarin geplaatste uitmun-
tende Dichtstuk, ten opschrifte voerende,

Godt zichtbaar in 't onaanzienelijke.

ó **T**RIP! wilt gij uw' naam *vermommen*;
Weet, dat uw dichtpen u verraadt,
En straks een' Leezer doet verstommen,
Die konst en oordeel gadeslaat,
En noch bij spel, noch wijn, kan duuren;
Maar Tijdwinst zoekt in ledige uren.

Een hard gevoelen, streng bepleit,
Een stof, een tekst, door speelend gisfen,
Min klaar ontvouwd, dan uitgebreid,
Moge u, somtijds, het wit doen misfen,
Uw' Godvrucht, en 't natuurlijk schoon
Staan echter, blad voor blad, ten toon,

Doch

Doch geen van alle uw puikgezangen
 Verschaft ons aangenaamer stof,
 Die langer d'aandagt houdt gevangen;
 Geen vordert algemeener lof,
 Dan dat, *waarin ge ons God leert merken,*
In 's onaanzienlijkst' zijner werken.

Wat 's uw toneel? een dorre hei:
 Wie zijn uw spreekende Perfoonen?
 Een Vlieg, een Blaauwebes, een Kei:
 En moeten die Gods aanzijn toonen?
 Ja, zij verkonden zelfs Gods eer,
 Gods almagt, wijsheid, en nog meêr.

Verwacht niet, onnavolgbre Dichter,
 Verwacht niet, Kristenfilosoof,
 Dat ik, ô schrandre Zielenfichter,
 Ô Breidel van het ongelooft,
 Dat ik uw dichtstuk zal ontleeden,
 Of, hinkende, u poog' natetreden!

Neen, wijze TRIP, ô neen, mijn pen
 Is niet vermaagfchapt aan uw' veder,
 En, daar ik mijn geringheid kenn',
 Buige ik me, eerbiedig, voor u neder,
 En gaa, met graagte, vast ter feest',
 Op de eêlste vruchten van uw' geest.

Maar,

Maar, schoon ge uw ziel, en uwe snaaren,
 Aan God en Godsdienst hebt gewijd,
 Zo lang ge dagen telt en jaaren,
 Denk echter, dat ge op aarde zijt,
 En, zonder lofspraak natejaagen,
 Naast God, ook menschen moogt behaagen.

Ja, 'k twijfel, of 't niet pligtlijk zij,
 Naar wezenlijken roem te streeven;
 Als wij maar, wars van hovaardij',
 Aan 't leerzaam nut den voorrang geeven:
 Is ooit een ingeschapen trek,
 Naar eisch bestierd, een zielsgebrek?

Het pronkstuk uwer konstgedichten,
 Dat, aan geen kerkbegrip vertuit,
 Elk leeren, streelen kan, en sichten,
 Haalt mij uw' lof ten boezem uit.
 Hoor, TRIP, wilt ge allen roem verzaaken,
 Dan moet ge eerst slechte verzen maaken.

Verstand, vernuft, verbeeldingskracht,
 Natuur- schei- tuig- wis- hemelkunde,
 Met oordeel dán te pas gebragt,
 Als u de stof 't gebruik vergunde;
 Dit alles fiert uw meesterstuk;
 Geluk dan, TRIP, nog eens, geluk!

Wat

Wat kan de gaaf van schrander denken,
 Verzeld van grijze kundigheid,
 Ons niet een' schat van wijsheid schenken,
 Als haar 't vooroordeel niet misleid!
 Hiervan geeft ons uw vers bewijzen;
 En zou 'k u dan, ó ТРИЦ, niet prijzen?

Beschouwt m' uw dichtstuk in den grond,
 't Is mannentaal, 't is geest, 't is leeven;
 Elk woord, elk bijwoord weegt een pond,
 En doet den Godverzaaker beeven,
 Die, vaak, voor 't licht der reden blind,
 Zijn' Schepper in uw verzen vindt.

Wie kan aan 't leezen zich verzaaden,
 Daar zo veel wondren van Gods hand
 De sierfels zijn van uwe bladen,
 De slijpsteen van uw vlug verstand?
 Uw pleiten voor een Alvermogen
 Verdient den naam, schier, van betoogen.

Hoe streelt, verrukt ge 't keurigste oog,
 Door geestig schildren, konstig treffen?
 Elk prijst uw vinding hemelhoog;
 Elk hoort m'uw stout penfeel verheffen:
 Dus vrolijk weidt het scherpst' gezigt
 In alles, wat ge schrijft, of dicht.

Maar

Maar, groote Geest, 'k wil niets verbloemen:

Hoe mild ge ook anders zijt begaafd,

Nog echter zou m' u grooter noemen,

Waar' heel uw werk nog meêr beschaafd;

Men kan, in zulke dichtjuweelen,

Geen naauwlijks zichtbaar vlekje veelen.

Verfchoon mijn ongeveinsd bestaan;

't Is uit geen' vitlust voortgesproten!

Op taalfieraaden acht te slaan

Weegt zwaar bij onze Tijdgenooten;

Ja, bij de meesten zelfs zo zwaar,

Als of 't de ziel der dichtkonst waar'.

Zo kies en vies zijn onze Baazen,

Hoe min ook voor 't verwijt beducht,

Dat ze al te graag, te dikwerf aazen,

Op buitenlandsche lettervrucht:

Zij laten elk, dien 't lust, maar smaalen

Op 't lastig ambacht van vertaalen.

Maar dus is 't niet met u gesteld,

ô Denkend Eerlid der Poëeten!

Neen, de achting, die uw werk verzelt,

Hebt ge aan geene andren dank te weeten:

't Is eigen vinding, eigen teelt,

Al wat uw gunst ons mededeelt.

Hde DEEL.

V v

Wie,

Wie, wie doch zou 't dan durven waagen,
 Door zwakgespiede poëzij',
 Uwe eedle pooging te onderschraagen,
 Daar niemand d' eerprijs won dan gij?
Elk wil die blaas van ijdelbeden
Zo ligt ook niet te barsten treden.

Uw brein, geleerdheids voorraadschuur,
 Weet zelfs uw drift nog aantespooren,
 En levert dichtstof, op den duur,
 Daar zo veel schoons uit wordt gebooren:
 Wel, schoei dan nog op netter leest,
 En voeg dus 't minste ook bij het meest'.

Maar, 'k heb te veel mij onderwonden:
 Vermaane ik u, daar ik, helaas!
 Zo vaak, gebreklijk word bevonden?
 Hoe dus vermetel, hoe zo dwaas?
 Verzot, werslingerd op uw toonen,
 Moest ik hen eeren, maar niet hoonen.

Ik hoonen! neen, geloof me, TRIF,
 Het kan me, tot in 't hart toe, deeren,
 Wen slechts u 't minste feiltje ontglipp',
 Waardoor m' u niet genoeg zou eeren:
 't Is dan, men noem' het, zo men will',
 't Is louter een verliefde grill,

't Zou

't Zou vruchtloos zijn, u nateftreeven:
 Nooit denkt ge, of 't is iet ongemeens;
 En moet ik daar een schets van geeven;
 Ei, leen me dan uw dichtpen eens!
 't Is zonder haar niet uitteleggen:
 Elk ziet wel 't fraai', maar wie kan 't zeggen?

Bij u vindt m' altijd gangbre munt:
 Vaar voort dan, deugdgezinde Zanger,
 Als u de Rechtbank tijd vergunt;
 Uw ziel gaat doch van konstmin zwanger.
 Zo worde uw naam, uw faam verbreed,
 In weerwil uwer nedrigheid!

J. D. K.

A A N D E
Z A N G K U N S T.

mijn Latijn nagevolgd.

Ede Zangkunst, oorenstreefster, levenwekster, o Godin,
Niet dan met ontzach te noemen, blaas my thans Uw' invloed in,
Daar ik, vol van heiligen yver, U ter eere dit gedicht
Opzing, en Uw zilvren deugden poog te stellen in het licht.
Gy, gy wordt bemind, eerbiedigd by de Zee- en Hemel-goôn,
Ook by hem, die zijn bevelen geeft in 't naare rijk der doôn.
Gy verdriift de vale zorgen uit het kommerzieke hart,
Als het door herhaalde jamren wordt gepynigd en benard.
Billijk doet het bosch U hulde met het vrolijk pluimgediert,
En 't geslacht der snelle visfchen, dat door heldre stroomen zwiert.
Gy wordt zelfs van woudebewooners blyde erkend, voor uwen staf
Leggen leeuw en wreede tyger hun verwoede neiging af.
Gy houdt, o Godin, 't gevaarte dezer wereld, door Uw macht,
Door Uw' invloed, in beweging, 't geeft al op Uw wenken acht.
Ja men wil, dat Venus dwaalftar met het ovrig starrenchoor
Toonen slaan, doch onbegrijplijk, doch onvatbaar voor ons oor.
Ook verhaalen ons de Wyfen, hoe ge door Uw werking maakt,
Dat de vrucht in 't lijf der moeder dad'lijk in beweging raakt.
O! hoe dikwijls hebt ge ontwapend den getergden Dondergod?
Daar hy zynen fellen blixem aanlei op een heilloos rot.

Mier-

Niervan is het, als men beden voor het brandende outer stort,
 Dar het lieflijk zang- en snaar- spel ook met vrucht gebezigd wordt.
 Als men ook de laatste staatci den gestorvenen verricht,
 Zijn de droeve rouwgezangen 't minste deel niet van dien plicht.
 Ja de schimmen, zegt men, worden zelf verquikt door treurmufijk,
 En wat wonder? 't kan behagen aan den God van 't zielentrijk.
 Beestentemmer Orfeus strekke ten bewyze, op Uw vermaan,
 Edle Zangkunst, dorst hy levend naar den zwarten helpoel gaan.
 Lustig, rustig ging hy, steunende op 't vermogen zyner lier,
 Die hy geestig wist te speelen met een' onnavolgbren zwier.
 't Zielendom staat opgetogen, door dat noit gehoord geluid,
 Daar de Helhond, vol van eerbied, strax de kopren monden sluit.
 Rafernyen staan verwonderd, en de strenge Rhadamant
 Stelt den dichter zijn begeerte, zyne Eurydice ter hand.
 Wie U liefkoost, Edle Zangkunst, is beveiligd voor geweld,
 Veilig voor verborgen strikken, die een loofe vyand stelt:
 Was Arion zelf niet zeker, midden in het pekelnat?
 Daar hy speelende op zijn citer op een zwemmend meerzwijn zat.
 Want terwijl hy na veel zwervens weder naar Methijmnen vaart,
 Zyne schatten met zich meevoert, door zijn kunst by een gegaârd,
 Zocken godvergeten fielen, vlasfende op dat groote goed,
 Hunne handen te bezoetlen met Arions weerloos bloed.
 Onse held, bevrijd van vreesfe, zegt, ik bidde om 't leven niet,
 't Sta my echter vry te speelen, voor het laatst, dit korte lied.
 Zy bewilgen: hy omhangt zich met een heerlijk purpren kleed,
 Maakt zich dadlijk tot het speelen van zijn' zwanenzang gereed.
 Even als die gryfe vogel, wen het doodlijk sterfuur naakt,
 Aan Cayfters groene zoomen, een' verruklijk treurzang maakt.
 Vader Nereus, door de klanken van Arions lier bekoord,
 Komt, omgeeven van Najaaden, zagtjens nadren aan het boord.
 Alle visfchen krygen ooren, en het bulderend geblaas
 Van de winden hield zich stil, men hoorde geen het minst geraas.

Uwe deugden, edle Zangkunst, zingt hy 't meest, Uw groote daên
 Mengt hy in zijn treurgezangen, roept U om Uw' bystand aan
 Gy verhoort hem; dies hy stouder, daar hy U ter eere zingt,
 Boven van het hooge schip af, midden in de baaren springt.
 Gy beschikt terstond een meerzwijn, dat Uw' dienaar blyde en vlug
 Vangend naar het strand behouden heen voert op zijn' krommen rug.
 Dus voer eertijds blanke Thetis, aangeprikkeld door de min,
 Tot den stervelyken Peleus de Thesaaische haven in.
 Gy beloondet deze weldaad, want het meerzwijn slonkert thans,
 En verschrikt de stoutste zeeliën van den hoogen hemeltrans.
 Door de deugd van Orfeus speeltuig dorst de Pagaseefche held
 Met een brose kiel bebouwen 't noit geploegde pekerveld:
 Gy, gy leert onze oorlogshelden moeite noch gevaar te ontvliën,
 Doet hen zelfs den dood verachten, dapper onder de oogen zien.
 Door 't geklank van pauk, van horens, moedigt ge onse benden aan,
 Daar 't gebrom der schorre trommels 't hart in vuur en vlam doet staan.
 Dies wanneer een moedig veldheer roemrijk zegeviert, zet gy
 Aan dat starelyke schouwspel nieuwen glans en luister by.
 Wat vermeld ik, Edle Zangkunst, hoë ge zelfs de dood verjaagt,
 Als gy onbekende quaalen van 't ontroerde lichaam vaagt.
 Van Uw daden weet te spreken 't gansch Napolitaansch gebied,
 Dat zoo dikwijls de Tarantul door Uw magt verwonnen ziet.
 Al wie door den droeven angel dezer spinne wordt gewond,
 Tiert en raaskalt, tot hy plotsling dood ter neër ploft op den grond.
 Dus deed gy, Dejanire, door gerechte min getergd,
 Eertijds Uwen Herkles sneuven op Oeteës hoog gebergt.
 Wonder is 't, dat voor die landplaag nergens kruid gevonden wordt,
 Hier schiet uitgeleerde Febus, hier schiet Esculaap te kort.
 Gy legt echter door Uw invloed deze woede strax ter neër,
 Geeft het ongestelde zintuig zijn gewoone kalnte weër.
 Gy bedaart de heetste toorne, legt de gramfchap aan den band,
 En outwringt de felle geesfels uit der Vloekgodinnen hand.

Doods-

Doodsbenauwde harten strekt ge tot een heerlyke artzeny,
 Zet aan neêrgebogen zielen nieuwen lust en leven by.
 Toen Achil voor Trojes wallen werd geplaagd met minnesmart,
 Schoon de woende Hector 't leger van de dappre Grieken tart,
 Grijpt hy echter niet naar wapens, daar de stoutste ziel voor schrikt;
 Tot den ondergang dier vesten door het Noodlot zelf beschikt.
 Noch door overgrooten gaven, noch door welbespraakte reên,
 Om den vyand 't hoofd te bieden, wordt hy van Ulix verbeên.
 Geene zucht tot landsgenooten noopt hem weder aan ten strijd,
 Gy alleen, o Zangkunst, zijt het, wie hy zyne vriendschap wijdt.
 Febus heeft vaak op de citer, onder zijn bemind geboomt,
 Dafnes fierheid gaan beweenen, daar de silvren Peneus stroomt.
 Meer dan eens ook heeft hy de ooren eener jonge maagd verrukt,
 Door het streelen der gezangen de gewenschte vrucht geplukt.
 Gy, Godin, hebt door 't vermogen Uwer deugden 't aardsch geslacht,
 Ongetemd en woest van zeden, tot een' betren stand gebracht.
 ,k Zwig de hooggestichte muuren van Uw wonderstad, Thebaan,
 Toen de steenen door een speeltuig gingen op hun' hoefslag staan.
 Ja al had ik duizend tongen, ware ik niet dan enkel tong,
 Nog zou my de kracht ontbreken, dat ik U naar waarde zong.
 Als het veld door guure vlagen diefsch ontkleed wordt, als de vorst
 De aarde toefluit en bekneld houdt in een marmerharde korst.
 Als de dankbaarste aller voglen heenen vliegt naar warmer oord,
 Als men geene boschkoraalen in de naakte boomen hoort.
 Dan vergoedt gy, Edle Zangkunst, die vergoedeloofse schaê,
 Bootst door Uwe hemelvallen 't pluimgedierte keurig na.
 Komt nu, lasterzieke geesten, lustig, Momus nazaat, spreek,
 Zeg, wat aan het groot vermogen dezer hemelmaagd ontbrek'.
 't Uur zal komen, dat de Zangkunst, recht zal vordren van haar zaak,
 Gy het zwaar gewicht zult voelen heurer lang getergde wraak,
 Dan, dan zal ze U strax verwyfen tot een' eeuwig donkren vloed,
 Vloed, die niets dan schoore kikkers, niets dan stomme vischen voedt.

En terwijl ge tot de keel toe ligt te flinken in 't moeras,
 Zal u nacht- en schuif- uil streelen met hun eindeloos gekras.
 Maar voor hun die Zangkunst eeren, is een zaalger oord bereid,
 Dien een stroom, vol zuivren honig, van 't gevloekte landschap scheidt.
 Daar verheft het nachtegaaltje, voor geen' wreedaart nu meer bang,
 Met de lelyblanke zwaanen, een oneindig maatgevang.
 Daar wordt hart en oor veroverd door 't gejuich van Pindars lier,
 Beurtling wordt die weêr vervangen door des Venusyners zwier.
 Daar is zy, die stuurschen Faön niet tot min bewegen kon,
 En verheft haar blyde klanken vrolijk met Anacreon.
 Daar's Arion, door Uw' bystand ver bekend door 't wereldrond,
 Daar plukt Orfeus, zonder stoornis, kusjens van zijn Egaas mond.
 'k Spreek niet van ontelbre helden, welker onvergangbre roem
 Jaar en eeuwen zal verduuren, juist zoo lang men Zangkunst noem.
 Gy, Godin, ontvang dit dichtstuk, dat ik zong, schoon zonder kunst,
 'k Offer 't als een blijk van achting, gy bekroon het met Uw' gunst.
 Zo, zo moete Uw aanzien, Zangkunst, eeuwig groejen, en Uw macht
 Werde meêr en meêr by menschen en by Goden hoog geacht.

HENRICUS BOLT.

BLAD-

B L A D W Y Z E R

V A N

WOORDEN EN ZAKEN.

A.

- A** het onscheidbaer voorzetsel heeft eene berovende kracht. *bladz.* 165
- Ablativus absolutus** verwerpen. 343. env.
- Adebatten**, d. i. *Waterbata-vieren*. 14
- Adelet**, *aquila*, afgel. 167
- Adverbia**, in onze tale op eene byzondere wyze gevormd, door de s by allerlei foort van woorden te voegen. 180
- Aenbidden**, een woord in den smaek der ouden. 411
- Aengeboren trek** moet gevolgd worden om in eenige zaek, uit te muntten. 85
- Aenroeping van heidensche Godheden in Christenschyvers te mispryzen.** 294
- Voorbeelden van eene goede aenroeping.** 295
- Aerde, zonen der) wie, zoo genoemd.** 204
- Afleiding van woorden onzer tale, uit de Latijnsche niet te vermenigvuldigen.** 395
- A** by de ouden dikwijls overtollig. *bladz.* 19
- Alekto** verschriklijk beschreven. 129
- Alouden**, wel te verstaen van groot belang. 6. Verkeerde achtning voor hunne schriften. 9
- Alwaer**, d. i. *langs welken weg.* 18
- Almond** (Longob.) wat beteekene. 165
- an anne**, d. i. *ende.* 44
- Αναψυχεν**, wat beteekene. 557
- andragen**, d. i. *dragen.* 55
- anegaf**, d. i. *gaf.* 55
- anewolghen**, d. i. *volgen.* 55
- Anpaldus**, een muntmeester der *Frankische Vorsten.* 385. Waer hy gewoond hebbe. 388
- Apollo** fraei beschreeven. 137
- Armoede**, welke by woorden by dit woord pasfen? 149
- Abe**, by de ouden dikwijls overtollig gebruikt. 46.
- Somtijds het zelfde als van.** 47
- aben**, d. i. *af, ook buwen.* 51
- V v 5
- B.

B L A D W Y Z E R

B.

- Baden**, *zieb baden*, wordt door overbrenginge gezegd van iets, waeraen men geheel overgegeven is. 555. Moet in overdrachten omigtiglijk, gebruikt worden. *bladz.* 555
- Baden in roozen**, afgek. ald.
- Bardi** behoorden onder de wyzen der oude *Germanen*. 217. Zy schreven de daden der helden in gezangen. ald.
- Bardzangen** hoedaenig geweest zijn. ald. en volg.
- In Runische letteren geschreven. 222. Op basten van boomen. 223.
- Onderzoek of 'er nog overig zijn ald. en volg.
- Basten van boomen** de stof op welke de ouden schreven 223
- Batavieren**, deze benaming by COLIJN dikwijls misvormd. 15
- Battanen**, d. i. *Batavieren*. 14
- Battenevieren**, d. i. *Batavieren*. afgel. 13
- BEELD**, afgel. 396
- Begraven**, d. i. *beschantten*, *munire fossa*, *vallo*. 39
- Benabinge**, d. i. *verschantsing*, *schans*. ald.
- BEKLADDEN**, wat beteekene. 132. Fraei gebruikt van de schilderingen der Natuur. ald.
- Belofte**, (lichtvaerdige) of men die volbrengen moege. *bladz.* 443
- Berochte**, d. i. *berokte*, dit woord sluit een nadeelig oogmerk in. 29
- Beschaving**, noodig voor een dichtstuk. 101. hoe geschieden moet. 107. en volg. geeft den heden-daegschen voorrecht boven de ouden. 266. Welke middelen nuttig zijn ter beschavinge van den smaak in de Letterkunde. 465. en volg.
- Beschryvingen**, zetten der dichtkunst groot sieraed by. 129 en volg. Zijn zeer geschikte plaetsen voor woordherbalingen. 633
- Baten**, gesteld voor *Betuw*. 21
- Bygelovigheid der Grieken en Romeinen**, waeruit gesproten zijn. 270 en volg.
- Bywoorden**, wel gebruikt, zijn van groote kracht. 148
- Bilde, Pitbe**, by de ouden *simulacrum*. 396
- Blijdschap**, fraei beschr. 94
- Bliksemflag**, in welk geval dit woord mag gebruikt worden. 407
- BOEKEN**, afgel. 223
- BORTE, BREUKE**, *synonyma*. 61
- Boeten**, maekten oudstijds een aenzienlijk gedeelte der inkomsten van de Heeren dezer landen uit. *bladz.*

B L A D W Y Z E R.

- blad.* 61. Hebben niet
 altijd in geld beftaan. 62
Boeke, d. i. boeke. 45
Bomels-weert, *Bomeli infu-*
la. 14
Bozd, *mensa*, oud kelt. 379
BORDA, in de middel-eeu-
 we, een buis. 379
Bozde, *Burde*, d. i. *onus.*
 377
Bozdenen, *onerare.* 378
Bozdmagad, wat beteekene.
 376. *Afgel.* 377
Bofo, een muntmeester der
Frankifche Vorften. 385.
 Waar hy gewoonde hebbe.
 388
Botan. (Goth.) *proficere*,
prodeffe, *juvare.* 38
Boete, boete. boet, wat in
 zyne oorspronklyke be-
 teekenifce. ald.
Boete, het zelfde met boete.
 45
BREUKE, *BOETE*, *synonyma.*
 61
Brieven, op welke wyze
 door de *Romeinen* geheim
 gezonden. 194
Brievenftijl, noodzaaklijk-
 heid van ene verhande-
 ling oyer denzelfen. 480.
 en volg. By de ouden
 een weezenlijk ftuk van
 oefeninge. ald.
Britten, (oude) hebben ken-
 nis van de fchrijftkonst
 gehad. 208
BRUID'GOM, afgeleid. 521
Buckel, afgel. 223
Bulderen, wordt zeer wel
 gebruikt van een ftorm-
 wind. *blad.* 556
Bullae, of het woord Pille-
 gift hiervan af te leiden
 zy. 394
BURDIRE, een woord van de
 middel-eeuwe. 378
Burth, *onus.* 378
- C.
- C**athendol. Zie *Hachdoll.*
Critici, by Heelmeesters
 vergeleken. 5
- D.
- D**aer en tende, d. i. daer-
 enhoven. 71
Dat, d. i. omdat. 35
Denken, onderscheid in des-
 zelfs wyze by vershil-
 lende volkeren, waeruit
 gefproten. 258. en volgg.
DER, uitlating van hetzelfde
 veroorzaekt dubbelzinnig-
 heid. 15
Dichtkunde, fraeije waer-
 in hare voordeelen be-
 ftaen. 85. Den ouden
Germanen bekend. 215
Dichters, vaderlandsche)
 verdienen achting. 113.
Oude en hedendaegfche
 vergeleeken. 235
Dirk wordt ten onrechte
 voor den eerften der *Hol-*
landsche Graven gehou-
 den. 62
Dobbelen te *Utrecht* op straf-
 fe van fteenboete verboo-
 den. 70
Donderflag, in welk geval
 dit

B L A D W Y Z E R.

- dit woord mag gebruikt worden. *bladz. 407*
- Doodslag te *Utrecht*, door welke steenboete gestraft, 67
- Dordrecht*, naemreden der stad. 35
- Droefheid is ene geweldige hartstogt. 420
- Dromen hebben noit plaets in enen gerusten slaep. 426
- Drot* of *Drut* beteekent eigenlijk een' boom 212
- Druvhendingen, oorsprong dezer benaminge. ald.
- Druiden, afleiding van deze benaming. 211. Wie zoo genoemd. 220
- Duurstede was oudtijds ene muntplaats der *Frankische* koningen. 388
- E.**
- E** by de ouden voor I gebruikt. 32
- Ee*, by *Klaes Colijn* veranderd in *ie*. 14
- Ey op y als een slotklank by de ouden geduld. 43
- Enfer*, d. i. eischer. 12
- Eik*, als *Oppergod* by de oude Germanen geëerd. 211
- Elyzeesche velden*, fraei beschreven. 140. Gedachten der ouden over de bezigheden der zielen aldaer. 144 en volg.
- En*, d. i. een. 42
- Er des doer*, voorbeelden van deze figuur. *bladz. 40*
- enne*, d. i. ende. 44
- Enwartje*. Zie *Wetbewaerders*.
- Er of re*, voortijds de uitgang van den *casus obliquus* van het vrouwlijk geslacht. 182
- F.**
- F**abelen der ouden, zomtijds van schadelyken invloed. 300
- Fabelhistorie, gaf den ouden dichteren veel voorrech's hoven de heden-daegsche. 272. By luiden van verstand niet voor waerheid aengenomen. ald. Welk gebruik de heden-daegschen van dezelve maken moeten. 274. en volg. Smaek in dezelve, waeruit voortkomt. 276. In hoeverre een schilder dezelve gebruiken mag. 299
- Faida*, (Barb. Lat.) afgel.
- Faidofus*, *faiditus*, die de veede nog niet heeft bygelegd. 524
- Feniks, fraei beschreeven. 131. Dikwijls kwalijk in samenkoppeling gebruikt. 433
- Feogan*, *Fean*, *fian*, *odisse*, (A. S.) 522
- Feond*, *fynd*, *inimicus*, (A. S.) ald.
- Fi*, interject. afgel. ald.
- Fiande*, *boftis*, (Ysl.) ald.
- Fiant*,

B L A D W Y Z E R.

Fiant, viende, boftis, (Frankth.)

bladz. 522

Fiant, boftis, (Kimbr.) ald.

Fien, odiffe, (Frankth.) ald.

Fiend, boftis, (Deensch.)

ald.

Fiende, Diabolus, (A. S.)

ald.

Fiere, d. i. fraei. 33

Figan, fian, fyan, odiffe,

(M. G.) 522

Figand, fiand, fyanb, odiffe,

boftis, (M. G.) ald.

Figurelyke spreekwyzen zet-

ten een vers luister by.

147

FLORIS, Graef) het verdicht-

zel dat hy overspel met

Gerard van Velzens huis-

vrouw zou bedreven heb-

ben, waaruit gesproken.

7

Fraix, (Fr.) van Fredum.

533. aant.

Frankische koningen van den

eersten stam, hunne geld-

stukken, waer geslagen.

385

Franschen, betwisten den

ouden den voorrang met

meer schijns dan andere

natiën.

240

Fredum, fredus, barb. Lat.

van *fred, feede, pax.*

533. aant.

Friesche wetten, oude) wan-

neer opgesteld.

375

Ful, bul, d. i. vol, geeft

in samenkoppeling ene

voltoijing te kennen.

166

Fulfreal, sulfrea, sulfrear,

d. i. *volvry.* 165

G.

Gallen, hebben kennis

van deschrijft konst ge-

had. *bladz.* 206. en volg.

Gebruik en Reden moeten

in het behandelen ener

tale samengaen. 360

Gedachten, fraeije) ver-

scheidene aanmerkingen

over dezelve. 554 — 601.

Moeten niet te gezocht

of opééngestapeld zijn.

601

Geldstukken der Frankische

koningen van den eersten

stam, waer en wanneer

geslagen. 385. Wanneer

gemunt. 386. Waerom

de naem des muntmees-

ters op dezelve gesteld

werd. 387

Geleerdheid, onderscheiden

van wijsheid. 239

Gelykenissen behoren onder

de sieraden der dichtkunst.

143. Werden by de ou-

den veel ontleend van

hunne gewoonten en Gods-

dienstige gebruiken. 257.

en volg.

Germanen, hebben oudtijds

het gebruik der letteren

gehad. 187 Afkomstig

van de *Kelten* of *Keltische*

Schythen. 203. In wel-

ke wetenschappen zy kun-

dig waren. 210

Geschiedtschryvers, letten

doorgaens meer op den

samenhang der soortgely-

ke zaken dan op de orde

van

B L A D W Y Z E R.

- van tijd. *blad.* 10
 Geslacht, het manlijk, van
 een byvoeglijk naam-
 woord, is door de ou-
 den somtijds gesteld by
 een zelfstandig naam-
 woord van het vr. gesl. 26
 Gilden, derzelve verkor-
 ting te *Utrecht* door steen-
 boete gestraft. 68
 Godekunde der oude Ger-
 manen. 210
 Godheden, Heidensche) als
 wezenlyke bestaenlijkhe-
 den aentevoeren onge-
 rijmd. 290
 Godheid, hare tegenwoor-
 digheid by de dichters
 door ene trillinge aenge-
 toond. 409. Aen de God-
 heden der Heidenen wer-
 den alle menschelyke
 zwakheden toegeschre-
 ven. 419
 Godsdienst heeft veel in-
 vloeds op de dichtkunde.
 252 en volg. 269. en volg.
 GDEM, d. i. acht, zorg. 521
 's Gravensteen, d. i. Graef-
 lyke gevangenis. 75
 Grieten, d. i. benadelen, be-
 schadigen. 50
- beining.* *blad.* 382. Me-
 ton. voor *boeve*. 383
 Hangen met de oogen aen
 iemands mond, ene dicht-
 kundige uitdrukking. 428
Saubiesena, wat? 531. en
 volg. aent.
 Hedendaegschen, waerin
 voor de ouden wyken.
 29. en volg. Met de ou-
 den vergeleeken. 235
 Heelkunde, den ouden Ger-
 manen bekend. 215
 Heldendicht, of men in
 hetzelfde van de Fabel-
 historie gebruik mag ma-
 ken? 302. en volg.
 Herhaling. Zie Woordher-
 haling.
 Hertmagad, wat beteekene?
 376. Hoe het schennen
 van dezelve geboet werd.
 ald.
Hexameters der Grieken en
 Latynen kunnen wy na-
 volgen. 89
 Hielen, iemand op de) zit-
 ten, wanneer te recht
 gebruikt. 451
 HOEF, HOEFYZER, afgel. 170
 Houel, Hoebel, Houel, afgel.
 ald.

I.

- ### H.
- H**abendol. Zie Nachdoll.
 Nachdoll, afgel. 382. en volg.
 beteekent *boevetol*. 383.
 somtijds *Habendol* of *Ca-*
thendol genaamd. 384
 Hag, (Oud Sax.) *Hage*,
- J** by de ouden voor G ge-
 bruikt. 31
 i en te, by *Colijn* dlkwijls
 onverschillig gebruikt. 41
 Idomeneus in het doen zy-
 ner belofte en derzelve
 nitvoeringe verdedigd. 442
 Jesta

B L A D W Y Z E R.

Jesta verdedigd. *blad.* 442
 Ieren, oude, hebben kunnen schryven. 209. Zy gebruikten tweederleie letters. *ald.*

Ij op alle plaetsen zonder onderscheid te schryven afgekeurd. 359

Impedimenta, wat? 90

In, Ien en en, by de ouden misfchien eveneens onderscheiden als ons *ben* en *bun*. 33

K.

Kate, *Kote*, oudtjds ene *boeve*. 381

Kater- of *Kotertol*, afgel. *ald.*

Keyfers-weert, *Casaris insula*. 14

Kelten hebben de schrijfkunst verstaen. 205

Kennemerland, op verscheidene wyzen benoemd. 46

Ketura is waerschijnlijk *Abrahams* bywif geweest. 10

Kerstpel, wat? 397

Kerstpelkerk, wat? *ald.*

Kerstpoel, d. i. doopvont. *ald.*

KIND, afgel. 396

Knie, op de) of op de knien vallen, onverschillig. 410

Koppelwoorden, met oordeel te gebruiken. 432

Koren en *korel*, *oul*. onverschillig. 28

Kote. Zie *Kate*.

Koter- of Koterveer, oorspr.

dezer benaminge. *blad.* 382

Koterschans, oorsprong dezer benaminge. *ald.*

Kotertol. Zie *Katertol*.

Kothen, de naem van een Stichts dorp, afgel. 384

Kraemmalen? hoe te *Haerlem* en te *Leyden* bepaeld. 72

Krijgslist gebruikt te hebben was by de ouden helden ene soort van verwytinge. 431

Kuiperyen, heerschezuchtige) door welke steenboete te *Utrecht* gestraft. 67

Kunstgenootschappen, nuttig ter beschavinge van den smaak in *Vaderlandsche Letterkunde*. 465. en volg. Behoorden ook in ons land opgericht te worden. 466

L.

Len n, *oulings* onverschillig gebruikt. 28.

L en t dikwijls verwisfeld. 167

LAST, schoon *M*. by de kooplieden *O*. gebruikt. 364. Ook by de ouden. 393

Latinismi by de ouden in gebruik. 356. en volg 369

LD om de welluidendheid veranderd in LL. 397

Letteren, onderzoek of derzelve gebruik den *Germa-*

B L A D W Y Z E R.

manen oudtijds onbekend geweest zy. *blad.* 187
Letterkunde, beginsels der) tot gebruik der Nederlanden, hoe te verhandelen. 471. en volg.
Leudum, wat? 532
Lezingen, niet lichtlijk te veranderen 381
Lidwoorden, by de *Impedimenta* der ouden vergeleken. 90
LIKKEN, by de dichters fraei overdrachtiglijk gebruikt. 147

M.

Maestricht is geene muntplaets der *Frankische* Koningen geweest. 388
Maeten, verandering van dezelve in de dichtkunde niet onaengenaem. 336
Madelinus, een muntmeester der *Frankische* vorsten. 385. Waer hy gewoonde hebbe. 387
Manlagt, regtspleging omtrent denzelven gebruikelijk. 529 — 535
Mastbosch, niet wel voor ene vloot schepen gebruikt. 406
Meeste, by de ouden voor *grootste* gebr. 390
Minnwoorden op de tafel met wijn geschreven. 196
Misdaden, welke oudtijds op heter daed, zonder voorafgaende aenklacht mochten gestraft worden,

welke niet? *blad.* 526. en volg. aent.
Moelijkheden in het maken van verzen, door de rijkklanken en bepaelde voetmaat veroorzaekt. 105. 261
Mombooschap, *momboosdye*, *mondboosdye*, *tutela*, afgel. 169
Mond, *verbum*. 167. Ook *tutela*, reden van dit gebruik. 168
Mondbaer, wat beteekene? ald. *Verscheidenlijk* gespeld. 169

MONDBORGSCAP, naemsreden. ald.

Maonden, *loqui*, *fari*. 167
Maondig, *pubes*, *qui extra tutelam est*, waarom in dezen zin gebruikt. ald.
Maunduan, beteekenis en afleid. 168
Mundoaldi, *mumbualby*, *tutores*. ald.
Muntmeesters der *Frankische* vorsten, waar zy gewoonde hebben. 387. en volg.
Muntplaetsen der *Frankische* vorsten, waer geweest zijn. 388

N.

N en **N**, by de ouden onverschillig. 28
Na, regeert den vierden naemval. 350
Naemval, de volstreckte werd by *Grieken* en *Latynen* geregeerd door een verzwec-

B L A D W Y Z E R.

zwegen voorzettel. *bladz.*
 347
 Natuer, hoe in verzen na
 te bootfen. 121
 Natuurkunde, den ouden
Germanen bekend. 213
 Nederduitsche tael heeft
 meer overeenkomst met
Grieksch dan met *Latijn*.
 350
Nestelen, gebruik van dit
 woord in *Hoofd* berispt.
 563. en volgg.
Nominativus absolutus ver-
 dedigd. 343. env.

O.

Ⓞ en Ⓢ, by de ouden
 dikwijls verwisseld. 45
Omtuinen, d. i. *omringen*.
 383
 Ⓞn voor Ⓜn by de oude
Vlamingen. 16
 Onverdraegzaamheid waer-
 uit voortkomt? 271
 Oordeel over *oeuvres d'esprit*,
 kan niet altijd door rede-
 nen gewettigd worden.
 262
 Ⓞorbeede, wat? 525 aent.
 537. Derzelve oudheid.
 538. Wie gehouden wa-
 ren dezelve te doen. 539.
 Op welke wyze zy ge-
 schiedde. 540. env. Hoe
 zy, die dezelve braken,
 gestraft werden. 544
 Ⓞorbeede, wat? 525. aent.
 Opgeblazenheid van stijl
 heeft by onze beste dich-
 ters zo min plaets als by
 Hde. DBEL.

de ouden. . . *bladz.* 109
 Opperpriesters waren in de
 oudste tyden somtijds ko-
 ningen. 213
 OPHŒUS vindingen, welke
 men over zyne Fabel ge-
 maakt heeft. 605 — 618.
 Waerom hy van de Bac-
 chanten is omgebragt.
 616. aent.
 Ⓞpse, d. i. *paerd*. 23
 Ouden, hunne voortreflijk-
 heid boven de hedendaeg-
 schen. 79. env. By soma-
 migen te veel, by ande-
 ren te weinig geacht. 80.
 Met de hedendaegschen
 vergeleeken. 235. env.
 Welk gezag hun in het
 geen de tael betreft, zy
 toe te schryven. 353. env.
 Oude woorden mogen weder
 ter tale worden ingevoerd.
 274
 Ouderwets, uit den aert onzer
 tale verdedigd. 175. env.
 Ⓞudweitsch, onderscheiden
 van *ouderwets*. 177
 Overlast, onzydig gebruikt.
 394
 Ⓞbermaet, d. i. *uit der mate*.
 17
 Overdrachten moeten altijd
 in den eigenlyken zin
 kunnen hersteld worden.
 562
 Overzettingen stellen ons
 niet in staet om over een
 schryver te oordeelen.
 558
 Xx P.

E L A D W Y Z E R.

P.

Paeus in de middel-eeuwe een gewest, landschap. *bladz.* 381
Paradijs fraai beschreven. 142
Pasquil en **Pasquin**, ool. onverschillig. 28
Perfoonsverbeeldingen van levenloze dingen versieren een dichtstuk. 288.
en volg.
PETU, Interject., afgel. 522
PELA, wat in de middel-eeuwe beteekende. 398
Pube, **Bübe**, by de ouden *semulacrum*. 396
Pugift, d. i. *doopgift*. 397
MILLEGIFT, afgel. 394. epv.
Pronomina, best vert. door *steedwoorden*. 345
Priesters hadden oudtijds deel aen de regeringe. 213

R.

Raste, d. i. *ruste*, *pasáru*. 57
Rasten, d. i. *tusten*, *quiescere*, *pasveven*. 157
Rastigh, *quietus*. 57
RE, voortijds de uitgang van den *casus obliquus* van het vrouwlijk geslacht, naderhand verwisfeld in *er*. 182
Reden en gebruik moeten in het behandelen ener tale samengaan. 360
Refrigerare, kwalijk gesteld

voor het Grieksche *μαφωχεν*. *bladz.* 557
Rijnklanken in onze Poëzy noodig. 106
Rinde, **Run**, wat oudtijds beteekende. 223
Rimoaldus, een muntmeester der *Frankische* vorsten. 385. Waer hy gewoonde hebbe. 388
Rochte, d. i. *sakte*, niet in enen lydelyken zin. 52
Roerken, *rochten*, *ruchten*, *curare*, *assendere*, *perpendere*, *confiderare*, *aestimare*, onderscheiden van *roeken*. 53
Roman, in enen rechten smaek ingericht, ontbreekt ons noch. 486
Romance, welke soort van Dichtstukjes zoo genoemd worden. 628. aent.
Rooven en **Ruiten**, dikwijls samengevoegd. 57
RUND, afgel. 223
Rune, d. i. *geheim*. 193
Runische letteren, d. i. den gemeenen man onbekende letteren. 193
Rust, noodig voor enen dichter. 99

S.

Salamander, gelykenisfen van denzelven afgenomen, omzigtiglijk te gebruiken. 558. Waeruit het verlichtfel dat het vuur zijn element zy gesproten is. 559
Samen.

B L A D W Y Z E R.

- Samenhechten** van werk-woorden en kleine woorden by de ouden gemeen. *bladz.* 48
- Samenkoppeling** der woorden eene fraeije eigenschap onzer tale. 432
- Arade**, by de ouden gesteld voor schaduw. 21
- Schets** te ontwerpen, noodig voor een' dichter in een stuk van langen adem. 103
- Schythen** hebben letters gebruikt. 204
- Schilderkunst**, hoe men in dezelve gebruik mag maken van de Fabel-historie. 299. en volg.
- Schildwagt**, *staen op*, door *Broekbuizen* kwalijk gebruikt. 364
- Schip**, zeer wel *zeekasteel*, *waterlot*, *vlotbuis*, enz. genoemd. 405
- Schoonheid**, niet af te beelden, als met de jaren vermeerderende. 567. Hare vergankelijkheid geeft den dichteren dikwijls aenleiding om haer by bloemen te vergelyken. 568. Wordt dikwijls in vergelykingen wanstaltig gemaakt. 571. en volg.
- Schotten** oude) hebben de schryfkonst gekend. 209
- Scribere** voor *καθηρέων*, d. i. net schryven. 199
- Schryfkonst** is by de Schythen en Keten bekend geweest. 204. en volg.
- Schrik**, fraei beschr. *bl.* 95
- Secreta Litterarum**, wat by Tacitus. 193
- Sepffen** en *seffel*, oul. onverschillig. 28
- Sibilare**, geen geschikt woord om van een orkaan gezegd te worden. 556
- Sidderen** is minder dan *beven* en *trillen*. 440. Wordt wel gebruikt van enen ontstelden of bevreesden, maer kwalijk van enen vergramden. *ald.*
- Slaep**, geruste) gaet nooit van dromen verzeeld. 426
- Slotklank** van *ey* op *y* by de ouden geduld. 43
- Smaek** in vaderlandsche Letterkunde hoe te bescha-ven. 465
- Somorus**, het eigenlyke byvoegsel van een storm. 556
- Spanjenden** oude) hebben kennis van de schryfkonst gehad. 208
- Spiegelen** *zich in een bloed* afgekeurd. 132
- Spiere**, in ene beweginge van een lid kan de werking van alle spieren niet gezien worden. 447
- Stads ponden**, derzelver waerde veranderlijk. 74
- Stapelrecht**, onderscheiden van *tolvordering*. 36
- Steen** of *Stein*, oudstijds een *gevangenenbuis*. 75
- Steenboeten**, wanneer in ons land plaets hadden 63. Waerin bestonden. *ald.*
- X x 2
- Wac-

B L A D W Y Z E R

Waerom ingevoerd. bl. 64.
 In welke steden afgevoerd, en by welke gelegenheden. 65. Derzelver grootte. ald. Mochten in geld voldaan worden. 73
Steengeld, d. i. sluitgeld. 76
Steenrecht wat betekene? ald.
Steenwaerder, d. i. gevangeniswaerder. ald.
Stedwoorden zijn Pronomina. 345
Sterrekunde, den ouden Germanen bekend. 214

T.

Tael, het werktuiglyke van dezelve brengt zeer veel toe tot de schoonheid der verzen. 88. Onderscheid van dezelve maakt de vergelyking van Dichters moellijk. 260
Talen waertoe den menschen gegeven? 363
Tamen, beteekent wel eens *liever.* 560
Tegenstellingen, in Fransche Toneelstukken niet altijd te veroordeelen. 577.
 en volgg.
Tegenstrydigheden in een Dichter niet te verschonen. 416
Terp, d. i. Schans. 400
THEOLONIUM VOOR TELONIUM. 380
Thrasemundus, een muntmeester der *Frankische* vorsten. 385. Waer hy gewoond hebbe. 388

Tycbelaers d. i. ticbelbakkers? onderscheiden van *Ticbelmeesters.* 73
Tycbelmeesters, onderscheiden van *tycbelaers.* ald.
Tolvordering, onderscheiden van *stapelrecht.* 36
Toorn, fraei beschr. 92
 en volgg.
Toutwen, premere, presfare, agitare, subigere. 13
TRAJECTUM dikwijs twyfelachtig of het *Utrecht* of *Maestricht* betekene. 385
Trochaische verzen, voorbeeld van dezelve. 89
Trommels, zeer fraei schorre *buiden* genoemd. 638
Truttenhausen, oorsprong dezer benaminge. 212
Tuin wat oorspronklik betekene. 383

U.

U in de afleidinge dikwijs verwisfeld in *J.* 396
Und unde, d. i. ende. 44
Ur, oz of oo?, terminus, extremum. 537
Urpbeda barb. Lat. afkomstig van *Opbeede.* 537
Utrecht, wanneer in de magt der *Frankische* koningen geweest is. 386 Oudtijds eene Muntplaets der *Fransche* Vorsten. 388. Voorrecht door een' man na het overlyden zyner vrouwe enz. *aldaer* genoten. 389
 W.

B L A D W Y Z E R.

V.

VREDE, VEETE, te onrecht verworpen. 517
 Door voorbeelden verdedigd. 518-522. afgel. ald. By alle onze taelverwanten te vinden. ald.
 Wat eigenlijk beteekent. 526

Veete dragen, *porter rancune, odium gerere.* 519

Veeten, *veeden, odio habere, odisse*, by schryvers van de zestiende eeuw gevonden. 520

Vele, gesteld voor *Veluw*. 21

Veluw de) oudstijds onder Friesland begrepen. ald.

Verderf der tyden, of men reden hebbe om over hetzelfde uit te varen. 455. en volgg.

Verdronkenen honderdjarige omzwerfing hunner schimmen by de ouden geloofd. 436

Vergelyking der ouden en hedendaegschen dikwijls kwalijk gemaakt. 240. en volgg. Wat in dezelve in aenmerkinge komen moet? 249. en volgg.

Vergelykingen komen zelden te pas, dan daer de dichter zelf spreekt. 590

Verhalen zedekundige) der zelve nuttigheid. 486.
 Waerin bestaen 487. Oudtijds in gebruik. ald.. Derzelve Historie. ald. en v.

Welke stoffen daer toe geschikt zijn. *bl.* 504. en v.

Verkering met groten nuttig voor zedeschryveren. 490

Vermonden, *loqui, narrare.* 167

Vermondschap, *tutela, tutela administratio*, afgel. 168

Brand, *hyend, odium gerens, bofhis*, afgel. 522

Hyden, *hyen, veed, geveeden, odio habere, odisse.* 522

Vingers spreken op de) by de oude Romeinen in gebruik. 196

Vleijery een dichtstuk. 153

Vloot, by de Dichters fraei eene *vlotte stad*. gen. 405
 Maer verkeerdelyk eene zeilende *bosfchaedje*. ald.
 Of *mastbosch*. 406

Vlotbuis, dichtk. voor *schip*. 405

Voetemaep, d. i. een *Noos* (*poculum*) met een' zilveren voet. 39

Volhardig, volherdig, *perseverans, assiduus, constans.* 166

Vol-hoog, *omnino altus*. ald.

Voliarig, *integer aetate*. ald.

Volk, waerin deszelfs roem gelegen zy. 461

Voltpbig, *obesus corpore*. 166

Volswart, *perniger*. ald.

Voornaemwoorden, beter steelwoorden gen. 345

Vooroordeelen, derzelve algemeenheid en kracht. 235. en volgg. Tegen of voor

B L A D W Y Z E R.

voor de Ouden waeruit
 gesprooten? *bladz.* 240
 Voorzettel, of 'er in onze
 tale eenig kan verstaan
 worden by den *ablat. ab-*
solut. 350, 362
 Brijer, brijert, brijact, *ie-*
mand die vry is. 166
 Vryheden, hoe door enen
 dichter te gebruiken. 111
 Vrouwen der *Germanen*, om
 hare kuischeid geprezen.
 191. en volgg.
 Du, vol, zie *ful.*

W.

WAEL, naem van eene
 rivier, *afgel.* 172
 Waerde, warde (*vetus*) *cu-*
stodia, vigilia. 14
 Waerden (*vetus*) d. i. waeren
custodire. 14
 Wasan, wofen, wopen, wat
 by de ouden. 528
 Walen, deszelfs beteekenis-
 sen en gebruik. 173 en v.
 Waterpaerd, dichtk. voor
schip. 406
 Waterflot, dichtk. voor
schip. 405
 Watervogel, dichtk. voor een
schip. 406
 Weder, *Contra, daerentegen.*
 18
 WEELDE, *afgel.* 172
 Weer, *utrum, of.* 18
 Weerd, weert, werd, weerder,
 (*vetus*) *insula: insula am-*
nica & propugnaculum. 14
 Wetenschappen, welke noo-
 dig voor enen dichter?

bladz. 90. Staet derzelfen
 in ons vaderland. 462.
 en volgg.
 WELLEN wat beteekene. 172
 Welsprekendheid van den
 Predikstoel, eene verban-
 deling over dezelve ten
 hoogsten noodig. 457. en
 volgg. Hot in te richten.
 478. en volgg.
 Weopan, wopen, (*A. S.*)
clamare, plorare, 52 8
 Wereld, ene) van aenschou-
 wers. Ene zeer gepaste
 spreekwyze om ene mee-
 nigte aen te duiden. 445
 Wergeld, *afgel.* 531. aent.
Wergildum, wat? ald.
Wetbewaerders, naem der
 Priesteren by de oude
Pruissen. 213
 Wetten den ouden *Germanen*
 bekend. ald.
 WIELING, een kolk, *afgel.*
 172
 Wigchel-konst, door de
Germanen geoeffend. 214
 Wijsbegeerte, tot dezelve
 behoort ook de kennis
 van het menschlijk hart
 en vernuft. 467
 Wipfen, *judicare.* 42
 Wipfer, d. i. *rechtter, judex.*
 142
 Wijsheid, onderscheiden
 van geleerdheid. 239
 WIL, *afgel.* 171
 Woede des volks *afgeb.* 96
 WOELEN, *afgel.* 172
 Woorden, gering onder-
 scheid van woorden maakt
 dikwijls groot onder-
 scheid

B L A D W Y Z E R.

- scheid in de fraaiheid e-
ner gedachte. *bladz.* 561.
en volg. 570. 630. en v.
Woord - herhaling; maakt ee-
ne schoonheid in de dicht-
kunde uit 633. Wordt
zeer wel gebruikt in eene
beschryving. 635. Doet
ook goede uitwerking,
wanneer men haest, aen-
zetting of verwarring
moet uitdrukken. 637.
Zijn gepast in het treuri-
ge. 639. In het tedere.
643. Om iets sterk uit te
drukken. 646. In eene uit-
daging. 650. In een ver-
wilt. ald. By de herinne-
ring van een zaek. 651.
In omschryvingen. 654.
In opklimmingen. 655. In
't geval van een Echo. 656.
Voorbeeld van eene kwa-
lijkluidende herhaling.
661. Aenmerkingen over
de herhalingen, die on-
verschillig zijn. 662. en
volgg.
- Wopen* roepen, wat? 528
Wopengeruchte, wat? ald.
Woud, afgel. 172. Hoe on-
derscheiden van *Bosch*.
ald.
- Wraek* des Hemels beschree-
ven. 130
Wt slaen, *verberibus exigere*
& *expellere*. 25
Wuisen, wuiselen, *vociferare*,
exclamare, afgel. 528
- Z.
- Zaden* en zabel by de ou-
den onverschillig. 28
Zedekunde, den ouden *Ger-*
manen bekend. 213
Zeebengst, dichtk. voor *schip*.
406
Zeekasteel, dichtk. voor *schip*.
405
Zijnde doorgaends uitgela-
ten by den volstrekten
naemval. 366
Zoengeld voor manslacht, op
welke wyze oudtijds be-
taeld. 532
Zonder, by de ouden voor *be-*
halven gebruikt. 391. *Zon-*
der een, d. i. op een na.
ald.
- Zorgen*, afgel. 97
Zwygen drukt ene gewel-
dige ontsteltenis dikwijls
zeer krachtig uit. 439
ZWINGEN, een echtduitsch
woord. 174. en volg.

B L A D W Y Z E K

V A N

S C H R Y V E R E N .

A.

- A**DDISON, *Joseph*) aengehaeld, *blad.* 277. genoemd. 251, 268, 481
- AELIANUS, *Cl.* aengehaeld. 197, 247
- AESCHILUS, genoemd. 251
- ALEMBERT, *D'*) aengehaeld. 541
- ALCIPHRON, genoemd. 487
- ALKEMADE, *Korn. van*) genoemd. 49, 61, 64, 72. aengeh. 525, 527, 528, 529, 530, 534, 536
- ALTHAMERUS, genoemd. 191
- ALTING, *Mensj*) aengeh. 22, 35, 36, 47
- ANACREON, geprezen. 489
- ANGERIANUS, *Hier.*) aengeh. 650
Annales Egmund. aengeh. 225
- ANNIUS VITERBIENSIS, aengeh. 205, 219
- ANSLO, *Reynier*) aengeh. 433, 446, 560
- ANTONIDES, *Joh.*) *van der Goes*, aengeh. 123, 405, 406, 434, 446, 568. genoemd. 86, 87, 110, 281, 463
Arabische Nachvertellingen,
- geprezen. *blad.* 491
- ARGENS, *M. d'*) genoemd. 468
- ARIOSTO, aengeh. 413
- ARISTENAEUS, genoemd. 480, 517
- ARISTOPHANES, genoemd. 251
- ARISTOTELES, genoemd. 303
- ARNAUD, *Mr. d'*) genoemd. 502, 573
- ARTEMIDORUS, gen. 275
- AUGUSTINUS, aengeh. 208

B.

- B**AKE, *Laurens*) genoemd, 281
- BAKKER *Huyzinga*) aengeh. 89
- BALEN, *Mattbys*) aengeh. 36, 66, 535
- BALUZIUS, *Steph.*) aengeh. 523, 526, 530, 531, 538
- BALZAC, genoemd. 481
- BARBEYRAC, *Jean.*) aengehaeld. 443
- BARLEUS, *Casparus*) aengehaeld. 89. nagevolgd. 311
- BASJUS, genoemd. 101

BAT-

BLADWYZER VAN SCHRYVEREN.

- BATTRUX, genoemd. *bl.* 471, 479. geprezen. 472. en v. berispt. 557. aengeh. 640
- BEAUMONT, *Mlle. de*) genoemd. 485
- BEBELIUS genoemd. 191
- BEEM, *R. A. van*) aengeh. 167, 168, 169
- BELLOY, genoemd. 251. aengeh. 594
- BEMBUS, genoemd. 278
- BEMMEL, *Abr. van*) aengeh. 65, 68, 73, 540, 542
- BENNINGA, *Egger*) aengeh. 525
- BENTIVOGLIO, genoemd. 480
- BERNIS, aengeh. 457, 603, 623
- Bibliothèque des Sciences*, aengeh. 209, 479
- BIGNON, aengeh. 533
- Bybel*, aengeh. 10, 39, 168, 175, 391, 410, 412, 447, 522, 528, 653
- Bydragen, Maendelyksche*, aengeh. 84, 342, 343, 357, 396, 575
- *Nieuwe*) aengeh. 35, 39, 40, 49, 314, 350, 359, 360, 429, 469, 517
- BYNKERSHOEK, genoemd. 85
- BYNS, *Anna*) aengeh. 520
- BION, aengeh. 556, 640
- BLAIR, aengeh. 206
- BLONDEEL, aengeh. 481
- BOCACCIIO, gen. 494
- BOCAGE, *Mad. du*) aengeh. 584
- BOCHART, aengeh. 207
- BOERHAAVE, genoemd. 85
- BOILEAU, *Despreaux*) gen. 283, 303, 413
- BONARELLI, aeng. *bladz.* 646. 653
- BORT, *P.*) aengeh. 534
- BOS, *L.*) aengeh. 348, 349, 351
- BOSC, *du*) genoemd. 479
- BOSCH, *Bernardus de*) aeng. 518. genoemd. 282
- BONHOURS, aengeh. 567, 568, 572, 573, 602, 603, 604, 605, 607
- BOURDALOUE, genoemd. 479
- BOXHORN, *M. Z. van*) aengeh. 66, 204
- BRANDT, *Gerard*) aengeh. 169
539. genoemd. 114
- BRENCMANNUS, aengeh. 9
- BROUERIUS VAN NIDEK, *M.*) aengeh. 521
- BRUIN, *C. de*) aengeh. 76
- BROEKHUIZEN, genoemd. 281. 463, 664. aengeh. 564, 573, 623, 656, 657
- BRUIJERE, aengeh. 476
- BRUN, *Mr. le*) aengeh. 603
- 623
- BUCHELIUS, aengeh. 376, 381, 525
- BUCKINGHAM, *Hertog van*) aengeh. 660.
- BUFFEY, genoemd. 463
- BURMAN, *Frans*) aengeh. 13, 169, 342, 382
- *Kaspar*) aengeh. 63, 67, 68, 70, 73 — 76, 382, 394, 525, 538, 540 — 544, 546
- *Petr.*) aengeh. 566. genoemd 664

B L A D W Y Z E R

C.

CAESAR, *Julius*) aengeh. 198, 204, 207, 208, 211, 213, 220
 CALDERON, genoemd. 473
 CALLIMACHUS, aengeh. 588
 CAMEDRIS, *Mille*) door een drukfout gesteld voor *Mille Mazarelli*, 502. vergel. met 550
 CAMOENS, *Luis*) aengeh. 556, 624, 634, 647, 656, 664
 CAMOUENS, *Triffin*) genoemd. 251, 305
 CANGE, *du*) aengeh. 168, 379, 383, 398. genoemd. 523, 524, 531, 532, 533
 CANNEGIETER, aengeh. 385, 387
Capitula Carolomanni, aengeh. 423
 CARLENCAS, genoemd. 475
 CARO, genoemd. 480
 CARPZOVIVS, aengeh. 538, 544
 CASA, genoemd. 480
 CATULLUS, genoemd. 114
 CERVANTES, genoemd. 473, 495
 CHAUCER, aengeh. 629
 CHION, genoemd. 480
 CHRYSOSTOMUS, gen. 478
 CIBBER, aengeh. 594
 CICERO, *M. Tullius*) gen. 479, 480
Clafen, aengeh. 544
 CLAUBERG, genoemd. 397
 CLAUDIANUS, aengeh. 133, 140, 409, 651. genoemd. 110

Clemens Alexandrinus, aengeh. 205
Clerck vuyten lagen lande, aengeh. 22
 CLUVERIVS, *Philippus*) aengeh. 21, 203, 204
Codex Lipsiensis, aengeh. 525
Codex Palatinus, aengeh. 523
 COLARDEAU, aengeh. 641, 646, 648, 649, 656
 COLIJN, *Clais*) aengeh. 167, 219, 222, 223, 224, 521.
 Aenmerkingen op zijn *Rijmchronijk*. 5-58. genoemd. 225, 227
 COLOMIES, aengeh. 279
 CONRINGIUS, genoemd. 218
Constit. Crim. aengeh. 546
 CORNEILLE, genoemd. 251, 258, 268
 COURT, *de la*) aengeh. 527, 530, 534
 CREBILLON, aengeh. 241, 584. genoemd. 251
 CRESCIMBINI, aengeh. 602
 CREVIER, genoemd. 479
 CROZE, *la*) aenheh. 202. genoemd. 221

D.

DAVISIUS, aengeh. 211
 DEKKER, *Jeremias de*) genoemd. 113, 463
Denker, de) aengeh. 102
 DEMOSTHENES, genoemd. 479
 DESTOUCHES, genoemd. 251
Destructie van Troijen, aengeh. 345
 DIOPHANTUS, aengeh. 586
 DIOSCORIDES, aengeh. 557
 DIXMERIE, aengeh. 501, be-

VAN SCHRIVEREN.

beoordeeld. *bladz.* 503
 DOES, *J. v. d.*) aengeh. 520
 DORAT, aengeh. 460, 657
 DRAKENBORCH, aengeh. 385
 DUMBAR, *Gerard*) aengeh.
 11-58, 223, 354, 392,
 525, 528, 539, 540, 542,
 545, 546

E.

ECKHARD, aengeh. 165,
 168, 169, 375, 531, 532,
 533, 538
Ecole du monde, genoemd.
 455
 EGINHARD, aengeh. 198, 199
 EYCK, *J. van der*) aengeh.
 66, 532, 533, 534, 536
 ENCLOS, *Nimon de l'*) ge-
 noemd. 481
 ERCILLA, *don Alonzo*) ge-
 noemd. 251
Erfgraeflyke bediening, aen-
 geh. 64, 76
 ERYTHRAEUS, *Jan. Nicius*)
 genoemd. 279
 ERNESTI, genoemd. 479
 EURIPIDES, genoemd. 251,
 265
 EVREMOND, *St.*) aengeh.
 273, 291

F.

FABRICIUS, aengeh. 223
Fasciculus temporum, ge-
 noemd. 345
 FEITAMA, *Sybrand*) aengeh.
 432. Zyne beide bery-
 mingen van *Telemachus*
 vergeleken. 401 — 452.

genoemd. *bladz.* 266, 402,
 422
 FENELON, aengeh. 403, 408,
 413, 414, 415, 418, 419,
 426, 428, 429, 432, 435,
 442, 447, 448, 449. ge-
 noemd. 402, 420, 421,
 422, 424
 FIELDING, aengeh. 625
 FLACCUS, *Val.*) aengeh. 650,
 651
 FLECHIER, genoemd. 479
 FONTAINE, *la*) genoemd.
 251, 498
 FONTANINI, aengeh. 602,
 606
 FONTANIUS, genoemd. 506
 FONTENELLE, genoemd. 620
 FOURC, *du*) aengeh. 347
 FRANCIUS, genoemd. 116.
 aengeh. 569, 635, 636
 FRESNE, *du*) aengeh. 526
 FRICKIUS, aengeh. 201, 206,
 208

G.

GAERTNER, aengeh. 526
 GAY, *John*) aengeh. 295,
 660
 GARGON, aengeh. 67
 GELLERT, aengeh. 483. ge-
 noemd. 251, 459, 463, 481
 GESSNER, genoemd. 459.
 nagevolgd. 330
 GHISTELEN, *van*) aengeh.
 167
 GODEUS, genoemd 89, 395
 GOEREE *W.*) aengeh. 203
 GOLDASTUS, aengeh. 213,
 218
 GRESSET, aengeh. 657

GRO.

B L A D W Y Z E R.

- GROENVIUS, J. F.**) aengeh
bladz. 376
GROOT, Hugo de) aengeh.
 22, 168, 526, 530, 531,
 532, 533, 535, 537, 641,
 662. genoemd. 114
GUARINI, genoemd. 251.
 aengeh. 638, 640, 641,
 646, 654, 655, 656. ver-
 beterd. 570
- H.**
- HAAS, F. de**) aengeh.
 125, 126, 130, 143,
 149, 407. genoemd. 110,
 114, 282
HAAS, J. de) aengeh. 123
HAGEDOORN, aengeh. 460,
 620, 645. genoemd. 459
HAIJWOOD, genoemd. 495
HALLER, genoemd, 459
HAMILTON, aengeh. 574, 654
HARCOURT, aengeh. 636
HEDA, aengeh. 536.
HEINS, Daniel; aengeh. 146,
 664. genoemd 114
HERPENER, P. de) aengeh.
 520
HERTIUS, aengeh. 537, 540
HERVEY, aengeh. 302
HESYCHIUS, aengeh. 558
HECUMAN, aengeh. 221
HEVELIUS, Theod.) aengeh.
 65
HICHT, Ernst Willem) aen-
 geh. 88
HOGVEEN, aengeh. 348
HOME, genoemd. 471, 472
HOLBERG, genoemd. 231
Hollandsch Magazijn, aen-
geh, 398
- HOOFD, P. C.) aengeh.**
bladz. 95, 147, 169, 171,
 173, 189, 342, 344, 364,
 366, 367, 446, 519, 535,
 563, 564. genoemd. 87,
 87, 100, 113, 148, 266,
 281, 343, 462, 481. en
 volgg.
HOOGSTRATEN, David van
 aengeh. 6, 341, 364, 393
HOOGSTRATEN, Frans van)
 genoemd. 344
HOOGVLIET, Arnold) aen-
 geh. 96, 125, 127, 130,
 149, 518. genoemd. 282
HOMERUS, aengeh. 92, 93,
 557. genoemd. 80, 100,
 115, 251, 267, 370.
HORATIUS, aengeh. 111, 244,
 416, 456. genoemd. 80,
 99, 101, 109, 303
HORTKNOCH, aengeh. 213,
 650
HOTOMANNUS, aengeh. 207
HOUWAERT, aengeh. 167
HUBER, aengeh. 593
HUGO, aengeh. 217
HUYDEGOPER, Baltazar)
 aengeh. 5, 6, 13, 33, 48,
 165, 340, 345, 352, 354,
 355, 356, 358, 359, 361,
 363, 364, 365, 367, 370,
 372, 383, 395, 398, 407,
 451, 662. genoemd 115,
 341, 342, 371, 462, 664.
 Zyne redenen voor den
 ablat. abfolut. voorgesteld,
 overwogen en weerlegd.
 344-360
HUYGENS, Constantijn) ge-
 noemd. 100, 113, 281, 482
HUME, genoemd. 469
- L**

VAN SCHRIVEREN.

I.

IDSINGA, aengeh. 382,
528, 530, 531
JENSIIUS, aengeh. 197. ge-
noemd. 191
YARD, aengeh. 605
YOUNG, aengeh. 648
JOINVILLE, aengeh. 526
JORNANDES, aengeh. 199
JOSEPHUS, *Fl.*) aengeh. 639
Journal des Savans, aengeh.
215, 219
ISOCRATES, genoemd. 479
JUNIUS, *Franciscus*) aengeh.
38, 45, 46
JUNIUS, *Hadrianus*) aengeh.
172. 522, 528

K.

KARSCHIN, aengeh. 628
KATE, *Lambert ten*) aengeh.
169, 170, 171, 203, 216,
221, 343, 350, 351, 363,
368, 378, 394, 396, 397,
537. genoemd. 170, 223,
341, 342, 463. Zyne re-
denen voor den Nominat.
absolut. overwogen en
goedgekeurd. 361-372
KATS, *Jacob*) aengeh. 446.
genoemd. 100, 281. ge-
prezen. 87, 114
KEYSSLER, aengeh. 206, 210,
212, 215, 396
KERO, genoemd. 528
KILIAEN, *Kornelis*) aengeh.
13, 14, 16, 18, 25, 28,
29, 33, 38, 39, 42, 45,
50, 52, 57, 62, 63, 72,
73, 165, 166, 168, 169,

bladz. 175, 377, 397, 519-
525. genoemd. 7, 382,
394

KIEIST, *Baron van*) 657
KLOPSTOCK genoemd. 463
KLUIT, *Adriaen*) aengeh.
6, 18, 171, 342. genoemd.
393
KNITTEL, aengeh. 199, 202,
206
KONIGSHOFEN, *J. van*) aen-
geh. 216
KRIGSMAN, genoemd. 218
Kunstgenootschap *Magna*
Molimur Parvi, aengeh.
518

L.

LAMS, aengeh. 533
LANGE, aengeh. 660
LANGENDIJK, *Pieter*) ge-
noemd. 251
LANGHORNE, genoemd. 495
LEEUVEN, *S. van*) aengeh.
390, 391, 529
Leges Longobard, aengeh.
165
LEIBNITS, aengeh. 378, 379,
396, 397
LESSING, genoemd. 459
Lex Frisiorum, aengeh. 375,
376
LIBANIUS, genoemd. 480
LINDENBROGIUS, aengeh.
379, 523. genoemd. 531,
532, 533
LIPSIIUS, *Justus*) aengeh.
194, 378. genoemd. 191
LOBEDANIUS, *Nikolaes*) aen-
geh. 37
LOCKMAN, genoemd. 493
LOIS,

B L A D W Y Z E R

- LOIS, S.)** aengeh. *blad.* 63, 64, 72
LOON, Gerard van) zyne aenteekeningen op *Klaes Colijn* beoordeeld. 8-58. aengeh. 36, 37, 41, 46, 223, 376, 385, 387, 388, 530. genoemd. 344
Lope de Vega genoemd. 473
LOTICHIUS, aengeh. 634, 638
LUCANUS, genoemd 99, 109, 275
LUCIANUS, geprezen. 488. en volg.
LUCRETIVS, genoemd. 275. *Ludwig, P. van)* aengeh. 539, 544, 545
- M.**
- M**ACROBIUS, aengeh. 665
Magazijn der lofelyke Weeten-
schappen, aengeh. 175
MAILLARD, aengeh 559
MALHERBE, aengeh 607, 665
MARINO, aengeh. 563, 570, 574, 607, 625, 627, 636, 647. berispt 581
MARIVAUX, genoemd, 251
MARMONTEL, aengeh. 621--629. genoemd. 140. geprezen, 501
MARNIX, Phil. van) aengeh. 26
MARRE, J. de) genoemd. 282
MARTIALIS, genoemd. 113
MATTHEUS, Antonius) aengeh. 35, 69, 70, 71, 75, 376, 380, 381, 382, 384, *blad.* 385, 390, 391, 394, 396, 527, 535, 536, 537, 538, 541
MATTHIJSZ, aengeh. 525, 536
MAXIMUS TYRIUS, aengeh. 211
MAZARELLI, Mlle) genoemd. 502, 550
MENAGE, aengeh. 288, 303, 305, 324, 559, 664, 665, 666
MENANDER, genoemd. 251
MENDOZA, genoemd. 473
Mercur de France, aengeh. 463, 493
MERKEN, Lucret. Wilhelm. van) genoemd. 282, 585, 653, 656
METASTASIO, aengeh. 574, 592. genoemd. 572
MERULA, aengeh. 62
MIERIS, Frans van) aengeh. 7, 364, 380, 381, 385, 386, 387, 388, 525, 531, 541, 545. genoemd. 344, 345
MYLIUS, Abrab.) genoemd. 378, 396
MILTON, genoemd. 251, 268, 307
MIMNERMUS, aengeh. 609
MIRÆUS, aengeh. 386
MOLIERE, aengeh. 247
MONEN, Arnold) aengsh. 118, 119, 120, 122, 149, 433. genoemd. 110, 350, 351, 555, 558, 575
Monthly Review, aengeh. 483
MONTUCLA, aengeh. 587
MORERI, aengeh. 497
MOTTE, Houdart de la) aengeh. 261, 298. gen. 237
MUE-

VAN SCHRIVEREN.

MUELEN, *van der*) aengeh.
bladz. 392
 MUNTING, aengeh. 215
 MURALT, aengeh. 497, 499
 MURATORIUS, aengeh. 166,
 577, 605, 664
 MUSÆUS, aengeh. 584

N.

NEUVILLE, *C. L. de*)
 genoemd. 306
Nil volentibus arduum, ge-
 noemd. 360
 NOTKERUS, genoemd. 528

O.

Oefenschool, aengeh. 500
 OLIVET, aengeh. 498
 ONGARO, *Ant.*) aengeh. 653
 OPIANUS, aengeh. 588
 ORLERS, aengeh. 535, 536
 ORPHEUS, aengeh. 557
 ORSI, aengeh. 602, 606
 OTFRIDUS, aengeh. 199, 202.
 genoemd. 345, 528
 OTTO, aengeh. 22, 212
 OUDAEN, *Jacobum*) aengeh.
 57
 OUDENDORP, aengeh. 204,
 207, 220
 OUDENHOVEN, *Jacob van*)
 aengeh. 35, 36, 66, 398
 OVIDIUS, aengeh. 99, 122,
 126, 131, 133, 143, 196,
 300, 409, 411, 428, 431,
 436, 445, 560, 561, 579,
 606, 616, 627, 628, 634,
 937, 639, 641, 642, 643,
 646, 647, 649, 654. ge-
 noemd. 99, 101, 109, 116,

bladz. 264, 265, 266, 275,
 419. geprezen. 582. enz.
 als dichter beoordeeld.
 595. enz. berispt. 598

P.

PANARD, aengeh. 610
 PARINGET, aengeh. 63, 72
 FARNELL, aengeh. 634
 PASCAL, genoemd. 293
 PAULUS, *Ap.*) genoemd. 478
 PAVILLON, aengeh. 470
 PELISSON, genoemd. 463
 PELLOUTIER, aengeh. 207
 PERAULT, genoemd. 237
 PERIZONIUS, *Jacobus*) aen-
 geh. 190, 204, 206
Persiaensche Vertellingen, ge-
 prezen. 492
 PETRARCHA, genoemd. 278.
 aengeh. 567, 574, 641,
 652, 662
 PETREIUS, *Nic.*) aengeh. 219
 PETRONIUS, geroemd. 490
 PETRUS, *Ap.*) genoemd. 478
 PEZAY, aengeh. 603
 PHÆDRUS, aengeh. 212. ge-
 noemd. 251
 PHILIPS, genoemd. 251, 307.
 aengeh. 568, 581, 589,
 590, 642, 652
Philosophe de sans souci, aen-
 geh. 244, 306
 PHILOSTRATUS, genoemd.
 480. aengeh. 639
 PLANTIÏN, *Christoph.*) aen-
 geh. 16, 18, 29, 519. ge-
 noemd. 28, 394
 PLAUTUS, genoemd. 251
 PLINIUS, aengeh. 211
 POLIGNAC, genoemd. 306
 POLI-

B L A D W Y Z E R

POLITIANUS, genoemd. *bladz.* 278
PONTANUS, genoemd. 278, 380, 381, 384
PONTIKUS, genoemd. 101
POOT, (*H. K.*) aengeh. 149, 406, 433. genoemd. 86, 87, 100, 110, 116, 251, 281
POPE, aengeh. 240, 601, 649. genoemd. 481
FORTE, aengeh. 457
POTGIESSER, aengeh. 168
PRIOR, aengeh. 562, 618, 619
Proeve van Dichtoefeninge, aengeh. 653
PROPERTSIUS, aengeh. 140. en volg. 301

Q.

QURVEDO *de Villegas*, be-
rispt. 607

R.

RABELAIS, geprezen. 496
RABENER, genoemd. 459, 465, 481
RABUTIN, (*Busfy de*) genoemd. 481
RACINE, aengeh. 414, 576, 577. genoemd. 281, 288, 481
RAMLER, aengeh. 557
RAPIN, aengeh. 410, 414. genoemd. 268. 478
Rechten en Costumen van Antw. aengeh. 525
Rederykers van Axcele, aengeh. 393

Rederykers van Nicupoort, aengeh. *bladz.* 393
 ————— van *Soutleu-
wen*, aengeh. 345
 ————— van *Wijnoxber-
gen*, 393
REYNARD, aengeh. 606
REITZ, (*G. O.*) aengeh. 89, 242
RELAND, aengeh. 561, 642, 643, 651
REPGOUW, (*Eykens von*) aengeh. 525
RHENANUS, aengeh. 526
RIEMER, (*de*) aengeh. 383
ROIJEN, (*J. van*) aengeh. 207
ROLLIN, genoemd. 471, 472, 479
ROTGANS, genoemd. 115, 281
ROUSSEAU, genoemd. 481. aengeh. 588, 619
RUDBECK, aengeh. 223
RUDINGER, aengeh. 538

S.

SAGE, (*Mr. le*) genoemd. 455
SALLENGRE, aengeh. 301
SALOMON, aengeh. 456
SANCTIUS, aengeh. 349, 351
SANAZARIUS, genoemd. 278
SANTURIL, aengeh. 291
Sasfenspiegel, aengeh. 524
SAURIN, genoemd. 479
SCALIGER, aengeh. 207
SCARRON, genoemd. 498
SCHEDIUS, aengeh. 204, 208, 212
SCHEFFERUS, aengeh. 106
SCHEL-

VAN SCHRIVEREN.

SCHELLING, P. van der) aengeh. *bladz.* 524
SCHERMER, (Lukas) genoemd. 113
SCHIM, genoemd. 282
SCHOOCK, aengeh. 35
SCHRASSERT, aengeh. 535, 545
SCHRIECK van Rodorne, aengeh. 167
SCILTERUS, aengeh. 190, 201, 212, 216, 226. genoemd. 223, 522, 523, 531
SCRIVERIUS, (Petrus) aengeh. 7, 174, 406
SECUNDIUS, (Fanus) aengeh. 606, 626, 628. berispt. 575
SENECA, aengeh. 443. genoemd. 115
SENECE, aengeh. en met *Quevedo* vergel. 611-618
SERVIUS, aengeh. 556
Severamben, (Historie der) aengeh. 107
SEVIGNI, genoemd. 481
SHAKESPEARE, genoemd. 251, 268, 307. aengeh. 594
SHIRLEY, aengeh. 575
SICCAMA, aengeh. 375, 528, 530, 533, 536, 538
SILIUS ITALICUS, genoemd. 110. aengeh. 638
SIRMONDUS, aengeh. 526
SIVRY, aengeh. 640
SKINNER, aengeh. 531
SMALLEGANGE, 66
SMIDS, (Ludolf) aengeh. 7, 35, 36, 382
SMINCKIUS, aengeh. 199
SMITS, (Dirk) aengeh. 406, 407, 434 gen. 114. 282
Idc. DEEL.

SOCRATES, aengeh. 303. genoemd. *bladz.* 480
SOMNERUS, aengeh. 522, 528.
SOPHOCLES, genoemd. 251
SPELMAN, genoemd. 379, 382, 522, 523, 531, 532, 533
SPENCER, genoemd. 251
SPIEGEL, genoemd. 114
STAFFER, aengeh. 352
STATIUS, aengeh. 110, 275, 410, 439
STEELE, genoemd. 481
STOKE, (Melys) aengeh. 7, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 33, 45, 47, 49, 50, 52, 56, 172, 521. genoemd. 227
STRABO, aengeh. 207, 212
STRADA, aengeh. 297
SWIFT, genoemd. 481. aengeh. 618

T.

T
ABOR, aengeh. 546
TACITUS, (Carnalius) aengeh. 24, 62, 188, 189, 190, 191. en volgg. 527, 531
TASSO, genoemd. 251, 268, 307, 413, 480. aengeh. 624, 644, 647, 652, 655
TATIAAN, genoemd. 528
TERENTIUS, genoemd. 251
TESTI, berispt. 572
TEUTHONISTA, aengeh. 378, 519
THEMISTOCLES, genoemd. 480
THEOCRITUS, nagevolgd, 509
THEODERETUS, genoemd. 472
THOMAS, aengeh. 295, 296
THOMPSON, aengeh. 566
Y y

B L A D W Y Z E R

FRULLUS, aengeh. *bladz.*
 135, 139
Tijdwinst in ledige uren,
 aengeh. 365
TILLOTSON, genoemd. 479
TOLLIUS, genoemd. 268
TREMBLAY, *Frayn de*) aen-
 geh. 272, 283, 286, 294,
 306. genoemd. 237
TROTZ C. H.) aengeh. 61.
 62, 66, 376, 377. ge-
 noemd. 379
TROTZ, Georg. Hendr.) aen-
 geh. 537
TUINMAN, aengeh. 395

U.

UNCY, Mlle) aengeh.
 566
URBINUS, aengeh. 347, 348,
 349, 351

V.

VAERNEWIJCK, M. van)
 aengeh. 166, 381, 390
VALERIUS MAXIMUS, ge-
 noemd. 212
VARRO, aengeh. 207
VELDENAER, aengeh. 31, 47
VELTHEM, Lod. van) aen-
 geh. 391, 521
VERELIUS, genoemd. 522
VERGIER, aengeh. 626
VERHOEK, genoemd. 463
Vertaler van Boëtijs, ge-
 noemd. 345
 ——— *van Tatiaen*, aen-

geh. 356. genoemd. 369
VERWEY, aengeh. 349, 351
VIDA, genoemd. 278. aen-
 geh. 665
VIGERIUS, aengeh. 348
VIRGILIUS, aengeh. 93, 118,
 119, 122, 129, 144, 145,
 147, 191, 409, 411, 428,
 431, 436, 445, 556, 605,
 616, 634, 641, 647, 652,,
 656, 665. genoemd. 94,
 99, 101, 105, 106, 109,
 113, 115, 251, 266, 307
 413
VOET, aengeh. 396
VOISENON, genoemd. 502
VOITURE, genoemd. 481
VOLLENHOVE, B.) aengeh.
 451
VOLLENHOVE, J.) genoemd.
 114
VOLTAIRE, aengeh. 260, 280,
 288, 305, 456, 563, 568,
 602, 604, 617. genoemd.
 238, 251, 268, 307, 499
VONDEL, J. van) aengeh.
 61, 94, 95, 96, 97, 98,
 110, 123, 124, 125, 128,
 131, 136, 137, 139, 142,
 143, 144, 148, 169, 173,
 367, 405, 417, 433, 441,
 445, 457, 519, 520. ge-
 noemd. 86, 87, 102, 114,
 115, 116, 251, 266, 268,
 281, 342, 344, 463. be-
 rispt. 661
VOSSIUS, G. J.) aengeh. 533,
 537
VREDIUS, aengeh. 526, 530,
 531, 533

W.

VAN SCHRÏVEREN.

W.

WACHTENDONCK, genoemd. *blad.* 377
 WACHTERUS, aengeh. 167, 192, 221, 341, 395, 522. genoemd. 531
 WAGENAER, (Jan) aengeh. 6, 22, 24, 27, 29, 35, 37, 39, 46, 62, 63, 64, 65, 72, 73, 76, 199, 203, 224, 368, 375, 382, 385, 386, 387, 392, 394. genoemd. 326, 386
 WAREUS, aengeh. 210
 WARD, genoemd. 479
 WATER, (J. van de) aengeh. 67, 69, 70, 73, 75, 389
 WATTS, genoemd. 493
 WECK, aengeh. 539

WEHNERUS, (Paul. Matth.) aengeh. *blad.* 538
 WELLEKENS, genoemd. 113, 251
 WESSELING, (Petrus) aengeh. 36
 WIELAND, aengeh. 626
 WILKINS, genoemd. 523
 WINTER, (N. S. van) aengeh. 518. genoemd. 282
 WOLFF, aengeh. 347, 348
 WORMIUS, (Olav) aengeh. 522

Z.

ZACHARIA, aengeh. 629
 ZANOTTI, (G. C.) aengeh. 565

